Bound by
P. LOW,
21 Devonshire St. Boston

MB

John Carter Brown.

[illegible]

JOHN CARTER BROWN

INDEX DECADIS TERTIAE.

AL DVS.

Festina Lente.

SYLLABVS DICTATORVM, CONSVLVM, PRAETORVM, CAETERORVMQVE MEMORATV DIGNORVM, QVI HAC TERTIA CONTINENTVR DECADE.

Prodictator primus Q. Fabius maximus. M. Ruffus Minutius magiſter equitum 42

Q. Fab. Maximus iterũ Dic. M. Ruffus Minutius mag. equitum 42

L. Veturius Philo, comitiorum cauſa Dic. M. Pomponius Matho mag. equitum 57

M. Iunius Dic. T. Sempronius mag. equitum 71

M. Fabius Buteo Dic. ſine magiſtro equitum 91

C. Claudius Cento Dic. Q. Fuluius Flaccus mag. equitum 143

Q. Fuluius Flaccus Dic. P. Licinius Craſſus magiſter equitum 217

L. Mãlius Torquatus Dic. C. Seruilius mag. equitum 240

M. Liuius Dic. Q. Cæcilius mag. equitum 260

Q. Cæcilius Metellus Dicta. Lucius Veturius Philo mag. equitum 299

P. Sulpicius Dic. M. Seruilius mag. equitum 334

Cn. Seruilius Geminus dic. P. Aelius Petus magiſter equitum. 346

CONSVLES.

P. Cornelius Scipio

T. Sempronius longus 3

Cn. Seruilius

C. Flaminius 32

Flaminio defuncto ad Thraſimenum ſuffectus eſt

M. Attilius Regulus 53

C. Terentius Varro

L. Aemylius 58

L. Poſthumus. III.

T. Sempronius Gracchus 91

Poſthumio ſufficitur

M.Marcellus 97
M.Marcello ſufficitur, quia uitio creatus fuerat.
Q. Fabius Max.III. 97
Q. Fab.maximus IIII.
M.Marcellus III. 115
Q. Fabius Fabij filius
T.Sempronius iterum 137
Q. Fuluius Flaccus
Appius Clau.pulcher 143
Cn.Fuluius centimalus
P.Sulpitius Seruilius 174
M. Marcellus Claudius IIII
M.Valerius Leuinus 191
Q. Fabius maximus V.
Q. Fuluius Flaccus III. 217
M.Claudius Marcellus V.
T.Q. Criſpinus 231
C.Claudius Nero
M.Liuius 240
L.Veturius
Q. Cæcilius 260
P.Cornelius Scipio
P.Licinius Craſſus 281
M.Cornelius Cethegus
P.Sempronius Tuditanus 299
Cn.Seruilius Cæpio
Cn.Seruilius Geminus 318
M.Seruilius Geminus
T.Claudius Nero 336
Cn.Cornelius Lentulus
P.Aelius Petus 346

PRAETORES.

L.Manlius 9
C.Attilius 14
M.Pomponius 41
C.Terentius Varro 43
Aemilius 53
M.Pomponius Matho
P.Furius Philo
M.Claudius Marcellus
L.Poſthumius Albinus 58
M.Valerius Leuinus
Appius Claudius pulcher
Q. Fuluius Flaccus
Q. Mutius Scæuola 91
Q. Fuluius Flaccus
T.Octacilius iterum
Q. Fabius conſulis Fabij filius
P.Cornelius Lentulus 115
M.Attilius
P.Sempronius Tuditanus
Cn.Fuluius Centimalus
M.Aemylius Lepidus 177
Cn.Fuluius Flaccus
Claudius Nero
M.Iunius Syllanus
P.Cornelius Sulla 143

L. Cornelius Lentulus
Cornelius Cethegus
C. Sulpitius
C. Calphurnius Piſo 174
P. Manlius Vulſo
L. Manlius Acidinus
C. Lectorius
L. Cintius Alimentius 192
L. Veturius Philo
T. Quintius Criſpinus
C. Hoſtilius Tubulus
C. Aurunculeius 217
P. Licinius Craſſus diues
P. Licinius Varus
Sextus Iulius Cæſar
Q. Claudius Flaminius
L. Portius Licinius (231
C. Manlius
A. Hoſtilius Cato
C. Hoſtilius Cato 241
C. Seruilius
M. Cæcilius
T. Claudius Aſellus
Q. Mālius Thurinus 260
Spurius Lucretius
Cn. Octauius
Cn. Seruilius Cæpio
L. Aemylius Pippus 281
T. Claudius Nero
M. Martius Ralla
L. Scribonius Libo
M. Pomponius Matho 299
P. Cornelius Lentulus
P. Quintilius Varrus
P. Aelius Petus
P. Iulius Appulus 318
M. Sextius Sabinus
Cn. Tremellius Flaccus
C. Liuius Salinator
C. Aurelius Cotta 336
M. Iulius Pœnus
M. Valerius Falco
M. Fabius Buteo
P. Elius Tubero. 346

CENSORES.

L. Aemylius
C. Flaminius 90
P. Curius Philus
M. Attilius 137
L. Veturius Philo
P. Licinius Craſſus 218
M. Cornelius Cethegus
P. Sempr. Tuditanus 222
L. Veturius
P. Licinius 240
M. Liuius
C. Claudius Nero 318

PONTIFICES Maximi.

L. Cornelius Lentulus 43
M. Cornelius Cethegus 142
P. Licinius Craſſus 145

¶ INDEX RERVM OMNIVM VEL SCItu opportunarum, uel lectu dignarū, quæ tertia hac continentur Decade, quò, quod quiſq; uelit, omnem citra laborem, facillime conſequatur.

A

¶Ab coniugibus omne malū Andronodoro et Themiſtho. 126
acarnanes mandant titulū ſuis ſepulcris īponi. 193
acedux 50
acedux aſtu Boſtarem decipit 51
acerani obſeſſi ab Ann. urbem deſerunt 86
aceræ direptæ & incenſæ à Pœno 87
aciei. Ro. inſtructio ad Cannas 64
acillæ urbs Siciliæ 132
acies temere īſtructa à Cn. Fuluio 158
acies Aſdrubalis inſtruitur ad Metaurum 250
acici Hiſpanæ ordo 292
achæorum proſpera pugna in ætolos et eleos 239
acradina ui capitur 131
acradina locus in Syracuſis 127
acradina ex nauibus oppugnatur à Marcello 131
acræ urbs Siciliæ 132
acradina deditur Marcello 166
acradinæ portas transfugæ Romani tuentur 161
acradina diripitur à Ro. 166
acua oppidum captum à Ro. 122
accuſatio Blactij, in Daſiū ante Annibalem 202
ad ſtatuā Ptolemæi fugientes liberabantur 81
ad Cales edicitur ut conueniant milites 96
admonitio Conſulum ad colonias latinas 220
adhortatio Marcelli ad milites 223
admiratio de prouidentia P. Scip. in apparatu belli. 307
adhortatio Annibalis ad

ſuos 341
adhortatio P. Scip. ad milites in Annibalem pugnaturos 341
adiectio ſupba conditiõibus induciarũ à P. Scip. 345
ædes Veneri Ericinæ et Mẽti uouenda 43
ædes Concordiæ in arce locatur 57
ædes Concordiæ dedicatur 90
Aedes Mentis & Ven. Ericinæ ambæ in Capitolio dedicantur 43
ædes & turres de cælo tactæ 147
ædes libera, & Lautia, legatis Maſaniſſæ decreta à S. Ro. 331
ædilitia largitio in P. Ro. 143
ædiles Plebis uitio creati ſe abdicant 146
ædiles & triumuiri capitales penè uiolantur 142
ægates inſulæ 6
ægimurus inſula ubi 335
ætoli feroces 237
ætoli primi tranſmarini in amicitiam Ro. 192
ætoli pacem turbant 237
ætolorum confœderati 238
ætoli prompti ad excurſiones 239
ætoli à Phil. deiecti à Thermopilis 257
ætoli finitimos populantur 255
ætoli cum Phi. pacem coactam faciunt 299
ænnæ Vrbis ſitus 133
ænnenſium fraudulentia 133
ænnenſium cædes maxima à Ro. 134
ænianum urbs 256
ænna proſerpinæ raptu ſacra 135
æquimelium 140
ætoli coguntur retro cædere 194
æſculapius ex græcia Romam olim aduectus 298
äëris crepitus in defectu lunæ 178
africanus patrẽ tutatur 26
africanus ædilis 143
afrorum pernicitas 268
afri & Numidæ leuiſſimi ad mutandã fidem 288
afri gens mobilis & in-

fida 293
afri romanis armis inſtru=
cti 64
africani cognomen 351
agatirna urbs Siciliæ 204
agathocles rex Syracuſanus
bellũ geſſit in Africã 287
ager picenus opulentiſſi-
mus populatur à Pœnis
41
ager in quo Ann. ſedebat,
uenditur Romæ 182
ager murgantinus datur Hi
ſpanis 191
ager campanus uenditur à
Ro. 190
ager Romanus Italia termi
natur 217
agrigentũ captũ à Ro. 204
agrigentinorum ſupplicia
& uenditiones 204
agnus mas et fœmina 261
ala equitum amiſſa ab An
nibale in Salapia, &
cæſa à Romanis 202
albius & Atrius gregarij
milites inſignia impera-
toria aſſumunt 271
alacritas militum Roma-
norum 181
alcon Saguntinus ex orato
re transfuga 7
aliſæ 48
alia opinio de pugna Anni
balis ad Capuam 179
allobroges 17
alterum carmen martia-
num 151
altercatio conſulum Roma
norum 64
altercatio Dicta. & trib.
Plebis 217
altercatio conſulum & ſe-
natorum 289
altitudo murorum Cartha
ginis nouæ 208
ambitio et negligentia obij
citur P. Scip. 302
ambiguitas Hiſtoriæ 8
amilcar mars alter uoca-
batur 6
amilcar præfectus Melitæ
inſulæ, cum inſula tradi
tur Romanis 28
aminander Athamanum
rex 296
amilcaris magni cæde inſi
gne caſtrum 136
amilcar in altera arce Lo=
crorum præfectus 296
amilcar Locrenſes ab urbe
intercludit 109

anatis flumen Siciliæ 132
andronodorus & Zoilus tutorum primi Hieronymi regis 111
andronodorus collegas tutores ſubmouet 112
andronodorus & Zoilus Hieronis generi 112
andronodorus arcem et inſulã firmat præſidio 127
andronodorus claues, et regiam pecuniam Senatui Syracuſano concedit 124
andronodorum uxor ad regnum ſtimulat 125
andronodorus & Themiſtius obtruncantur 125
androgynus.i.mas et fœmina 222
angues marini 216
angues in cubiculo matris Alexandri magni 189
annibalis pueri iuramentum 1
annibal fit imperator Carthag. 2
annibalis indoles, ingeniũ, uirtutes, & uicia 2
annibal Cartheiam expugnat, & diripit 3
annibal Hermandicam, & Arbacalã urbes ui capit 3
annibal Carpetanos in deditionem accipit 3
annibal Saguntum oppugnat 4
annibal iuuenis, primus præliũ inibat, ultimus excedebat 2
annibal tragula fœmur ictus cadit ad Saguntum 4
annibalis celeritas 7
annibal incendium appellatur 5
annibal pollicens prædam Sagunti militibus, accendit eorum animos ad oppugnationem 6
annibalis crudele edictum in Saguntinos 8
annibalis gratiſſima uerba ad milites Hiſpanos 11
annibal Herculi ſacrificat, & uota facit 12
annibalis prouidum conſilium 12
annibal præſidio firmat fauces, quæ hiſpanias Gallijs coniungunt 13
annibalis ſagaciſſima ſimulatio in dimittendis quibuſdam militibus 13

annibal traijcit Rhodano exercitum 15
annibal Gallos ab Rhodano fugat 15
annibal Romam caput orbis terrarum uocat 17
annibal Allobrogum ſeditionem ſedat 17
annibal caſtellum in Alpibus capit 19
annibal inſidijs Gallorum propè circumuentus 19
annibal montanos Gallos fugat 19
annibal nono die in iugum Alpium peruenit 19
annibal Italiam militibus oſtentat 20
annibal igni & aceto ſaxa frangit 20
annibal q̃nto menſe à Carthag. noua in Italiam uenit 21
annibal Taurinorum urbem capit 21
annibal ſe iactabat æmulum Herculis itinerũ 23
annibal ſuos hortatur rebus et uerbis ad Ticinum 23
annibal ſuas uictorias militibus iactanter enarrat 24
annibal præmia militibus proponit 25
annibal agnum mactat in iureiurando 25
annibal ad Placentiam caſtra ponit 26
annibal prudentiſſime in captiuos nihil ſæuit 27
annibal Gallorũ agros depopulatur 29
annibal locum inſidijs aptũ eligit ad Trebiam 30
annibalis milites oleo unguntur ante pugnam 31
annibal aciem inſtruit ad Trebiam 31
annibal ſaucius pugna excedit 32
annibal Vicumuias deditas crudeliſſime diripit 32
annibal accepta in Apennino clade maxima Placentiam reuertitur 33
annibal ſagaciter inſidias gallorum euitat 37
annibal altero oculo capitur 38
annibal latinos captiuos gratis emittit 41

annibal à Spoleto cum cæde repellitur 42
annibal Romanos icrepat, tacita tamen cura de Fabio incenditur 44
annibal Flaminij corpus diu quæſitũ nó iuenit 41
annibal eludit Fabiũ 48
annibalis æſtus in ſeruãdo Fabij agro 51
annibal inopia coactus fugam meditatur 57
annibal de fuga agitat 63
annibal captiuos Romanos alloquitur benigne 71
annibal fruſtra neapolitanos tentat 84
annibal Nolam deſerit ob aduentum Marcelli 84
annibal Nuceriam fame expugnat 85
annibal ad Nolam 85
annibal Caſilinum oppugnat 87
annibalem pudor ab oppugnatione Caſilini auertit 87
annibalis duo errores maximi in arte militari 88
annibal ad Tifata 100
annibal pietatem præ ſe fert erga Campanos 100
annibal cumas obſidet 100
annibal Cumas oppugnat 101
annibal ad Tifata à Cumis cũ dedecore redit 101
annibalis reſponſum ad Samnites 104
annibalis iactantia, & liberalitas erga legatos Samnites 104
annibal Nolã corona cingit 105
annibalis exprobratio ad ſuos ad Nolã 106
annibal à Nola cum dedecore diſcedit 107
annibal ad Tifata conſedit 117
annibal ad Auernum ſacrificat 117
annibal uehementer Tarẽtum cupit 117
annibal Puteolos incaſſum tentat 117
annibal Neapolitanũ agrũ populatur 117
annibal Nolam à plebe oblatam negligit 118
annibal ad Nolam 120
annibal ad Nolam uictus Tarentum accedit 120
annibal Tarentinum agrũ inuiolatum ſeruat 122
annibal à Tarento ad Sa-

lapiam 122
annibalis auaritia & cru delitas 139
annibal ſpe potiundi Ta- renti fruſtratur 142
annibal ægrũ ſimulat 148
annibal concubia nocte mo (uet 148
annibal Taren- tum ingreditur 148
annibal hoſpitia Romano- rum in Tarento diripi iubet 149
annibal arcem tarentinam ab urbe uallo diuidit 149
annibal ad Galeſum flu. ca ſtra locat 150
annibalis uerba ad Taren tinos 150
annibalis conſilium in trãſ uehenda claſſe Tarẽtino rum 150
annibal in Apuliam 158
annibal arcem Tarenti, & Brunduſium nequicquã tentat 159
annibal Galatiam ui ca- pit 178
annibal irrito incœpto à Ca pua diſcedit 179
annibalis conſiliũ aggre- diendi Romam 179
annibal Vulturnum tra- ijcit 180
annibal octauo milliario paſſuum à Roma caſtra ponit 181
annibal ad Aniene flu. ter tio ab urbe milliario 181
annibal Vrbem obequitans ſitum contemplatur 181
annibal in caſtra compel- litur ab equitatu Ro. 181
annibalis uox deſperatio- nis 182
annibal tabernas argenta- rias quæ Romæ erant, uendit 182
annibal ad Turiam flu. ca caſtra refert 182
annibalis iter dupliciter ſcribitur à Capua Ro- mam 182
annibal ad auaritiam & crudelitatem animum fle ctit 202
annibal in Appuliam fu- git 214
annibal inſidijs locum quæ rit 215
annibal ĩ Brucios fugit 225
annibalis fraus Fabio in- tenta detegitur 227

annibal Locrorum obſidio nem auertit 234
annibal in ſolis inſidijs ſpẽ ponit 234
annibal cædit Romanos in inſidijs deceptos 234
annibal corpus Marcelli ſepelit 235
annibal fraude ſua ipſe capitur 236
annibal in Apuliam tranſit 246
annibal in Brucios abit audita fratris clade 252
annibal ſaguntum deleuit in gratiam Turdetanorum 282
annibal Locris in ſubſidiũ aduenit 296
annibal ſcorpione ictus ad Locros receptui canit 296
annibal ab Locris fugit 296
annibal Sempronium conſulem ſuperat 317
annibal Crotonem redit 317
annibal frendẽs audit mandata legatorũ Carth. 333
annibalis uerba poſtq̃ iuſſus ẽ Italiã reliquere 333
annibal Iunonis templum uiolat cæde nefanda 333
annibal ſeipſum execratur ꝙ nõ petierit Romã poſt cannẽſem uictoriã 333
annibal abominatur ſepulcrum dirutum 335
annibal ad Leptim copias exponit 336
annibal uix iuuenis imperator factus 337
annibal ad Adrumentum urbem Africæ 338
annibal enumerat uictorias Scipionis 339
annibal pacem petit à P. Scip. 340
annibal ſibi inuidiſſe deos dicit 340
annibal & Scipio à colloquio infecta pace recedunt 340
annibal ex acie ad Adrumentum profugit 343
annibal in Senatu carth. fatetur ſe bello uictum 343
annibal excuſat imprudentiam ſuam, et pacem ſuadet 344
annibalis reſpõſum ad Aſ=

drubalem Hedum 350
anni pacis & belli punici 350
animi Carthaginenſiū impauidi in Romanos 10
animi militum præſentia ducis accenduntur 208
anitorgis urbs Hiſpaniæ 167
annonæ uilitas 336
annonæ uilitas maxima 345
anticyræ ſitus 194
anticyra deditur Romanis 194
annulorum Romanis detractorum uis ingens 82
annulus inſigne equitis Romani 82
anxia cura Romanorum de mittēdo imperatore in Hiſpaniam 188
apparatus belli captus à Romanis in Carthagine noua 209
appius ad oſtium portus Syracuſarū cum claſſe 127
appij Clau. pectus ictum geſſo 179
apolloniatæ obſeſſi à philippo opē exorant à Romanis 135
apolloniatæ tormentis philippo raptis muniuntur 136
apollinis promontoriū 135
apud quos diuerſatur annibal in Capua 80
aqua et igni interdici 144
aqua albana cruenta 222
aquarum inundatio 136
aquarum inundatio pernicioſiſſima 115
aquinum urbs 180
arar, & Rhodanus amnes Galliæ 17
ara cuius cinerem uentus non mouet 111
ara ab Annibale condita cum titulo rerum geſtarū à ſe græce et punice ſculpto. 290
arbores in profundum hauſtæ 345
arcus ſolē amplexus 320
archimedis uirtus & artes 131
archimedis tormenta in naues Romanas 131
archimedes eludit oppugnationem maritimam 131
archimedis cædem marcellus ægre fert. 166

ardor militum Ro. traiĳciendi in Africam 309
ardoneæ locus 122
arethuſæ fons in Syracuſis 165
aretini quamplurima armamenta claſſi P. Scipionis dant 289
argentum in faleris equorum Ro. 68
argumenta fortiſſima P. Scip. ad animandos milites 23
argumenta fortiſſima, captiuos non debere redimi 74
ariſtomachus Crotonis proditor 110
ariſtomachus transfugit ad Hannonem 111
ariſto tragicus 125
arma Campanis adempta à Ro. 185
arnus flu. Hetruriæ 38
arpi nocte capti à Ro. 139
arpini in Carthag. pro Romanis uertuntur 140
ars punica in inſcitiĳs ponendis 172
ars hiſtrionis apud Græcos non eſt pudori 125
artes imperatoriæ, & militares non eædē ſunt 157
arte ſingulari acies Annibalis inſtructa fuit in P. Scipionem 343
aruſpicis uaticanium 227
aruerni et Alpini galli Aſdrubalis ſociĳ 244
arx Crotonis olim à Dionyſio capta 111
arx Tarenti munitiſſima 149
arx Tarēti nequicq̄ ab Annibale oppugnata 150
arx Orei proditur Romanis 256
arx Illiturgi ab Afris trāſfugis capitur pro Romanis 268
arx Locrorum à Romanis recapitur 296
arx Tarenti liberum mare habet 150
aſcripti fœderi ab utraq; parte Romanorum, & Philippi 300
aſdrubal gener amilcaris 1
aſdrubal ad cuſtodiam Hiſpaniæ ponitur ab Annibale 12
aſdrubal Scipiōes timet 92
aſdrubal claſſem īſtruit 92

aſdrubal in Italiam tranſi re iubetur 93
aſdrubal ab Hiſpaniȷs pecunias exhaurit 94
aſdrubal aciem inſtruit in Scipiones 94
aſdrubalis, et militum eius fuga 95
aſdrubal caluus in Sardiniam cum exercitu 97
aſdrubal caluus iterum in Sardiniam 103
aſdrubal caluus, Hanno, & Mago, capti 103
aſdrubalis fraus ad decipiendũ Cla. Neronẽ 187
aſdrubal diffidẽs æquo campo, captat tumulos 228
aſdrubal fuſus, rapta rapti pecunia fugit 229
aſdrubal celerior annibale in tranſitu Alpium 244
aſdrubal putatur alter Annibal 247
aſdrubalis curæ anxiæ et ancipites 249
aſdrubal fugam tacitã para rat 249
aſdrubal nullo omiſſo inclyti ducis officio moritur in pugna 251
aſdrubalis caput Annibali mittitur 252
aſdrubal Giſgonis exercitũ ſuum diſpergit 254
aſdrubal Giſgonis ad Oceanum 253
aſdrubal Giſg. territus fugit 265
aſdrubal Giſg. ad Gades profugit 265
aſdrubalis Giſg. tacita de Scip. cogitatio, dum cœnant ambo apud Syphacem 267
aſdrubal Giſg. primus in Carthagine 311
aſdrubalis uerba ad Syphacem de ingenti animo Maſaniſſæ 313
aſdrubal Giſg. & Syphax raptiſſime accerſuntur à Carthaginenſibus per literas, per nuntios, & per legatos 315
aſdrubal Giſg. fugaciſſimus dux 337
aſdrubal Hedus legatus Carthaginenſium pacem orat à Senatu Ro. 348
aſena ui capitur à carpeſiȷs. 93

aſtapa urbs hiſpaniæ 269
aſtapanorum eruptio temeraria 270
aſtapani omnes occiduntur à Romanis 270
aſtapani pueros & fœminas trucidant, & ſeipſos comburunt 270
aſtus Annibalis in eligendo ad pugnam loco 63
aſtus Fuluij in non legendis literis à S. R. miſſis 186
aſtus L. Portij in ludificatione Aſdrubalis 249
aſſuetudo mali animos efferat 162
athanagia urbs Illergetũ capitur à Cn. Scip. 35
attalus Syracuſanus cõiurationẽ detegit Epicidi 160
attalus rex Aſiæ 192
attalus Opuntem captam diripit 257
attanes Turdetanorum regulus ad Romanos tranſfugit 265
atella & Galatia Romanis deditur 186
athenienſes prudentiſſima ciuitas 285
attilius Craſſus in Siciliam cum imperio mittitur 98
attilius & Manlius olim in Africa cum exercitu fuerunt 311
attilij exẽplũ ab annibale Scipioni proponitur 339
attinius ſaluatur à Thurinis 154
auaritia M. Poſthumij, & Pomponij Veientani 143
audatia inſolens à crimine ſumpta 273
aufidus amnis 64
augur erat Marcellus 242
auiditas auri et argenti cauſa mortis 270
aurea corona Lælio donatur à Scip. 329
aurigę urbs Hiſpaniæ 137
aurum & argentum inextimabile captum à Romanis in Carth. noua 209
aurum uiceſimariũ qd 221
aurum & argentum ſenatoribus campanis ademptum 185
auſetani deduntur Ro. 35
authoritas Senatus Ro. pacẽ inter conſules ponit 241
authores ſeditionis caute cõ

prehenſi

prehenſi a P. Scip. 273
auxiliares copiæ Ro. miſſæ ex uarijs gẽtibus 243
auxiliares copiæ à Colca Scipioni datæ 262
auxiliares Annibalis copiæ priæ fugiũt ex acie 342
B
¶ Badius campanus Criſpinũ Romanũ ad ſingulare certamen prouocat 156
bætis flu. Hiſpaniæ
balbij mõtis fertilitas 313
baleares pacem petunt à Scipione 49
balearis maior Magonem excludit 281
baleares funditores bõi 281
balearis minor Magonem accipit 281
barbarorum ingenia cum fortuna mutantur 50
barbaricæ perfidiæ Aſdrubal peritus. 167
barbari imbelles ex affluentia rerum 310
barchinæ factiõis opes 1
barguſij benigne legatos Romanos accipiunt 10
baſilicæ nondũ erant 194
bebius trib. plebis criminatur patres 58
belligeni 400 iugera agri decreta 190
beneficium paulæ Canuſinæ in Romanos 68
beneficia P. Scip. omniũ hiſpanorũ aios occupãt 230
beneuentani Romanos officioſe ſuſcipiunt 120
benigniſſima uerba Scip. ad obſides Hiſpanos captos in Carthagine noua 211
benignitas P. Scip. in Hiſpanos captiuos 229
benignitas Romanorum erga Siculos, & Tarentinos exules. 241
betula urbs Hiſpaniæ 263
bigera urbs Hiſpãiæ à Pœno liberata per Gn. Scip. (136
bina caſtra Pœnorum expugnata & capta à L. Martio. 172
blandæ & Ancæ urbes oppugnatæ à Romanis 122
bochar præfectus Syphacis Maſaniſſam fugat 314
bochar rex maurorũ 312
boij deficiunt à Ro. 13
boij poculum ex calua conſulis Romani faciunt 92

bomilcar cum ſupplemen-
to ad Hannonē à Cartha
gine i Brutios uenit 103
bomilcaris claſſis ad Sy-
racuſas. 132
bomilcar in Africā refugit
bomilcar à Syracu- (133
ſis cum claſſe fugit 162
bomilcar cū centū nauibus
ad Syracuſas redit 162
bomilcar cū maxima claſ
ſe iterum in Siciliā 163
bomilcar Tarentum cum
claſſe petit 163
bos equuleum parit 97
bos locutus 116
bos locutus 222
boſtar & Hanno præfe-
cti Capuæ 178
bouis prodigium 35
bouiani principes 52
bouianum in Samnio 152
bragada flu. Africæ 335
brixiani Galli 14
brutij fremunt, ꝙ Rhegiū
& Locros nō diripuerint
brutij Crotonem op- (110
pugnare ſtatuunt 110
brutij Crotonē capiūt 110
brutij ſuopte ingenio la-
trones 295
butrotus amnis 296

C

¶Cædes & fuga Brutio-
rum & Pœnorum 119
cædes ingens agreſtium, et
ſeruorum 142
cædes obſidium Tarentino
rum græcas urbes Italiæ
irritat in Romanos 147
Cædes cuſtodū Syracuſarū
in cubiculis deprehēſorū
cædes & captio fu- (160
gientium Romanorū 181
cædes hoſtium in Tarento
à Romanis 226
cædes hoſtium Pœnorum
ad Toringin 255
cædes & captio Maſſeſſu-
lorum à Romanis 326
calares locus Sardiniæ 345
calcis ſitus mūitiſſimus 257
calcis Eubœæ inſulæ urbs
Calcis iſula cū cōtinē (237
ti facile pōte iūgitur 257
calidæ aquæ locus 335
cælla una duobus dijs ne-
gatur 233
calor flu. cāpaniæ 118
calpurnij Flamæ ſtrenui-
calūniæ in C. Fla- (tas 73
minium iactæ 36

camertes cohortem P. Scipioni dant 289
cāpani petunt à S. R. ut alter cōſul cāpanus fiat 79
campanorum fœda crudelitas in Romanos 79
campani Cumanis dolum texunt 99
campanorum cædes ad Hamas 100
cāpanorum caſtra amiſſa 100
cāpanorū trepidatio 117
campani Annibali ſupplicant 151
cāpanorū negligētia 152
campanus ager uaſtatus à Romanis 154
cāpani ſuopte īgenio ſupbi 156
campani opē orant ab Annibale 159
campani pia edicta Romanorum ſpernunt 159
cāpani boni eqtes 177
campanorū ſtrages à Ro. 177
campani æris crepitu pugnātes terrēt 178
campani deſperant auxilium à Pœno 183
cāpanorū ſors miſerabilis 183
campani ſenatores cathenati in cuſtodiam rediguntur ad Cales, & Theanum. 185
campani agri fertilitas, prima in Italia 187
cāpanorum querellæ 199
campani, Atelani, Calatini, Sabatini, romano, & latio noīe priuātur 200
cāpani mœſtiores Roma excedūt, q̄ uenerant 200
cāpi ueteres ī Lucanis, cæde Gracchi īſignes 155
cāpi magni, locus ī Africa 323
cāpus opulētus iter feſulas & Aretium 38
campus ſtelas 45
canna fluuius 151
cannæ uicus Apuliæ 63
cānetū uicus apd̄ Padū 14
capitis anquirere 177
capitur Carthago noua à Romanis 209
capſua rex Numidiæ 112
capti ī pugna cannēſi 66
capti Romani ad cannas nō redimuntur 74
captiui Romanos adiuuāt contra pœnos 119
captiui Pœni Romā in carcerem miſſi 122
captiua uirgo pulcherrima

P.Scip. præſentatur 211
captiuorum hoſtiũ ad Me=
taurum numerus 251
capua luxurians 76
capua obſidetur à Ro. 157
capua iterum acriter obſi-
detur à Romanis 177
capuæ deſolatio miſerabi-
capuæ ædificijs (lis 187
paratur à Ro. 187
caput iecinori deeſt conſuli
immolanti 320
caritas Romanorum erga
patriam mirabilis 108
caritas iterum ciuium Ro.
erga remp. 121
carmen martianũ fatidicũ
carmen Liuij poëtæ à (151
uirginibus canitur 242
carmen ſibilinũ admonet,
uehendã eſſe Romã ma-
trem Idæam 298
carnilij tribuni plebis 144
carpeſij erumpentes cogunt
Aſdrubalẽ retro cædere
cum exercitu 93
carpeſij cæduntur ab Aſ-
carpeſij fracti (drubale 93
Aſdrubali dedũtur 93
carthaginenſes uenundati
ſinguli denarijs duo de ui
cenis à Romanis 23
carthalo magiſter equitum
Annibalis 47
carthaloni ingreſſus urbis
prohibetur per lictorẽ 71
carthaginenſes olim infi-
di Syracuſanis 127
carthaginenſium exercitus
ex ſaltu per fraudem Aſ
drubalis educitur 187
carthaginenſium duces elle
uant uictoriã P.Scip. 213
carthaginenſium noui ap-
paratus belli nunciantur
Romanis 216
carthaginenſes infidi ſocij,
& graues domini 288
carthalo obtruncatur 226
carthaginenſes excitati lu
ce incendij temere caſtra
exeunt 322
carthaginenſes deductis ra
ptim nauibus legatos ad
accerſendum Annibalem
mittunt 337
carthaginenſes autumant
P.Scipionẽ natum ad exi
tium ſuum. 337
carthaginenſiũ legatis con=
ceditur à Romanis, ut ur=
bem introeant, & capti=

uos alloquantur 348
carthaginenſes tradunt P. Scipioni naues, Elephantos, pfugas et captiuos 349
carteiæ urbis ſitus 276
caſilinum pro Caſino intel ligitur à duce itineris 45
caſilinum à Romanis recæ-
caſtellum ad (ptum 122
Vulturni oſtium 158
caſtigatio inconſtantiæ Po.
caſtra Romano= (Ro. 318
rum amiſſa 158
caſtra P. Scipionis ad Carthaginem nouam 207
caſtra Liuij ad Senam Gal
caſtra hiſpano= (liæ 249
rũ capta à Romanis 279
caſtra hiſpanorum iterum capta à Romanis 293
caſtra P. Scipionis ad Vticã
caſtra Syphacis in- (315
cenſa à Lælio, & Maſaniſſa. 322
caſtra Annibalis expugnata ac direpta à P. Scip.
caſtra Romanorum (343
inter exquilinam, collinamq; portam. 181
caſtulo urbs Hiſpaniæ 136
caſtulonenſiũ perfidia 267
catapultæ & Baliſtæ 6
cato quæſtor 310
caulonia oppugnatur à Romanis 223
cauloniæ oppugnatores Annibali cædunt 225
cauſa ſecundi belli punici 1
cauſæ celeritatis Aſdruba-
cauſæ prim et ſe (lis 244
cundi belli punici, Mamertini, & Saguntini 340
cauta reſponſio tribunorũ militum ad milites ſeditioſos 272
¶Celeritas L. Martij 172
celeritas Neronis bona 249
celeritas Philippi 257
celoces naues gallicæ 9
celtiberi primi mercenarij milites in caſtris Ro. 141
celtiberi pro Romanis ſtrenue agunt 50
celtiberi pro Romanis excitati ad arma 166
celtiberia intra duo maria
celtiberorũ principes (255
corrumpũtur pecunia ab Aſdrubale 167
celtiberorum mos concurſandi in acie 253
celtiberi proditores, Ro. re-

linquunt 167
celtiberi trãsfugæ duces itineris Syllano 253
cenſa ciuiũ Ro. capita 318
cenſores puniunt Metellũ, quia Italiam deſerendam eſſe dixerat 120
cenſoris primi ius 222
cenſores curant reficienda quæ fuerant abſumpta incendio circa forum 222
cenſura Liuij ſeuera, ſed ridiculoſa in XXXIIII tribus Romanas 318
centenij ſtolida petitio 157
centenij cædes 157
cẽtũ et XII eqtes cãpani ad Romanos pfugiunt 140
centum nauium claſſis Romana 232
centum & XX obſides Aretini Romam ducti 233
centum millia Ro. cæſa ad Traſimenũ, et Cãnas 333
centum & XXX ſigna militaria capta à Scipione exercitu Annibalis 343
centum uiginti populi Hiſpaniæ Romanis dediti 50
centuriones diſcincti 224
centuriæ omnes P. Scipionẽ conſulem faciunt 281
cereales Ludi 346
certamẽ patrũ, et Pleb. 58
certamen Publicanorũ, & trib. Plebis. 144
certamen P. Ro. uidendi P. Scipionem 281
certamen fœdum inter milites Rõanos Locris 297
cerites frumentum claſſi P. Scipionis dant. 289
cetratus præſtat iaculatore mauro 93
cibaria nauibus impoſita 309
cycliadas dimarum princeps 238
cibis locus apud Gades 280
cynum emporium Opuntiorum in Locride 257
cyrtha urbs caput regni ſyphacis 326
cyrthẽſes uiſo ſyphace uincto portas aperiunt Maſanißæ 326
certis & Batis idem eſt flu. Hiſpaniæ 269
ciſſeus mons 256
ciuitas ſapientum ficta 191
clades hoium & iumẽtorũ Pœnorũ in Alpibus 19
claſſis Ro. capta à' Punica

apud portum coſſanū 44
claſſis punica Hieronis regnum uaſtat 70
claſſis punica tempeſtate quaſſata 99
claſſis Romana priuata impēſa iſtruitur nautis 117
claſſis Romana ad Murgantiam 127
claſſis Ro. Oricum recipit
claſſius Altinius pro=(135
ditor Arporum 138
claſſius Altinius, Calibus in cuſtodiam 138
claſſis priuata impenſa paratur Romanis 201
claſſis Romana, & Attali regis ſimul 255
claſſis Romana quāta 116
claſſis Pyrrhi quaſſata Proſerpinæ theſauros reſtitu
claſſis Carthagi-(it 304
nenſiū Vticam petens proſpicitur à P. Scipione 324
claſſis punica diſiecta, à Romanis capitur. 332
claſſis Romana in ſubſidiū Scipionis, in Africam cum commeatu abundanti 334
claſſis Romana uento africo turbata disijcitur 335
claſſis Romana in Africam decreta 336
claſſis Romana Carthaginis portum petit 343
claſtidiū Annibali traditur à præfecto nūis corrupto
claudius Nero lon-(72
ge ante alios eminet 240
claudius nunq̄ abſiſtit ueſtigijs Annibalis 246
claudia Quintia 301
clementia Romanorū Ducentum captiuos Carthagìnenſes gratis reddit, ſi pax fiet. 349
clypeū Aſdrubalis argēteū
clypeum martium (173
in capitolio 173
cliturnum expugnatum à Romanis 237
clupeæ ager uaſtatur à Romanis 237
clupea urbs Africæ 314
cluuia captiuis Ro. i Capua alimēta præbebat 199
colca Hiſpaniæ regulus 262
coloniæ latinæ milites conſulibus negant. 220
coloniæ duodeuiginti quæ in fide permanent 221
colonorū penuria in Ita-

lia propter bellum 261
columna aurea ſolida 111
comitas P. Scip. etiam hoſti
grata, & mirabilis 297
concitatores tumultus pu-
niuntur 144
concordiæ, maxima cura
ſempronio duci 99
concordia mira Romanorũ
ad tuendam patriam 181
concordia conſulum in rep.
gubernanda 243
conditiões pacis quas ab An
nibale petũt Cãpani 79
conditiões pacis ab Anniba
le Locrenſibus datæ 110
conditiones Tarẽtinorũ cũ
Annibale pactæ 147
conditiones pacis inter Sicu
los, & Romanos. 164
conditiones fœderis ĩter Ro
manos, & Aetolos. 192
conditiones pacis Philippo,
à Sempronio dictæ 300
conditiones pacis à P. Scip.
propoſitæ carthaginẽſibus
conditiones pacis di= (299
cere ẽ eius q̃ dat pacẽ. 340
conditiones pacis Annibal
eligit 340
conditiones pacis à P. Scip.
Carthaginenſibus oblatæ
confunditur maligni- (344
tas tri. plebis 231
congij olei in uicos dati 143
congreſſus P. Scipionis &
Annibalis 338
congruens clamor magni re
fert in acie 342
coniuratio in Hieronymum
detegitur 112
coniunx, & liberi Altinij
combuſti 139
coniuratio Acarnanũ 193
coniurati Campani detecti,
et necati à Romanis. 215
conſentia deditur pœno 95
conſentini, & Thurini ad
Romanos 142
conſiliũ Pinarij Romani de
trucidãdis Aenẽſibus 134
conſilia mala plerunque
uincunt 154
conſilium ducum Pœnorũ
de bello gerendo 230
conſilium ſapiens, et uafrũ
Clau. conſulis 247
conſiliũ Neronis ſapiẽs 249
conſilium Liuij ut occurrat
Magoni 295
conſtantia Barbari qui Aſ
drubalem interfecerat 1

conſul dictatori ſine licto-
ribus obuiat 44
conſules nunquam niſi pro
curatis prodigijs Roma
exibant 138
conſulum par egregiũ 240
contactus ægrorũ morbos
uulgat 162
contemptus aliorum impe-
ratorum Romanorũ præ
admiratione P. Scip. 292
contemptus pœnorum mi-
litum 22
contentio de corona murali
conuenit inter cõſules (210
ut pariter Romã ingre-
diantur 259
conuiuium et conuiuæ An-
nibalis in capua 80
copiæ Annibalis ad Sa-
guntum 4
copiæ Ro. ad bellum puni-
cum decretæ 9
copiæ derelictæ ab Anniba
le ad cuſtodiã Africæ 12
copiæ relictæ ad cuſtodiam
Hiſpaniæ ab Annibale 12
copiæ Annibalis Ibero tra
iectæ 12
copiæ Annibalis adductæ
in Italiam 21
copiæ Pœnorũ amiſſæ poſt
tranſitum Rhodani 21
copiæ Himilconis ad Hera
cleam 132
copiæ à Scipione in Hiſpa-
niam aductæ 189
copiarum Romanarum di
ſtributio 260
copiæ Aſdrubalis Giſg. in
Hiſpania 262
copiæ P. Scipionis ad Betu-
copiæ Indibilis (lam 263
cato collectæ 292
copiæ in Italiam aductæ
à Magone Amilcaris 290
copiæ in ſupplementum Ma
goni miſſæ à Carth. 294
copiæ Romanæ oẽs, & na
ues ad Lilybæum conue-
niunt 309
copiæ Romanæ expoſitæ
maximũ Afris incutiunt
terrorem 311
copiæ Aſdrubalis Giſg. ra
ptim conquiſitæ 316
copiæ terreſtres & naua-
les XVI anno, ſecundi
belli punici 320
copiæ Syphacis oppoſitæ P.
Scipioni 316
copiæ pœnorum quæ ſu-

perſuerunt incendio et cæ
di P. Scip. 322
copiæ Syphacis, & Aſdru
balis iterũ coniũctæ 323
corbis et orſua patrueles fra
corcirei legatos (tres 269
Philippi, et Annibalis cõ
prehendunt. 98
cornus urbs, & caput Sar=
diniæ. 102
cornus urbs à Manlio re-
capitur 103
corona aurea, uictoriæ er-
go à Saguntinis datur Io=
ui Capitolino 283
corona aurea, & XXX bo
ues Lælio donantur à P.
Scipione. 210
corui in ædem Iunonis So-
ſpitæ 116
coruus aurum comedit 320
coſſa urbs traditur Pœno
cretenſiũ agmen Hippo(76
cratẽ et Epicidem tutatur
criminatur P. Scipio (129
quod Pleminiũ non dãna-
uerit 305
criſpini, et Badij duellũ 156
criſpinus Hippocratem fun
dit, & fugat. 162
criſpinus conſul ſautius cũ
Marcelli filio fugit 235
criſpinus conſul ex uulne=
re moritur 239
croton urbs olim opulenti
ſima à Brutijs capitur 95
crotõis ſitus et latitudo 100
crotoniatæ nõ poſſunt ſua=
deri ut dedant arcẽ Brutijs
crotoniatæ urbe ex= (111
cedunt 111
cruda exta proijciuntur in
mare à P. Scipione ut
mos eſt 310
crudeliſſimum famis tor-
mentum 88
cumani cauti, & fidi Ro-
manis. 100
cunctatio Fabij ſæpe pigri
tia appellata fuit 283
cupiditas impij mala 269
cura P. Scipionis de obſidi-
bus Hiſpanis 209
cura auium erga dictatorẽ
curæ metus & co- (91
gitationes Ro. 244
cura P. Scipionis de hone-
ſtate captiuarum 211
cura maxima ſeniorũ Ro-
manorum de reddendis
gratijs Dijs pro diſceſ.
Annibalis 333

curius Romanus primus ex plebe ſacerdos 219
curſus P. Scipionis, & claſſis Romanæ i Africã. 310

D

¶ Damaſippus Lacedæmonius Romanorũ captiuus (160
Datius, et Blattius Salapiæ principes 202
decem & octo naues Pœnis ereptæ à Roma. 237
decij Magij ſapiens conſilium, & conſtantia in fide Romana 80
decius quintius præfectus claſſis romanæ 202
decius quintius transfixus moritur 203
decius Iubelius dux legionis quæ Rhegiũ occupauit (274
decretum S. R. de reliqijs cannẽſibus 92
decretum de triplici tributo exigendo 96
decretum. S. R. ne à Capua abſcedatur 175
decretum æquiſſimũ S. R. de campanis 199
decretum Senatus Ro. 217
decretum S. R. ut conſules ad urbẽ ueniant 259
decretum trib. Pleb. 289
decretum S. R. in colonias quæ militiam detrectauerant 301
decretum S. R. de reſtitutione pecuniarum 302
decretum S. R. prudentiſſimum 346
de fuga Annibalis ad Anthiochũ, icerta fama 345
delectus facile habitus in colonijs latinis, quæ per ſex annos uacationem fecerant 302
demaratha coniugem Andronodorũ admonet 123
demarathæ, & harmoniæ cædes 226
demetrius Phalerius 57
demetrias urbs 255
deſalx rex Numidiæ 312
deſperatio utilia honeſtis anteponit 84
detegitur proditio Nolanæ plebis 86
deteſtatio periurij 210
dictator ex authoritate patrum 71
dictator fert ad populum ut ſibi liceat equum aſcendere 84

dictator ſine magiſtro equi=
dictator extra (tum 90
Italiã dici nõ poterat 217
dictator ex plebiſcito 217
dictator ludos magnos fa-
cit, & luſtrũ uouet 240
dictator magiſtratu ſe ab=
dicat 299
dictator urbs Italiæ circuit
poſt diſceſſum Annibalis
dictator conſulẽ re- (334
uocat ex Africa 334
dicta legatorũ Macedonum
in Senatu Romano 347
dictum Liuij conſulis no-
tabile 251
dictum Annibalis penè de
ſperandis de fortuna 252
dies dicitur cenſoribus à tri
buno Plebis 137
dies rei capitalis M. Poſthu
mio dicta 144
dies feſtus matris Ideæ, pri
die idus Aprilis 301
dies ſolemnis ludis apolli=
naribus 232
difficillima eſt in luctu con
difficile eſt poſt(ſolatio 171
pugnam inceptam aciem
inſtruere 246
digitius et Quintius Tybe
rilius coronis muralibus
donantur à P. Scip. 210
dignius eſt P. R. bellum in
dicere, quam uerbis diſce
ptare 10
dij Tarentinorum, in mo
dum pugnantium 227
dijs ſemper primus honor
datur 259
diligentia P. Scipionis i in=
ſpiciendis militibus traij-
ciendis in Africam 309
dimalum oppugnatur à Ro.
dime urbs 238 (299
diomedis campi 151
dionyſij Tyrannica uox
diſcretio Marcelli (124
in accipiendis Siculis de-
ditis 173
diſcrepãt ſcriptores in quã
titate prædæ carthaginis
nouæ 211
diſceptatio de iure flaminiũ
introeundi in Senatũ 219
documentum ducibus Ro-
manis perpetuum 167
dolia frumento plena de-
prehenſa ad ripas Vultur
dolobella rex ſa- (ni 88
crorum 241
dona ſuperſtitioſa dijs 38

dona Hieronis uerbis ornata, Romanis miſſa 59
dorimachus princeps Aetolorum 192
druentia flu. Galliæ difficilis tranſitu 17
dubium quo anno Tarētū defecerit ad Pœnos 150
ducarius inſuber Flaminium transfigit 40
duces Syracuſani creſſos increpant 129
duces Syracuſani pauidi fugiunt 140
ducis eſt fortunæ ſe præbēti non deeſſe. 288
ducētū milliū æris mulcta
ducenta talēta argenti Philippo promittuntur a Carthagi. (144 294
ducentum eqtes nobiles Carthag. cæſi à Ro. 316
duella 43
duæ ſentētiæ Fabij, et Marcelli ualde notabiles 121
duæ arces Euripi 256
duæ arces Locris 296
duæ urbes à P. Scipione captæ. 323
duo dictatores uno tpe 90
duos eſſe plebeios conſules dijs non placere putatur. (97
duo angues in foribus Iouis 261
duo Soles 261
duo Soles 300
duo Sacerdotia habuit Q. Fabius Maximus 336
duumuiri ad locanda ædē concordiæ 57
dux itineris ab Annibale crucifixus 45

E

¶ Ebuſus inſula Hiſpaniæ (49
edictum Fabij dictatoris 43
edictum Marij Bloſij prætoris Campani 80
edictum conſulum, ut quibus in ſenatu ſententiam dicere liceat 97
edictum conſulum de exhibendis nautis reip. 116
edictum prætoris Romani de libris uaticinis 142
edictum proconſulis ad Cāpanos 183
edictum conſulum ad P.R. non gratum 200
edictum conſulū de Placentinis et Cremonēſibus 261
edictum cautū P. Scip. 272

edicto prætoris omnes ædes apiũtur Romæ ob lætitiã (330
editui 330
egregiũ facinus Flauij tri. militum ĩ Elephãtos 224
egregia ala equitum 291
elatio mira Ro. etiam in rebus penè accisis 90
elatia urbs Phocidis 257
elephanti Annibalis Rhodanum tranant 15
elephanti qua arte conficiuntur facile 31
elephantes cæſi pontem hoſtibus faciunt 178
elephãti igne expulſi 179
elephanti octo à Marcello ĩ ouatione ducti 190
elephantorum impetus Romanos turbat 224
elephãti ãcipites ĩ fuga 225
elephãti in ſuos uerſi 225
elephanti Aſdrubalis impotentes regi 250
elephanti à rectoribus interfecti 251
elephantorũ celerrima uia mortis ab Aſdrubale inuenta 251
elephantorum odor, ſtridor, & aſpectus equos terret 331
elephanti in Pœnos cõuerſi (331
elephãti teriti ob clamorem cornuum & tubarum, in ſuos conuertuntur. 342
elephantorum Annibalis pugna 342
emporia petenda edicit P. Scipio præfectis nauium (310
epicides in Leontinos abit 128
epicides Syracuſas cuſtodit (132
epicides coniuratos, & lxxx necat. 160
epicides uinũ dat plebi Syracuſanæ 160
epicides ĩ Acradía ſe tuetur (161
epicides Acradina egreditur, & ad Bomilcarem nauigat. 163
epicides ad Agrigentũ 163
epirotæ pacem procurant per legatos inter Ro. & Philippum 299
epipolæ locus in Syracuſis; (160
epularum repletio ui ueneni tardat 185
equeſtre prælium 26
equeſtre prælium Romanis ſecundum 182

equeſtres notæ 222
equeſtre præliū Romano rum, & Hiſpanorū. 292
equi deſultores 94
eqtes hiſpani et numidæ ad Marcellū trāsfugiūt 106
equites pœni ſpeculatores fugantur à Romāis 311
equi numidici capti à P. Scipione 322
equi numidici, & ſigna militaria capta à Rom. ex Verminiæ exercitu 344
equorum greges ab Numidis abacti 122 (320
equuleus cum qnq; pedibus
equus Flaminij corruit 39
equus Philippi traiectus pilo regem effundit 239
erithræ, & Eupaliū urbes Aetolorum 258
erix mons Siciliæ 6
eropus Darda et Philippus prætores epirotarū 299
erubeſcentia prudens P. Scipiōis nō petit triūphū 281
eruptio Tuditani ad Cannas 137
erumpentes Romani cædūtur à Pœnis Tarēti 149
eruptio ſtrenua Magonis in Romanos 236
eſtus & imber Romanorū uictoriā impedit 264
edeſco, Indibilis et Mandonius reguli hiſpani 227
euentus belli quaſi iudex in
euentus ſtultorū (ſtus 6
eſt magiſter 61
euentus exitialis in capita conſulum 232
exurialus eſt tumulus Syracuſis 161
examen apum in arbore prætorio proxima 25
examē apū in foro Ro. 116
excuſatio Cn. Fuluij rei
excuſationes non (176
acceptæ 302
exercitus Carpetanorum, Olcadū, & Vacceorū, 3
exercitus diuiſio cauſa cladis fuit Scipionibus 206
exemplum fortitudinis in Romanis ſemimortuis 68
exercitus Annibalis corrumpitur Capuæ 88
exercitus Marcelli ueniam petit pro fuga 224
exercitus Claudij Ne. qui Annibali opponitur 245
exercitus Aſdrubalis Giſg.

diſſipatur 265
exercitus P.Scipionis ab Il lergetibus ſæpe repulſus
exprobrat P.Scipio (268 uehementiſſime crimẽ ſe ditioſorum militum 274
exta prodigioſa Marcello ſa crificanti 235
exta læta legatis Ro. Apol lini ſacrificantibus 298
extra ordinẽ non licet Ro. pugnare iniuſſu 107
extremam famem patiun tur Romani Caſilini ob- ſeſſi 88
extrema inopia P.Ro. 89
ex Viſu Numidarum ter- ror ingens Romanis incu titur 182

F

¶Fabius in togæ ſinu pa cem & bello ſe ferre di (cat 10
fabij prudentia induc̄tando exercitu 44
fabij monita ſaluberrima à Minutio contempta 48
fabius aſtum Annibalis prudentia uincit 52
fabius agrum uendit, et ex pretio captiuos redimit 52
fabius & Minutius exer citum diuidunt 54
fabij prudentia ſuccurrit temeritati Minutij 55
fabij ſentẽtia notabilis 61
fabius à ſenatu petit ut ædem Erycinæ dedicet 96
fabij edic̄tum, et cõſilium de Annona in urbes con uehenda 97
fabius Cõbulteriam, Tre bulam, et Auſticulam ui à Pœnis recipit 102
fabius ſuper Veſuuium ca ſtra locat 102
fabius agrum campanum uaſtat 107
fabius Puteolos captos com munit 114
fabij ſeuera reprehẽſio in nepotem Oc̄tacilium 114
fabio conſulatus continua tur 115
fabij integritas 115
fabij prouidentia 121
fabij benignitas ergà Cam panos ad ſe fugientes 121
fabij patris, & Fabij filij obuiatio notabilis 138
fabij conſilium de prodito re Arporum 138
fabij prouidentia, & conſi lium

lium ſapiens 180
fabius ad oppugnationem Tarenti ſe accingit 225
fabij dictum magnificũ de dijs Tarenti 227
fabius alter Annibal, ab Annibale dicitur 227
fabio auſpicanti aues non addicunt. 227
fabij dictum notabile de Tarento per operam Liuij recepto 233
fabius L. Martium laudat
fabius geſta P. Scipionis in Hiſpania eleuat (285
fabius oratiõe obliqua Scipionẽ carpit 285
fabius in fine orationis aduerſus Scipionẽ limites modeſtiæ excedit 286
fabij Maximi mors, & laudes. 336
fabri Locrẽſes captiui 295
fabrorũ opera à P. Scipione indicta 212
fabula de Alexãdro magno
facinus ſtrenuum Clau. Aſelli eqtis Ro. (189 107
falſus rumor necis Philippi
falarica qualis ſit 5 (239
fama nil celerius 123
fama rerũ geſtarũ poſt mortẽ uiuere facit. 171
fama ingentis naualis apparatus à Carth. 232
fames ultimũ ſuppliciũ 23
fames obſidionis malũ 151
fames etiam mutas accendit beſtias 152
fames & frigus miſerrima mortis genera 248
fanum Proſerpinæ Locris
faſces igniti ad cornua boum (303 47
fatales libri Sibyllini 43
fato immobilis rerum humanarũ ordo ſeritur 145
fatum immunẽs moueri nõ poteſt 154
fax ſtellæ uiſa ĩ cœlo 300
feræ ad catulos defendẽdos currũt. ſed Romani à Capua ad Romam nequiuerunt abſtrahi 184
ferocia ſtupẽda militum Romanorum 152
fertiliſſimus ager Emporiorum 310
feruida ingenia Romanorum imperatorũ contra Annibalem fuerunt perniciosa 240

feſtū Dianæ ꝑ triduū 160
feſtinatio improuida eſt, et cæca. 61
fides ſociorum Romanorū firma in aduerſis 45
fides maximum uinculum bonis amicis 133
fides Romana erga hoſtes
fides Barbarorū ex (140
fortuna pendet 266
filia Aſdrubalis Giſg. nubit Syphaci 308
filia ſororis Annibalis Lacumaci regi nupta 312
filius Q. Fab. Maximi augur, et pontifex in loco patris. 336
flaccus flamem factus, ex luxurioſo continens 219
flama è capite L. Martij
flamine quirinalem (173
à ſacris abeſſe n̄ decet 114
flamen dialis abit Flamnio, quia exta perperam dedit 192
flauius Lucanus Prætor
flumen cruentū 138 (154
fœda iumentorum Annibalis ruina in Alpibus 18
fœda tempeſtas iterū claſſem Romanam quaſſat, et diſijcit 345
fœderis Philippi cum Annibale conditiones ſatis ua
fœdiſſimum faci- (næ 98
nus Aſtapanorum 270
fœminæ duæ ob gaudium defunctæ 42
fontis miraculum 116
fores notatæ à Tarentinis iuſſu Annibalis 149
forma nullius captiuæ iuuenē Scipionē mouit 328
formula ueris ſacri uouen
fortunæ Matris Ma (di. 43
tutæ, & Spei templa combuſta 140
fortunæ uarietas Romanis, & pœnis. 201
fortuna & fortia facta P. Scipionis omnium animos in ſe conuertit 310
fortunæ primigeniæ ædes uota 317
foſſa græca 290
fraus Annibalis per annulum Marcelli Salapinis intenta detegitur 236
fraus fidem in paruis ſibi præſtruit 285
fregellani pontem Annibali reſcindunt 181

fremitus in curia Ro. 96
fremitus Romanorũ ob exhauſtã nimiũ urbẽ 200
frumenti uis igens capta ad Vticam à Romanis 166
frumentum ſaga,togas, & obſides dant Hiſpani Romanis 293
frumentum uicatim diuiſum Romæ 336
fuluij acerbitas in ſupplicio Senatus campani 186
furcæ ferreæ 254
furia & peſtis appellatur Sophoniſba à Syphace uincto 328

G

Gaditani Ro. dedũtur 281
gala rex alterius numidiæ pater Maſaniſſæ 141
gala pater Maſaniſſæ moritur 312
galbius Carpeſiorũ dux 93
galeagra turris 160
galli ſemp armorũ auidi 9
galli armati in concilium ueniunt 11
galli effuſe ridẽt de petitione legatorũ Roma. 11
galli alpini Pœnos ex inſidijs adoriuntur 19
galli libui 21
galli perfidi ad Annibalem transfugiunt ab P. Scipione 27
galli amici fortunæ gratiã uictoris expectant 29
galli ĩſidiãtur Annibali 37
galli molles ad labores 38
gallicanus mõs, et Caſilinũ occupantur à Fabio. 46
galli ex Romanis prædam ingentem colligunt 92
galli laborum & ſitis intolerantiſſimi 251
galli clàm Pœnum adiuuare cupiunt 294
galli commeatus Pœno clàm mittunt 295
galli facile fuſi à Ro. 331
gallorũ igenia ferocia indomita et auri auidiſſima 11
gallorum pfidia in Ro. 13
gallorum ululatus, & mos belli ciendi. 15
gallorum gladij longi & ſine mucronibus 64
gallorum & hiſpanorum habitus in pugna 65
gallorum odium naturale in Romanos 342
garamantum gens 315

gaudiũ Romæ iextimabile ex Aſdrubalis clade 252
gelo Hieronis fi. ad Pœnos à Romanis deficit 95
gelo moritur 95
generoſitas equitum & cẽturionũ Romanorũ 121
genua capitur à magone Amilcaris 290
genua à Magone dirruta, à Ro. reficitur 320
genus Numidarum in uenerem præceps 327
gerion urbs 52
geſta Leuini ĩ Græcia 195
geſta Leuini in Sicilia 216
giſco diſſuadens pacem detrahitur ab Annibale de ſuperiori loco 344
gladij hiſpani 65
gladiorum ad ſcuta concrepitus 275
gladiatorum ſpectaculum à P. Scip. ob funus patris & patrui 269
glerenum urbs 48
gloria Neronis aucta ex ceſſione honoris ad collegam
gn. Scipio. punicá claſſẽ uicit, et capit 49 (259
gn. Lentulus equũ benigne offert Paulo Aemylio 66
gn. Scipio Illiturgum ab obſidione liberat cũ ingenti pœnorum cæde 136
gn. Scipio tragula fœmur ictus 136
gn. Scip. ĩ lectica ĩ acie 137
gn. Scipio ad Anitorgin 167
gn. Scipio Hiſpanias recipit (34
gn. Scipio à Celtiberis relictus retrocedit 167
gn. Scip. uarijs curis anxius clàm fugit 168
gn. Scip. in anguſtia poſitus tumulum capit 169
gn. Scip. Vallum ex clitellis & ſarcinis facit 169
gn. Scip. cum exercitu cæditur à pœnis 169
gn. Fuluio dies dicta ob temeritatem et inſcitiã 176
gn. Fuluius exulat tarquinijs 177
gn. Fuluius cum xij tribunis militum cæſus à Pœnis 214
gn. Fuluij alterius reliquiæ ſub eadem qua cannenſes ignominia militant 219
gracchus dolia frumẽto plena per uulturnum obſeſ

ſis mittit 88
gracchus remunerat mi-
lites. 119
gracchus ab Hannone cla
dem accipit 122
graccho ſacrificãti, duo an
gues exta comedunt 154
gracchus fraude Flauij in
inſidias præcipitatur 155
gracchi exhortatio ad com
militones ſecũ in inſidijs
deprehenſos 155
gracchi ferocitas in Luca-
num proditorem. 155
gracchi cadauer cum faſci
bus Annibali mittitur 155
græcarum artium admi-
ratio orta à ſpolijs Syra-
cuſarum 173
græcus ſermo facilior ad du
plicanda uerba 222
gratitudo S.Ro. in præne-
ſtinos milites 89
gratitudo Romanorum er-
ga hiſpanos, & numidas
equites. 107
gratitudo Romanorũ erga
ſtrenuos milites 153
gratitudo Romanorum er
ga Soſidem & Mericum
benemerito 190
gratitudo Romanorum er
ga mulieres cãpanas 199
gratiſſimũ reſpõſum Sexti
lij Fregellani ad conſules
(221
gratulatio commili-
tonum erga Criſpinum
uictorem 157
gratulatio pœnorum ducũ
ob cædẽ P. Scipiõis 168
gratulatio P.Ro. erga Nero
nẽ, et Liuiũ cõſules. 259
gratiæ actæ à S.P.Q.R.
Colonijs fidelibus 221
gratia P. Scipionis ĩ pacan
dis militum animis 277
grauitas animi ĩ Fabio ad
tolerandas iniurias 34
grumẽtũ urbs Lucãiæ 245

H

¶Habita fides ipſam fidẽ
obligat 51
hamæ locus ſacrificio ſta-
tutus Campanis 99
hannonis ſentẽtia ſapiẽs 1
hanno Annibalem deden-
dum Romanis cenſet 6
hanno cæſo exercitu capi-
tur in Hiſpania 34
hanno Annibali coniun-
gitur 105
hannonis uerba ad Nola-

nos Senatores 105
hanno græcas urbes in Ita
lia tẽtat, ſed neqcquã 109
hanno Locrenſes per Bru
tios tentat 109
hanno cum paucis militi=
bus fugit 119
hanno campanis frumentũ
hannonis (ſummittit 151
caſtra ſitu munitiſſima 152
hanno fuſus fugit 153
hanno ægrefert monitum
Mutinis 174
hanno & Epicides ex Sici
lia fugiunt 204
hanno capitur à Ro. 254
hanno dux equitum Car-
thag. occiditur à Ro. 311
hanno Amilcaris præfici
tur equitibus Carth. 315
hannonis caſtra capta à
Romanis 153
harmonia Gelonis filia
harſicoras proditio- (125
nẽ Sardiniæ molitur 97
harſicoras ſeipſum interi-
harpagones 325 (mit 103
haſta Martis p ſe mota 116
haſtæ Velitares 177
heracliæ preces miſera-
biles 126
heracliæ cædes à Syra-
cuſanis 126
heraclea urbs, quæ & Mi
noa 132
heraclea & Agigentum ab
Himulcone receptæ 132
herdonea incenditur ab An
nibale 214
herei & Nemei ludi 237
hetruria defectionẽ moliẽs
terrore continetur iudi-
ciorum 317
hetruriæ ſuſpecta ſeditio-
ſedatur 231
hetruſci multi damnantur
à Romanis 317
hetruſci primi fugiunt uiſo
hoſte 235
hexapilon effractum à Ro
manis 161
hibernacula Carthaginen
ſium temere facta 321
hiero rex Syracuſarũ tres
naues Carth. capit. 27
hiero gratulabundus Sem
pronio conſuli obuiat 28
hiero gratis frumentum &
ſtipendium Romanis trĩ
buit 90
hiero tritico & hordeo Ro
manis ſubuenit 102

hieronymus nepos Hieronis regnat in Syracuſis
hiero moriens fidem (111
Romanis ſeruandá mandat 112
hiero rex & filius eius nō differebant ueſte à ciuibus 112
hieronymus purpuram, ſatellites, & quadrigas aſſumit 112
hieronymi uitia 112
hieronymi leue poſtulatum à Carthaginenſibus 113
hieronymus obtrūcatur 113
hieronymi milites tumultuantes ſedantur 125
Hieronymi cadauer inhumatum 123
hiero beneficijs in Romanos inſignis 161
hiero unicus Romanæ amicitiæ cultor 164
himera amnis limes regni Syracuſani 113
himilco Hannonem ironice increpat 83
himilco ad tutelam Hiſpaniæ dux mittitur 94
himilco Aſdrubalē omnino in Italiam proficiſci iubet 94
himilco legioni Romanæ nequicquam inſidiātur 133
hioſtus filius Harſicoræ
hioſtus i acie cadit 103 (102
hippocrates & Epicides ſocietatem iungunt Annibalis, et Hieronymi. 113
Hipp. et Epicades urbes Siculas tentant 113
hipp. nuntium regiæ mortis interficit 124
hipp. & Epicidis poſtulata
Hipp. et Epicades ſedi (124
tionem ſerunt 125
hipp. & Epic. à plebe Syrac. in prætores eliguntur 127
hipp. & Epi. inquieti &
hippocrates in (anxij 127
Romanos præualet 128
hipp. & Epicidis ferox reſponſum ad legatos Sy-
hip. et Epic. Her (rac. 128
beſum profugiunt 128
hipp. & Epic. ſe militibus committunt 129
hippocratis fraus in literis fictis 129
hipp. & Epicidis uaframētum aliud 130

hipp. & Epic. Hexapilō cū exercitu intrant 130
hipp. & Epic. prætores creantur iterum 130
hipp. & Epicidis reſpōſum ad legatos Romanos 131
hippocrates Syracuſis egreditur 132
Hipp. et Himilco cū dedecore ab Aenna diſcędūt 135
hipp. & Himl. à Romanis undiq; oppugnantur in Syracuſis 162
hipp. & Himil. cum exercitu peſte pereunt 163
hirpini, Lucani, & Volſcētes Romanis dedūtur 225
Hiſpani ſuper utres tranāt Rhodanum 15
hiſpani aſſueti montibus, et corpore agiles 48
hiſpania multas turres habet 49
hiſpanorū īgenia inqeta 50
hiſpanus punctim magis, q̄ cæſim ferit 65
hiſpanus eques Nūida præſtantior 93
hiſpani malūt uinci in Hiſpania, q̄ uictores in Italiam trahi 95
hiſpanorum populi propè omnes, ad Romanos deficiunt 109
hiſpani fuſi à Magone, & Annibale. 136
hiſpani perfugæ Romanis fideles 140
hiſpania omnium prouinciarum prima inita à Romanis, tandem ab Auguſto perdomita eſt. 262
hiſpani in pabulatores Ro. impetum faciunt 292
hiſpani equites arte Romana coacti deſcendere ab equo 292
hiſpanorū cædes maxima, & minima Ro. 293
hoſpitium in uilla publica datur legatis Carthagi. à Romanis 334
hoſtiæ maiores 35
hō nō ē tutus ab eo ꝙ fortuna facit nō timendū 171
hoſtiarū humanarū ſacrū horrēdum Romæ 71
hoſtilius Mancinus cum nō nullis eqtibus occiditur 47
hoſtilius obſides Aretinis imperat 233
hoſtis pro hoſpite à Valerio

recipitur 98
hoſtium capita precium libertatis 118
hoſtiū cæſorū numerus 122
hortatio Marcelli ad ſuos apud Nolam 106
hūilitas Iunij dictatoris 91

I

¶Iacula quatuor pedum iactata i P.Scip. 305 (177
iampharnia à Philippo capta 194
iberus limes imperij Romanorū, & Carth. 1
iberam urbem Scipiones oppugnare parant 94
ibis urbs 269
iecur ſine capite inuentum à Marcello 234
Ignes ſparſi in cœlo 320
ignis ueſtæ extinctus loco prodigij 261
ignobilitas C. Terētij Varronis 53
ignominia addita cannenſibus reliquijs, & Gn. Fuluij militibus 175
illergetes potius latrones q̄ milites 277
illergetum cædes 278
illergetum cædes altera maxima à Romanis 278
illiturgum oppugnatur à Pœnis. 108
illiturgū obſidiōe liberatur (109
illiturgis & Mentiſſa urbes Hiſpaniæ 187
illiturgitanorū ſcelus 267
illiturgum expugnatur à Romanis 268
illiturgitanorum cædes fœdiſſima à Romanis 268
ilua inſula propè Populonium 345
immanitas militum Annibalis 78
imber prælium dirimit ad Nolam 105
imber nocturnus Romanos adiuuat 139
imber bis aciem Romanā, & Pœnā dirimit. 182
imperatorum Carth. libido ſugillatur 2
impia prorogata 138. 143
imperium datur oībus q̄ in ſūmo impio fuerāt 181
impia data à P. Scip. gubernatoribus nauiū 310
inauguratio coacta 219
incentiua luxuriæ in Campanis 77

incendiũ igens Romæ 140
incendium Romæ in cliuo publico 336
incendium circa forũ 194
incenduntur caſtra Carth. à P. Scipione 322
indibilis et Mandonius trãſfugiunt ad P. Scip. 228
indibilis bellum ſuſcitat 292
indibilis pilo terræ affixus moritur 293
indoles maxima in Scipione adoleſcente 68
indigeminis aſtutum facinus 113
induciæ inter Romanos et Philippum 300
induciarum fides uiolata à Cartha. 335
induciarũ conditiones propoſitæ Carthaginenſibus à P. Scip. 344
induciæ dantur à P. Scip. Carthaginenſibus p tres menſes 345
inextimabilis præda ex Syracuſis captis à Ro. 166
infans ſemeſtris clamat triumphum Romæ 35
ĩfans clamat io triũphe 116
infans quadrimo par 242
infans prodigioſus mergitur iuſſu aruſpicum 242
infra XXVIII dies P. et Cn. Scipiones cæſi cũ exercitibus 169
ingauni cum Epanterijs bellum gerunt 290
ingenia humana facunda ad ſuam ſuiſq; culpam leuandam 272
ingenia Barbarorum mutabilia 308
ingens terror, trepidatio, ac tumultus Carthagini 324
inimicitiæ iter conſules 241
iniuriæ horrendæ à militibus Romanis illatæ locrenſibus 303
inopia militum Romæ 145
inſidiæ Annibalis detectæ à duobus ſeruis 63
inſignia ignominiæ acceptæ 240
inſita libido hominibus augendi rumores 271
inſula Lugdunenſis 17
inſuperabilis fortitudo Romanorum cladibus atrita nec pacem petit 75
integritas Scip. inuiolatos legatos Carth. remittit licet

non mereantur 335
integritas Marcelli 173
intentant Romani bellum Philippo ſeuere legatis eius reſpondentes 348
interamnia urbs 180
interreges 58
inter coſſanum & Laurentinum portum conſul Ro. tempeſtate affligitur 345
interrogatio Romani arguta. reſponſum Pœni argutius 348
inteſtina proditio Syracuſis 159
inuentum Aetoli cuiuſdam de nece Philippi 239
iouis olimpij templũ 130
iouis uicilini templum in agro Coſſano 138
iouis epulum 242
iouis epulum Ludorum cauſa 319
ira Proſerpinæ in raptores Theſauri ſui 304
iſalca Getulus cladem accipit à Romanis Caſilini 87
iter Annibalis à capua ad Romam 180
iubelij Taureæ ſingulare certamen 107
iudicium populi Camillus et decẽiri ꝑpeſſi ſunt 144
iugarius uicus 104
iumenta Pœnorum in glacie hærent 20
iunonis Laciniæ templum & lucus 111
iunonis ſimulacra cupreſſea 243
iuramentum pignus fidei Romanæ 71
iuſiurandum militare 60
ius dicendi dictatoris 56
ius laborat non extinguitur 61
iuſiurandi interpretes mali puniũtur 120
iuſiurandum Campanis datum 195
iuſiurandũ ad quod adacti ſunt tirones Romani 243
iuuentus Sãnitum ſub Annibale militabat 104
iuuenis ſenes uincit in petitione conſulatus 145
iuuenes Siciliæ nobiles à P. Scip. ad militiam eliguntur 291

L

Labores et uigiliæ à militibus Annibalis toleratæ 38
lacetanorũ cædes 35
lacte pluit 222
lacus ſanguineus Vul-

ſiniis 232
lacumaces rex 312
lacumacis, & Mezetuli co
piæ in Maſaniſſam 313
lælius ſolus conſcius conſi
lij P. Scipionis 206
lælius cum captiuis et præ
da Romam mittitur 212
lælius à Taracone diebus
xxxiiij Romã uenit. 218
lælius orator ad Syphacem
à P. Scip. mittitur 266
lælius Hipponenſem agrũ
populatur 293
lælius reuertitur in Siciliã
Hipponẽſi præda onuſtus
lælius præfectus (294
claſſis traiiciẽtis ĩ Africã
lælius Maſanißæ (309
nuptias improbat 327
lælius & Maſaniſſa Sy-
phacem, & Aſdrubalé.
Gis. perſequuntur. 324
lælius cum Syphace et aliis
captiuis Romam mittitur
lælius ab itiere Afri (329
cæ reuocatur à S. R. ut
coràm eo de pace agatur
cum Carth. 334
lætitia in uultu P. Scip.
dũ hortatur milites 341
lamia urbs 237
lapidibus pluit 35. 97.
192. 242. 300.
lapidibus pluit biduũ 147
lapidib. pluit et cruore 59
lapides atri locus Hiſpaniæ
in Auſetanis 187
lariſſus amnis 238
lariſſa urbs 255
latinæ feriæ coſ. occupant
latrocinia Aſtapa- (150
norum 269
lautia legatis Saguntinis, et
dena M æris in ſingulos
præbita à Romanis 283
laus ingens P. Sempronij
Tuditani 73
lectiſternium 38. 43.
legati Romani ad Anniba-
lem & Carth. 4
legati Romani ab Anniba-
le non auditi 5
legati Romani in Africam
miſſi 9
legati Romani ĩ Hiſpãiã 10
legati Romani à Gallis uio
lati 13
legati Annibalis ad Philip
pum. Giſco, Boſtar &
& Mago. 98
legati Phi. & Annibalis

captiui interdicto eius col
loquo Romã mittuntur 99
legati Philippi & Anniba
lis captiui ad Semproni-
um ducti 101
legatio alia Phi. ad Anniba
lẽ tute it, & redit. 102
legati Romani ab Hierony
mo irridentur 112
legati Hieronymi cum Car
tha. fœdus ineunt. 112
legati Leontini à Syracuſa
nis opem orant 128
legati ab Orico opem orãt
à Ro. in Philippum 135
legati Ro. ad Syphacẽ 140
legati Cartha. ad Galam
regem 141
legati reliquiarum cannen
ſium ad genua Marcelli
prouoluuntur 146
legatio Campanorum ad
Annibalem 153
legatus Merica ad Marcel-
lum 165
legati à Campanis ad Ro-
manos decernuntur 185
legationũ Hiſpanarũ mul-
titudo ad P. Scip. 212
legati Syphacis ad Ro. 215
legati Ro. ad Syphacẽ 215
legati Romani cum mune-
ribus ad Ptolemæum &
Cleopatram. 215
legati ad componendam pa
cem inter Philippum, &
Aetolos. 237
legati Maſſilienſes nuntiãt
Romanis de Aſdrubale ĩ
Gallias tranſgreſſo 241
legati uictoriæ nuntij ad se
natum Romanum 252
legati Ptolemæi & Rho-
diorum ad Phi. 258
legati Ro. cũ muneribus ad
Delphos miſſi 289
legati Carth. ad Syph. phi.
et alios regulos miſſi 294
legati Romani ad Attalum (298
legati Romani con-
ſulunt oraculum delphi
cum 298
legati Locrẽſiũ flebiles 302
legati Carth. ad Syphacem (323
legati Maſaniſſæ cũ
Lælio Romã miſſi 329
legati XXX Cartha. ad
P. Scipionem 329
legati Carth. iterum ad P.
Scip. cum perfugis & ca
ptiuis quibuſdam 330
legatorũ Carth. mãdata ad

Magonem 332
legati Carth. à Saguntinis capti, et Ro. ducti. 333
legati Carth. pace infecta ac propè ſine reſponſo dimiſſi à Romanis 334
legati Scipionis à Carth. penè uiolati 335
legati Romani ad Phi. 336
legati Carth. uelamenta ſupplicium porrigunt Scipioni 343
legiões Romanæ diuidũtur in uarias prouincias 96
legionum Romanarum diſtributio 116
legionum Ro. numerus 196. 232
lenior ſententia de animaduerſione in ſeditioſos 272
lentulus conſul ardenter petit Africam ſibi decerni ſed non obtinet 346
lẽtulus cũ noua claſſe Vticam accedit 343
leontia locus 135
leſius Senatum campanum conuocat 183
leucas promontorium Epyr(rhi 194
leuia prælia inter Ro. & Pœnos 111
leuinus conſul æger 194
leuinus cons. ad Agrigentum cum exercitu 204
leuinus latronũ multitudinẽ ex Sicilia ducit 205
leuinus clàm in Siciliam iſcio ſenatu reuertitur 217
leuinus uticenſi agro populato claſſem quoq; punicam uincit 255
leuinus pie monet reddendas fideliter pecunias his, qui reip. contulerãt. 302
lex de nauium numero à ciuibus Romanis habendarum 36
libertini ad militiam 44
liberalitas P. Scipionis erga Luceium 212
libido igens philippi 238
licentia & ſecordia militi præda pleno 188
lictores mulctati 297
ligures aperte Pœnum adiuuant 195
ligures tradunt Annibali quæſtores Romanos 34
ligures à pœno ſtipendiati (243
ligures durum in armis genus 150
lilybæus promontorium Si

aliæ 309
literuum 99
liris fluuius 180
literæ Varronis ad S.R. 70
literæ Aſdrubalis ad Se. Cartha. 93
literæ à Scipionibus ad S.R. ex Hiſpania 108
literæ fictæ tumultum in exercitu Syracuſano excitant 129
literæ P. Scip. ad Syphacem 308
literæ Marcelli ad S.R. 145.215
literæ Annibalis ad Campanos 180
Literæ Hannonis & Boſtaris ad Annibalem 183
literæ Criſpini ad S.R. luctũ ingentẽ excitant 236
liuius quadrigis, Nero equo inuehitur 289
liuius ærarius fit à Nerõe 118
liuio & Neroni dies dicta à trib. pl. 118
liuius arcis tarentinæ præfectus 203
locrenſes deficiunt à Romanis ad pœnos 95
locrẽſes pœno dedũtur 110
locrenſium officium erga præfectum & præſidiũ romanum 110
locrenſium principes Rhegij exulabant 295
locrenſes ad Romanos inclinant 296
locrenſes multa perpeſſi à præfectis, & præſidijs punicis 302
locrenſis legatus ad Pœnã Talionis ſe obligat 305
locrenſes gratias Romanis agunt 306
locrenſes P. Scipionem excuſant 307
locrorum obſidio ab Annibale ſoluitur 236
locris prouincia inter Aetoliam & Achaiam 194
locus inuius occurrit Annibali in alpibus 19
locuſtarum uis ingens Capuæ 320
lucani Ro. deduntur 262
luceius gratias agit Scipiõi 212
luceius cũ M.CCCC equitibus ad P. Scip. 212
lucius Manlius in inſidias præcipitatur Gallorũ 14
L. Martij indoles 169
L. Martius dux eligitur à

militibus 170
L.Martius increpat flentes milites 170
L.Martij eruptio ſtrenuiſſima 170
L.Martius prouide receptui canit 170
L.Martij ſapiens & audax conſilium 171
L.Cæcilius Metellus infamis Senatu eiectus 222
L.Lētulus & L. Manlius indibili opponūtur 292
luctatius primum bellum punicum finiuit. 284
luctus et pauor Rōæ 188
luctus ex clade Scipionum Romæ et ī Hiſpanijs 169
luctus S.C.finitus 70
lucus et templum Feroniæ inclitum à Pœno dirripitur 182
ludi magni uoti 43
ludi funebres, & gladiatorum paria.XXII.in funere Aemylij Lepidi 96
ludi Romani & ludi Plebei 96.231.242.260
ludi ſcænici ab ædilib.137
ludi apollinares uictoriæ ergo 151
ludorum apollinariū origo (151
ludi apollinares in ppetuum uouentur 192
ludi apollinares 232
ludi uoti à P.Scip.in ſeditione militari. 281
ludi à P. Scip. celebrantur 289
ludi inſtaurati 299.319.336.346.
ludi magni uoti à T.Manlio 320
ludi facti, & hoſtiæ cæſæ. (337
ludicrum Olimpiæ Græcis celeberrimū 241
lumina ſingula roſtratis, bina Onerarijs, tria prætoriæ naui 309
lupus caſtra Romana peruadit 25
lupus gladiū rapit 35
lupus uigilem laniat 242
lupi ferrei 254
luſtrum conditum 318
luſtrum duodecim coloniarum 318
lux nocte oborta 261

M

Macedonum fuga, cædes, & captio. 136
macedonum reges ex Argis oriūdi

gis oriundi 237
machanidas Lacedæmoniorum tyrannus 237
magij uincti uerba ad turbam Campanorũ 81
magius à Ptolemæo liberatur 82
magius Medias tuticus Capuæ 121
magiſtratuum patientia in tpe peropportuna 144
magiſtratus coloniarũ reluctantiũ Romã acciti 301
mago Cannenſis uictoriæ nuntius Carthagini 82
mago in Hiſpania cum exercitu 97
mago in Carthagine noua copias diſponit 207
mago dux in arce Carth. nouæ cum præſidio deditur Romanis 209
mago ex acie fugit 254
mago ad Gades fugit 265
mago erigitur in ſpem nouam 276
mago iubetur à Senatu Cartha. in Italiam traijcere (280
mago Carth. nouæ agros populatur 280
mago cladẽ à Romanis ingentem accipit ad Carth. nouam 280
mago excluditur à Gadibus (280
mago Sauonæ prædam deponit 290
mago naues ſubducit 281
mago cũ Ingaunis ſociatur (290
magonis exercitum augent Galli 290
mago concilium habet Ligurum, & Gallorũ 294
mago Barchinus trãsfixus famẽ ex acie aufertur 332
mago fugiens ab Italia, moritur propè Sardiniã. 332
magnitudinẽ animi P. Scip. mirãtur Hiſpani 229
magnificentia Romana erga Saguntinos, qui legatos Carthaginenſes captos Romã aduexerant 333
maharbal præfectus impiger 7
maharbalis uerba ad Annibalem 67
maharbal fũditur Caſilini (87
maieſtas & fides in uerbis P. Scipionis 189
maieſtas & ſpecioſa corporis præſtantia P. Scipionis 279
maiores & lactentes hoſtiæ

ad procurationem prodi-
giorum. 37
maior uirtus eſt ſe ipſum ui
cere q̃ externos reges 318
malum publicum minus
ſentitur q̃ priuatum 350
mamertini Meſſanam oli
occupauerunt 274
mandata ad Andronorum
à Polineo 123
mandata patrum ad conſu-
les 159
mandata Syphacis per le-
gatos ad P. Scipionem 308
mandonius & indibilis Ro
manis rebelles fiunt 280
mandonius et indibilis ſe-
ro ſapiunt 272
mandonij et indibilis copiæ
in agrum Sedetanũ 277
mandonius clementiã Sci-
pionis genibus eius aduolu
tus implorat 279
mandonius deditionẽ ſua-
det Hiſpanis 295
mandonius & cæteri re-
bellionis authores ad ſup
plicium traditi 295
manduria ui capitur à Fa-
bio 225
manlij, & Fabij prudentiſ
ſima uerba in S. Ro. 90
manlius qui Sardos ſubege
rat in Sardiniam mittitur
cum imperio 99
manlius Sardos fugat, &
cædit, 102
manlius perdomita Sardi-
nia Romã redit 103
mãlius cõſulatũ rẽuit 191
mannus ſeruus incendia-
rios Cãpanos detegit 195
manus ferrea iniecta na-
uibus 203
marcelli prudentia in Ban
tio ſibi conciliando 85
marcellus proditores nola
nos ſecuri percutit 86
marcellus proconſul à P.
Ro. fit 96
marcellus ob tonitruũ, con
ſul uitio creatus cenſetur
marcellus Samni- (97
um uaſtat 103
marcellus cautiſſime res ſu
as agit 105
marcellus ſtrenue à Nola
erumpit in Annibalẽ 105
marcelli ſolers celeritas No
lano Senatui in tempore
ædem 118
marcellus Annibalem uin

cit ad Nolam 120
marcellus Neronem incre
pat 120
marcellus æger 122
marcello Sicilia decerni-
tur 122
marcellus legatos Syracu-
ſas mittit 127
marcellus pacem ruptam
Syracuſanis nuntiat 128
marcellus primo ĩpetu Leó
tinos expugnat 128
marcellus Syracuſas obſi-
marcellus Pelo- (det 132
rũ,& Herbeſum recipit
marcellus Hippocra= (132
tem fundit,et fugat. 132
marcellus facinus Pinarij
probat,& prædam mili
ti concedit. 134
marcelli lachrymæ ſuper
Syracuſis 161
marcelli pium edictum,ne
liberũ corpus uioletur 161
marcellus Epicidem com-
primit 162
marcelli contio anteq̃ Acra
dina diripiatur 166
marcellus Archimedis pro
pinquos bñ habet 166
marcello prorogatur impe=
rium in Sicilia 175
marcello triũphum peten-
ti negatur 190
marcellus in Albano mon
te triumphat 190
marcellus ouans urbem in
greditur 190
marcelli temperãtia ac mo
deſtia in inimicos ſiculos
marcellus prouinciã (196
cõmutat,et patientiæ exẽ
plum præbet. 196
marcellus Cons.iubet ini-
micos ſuos aſſiſtere dum
ſe expurgat 197
marcellus templo excedit ut
liberius Senatus conſuli
poſſit 198
marcelli clementia erga ini
micos ueniã petentes 198
marcelli animus imperter=
ritus 214
marcelli prudentia 215
marcello prorogatur impe
rium in annum 218
marcellus nimiũ de ſe ſentit
marcelli ſolertia in (223
adhortatione militũ 224
marcelli cupiditas cum An=
nibale pugnandi 235
marcelli mors 235

marcus Statilius præfectus cognoſcit hoſtiũ iſidias 63
marcus cornelius urbes Siciliæ rebelles recipit 191
M. Attilij uerba de Campanis in S.R. 199
M. Liuius damnatus à plebe ruri exulabat 240
M. Furius reſpódet obiectis legati macedonici in S.R. (347
Mare ardet 97
marius Alfius Romanis inſidiatur 100
marij Alfij mors 100
maſaniſſa rex ſocius Carthag. in Romanos acerrime agit 167
maſaniſſa impiger Romanos inſectatur 168
maſanißæ indoles 141
maſanißæ cum Carth. uictoria de Syphace 141
maſaniſſa per ſe cum Syphace bellum gerit 141
maſaniſſa clàm cum Syllano congreditur 265
maſanißæ Fides Romanis conſtantiſſima 265
maſaniſſa Magonẽ decipit (279
maſanißæ, et P. Scip. colloquium. 279
maſaniſſa in equitatu hoſtium ſemper primus contra Romanos 280
maſaniſſa aperte hoſtis mõſtratur Carth. 293
maſaniſſa lælium alloquitur 294
maſanißæ aduentus Romanorum in Africam gratiſſimus 312
maſanißæ uictoria de Lacumace, et Mezetullo 313
maſaniſſa regnum paternum recuperat 313
maſaniſſa prudenter Lacumace & Mezetullum ad ſe reuocat 313
maſaniſſa ad montem Balbium fugit 313
maſaniſſa latrociniũ exercet in Carth. 313
maſaniſſa ſautius cum quatuor equitibus fugit 314
maſaniſſa amnem tranãs, creditur interijſſe. 314
maſaniſſa uulnus herbis curat, & rapto in ſpelunca uiuit. 314
maſaniſſa contracto exercitu & regno recepto Syphacem laceſſit 314

maſaniſſa uictus à Syphace
ſtrenuiſſime euadit 315
maſaniſſa in Sirti minori
exulat 315
maſanißæ aſtus in trahen
dis ad iſidias hoſtib. 316
maſanißæ regiam Cirthæ
occupat 326
maſaniſſa amore capitur So
phoniſbæ 327
maſaniſſa leniter caſtigatur
à P. Scip. 329
maſaniſſa copias adducit í
ſubſidiũ Romanorũ 338
maſaniſſa impigre agit pro
Romanis 342
maſanißæ, & Lælij opera
ſtrenua i acie contra An
nibalem 343
maſæſuli ne aſpectum qui
dem ferunt legionum Ro
manarum 326
maſæſuli ubi ſint 266
maſæſulorum gens 312
maſæſulis pecora ſunt pe=
cuniæ 313
maſæſulorum cædes à Boc
chare 314
maſæſuli Maſaniſſam re-
gem recipiunt 325
Maßyla gens 141
maſſilienſes officioſi erga
P. Scip. 189
maſſius numida adoleſcẽs
à Romanis captus 229
matalus Gallorum regulus
Annibali ſociatur 16
matronæ Iunoni, Liberti-
næ Feroniæ donũ ferũt 38
matronæ probri accuſatæ
in exilium 143
matronarum Romanarũ
ploratus, & preces 181
matronæ ex edicto ædiliũ
conuocatæ 242
matronarum Ro. piæ ſup-
plicationes 251
matronæ à Naſica matre
Ideam accipiunt 301
maurusij extrẽi propè Oc
ceanũ uerſus Gades 141
maximæ cuiq; fortunæ mi
nime credendum eſt 339
mediaſtuticus ſummus ma-
giſtratus cãpanorũ 179
media ſimillima ueris 211
medi populi Thraciæ 256
megara diruitur 132
megaleſia feſta 301
mela flu. Siciliæ 128
melior et tutior certa pax,
q̃ ſperata uictoria 339

meningis inſula 56
mercurius Teutates, tumulus eſt i Carth. noua 208
mercurij promontorium in Africa 310
mericus hiſpanus præfectus in Acradina 165
merici aſtus 165
metapontini deficiunt à Romanis 153
metapontini, Tarentini, & Turini ex Achaia 153
metaponti Hanno præfectus 246
metaurus flumẽ tortuoſum (250
metellus tri. ple. Fabium criminatur 53
metaphora à gubernatore nauis 114
metus Romanorum, & metus cauſæ rationabiles 9
metus ſemper malus interpres 248
metus uerecũdiã uicit 264
mezetullus occiſo Capſua dominium Numidiæ accipit 312
mezetullus cum Syphace fœdus init 312
miles Marcelli uafer numerat lapides in muro Syracuſarum 160
mille Hiſpani ad Romanos transfugiunt 140
mille & quingenti milites Romani amiſſi 156
militum Ro. ſolertia 170
militaris exercitatio à P. Scipio. 212
militaris ſupellex, conſulibus dari ſolita 331
minutius Fabium criminatur 44
minutius proſpere in Annibalẽ pugnat 52
minutius ſuperbe gloriatur 54
miracula plerũq; affinguntur locis inſignibus 101
mira arte et uigilãtia Marcellus & Annibal bellum gerunt. 223
mirabilis fidutia coniuratorum in Theodoro 112
mirabilis uirtus Annibalis in aduerſis 262
mirum, ꝙ nulla ſeditio fuerit i caſtris Annibalis poſt cladẽ Aſdrubalis 262
miſeria & inopia contemptum parit 78
mite reſponſum Criſpini ad

Badium 156
moderati animi marcellus cenſetur 194
modeſtia Ro. in accipiendo munere 57
mœnicaptus et Ciuiſmarus reguli gallorũ cæſi 137
mœnia circa templum proſerpinæ collapſa 304
mœſtitia Annibalis decedẽtis ex Italia 333
monitio uictria Illiturgitanorum ad ſeipſos 267
monitio Leuini grata patribus 302
monita tribunorum ſpreta à militibus 158
mons uictoriæ 136
mos dicendi dictatoris nocte 90
mos imperatorum exponere in S.R. quæ in prouincia geſſerint 289
mos iungendæ amicitiæ Romanis 279
mos Græcorũ ramos oleæ portendere 302
mos adulãtiũ pcũbere 330
mos Ro. ꝙ prætor faciat poteſtatem interrogandi legatos in Se. 334
mouetur pius Scipionis aius ob fortuna Syphacis 328
mula peperit 192
mulierum malitia 111
muliercula amores opportuni Romanis 225
mulier amantem ad proditionẽ Tarenti ĩpellit 226
multa quæ natura impedita ſunt, conſilio expediuntur. 150
multarum nationum erant milites Annibalis 341
multis ducibus Romanis imperia prorogantur 232
multitudo aut ſeruit humiliter, aut ſuperbe dominatur. 126
multitudinis natura 274
munera à Romanis Syphaci et regulis Africæ miss. 215
munera ad Maſaniſſam miſſa à S.R. 331
munificentia P. Scip. in Maſaniſſam, & cæteros equites ſtrenuos. 316
munitiones à Romanis circa Capuam erectæ 159
munificentia romana erga legatos Maſanißæ 331
mures aurũ roſiſſe in æde

Iouis 232
mures aurū comederūt 320
murgantia Pœno traditur
murgantia, Hibla, (133
& Megella deficiunt à
Romanis. 191
muri ſciſſuræ ad tela eijci
enda 131
murmur in caſtris Ro. 191
mutines libiphœnicus dux
impiger Numidarū 173
mutines in Romanos forti
ter pugnat 173
mutines populatur Siculos
Romanorum ſocios 191
mutines Numida Agrigen
tum prodit Ro. 204
mutines Numida fit ciuis
Romanus 216
N
¶ Nadagara urbs Africæ
naſica optimus à S. (338
R. iudicatus 301
naſica matrē Ideam cum
matronis à ſacerdotibus
accipit 301
naſſos inſula 161
naſſos capta à Ro. 165
naues informes pro tranſi
tu Rhodani 14
naues Romanæ per indu
cias captæ à Carth. pro
inducijs reſtituuntur 345
nauis Carth. inſulis & ra
mis oleæ uelata ad P. Sci
pionem 343
naues Romāæ commeatu onu
ſtæ ad P. Scip. 316
naues Romanæ fraude Pu
blicanorum merſæ 143
nauium ſpecies in cælo 35
naupactum urbs Aetoliæ
nautæ Romani onera(194
rias deſeruerunt 335
naxus & Olenida capiun
tur à Romanis 193
neapolitanorum munificē
tia in Romanos gratiſ-
ſima 57
neapolis et Thica partes Sy
racuſarum 161
neapolis & Thica diripi-
untur à Ro. 162
negligentia naſcitur ex re
bene geſta 93
negligentia in caſtris Phi-
lippi 135
negligentia in caſtris pœ-
norum 170
negligentia pœnorum du
cum 321
nepos Maſanißæ, muneri-

bus ornatus remittitur à
P.Scip.ad patruũ 230
nero Clau.cum exercitu in
Hiſpaniã mittitur 187
nero Clau.punicam frau-
dem tandẽ agnoſcit 188
nero Clau.Aſdrubalẽ in-
ſequitur 250
nero Clau. à Metauro ad
Venuſiã cum exercitu re-
uertitur i ſex diebus 251
neronis præconia in trium-
pho 260
nero et Liuius cenſores ſibi
iuicem equum adimunt
publicum 318
nicea inſula 256
nico & Philomenes Taren
tinorum coniuratorũ ca
pita 147
nico uigiles Romanos Ta-
renti obtruncat 148
nico præfectus Tarentinæ
claſſis 203
nico & Democrates cæſi
in acie 226
nihil iniquius q̃ ab euentu
famam habere 247
niſi fide ſtet reſpub.opibus
non ſtabit. 108
nobilitas campana remp.
deſerit 183
nocte interluxit 300
nolanus Sẽatus fidelis præ
torem Romanum accerſit
(84
nolana plebs Anni-
balem accerſit 117
nomen bonum magis affe
ctandum q̃ honores 301
non oia eidẽ dij dedere 67
non ſatis conſtat de nume-
ro copiarum à Scip.in
Africã traiectarũ 309
non temere incerta caſuum
reputat quem fortuna nũ
quam decepit 339
noxij ad militiam aſcri-
buntur 84
noua militũ aſſuetudo 177
nox pugnam dirimit 214
nuces per Vulturnum labẽ
tes exceptæ à Pœnis 88
nullæ gentes ualidiores Ro
manis,& Pœnis. 1
nulla gens infenſior Roma
nis q̃ Campani 195
nulla magna ciuitas quie
ſcere diu poteſt,ſi foris ho
ſtem non habet,domi in-
uenit 350
nullus Ro.audet in Hiſpa
nia imperium petere 188

nullus Ro, triumphabat niſi ob res in ſummo magiſtratu geſtas 181
numen matris Ideæ datur in lapide Ro. ab Attalo 298
numerus Ro. cæſorum ad Thraſimenum 41
numerius decimus Sãnis 52
numerus Ro. cæſorum ad Cannas 59
numerus hoſtium ad Cannas cæſorum 98
numerus hoſtium cæſorum ab exercitu Voloniũ 119
numerus Pœnorum cæſorum & captorum à L. Martio 172
numerus reliquarum exercitus fuluiani 220
numidarum fraus in Romanos ad Cannas 65
nũidæ binos trahunt equos in acie 94
numidæ equis tantum habiles 140
numidarum crebræ tranſitiones à Pœnis ad Romanos 141
numidæ agmen Gn. Scipionis impugnant 168
numidarũ ſeditio & fuga ex caſtris Pœnorũ 173
numidæ decem ad Marcellum deficiunt 174
numidæ audacia 177
numidæ amici pro hoſtibus impetuntur à Romanis 182
numidis trãsfugis manus præciſæ poſt flagella 183
numidæ effuſi in uenerẽ. (308
numidæ omnium afrorum optimi equites 315
numidarũ qui cum Syphace erant, ſtrages. 322
numidæ & Carth. fuſi primo impetu Ro. 324
numiſtro oppidum 214
nuntius falſus Syracuſano agmini 129
nuntius ſubornatus ab Hippocrate, & Epicide 130
nuntium ultimum miſſum Syphaci à P. Scip. 321
nũtius Annibalis ad Scip. (338
nuntij uictoriæ Scipionis Romæ 346
nuptiæ Maſaniſſæ præcipites 327
nuſquam minus q̃ in bello euentus reſpõdent 339

O

¶ Obiecta M. Poſthumio obiecta in Gn. Ful- (144
uium. 176
obiecta Marcello à tribu. plebis 231
obſeſſorum Caſſilini ſtrenuitas 87
obſides Hiſpanorum Romanis traduntur 51
obſides Tarentini in atrio libertatis cuſtoditi 147
obſidum tarentinorum ſupplicium 147
obſecratio indicta 192
octacilius agro Carth. populato claſſem punicam capit & diſijcit 103
octacilij obſtinata temeritas 115
octacilij præda ingens 166
octacilij mors 192
octoginta naues pœnorum captæ à Romanis apud Sardiniam 290
octo millia captiuorum à P. Scip. in Siciliam miſſa ex Africa 312
octo populi Brutij à pœno ad Romanos deficiūt 332
octoginta Elephanti in acie Annibalis 341
odor & uiſus elephantorū equis inuiſus 31
œnotri apud Athenas 259
officioſitas populorum erga Romanos in Aſdrubalem proficiſcentes 248
olba urbs Hiſpaniæ 323
olcades Hiſpani 3
omen belli punici 16
omnes reges intenti in dimicationem Romanorum & Carthaginenſium 98
omnes generoſi ſunt, q̄bus P. R. arma ſua dedit 100
omnis regia ſtirps cenſetur interfici debere 126
omnes tribus Ro. pacē cū Philippo iubent 300
omnes tribus L. Lentulo et Manlio acidino prorogāt imperiū ī Hiſpania 300
omnes tribus iubent P. Scipionem bellum in Africa gerere 336
omnes quinq; et triginta tribus imperium prorogāt P. Scipioni 346
omnis culpa belli ī Annibalē coniicitur à Carth. 334
omnia à dijs placandus in-

cipiant 337
omnia quæcunque agimus mille caſibus ſubiecta ſunt
omnia templa patent (340 Romæ ob ſupremam Scipionis uictoriam 346
onerariæ CXXX. ex Vticēſi portu captæ à Ro. 166
onerariæ Romanæ ad Aeginurum inſulam 335
onerariæ Ro. puppibus trahuntur à Pœno 335
operæ precia magna 24
opera Annibalis à Romana præſidio uaſtata Tarenti 150
opificum duo millia capta in Carth. noua 209
opinio & fama ducum Romanorum tunc imperantium 230
oppida Samnitum à Romanis capta 122
opportunitas ſemper captanda eſt 171
oppugnatio Carth. nouæ à P. Scipione 208
oppugnatores Cauloniæ Annibali deduntur 227
oratio ſancta Hannonis in Senatu Cartha. 5
oratio Annibalis hortatoria ad milites 16
oratio P. Scip. ad milites apud Ticinum 22
oratio officioſa Alocri Hiſpani ad Saguntinos 7
oratio Annibalis ad milites apud Ticinum 23
oratio breuis Minutij ad milites 55
oratio Q. Fabij maximi ad Paulum Aemyliū 60
oratio legatorum à captiuis Ro. miſſorum in S. R. 71
oratio T. Manlij aduerſus captos ad Cannas 73
oratio Varronis ad legatos Campanos 78
oratio Hannonis ſanctiſſima in Senatu Carth. 83
oratio Samnitum ad Annibalem 104
oratio Q. Fabij maximi ſapiētiſſima in S. R. 114
oratio Andronodori 124
oratio Apollonidis Syracuſani 127
oratio legati reliquarū Cannenſiū ad Marcellū 145
oratio legatorū ſiculorū ad obſeſſos ī Acradina 164

oratio legati Syracuſani ad Marcellum 164
oratio L. Martij animoſiſſima, ad milites 171
oratio Vibij Cāpani ad Senatum Campanum deſperationis plena 184
oratio M. Marcelli in S. R. 197
oratio Leuini conſulis ad S. R. 201
oratio diſertiſſima P. Scip. ad milites ĩ Hiſpania 205
oratio P. Scip. ad milites Carth. nouam oppugnaturos 207
oratio Marcelli increpatoria ad milites 223
oratio P. Scip. uehementiſſima pro damnatione ſeditioſorum 273
oratio P. Scip. inuehentis ĩ rebelles regulos 27
oratio legatorum Saguntinorum in S. R. 282
oratio Q. Fabij Maximi ĩ S. R. contra P. Scipionem conſulem 283
oratio P. Scip. reſpõſiua ad Fabianam 286
oratio lugubris legati Locrenſium in S. R. 302
oratio P. Scipionis ſapientiſſima, et diſcretiſſima, ad Maſaniſſam 328
oratio Annibalis pacẽ ſuadentis ad P. Scip. 338
oratio P. Scip. reſponſiua ad Annibalem fiduciæ ſpiritusq; plena 340
ora maritima Valerio tuenda datur 98
orica, quæ nunc Valona, ſitus 135
orbis terrarũ pro præmio uictoriæ promittitur militibus Ro. & Pœnis 341
ordo ſacrificij Iunõis 242
ordo aciei Romanæ, et punicæ ad Betulam 263
ordo aciei Romanæ et punicæ ad cãpos magnos 323
oreum à Romanis capitur 256
orei urbis Eubœæ ſitus 256
origis ſitus et opulẽtia 254
oringis oppugnatur à L. Scipione 254
oringis capitur à Romanis duce L. Scipione 255
otiũ plebis rumores excitat 194
otium militibus pnitioſum 271

¶ Pacis conditiones Sagũtinis oblatæ ab Annibale 8
pacis cõditiones nequicquã agitantur inter Syphacẽ & P. Scipionem 321
pacta Romanorũ, et Aetolorum in Capitolio poſita
pacuuius Calanus (193 Campanus 76
pacuuij uerba ad Perollam filium 80
palma uiridis ardet 116
parentum authoritas uilis apud Liberos 192
paria conſulũ egregia 115
parua momenta in ſpẽ metumq; aĩum ĩclinãt 248
parua Romanorum cædes à Pœnis in Brutijs 317
pater & patruus à P. Scipione parentum nomine æquantur 206
pater & patruus Cn. Fuluij conſulis liberantur à ſeruitute per filium 332
pateræ aureæ à Peſtanis Romam mißæ 59
pati hoſtilia nõ indignetur qui fecerit 197
patre uiuente nemo poterat tribunatum aut ædilitatẽ Romæ habere 231
pauli Aemylij contio bre-
paulus Aemylius (uis 60 funda ictus 66
pauli Aemylij mors 66
pauor ingens S. R. ob defectionẽ coloniarum latinarum 221
pax Hiſpaniæ redditur 293
pax Carthaginenſibus datur à Romanis 350
pecus ſine paſtore gubernatum 111
pecunia neceſſaria ad conciliandos animos Hiſpanorum 207
pecunia à Nerone et Liuio in ærarium locata 260
pecunia tantum imperatur Mãdonio et Indibili 279
pecunia à Carthaginenſibus offertur Magoni 280
pædagogus puerorum faleriorum, & medicus Pyrrhi proditoribus documento ſunt 138
peditis Romani ĩtercurſus hoſtem terret 326
pella urbs Macedoniæ 193
pelta cetre ſimilis 256

peluis aurea Iunoni mu-
peninus non pœ= (nus 242
no uocatur 22
per centum annos Samnites
cum Romanis conflixere
perfidia punica 41 (104
perfidia Annibalis in Nu
ceriam 85
perfugarum ſuppliciū 122
pergamum Aſiæ urbs 298
perfugæ Gaditani ad Ro-
manos 270
pericula ac labores in op-
pugnandis urbibus 184
perolla patrem alloqtur 80
perolla uincitur à patre ne
Annibalē īterficiat 80
pertinax uirtus oīa uincit
pertinacia Romana (152
in obſidenda capua 182
peruſini, Cluſini, & Ruſel
lani abietes dant in claſ=
ſem P. Scipionis 289
peſtilentia ad Syracuſas in
Romanis & Pœnis 162
peſtis in exercitu Ro. 290
peſtis & fames in exercitu
punico 290
peſtis maxima in exercitu
Ro. & punico 298
petellini fidi Ro. 89
petellia urbs fame expugna
tur à Pœno 95
petellia Conſentia, & Pan
doſia à Ro. uictæ 318
phalera locus in ſinu ma-
liaco 237
phileas Tarentinus obſides
Tarentinos adducit 147
philippi bellum oritur 135
philippus legatos ad Anni=
balem mittit 98
philippus Apolloniam ten
tat, ſed fruſtra 135
philippus Oricū capit 135
philippus ſeminudus inde
centiſſime fugit 135
philippus claſſem ſuam in=
cendit 136
philippus in Orianos &
Apolloniates mouet 193
philippus dardanorum ur
bem capit 193
philippus Iāpharniā caput
Medicæ oppugnat 193
philippus Aetolos ſuperat
ad Lamiam 237
philippus Ludos nemeos, et
dies feſtos Argis agit 238
philippus Prædatores Ro-
manos fugat 238
philip. inſignia regalia de-

ponit 238
philip.pedes inter eqtes pugnat 239
philip.ex acie fugit 239
philip. turbam agreſtiū capit ad Pirgū caſtellū 239
philip.omiſſo bello achaico i Theſſaliā reuertitur 239
philip.à multis tumultibus excitatur 256
philippi celeritas fruſtrata
philip.Toronem (257
capit 257
philip.Triton,Drimas, Doridis oppida uilia capit
philippi mœror 258 (258
philip.de ſe magnifica iactat 258
philip.Caſſandreæ claſſem fabricat 259
philip.Apolloniam petit,et agrum uaſtat 299
philip.ſubſidiū Carthag.miſit Sopatro duce 336
philomenes uenandi ſtudio inſignis 147
philodemus præfectus Euriali 161
philodemus tradit Eurialū Romanis 162
philomenis proditoris equus uacuus 226
philūtia,Pheneum,Aerea, & Aegum urbes Peloponneſſi 258
phiſia Aetolorū dux 237
phocas Eubœa, Peparethus inſulæ 256
phoceæ urbs 258
pietas Scip.nititur iras Corbis & Orſuæ ſedare 269
pictura in Aede libertatis Romæ in Auētino 120
pinarij præfecti Aennæ reſponſum 133
pinarij concio ad milites in præſidio Aenē 134
pineus rex Illiriæ 57
pityuſa inſula Magonem adiuuat 281
pyrrhus cum Sānitibus ꝑ biennium contra Romanos bellum geſſit 104
pyrrhus Argis occubuit ignobiliter 304
pyrrhus oli Theſauros proſerpinæ abſtulit ſed cito rettulit 297
placentia ab Aſdrubale obſidetur 244
plator præfectus Euripi pro Philippo 256

plator Macedonum præſi-
dium ſaluat 256
plauſtris naues inuectæ.
plebiſcitum de M. (150
Poſthumio 144
plebiſcitũ de Cãpanis 199
plebiſcitum & S.C. de pace
Carth. dandã 348
plebs nouarũ rerum ſem-
per auida 84
plebs per totam Italiã ab
optimatibus diſſentit 110
Pleminius præſidio Ro. in
Locris præeſt. 296
pleminius in Locris nequi
ter et fœdiſſime agit 297
pleminius Proſerpinæ The
ſauros aufert 297
pleminius legatus lictores
habet 297
pleminius laceratur, & na
ſo auribusq; mutilatur à
militibus Romanis 297
pleminius iterficit duos tri
bunos militum ſupplicijs
et inſepultos relinqt 297
pleminij fœdiſſima facino-
ra in Locrenſes 298
pleminius, et ſeditionis prin
pes in uincula, Rhegij 306
pleminius cum XXX ſo-
cijs uinctus Romam mit-
titur 307
pleminij exitus 307
pleuratus & Scerdiletus
Thracum & Illyricorũ
reges 192
pluuia lapidea ſacro no-
uendiali expiabatur 345
plus animi eſt inferenti pe-
riculũ q̃ propulſanti 247
pœna Volonibus indicta à
Graccho 119
pœni à Saguntinis fuſi et fu
pœni deterrentur (gati 5
à Tranſitu alpium 18
pœni obſidentes Cumas, ob
ſidentur in caſtris 101
pœni inſtaurandis bellis
prompti 137
pœni Arpinos Romanis op
ponunt 139
pœni à Romanis fuſi duce
L. Martio 170
pœni capti à Marcello ad
Agrigentum 174
pœni religione inducti ru-
dera iaciunt 181
pœni Romanos ſuperãt 223
pœni ſuperantur à Scipione
ad Betulam 263
pœni trucidantur à Roma

s

nis more pecudum 265
pœni Hiſpania pulſi quarto decimo anno poſt bellum initum 265
pœni ducentum cæſi à Romanis ad Locros 296
pœni ſuã arcem in Locris incendunt 296
pœnorum ſtrages in Alpibus 18
pœnorum Labor in deſcenſu Alpium 20
pœnos atrox tempeſtas in Apennino affligit 33
pœnorum cædes in Hiſpania 50
pœnorum cædes et fuga ad Cumas 101
pœnorum animi perculſi ob eruptionẽ Marcelli 105
pœnorum cædes ingens ad Illiturgum 109
pœnorum cædes ad Mundam 137
pœnorũ cædes ad Aurigẽ 137
pœnorum cædes à L. Martio in Hiſpania 172
pœnorũ ſecordia in caſtrorum cuſtodia 172
pœnorũ cædes à Marcello 174
pœnorum, & Cãpanorũ cæſorũ nũerus 179
pœnorum exercitus diuerſi hibernãt ĩ Hiſpania 190
pœnorum et Siculorum in Agrigento cædes 204
pœnorum octo milliũ cædes à P. Scip. 229
pœnorum cædes à C. Hoſtilio tubulo 245
pœnorum cædes & fuga ad Grumentum 246
pœnorum cædes ad Venuſiam 246
pœnorũ & aliorũ hoſtiũ cæſorũ numerus 251
pœnorũ fuga à P. Scip. 264
pœnorum cœdes et fuga in Bruitijs 317
pœnorũ cædes in agro inſubrium 332
pœnorum XX millia cæſa & totidem capta à P. Scip. 343
pœnus non poteſt elici ad pugnam à Carpeſijs 93
policratia uxor Arati à Philippo aſportatur 238
polinei Syracuſani contio 123
pomponius ueientanus uitioſiſſimus ab Hannone capitur 142
pontifices tres 90

pontifices mortui 142
pontifices ſuffecti 142
pontificij maximi competitores tres 144
pontifex maximus non fiebat qui ſella curruli non ſediſſet 145
pontifex maximus ab Italia abeſſe non poteſt 182
pontificum collegio relatum eſt de expiatione ſacrilegij 306
populi, qui à Romanis ad Pœnos defecerũt poſt cannenſem cladem 75
populus creare non poterat dictatorem 42
populus Romanus coronatus ſpectat ludos apollinares 151
populi immunes à militia milites dare cogũtur 243
populonieſes ferrum claſſi Scipionis dant 289
porcus ore humano 216
porcus biceps 261
porta Iouis Capuæ Romanis aperitur 185
portus Troglorum 160
porta Temenitis tarẽti 148
portus Carthaginis nouæ à ſolo uento africo impugnatur 207
portenti loco habendũ eſt ꝙ uiliſſimus quiſq; ad imperium aſſumatur 274
poſtulata Magonis à Senatu Carth. 82
poſthumus cons. electus à Gallis cum toto exercitu cæditur 91
potidania & Apollonia caſtella Aetoliæ 258
poſthumius publicanus uadibus non affuit 144
præclara Romanorũ antiquorum facinora 73
præceptum Scipionis ad impugnandos elephãtos 341
precia captiuis redimendis indicta ab Annibale 71
præda ex Macedonibus Romanis cædit 136
præda ingens & cædes in caſtris Hannonis à Romanis 153
præda naualis à Romanis in portu Carthag. nouæ capta 210
prædatores pœni cæſi 62
præfecti nauium Aſdrubalis transfugiunt, & Car-

peſiosdeficere faciunt 93
præfectus Capuæ ab Roma quotannis 184
præfecti Epicidis trucidantur 164
præfectus Tarenti in arce profugit 149
prælium equeſtre ſpeculatorum Romanorum & Numidarum 16
prælium leue populatorum Romanorũ et Pœnorũ 29
prælium acerrimum ad Cannas 65
prælium Scipionis & Aſdrubalis in Hiſpania 95
prælium acre Marcelli & Annibalis 224
præliũ atrox inter Syphacem et Maſaniſſam 315
præmia Annibalis contemnunt fidi nucerini 85
præmia indicibus incendij propoſita 195
præmia indicibus data 215
præmia Manno indici data (195
præmia diuerſa militibus Annibalis oſtentata 342
prænestini fame uicti dedũt Caſilinum Pœno per pactionem 89
præſaga mali mens 168
præſagium de Seppio Leſio Campano 179
præſagus P. Scipionis animus 206.288
præſidium Romanũ Murgãtiæ proditũ Pœno 133
præſidio decedere apud Romanos capitale erat 133
præſidium punicum in Capua captum a' Ro. 185
præſidium punicum in Salapia, & Salapia deditur Romanis 202
præterita magis reprehendi poſſunt q̃ corrigi 339
prætores iuris dicundi 58
prætores Syracuſis creãtur
prætores Syracuſarũ (124 in Acradinã fugiũt 130
prætores Syracuſarum cæduntur 130
prætoria naui capta, Claſſis Romana diſijcitur à Tarentinis 203
preces Sophoniſbæ ad Syphacem 323
princeps Senatus Q. Fabius maximus. 317.222
principes Locrorũ à ple-

minio interfecti 297
priuata pecunia Reſp. Romana adminiſtratur 108
priui lapides, priuæ uerbenæ 350
probra Cn. Fuluij 176
probra à cuſtodibus in tribunos iacta 271
probra in plemnium à Locrenſibus iacta 303
prodigia. 216.221.232
prodigia ſtupēda nimis 37
procurationes prodigiorum
prodictator 42 (35
proditores Turini, Romanos ad cædem portis excludunt 154
proditores Gadium detecti & comprehenſi 276
prorogatur imperium omnibus qui in prouincijs ſunt 115
prorogatur imperiū conſulibus anni præteriti 175
prorogata imperia in annum 289
proſerpina militibus Romanis furorem iniecit ob raptos Theſauros 297
proſerpina ſemper à uiolatoribus templi ſui pœnas exegit 304
prouerbium minime ſis canterium in foſſa 107
prouida Gracchi opinio Annibalem decipit 100
prouida decreta S. Ro. ad philippum coercendū 102
prouidentia Fabij in oibus etiā q̄minimis 70.107
prouinciarum diuiſio & exercituum 137
prouinciarum ſortitio 96.143.218.260.282.336
prouīciarū diuiſio 174.231
prouīciarū diſtributio 195
prouīciæ cōſulibus decretæ
prouincias ſortiuntur (241
prætores inter ſe 242
prouinciarum diſcretio & exercituum 300
prouincias ſortiuntur conſules & prætores 319
prouinciarum & legionū diſtributio 347
prudentia Lælij 210
prudentia Claudij aliò ſe pronuntiat iturū, & aliò flectit. 247
pruſia rex Bithyniæ regnum Attali inuadit 257
publica prodendo, tua me-

quicquam ſeruas 201
P.Scapio explorat iter Annibalis 16
P.Scap.Genuam petit 18
P.Scap.et Annibal acies instruunt ad Ticinum 26
P.Scap.uulneratur in acie ad Ticinum 26
P.Scap.ad Placentiam decepto Annibale puenit 26
P.Scap.ad Trebiam caſtra mouet 27
P.Scap.Cn. fratri coniungitur 50
P.Scapio adoleſcens dux eligitur à cannenſibus reli-
P.Scap. adole- (quijs 68
ſcens iuramentum à con
ſocijs ui exigit 69
P.Scap.prouida celeritas ſocios hiſpanos firmat 136
P.Scap.obſeſſus ab Aſdrubale liberatur à fratre 136
P. Scapio temere Indibili obuiat 168
P.Scapio lãcea traijcitur et moritur in acie in Hiſpania 168
P.Scapio filius P. Scapionis imperiũ in Hiſpania pe=
P.Scap.eligitur ad (tit 188
imperium Hiſpaniæ 188
P.Scap pœnitentes ſui electionis oratione confortat
P.Scap.laus & ars (188
mirabilis ad oſtentationẽ compoſita 189
P.Scapio quotidie in Capitolium ibat 189
P.Scap.ſtirpis diuinæ credi
P.Scap.ſententia (tur 189
ſapientiſſima 210
P.Scapionis Nauigatio in Hi
P.Scap.regnũ (ſpaniã 189
nomẽ renuit 229
P.Scap.ad Taracõnẽ 189
P.Scap prudẽtia 189.272
P.Scap.emporijs copias exponit 189
P.Scap.Collaudat milites
P.Scap.L. Martiũ (189
honorat 189
P.Scapionis Iberum traijcientis copiæ 206
P.Scap.uirtus in acie 208
P.Scap.ſagacitas et conſtantia in oppugnatione Carthag.nouæ 208
P.Scap.omẽ ac prodigiũ accapit ab æſtu refugiẽte 208
P.Scap.in primis agit gra tes dijs pro uictoria 210

P.Scip.dijs ſimillimus dici=
tur à Lucæio 212
P.Scip.prorogatur imperi-
um Hiſpaniarum donec
reuocetur 219
P.Scip.prudenter copias au
P.Scip.ad ultimã (get 227
Hiſpaniã contendit 254
P.Scip. collaudatum fra-
trem Romam mittit cum
captiuis 255
P.Scip.Pœnos fame et æſtu
fatigat 264
P.Scip.magnanimitas cogi
tat de ꝗ bellãda Africa 266
P.Scip.ad Caſtulonẽ 262
P.Scip.& Aſdrubal Giſ.
uno tp̄e ad ſyphacẽ 266
P.Scip.reſponſum ſapiẽs ad
Syphacem 266
P.Scip. et Aſdrubal Giſ.
ad eandem cœnam apud
ſyphacem 266
P.Scip.fœdere icto cum ſy
phace in Hiſpaniam re-
uertitur 267
P.Scipionis hortatio ad mi
lites Illiturgum oppugna=
turos 267
P.Scip.uigor in oppugnatio
ne Illiturgi 268
P.Scip.ægrotat 270
P.Scip.peruenit decimis ca
ſtris ad Iberum 277
P.Scip.Iberũ Traicit 277
P.Scipionis clemẽtia et pru
dentia erga Mandonium
& Indibilem 279
P.Scip.ex Hiſpania Romã
uictor redit 281
P.Scip.cum centum bobus
Ioui ſacrificat 281
P.Scip.Græcos fabuloſos ex
obliquo tangit 287
P.Scip.in quadraginta &
quinq; diebus LX naues
perficit 190
P.Scip. in Siciliam cum
claſſe 290
P. Scip. arte prudentiſſi-
ma armat tercentum eq̄-
tes Romanos 291
P.Scip.ueterãos deligit 291
P.Scip.nil ꝑuũ cogitat 191
P. Scip. frumentum ſiculis
imperat 291
P.Scip.nouas naues ſubdu
cit.ueteres reficit 291
P.Scip.iuſtis iudicijs Siciliã
ſibi conciliat 291
P.Scip.ad capiẽdã arcẽ Lo
crorũ milites mittit 295

tiberorũ pro Pœnis 253
pugna Magonis, & Maſaniſſæ cõtra P. Scip. 263
pugna acerrima P. Scip. cũ Aſdrubale Gis 264
pugna Naualis Lælij, & Aſdrubalis in mari Gaditano 276
pugna leuis Romanorum, & Illergetum 278
pugna acerrima Romanorũ, & Illergetum 278
pugna acerrima Romanorum, & Hiſpanorum in agro ſedetano 292
pugna naualis Romanorum, & Carth. 325
pugna Syphacis cũ Lælio, & Maſaniſſa 326
pugna Magonis, & Romanorũ i agro Inſubriũ 331
pugna Vltima Scipionis, et Annibalis 342
pulchri promontorium in Africa 311
pulchrum eſt modeſtia, & temperamento linguæ uincere 288
puluinaria binis, & binis dijs 43
punicæ aciei inſtructio 64
pũica claſſis plus obeſt ſuis, q̃ Romanis 190
punica claſſis Sardiniã populatur. 218
punica fraude electi legati Carthaginenſium 334
pupillorum, ac uiduarum pecuniæ gratis in publicũ cõferuntur Romæ 121

Q.

¶ Qua arte Annibal traijcit, ad Rhodanum Elephãtos 16
qua cura creandos conſules Fabius cenſet 114
qua prudentia omnia curat P. Scipio 309
quadriremis Romana capitur 130
quadrigæ aureæ in Capitolio 319
quadraginta millia Pœnorum cæſa, ſeptem capta à P. Scipione una die 322
quadraginta, et duos annos Q. Fabius maximus augur fuit 336
quæ minuerint ſpem Annibalis potiũdæ urbis 182
quæ præ ſe tulerit Marcellus ouans 190

quænam in Cartha. noua ſeruabant Pœni 207
quanta cura Romani ſacrorũ ritus cuſtodiebãt 142
quãtus amor militum erga Scipiones, ex eorum fletu cognoſcitur. 170
quanta prudentia P. Scipio trahit ad ſupplicium ſeditioſos 273
quanta ueneratione mater Idea Romã iſertur 301
quantam pecuniam Scipio Carthagini imperauerit incertum eſt 330
quatuor millia pondo auri prompta ex ærario 221
quatuor Elephãti occiſi, duo capti à Romanis 246
quatuor millia Celtiberorũ cæſa à P. Scipione. 324
quatuordecim legiones, & centum naues longas habent Romani decimo ſeptimo anno belli pũici 347
queſtus omnis patricijs indecorus 36
querellæ lugubres reliquiarum Cannenſium 146
querellæ Syracuſanorũ de Marcello 197
querellæ ſeditioſæ ſociorũ Po. Ro. 220
querellæ Placentinorũ, & Cremonenſium de Gallis (261
querellæ ſeditioſorũ militũ Romanorũ 272
qui in ſenatu legantur 91
quintus Mutius morbo implicatus 99
quindecim tutores Hieronymo regi relicti 112
quinq; nobiles Tarẽtini ad Annibalem 117
qui facti ſunt ærarij à cenſoribus 121
qui Syracuſanorum Romanos oderant 130
quintus Sertorius magiſter peditũ apud Syphacẽ 141
quinq; uiri ad reficiendos muros 147
quintus Nauius author miſcendorum peditum cum equitibus 177
quintus Nauius ſignum aufert ſignifero, et uallo Hoſtium infert 178
qnti Nauij corpus igẽs 178
qntus Fuluius à Capua ad ſubſidiũ Romæ uenit 180
quinto Fuluio par impium

cum conſulibus datur 181
quinto Fuluio prorogatur imperiũ ad capuam 196
qui honore præſtat, ſit dux ad grauia ſubeunda
quinque remis Romana ſupprimit duas triremes pœnas (201) 276
quĩtus Fuluius tri·ple.petit auxiliũ in P.Scip. 289
quinq; quinqueremes legatis Romanis honoris gratia dantur. 298
quingenti eqtes Carth. incidũt in ſtationes Romanas
quingenti numide ad Maſaniſſam (311) 312
quinqueremis Romana in caſſum oppugnata à tribus quadriremibus pũicis
quindecim. M. cæſa ex exercitu Verminiæ à Romanis (335) 344
quĩgẽtæ Carthaginẽſiũ naues à P.Scip.incẽſæ 350
quomodo Tarẽtũ ab Annibale capitur 148
quomodo Afri rupem precaſam ſcandunt 267
quõ fabri locrenſes arcem Romanis produnt 295
quot nauibus traiectus ſit exercitus à P.Scipione in Africam 310
quot hoſtibus, et quãta mole belli præmitur Scip. 321

R

Rami oleæ & uelamenta, ſupplicum habitus 129
raro bona fortuna, bonaq; mens datur homini 348
rationes Carthaginenſium quibus oppugnationẽ ſagunti iuſtã aſſerunt 10
ratio uerisſima belli gerẽdi cum Annibale 61
recupatores dantur à P.Scipione contendentibus de corona murali 210
reciprocatio freti Euripi mirabilis 257
rege interempto fugiunt ſatellites 113
regius mos uenenum ſecum ferre 329
regnũ Syphacis donatur Maſaniſſæ à P.Scipione 350
reguli Gallorũ, capti donis, dãt Annibali trãſitũ 13
rhegini Romanis fidi 95
religio ex contemptu ritus romani in ſacris 142

religio Rōana laudatur 303
reliquiæ cannenſes 69
rēulco nauis trahitur 165
reſponſum Carthagnenſiū ad legatos Romanos 6
reſponſum S. R. ad legatos Hieronis 59
reſponſum Pauli Aemylij ad Lentulum 66
reſponſum oraculi delphici à Romanis petitum 82
reſponſum Herēnij ad Hannonem 105
reſponſum P. Scipionis ad tri. plebis 143
reſponſum P. Scip. ad Indibilem 228
reſpóſum Liui conſulis irati
rñſum oraculi apol-(245 linei ad Romanos 298
reſpóſum ſecundū oraculi delphici ad Rōanos 298
reſponſum legati P. Scip. ad Syphacem. 321
reſponſum Syphacis aioſum ad legatos Carth. 323
rñſum gratiſſimū S. R. ad legatos Maſaniſſæ 331
reſpublica nó præponatur neceſſitudini priuatæ 114
reſpublica incolumis res priuatas ſaluat 201
reſpublica ſine magiſtratu curruli 346
reſpirāt Carthagnēſes audientes Læliū, non Scipionem adueniſſe 294
riſus Annibalis increpatur ab Aſdrubale Hedo 350
riui ſanguinis in foro ſudertano 192
riuus ſanguinis 242
rhió dicitur fretū iter Naupactum & Patras 237
robur et color i uultu Scip. pro tribunali ſedētis 273
rogatio tri. plebis ad P. R. de Campanis 199
romani Ticino pontem imponunt 25
romanorum uirtus in extrema neceſſitate 31
romanorū iuictus aius ad omnium curam 57
romæ igens terror 32. 247
romanus ſemiuiuus Numidam lacerat 68
romanorū deditio ad Cannas 68
romanorum uirtus nó frāgitur aduerſis 79
romanorum cæſorum, &

captorũ ab Annibale, nu merus exponitur ĩ Senatu Carth. ab Magone. 82
romani irã iuſtã ĩ Gallos, prudenter differunt 92
romani aut mori, aut uincere decernunt 95
roma gaudet ob uictoriam Scipionum 95
romani ĩ Hiſpania maiorẽ numerũ Pœnorũ cædũt q̃ ipſi ſint. 109
romani tria millia Pœnorum capiunt 109
romanorũ cædes ĩ Tarẽto
romani arci tarenti-(148 næ ſubſidiũ inferũt 148
romanorũ cædes maxima in Brutijs 157
romanorũ clades maxima ĩ Apulia ab Annibale 158
romani Syracuſas clàm no cte ingrediuntur 160
romanorũ cædes ingens in Hiſpania 168
romæ impar libertas 176
romanorũ militũ ardor ad inſequendũ hoſtẽ, caute reprimitur 179
romani ratibus Vulturnũ traijciunt 181
romanorum cædes ad Herdoneam 214
romani milites collaudãtur à P. Scipione 210
romani milites ægrius ferunt orationẽ irati Marcelli, q̃ pugnam 223
romani uincunt Annibalem, & Pœnorum octo. M. cædunt 225
romani milites ĩ hoſtem iniquo aſcenſu tendunt 229
romanorum perfugarũ cædes à Salapinis 236
romana claſſis Corinthi et Sycionis agrũ uaſtat 238
romanorum præſidium in Elim 239
romanorum uirginum chorea in ſacro Iunonis 243
romanorum ciuium anxiæ curæ de ſũma impij 247
romanorum militum modeſtia, & labor itineris continuus 248
romanæ aciei inſtructio, cõtra Aſdrubalem ad Metaurum 250
romani cæde hoſtium ſatiantur 251
romani maxima ſollicitu

dine dijs grates agunt pro uictoria 252
romanorum mos conſerere ſcuta in acie 253
rōani ſtabili pugnæ aſſueti
romani omnium ſe- (253 cundorum, & aduerſorū cās in Deos uertūt 261
romani Cōſentinum agrū populati pene à Brutijs opprimuntur 261
romani Annibalis præſtantiam magnifaciunt 262
romanus ciuis miles'ue nuſquā iniuriæ opportunus
romanorum mili- (267 tū inſolētia iaudita 271
romana legio olī Rhegiū ꝑ proditionē occupauit 274
romani imperatores qui in ſecundo bello punico ceciderunt 275
romani in Magonem exercitum decernunt 290
romani per legatos tentant hiſpanos ut ab armis diſcedant 292
romani arcem Locrorū nocte ſcandunt. 295
romanorum animi accendūtur ad inadēdā Africā uiſa præda Hipponēſi 295
romanorum eruptio ſtrenua in Pœnos oppugnantes Locros 296
romani ſpem concipiunt ex dio P. Scip. præſago 298
romani ægreferunt Aetolorum pacem cum Phi. ſine authoritate ſua 299
romani conſiliū aggrediēdi Africā caute cælant 300
romani milites qui Locris erant Siciliæ deputantur
romani ſpeculato= (305 res caſtrorum Cartha. ſub ueſte ſeruili 321
romani ægreferunt Anni= balis, & Magonis diſceſſum ex Italia 333
romani ambigunt an lætentur nec'ne de regreſſu Annibalis in Africā 337
romani primo impetu pœ= norum aciem loco mouēt
romanorum de- (342 cem millia cæſa in ultīa pugna cū Annibale 343
romani plus auxerunt imperium, parcendo uictis, q̄ uincendo 348
rubor & lachrymæ Ma-

ſaniſsæ ob lenem increpationem P. Scipiõis 329
ruſcinõ portus Africæ 325

S

¶ Sacramentum militare nouum 60
ſacrificuli, & uates mentes hominũ captãt 142
ſacri portus 203
ſacroſancta uacatio 243
ſacroſancta poteſtas tribu. plebis 306
ſacrum Cereris anniuerſarium intermiſſum eſt ob luctum. 70
ſacrũ nouendiale 97. 242
ſacrum piaculare 305
ſagacitas Romanorum nuſquam deeſt. 102
ſagacitas Annibalis ad inferendam fraudem 235
ſagacitas Criſpini ad euitãdam fraudem 235
ſaguntinorũ origo et Laus 4
ſagũtinæ oppugnatiõis proceſſus 4
ſaguntinorum eruptiones ſtrenuæ 4
ſaguntini aurum, & argẽtum comburunt 8
ſaguntum captum ac direptum ab Annibale 8
ſaguntum recipitur à Romanis 137
ſaguntini caues à Scipionibus redempti 282
ſagũtini Italiã ſpectãt 283
ſalapia, Maronea, & Meles captæ à Romanis 213
ſalẽtinorum urbes ad Annibalem deficiunt 142
ſalera urbs ab Hannone occupatur 315
ſalera à Scipione capta præſidio firmatur 316
ſalis pretium 318
ſalinatoris cognomen unde Liuio. 318
ſamnium uaſtatur à Romanis 122
ſanctius conſilium Carthaginenſium 329
ſanguine pluit Romæ 116
ſapientiũ ciuitas ficta 191
ſardi ad defectionem ſpectant 99
ſardorum, & Pœnorum cædes igẽs à Romãis 103
ſarta tecta 317
ſatis pœnarum eſt pœnitentia erroris 275
ſaxũ igẽs uolitare uiſũ 147

ſcelera

ſcelera Andronodori, & Themiſtij. 125
ſcipiones duo proſpere gerūt in Hiſpania bellū 92
ſcipiones Aſdrubali obuiā ire parant 94
ſcipiones aciē inſtruunt in Aſdrubalem 94
Scipionum uictoria de Aſdrubale in Hiſpania 95
ſcipiones caſtra Aſdrubalis capiunt, & diripiunt. 95
ſcipiones ſubueniūt inopiæ Illiturgi obſeſſi 108
ſcipiones exercitum diuidūt in Hiſpania 167
ſcopas prætor Aetolorū 192
ſcorti campani indicium de literis ad Annibalē 183
ſcotuſa urbs 256
ſcribæ & uiatoles ædilitij furti damnantur 346
ſcuta Romanorum cruenta Pœnos terrent 172
ſecundæ res negligentiam creant 34
ſecundæ res ſegnitiem inducunt 84
ſeditio in caſtris Romanis ad Sucronem in Hiſpania 271
ſegne imperium conſulis aſpernantur milites 152
ſemel proditori, nulla deinde fides. 138
ſempronius Scipioni coniungitur ad Trebiam 29
ſempronius criminatur temere P. Scipionem collegam 29
ſempronius Bleſius cū M. ſocijs cæditur 56
ſempronius patres conſolatur. 92
ſempronius tyrones militiā docet 99
ſempronij eruptio ſtrenuiſſima 101
ſempronius longus Hannonem cum magna cæde à Lucanis pellit 101
ſempronij Gracchi luus
ſempronius Gracchus (176
adoleſcens fit augur 319
ſenatus campanus conſilio aſtutiſſimo Pacuuij ſeruatur à cæde 77
ſenatus Ro. ad portam capenam 97
ſenatus campanus Romanis plebs Annibali fauet 102
ſenatus conſultum, ut Q.

Fuluius prætor urbanus ſit 115
ſenatus C. de Liberatione Volonum 118
S.C. in notatos à cenſoribus 121
ſenatus Romanus non L. Martio, ſed proprætori ſcribit. 175
ſenatus Ro. ueretur offendere Publicanos 144
S.C. de militibus quærendis 145
S.C. nouũ de reliquijs cannenſibus 146
S.C. de uouendis ludis apollinaribus 151
S.C. quibus hoſtijs Apollini & Latonæ ritu græco ſacrificetur 151
S.C. ad Q. Fuluium 180
ſenatu campano extincto reliqua multitudo uenditur 186
S.R. agere non poterat de ciue Romano niſi P. Romani iuſſu 199
S.R. conſulibus amplã dat poteſtatem 243
S.C. de Tarentinis 233
S.C. de P. Scipione 306
S.C. quod P. Scipio in Africam traijciat 307
S.C. fœcialibus datum 350
ſententia S.R. mitis de Marcello, & Siculis. 198
ſentina urbis exhauritur cum mali exeũt 128
ſententia Fabij in Pleminiũ, et P. Scipionem, et de expiatione ſacrilegij. 303
ſententia prudentiſſima Metelli de P. Scipione 305
ſententiæ tres agitatæ in cõcilio Carthaginenſiũ 323
ſeppius Leſius ſummũ magiſtratum Capuæ accipit 179
ſeptem naues punicæ captæ à Romanis 28
ſeptem ſenatorum aretinorum qui fugerant bona, ueneunt à Romanis. 233
ſeptem M. uoluntariorum P. Scipionem ſecuta 290
ſerenitas poſt regreſſum in caſtra 182
ſerenitas ſubito oborta ſedẽ ſuã ſpectaculo reddit 345
ſergius & Matienus tri. militum in uincula à P. Scip. 297

ſerui empti ad militiam à Romanis 71
ſerui ad pileũ uocati 130
ſerui ædem Veſtæ ab igne defendunt 194
ſeruilij conſules uana ambitio 334
ſetia, Sora, Lauinium urbes 180
ſeueritas Romanorum in reſtituẽdo captiuum Annibali 74
ſeruus Syracuſarum proditionem tractat 160
ſex millia Romanorũ elapſa ad Traſimenum 41
ſex elephanti capti 8
cæſi à P. Scipione 325
ſexdecim legiones Romanæ tantum 337
ſex onerariæ Romanæ captæ à Carth. 325
ſibaris 203
ſicilia P. Scipioni decernitur 289
ſicilia tota pacatur, & Romanis ſubditur. 204
ſiculi præſidia Romana aut capiũt, aut prodũt. 133
ſiculi ad Pœnos dſiciũt 135
ſiculi ad Genua Marcelli prouoluuntur 198
ſiculorum fletus, quia Marcello iterum Sicilia decernitur 196
ſiculi ad militiá ſcripti 220
ſiculi equites Romanos militiam docent iuſſu P. Scipionis 291
ſidicinus & Caſinas ager à Pœno populatur 180
ſigna militaria Siphaci, et Aſdrubali adempta à P. Scip. 322
ſigna ex mulctatitio argento 346
ſigna ænea ex mulctatitia pecunia 218
ſignum Iunonis in Auentino 35
ſignũ ignis à Philippo diſpoſitum 256
ſignum mutuo igne datum 148
ſignum quod conuelli nequit effodi iubet C. Flaminius 39
ſignum tubæ Romanæ notatur ab Aſdrubale 249
ſilipia urbs Hiſpaniæ 262
ſimultas inter Marcũ Cornelium et Marcellũ 194

ſimul parta ac ſperata de=
cora unius horæ fortuna
euertere poteſt 339
ſingulare certamen Corbis,
& Orſue. 269
ſyphacis petitio à Ro. 140
ſyphacis uincti, & Numi
darum captorum ſpecta-
culum. 327
ſyphacis mors, et funus eius
publica impenſa. 351
ſyphacis pia ſed ſatis ſtul-
ta uoluntas 266
ſyphax rex Maſæſulorum
ſyphax cum ipſo Ro- (266
mano duce amicitiā uult
firmare 266
ſyphax rex numidarum
Carth. inimicus 140
ſyphax Carthaginenſes ſu
perat 141
ſyphax cum Carth. fœdus
percutit 308
ſyphax hortatu Aſdruba-
lis exercitum in Maſaniſ
ſam mittit 313
ſyphax Maſaniſſam fun-
dit & fugat 313
ſyphax & Aſdrubal Giſ.
fugiunt 324
ſyphax iterum exercitum
contrahit impulſu uxo-
ris & ſoceri 326
ſyphax uiuus capitur à Læ
lio & Maſaniſſa 326
ſyphax in cuſtodiam Al-
bam mittitur 330
ſyracuſani tumultus 123
ſyracuſani pro libertate ſa
tagunt 124
ſyracuſani pacem cum Ro
manis facere decernūt 128
ſyracuſanorum exercitus
ad Megaram 129
ſyracuſæ in antiquam ſer
uitutem 130
ſyracuſæ oppugnantur à
Marcello 131
ſyracuſarum ſitus natura
et arte munitiſſimus 132
ſyracuſæ inexpugna-
biles 159
ſyracuſæ urbs ſui temporis
pulcherrima 161
ſyracuſani bis Athenienſes
uicerant 161
ſyracuſarum ſpolia Romā
aduecta 173
ſitella allata 144
ſitus Carthaginis nouæ 207
ſol ſanguineus 147
ſolis orbis uiſus minui 345

ſophoniſba Maſaniſſam plo
rans alloquitur 326
ſophoniſba potius interfici
quàm Romanis tradi ſup
plicat 327
ſophoniſba pulcherrima
ſophoniſba haurit (327
uenenum intrepide 329
ſoſippus in uolūtarium exi
lium 126
ſoſſis ac Dinonimus duces
Syracuſanorum 129
ſoſis et Mericus cum coronis
aureis aň Marcellū 190
ſortes extenuatæ 35
ſpartum Lini genus 49
ſpecies hoium in cœlo 116
ſpecimen iuſtitiæ in P. Sci-
pione 169
ſpeculæ Carthaginenſium
anxiæ 307
ſpectaculi eſt magni profe=
ctio claſſis Romanæ ex Si
cilia in Africam 310
ſpicæ cruentæ Antij 261
ſpiritus Romani magis ma-
gni quàm utiles 339
ſpol a caſtrorum Hannonis
ditant Romanos 34
ſpolia et arma à templo Io
uis Olympij detrahun-
tur 123
ſpolia gallica, Annuli, Tor
ques, & armullæ 137
ſpolia Tarenti Syracuſarū
ſimilia 226
ſtagnū Mintij cruentū 116
ſtatius Metius præficitur
Caſilini 121
ſtatio Euripi nauibus in-
feſta 257
ſtatua Manitij Prœneſtini
ſtipendium à ſardis (89
exactum 103
ſtrages communis Romano
rum & Pœnorū ad Tre
biam 31
ſtratagema Annibalis in
Hiſpania 3
ſtratagema Annibalis in
tranſitu Rhodani 18
ſtratagema Annibali in eli
ciendo hoſte 30
ſtratagema Annibalis ad
Thraſimenum 39
ſtratagema Annibalis ad
Caſilinum 47
ſtratagema Annibalis i Mi
nutium 55
ſtratagema Annibalis ad
Gerionem 62
ſtratagema Annibalis in

Neapolitanos 76
ſtratagema uel potius fraus Gallorũ ĩ ſylua Litana 91
ſtratagema ſempronij Grac chi ad Hamas in Campanos 100
ſtratagema Marcelli, quod tñ nõ ſuccedit ad uota 120
ſtratagema Neuij Criſpi legati Romani in Philippum 135
ſtratagema Fabij in Arpis capiendis 139
ſtratagema Annibalis ĩ capiendo Tarento 148
ſtratagema Hannonis, & Magonis 153
ſtratagema Annibalis ad herdoneam 158
ſtratagema Marcelli in Syracuſis capiendis 160
ſtratagema Marcelli in expugnatione Naſſi, & Acradinæ 165
ſtratagema L. Martij in expugnandis duobus caſtris Pœnorum 172
ſtratag. P. Scipionis ĩ expugnatiõe Carth. nouæ 209
ſtratag. Fabij in receptione Tarenti 225
ſtratag. P. Scip. cõtra Aſdrubalem ad Betulã 228
ſtratag. uel potius fraus Annibalis qua Marcellus interijt. 234
ſtratag. Clau. Neronis ĩ Anibalẽ ad Grumẽtũ 245
ſtratag. Annibalis dũ fugit ab Grumento 246
ſtratag. Neronis, in diſceſſu ab Annibale, & in tacito acceſſu ad Liuium 248
ſtratag. Clau. Ner. in prælio ad Metaurum 250
ſtratag. P. Scipionis ĩ Aſdrubalem Gis. 264
ſtratag. P. Scipionis ad Betulam 263
ſtratag. P. Scipionis in Illergetes 278
ſtratag. alterũ P. Scipiõis in Illergetes 278
ſtratag. P. Scip. in capiẽdis ſubito tumulis circa Carth. 311
ſtratag. P. Scipionis ad Saleram in Hannonem 315
ſtratag. P. Scipionis ĩ Syphacem & Aſdrubalem 321
ſtrenuitatem Romanã ſtupent Pœni 170
ſtrepitus ingens in æde Iunonis ſoſpitæ 300

ſtrigoſiores equi. 249
ſtructuræ antiquæ mõus 6
ſtudium ſenatorum Romanorum in remp. 201
ſubſidium arci Tarentinæ mittitur a Romanis 215
ſubſidium a P. Scipione Locros ductum 296
ſudor ſanguineus ex quatuor ſignis 216
ſuffetes ſunt ſummus magiſtratus Pœnis. 281
ſuffetes gaditani crucifixi a Magone 282
ſuffetes Carthagini erant, ut Romæ Conſs. 323
ſupſtitio aruſpicum 101
ſupplementũ Annibali decretũ à Senatu Carth. 84
ſupplementum copiarũ Magoni miſſum Genuã accedit 294
ſupplicatio Romæ ob bellũ indictum Carth. 9
ſuppl. ob uer ſacrũ uotũ 43
ſuppl. ob prodigia procuranda 37. 116. 216. 222 300.
ſupplicatio uxoris Mandonij ad P. Scip. 211
ſuppl. ob res bene geſtas à P. Scip. 218
ſuppl. ob uictoriã de Aſdrubale ad Metaurum 252
ſuppl. eo ꝙ P. Scipio i Africam traiecerit 320
ſuppl. ob uictoriam de Syphace. 330
ſuppl. ob diſceſſum Annibalis ex Italia. 333
ſupplicationes ob ſupremã uictoriam P. Scip. 346
ſuppliciũ exploratoris Carthaginenſis 57
ſupplicium L. Cantilij ob ſtupratam ueſtalem 70
ſupplicium ſeditioſorũ militum P. Scipionis 276
ſuppliciũ perfugarum, latinorum ſecuris, Romanorũ crux à P. Scip. 349
ſupplicium ex incendiarijs ſumptum. 195
ſumma legionum Romanarum 143

T

¶ Tabellarij Aſdrubalis ad Clau. ducuntur 246
tabellarij Aſdrubalis capiuntur à Romanis 246
tabernæ clauſæ ob luctum Romæ iubentur apiri 91

tagus fluuius Hiſpāiæ 229
tapſus urbs à Maſaniſſa capitur 312
tarditas Carthaginenſibus obeſt. 325
tarentinorum cædes à Romanis 304
tarētū capitur à Fabio 226
tarentinus in omnibus impar Romano 226
tarquinienſes lintea dant claſſi P. Scipionis 289
taurea Aſellū decipit 107
taurea Iubellius ſe ipſum interimit 186
taurini populi 21
techna flagitioſiſſima Flauij Lucani in ſemproniū Gracchum 154
teleſia urbs à Pœno capitur 45
temerarius Sempronij ductus ad Trebiam 30
temeritas & ferocitas C. Flaminij 39
temeritas non ſemꝑ felix (285
tercentū eqtibus Cā= panis ciuitas data à Ro. ob ſtipendia cum fide emerita 96
tercentum equi indibili donantur à P. Scipione 229
tercentum iuuenes inermes apud P. Scipionem 291
terētio prorogatur īperium (92
terentius in agro piceno milites conquirit 98
terentius nouas claues Aretio imponit 233
terentius culeo pileatus ſequitur P. Scipionem triumphantem 351
terræmotus maximus non auditur à pugnantibus ad Cannas 40
terrores & clades ſecundi belli punici 205
terror ingens Carth. ob aduentum Lælij. 293
terror offunditur oculis & auribus militum ſeditioſorum 275
terræ hiatus 320
terror ingens in caſtris Philippi 135
terra ingentibus cauernis conſedit 345
teſſera militum 248
teſtulæ datæ. 144
teſtes in Gn. Fuluiū 176
themiſtius gener Gelóis 125
theodori uirtus inuicta in

arcanis occultandis 113
theodorus torquetur 112
theodorus Thraſonem ini
que accuſat 112
theodorus, & Soſis 123
thermopylarum ſaltus ab
Aetolis munitur 256
theſauri Proſerpinæ conqui
ſiti à prætore Romano re
ſtituuntur. 306
thraſimenus Lacus apud
Peruſiam 39
thraſo Hieronymi familia
ris Romanorum amicus
thraſo inſons tor- (112
tus moritur 112
thurini ad Pœnum defi-
ciunt 153
thurini fugiunt ex indu-
ſtria 154
tyberis inundatio maxi-
ma 345
titi Mālij ſententia in Mar
cellum 198
titus Pedianus ſignū proij=
cit intra uallū hoſtiū 152
titulus datus à militibus.
L. Martio, patres offendit
titus Clau. Cons. ſe- (175
gnitur agit ob inuidiam.
toro urbs 257. (345
transfugarū ſuppliciū 129
transfugæ Romani, et mer
cenarij milites, cædunt
prætores Syracuſarū 165
transfugis locus fugæ caſu
datus eſt. 166
trebius Coſſanus 76
trepidatio Carthaginenſiū
tres iuſti exercitus cō (311
tra Gn. Scipionem 169
tres & uiginti legiones Ro
manæ 175
tria caſtra Romana ad Ca
puam obſidēdam 159
tria oppida ex hirpinis re-
cepta à Romanis 101
tria ſigna ad ædē Cereris
tria. M. afrorū cæ- (242
ſa à Romanis ductu Ma
ſaniſſæ. 316
tribali Illirici. 239
tribunalia Prætorum ad pi
ſcinam publicam. 97
tribuni Ple. P. Scipioni ædi
litatem negant 143
tribunus Ple. Marcello ini-
micus 230
tribuni mil. à Scip. ad ſedi
tioſos milites miſſi 272
tribuum omnium, & ho-
minum conſenſu P. Scipio

eligitur ad imperium in Hiſpania 188
tribuni militũ fugantur ex caſtris à ſeditioſis militibus 271
tribus Polia 318
tribus Narnienſis 318
tricaſtini, & Tricorij populi Galliæ. 17
triginta oratores Carth. ad P. Scip. pacem orãtes 344
triginta. M. Sardorum cæſa à Romanis 102
triphilia, & Alipheria urbes græciæ. 258
triumuiri menſarij 90
trium Romanorum ſingulare certamen, & uictoria 114
triumuiri ſacris conquirendis 147
triumuiri templis reficiendis 147
triumphus Neroni, & Liuio decretus 259
triũphus P. Scipionis omnium clariſſimus 351
tua cum defenderis, aliena oppugnes. 284
tubæ romanæ decipula 149
tuditani concio ad reliquias cannenſes 67
tuditani audax facinus interruptione nocturna ex caſtris 67
tullianum locus in carcere teterrimus 307
tumuli, uicus in iſubria 25
tumultus in caſtris Annibalis 63
tumultus maximus Romæ ex clade cannenſi 69
tumultus Romæ in ſumma lætitia ex clade Aſdrubalis 252
tunes ubi ſit 324
turdetani ueneunt à Romanis 137
turdetũ à Ro. deletur in ultionem Saguntinorũ 137
turdetani antiqui hoſtes Saguntinorum. 282
turdetanus ager fit uectigalis Sagunti 282
turres ligneæ à Romanis, et à Pœnis fabricatæ 101
turris q̃nq; tabulatorũ 256
tuſci olim cultores Capuæ 274
tuſcus uicus 243

V

Vadimonia 97
ualerius Meſſala V ticẽſem

agrum late populatus eſt
ualli facies noua Pœ- (216
nos terret 169
uallum Gn. Scip. diruitur
uaria opinio de nu- (169
mero copiarum Romana
rum ad Cannas 59
uariæ ſententiæ in S.R. de
redimendis captis ad can-
nas 73
uariatio hiſtoriæ de legatis
captiuorũ ad Cãnas 75
uariæ ſententiæ de prodito
re Arporum 138
uaria opinio de cæde, et exe
quijs Gracchi. 156
uaria opinio de cæde Gn.
Scipionis. 169
uaria hiſtoria de geſtis. L.
Martij. 173
uaria hiſtoria circa Cãpa=
norũ ſupplicia. 186
uaria opinio de onere claſ
ſis pœnæ captæ à Ro. 290
uaria hiſtoria de curſu P.
Scipionis in Africam 311
uariæ ſententiæ in S.R. de
legatis Carthaginenſium
uarro inconſulto col= (334
lega ſignum pugnæ pro-
ponit 64
uarro ex acie Venuſiã pro
fugit 66
uarroni gratiæ actæ a S.
R. ꝙ non deſperaſſet de
rep. 75
uarro conſul inſalutato Se
natu Roma abit 91
uarro ſugillatur à legato ca
ptiuorum 145
uates Martius 150
ueijs lapidatum eſt de cælo
uectigal ſalis Ro- (242
mæ 318
uelia et Peſtum urbes Bru
tiorum 203
uelites Romani fugant eq-
tes Pœnos 228
uelites, leuis armaturæ pe-
dites 341
uenenum mittitur Sopho-
niſbæ à Maſaniſſa 329
uentus Vulturnus Romanis
obeſt in pugna 65
uenuſinorum beneficium
in Romanos 69
uerba principis S. Carth.
ad legatos Romanos 10
uerba Minutij indignatio
ne plena 45
uerba Fabij prudentiſſima
uerba Minutij hu- (53

mellima, & gratitudine plena 56
uerba Annibalis de Fabio 56
uerba pauli Aemylij ad Fabium 62
uerba Annibalis in feruore pugnæ Cannenſis 66
uerba Virij Subij ad collegas legatos 79
uerba Annibalis in Senatu Campano. 81
uerba Annibalis dũ Raporũ ſemen proijci uidet 88
uerba Sempronij mitia fremitum ſedant. 96
uerba legati Rõani ad Hyppocratem, et Epiciđẽ 131
uerba T. Manlij notatu digna. 191
uerba manſuetiſſima P. Scipionis ad uxorẽ Mãdonij 211
uerba P. Scip. ad Luceium principem Celtiberorum 211
uerba Annibalis de Marcello 224
uerba grauitate ornata Indibilis ad P. Scipionẽ. 228
uerba Philippi regis de Aetolis 238
uerba Clau. Ner. ad militesſuos 248
uerba Q uiti Fuluij ſubirati ad P. Scip. cõſulẽ 289
uerba Indibilis excitantia Hiſpanos ad bellũ 292
uerba Magonis in concilio Ligurũ & Gallorũ 294
uerba Syphacis uicti ad P. Scipionem 328
uerba legatorum Carth. ad P. Scipionem 330
uerba & poſtulata Legatorũ Maſaniſſæ ĩ S. R. 330
uerba legatorum Cartha. in S. R. 334
uerbena ex arce ſumebatur à fœcialibus 350
uergiliarum ſidus iter æq noctium & Brumã 19
uermnias Syphacis fi. Maſaniſſæ inſidias tendit 314
uermnias fugit ex acie 344
uetantur Romam ingredi legati Carth. 334
ueſtales ſtupri comptæ moriuntur 70
ueſta fatale pignus imperij Romani 195
ueſtalis negligens flagro cæſa 261
ueſtia oppia quottidie ſacri

ſicabat pro Romanis in
Capua 199
ueſtimẽta exercitui P. Scip.
miſſa ex Sardinia 317
uia è foro boario 317
uibij Peligni ſtrenuũ faci-
nus 152
uibius Virius author deſe-
ctiõis Cãpanæ à Ro. 184
uibius ad exitialem cœnã
Senatores Cãpanos ĩuitat
uibius et Pactius Bru (185
tiorũ nobiliſſimi 225
uicina uirtutibus uitia 45
uictoria aurea in Capi-
tolio 59
uictoria Marcelli de Anni-
bale ad Nolam 86
uictoria ſecunda Marcelli
ad Nolam 106
uictoria Romanorũ de Ma
gone Barchino haud in-
cruenta 332
ui exempli dictator tribu-
nos Ple. ſedat 217
uigiles ĩ arce Locrorum à
Romanis cæſi 295
uiginti ſeptem ſenatores ad
cœnam Vibij 185
uiginti M. põdo argenti exi
git P. Scipio à Carthag.
ante inducias 345
uigor ineffabilis in oratio-
ne P. Scipionis 206
uirginum duarũ crudelis
cædes 126
uir ex muliere factus 116
uirtus P. Romani firma in
ruina rerum 205
uirtutis ædes uota à Mar-
cello, à filio eius dedicatur
ad portam Capenã 299
uiſio Annibalis ꝑ ſomniũ 11
uis ingens niuium 35
uitulus ictus de manibus ſa
crificantium fugit 36
uix credi poſſunt quænam
perpeſſus fuerit exercitus
Annibalis 337
ultimæ miſeriæ dant ani-
mum libere loquẽdi 303
ultimæ Annibalis pugnæ
in Italia obſcura eſt fa-
ma 332
umbri, Sabini, et eorũ uici
ni milites uolũtarios dãt
P. Scipioni 289
uno die omnia opera belli-
ca à militibus P. Scipio-
nis peracta ſunt 210
uocuntij populi Galliæ 18
uolonum murmur ob pro-

tractionem libertatis 118
uolonum lætitia ob promiſſam libertatem 118
uolonum anim à uoce ſolerti Gracchi uehementer accendũtur in pugna 119
uolones liberantur à Graccho 119
uolonum lætitia ob aſſecutam libertatem 119
uolones pileati epulãtur Beneuenti 120
uolonum exercitus diſcedit à ſignis 158
uolones magni roboris 243
uoltianorum aſperrimum reſponſum ad legatos Romanos 11
uolucres ad terram lapſæ ob clamorẽ militũ 309
uolubilitas multitudinis Syracuſanæ 127
uoluptates ſunt hoſtes atrociſſimi iuuenibus 328
uouere eſt eius qui ſummum imperiũ habet 43
uox hoſtium læta ob cædem P. Scipionis Romanos terret 168
uox audita ex delubro Proſerpinæ Locrenſis. 304
urbes Numidiæ omnes captæ à Lælio & Maſaniſſa 327
urbs quædam Africæ opulentiſſima capitur à P. Scip. 312
utica obſidetur à P. Scipione 323
uulgus Mobile 130
uulnera ſanari non poſſunt niſi tacta, & tractata fuerint 273
uxor Annibalis caſtulonenſis erat 136
uxores Mandonio & Indibili redduntur à P. Scipione 228

X

Xantippus Lacedæmonius dux armorum Pœnis fuit 287
xenophanes Philippi legatus Valerio caute mentitur. 98
xenophanes in Mendacio deprchenditur 99

Z

Zacynthus Inſula & urbs capitur à Ro. 193
Zama urbs Africæ ubi ſit 338

FINIS.

TITI LIVII PATAVINI
DECAS TERTIA.

AL DVS

FRANCISCVS ASVLANVS IO. BAPTISTAE RHAMNVSIO. S. D.

SI pro tuis in me Aſulanamq́; familiam officiis, doctiſſime Rhamnuſi pares tibi uelim gratias referre: nõ dubito quin me plerunq;, non ſolum remunerandi occaſio, ſed etiam facultas ipſa deſtituat. nam quoad ipſe longiſſime poſſum recordari uitæ meæ ſpacium: iam inde uſq; à primis incunabulis memoria repetens te unum eſſe inuenio: cuius conſuetudinem Aldus in ambiguo poneret, utrum ſibi maiori uoluptati eſſet, an uſui. ut enim es ingenio liberali, atq; benefico, ſi quid illi opus eſſet homini tot laborioſiſſimis negociis diſtricto, ſemper tuam operam ſecundum neminem incredibili, tum diligentia, tum aſſiduitate præſtabas. omitto autem ſingula officiorũ genera percenſere: ne, ſi omnia referam, uelle iis uerbo ſatisfacere uidear: quibus re ipſa non poſſim: ſi uero quædam tantum: ut aliorum oblitus notam certe ingratitudinis ſubeam. ut igitur pares tibi referre gratias nequeo: ita debeo ſemper, quas maxime poſſum. quare cum hiſtoriæ huius principem partem tanta cum diligentia à nobis deſcriptæ Andreæ Naugerio, quẽ tu iuxta mecum admiraris dedicarim: tibi alterã ea potiſſimum de cauſa dicare decreui, ut illi hoc etiam loco meo munere iunctus adhæreres: quẽ tibi iampridẽ imitandũ propoſuiſti: cuiusq; ueſtigia ubiq; ſectaris: ratus uel id unum fore: quod rẽ omnem apud te commendaret. eo accedit ꝙ hæc pars

tibi præcipue uidetur conuenire· ſiquidem tu iſta eru=
ditione, iſto rerum uſu uir, qui ob peragratam ſatis bo
nam Europæ partem ita etiam gallice loqueris: ut me-
diis Parrhiſiis natus eſſe uidearis: proindeq; inter pri
mos ſenatus Veneti à ſecretis conſtitutus eius Illuſtriſ
ſimo Principi aſſiſtis gallici ſermonis interpres: non me
diocrem uoluptatem percipies: dum Annibalis in Ita-
liam itinere perlecto, & Rhodanum, & alpes, et cæ
tera, quæ tu diligentiſſime ſcrutatus es: loca cogno-
ſces· nam ut bonarum literarum cum primis es ſtudio
ſus: ita ſingulari quadam cognitione orbis terrarum
nemini cædis· itaq; munuſculum hoc eo animo accipe:
ut intelligas me multo maiora, cum licebit, eſſe miſ-
ſurum· Vale·

TITI LIVII PATAVINI RERVM AB VRBE CONDITA LIBRI XXI EPITOME.

i N ITALIA BELLI PVnici ſecundi acta narrātur: et Annibalis Pœnorum ducis contra fœdus per Iberum amnem tranſitus: à quo Saguntus ſociorum populi romani ciuitas octauo menſe capta eſt. de quibus iniuriis miſſi legati ad Carthaginēſes, qui quererentur. & cum ſatisfacere nollent: bellum iis indictum eſt. Annibal ſuperato Pyreneo ſaltu, per Gallias fuſis, qui obſiſtere ei conati erant: ad Alpes uenit: & laborioſo per eas tranſitu cum montanos quoq; Gallos obuios aliquot prælijs repuliſſet: deſcendit in Italiam: & ad Ticinum amnem Romanos equeſtri prælio fudit: in quo uulneratum P. Cornelium Scipionem protexit filius: qui Africani poſtea nomen accepit. iterumq; exercitu Romano ad flumen Trebiam fuſo, Annibal Appenninum per maximam militum uexationem propter uim tempeſtatum tranſiit. Cn. Cornelius Scipio in Hiſpania contra Pœnos proſpere pugnauit, duce hoſtium Magone capto.

LIBRI XXII.

a Nnibal per continuas uigilias in paludibus oculo amiſſo, uenit in Hetruriam: per quas paludes quatriduo, & tribus noctibus ſine

illa requie iter fecit. C. Flaminius COS, homo teme rarius contra auſpicia profectus, ſignis militaribus effoſſis, quæ tolli non poterant: & ab equo, quem conſcenderat: per caput deuolutus, inſidiis ab Annibale circumuentus ad Traſimenum lacum cum exercitu cæſus eſt. Sex millia, quæ eruperant: fide ab Maharbale data, perfidia Annibalis uincta ſunt. Cum ad nuntium cladis Romæ luctus eſſet: duæ matres inſperato receptis filiis, gaudio mortuæ ſunt. Ob hanc cladem ex ſibyllinis libris uer ſacrum uotum. Cum deinde Q. Fabius Maximus dictator aduerſus Annibalem miſſus nollet acie cum eo confligere: ne contra ferocem tot uictoriis hoſtem territum aduerſis præliis militem pugnæ committeret: & opponendo ſe tantummodo conatus Annibalis impediret: M. Minutius magiſter equitum, ferox & temerarius, criminando dictatorem, tanquam timidum & ſegnem, effecit: ut populi iuſſu ei imperium cum dictatore æquaretur. diuiſoq; exercitu, cum in iniquum locum conflixiſſet: & in maximo diſcrimine legiones eius eſſent: ſuperueniente cum exercitu Fabio Maximo ex diſcrimine liberatus eſt. quo beneficio uictus caſtra cum eo iunxit: & patrem eum ſalutauit: idemq; milites facere commilitonibus iuſſit. Annibal uaſtata Campania inter Caſilinum oppidum, & Calliculam montem à Fabio clauſus, ſarmentis ad cornua boum alligatis, & incenſis, præſidium Romanorum, quod Calliculam inſidebat: fugauit: & ſic tranſgreſſus eſt ſaltum. idemq; Fabij Maximi dictatoris, cum circumpoſita ureret: agro pepercit: ut illum tanquam proditorem ſuſpectum

faceret. Aemilio deinde Paulo, & Terentio Varrone COSS, & ducibus cum maxima clade aduerſus Annibalem ad Cannas pugnatum eſt: cæſáq; eo prælio Romanorum quadragintaquinq; millia cum Paulo conſule, & ſenatoribus LXXX, conſularibus atque prætoriis aut ædilitiis triginta. Poſt quam cladem cum à nobilibus adoleſcentibus propter deſperationem conſilium de relinquenda Italia iniretur: P. Cornelius Scipio tribunus militum, qui poſtea Africanus nuncupatus eſt: ſtricto ſuper capita deliberantium ferro, iurauit pro hoſte ſe habiturum eum: qui in uerba ſua non iuraſſet: effecitq;: ut omnes minime relictum iri à ſe Italiam iureiurando aſtringerentur. Præterea trepidationem urbis, & luctum, & res in Hiſpania meliore euentu geſtas continet. Opimia, et Floronia ueſtales uirgines inceſti damnatæ ſunt. Propter paucitatē uero militum ſeruorū octo millia armata ſunt. captiui, cum poteſtas eſſet redimendi: redempti non ſunt. Varroni obuiam itum eſt: et gratiæ actæ: quod de Rep. non deſperaſſet.

LIBRI XXIII.

Campani ad Annibalem defecere. Nuntius Cannenſis uictoriæ Mago Carthaginem miſſus annulos aureos à digitis occiſorum Romanorum detractos in ueſtibulo curiæ fudit: quos ex ceſſiſſe modij menſuram traditur. poſt quem quidem nuntium Hanno ex Pœnis uir nobiliſſimus ſuadebat ſenatui Carthaginenſium: ut pacem à populo roma-

no peterent:nec tenuit,obſtrepente barchina factione.

Claudius Marcellus prætor ad Nolā eruptione aduerſus Annibalem ex oppido facta proſpere pugnauit. Exercitus Annibalis per hyberna Capuæ ita luxuriatus eſt: ut corporum uiribus,atq; animorū eneruaretur. Caſilinum à Pœnis obſeſſum ita fame uexatum eſt:ut lora,& pelles ſcutis detractas, item mures eſſent:& nucibus per Vulturnum amnem à Romanis miſſis uixerint. Senatus ex equeſtri ordine hominibus centum nonaginta ſeptem ſuppletus eſt. L.Poſthumus prætor à Gallis cum exercitu cæſus eſt. Cn. & P.Scipiones in Hiſpania Aſdrubalem uicerunt:& Hiſpaniam ſuam fecerunt. Reliquiæ cannenſis exercitus in Siciliam relegatæ ſunt: ne recederent inde,niſi finito bello. Inter Philippum Macedonum Regem, et Annibalem ſocietas iuncta eſt. Sempronius Gracchus COS. Campanos cecidit. Præterea in Sardinia feliciter à T.Manlio prætore aduerſus Pœnos,Sardosq; res geſtas continet: à quo Aſdrubal dux,et Mago,& Hanno capti. Claudius Marcellus prætor Annibalis exercitum ad Nolam prælio fudit:& uicit:primusq; omnium tot cladibus feſſis Romanis meliorem ſpem belli dedit.

LIBRI XXIIII.

h Ieronymus Syracuſanorū Rex,cuius auus Hiero amicus populo romano fuerat:ad Carthaginenſes defecit:et propter crudelitatem, ſuperbiamq; à ſuis interfectus eſt. T.Sēpronius Grac

chus proconſul proſpere aduerſus Pœnos, & Hannonem ducem ad Beneuentum pugnauit, ſeruorum maxime opera: quos liberos eſſe iuſſit. Claudius Marcellus COS. in Sicilia, quæ propè tota ad Pœnos deſecerat: Syracuſas obſedit. Philippo Macedonum Regi bellum indictum eſt. qui ad Apolloniam nocturno prælio oppreſſus, fugatusq́; , in Macedoniam cum propè inermi exercitu profugit. ad id bellum gerendũ Valerius prætor miſſus eſt. Res præterea in Hiſpania à P. & Cn. Scipionibus aduerſus Carthaginenſes geſtas continet. Syphax Rex Numidarum in amicitiam aſcitus contra Maſaniſſam Regem Maſæſulorũ pro Carthaginenſibus pugnans, uictus, in Hiſpaniam * ad Scipionem cum maxima manu tranſiit contra Gades: ubi anguſto freto Africa, et Hiſpania dirimuntur.

Celtiberi quoq; in amicitiam recepti ſunt: quorum auxiliis accitis, tunc primum mercenarium militem romana caſtra habuerunt.

LIBRI XXV.

P. Cornelius Scipio, poſtea Africanus, ante legitimos annos ædilis factus eſt. Annibal urbem Tarentum præter arcem per tarentinos iuuenes, qui ſe noctu uenatum ire ſimulauerant: cœpit. Ludi Apollinares ex Martiis carminibus, quibus cannenſis clades prædicta fuerat: inſtituti ſunt. À Q. Fuluio, & Ap. Claudio COSS. aduerſus Hannonem Pœnorum ducem proſpere pugnatum eſt. T. Sempronius Gracchus proconſul ab hoſpite ſuo

Lucano in inſidias ductus, à Magone interēptus eſt.
Centenius Penula, qui centurio militauerat: cum petiſſet à ſenatu: ut ſibi exercitus daretur: pollicitusq; eſſet, ſi hoc impetraſſet: de Annibale uictoriam: octo millibus acceptis militum dux factus conflixit acie cum Annibale: qui cum exercitu eum cecidit.
Cn. Fuluius prætor male aduerſus Annibalem pugnauit: in quo prælio hominum ſexdecim millia cecide= runt: ipſe cum equitibus ducentis effugit. Capua obſeſſa eſt à Q. Fuluio, et ab Ap. Claudio COSS.
Claudius Marcellus Syracuſas expugnauit anno tertio: & ingentem ſe uirum geſſit. in eo tumultu urbis captæ Archimedes intentus formis, quas in puluere deſcripſerat: interfectus eſt. P. & Cn. Scipiones in Hiſpania tot tantarumq; rerum feliciter geſtarum triſtem exitum tulerunt, propè cum totis exercitibus cæſi anno octauo, quàm in Hiſpaniam iuerant. amiſſaq; eius prouinciæ poſſeſſio foret: niſi L. Martii equitis romani uirtute & induſtria contractis exercituum reliquiis, eiuſdem hortatu bina caſtra hoſtium expugnata
* eſſent. ad triginta ſeptem millia cæſa: ex mille octingentis: præda ingens capta. dux Martius appellatus eſt.

LIBRI XXVI.

A Nnibal ad tertium ab urbe Roma lapidem ſuper Anienem caſtra poſuit. ipſe uero cum duobus millibus equitum uſq; ad portam Capenam, ut urbis ſitum exploraret: obequitauit. & cum per triduum in aciem utrinq; exercitus omnis deſcen

diſſet: certamen tempeſtas diremit. nam cum in caſtra rediiſſent: ſtatim ſerenitas erat. Capua capta eſt à Q. Fuluio, & Ap. Claudio COSS. principes campani ueneno ſibi conſciuerunt mortem. Cum ſenatus Cãpanorum deligatus eſſet ad palos: ut ſecuri feriretur: literas à ſenatu miſſas Q. Fuluius COS, quibus iubebatur parcere: antequam legeret, in ſinu poſuit: & lege agi iuſſit: & ſupplicium peregit. Cum in comitiis apud populum quæreretur: cui mandaretur Hiſpaniarum imperium: nullo id uolente ſuſcipere, P. Scipio P. filius, qui in Hiſpania ceciderat: profeſſus eſt ſe iturum. & ſuffragio populi, conſenſuq; omniũ miſſus, Nouam Carthaginem uno die expugnauit: cum ageret uigeſimum quartum annum: uidereturq; diuina ſtirpe creatus: quoniam & ipſe, poſteaquam togam acceperat: quotidie in Capitolio erat: et in cubiculo matris eius anguis ſæpenumero uiſus eſt. Res præterea in Sicilia geſtas continet: & amicitiam cum Aetolis iunctam, bellumq; geſtum aduerſum Acarnãnas, & Philippum Macedonum Regem.

LIBRI XXVII.

C N. Fuluius proconſul cum exercitu ab Annibale cæſus eſt. Meliore euentu à Claudio Marcello conſule aduerſus eundem ad Numiſtronem pugnatum eſt. inde Annibal noctu receſſit. Marcellus inſecutus eſt: & ſubinde cedentem preſſit: donec effugeret. priore pugna Annibal ſuperior fuit: Marcellus iſequẽti. Fabius Maximus pater COS.

Tarentinos per deditionem accepit. In Hiſpania ad Betulam Scipio cum Aſdrubale Amulcaris conflixit: & uicit. inter alia captum puerum regalem eximiæ formæ ad auunculum Maſaniſſam cum donis miſit. Claudius Marcellus, T. Quitius Criſpinus COSS. ſpeculandi cauſa egreſſi à caſtris inſidiis ab Annibale circumuenti ſunt. Marcellus occiſus fuit: Criſpinus fugit. Res præterea à P. Sulpitio prætore aduerſus Philippum, & Achæos geſtas continet. Luſtrum à cenſoribus conditum eſt: cenſa ſunt ciuium capita centum triginta ſeptem millia, centum & octo. ex quo numero apparuit quantum hominum tot præliorum aduerſa fortuna populo romano abſtuliſſet. Aſdrubal, qui cum exercitu nouo tranſcenderat Alpes: ut ſe Annibali coniungeret: cum millibus hominum LVI cæſus eſt M. Liuij conſulis ductu, nó minore opera Claudij Neronis conſulis. qui cum Annibali oppoſitus eſſet: relictis caſtris, ita ut inimicum falleret: electa manu profectus Aſdrubalem circumuenit.

LIBRI XXVIII.

r Es in Hiſpania proſpere geſtæ à Syllano Scipionis legato, & à L. Scipione fratre aduerſus Pœnos, à Sulpitio proconſule, & ab Attalo Rege Aſiæ aduerſus Philippum Regem Macedonum pro Aetolis referuntur. Cũ M. Liuio, et Claudio Neroni COSS. triumphus decretus eſſet: Liuius, qui in prouincia ſua rem geſſerat: quadrigis inuectus eſt: Nero, qui in collegæ prouinciam, ut uictoriam eius

adiuuaret:uenerat:equo eſt ſecutus: & in hoc habitu plus gloriæ, reuerentiæq; habuit. nam & plus in bello, quàm collega fecerat. Ignis in æde Veſtæ neglĩgentia uirginis, quæ non cuſtodierat: extinctus eſt. uirgo cæſa eſt flagro. P. Scipio in Hiſpania cum Pœnis bellauit XIIII anno eius belli, anno quinto, poſteaquam ierat: excluſiſq; in totum poſſeſſione eius hoſtibus, Hiſpaniam recepit: & à Tarracone in Africam ad Syphacem Regem Numidarum duobus nauigiis tranſuectus, fœdus iunxit. Aſdrubal Giſgonis ibi cum eo in eodem lecto accubauit. munus gladiatoriũ in honorem patris, patruiq; Carthagini Nouæ dedit, non ex gladiatoribus: ſed ex iis: qui aut in honorem ducis, aut ex prouocatione in certamen deſcendebant: in quo reguli fratres de regno ferro contenderunt. Cũ Aſtapa urbs ab Romanis oppugnaretur: oppidani liberos, & coniuges rogo extructo occiderunt: ſe inſuper præcipitauerunt. Ipſe Scipio dum graui morbo implicitus eſſet: ſeditionem in parte exercitus motam confirmatus diſcuſſit: rebellanteſq; Hiſpaniæ populos coegit in deditionem uenire. Et amicitia facta eſt cum Maſaniſſa Rege Numidarum: qui illi quidem auxiliũ, ſi in Africam traiecíſſet: pollicebatur. cum Gaditanis quoq; poſt diſceſſum inde Magonis. cui ex Carthagine ſcriptum erat: ut in Italiam traiiceret. Romam reuerſus, conſulq; creatus. Africam prouinciam petenti, contradicente Q. Fabio Maximo, Sicilia data eſt: permiſſumq;: ut in Africam traiiceret: ſi ex Rep. eſſe cenſeret. Mago Amilcaris filius à minore Baleari inſula, ubi hyemarat: in Italiam traiecit.

e X Sicilia C.Lælius in Africam à Scipione miſſus ingentem prædam reportauit: et mã data Maſaniſſæ Scipioni expoſuit, conquerẽtis : quod non exercitum in Africam traieciſſet. Bellum in Hiſpania finitum, uictore Romano : quod Indibilis excitauerat. ipſe in acie occiſus : Mandonius expoſcentibus Romanis à ſuis deditus eſt. Magoni, qui in Galliam, & Liguriam ierat: ex Africa & militum ampla manus miſſa: & pecuniæ: quibus auxilia conduceret : præceptumq́; : ut ſe Annibali iungeret. Scipio à Syracuſis in Brutios traiecit: & Locros, pulſo punico præſidio, fugatoq́; Annibale, recepit.

Pax cum Philippo facta eſt. Idæa mater deportata eſt Romam à Peſinunte oppido Phrygiæ: carmine in libris ſibyllinis inuento: pelli Italia alienigenã hoſtem poſſe: ſi mater Idæa deportata Romam eſſet. tradita autem eſt Romanis per Attalũ Regem Aſiæ. Lapis erat: quem matrem deûm incolæ dicebant. excepit P.Scipio Naſica, Cn.filius, eius, qui in Hiſpania perierat: uir optimus à ſenatu iudicatus, adoleſcens nõdum quæſtorius: quoniam ita reſponſum habebatur: ut numen id ab optimo uiro reciperetur : conſecrareturq́;. Locrenſes legatos Romam miſerunt : qui de impudentia Q. Pleminii legati quererentur: quod pecuniam Proſerpinæ abſtulerat: & liberos eorum, & coniuges ſtuprauerat. Pleminius in catenis Romã perductus in carcere mortuus eſt. Cum falſus rumor de P.Scipione proconſule, qui in Sicilia erat: in urbem perlatus eſſet: tanquam luxuriaretur: miſſis ob hoc lega

tis à ſenatu, qui explorarent: an ea uera eſſent: pur-gatus infamia Scipio in Africam traiecit ſenatus per-miſſu. Syphax accepta filia in matrimonium Aſ-drubalis Giſgonis, amicitiæ, quam cum Scipione ipſe iunxerat: renuntiauit. Maſaniſſa Rex Maſæſulo-rum, dum pro Carthagine in Hiſpania militat: amiſ-ſo patre Gala, de regno exciderat. quo per bellum ſæ-pe repetito, aliquot prælijs à Syphace Rege Numidarũ uictus, in totum priuatus eſt: & cum ducentis equiti-bus exul Scipioni ſe iunxit: & cum eo primo ſtatim bello Hannonem Amilcaris filium cum ampla ma-nu interemit. Scipio aduentu Aſdrubalis & Sypha-cis, qui propè cum centum millibus armatorum uene-rant: ab obſidione Vticæ depulſus hyberna communi-uit. Sempronius COS. in agro crotonienſi proſpere aduerſus Annibalem pugnauit. Luſtrum à cenſo-ribus conditum eſt. cenſa ſunt ciuiũ capita CCXV mil-lia. Inter cenſores M. Liuium, & Claudium Nero-nem notabilis diſcordia fuit. nam & Claudius Li-uio collegæ equum ademit: quod à populo romano da-mnatus, actusq; in exilium fuerat: & Liuius Clau-dio: quod falſum in ſe teſtimonium dixiſſet: & quod minime bona fide ſecum in gratiam rediſſet. idem o-mnes tribus, extra unam, ærarias reliquit: & quod innocentem ſe damnaſſent: & poſtea conſulem, cenſo-remq; feciſſent.

LIBRI XXX.

In Africa Scipio Carthaginenſes, & eundẽ Syphacem Numidarum Regem, Aſdruba-lemq; pluribus prælijs uicit, adiuuante Ma-

ſaniſſa: binaq́; hoſtium caſtra expugnauit: in quibus XL millia hominum ferro igniq́; conſumpta ſunt. Syphacem per C. Lælium cepit. Maſaniſſa Sophoniſbam uxorem Syphacis, filiam Aſdrubalis, captam ſtatim adamauit: & nuptiis factis uxorem habuit: caſtigatusq́; à Scipione uenenum ei tranſmiſit: quo quidem hauſto illa deceſſit. Effectumq́; eſt multis Scipionis uictoriis: ut Carthaginenſes in deſperationem acti in auxilium publicæ ſalutis Annibalem ex Italia reuocarent. isq́; anno decimoſexto Italia diſcedens in Africam traiecit: tentauitq́; per colloquium pacem cum Scipione componere: & cum de conditionibus pacis non conueniſſet: acie uictus eſt. Pax Carthaginenſibus data eſt petentibus. Annibal Giſgonem pacem diſſuadentem manu ſua detraxit: excuſata deinde temeritate facti, ipſe pacem ſuaſit. Mago bello, quo in agro Inſubrium cum Romanis conflixerat: uulneratus, dum in Africam per legatos reuocatus reuerteretur: ex uulnere mortuus eſt. Reuerſus in urbē Scipio ampliſſimum, nobiliſſimumq́; egit triumphum: quem Q. Terentius Culleo ſenator pileatus ſecutus eſt. Scipio Africanus, incertum militari prius fauore, an populari aura ita cognominatus ſit. primus certe hic imperator uictæ à ſe nomine gentis nobilitatus eſt.

T. LIVII PATAVINI HISTORIARVM AB VRBE CONDITA DECADIS TERTIAE LIBER PRIMVS.

IN PARTE OPERIS MEI licet mihi præfari, quod in principio ſummæ totius profeſſi pleriq; ſunt rerum ſcriptores: bellum maxime memorabile omnium, quæ unquam geſta ſint: me ſcripturum: quod Annibale duce Carthaginenſes cum populo romano geſſere. nam neque ualidiores opibus ullæ inter ſe ciuitates, genteſq; contulerunt arma: neq; his ipſis tantum unquam uirium, aut roboris fuit. & haud ignotas belli artes inter ſe, ſed expertas primo punico conſerebant bello. & adeo uaria belli fortuna, ancepſq; Mars fuit: ut propius periculo fuerint, qui uicere. odijs etiam propè maioribus certarunt, quàm uiribus: Romanis indignantibus, quod uictoribus uicti ultro inferrent arma: Pœnis, quod ſuperbe, auareq; crederent imperitatum uictis eſſe. Fama etiam eſt: Annibalem annorum fermè nouem pueriliter blandientem patri Amilcari, ut duceretur in Hiſpaniam: cum perfecto africo bello exercitum eò traiecturus ſacrificaretur: altaribus admotum, tactis ſacris iureiurando adactum ſe, cum primum poſſet: hoſtem fore populi romani. Angebant ingentis ſpiritus uirum Sicilia, Sardiniaq; amiſſæ.

nam & Siciliam nimis celeri deſperatione rerum conceſſam: & Sardiniam inter motum Africæ fraude Romanorum, ſtipendio etiam ſuperimpoſito, interceptam. His anxius curis ita ſe africo bello, quod fuit ſub recentem romanam pacem: per quinque annos: ita deinde nouem annis in Hiſpania augendo punico imperio geſſit: ut appareret maius eum quàm quod gereret, agitare in animo bellum: & ſi diutius uixiſſet: Amilcare duce Pœnos arma Italiæ illaturos fuiſſe: qui Annibalis ductu intulerunt. Mors Amilcaris peropportuna, & pueritia Annibalis, diſtulerunt bellum. Medius Aſdrubal inter patrem & filium, octo fermè annos imperium obtinuit: flore ætatis (uti ferunt) primo Amilcari conciliatus: gener inde ob altam indolem profecto animi aſcitus: & quia genere erat factionis barchinæ: opibus, quæ apud milites plebemq; plus quàm modicæ erant: haud ſanè uoluntate principum in imperio poſitus. Is plura conſilio quàm ui gerens, auſpicijs regulorum magis, conciliandisq; per amicitiam principum nouis gentibus, quàm bello aut armis, rem Carthaginenſem auxit.

Cæterum nihilo ei pax tutior fuit. barbarus eum quidam palàm ob iram interfecti ab eo domini obtruncauit. comprehenſusq; à circunſtantibus haud alio quàm ſi euaſiſſet uultu, tormentis quoq; cum laceraretur: eo fuit habitu oris: ut ſuperante lætitia dolores, ridentis etiam ſpeciem præbuerit. Cum hoc Aſdrubale, quia miræ artis in ſollicitandis gentibus, imperioq; iungendis ſuo fuerat: fœdus renouauerat populus romanus: ut finis utriusq; imperij eſſet amnis Iberus: Sagunti

nisq; medijs inter imperia duorum populorum libertas ſeruaretur. In Aſdrubalis locum haud dubia res fuit quin prærogatiuam militarem, qua extemplo iuuenis Annibal intra prætorium delatus: imperatorq; ingenti omnium clamore atq; aſſenſu appellatus erat: fauor etiam plebis ſequeretur. Hunc uix dum puberem Aſdrubal literis ad ſe acceríierat: actaq; res in Senatu etiam fuerat: Barchinis nitentibus ut aſſueſceret militiæ Annibal: atq; in paternas ſuccederet opes. Hanno alterius factionis princeps, & æquum poſtulare uidetur, inquit, Aſdrubal: et ego tamen non cenſeo quod petit, tribuendum. Cum admiratione tam ancipitis ſententiæ in ſe omnes conuertiſſet: florē ætatis, inquit, Aſdrubal, quem ipſe patri Annibalis fruēdū præbuit: iuſto iure eum à filio repeti cenſet. nos tamen minime decet iuuentutem noſtram pro militari rudimento aſſuefacere libidini prætorum. An hoc timemus? ne Amilcaris filius nimis ſero imperia immodica, & regni paterni ſpeciem uideat? & cuius regis genero hæreditarij ſint relicti exercitus noſtri: eius filio parum mature ſeruiamus? Ego iſtum iuuenem domi tenendum ſub legibus, ſub magiſtratibus docendum uiuere æquo iure cum cæteris cenſeo: ne quandoq; paruus hic ignis incendium ingens exſuſcitet.

Pauci, ac fermè optimus quiſq; Hānoni aſſentiebantur: ſed (ut plerunq; fit) maior pars meliorem uicit.

Miſſus Annibal in Hiſpaniam primo ſtatim aduentu omnem exercitum in ſe conuertit. Amilcarem uiuentem redditum ſibi ueteres milites credere: eundem uigorem in uultu, uimq; in oculis, habitum oris, linea-

*mentáq; intueri. deinde breui effecit: ut pater in ſe mi-
nimum momentum ad fauorem conciliandum eſſet.
Nunquam ingenium idem ad res diuerſiſſimas, pa-
rendum atq; imperandum, habilius fuit. itaq; haud
facile diſcerneres: utrum imperatori, an exercitui ca-
rior eſſet. neq; Aſdrubal alium quenquam præficere
malle, ubi quid fortiter ac ſtrenue agendum eſſet: neq;
milites alio duce plus confidere, aut audere. plurimú
audaciæ ad pericula capeſſenda: plurimum conſilij in-
ter ipſa pericula erat. nullo labore aut corpus fatiga-
ri, aut animus uinci poterat. caloris, ac frigoris patien-
tia par. cibi, potionísq; deſyderio naturali, non uolu-
ptate modus finitus. uigiliarum, ſomníq; nec die, nec
nocte diſcriminata tempora. id quod gerendis rebus ſu-
pereſſet: quieti datum. ea neq; molli ſtrato, neq; ſilentio
accerſita. multi ſæpe militari ſagulo opertum, humi ia-
centem inter cuſtodias, ſtationésq; militum conſpexe-
runt. ueſtitus nihil inter æquales excellens: arma, atq;
equi conſpiciebantur. equitum, peditumq́; idem longe
primus erat. princeps prælium inibat: ultimus conſer-
to prælio excedebat. Has tantas uiri uirtutes ingentia
uitia æquabant: inhumana crudelitas, perfidia plus
quàm punica, nihil ueri, nihil ſancti, nullus deûm me-
tus, nullum iuſiurandum, nulla religio. Cum hac in-
dole uirtutum, atq; uitiorum triennio ſub Aſdrubale
imperatore meruit: nulla re, quæ agenda audendáq;
magno futuro duci eſſet: prætermiſſa. Cæterum ex
quo die dux eſt declaratus: uelut Italia ei prouincia de-
creta, bellumq́; romanum mandatum eſſet: nihil pro-
latandum ratus, ne ſe quoq;, ut patrem Amilcarem,*

deinde Aſdrubalem, cunctantem caſus aliquis opprimeret: Saguntinis inferre bellum ſtatuit. quibus oppugnandis quia haud dubie romana arma mouebantur: in Olcadum fines prius (ultra Iberum ea gens in parte magis, quàm in ditione Carthaginenſium erat) induxit exercitum: ut non petiſſe Saguntinos, ſed rerum ſerie, finitimis domitis gentibus iungendóq;, tractus ad id bellum uideri poſſet. Cartheiam urbem opulentam caput gentis eius expugnat: diripitq́;. quo metu perculſæ minores ciuitates, ſtipendio impoſito imperiũ accepere. uictor exercitus, opulentusq́; præda Carthaginem Nouam in hyberna eſt deductus. Ibi large partiendo prædam, ſtipendia præterita cum fide exoluendo, cunctis ciuium ſuorum ſociorumq́; animis in ſe firmatis, uere primo in Vacceos promotum bellum. Hermandica, & Arbacala Carthorum urbes ui captæ. Arbacala & uirtute, & multitudine oppidanorum diu defenſa. Ab Hermandica profugi exulibus Olcadũ, priore æſtate domitæ gentis, cum ſe iunxiſſent: concitant Carpentanos: adortiq; Annibalem regreſſum ex Vacceis procul Tago flumine, agmen graue præda turbauere. Annibal prælio abſtinuit: caſtrisq́; ſuper ripam poſitis, cum prima quies, ſilentiumq́; ab hoſtibus fuit: amnem uado traiicit. uallóq; ita producto, ut locum ad tranſgrediendum hoſtes haberent: inuadere eos tranſeuntes ſtatuit. equitibus præcepit: ut cum ingreſſos aquam uiderent: adorirentur peditum agmen. in ripa elephantos ante quadraginta diſpoſuit. Carpentanorum cum appendicibus Olcadum, Vaccæorumq́;, centum millia fuere: inuicta acies: ſi æquo

dimicaretur campo. Itaq; & ingenio feroces, & multitudine freti, & quod metu ceſſiſſe credebant hoſtem: id morari uictoriam rati, quod intereſſet amnis: clamore ſublato, paſſim ſine ullius imperio quà cuiq; proximum eſt, in amnem ruunt. Et ex parte altera ripæ uis ingens equitum in flumen immiſſa: medioq́; alueo haudquaquam pari certamine concurſum: quippe ubi pedes inſtabilis, ac uix uado fidens uel inermi equite equo temere acto peruerti poſſet: eques corpore armisq́; liber, equo uel per medios gurgites ſtabili, comminus eminusq́; rem gereret. Pars magna flumine abſumpta. quidam uerticoſo amni delati in hoſtes, ab elephantis obtriti ſunt. poſtremi, quibus in greſſus in ſuam ripam tutior fuit: ex uaria trepidatione cum in unum colligerentur: priuſquam tanto pauore reciperent animos: Annibal agmine quadrato amnem ingreſſus, fugam ex ripa fecit: uaſtatisq; agris, intra paucos dies Carpentanos quoq; in deditionem accepit. Et iam omnia trans Iberum, præter Saguntinos, Carthaginenſium erant. cum Saguntinis bellum nondum erat. cæterum iam belli cauſa certamina cum finitimis ſerebantur: maxime Turdetanis. quos cum adiſſet idē, qui litis erat ſator: nec certamen iuris, ſed uim quæri appareret: legati à Saguntinis Romam miſſi: auxilium ad bellum iam haud dubie imminens orantes. Conſules tunc Romæ erant, P. Cornelius Scipio, et T. Sempronius Longus. qui cum legatis in ſenatum intro ductis de repub. retuliſſent: placuiſſetq; mitti legatos in Hiſpaniam ad res ſociorum inſpiciendas: quibus ſi uideretur digna cauſa: & Annibali denuntiarēt:

ut ab Saguntinis ſocijs populi romani abſtineret: & Carthaginem in Africam traijcerent: ac ſociorum populi Ro. querimonias deferrent: hac legatione decreta, nec dum miſſa, omnium ſpe celerius Saguntum oppugnari allatum eſt. tunc delata ex integro res ad Senatum. Alij prouincias conſulibus Hiſpaniam, atq; Africam decernentes, terra mariq; rem gerendam cenſebant. alij totum in Hiſpaniam, Annibalemq́; intendebant bellum. erant qui non temere mouendam rem tantam, expectandosq́; ex Hiſpania legatos cenſerent. Hæc ſententia, quæ tutiſſima uidebatur: uicit. legatiq; eo maturius miſſi P. Valerius Flaccus, & Q. Fabius Pamphilus Saguntum ad Annibalem: atq; inde Carthaginem, ſi non abſiſteretur bello: ad ducem ipſum in pœnam fœderis rupti depoſcendum. Dum ea Romani parant: conſultantq́;: iam Saguntum ſumma ui oppugnabatur. Ciuitas ea longe opulentiſſima ultra Iberum fuit, ſita paſſus mille fermè à mari. oriundi à Zacyntho inſula dicuntur: mixtiq; etiam ab Ardea Rutulorum quidam generis. cæterum in tantas breui creuerant opes, ſeu maritimis, ſeu terreſtribus fructibus, ſeu multitudinis incremento, ſeu ſanctitate diſciplinæ: qua fidem ſocialem uſq; ad perniciem ſuam coluerunt. Annibal infeſto exercitu ingreſſus fines, peruaſtatis paſſim agris, urbem tripartito aggreditur. Angulus muri erat, in planiorem patentioremq́;, quàm cætera circa, uallem uergens. aduerſus eum uineas agere inſtituit: per quas aries mœnibus admoueri poſſet. Sed ut locus procul muros ſatis æquus agendis uineis fuit: ita haudquaquam proſpere, poſtquam ad effectum operis

*uentum eſt: cœptis ſuccedebat. & turris ingens immi
nebat: & murus, ut in ſuſpecto loco, ſupra cæteræ
modum altitudinis emunitus erat. Et iuuentus dele-
cta, ubi plurimum periculi ac timoris oſtendebatur:
ibi ui maiore obſiſtebant. ac primo miſſilibus ſummo
uere hoſtem: nec quicquam ſatis tutum munientibus
pati. deinde iam non pro mœnibus modo, atq; turri
tela micare: ſed ad erumpendum etiam in ſtationes,
operáq; hoſtium animus erat. quibus tumultuarijs cer-
taminibus haud fermè plures Saguntini cadebāt, quàm
Pœni. Vt uero Annibal ipſe, dum murum incautius
ſubit: aduerſum femur tragula grauiter ictus ceci-
dit: tanta circa fuga, atq; trepidatio fuit: ut non mul
tum abeſſet, quin opera ac uineæ deſererentur. obſidio
deinde per paucos dies magis, quàm oppugnatio fuit:
dū uulnus ducis curaretur. per quod tempus ut quies
certaminum erat: ita ab apparatu operum, ac muni-
tionum nihil ceſſatum. Itaq; acrius deintegro obortum
eſt bellum: pluribúsq; partibus, uix accipientibus qui
buſdam opera locis, uineæ cœptæ agi: admouerīq;
aries. Abundabat multitudine hominum Pœnus. ad
centum enim quinquaginta millia habuiſſe in armis
creditur. Oppidani ad omnia tuenda, atq; obeunda
multimoda arte detineri cœpti ſunt: & non ſufficie-
bant. iam enim feriebantur arietibus muri. quaſſatæ
quoq; multæ partes erant. una continentibus ruinis nu
dauerat urbem. tres deinceps turres, quantúmq; inter
eas muri erat: cum fragore ingenti prociderant. ca-
ptúmq; oppidum ea ruina crediderant Pœni. qua, ue
lut ſi pariter utroſq; murus texiſſet: ita utrinq; in pu*

gnam procurſum eſt. Nihil tumultuariæ pugnæ ſimile erat: quales in oppugnationibus urbium per occaſionem partis alterius conſeri ſolent: ſed iuſtæ acies, uelut patenti campo, inter ruinas muri, tectaq; urbis modico diſtantia interuallo conſtiterant. Hinc ſpes, hinc deſperatio animos irritat: Pœno cepiſſe iam ſe urbem, ſi paululum adnitatur, credente: Saguntinis pro nudata mœnibus patria corpora opponentibus: nec ullo pedem referente: ne relicto à ſe loco hoſtem immitteret. Itaq; quo acrius, & confertim magis utrinq; pugnabatur: eo plures uulnerabantur: nullo inter arma corporáq; uano intercidente telo. Falarica erat Saguntinis, miſſile telum haſtili abligneo, & cætero tereti, præterquam ad extremum, unde ferrũ extabat. id ſicut in pilo quadratum ſtuppa circumligabant: liniebantq; pice. ferrum autem tres in longum habebat pedes: ut cum armis transfigere corpus poſſet. ſed id maxime, etiam ſi hæſiſſet in ſcuto: nec penetraſſet in corpus: pauorem faciebat: quod cum medium accenſum mitteretur: conceptumq; ipſo motu multo maiorẽ ignem ferret: arma omitti cogebat: nudumq; militem ad inſequentes ictus præbebat. Cum ergo diu anceps fuiſſet certamen: & Saguntinis, quia præter ſpem reſiſterent: creuiſſent animi: pœnus, quia non uiciſſet: pro uicto eſſet: clamorem repente oppidani tollũt: hoſtemq; in ruinas muri expellunt: inde impeditum, trepidatemq; exturbant: poſtremo fuſum, fugatumq; in caſtra redigunt. Interim ab Roma legatos ueniſſe nuntiatum eſt. quibus obuiam ad mare miſſi ab Annibale qui dicerent: nec tuto eos adituros inter tot tá

effrenatarum gentium arma: nec Annibali in tanto diſcrimine rerum operæ eſſe legationes audire. Apparebat non admiſſos protinus Carthaginem ituros. Literas igitur, nuntioſq; ad principes factionis barchinæ præmittit: ut præpararent ſuorum animos: ne quid pars altera gratificari pro Romanis poſſet. Itaq; præterquam quod admiſſi, auditiq; non ſunt: ea quoq; uana atq; irrita legatio fuit. Hanno unus aduerſo ſenatu cauſam fœderis rupti magno ſilentio propter authoritatem ſuam cum aſſenſu audientiũ egit. Per deos fœderum arbitros ac teſtes monuiſſe, prædixiſſe ſe: ne Amulcaris progeniem ad exercitum mitterent: non manes, non ſtirpem eius conqeſcere uiri: nec unquã, donec ſanguinis nominiſq; barchini quiſquam ſuper ſit: quietura romana fœdera. Iuuenem flagrantem cupidine regni, uiamq; unam ad id cernentem, ſi ex bellis bella ſerendo ſuccinctus armis, legionibuſq; uiuat: uelut materiam igni præbentes, ad exercitus miſiſtis. aluiſtis ergo hoc incendium: quo nunc ardetis. Saguntum ueſtri circunſedent exercitus: Vnde arcentur fœdere: mox Carthaginem circunſedebunt romanæ legiones ducibus iiſdem diis: per quos priore bello rupta fœdera ſunt ulti. Vtrum hoſtem, an uos, an fortunam utriuſq; populi ignoratis? Legatos ab ſociis, & pro ſociis uenientes bonus imperator ueſter in caſtra non admiſit: ius gentium ſuſtulit. hi tamen, unde ne hoſtium quidem legati arcentur: pulſi ad uos ueniũt: res ex fœdere repetuntur: publica fraus abſit: authorem culpæ, & reum criminis depoſcunt. quo leuius agunt: ſegnius incipiunt: eo cum cœperint: uereor

ne perſeuerantius ſæuiant. Aegades inſulas, Erycem'q; ante oculos proponite: quæ terra mariq; per quatuor & uiginti annos paſſi ſitis. Nec puer hic dux erat: ſed pater ipſe Amilcar, Mars alter: ut iſti uolunt. ſed Tarẽtotum in Italia non abſtinueramus ex fœdere: ſicut nunc Sagunto non abſtinemus. uicerunt ergo dij, hoīes'q;. et, id de quo uerbis ambigebatur: uter populus fœdus rupiſſet: euentus belli, uelut æquus iudex, unde ius ſtabat: ei uictoriam dedit. Carthagini nunc Annibal uineas, turres'q; admouit: Carthaginis mœnia quatit ariete. Saganti ruinæ (falſus utinam uates ſim) noſtris capitibus incident: ſuſceptum'q; cum Saguntinis bellum, habendum cum Romanis eſt. Dedemus ergo Annibalem: Dicet aliquis. Scio meam leuẽ eſſe in eo authoritatem, propter paternas inimicitias, ſed & Amilcarem eo periſſe lætatus ſum: quod ſi ille uiueret: bellum iam cum Romanis haberemus: & hunc iuuenem tanquam furiam, facem'q; huius belli odi, ac deteſtor. nec dedendum ſolum ad piaculum rupti fœderis: ſed ſi nemo depoſcit: deuehendum in ultimas maris terrarum'q; oras: ablegandum eo, unde nec ad nos nomen fama'q; eius accedere, neq; ſollicitare quietæ ciuitatis ſtatum poſſit. Ego ita cenſeo: legatos extemplo Romam mittendos: qui ſenatui ſatisfaciant: alios, q̃ Annibali nuncient: ut exercitum ab Sagunto abducat: ipſum'q; Annibalem ex fœdere Romanis dedant. tertiam legationem ad res ſaguntinas reddendas decerno. Cum Hanno peroraſſet: nemini omnium certare oratione cum eo neceſſe fuit. adeo propè omnis ſenatus Annibalis erat. infeſtius'q; locutum

arguebant Hãnonem, quàm Flaccum Valerium lega tum romanum. Reſponſum inde legatis romanis eſt: bellum ortum ab Saguntinis, non ab Annibale eſſe. populum romanum iniuſte facere: ſi Saguntinos uetuſtiſſimæ Carthaginenſium ſocietati præponat. Dum Romani tempus terunt legationibus mittendis: Annibal, quia feſſum militem prælijs, operibusq; habebat: paucorum ijs dierum quietem dedit, ſtationibus ad cuſtodiam uinearum, aliorumq; operũ diſpoſitis: interim animos eorum nunc ira in hoſtes ſtimulando, nũc ſpe præmiorum accendit: Vt uero pro concione prædam captæ urbis edixit militum fore: Adeo accenſi omnes ſunt: ut, ſi extemplo ſignum datum eſſet: nulla ui reſiſti uideretur poſſe. Saguntini ut à prælijs quietem habuerant, nec laceſſentes, nec laceſſiti per aliquot dies: ita non nocte, non die unquam ceſſauerant ab opere: ut nouum murum ab ea parte, qua patefactum oppidum ruinis erat: reficerent. Inde oppugnatio eos aliquanto atrocior, quàm ante adorta eſt: nec qua primum, aut potiſſimum parte ferrent opem: cum omnia uarijs clamoribus ſtreperent: ſatis ſcire poterant. Ipſe Annibal, qua turris mobilis omnia munimenta urbis ſuperans altitudine agebatur: hortator aderat. quæ cũ admota catapultis, baliſtisq; per omnia tabulata diſpoſitis, muros defenſoribus nudaſſet: tum Annibal occaſionem ratus, quingentos ferme Afros cum dolabris ad ſubruendum ab imo murum mittit. Nec erat difficile opus: quod cæmenta non calce durata erant: ſed interlita luto, ſtructuræ antiquæ genere. itaq; antequam cæderetur, ruebat: perq; patentia ruinis agmina arma

torum in urbem uadebant. locum quoq; editum capiunt: collatiſq; eò catapultis, baliſtiſq;, ut caſtellum in ipſa urbe uelut arcem immunentem haberent: muro circundant. Et Saguntini murum interiorem ab nondum capta urbis parte ducunt. Vtrinq; ſumma ui & muniunt, & pugnant. Sed interiora tuendo, minorem in dies urbem Saguntini faciunt. ſimul creſcit inopia omnium longa obſidione: & minuitur expectatio externæ opis: cum tam procul Romani unica ſpes, circa omnia hoſtium eſſent. pauliſper tamen affectos animos recreauit repētina profectio Annibalis in Oretanos, Carpentanoſq;. qui duo populi delectus acerbitate conſternati, retentis conquiſitoribus metum defectionis cum præbuiſſent: oppreſſi celeritate Annibalis omiſerunt mota arma. Nec Sagunti oppugnatio ſegnior erat: Maharbale Himilconis filio, quem præfecerat Annibal: ita impigre rem agente: ut ducem abeſſe, nec ciues, nec hoſtes ſentirent. Is & prœlia aliquot ſecunda fecit: et tribus arietibus aliquantulū muri diſcuſſit: ſtrataq; oĩa recentibus ruinis aduenïẽti Annibali oſtendit. itaq; ad ipſam arcem extemplo ductus exercitus: atroxq; prælium cum multorum utrinq; cæde initum: & pars arcis capta eſt. Tentata deinde per duos exigua pacis ſpes, Alconem ſaguntinum, & Alorcum hiſpanum. Alcon iconſcijs Saguntinis, precibus aliquid moturum ratus, cum ad Annibalem nocte tranſiſſet: poſtquam nihil lachrymæ mouebant: conditioneſq; triſtes, ut ab irato uictore ferebãtur: trãs fuga ex oratore factus, apud hoſtem manſit: moriturum affirmans, qui ſub conditionibus his de pace age-

ret. Poſtulabatur autem: redderent res Turdetanis: traditóq; omni auro atq; argento, egreſſi urbe cum ſingulis ueſtimentis, ibi habitarent, ubi Pœnus iuſſiſſet. Has pacis leges abnuēte Alcone accepturos Sagūtinos, Alorcus uinci animos ubi alia uincantur affirmans, ſe pacis eius interpretem fore pollicetur. Erat autem tum miles Annibalis: cæterum publice Saguntinis amicus, atq; hoſpes. Tradito palàm telo cuſtodibus hoſtium, tranſgreſſus munimenta, ad prætorem ſaguntinū (& ipſe ita iubebat) eſt deductus. Quò cum extemplo concurſus omnis generis hominum eſſet factus: ſummota cætera multitudine, ſenatus Alorco datus eſt. cuius talis oratio fuit. Si ciuis ueſter Alcon, ſicuti ad pacem petendam ad Annibalem uenit: ita pacis conditiones ab Annibale ad uos retuliſſet: ſuperuacaneum hoc mihi fuiſſet iter: quo nec orator Annibalis, nec transfuga ad uos ueniſſem: cum uero ille aut ueſtra, aut ſua culpa manſerit apud hoſtem: ſi metum ſimulauit: ſua: ueſtra: ſi periculum eſt apud uos uera referentibus: ego, ne ignoraretis eſſe aliquas & ſalutis, & pacis uobis conditiones: pro uetuſto hoſpitio, quod mihi uobiſcum eſt: ad uos ueni. Veſtra autem cauſa me, nec ullius alterius loqui quæ loquor apud uos, uel ea fides ſit: quod neq; dū ueſtris uiribus reſtitiſtis: neq; dum auxilia ab Romanis ſperaſtis: pacis unquā apud uos mentionem feci. poſtquam nec ab Romanis uobis ulla ſpes eſt: nec ueſtra iam aut arma uos, aut mœnia ſatis defendunt: pacem affero ad uos magis neceſſariam, quàm æquam. cuius ita aliqua ſpes eſt: ſi eam quemadmodum ut uictor fert Annibal: ſic uos

ut uicti audiatis. Si non id, quod amittitur: in damno, cum omnia uictoris ſint: ſed quicquid relinquitur: pro munere habituri eſtis: urbem uobis, quam ex magna iam parte dirutam, captam ferè totam habet: adimit: agros relinquit: locum aſſignaturus, in quo nouum oppidum ædificetis: aurum, argentumq́; omne, publicum priuatumq́; ad ſe iubet deferri: coniugum, ueſtraq́; corpora, ac liberorum ueſtrorum ſeruat inuiolata: ſi inermes cum binis ueſtimentis uelitis à Sagunto exire. Hæc uictor hoſtis imperat. hæc, quanquam ſint grauia, atq; acerba: fortuna ueſtra uobis ſuadet. Equidem haud deſpero: cum omnium poteſtas ei à uobis facta ſit: aliquid ex his rebus remiſſurum. Sed hæc patienda cenſeo potius: quàm trucidari corpora ueſtra, rapi trahiq́; ante ora ueſtra coniuges, ac liberos belli iure ſinatis. Ad hæc audienda cum circunfuſa paulatim multitudine permiſtum ſenatui eſſet populi concilium: repente primores ſeceſſione facta, priuſquã reſponſum daretur: argentum, aurumq́; omne ex publico priuatoq́; in forum collatum in ignem ad id raptim factum conijcientes, eodem pleriq; ſemetipſos præcipitauerunt. Cum ex eo pauor, ac trepidatio totam urbem peruaſiſſet: alius inſuper tumultus ex arce auditur. Turris diu quaſſata prociderat: perq́; ruinam eius cohors Pœnorum impetu facto cum ſignum imperatori dediſſet: nudatam ſtationibus, cuſtodijsq́; ſolitis hoſtium eſſe urbem: non cunctandum in tali occaſione ratus Annibal, totis uiribus aggreſſus urbem momento cepit: ſigno dato, ut omnes puberes interficerentur. quod imperium crudele, cæterum propè neceſſa

rium cognitum in ipſo euentu eſt. Cui enim parci potuit ex ijs: qui aut incluſi cum coniugibus, ac liberis domos ſuper ſeipſos concremauerunt? aut armati nullum ante finem pugnæ quàm morientes fecerunt? Captum oppidum eſt cum ingenti præda. quanquam pleraq; ab dominis de induſtria corrupta erant: & in cædibus uix ullum diſcrimen ætatis ira fecerat: & captiui militum præda fuerant; tamen ex pretio rerum uenditarum aliquantum pecuniæ redactum eſſe conſtat: & multam pretioſam ſuppellectilem, ueſtemq; miſſam Carthaginem. Octauo menſe quàm cœptum oppugnari, captum Saguntum quidam ſcripſere: inde Carthaginem Nouam in hyberna Annibalem conceſſiſſe: quinto deinde menſe quàm à Carthagine profectus ſit: in Italiam perueniſſe. Quæ ſi ita ſunt: fieri non potuit, ut P. Cornelius T. Sempronius conſules fuerint: ad quos & in principio oppugnationis legati ſaguntini miſſi ſunt: et q in ſuo magiſtratu cum Annibale, alter ad Ticinũ amnem, ambo aliquanto poſt ad Trebiam pugnauerint. aut omnia breuiora aliquanto fuere: aut Saguntũ principio anni, quo P. Cornelius, T. Sempronius conſules fuerunt: non cœptum oppugnari eſt: ſed captum. nam exceſſiſſe pugna ad Trebiam T. Sempronius in annum M. Seruilij, & C. Flaminij non poteſt. quia Flaminius Arimini conſulatum inijt, creatus ab T. Sempronio cõſule. qui poſt pugnam ad Trebiam ad creandos conſules Romam cum ueniſſet: comitijs perfectis, ad exercitum in hyberna redijt. Sub idem ferè tempus & legati, qui redierant à Carthagine: Romam rettulerunt: omnia hoſtillia eſſe:

ſtilia eſſe: & Sagunti excidium nuntiatum eſt: tantusq́; ſimul mœror patres, miſericordiaq́; ſociorũ peremptorum indigne, et pudor non lati auxilij, & ira in Carthagnenſes, metusq́; de ſumma rerum cœpit: uelut ſi iam ad portas hoſtis eſſet: ut tot uno tempore motibus animi turbati trepidarent magis, quàm conſulerent. Nam neq; hoſtem acriorem, bellicoſioremq́; ſecum congreſſum: nec rem romanam tam deſidẽ unquam fuiſſe, atq; imbellem. Sardos, Corſosq́;, & Hiſtros, atq; Illyricos laceſſiſſe magis, quàm exercuiſſe romana arma: & cum Gallis tumultuatum magis, q̃ belligeratum. Pœnum hoſtem ueteranum trium & uiginti annorum militia duriſſima inter hiſpanas gentes ſemper uictorem, primum Amilcare, deinde Aſdrubale, nunc Annibale duce acerrimo aſſuetum, recentem ab excidio opulentiſſimæ urbis Iberum tranſire: trahere ſecum tot excitos Hiſpanorum populos: conciturum auidas ſemper armorum gallicas gentes: cum orbe terrarũ bellum gerendum in Italia, ac pro mœnibus romanis eſſe. Nominatæ iam antea conſulibus prouinciæ erant. tum ſortiri iuſſi. Cornelio Hiſpania, Sempronio Africa cum Sicilia euenit. Sex in eum annum decretæ legiones: & ſociorum, quantum ipſis uideretur: & claſſis, quanta parari poſſet. quatuor & uiginti peditum romanorum millia ſunt ſcripta, & * octingenti equites: ſociorum XLIIII peditum, & IIII equitum * naues CCXX: quinqueremes celoces uiginti deductæ. Latum inde ad populum: uellent: iuberent, populo carthaginenſi bellum indici. eiuſq; belli cauſa ſupplicatio per urbem habita: atq;

adorati dij: ut bene, ac feliciter eueniret: quod bellum populus romanus iuſſiſſet. Inter conſules ita copiæ diuiſæ. Sempronio datæ legiones duæ: ea quaterna millia erant peditum, & trecenti equites: ſociorum ſexdecim millia peditum, equites mille octingenti: naues longæ CLX, celoces duodecim. Cum his terreſtribus, maritimisq; copijs L. Sempronius miſſus in Siciliam: ita in Africam tranſmiſſurus: ſi ad arcendum Italia Pœnum conſul alter ſatis eſſet. Cornelio minus copiarum datum: quia L. Manlius prætor & ipſe cū haud inualido præſidio in Galliam mittebatur. nauium maxime Cornelio numerus diminutus. LX. quinqueremes datæ: (neq; enim mari uenturum, aut ea parte belli dimicaturum hoſtem credebant) et duæ romanæ legiones cum ſuo iuſto equitatu, & quatuordecim millibus ſociorum peditum, equitibus mille ſexcentis. Duas legiones romanas, et quatuordecim millia ſociorū peditum, mille equites ſocios, DC romanos, Gallia prouincia eodem uerſa in punicum bellum habuit. His ita comparatis, ut omnia iuſta ante bellum fierent: legatos maiores natu, Q. Fabium, M. Liuiū, L. Aemilium, C. Licinium, Q. Bebium, in Africam mittunt ad percunctandos Carthagnenſes: publicóne conſilio Annibal Saguntum oppugnaſſet? & ſi, id quod facturi uidebātur: faterētur: ac defenderēt publico conſilio factū: ut idicerent populo Carthagnenſi bellum. Romani poſtquam Carthaginem uenerunt: cum ſenatus datus eſſet: et Q. Fabius nihil ultra q̃ unū, quod mandatum erat: percunctatus eſſet: tum ex carthagnenſibus unus princeps, Veſtra Romani, inquit,

& prior legatio fuit: cum Annibalem tanquam ſuo conſilio Saguntum oppugnantem depoſcebatis. Cæterum hæc legatio uerbis adhuc lenior eſt, re aſperior. tunc enim Annibal & inſimulabatur. & depoſcebatur. nunc à nobis & confeſſio culpæ exprimitur: & ut à confeſſis, res extemplo repetuntur. Ego autem nó priuato, publico'ne conſilio Saguntum oppugnatum ſit, quærendum cenſeam: ſed utrum iure, an iniuria. noſtra enim hæc quæſtio, atq; animaduerſio in ciuem noſtrum eſt: noſtro, an ſuo fecerit arbitrio. uobiſcũ una diſceptatio eſt: licuerint'ne per fœdus fieri. Itaq; quoniam diſcerni placet: quid publico conſilio, quid ſua ſponte imperatores faciant: nobis uobiſcum fœdus eſt à Luctatio conſule ictum: in quo cauetur utrorunq; ſocijs. nihil de Saguntinis (nec dum enim erant ſocij ueſtri) cautum eſt. at enim eo fœdere, quod cum Aſdrubale ictum eſt: Saguntini excipiuntur. aduerſus quod nihil ego dicturus ſum: niſi quod à uobis didici. uos enim quod C. Luctatius Conſul primo nobiſcum fœdus icit: quia neq; authoritate patrum, nec populi iuſſu ictũ erat: negaſtis uos eo teneri. itaq; aliud de integro fœdus publico conſilio ictum eſt. ſi uos non tenent ueſtra fœdera, niſi ex authoritate aut iuſſu ueſtro icta: ne nos quidem Aſdrubalis fœdus, quod nobis inſcijs icit: obligare potuit. Proinde omittite Sagunti, atq; Iberi mentionem facere: & quod diu parturit animus ueſter: aliquando pariat. Tum Romanus ſinu ex toga facto, hic, inquit, uobis bellum, & pacem portamus: utrum placet, ſumite. Sub hanc uocem haud minus ferociter, daret utrum uellet: ſuccl ama-

tum eſt. & cum is iterum ſinu effuſo bellum dare dixiſſet: accipere ſe omnes reſponderunt: & quibus acciperent animis: iiſdem ſe geſturos. Hæc directa percunctatio, ac denunciatio belli magis ex dignitate populi romani uiſa eſt: quàm de fœderum iure uerbis diſceptare, cum ante, tum maxime Sagunto exciſa. nam ſi uerborum diſceptationis res eſſet: quod fœdus Aſdrubalis cum Luctatij priore fœdere commutatum eſt: comparandum non erat: cum in Luctatij fœdere diſſerte additum eſſet: ita id ratum fore: ſi populus cenſuiſſet: in Aſdrubalis fœdere, nec exceptum tale qcquam fuerit: et tot annorum ſilentio ita uiuo eo comprobatum ſit fœdus: ut ne mortuo quidem authore quicquam mutaretur. quanquam & ſi priore fœdere ſtaretur: ſatis cautum erat Saguntinis, ſocijs utrorunq; exceptis. nam neq; additum erat: his, qui tũc eſſent: nec: ne qui poſtea aſſumerentur. & cum aſſumere nouos liceret ſocios: quis æquum cenſeret: aut ob nulla quenquam merita in amicitiam recipi: aut receptos in fidem non defendi? tantum: ne Carthaginenſium ſocij, aut ſollicitarentur ad defectionem: aut ſua ſponte deſciſcentes reciperentur. Legati romani ab Carthagine, ſicut his Romæ imperatum erat: in Hiſpaniam, ut adirent ciuitates: ut in ſocietatem pellicerent: aut auerterent à Pœnis: traiecerunt. Ad Barguſios primum uenerunt. à quibus benigne excepti, quia tædebat imperij punici: multos trans Iberum populos ad cupidinem nouæ fortunæ erexerunt. Ad Volcianos inde eſt uentum. quorum celebre per Hiſpaniam reſponſum cæteros populos à ſocietate roma=

na auertit. ita enim maximus natu ex iis in concilio re ſpõdit. Quæ uerecundia eſt uos Romani, poſtulare uti ueſtram Carthaginenſium præponamus amicitiæ? cũ qui id fecerunt Saguntini: crudelius, quàm Pœnus hoſtis perdidit: uos ſocij prodideritis. ibi quæratis ſocios cenſeo: ubi ſaguntina clades ignota eſt. hiſpanis populis ſicut lugubre, ita inſigne documentum Sagunti ruinæ erunt: ne quis fidei romanæ, aut ſocietati cõfidat. inde extemplo abire finibus Volcianorum iuſſi, ab nullo deinde concilio Hiſpaniæ benigniora uerba tulere. itaq; nequicquam peragrata Hiſpania, in Galliã trãſeunt. In his noua, terribiliſq; ſpecies uiſa ẽ: quod armati (ita mos gentis erat) in concilium uenerunt. Cum uerbis extollentes gloriam uirtutemq; populi romani, ac magnitudinem imperij, petiſſent: ne Pœno bellum Italiæ inferenti per agros, urbeſq; ſuas tranſitum darent: tantus cum fremitu riſus dicitur ortus: ut uix à magiſtratibus, maioribuſq; natu iuuentus ſedaretur. adeo ſtolida, impudenſq; poſtulatio uiſa eſt: cenſere ne in Italiam tranſmittant Galli bellum: ipſos id auertere in ſe: agroſq; ſuos pro alienis populandos obijcere. Sedato tandem fremitu, reſponſum legatis eſt: neq; Romanorum in ſe meritum eſſe: neq; Carthaginenſium iniuriam: ob quæ aut pro Romanis, aut aduerſus Pœnos ſummant arma. Contra ea audire ſeſe: gentis ſuæ homines agris, finibuſq; Italiæ pelli à populo romano: ſtipendiumq; pendere: & cætera indigna pati. Eadem fermè in cæteris Galliæ concilijs dicta, auditaq;. nec hoſpitale quicquam, pacatumue ſatis prius auditum: quàm Maſſiliam uenerunt. ibi

omnia ab ſocijs inquiſita, cum cura ac fide cognita: præoccupatos iam ab Annibale Gallorum animos eē. ſed ne illi quidem ipſi ſatis mitem gentem fore: (adeo ferocia, atq; indomita ingenia eſſe) ni ſubinde auro, cuius auidiſſima gens eſt: principium animi conalientur. Ita peragratis Hiſpaniæ & Galliæ populis, legati Romam redeunt: haud ita multo poſt, quàm conſules in prouincias profecti erant. ciuitatem omnem in expectationem belli erectam inuenerunt: ſatis conſtante fama iam Iberum Pœnos tranſiſſe. Annibal Sagunto capto Carthaginem Nouam in hyberna conceſſerat. ibiq; auditis, quæ Romæ, quæq; Carthagine acta, decretaq; forent: ſeq; non ducem ſolum, ſed etiam cauſam eſſe belli: partitis, diuenditisq; reliquijs prædæ, nihil differendum ratus, hiſpani generis milites conuocat. Credo ego uos, inquit, ſocij & ipſos cernere: pacatis omnibus Hiſpaniæ populis, aut finiendā uobis militiam, exercitusq; dimittendos eſſe: aut in alias terras transferendum bellum. ita enim hæ gentes non pacis ſolum, ſed etiam uictoriæ bonis florebunt: ſi ex alijs gentibus prædam, et gloriam quæremus. itaq; cū longinqua ab domo inſtet militia: incertumq; ſit quando domos ueſtras, & quæ cuiq; ibi cara ſint: uiſuri ſitis: ſi quis ueſtrum ſuos inuiſere uult: cōmeatum do. primo uere edico adſitis: ut dijs bene iuuantibus bellum ingentis gloriæ, prædæq; futurum incipiamus. Omnibus ferè uiſendi domos oblata ultro poteſtas grata erat: & iam deſyderantibus ſuos: & longius in futurum prouidentibus deſyderium. Per totum tempus hyemis quies inter labores aut iam ex-

hauſtos, aut mox exhauriendos, renouauit corpora animosq́; ad omnia de integro patienda. uere primo ad edictum conuenere. Annibal cum recenſuiſſet omniū auxilia gentium: Gadis profectus Herculi uota exoluit: nouisq́; ſe obligat uotis: ſi cætera proſpera euenissent. Inde partiens curas ſimul in ferendum, atq; arcendum bellum, ne, dum ipſe terreſtri per Hiſpaniam, Galliasq́; itinere Italiā peteret: nuda, apertaq́; Romanis Africa ab Sicilia eſſet: ualido præſidio eam firmare ſtatuit. pro eo ſupplementum ipſe ex Africa, maxime iaculatorum leuium armis petijt: ut Afri in Hiſpania, Hiſpani in Africa, melior procul ab domo futurus uterq; miles, uelut mutuis pignoribus obligati ſtipendia facerent. Tredecim millia octingentos quinquaginta pedites cetratos miſit in Africam, & funditores baleares octingentos ſeptuaginta, equites miſtos ex multis gentibus mille ducentos. has copias partim Carthagini præſidio eſſe, partim diſtribui per Africā iubet. ſimul conquiſitoribus in ciuitates miſſis, quatuor millia conſcripta delectæ iuuentutis. præſidium eoſdem, & obſides duci Carthaginem iubet. neq; Hiſpaniam negligendam ratus, atq; ideo haud minus, quod haud ignarus erat: circuitam ab Romanis eam legatis ad ſollicitandos principum animos: Aſdrubali fratri uiro impigro eam prouinciam deſtinat: firmatq́; eum africis maxime præſidijs, peditum Aforū XI millibus, octingentis quinquaginta Liguribus, trecentis Balearibus. ad hæc peditum auxilia additi equites Libyphœnices, miſtum punicum Afris genus, trecenti, et Numidæ, Mauriq; accolæ Oceani ad mil-

le octingentos, & parua Vergetum manus ex Hiſpania ducenti equites: & ne quod terreſtris deeſſet auxilij genus: elephanti XIIII. claſſis præterea data ad tuendam maritimam oram: quia qua parte belli uicerant: ea tum quoq; rem geſturos Romanos credi poterat: quinquaginta quinqueremes, quadriremes duæ, triremes quinq;. ſed aptæ, inſtructæq; remigio triginta & duæ quinqueremes erant, et triremes quinque. Ab Gadibus Carthaginem ad hyberna exercitus redijt: atq; inde profectus præter omiſſam urbē ad Iberum maritimam oram ducit. Ibi fama eſt in quiete uiſum ab eo iuuenem diuina ſpecie: qui ſe ab Ioue diceret ducem in Italiam Annibali miſſum. proinde ſequeretur: neq; uſquam à ſe deflecteret oculos. pauidum primo nuſquam circunſpicientem, aut reſpicientem ſecutum: deinde cura humani ingenij cum quidnam id eſſet, quod reſpicere uetitus eſſet: agitaret animo: temperare oculis nequiuiſſe. tum uidiſſe poſt ſe ſerpentem mira magnitudine cum ingenti arborum, ac uirgultorum ſtrage ferri: ac poſt inſequi cum fragore cœli nimbum. tum quæ moles ea, quid'ue prodigij eſſet, quærentem audiſſe: uaſtitatem Italiæ eſſe. pergeret porrò ire: nec ultra inquireret: ſineretq; fata in occulto eſſe. Hoc uiſu lætus tripartito Iberum copias traiecit: præmiſſis, qui Gallorum animos quà traducendus exercitus erat: donis conciliarent: alpiumq; tranſitus ſpecularentur. nonaginta millia peditum, duodecim millia equitum Iberum traduxit. Ilergetes inde, Barguntosq;, et Auſetanos, & Aquitaniā, quæ ſubiecta Pyreneis montibus eſt: ſubegit: oræq;

huic omni præficit Hannonem: ut fauces, quæ Hiſpanias Gallijs iungunt: in poteſtate eſſent. X millia peditum Hannoni ad præſidium obtinendæ regionis data: & mille equites. Poſtquam per Pyreneum ſaltum traduci exercitus cœptus eſt: rumorq́; per barbaros manauit certior de bello romano: tria millia inde Carpetanorum peditum iter auerterunt. conſtabat non tã bello motos: quàm longinquitate uiæ, inſuperabiliq́; Alpium tranſitu. Annibal quia reuocare, aut ui retinere eos anceps erat: ne cæterorum etiam feroces animi irritarentur: ſupra ſeptem millia hominum domos remiſit: quos & ipſe grauari militia ſenſerat: Carpetanos quoq; ab ſe dimiſſos ſimulans. inde ne mora, atq; otium animos ſollicitarent: cum reliquis copijs Pyreneum tranſgreditur: & ad oppidum Illiberum caſtra locat. Galli quanquam Italiæ bellum inferri audiebant: tamen quia ui ſubactos trans Pyreneum Hiſpanos, fama erat: præſidiáq; ualida impoſita: metu ſeruitutis ad arma conſternati, Ruſcinonem aliquot populi conueniunt. quod ubi Annibali nuntiatum eſt: moram magis quàm bellum metuẽs, oratores ad regulos eorum miſit: colloqui ſemetipſum uelle cum his: & uel illi propius Illiberum accederent: uel ſe Ruſcinonem proceſſurum: ut ex propinquo congreſſus facilior eſſet. nam & accepturum eos in caſtra ſua ſe lætum: nec cunctanter ſe ipſum ad eos uenturum. hoſpitem enim ſe Galliæ, non hoſtem aduenisse: nec ſtricturum ante gladium: ſi per Gallos liceat: quàm in Italiam ueniſſet. Et per nuntios quidẽ hæc. Vt uero reguli Gallorum caſtris ad Illiberum

extemplo motis, haud grauate ad Pœnum uenerunt: capti donis cum bona pace exercitum p fines ſuos præter Ruſcinonem oppidum tranſmiſerunt in Italiam. Interim nihil ultra, quàm Iberum tranſiſſe Annibalem, à Maſſilienſium legatis Romam perlatum erat: cum perinde, ac ſi Alpes iam tranſiſſet: Boij ſollicitatis Inſubribus defecerunt: nec tam ob ueteres in populum romanum iras: quàm quod nuper circa Padum Placentiam, Cremonamq́; colonias in agrum gallicum deductas ægre patiebantur. Itaq; armis repente arreptis, in eum ipſum agrum impetu facto, tantum terroris ac tumultus fecerunt: ut non agreſtis modo multitudo, ſed ipſi triumuiri romani, qui ad agrũ uenerant aſſignandum: diffiſi Placentiæ mœnibus, Mutinam confugerint: C. Luctatius, A. Seruilius, T. Annius. Luctatij nomen haud dubium eſt. pro A. Seruilio, & T. Annio, Q. Acilium, et C. Herenniũ habent quidam annales: alij P. Cornelium Aſinam, & C. Papyriũ Naſonem. Id quoq; dubium eſt: legati ad Boios ad expoſtulandum miſſi, uiolati ſint: incertum an in triumuiros agrum metanteis impetus ſit factus. Mutinæ cum obſiderentur: & gens ad oppugnandarum urbium artes rudis, pigerrima eadem ad militaria opera, ſegnis intactis aſſideret muris: ſimulari cœptum de pace agi. euocatiq; ab Gallorum principibus legati ad colloquium, non contra ius modo gentium, ſed uiolata etiam, quæ data in id tempus erat: fide, comprehenduntur: negantibus Gallis, niſi obſides ſibi redderentur, eos ſe dimiſſuros. Cum hæc de legatis nuntiata eſſent: & Mutina, præſidiumq;

in periculo eſſet: L. Manlius prætor ira accenſus effuſum agmen ad Mutinam ducit. ſyluæ tunc circa uiam erant, pleriſq; incultis. ibi inexplorato profectus, in inſidias præcipitatus: multaq; cum cæde ſuorũ ægre in apertos campos emerſit. ibi caſtra communita: &, quia Gallis ad tentanda ea defuit ſpes: refecti ſunt militum animi: quanquam accisas res ſatis conſtabat. Iter deinde de integro cœptum. necdum per patentia loca ducebatur agmen: cum apparuit hoſtis. ubi rurſus ſyluæ intratæ: tum poſtremos adorti cum magna trepidatione ac pauore omnium, octingentos milites occiderunt: ſex ſigna ademere. Finis & Gallis territandi, & pauendi Romanis fuit: ut ex ſaltu inuio, atq; impedito euaſere. inde apertis locis facile tutantes agmen Romani Cannetum uicum propinquum Pado contendêre. ibi ſe munimento ad tempus, commeatibusq; fluminis, & Brixianorum & Gallorum auxilio, aduerſus creſcentem in dies multitudinem hoſtium tutabantur. Qui tumultus repens poſtquam eſt Romam perlatus: & punicum inſuper gallico bello auctum patres acceperunt: C. Attilium prætorẽ cum una legione romana, & quinq; millibus ſociorum delectu nouo à conſule conſcriptis, auxilium ferre Manlio iubent. qui ſine ullo certamine (abſceſſerant enim metu hoſtes) Cannetum peruenit. Et P. Cornelius in locum eius, quæ miſſa cum prætore fuerat: tranſcripta legione noua, profectus ab urbe LX longis nauibus præter oram Hetruriæ, Ligurumq;, & inde Sal uiûm montis peruenit Maſſiliam: & ad proximum oſtium Rhodani (pluribus enim diuiſus amnis in ma-

re decuerit) caſtra locat: uix dum ſatis credens Annibalem ſuperaſſe Pyreneos montis. quem ut de Rhodani quoq; tranſitu agitare animaduertit: incertus quonam ei loco occurreret, nec dum ſatis refectis ab iactatione maritima militibus, trecentos interim delectos equites, ducibus Maſſilienſibus & auxiliaribus Gallis, ad exploranda omnia, uiſendosq; ex tuto hoſtes, præmittit. Annibal cæteris metu, aut pretio pacatis, iã in Volcarum peruenerat agrum, gentis ualidæ. colunt autem circa utranq; ripam Rhodani. & diffiſi citeriore agro arceri Pœnum poſſe, ut flumen pro munimento haberent: omnibus fermè ſuis trãs Rhodanum traiectis, ulteriorem ripam amnis obtinebant. Cæteros accolas fluminis Annibal, & eos ipſos, qui ipſas ſedes tenuerant: ſimul perlicit donis ad naues undiq; contrahendas, fabricandasq;: ſimul & ipſi traijci exercitum, leuariq; quamprimum regionem ſuam tanta urgente hominum turba cupiebant. Itaq; ingens coacta uis nauium eſt, lintriumq; temere ad uicinalem uſum paratarum. nouasq; alias primum Galli inchoantes cauabant ex ſingulis arboribus: deinde & ipſi milites, ſimul copia materiæ, ſimul facilitate operis inducti, alueos informes, nihil, dummodo innare aquæ, et capere onera poſſent: curantes, raptim faciebant: quibus ſe, ſuaq; tranſueherent. Iamq; omnibus ſatis comparatis ad traijciendum, terrebat ex aduerſo hoſtis, omnem ripam equitesq; uiriq; obtinentes. quos ut auerteret: Hannonem Amilcaris filium uigilia prima noctis cum parte copiarum, maxime Hiſpanis, aduerſo flumine ire iter unius diei iubet: & ubi primo poſ

ſit: quàm occultiſſime traiecto amni, circunducere agmen: ut cum facto opus ſit: adoriatur ab tergo hoſtem. ad id dati duces Galli educunt inde millia quinque & XX fermè ſupra paruæ inſulæ circunfuſum amnem, latiorem ubi diuidebatur: eoq; minus alto alueo tranſitum oſtendêre. ibi raptim cæſa materia: ratesq; fabricatæ: in quibus uiriq;, & alia onera traijcerentur. Hiſpani ſine ulla mole in utres ueſtimentis cõiectis, ipſi cæteris ſuperpoſitis incubantes flumen trans natauere. Et alius exercitus ratibus iũctis traiectus, caſtris propè flumen poſitis, nocturno itinere atque operis labore feſſus quiete unius diei reficitur: intento duce ad conſilium opportune exequendum. Poſtero die profecti ex loco: prodito fumo ſignificante tranſiſſe: & haud procul abeſſe. quod ubi accepit Annibal: ne tempori deeſſet: dat ſignum ad traijciendum. Iá paratas aptatasq; habebat pedes lintres. eques ferè propter equos nantes nauium agmen ad excipiendum aduerſi impetum fluminis parte ſuperiore tranſmittens, trãquillitatem infra traijcientibus lintribus præbebat. equorum pars magna nantes loris à puppibus trahebantur: præter eos: quos inſtructos frenatosq;, ut extemplo egreſſo in ripam equiti uſui eſſent: impoſuerunt in naues. Galli occurſant in ripam cum uarijs V lulatibus, cantuq; moris ſui, quatientes ſcuta ſuper capita, uibrantesq; dextris tela: quanquam & ex aduerſo terrebat tanta uis nauium cum ingenti ſono fluminis, & clamore uario nauitarum militum: & qui nitebantur perrumpere impetum fluminis: & q ex altera ripa traijcientes ſuos hortabantur. Iam ſatis

pauentes aduerſo tumultu terribilior ab tergo adortus clamor, caſtris ab Hannone captis. mox & ipſe aderat: ancepsq; terror circunſtabat: & è nauibus tanta uis armatorum in terram euadens, & à tergo improuiſa premebat acies. Galli poſtquam uim facere conati ſunt: ultro pellebantur, qua parte reuiſum maxime iter perrumpunt: trepidiq; in uicos paſſim ſuos diffugiunt. Annibal cæteris copijs per otium traiectis, ſpernens iam gallicos tumultus caſtra locat. Elephantorum traijciendorum uaria conſilia fuiſſe credo. certe uariata memoria eſt actæ rei. quidam congregatis ad ripam elephantis tradunt ferociſſimum ex his irritatum à rectore ſuo, cum refugientem in aquam natantem ſequeretur: traxiſſe gregem: ut quenq; timentem altitudinem deſtitueratuado, impetu ipſo fluminis in alteram ripam rapiente. Cæterum magis conſtat ratibus traiectos. id ut tutius conſilium ante rem
* foret: ita acta re, ad fidem pronius eſt. Ratem unam ducentos longam pedes, quinquaginta latam, à terra in amnem porrexerunt. quam, ne ſecunda aqua deferretur: pluribus retinaculis ualidis parte ſuperiore ripæ religatam pontis in modũ humo iniecta conſtrauerunt: ut beluæ audacter uelut per ſolum ingrederentur. altera ratis æque lata, longa pedes centum, ad traijcendum flumen apta, huic copulata eſt: ut cum elephanti per ſtabilem ratem, tanquam uiam prægre
* dientibus fœminis acti, ubi in minorem applicatam tranſgreſſi ſunt: extemplo reſolutis, q̃bus leuiter annexa erat uinculis, ab actuarijs aliquot nauibus ad alteram ripam pertrahitur. ita primis expoſitis, alij

deĩde repetiti, ac traiecti ſunt. nihil ſanè trepidabãt: donec continenti uelut ponte agerentur. primus erat pauor: cum ſoluta ab cæteris rate in altum raperentur. ibi urgentes inter ſe, cedentibus extremis ab aqua, trepidationem aliquantum edebant: donec quietem ipſe timor circunſpicientibus aquam feciſſet. excidêre etiam ſæuientes quidam in flumen: ſed pondere ipſo ſtabiles, deiectis rectoribus quærẽdis pedetentim uadis, in terram euaſere. Dum elephanti traijciuntur: interim Annibal Numidas equites quingentos ad caſtra romana miſerat ſpeculatum: ubi, & quantæ copiæ eſſent: & quid pararent. huic alæ equitum miſſi, ut ante dictum eſt: ab oſtio Rhodani trecenti Romanorum equites occurrunt. prælium atrocius quàm pro numero pugnantium editur. nam præter multa uulnera, cædes etiam propè par utrinq; fuit. fugáq;, & pauor Numidarum Romanis iam admodum feſſis uictoriam dedit. uictores ad CLX, nec omnes Romani, ſed pars Gallorum, uicti amplius ducentis ceciderunt. Hoc principium, ſimulq; omen belli ut ſummæ rerum proſperum euentum, ita haud ſanè incruentum, ancipitisq; certaminis uictoriam Romanis portendit. Re ita geſta, ad utrunq; ducem ſui redierunt. Nec Scipionis ſtare ſententia poterat: niſi ut ex conſilijs, cœptisq; hoſtis & ipſe conatus caperet: & Annibalẽ incertum, utrũ cœptum in Italiã intenderet iter: an cum eo, qui primus ſe obtuliſſet romanus exercitus: manus conſereret: auerterat à præſenti certamine Boiorum legatorum, reguliq; Matali aduentus: qui ſe duces itinerum, ſocios periculi fore affirmantes, in-

tegro bello, nuſquam ante libatis uiribus, Italiam ag grediendam cenſent. Multitudo timebat quidem hoſtes, nondum obliterata memoria ſuperioris belli: ſed ma gis iter immenſum, Alpeſq́;, rem fama utiq; inexper= tis horrendam metuebat. Itaq; Annibal, poſtquam ipſi ſententia ſtetit pergere, ire, atq; Italiam petere: aduo cata concione, uarie militum uerſat animos, caſtigando, adhortandoq́;. Mirari ſe qui nam pectora ſemper in= pauida repens terror inuaſerit. per tot annos uincen- tis eos ſtipendia facere: neq; ante Hiſpania exceſſiſſe, quàm omnes genteſq́;, et terræ eæ, quas duo diuerſa ma ria amplectantur: Carthaginenſium eſſent. indigna tos deinde, quod quicunq; Sagũtum obſediſſent: uelut ob noxam ſibi dedi poſtularet populus romanus: Ibe rum traieciſſe ad delendum nomen Romanorum, li berandumq́; orbem terrarum. tum nemini uiſum id longum: cum ab occaſu ſolis ad exortus intenderent iter. nunc, poſtq̃ multo maiorem partem itineris emen- ſam cernant: Pyreneum ſaltum inter ferociſſimas gen tes ſuperatum: Rhodanum tantum amnem, tot milli- bus Gallorum prohibentibus, domita etiam ipſius flu minis ui, traiectum: in conſpectu Alpes habeant: quarum alterum latus Italiæ ſit: in ipſis portis hoſtiũ fatigatos ſubſiſtere: quid aliud Alpes eſſe credentes, quàm montium altitudines? fingerent altiores Pyre- neis iugis: nullas profecto terras cœlum contingere: nec inexuperabiles humano generi eſſe. Alpes quidẽ habitari, coli: gignere, atq; alere animantes. peruias paucis eſſe? exercitibus inuias? eos ipſos, quos cernant, legatos non pennis ſublime elatos Alpes tranſgreſſos.

nec maiores

nec maiores quidem eorum indigenas, ſed aduenas Italiæ cultores has ipſas Alpes ingentibus ſæpe agminibus cum liberis, ac coniugibus migrantium modo tuto trãſmiſiſſe. Militi quidẽ armato, nihil ſecũ præter inſtrumẽta belli portanti, quid inuiũ, aut inexuperabile eſt? Saguntum ut caperetur: quid per octo menſes periculi, quid laboris exhauſtum eſt? Romam orbis terrarum caput petentibus quicquam adeo aſperum atq; arduum uideri: quod incœptum moretur? cœpiſſe quondam Gallos ea, quæ adiri poſſe Pœnus deſperet? proinde aut cederent animo, atq; uirtute genti per eos dies toties ab ſe uictæ: aut itineris finem ſperent cãpum interiacentem Tyberi, ac mœnibus romanis. His adhortationibus incitatos corpora curare, atq; ad iter ſe parare iubet. Poſtero die profectus aduerſa ripa Rhodani, mediterranea Galliæ petit: nõ quia rectior ad Alpes uia eſſet: ſed quantum à mari receſſiſſet: minus obuiam fore romanum credens: cum quo, prius quàm in Italiam uentum foret: non erat in animo manus conſerere. Quartis caſtris ad Inſulam peruenit. ibi Arar, Rhodanuſq; amnis diuerſis ex Alpibus decurrentes, agri aliquantulum amplexi confluunt in unum. medijs campis Inſulæ nomen inditum. incolunt propè Allobroges, gens iam inde nulla gallica gente opibus, aut fama inferior. tum diſcors erat. regni certamine ambigebant fratres. maior, & qui prius imperitarat: Brancus nomine minore à fratre & cœtu iuniorum, qui iure minus, ui plus poterat: pellebatur. Huius ſeditionis peropportuna diſceptatio cum ad Annibalem deiecta eſſet: arbiter regni factus, quod

erat ſenatus principumq; ſententia futurum: imperium maiori reſtituit. ob id meritum commeatu, copiaq; rerum omnium et ueſtis eſt adiutus: quod infames frigoribus Alpes præparare cogebant. Sedatis certaminibus Allobrogum, cum iam Alpes peteret: non recta regione iter inſtituit: ſed ad læuam in Tricaſtinos flexit: inde per extremam oram Vocontiorum agri tetendit in Trigorios: haud uſquam ipedita uia, prius q̃ ad Druentiam flumen peruenit. Is & ipſe alpinus amnis longe omnium Galliæ fluminum difficillimus tranſitu eſt. nam cum aquæ uim uehat ingentem: nõ tamen nauium patiens eſt: quia nullis coercitus ripis, pluribus ſimul, neq; iiſdem alueis fluens, noua ſemper uada nouosq; gurgites faciens, (& ob eadem pediti quoq; incerta uia eſt) ad hæc ſaxa glareoſa uoluens, nihil ſtabilis, nec tuti ingredienti præbet. et tum forte imbribus auctus ingentem tranſgredientibus tumultum fecit: cum ſuper cætera trepidatione ipſi ſua, atq; incertis clamoribus turbarentur. P. Cornelius conſul triduo ferè poſtquam Annibal ab ripa Rhodani mouit: quadrato agmine ad caſtra hoſtium uenerat, nullam dimicandi moram facturus. cæterum ubi deſerta munimenta, nec facile ſe tantum progreſſos aſſecuturũ uidet: ad mare, ac naues rediit: tutius, faciliusq; ita deſcendenti ab Alpibus Annibali occurſurus. ne tamen nuda auxiliis romanis Hiſpania eſſet: quam prouinciam ſortitus erat: Cn. Scipionem fratrem cum maxima parte copiarum aduerſus Aſdrubalem miſit: nõ ad tutandos tantummodo ueteres ſocios, conciliandosq; nouos: ſed etiam ad pellendum Hiſpania Aſdruba-

lem. ipſe cum admodum exiguis copijs Genuam repetit: eo, qui circa Padum erat exercitus: Italiam defenſurus. Annibal ab Druentia campeſtri maxime itinere cum bona pace ad Alpes incolentium ea loca Gallorum peruenit. Tum, quanquam fama prius, qua quidem incerta in maius uero ferri ſolent: percepta res erat: tamen ex propinquo uiſa montium altitudo, niuesq; cœlo propè immiſtæ, tecta informia impoſita rupibus, pecora iumentaq; torrida frigore, homines in tonſi & inculti, animalia inanimaq; omnia rigentia gelu, cætera uiſu quàm dictu fœdiora, terrorem renouare. Erigentibus in primos agmen cliuos apparue runt imminentes tumulos inſidentes montani. qui ſi ualles occultiores inſediſſent: coorti in pugnam, repen te ingentem fugam ſtragemq; dediſſent. Annibal conſiſtere ſigna iubet: Gallisq; ad uiſenda loca præmiſſis, poſtquam comperit tranſitum eà non eſſe: caſtra inter confragoſa omnia, præruptaq; quàm extentiſſima poteſt ualle locat. Tum per eoſdem Gallos, haud ſanè multum lingua moribusq; abhorrentes cum ſe immiſcuiſſent colloquijs montanorum: edoctus, interdiu tantum obſideri ſaltum: nocte in ſua quenq; dilabi tecta: luce prima ſubijt tumulos: ut ex aperto, atq; in terdiu uiam per anguſtias facturus. die deinde ſimulando aliud quàm quod parabatur, conſumpto, cum eodem, quo conſtiterant, loco caſtra communiſſent: ubi primum digreſſos tumulis montanos, laxatasq; ſenſit cuſtodias: pluribus ignibus quàm pro numero manen tium in ſpeciem factis, impedimentisq; cum equite relictis, & maxima parte peditum, ipſe cum expeditis

acerrimo quoq; uiro Raptim anguſtias euadit: iiſq; in ipſis tumulis, quos hoſtes tenuerant: conſedit. Prima deinde luce caſtra mota: & agmen reliquum incedere cœpit. Iam montani ſigno dato ex caſtellis ad ſtationem ſolitam conueniebant: cum repente conſpiciunt alios arce occupata ſua ſuper caput imminentis, alios uia tranſire hoſtes. utraq; ſimul obiecta res oculis animis immobiles parumper eos defixit. deinde ut trepidationem in anguſtiis, ſuoq; ipſo tumultu Annibalis miſceri agmen uidêre: equis maxime conſternatis: quibus quicquid adiecißent ipſi terroris, ſatis ad perniciē fore rati, peruerſis rupibus iuxta inuia, ac deuia aſſueti diſcurrunt. Tum uero ſimul ab hoſtibus, ſimul ab iniquitate locorum Pœni oppugnabantur: plusq; inter ipſos ſibi, cuiq; tendenti ut periculo prius euaderet: quàm cum hoſtibus certaminis erat. equi maxime infeſtū agmen faciebant. q & clamoribus diſſonis, quos nemora ēt, repercuſſæq; ualles augebant: territi trepidabāt: et icti forte, aut uulnerati adeo cóſternati ſunt: ut ſtragē ingentē ſimul hominū, ac ſarcinarū omnis generis facerent. multosq; turba, cum præcipites diruptæq; utrinq; anguſtiæ eſſent: in immenſum altitudinis deiecit: quoſdam & armatos: inde ruinæ maximæ modo iumenta cum oneribus deuoluebantur. Quæ quanquam fœda uiſu erant: ſtetit parumper tamen Annibal: ac ſuos continuit: ne tumultum, ac trepidationem augeret. deinde, poſtquam interrumpi agmen uidit: periculumq; eſſe, ne exutum impedimentis exercitum nequicquam incolumen traduxiſſet: decurrit ex ſuperiore loco: & cum impetu ipſo fudiſſet ho

ſtem: ſuis tumultum auxit. ſed is tumultus momento temporis, poſtquam liberata itinera fuga montanorũ erant: ſedatur: nec per otium modo, ſed propè ſilentio mox omnes traducti. caſtellum inde, quod caput eius regionis erat: uicosq́; circuniectos capit: & captiuorum pecoribus per triduum exercitum aluit. & quia nec montanis primo perculſis, nec loco magnopere impediebantur: aliquantum eo triduo uiæ conficit. Peruentum inde ad frequentem cultoribus alium, ut inter montana, populum. ibi non bello aperto, ſed ſuis artibus, fraude, deinde inſidijs eſt propè circunuentus. Magno natu principes caſtellorum oratores ad Pœnũ ueniunt: alienis malis, utili exemplo doctos, memorãtes amicitiam malle, quàm uim experiri Pœnorum: itaq; obedienter imperata facturos. commeatum, itinerisq́; duces, & ad fidem promiſſorum obſides acciperet. Annibal nec temere credendo, nec aſpernando, ne repudiati aperte hoſtes fierent: benigne cum reſpondiſſet: obſidibus, quos dabant, acceptis, & commeatu, quem in uia ipſi detulerant: uſus, nequaquam ut inter pacatos, compoſito agmine duces eorum ſequitur. Primum agmen elephanti, & equites erant: ipſe poſt cum robore peditum circunſpectans ſollicitus omnia incedebat. ubi in anguſtiorem uiã ex parte altera ſubiectam iugo inſuper imminenti uentum eſt: undique ex inſidijs barbari à fronte, & à tergo coorti, comminus eminusq́; petunt: ſaxa ingentia in agmen deuoluunt. maxima ab tergo uis hominum urgebat. in eos uerſa peditum acies haud dubium fecit, quin, niſi firmata extrema agmina fuiſſent: ingens in eo ſaltu acci

pienda clades ſuerat. Tunc quoq; ad extremum peri culi, ac propè perniciem uentum eſt. nam dũ cuncta retur Annibal dimittere in anguſtias agmen: qa non ut ipſe equitibus præſidio erat: ita peditibus quicquã ab tergo auxilij reliquerat: occurſantes per obliqua montani erupto medio agmine uiam inſedere. nox´q; una Annibali ſine equitibus, ac impedimentis acta eſt. Poſtero die iam ſegnius intercurſantibus barbaris, iunctæ copiæ: ſaltusq; haud ſine clade, maiore tamen iumentorum quàm hominum pernicie ſuperatus. ĩde montani pauciores iam, & latrocinij magis quàm belli more concurſabant modo in primum, modo in nouiſſimum agmen: ut cuiq; aut locus opportunitatem daret: aut progreſſi, morati´ue aliquam occaſionem feciſſent. Elephanti ſicut præcipites per arctas uias magna mora agebantur: ita tutum ab hoſtibus quacunq; incederent, quia ĩſuetis adeundi propius metus erat: agmen præcedebant. Nono die in iugum Alpium peruentum eſt per inuia pleraq;, & terrores: quos aut ducentium fraus, aut, ubi fides ijs non eſſet: temere initæ ualles à coniectantibus iter, faciebant. Biduum in iugis ſtatiua habita: feſſis´q; labore, ac pugnando qes data militibus: iumenta´q; aliquot, quæ prolapſa in rupibus erant: ſequendo ueſtigia agminis, in caſtra peruenere. Feſſis tædio tot malorum niuis etiam caſus, occidente iam ſydere Vergiliarum, ingentem terrorem adiecit. Per omnia niue oppleta cum ſignis prima luce motis ſegniter agmen incederet: pigritia´q;, & deſperatio in omnium uultu emineret: prægreſſus ſigna Annibal in promontorio quodam, unde longe ac late

proſpectus erat: conſiſtere iuſſis militibus Italiam oſtentat: ſubiectosq́; alpinis montibus circumpadanos campos: mœniaq́; eos tum tranſcendere nó Italiæ modo, ſed etiam urbis Romæ: cætera plana, procliuia fore: uno, aut ad ſummum altero prælio arcem & caput Italiæ in manu ac poteſtate habituros. Procedere inde agmen cœpit: iam nihil ne hoſtibus quidem præter parua furta per occaſionem tentantibus. cæterum iter multo, quàm in aſcenſu fuerat: ut pleraq; Alpiũ ab Italia ſicut breuiora, ita arrectiora ſunt: difficilius fuit. omnis enim fermè uia præceps, anguſta, lubrica erat: ut neq; ſuſtinere ſe à lapſu poſſent: nec, ſi qui paululum titubaſſent: hærere affictis ueſtigio ſuo: aliíq; ſuper alios, & iumenta, & homines occiderent. Ventum deinde ad multo anguſtiorem rupem, atq; ita rectis ſaxis: ut ægre expeditus miles tentabundus, manibusq́; retinens uirgulta, ac ſtirpes circa eminentes, demittere ſeſe poſſet. Natura locus iam ante præceps recenti terræ lapſu in pedum mille admodum altitudinem abruptus erat. Ibi ueluti cum ad finem uiæ equites conſtitiſſent: miranti Annibali quæ res moraretur agmen, nuntiatur rupem inuiam eſſe. digreſſus deinde ipſe ad locum uiſendum. haud dubia res uiſa, quin per inuia circa, nec trita antea quàm uis longo ambitu circunduceret agmen. Ea uero uia inſuperabilis fuit. nam cum ſuper ueterem niuem intactam noua modicæ altitudinis eſſet: molli, nec prealtæ niui facile pedes ingredientium inſiſtebant. ut uero tot hominum, iumentorumq́; inceſſu dilapſa eſt: per nudam infra glaciem, fluentemq́; labem liqueſcentis

niuis ingrediebantur. tetra ibi luctatio erat: ut à lubrica glacie non recipiente ueſtigiũ, & in prono citius pede ſe fallente: ut ſeu manibus in aſſurgendo, ſeu genu ſe adiuuiſſent: ipſis adminiculis prolapſi ſi iterũ corruiſſent: nec ſtirpes circa, radicés'ue, ad quas pede, aut manu quiſquam eniti poſſet: erant. ita in leui tantum glacie, tabidáq; niue uolutabantur iumenta. ſecabantur interdũ etiam tam infirmam ingredientia niuem: & prolapſa iactandis grauius in continendo ungulis penitus perfringebant: ut pleraq; uelut pedica capta hærerent in durata & alta concreta glacie. Tandem nequicquam iumentis atq; hominibus fatigatis, caſtra in iugo poſita: egerrime ad id ipſum loco purgato. tantum niuis fodiendum, atq; egerendũ fuit. inde ad rupem minuendam, per quam uia una eſſe poterat: milites ducti, cum cædendum eſſet ſaxum: arboribus circa immanibus deiectis detruncatisq;, ſtruem ingentem lignorum faciunt: eamq;, cum & uis uenti apta faciendo igni coorta eſſet: ſuccendunt: ardentiáq; ſaxa infuſo aceto putrefaciunt. ita torridam incendio rupem ferro pandunt: molliuntq; anfractibus modicis cliuos: ut non iumenta ſolum, ſed elephanti etiam deduci poſſent. Quatriduum circa rupem conſumptum. iumenta propè fame abſumebantur. nuda enim ferè cacumina ſunt: & ſi quid eſt pabuli: obruunt niues. inferiora uallis apricos quoſdã colles habent, riuosq; propè ſyluas, etiam humano cultu digniora loca. ibi iumenta in pabulum miſſa: & quies muniendo feſſis hominibus data triduo. inde ad planum deſcenſum eſt: etiam locis mollioribus, & accola

rum ingenijs. Hoc maxime modo peruentum eſt in Italiam quinto menſe à Carthagine noua, (ut quidã authores ſunt) quĩto decimo die Alpibus ſuperatis. Quãtæ copiæ tranſgreſſo in Italiam Annibali fuerint, nequaquam inter authores conſtat. qui plurimum: centum millia peditum, uiginti equitum fuiſſe ſcribunt. q̃ minimum: uiginti millia peditum, ſex equitum. L. Cinnius Alimentus, qui captum ſe ab Annibale ſcrĩbit: maxime author moueret me: niſi confunderet numerum, Gallis, Liguribuſq́; additis. cum his ſcribit LXXX millia peditum, X equitum, adducta in Italiam: (magis affluxiſſe ueriſimile eſt: & ita quidam authores ſunt) ex ipſo autem audiſſe Annibale: poſtquam Rhodanum tranſierunt: XXXVI millia hominum, ingentemq́; numerum equorum, & aliorũ iumentorum amiſiſſe in Taurinis: quæ Gallis proxima gens erat in Italiam digreſſo. Id cum inter omnes conſtet: eo magis miror ambigi. quánam Alpes tranſierit: & uulgo credere Pennino (atq; inde nomen & iugo Alpium inditum) tranſgreſſum. Celius per Cremonis iugum dicit tranſiſſe. qui ambo ſaltus eũ non in Taurinos, ſed per ſaltus montanos ad Libuos Gallos deduxiſſent. Nec ueriſimile eſt: ea tum ad Galliam patuiſſe itinera: utiq; cum quæ ad Penninum ferant: obſepta gentibus ſemigermanis fuiſſent. neque Hercule montibus his (ſi quem forte id mouet) ab trãſitu Pœnorum nullo, ſed uno uel acri incola iugi eius norunt nomen inditum: ſed ab eo, quem in ſummo ſacratum uertice Penninum montani appellant. Per opportune ad principia rerũ Taurinis proximæ gen *

ti aduerſus Inſubres motum bellum erat. ſed armare exercitum Annibal, ut parti alteri auxilio eſſet: in reficiendo maxime ſentientē contracta ante mala, nō poterat. otium etenim ex labore, copia ex inopia, cultus ex illuuie tabéq;, ſqualida & propè efferata corpora uarie mouebāt. Ea P. Cornelio conſuli cauſa fuit, cum Piſas nauibus ueniſſet: exercitu à Manlio, Attilióq; accepto tyrone, & in nouis ignominijs trepido, ad Padum feſtinandi: ut cum hoſte nondū refecto manum conſereret. ſed cum Placentiam conſul uenit: iā ex ſtatiuis mouerat Annibal: Taurinorumq; unam urbem caput gentis eius, quia uolentis in amicitiā nō ueniebat: ui expugnarat: iunxiſſetq; ſibi non metu ſolum, ſed etiam uolūtate Gallos accolas Padi: ni eos circunſpectantes defectionis tempus ſubito aduentus conſulis oppreſſiſſet: & Annibal mouit ex Taurinis: incertus quæ pars ſequenda eſſet: Gallos præſentē ſe ſecuturos ratus. Iam propè in conſpectu erant exercitus: conuenerantq; duces, ſicut uterq; inter ſe nondum ſatis noti, ita iam imbutus uterq; quadam admiratione alterius. Nam Annibalis & apud Romanos iam ante Sagunti excidium celeberrimum nomen erat: et Scipionem Annibal eo ipſo, quod aduerſus ſe dux potiſſimum lectus eſſet: præſtantem uirum credebat. & auxerant inter ſe opinionem. Scipio: quod relictus in Gallia, obuius fuerat in Italiam tranſgreſſo Annibali. & conatu tam audaci traijciendarum Alpiū, et effectu occupauit. Tamen Scipio Padum traiecit: & ad Ticinum amnem motis caſtris, prius quàm educeret in aciem: adhortandorum militum cauſa talem

orationem exorſus eſt. Si eum exercitum milites educerem in aciem: quem in Gallia mecum habui: ſuperſediſſem loqui apud uos. quid enim adhortari referret, aut eos equites, qui equitatum hoſtium ad Rhodanum flumen egregie uiciſſent: aut has legiones: cũ quibus fugientem hunc ipſum hoſtem ſecutus, confeſſionem cedentis ac detrectantis certamen pro uictoria habui. nunc quia ille exercitus Hiſpaniæ prouinciæ ſcriptus, ibi cum fratre C. Scipione meis auſpicijs rem gerit: ubi eum gerere ſenatus populusq́; romanus uoluit: ego, ut conſulem ducem aduerſus Annibalem, ac Pœnos haberetis: ipſe me huic uoluntario certamini obtuli. Nouo imperatori apud nouos milites pauca uerba facienda ſunt. Ne genus belli, ne'ue hoſtem ignoretis: cum iis eſt uobis milites pugnandum: quos terra, mariq; priore bello uiciſtis: à quibus ſtipẽdium per XX annos exegiſtis: à quibus capta belli præmia, Siciliam, ac Sardiniam habetis. Erit igitur ĩ hoc certamine is uobis, illisq́; animus: qui uictoribus, & uictis eſſe ſolet. Nec nunc illi, quia audent: ſed quia neceſſe eſt: pugnaturi ſunt: niſi creditis: ꝙ exercitu incolum pugnam detractauere: eos duabus partibus peditum equitumq́; in tranſitu Alpium amiſſis, ꝙ plures penè perierint, quàm ſuperſint: plus ſpei nactos eſſe. At enim pauci quidem ſunt: ſed uigentes animis, corporibusq́;: quorum robora, ac uires uix ſuſtinere uis ulla poſſit. Effigies, imo umbræ hominum: fame, frigore, illuuie, ſquallore enecti: contuſi, ac debilitati inter ſaxa, rupesq́;: ad hæc, peruſti artus: niue rigentes nerui: membra torrida gelu: quaſſata,

fractáq; arma : claudi , ac debiles equi . cum hoc equite , cum hoc pedite pugnaturi eſtis : reliquias extremas hoſtium , non hoſtes habebitis . Ac nihil magis uereor : ne ante quàm uos cum hoſte pugnaueritis : Alpes uiciſſe Annibalem uideantur . Sed ita forſitan decuit: cum fœderum ruptore duce,ac populo deos ipſos ſine ulla humana ope committere,ac profligare bellum : nos autem,qui ſecundum deos uiolati ſumus : commiſſum,ac profligatum cóficere. Non uereor ne quis me hoc ueſtri adhortandi cauſa magnifice loqui exiſtimet: ipſum aliter animo affectum eſſe. Licuit in Hiſpaniam prouinciam meam ire : quò iã profectus eram cum exercitu meo : ubi & fratrem cõſilij participem,ac periculi ſocium haberem : & Aſdrubalem potius,quàm Annibalem hoſtem : & minorẽ haud dubie molẽ belli . tamen cũ præterueherer nauibus Galliæ oram : ad famam huius hoſtis in terram egreſſus,præmiſſo equitatu, ad Rhodanum moui caſtra. equeſtri prælio, qua parte copiarum conſerendi manũ fortuna data eſt:hoſtẽ fudi. peditũ agmen, quod in modum fugientium raptim agebatur : quia aſſequi terra non poteram : neq; regreſſus ad naues erat : quanta maxime celeritate potui,tanto maris terrarumq; circuitu , in radicibus Alpium obuius fui. Huic timendo hoſti utrum,cum declinarem certamen: improuiſus uideor incidiſſe ? an occurrere in ueſtigijs eius? laceſſere?ac trahere ad decernendum? Experiri iuuat: utrum alios certe repente Carthaginenſes per uiginti annos terra ediderit : an ijdem ſint : qui ad Egades pugnauere inſulas : & quos ab Eryce duo de

uicenis denarijs æſtimatos emiſtis : et utrum Annibal hic ſit æmulus itinerum Herculis : ut ipſe fert : an uectigalis, ſtipēdiariusq;, et ſeruus populi romani à patre relictus. quem niſi saguntinum ſcelus agitaret : reſpiceret profectò, ſi non patriam uictam, domum certe, patremq; , & fœdera Amilcaris ſcripta manu. qui iuſſus à conſule noſtro præſidiū deduxit ab Eryce. qui graues impoſitas uictis Carhaginenſibus leges fremens, mœrensq; accepit. qui decedere Sicilia, qui ſtipendium populo romano dare pactus eſt. Itaq; uos ego milites, non eo ſolum animo, quo aduerſus alios hoſtes ſoletis, pugnare uelim : ſed cum indignatione quadam, atq; ira : uelut ſi ſeruos uideatis ueſtros arma repente contra uos ferētes. Licuit, ſi uoluiſſemus : ad Erycem clauſos ultimo ſupplicio humanorum, fame interficere. licuit claſſem uictricem in Africam traijcere : atq; intra paucos dies ſine ullo certamine Carthaginē delere. Veniam dedimus precantibus : emiſimus ex obſidione : pacem cum uictis fecimus : tutelæ noſtræ deinde duximus : cum africo bello urgerentur. Pro his impartitis furioſum iuuenem ſequentes oppugnatum patriam noſtram ueniunt. Atq; utinam pro decore nobis hoc tantum, & non pro ſalute eſſet certamen. Nō de poſſeſſione Siciliæ, ac Sardiniæ, de quibus quōdam agebatur : ſed pro Italia nobis eſt oppugnandum. nec eſt alius ab tergo exercitus : qui, niſi nos uincimus : hoſti obſiſtat. nec Alpes aliæ ſunt : quas dum ſuperat : cōparari noua poſſint præſidia. Hic eſt obſtandum milites : uelut ſi ante romana mœnia pugnemus. Vnuſquisq; ſe nō corpus ſuum, ſed coniugem, ac liberos par=

nos armis protegere putet. nec domeſticas ſolum agitet curas: ſed identidem hoc animo reputet: noſtras nūc intueri manus ſenatum populumq; romanum: qualis noſtra uis, uirtusq; fuerit: talem deinde fortunam illius urbis, ac romani imperij fore. Hæc apud romanos conſul. Annibal rebus prius, quàm uerbis adhortandos milites ratus, circundato ad ſpectaculum exercitu, captiuos montanos uinctos in medio conſtituit: armisq; gallicis ante pedes eorum proiectis, interrogare interpretem iuſſit: quis, ſi uinculis leuaretur: armaq;, & equum uictor acciperet: decertare ferro uellet? Cum ad unum omnes ferrum, pugnamq; poſcerent: & deiecta eſſet in id ſors: ſe quiſq; eum optabat: quem fortuna in id certamen eligeret. Vt cuiuſq; ſors acciderat: alacer, inter gratulantes gaudio exultans cum ſui moris tripudijs arma raptim capiebat. ubi uero dimicarent: is habitus animorum non inter eiuſdem modo conditionis homines erat: ſed etiam inter ſpectantes uulgo: ut non uincentium magis, quàm bene morientium fortuna laudaretur. Dum ſic aliquot ſpectatis paribus affectos dimiſiſſet: concione inde aduocatā, ita apud eos locutus fertur. Si quem animum in alienæ ſortis exemplo pauloante habuiſtis: eundem mox in æſtimanda fortuna ueſtra habueritis: uicimus milites. neq; enim ſpectaculum modo illud, ſed quædam ueluti imago ueſtræ conditionis erat. ac neſcio, an maiora uincula, maioresq; neceſſitates uobis, quàm captiuis ueſtris fortuna circundederit. Dextra, læuaq; duo maria claudunt, nullam ne ad effugium quidē nauem habētibus. circa Padus am

nis, maior ac uiolentior Rhodano. à tergo Alpes urgent, uix integris uobis, ac uigentibus tranſitæ. Hic uobis uincendum, aut moriendum milites eſt: ubi primum hoſti occurriſtis. & eadem fortuna, quæ neceſſitatem pugnandi impoſuit: præmia uobis ea uictoribus proponit: quibus ampliora homines ne à dijs quidẽ immortalibus optare ſolent. Si Siciliam tantum, ac Sardiniam parentibus noſtris ereptas noſtra uirtute recuperaturi eſſemus: ſatis tamen ampla pretia eſſent. quicquid Romani tot triumphis partum, congeſtumq́; poſſident: id omne noſtrum cum ipſis dominis futurum eſt. In hanc tam opimam mercedẽ agite cum dijs bene iuuantibus: arma capite. Satis adhuc in uaſtis Luſitaniæ, Celtiberiæq́; montibus pecora conſectando nullum emolumentum tot laborum, periculorumq́; ueſtrorum uidiſtis. tempus eſt iá opulenta uos ac ditia ſtipendia facere: & magna operæ pretia mereri, tantũ itineris per tot montes, fluminaq́;, & tot armatas gentes emenſos. Hic uobis terminum laborum fortuna dedit: hic dignam mercedem emeritis ſtipendijs dabit. Nec quàm magni nominis bellum eſt: tam difficilem æſtimaueritis uictoriam fore. Sæpe & contemptus hoſtis cruentũ certamen edidit: & inclyti populi, regesq́; perleui momento uicti ſunt. Nam dempto hoc uno fulgure nominis romani, quid eſt, quod illi uobis comparandi ſint? Vt uiginti annorum militiam ueſtram cũ illa uirtute, cum illa fortuna taceam: ab Herculis columnis, ab Oceano, terminisq́; ultimis terrarum, per tot ferociſſimos Hiſpaniæ, et Galliæ populos uincentes huc peruenistis. Pugnabitis cũ exercitu tyrone, hac ipſa æſta

te cæſo, uicto, circunſeſſo à Gallis, ignoto adhuc duci ſuo, ignorantiq; ducem. An me in prætorio patris clariſſimi imperatoris propè natum, certe educatum, domitorem Hiſpaniæ, Galliæq;, uictorē eundem non alpinarū modo gentiū, ſed ipſarū, quod multo maius ē, Alpium, cum ſemeſtri hoc conferam duce, deſertore exercitus ſui? cui ſiquis dēptis ſignis Pœnos, Romanoſq; hodie oſtendat: ignoraturum certum habeo, utrius exercitus ſit conſul. Non ego illud parui æſtimo milites: quod nemo ueſtrum eſt: cuius non ante oculos ipſe ſæpe militare aliquod ediderim facinus: cui non idem ego uirtutis ſpectator, ac teſtis notata temporibus locisq; referre ſua poſſim decora. Tum laudaſtis me milites: donaſtis. Alumnus prius omnium ueſtrum, quàm imperator procedam acie aduerſus ignotos inter ſe, ignorãteſq;. Quocunq; circuntuli oculos: plena omnia uideo animorum, ac roboris: ueteranum peditem: generoſiſſimarum gentium equites frenatos, & infrenatos: uos ſocios fideliſſimos, fortiſſimoſq;: uos Carthaginenſes tum ob patriã, tū ob iram iuſtiſſimam pugnaturos. Inferimus bellum: infeſtiſq; ſignis deſcendimus in Italiam: tanto audacius, fortiuſq; pugnaturi: quanto maior ſpes, maiorq; animus inferentis eſt uim, quàm arcentis. Accendit præterea animos, & ſtimulat dolor, iniuria, indignitas. Ad ſupplicium depopoſcere me ducem primum: deinde uos omnes, qui Saguntum oppugnaſſetis: deditos ultimis cruciatibus affecturi fuere. Crudeliſſima, ac ſuperbiſſima gens ſua omnia, ſuiq; arbitrij facit: cum quibus bellum, cū quibus pacem habeamus, ſe modum imponere æquū
cenſet:

cenſet: circunſcribit, includitq; nos terminis montium, flumínumq;: quos ne excedamus: neq; eos, quos ſtatuit, terminos obſeruat. Ne tranſieris Iberum. ne quid rei tibi ſit cum Saguntinis. ad Iberum eſt Saguntum. nuſquam te ueſtigio moueris. Parũ eſt quod ueterrimas prouincias noſtras Siciliam, ac Sardiniã: adimit etiã Hiſpaniam. et ſi inde ceſſero: in Africam tranſcendet. Tranſcendiſſe autem dico. duos conſules huius anni, unum in Africam, alterum in Hiſpaniam miſêre. nihil uſquam nobis relictum eſt: niſi quod armis uindicauerimus. illis timidis, & ignauis licet eſſe: qui reſpectum habent quod ſuus ager, ſua terra per tuta ac pacata itinera fugientes accipient. uobis neceſſe eſt fortibus uiris eſſe: & omnibus inter uictoriam, mortem'ue certa deſperatione abruptis, aut uincere: aut ſi fortuna dubitabit: in prælio potius, quàm in fuga mortem oppetere. Si hoc bene fixũ omnibus, deſtinatumq; in animo eſt: iterum dicam: uiciſtis. nullum incitamentum ad uincendum homini à dijs immortalibus acrius datum eſt. His adhortationibus cum utrinq; ad certamen accenſi militum animi eſſent: Romani ponte Ticinum iungunt: tutandiq; pontis cauſa caſtellum ſuper imponunt. Pœnus opere occupatis hoſtibus, Maharbalem cum ala Numidarum, equitibus quingentis ad depopulandos ſociorum populi romani agros mittit: Gallis parci quammaxime iubet: principumq; animos ſollicitare ad defectionem. Ponte perfecto traductus romanus exercitus in agrum Inſubrium, quinq; millia paſſuum à uico tumulis conſedit. Ibi Annibal caſtra habebat: reuocatoq; propere Mahar

bale, atq; equitibus, cum inſtare certamen cerneret: nihil unquam ſatis dictum, præmonitumq́; ad cohortandos milites ratus, uocatis ad concionem certa præmia pronuntiat: in quorum ſpem pugnarent: agrũ ſeſe daturum eſſe in Italia, Africa, Hiſpania, ubi qſq; uelit, immunem ipſi, qui accepiſſet: liberiſq́;. qui pecuniam quàm agrum maluiſſet: ei ſe argento ſatiſfacturum. qui ſociorum ciues Carthaginenſes fieri uellent: poteſtatem facturum. qui domos redire mallent: daturum ſe operam, ne cuius ſuorum popularium mutatam ſecum fortunam eſſe uellent. ſeruis quoq; dominos proſecutis libertatem proponit: binaq́; pro his mancipia dominis ſe redditurum. Eaq; ut rata ſcirent fore: agnum læua manu, dextra ſilicem retinens, ſi falleret: Iouem, cæterosq́; precatus deos: ita ſe mactarent: quemadmodum ipſe agnum mactaſſet: & ſecundum precationem caput pecudis ſaxo eliſit. Tum uero omnes uelut dijs authoribus in ſpem ſuam quiſque acceptis, id moræ, quod nondum pugnarent, ad potienda ſperata rati, prælium uno animo, & uoce una poſcunt. Apud Romanos haudquaquam tanta alacritas erat, ſuper cætera recentibus etiam territos prodigijs. nam & lupus intrauerat caſtra: laniatisq; obuijs, ipſe intactus euaſerat. examen apum in arbore prætorio imminente conſederat. Quibus procuratis, Scipio cum equitatu, iaculatoribusq́; expeditis profectus ad caſtra hoſtium, exq́; propinquo copias, quantæ, & cuius generis eſſent, ſpeculandas, obuius fit Annibali, et ipſi cum equitibus ad exploranda circa loca progreſſo. Neu-

tri alteros primo cernebant. denſior deinde inceſſu tot hominum equorumq́; oriens puluis ſignum propinquantium hoſtium fuit. Conſtitit utrunq; agmen: & prælio ſeſe expediebant. Scipio iaculatores, & Gallos equites in fronte locat: Romanos, ſociorumq́; quod roboris fuit: in ſubſidijs. Annibal frenatos equites in medium accipit: cornua Numidis firmat. Vix dum clamore ſublato, iaculatores fugêre inter ſubſidia ad ſecundam aciem. inde equitum certamen erat aliquandiu anceps. deinde quia turbabant equos pedites intermiſti: multis labentibus ex equis, aut deſilientibus, ubi ſuos premi circunuentos uidiſſent: iam magna ex parte anceps pugna erat: donec Numidæ, qui in cornibus erant: circunuecti paululum ab tergo ſe oſtendêre. Is pauor perculit Romanos: auxitq; pauorem conſulis uulnus, periculumq́; intercurſu tum primum pubeſcentis filij propulſatum. Hic erat iuuenis, penes quem perfecti huiuſce belli laus eſt: Africanus ob egregiam uictoriam de Annibale, & de Pœnis appellatus. Fuga tamen effuſa iaculatorum maxime fuit: quos primos Numidæ inuaſerunt. Alius confertus equitatus conſulem in medium acceptum non armis modo, ſed etiam corporibus ſuis protegens, in caſtra, nuſquam trepide neq; effuſe cedendo, reduxit. Seruati conſulis decus, Cœlius ad ſeruum natione Ligurem delegat. Malim equidem de filio uerum eſſe: quod & plures tradidere authores. ſeruum fama obtinuit. Hoc primũ cum Annibale prœliũ fuit. quo facile apparuit, et equitatu meliorem Pœnum eſſe: & ob id campos patentes, quales ſunt iter Padũ,

Alpeſq;: bello gerendo Romanis aptos non eſſe. Itaq; proxima nocte iuſſis militibus uaſa ſilentio colligere, caſtra ab Ticino mota: feſtinatumq; ad Padum eſt: ut ratibus, quibus iunxerat flumen: nondum reſolutis, ſine tumultu, atq; inſectatione hoſtis copias traijceret. Prius Placentiam peruenere: quàm ſatis ſciret Annibal ab Ticino profectos. tamen aliquot moratorum in citeriore ripa ſegniter ratem ſoluentes cepit. tranſire non potuit pótem: ut extrema reſoluta erant, tota rate in ſecundam aquam labente. Celius author eſt: Magonem cum equitatu, & Hiſpanis peditibus flumen extemplo tranſnataſſe: ipſum Annibalem per ſuperiora Padi uada exercitum traduxiſſe: elephantis in ordinem ad ſuſtinendum impetum fluminis oppoſitis. Ea periti amnis eius uix fecerint. nanq; equites armis equisq; ſaluis tantam uim fluminis ſuperaſſe, non ueriſimile eſt: ut iam Hiſpanos omnis inflati tranſuexerint utres: ſed multorum dierum circuitu Padi uada petenda fuerint: quà exercitus grauis impedimentis traduci poſſet. Potiores apud me authores ſunt: qui biduo uix locum rate iungendo flumini inuentum tradunt: eà cum Magone equites Hiſpanorum expeditos præmiſſos. Dum Annibal circa flumen legationibus Gallorum audiendis moratus traijcit grauius peditũ agmen: interim Mago, equitesq; ab tranſitu fluminis diei unius itinere Placentiam ad hoſtes contendunt. Annibal paucis poſt diebus ſex millia à Placentia caſtra communiuit: & poſtero die in conſpectu hoſtium acie directa, poteſtatem pugnæ fecit. Inſequenti nocte cædes in caſtris romanis, tumultu tamẽ q̃ re maior, ab

auxiliaribus Gallis facta eſt. Ad duo millia peditum, & ducenti equites, uigilibus ad portas trucidatis, ad Annibalem transfugiunt. quos Pœnus benigne allocutus, & ſpe ingentium donorum accenſos, in ciuitates quenq; ſuas ad ſollicitandos popularium animos dimiſit. Scipio cædem eam ſignum defectionis omnium Gallorum eſſe ratus, contractosq; eo ſcelere uelut iniecta rabie ad arma ituros, quanquam grauis adhuc uulnere erat: tamen quarta uigilia noctis inſequentis tacito agmine profectus ad Trebiam fluuium in loca altiora, collesq; impeditiores equiti caſtra mouet. Minus quàm ad Ticinum fefellit. miſſisq; Annibal primum Numidis, deinde omni equitatu turbaſſet utiq; nouiſſimum agmen: ni auiditate prædæ in uacua romana caſtra Numidæ diuertiſſent. Ibi dum perſcrutantes loca omnia caſtrorum nullo ſatis digno moræ pretio tempus terunt: emiſſus hoſtis de manibus eſt. & cum iam tranſgreſſos Trebiam Romanos, metantesq; caſtra conſpexiſſent: paucos moratorum occiderunt circa flumen interceptos. Scipio nec uexationem uulneris in uia iactantis ultra patiens, & collegam (iam enim reuocatum ex Sicilia audierat) ratus expectandum, locum, qui propè flumen tutiſſimus ſtatiuis eſt uiſus: delectum communiuit. Nec procul inde Annibal cum conſediſſet: quantum uictoria equeſtri elatus, tantum anxius inopia, quæ per hoſtium agros euntem nuſquam præparatis commeatibus maior in dies excipiebat: ad Claſtidium uicum, quo magnum frumenti numerum congeſſerant Romani: mittit. ibi cum uim pararent: ſpes facta proditionis: nec ſanè magno pre-

tio,nummis aureis quadringentis datis P. Brunduſino præfecto præſidij corrupto, traditur Annibali Claſtidium. id horreum fuit Pœnis ſedentibus ad Trebiam. In captiuos ex tradito præſidio,ut fama clementiæ in principio rerum colligeretur: nihil ſæuitum eſt.

Cum ad Trebiam terreſtre conſtitiſſet bellum: interim circa Siciliam,inſulasq; Italiæ imminentes, & à Sempronio conſule, & ante aduentum eius terra mariq; res geſtæ. Viginti quinqueremes cum mille armatis ad depopulandam oram Italiæ à Carthaginenſibus miſſæ. nouem Liparas: octo ad inſulã Vulcani tenuerunt: tres in fretum auertit æſtus. Ad eas conſpectas à Meſſana duodecim naues ab Hierone rege Syracuſanorum miſſæ, qui tum forte Meſſanæ erat conſulem romanum opperiens: nullo repugnante captas,naues Meſſanam in portum deduxerunt. Cognitum ex captiuis: præter uiginti naues, cuius ipſi claſſis eſſent: in Italiam miſſas, quinq; & triginta alias quinqueremes Siciliam petere ad ſollicitandos ueteres ſocios. Lilybæi occupandi præcipuam curam eſſe. credere eadem tempeſtate, qua ipſi diſiecti forent: eam quoq; claſſem ad Egadis inſulam deiectam. Hæc ſicut audita erant: rex Meſſanæ Aemilio prætori, cuius Sicilia erat prouincia: præſcribit: monetq;: Lilybæum firmo teneret præſidio. Extemplo & circa prætorem à ciuitate miſſi legati,tribuniq;: qui ſuos ad curam cuſtodiæ intenderent: ante omnia Lilybæum teneri ad apparatum belli: edicto propoſito,ut ſocij nauales decem dierum cocta cibaria ad naues deferrent: & ubi ſignum datum eſſet: nequid moram conſcen-

dendi facerent: perq́; omnem oram qui erant: ex ſpeculis conſpicerent aduentantem hoſtium claſſem. Simul itaq́;, quanquam de induſtria morati curſum nauium erant Carthaginenſes: ut ante lucem accederent Lilybæum: præſenſum tamen eſt: quia & luna pernox erat: & ſublatis armamentis ueniebant: extemplo datum è ſpeculis ſignum: & in oppido ad arma conclamatum eſt: & in naues conſcenſum. pars militum in muris, portarumq́; ſtationibus, pars in nauibus erant. & Carthaginenſes, quia rem fore haud cum imparatis cernebant: uſq; ad lucem portu ſe abſtinuerunt: demendis armamentis eo tempore, aptandaq́; ad pugnam claſſe abſumpto. Vbi illuxit: recepere claſſem in altum: ut ſpatium pugnæ eſſet: exitumq́; liberum è portu naues hoſtium haberent. Nec Romani detrectauere pugnam: & memoria circa ea ipſa loca geſtarum rerum freti, & militum multitudine, ac uirtute. Vbi in altum euecti ſunt: Romanus conſerere pugnam, & ex propinquo uires conferre uelle. contra eludere Pœnus: & arte, non ui rem gerere: nauiumq́; quàm uirorum, aut armorum malle certamen facere. nam ut ſocijs naualibus affatim inſtructam claſſem, ita inopem milite habebant: et ſic, ubi conſerta manus eſſet: haudquaquam par numerus armatorũ ex ea pugnabat. Quod ubi animaduerſum eſt: & Romanis multitudo ſua auxit animũ: et paucitas illis minuit. Extẽplo ſeptẽ naues punicæ circũuẽtæ: fugam cæteræ ceperũt. Mille & DCC fuere in nauibus capti milites: nauitæq́; in ijs tres nobiles Carthaginenſium. claſſis romana icolumis, una tãtũ per-

forata naui, ſed ea quoq; ipſa reduce, in portum re dijt. Secundum hanc pugnam nondum gnaris eis, qui Meſſanæ erant: L. Sempronius conſul Meſſanam ue- nit: & fretum intranti rex Hiero claſſem ornatam obuiam duxit. tranſgreſſusq; ex regia in prætoriã nauem, gratulatus ſoſpitem cum exercitu & nauibus adueniſſe, precatusq; proſperum ac felicem in Siciliã tranſitum, ſtatum deinde inſulæ, & Carthaginenſiũ conata expoſuit: pollicitusq; eſt quo animo priore bello populum romanum iuuenis adiuuiſſet: eo ſenem ad- iuturum: frumenta, ueſtimentaq; ſe legionibus con- ſulis, ſocijsq; naualibus gratis præbiturum. grande periculum Lilybæorum, maritimisq; ciuitatibus eſſe: quibuſdam uolentibus nouas res fore. Ob hæc con- ſuli nihil cunctandum uiſum: quin Lilybæum claſ- ſe peteret. & rex, regiaq; claſſis unà profecti. naui- gantes inde, pugnatum ad Lilybæum, fuſasq; & ca- ptas hoſtium naues accepere. À Lilybæo conſul, Hiero ne cum claſſe regia dimiſſo, relictoq; prætore ad tuẽ- dam Siciliæ oram, ipſe in inſulam Melitam, quæ à Carthaginenſibus tenebatur: traiecit. aduenieñti Amil car Giſgonis filius præfectus præſidij cum paulo mi- nus duobus millibus militum, oppidumq; cum inſula traditur. inde poſt paucos dies reditum Lilybæum. ca ptiuiq; & à conſule, & à prætore, præter inſignes nobilitate uiros, ſub corona uenierunt. Poſtquam ab ea parte ſatis tutam Siciliam cenſebat conſul: ad inſulas Vulcani, quia fama erat ſtare ibi punicam claſſem: tra iecit. nec quiſquam hoſtium circa eas inſulas inuentus. iam forte tranſmiſerant ad uaſtandam Italiæ oram:

depopulatóq; Vibonenſi agro urbem etiam terrebant. Repetenti Siciliam conſuli excurſio hoſtium in agrum uibonenſem facta nunciatur: literæq; à ſenatu de tráſitu in Italiam Annibalis. & ut primo quoq; tempore collegæ ferret auxilium: miſſæ traduntur. Multis ſimul anxius curis exercitum extemplo in naues impoſitum Ariminum ſupero mari miſit: Sex. Pomponio legato cum uigintiquinq; longis nauibus uibonenſem agrum, maritimamq; oram Italiæ tuendam attribuit: M. Aemylio prætori quinquaginta nauium claſſem expleuit: ipſe compoſitis Siciliæ rebus, decem nauibus oram Italiæ legens, Ariminum peruenit: inde cum exercitu ſuo profectus ad Trebiam flumen collegæ coniungitur. Iam ambo conſules, & quicquid romanarum uirium erat Annibali oppoſitum, aut illis copijs defendi poſſe romanum imperium, aut ſpẽ nullam aliam eſſe, ſatis declarabat. Tamen conſul alter equeſtri prælio uno, & uulnere ſuo minutus trahi rem malebat. recentis animi alter, eoq; ferocior nullam dilationem patiebatur. Quod inter Trebiam, Padumq; agri eſt: Galli tum incolebant: in duorum præpotentium populorum certamine per ambiguum fauorem haud dubie gratiam uictoris ſpectantes. Id Romani, nequid modo mouerent: æquo ſatis, Pœnus periniquo animo ferebat: à Gallis accitum ſe ueniſſe ad liberandum eos dictitans. Ob eam iram, ſimul ut præda militem aleret: duo millia peditum, & mille equites, Numidas pleroſq; mixtos, quoſdam & Gallos populari omnem deinceps agrum uſq; ad Padi ripas iuſſit. Egentes ope Galli, cum ad id dubios ſer-

uaſſent animos: coacti ab authoribus iniuriæ ad uindices futuros declinant: legatisq́; ad conſulem miſſis, auxilium Romanorum terræ ob nimiam cultorum fidem in Romanos laboranti, orant. Cornelio nec cauſa, nec tempus agendæ rei placebat: ſuſpectaq́; ei gens erat, tum ob infida multa facinora: tum, ut alia uetuſtate obſoleuiſſent: ob recentem Boiorum perfidiam. Sempronius contra, continendis in fide ſocijs maximum uinculum eſſe, primosq́;, qui coiſſent, ope defenſos cenſebat. tum collega cunctante, equitatum ſuum mille peditum iaculatoribus fermè admiſtis, ad defendendum gallicum agrum trans Trebiam mittit. Ii ſparſos, & in compoſitos, oneratosq́; præda plerosq; cum inopinantes inuaſiſſent: ingentem terrorem, cædemq́;, ac fugam uſq; ad caſtra, ſtationesq́; hoſtium fecere: unde multitudine effuſa pulſi rurſus ſubſidio ſuorum prælium reſtituere. Varia inde pugna ſequentes quacunq; ad extremum æquaſſent certamen: maior tamen hoſtium Romanis fama uictoriæ fuit. Cæterum nemini omniũ maior, iuſtiorq́;, quàm ipſi conſuli uideri. gaudio efferri: qua parte copiarum alter conſul uictus foret: ea ſe uiciſſe. reſtitutos ac refectos militum animos: nec quenquam eſſe, præter collegam: qui dilatam dimicationem uellet. eum animo magis, quam corpore ægrum memoria uulneris aciem ac tela horrere. ſed non eſſe cum ægro ſeneſcendum. quid enim ultra differri, ac teri tempus? quẽ tertiũ conſulẽ, quem aliũ exercitum expectari? caſtra Carthaginenſium in Italia, ac propè in conſpectu urbis eſſe. non Siciliam, ac Sardiniam uictis

ademptas: nec eis Iberum Hiſpaniam peti: ſed ſolo patrio, terraq́; , in qua geniti forent: pelli Romanos. Quantum ingemiſcant, inquit, patres noſtri circa mœnia Carthaginis bellare ſoliti: ſi uideant nos progeniem ſuam, duos conſules, conſularesq́; exercitus in media Italia pauentes intra caſtra? Pœnum quod inter alpes, Appenninumq́; agri ſit: ſuæ ditionis feciſſe? Hæc aſſidens ægro collegæ, hæc in prætorio propè cõcionabundus agere. ſtimulabat & tempus propinquum comitiorum: ne in nouos conſules bellum differretur: & occaſio in ſe unum uertendæ gloriæ: dũ æger collega erat. Itaq; nequicquam diſſentiente Cornelio, parari ad propinquum certamen milites iubet. Annibal cum quid optimum foret hoſti, cerneret: uix ullam ſpem habebat temere, atq; improuide quicquã conſules acturos. ſed cum alterius ingenium fama prius, deide re cognitũ p̄citũ ac ferox ſciret eẽ: ferociusq́; factum ex proſpero cum prædatoribus ſuis certamine crederet: adeſſe gerendæ rei fortunam haud diffidebat. cuius ne quod prætermitteret tempus: ſollicitusq́; , & intentus erat: dum tyro hoſtium eſſet miles: dum meliorem ex duabus inutilem uulnus faceret: dum Gallorum animi uigerent: quorum ingentem multitudinem ſciebat ſegnius ſecuturam, quanto longius ab domo traherentur. Cum ob hæc, taliaq́; ſperaret propinquum certamen: et facere, ſi ceſſaretur, cuperet: ſpeculatoresq́; Galli ad ea explorãda, quæ uellet, tutiores, quia in utriſq; caſtris militabãt: paratos pugnæ eſſe Romanos retuliſſent: locũ iſidijs circũſpectare Pœnus cœpit. Erat in medio riuus p̄altis utrinq; clau-

ſus ripis, et circa obſitus paluſtribus hærbis, et, qbus inculta fermè ueſtiuntur: uirgultis, uepribuſq́;. quem ubi ad equites quoq; tegendos ſatis latebroſum locum circumuectus ipſe oculis perluſtrauit: hic erit locus, Magoni fratri ait, quem teneas. delige centenos uiros ex omni equite pedite, atq;: cum quibus ad me uigilia prima uenias. nunc corpora curare tempus eſt. Ita præconium miſſum. mox cum delectis Mago aderat. Robora uirorum cerno, inquit Annibal. ſed ut & numero etiam, non animis modo ualeatis: ſingulis uobis nouenos ex turmis, manipulisq́; ueſtris ſimiles eligite. Mago locum monſtrabit: quem inſideatis. hoſtē cæcum ad has belli artes habebitis. Ita mille equitibus Magoni, mille peditibus dimiſſis, Annibal prima luce Numidas equites tranſgreſſos Trebiam flumen obequitare iubet hoſtium portis: iaculandoq́; in ſtatiōes elicere ad pugnam hoſtem: iniecto deinde certamine, cedendo ſenſim citra flumen pertrahere. Hæc mādata Numidis. cæteris ducibus, peditum equitumq́; præceptum: ut prandere omnes iuberent: armatos deinde, inſtratiſq́; equis ſignum expectare. Sempronius ad tumultum Numidarum primum omnem equitatum, ferox ea parte uirium, deinde ſex millia peditum, poſtremo omnes copias ad deſtinatum locum iam ante cōſilio auidus certaminis eduxit: Erat forte brumæ tempus, & niualis dies in locis Alpibus Appenninoq́; interiectis, propinquitate etiam fluminum ac paludū prægelidis. ad hæc raptim eductis hominibus atq; equis, non capto ante cibo, non ope ulla ad arcendum frigus adhibita, nihil caloris inerat: & quicquid au-

ræ fluminis appropinquabat: afflabat acrior frigoris uis. ut uero refugientes Numidas inſequentes aquam ingreſſi ſunt: (& erat pectoribus tenus aucta nocturno imbri) tum utiq; egreſſis rigere omnibus corpora: ut uix armorum tenendorum potentia eſſent: et ſimul procedente iam die fame etiam deficere. Annibalis interim miles ignibus ante tentoria factis, oleóq; per manipulos, ut mollirent artus, miſſo, & cibo per otium capto, ubi tranſgreſſos flumen nunciatum eſt hoſtes: alacer animus corporibusq; arma capit: atq; in aciẽ procedit. Baleares locat ante ſigna, leuem armaturam, octo fermè millia hominum: deinde grauiorem armis peditem. quod uirium, quod roboris erat: in cornibus circunfudit: decẽ millia equitum: et ab cornibus in utranq; partem diuerſos elephantos ſtatuit. Conſul effuſos ſequenteis equites, cum ab reſiſtentibus ſubito Numidis incauti exciperentur: ſigno receptui dato reuocatos circũdedit peditibus. Duo de uiginti millia romana erãt: ſociũm nominis latini XX: auxilia præterea Cenomanorũ. ea ſola in fide manſerat gallica gens. his copijs concurſum eſt. Prælium à Balearibus ortum eſt. quibus cum maiore robore legiones obſiſterent: deductæ propere in cornua leuis armaturæ ſunt. quæ res effecit ut equitatus romanus extẽplo urgeretur. nã cum uix iã per ſe reſiſterent decem millibus equitum quatuor millia: & feſſi Romani pleriſq; integris Pœnis obruti ſunt inſuper uelut nube iaculorum à Balearibus coniecta: ad hoc elephanti eminentes ab extremis cornibus, equis maxime non uiſu modo, ſed odore inſolito territis, fugam la

te faciebant. Pedeſtris pugna par animis magis, quàm uiribus erat: quas recentes Pœnus pauloante curatis corporibus in prælium attulerat: contra, ieiuna feſſáq; corpora Romanis, & rigentia gelu torpebant. reſtitiſſent tamen animus: ſi cum pedite ſolum foret pugnatum. ſed et Baleares pulſo equite iaculabantur in latera: & elephanti iam in mediam peditum aciem ſeſe tulerant: & Mago, Numidǽq;, ſimul latebris eorum improuida præterlata acies eſt: exorti à tergo ingentem tumultum, ac terrorem fecere. Tamen in tot circunſtantibus malis manſit aliquãdiu immota acies: maxime præter ſpem omniũ aduerſus elephantos. eos pedites ad id ipſum locati uerutis coniectis, & auertere: & inſecuti auerſos ſub caudis, qua maxime molli cute uulnera accipiunt: fodiebant. trepidantiſq; prope iam in ſuos conſternatos media acie in extremam ad ſiniſtrum cornu aduerſus Gallos auxiliares agi iuſſit Annibal. extemplo haud dubiam fecere fugam. additus quoq; nouus terror Romanis: ut fuſa auxilia ſua uiderunt. itaq; cum iam in orbem utrinq; pugnarent: decem millia fermè hominum, cum alij euadere nequiuiſſent: media Afrorum acie, quæ gallicis auxilijs firmata erat: cum ingenti cæde hoſtium per rupere. Et cum neq; in caſtra reditus eſſet flumine interclußis: neq; præ imbri ſatis decernere poſſent qua ſuis opem ferrent: Placentiam recto itinere perrexere. Plures deinde in omnes partis eruptiones factæ. & qui flumen petiere: aut gurgitibus abſumpti ſunt: aut inter cunctationem ingrediendi ab hoſtibus oppreſſi. qui paſſim per agros fuga ſparſi erant: ueſtigia ce=

dentis ſequentes agminis Placentiam contendere. alijs timor hoſtium audaciam ingredi flumen fecit: tranſgreſſiq; in caſtra peruenere. Imber niue miſtus, & intoleranda uis frigoris, & homines multos, & iumenta, & elephantos propè omnis conſumpſit. Finis inſequendi hoſtis Pœnis flumen Trebia fuit. & ita torpentes gelu in caſtra rediere: ut uix lætitiam uictoriæ ſentirent. Itaque nocte inſequenti, cum præſidium romanorum caſtrorum, & quod reliquum ex magna parte militum erat: ratibus Trebiam trayçerent: aut nihil ſenſere Pœni obſtrepente pluuia: aut, quia iam moueri præ laſſitudine nequibant, ac uulneribus: ſentire ſeſe diſſimulauerunt. quietisq; Pœnis tacito agmine ab Scipione conſule exercitus Placentiam eſt perductus: inde Pado traiectus Cremonam: ne duorum exercituum hybernis una colonia premeretur. Romam tantus terror ex hac clade perlatus eſt: ut iam ad urbem Romam crederent infeſtis ſignis hoſtem uenturum: nec quicquam ſpei, aut auxilij eſſe: qua portis, mœnibusq; uim arcerent. Vno conſule ad Ticinum uicto, altero ex Sicilia reuocato, duobus conſulibus, duobus conſularibus exercitibus uictis, quos alios duces, quas alias legiones eſſe, quæ accerſerentur? Ita territis Sempronius conſul aduenit: ingenti periculo per effuſos paſſim ad prædandum hoſtium equites, audacia magis, quàm conſilio aut ſpe fallendi, reſiſtendi'ue, ſi non falleret: tranſgreſſus. Id quod unum maxime in præſentia deſyderabatur: comitijs conſularibus habitis, in hyberna redijt. Creati conſules, Cn. Seruilius, & C. Flaminius. Cæte

rum ne hyberna quidem Romanis quieta erant: uagantibus paſſim Numidis equitibus, & quæ his impeditiora erant: Celtiberis, Luſitaniſq;. Omnes igitur clauſi undiq; commeatus erant: niſi quos Pado naues ſubueherent. Emporium propè Placentiam fuit, & opere magno munitum, & ualido munitum præſidio. Eius caſtelli oppugnandi ſpe cum equitibus, ac leui armatura profectus Annibal, cum plurimum in cælando incœpto ad effectum ſpei habuiſſet: nocte adortus non fefellit uigiles. tantus repente clamor eſt ſublatus: ut Placentiæ quoq; audiretur. Itaq; ſub lucem cum equitatu conſul aderat: iuſſis quadrato agmine legionibus ſequi. Equeſtre prælium interim commiſſum: in quo, quia Annibal ſaucius pugna exceſſit: pauore hoſtibus iniecto, defenſum egregie præſidium eſt. Paucorum inde dierum quiete ſumpta, & uix dum ſatis percurato uulnere, ad Victumuias ire pergit oppugnandas. Id emporium à Romanis gallico bello fuerat munitum. inde locum frequentauerant accolæ mixti undiq; ex finitimis populis: & tum terror populationum eo plerosq; ex agris compulerat. Huius generis multitudo fama impigre defenſi ad Placentiam præſidij accenſa, armis arreptis obuiam Annibali procedit. Magis agmine, quàm acie in uia concurrerunt. et cum ex altera parte nihil, præter inconditam turbam eſſet: in altera & dux militi, & duci fidens miles: ad triginta quinq; millia hominum à paucis fuſa. Poſtero die deditione facta præſidium intra mœnia accipere: iuſſiq; arma tradere. Cum dicto paruiſſent: ſignum repente uictoribus datur: ut tanquam ui captã

urbem

urbem diriperent. neq; ulla, quæ in tali re memorabi lis ſcribentibus uideri ſolet: prætermiſſa clades eſt. adeo omnis libidinis, crudelitatiſq;, & inhumanæ ſu perbiæ editum in miſeros eſt exemplum. Hæ fuere hybernæ expeditiones Annibalis. Haud longis inde temporibus, dum intolerabilia frigora erant: quies militi data eſt: & ad prima, ac dubia ſigna ueris pro fectus ex hybernis, in Hetruriam ducit: eam quoque gentem, ſicut Gallos, Liguresq;, aut ui, aut uoluntate adiuncturus. Tranſeuntem Appenninum adeo atrox tempeſtas adorta eſt: ut Alpium feritatem propè ſu peraverit. Vento miſtus imber cum ferretur in ipſa ora prima: quia aut arma omittenda erant: aut con tra enitentes uortice intorti affligebantur: conſiſtere. de inde cum iam ſpiritum includeret: nec reciprocare animam ſineret: auerſi à uento parumper conſedere. Tum uero ingenti ſono cœlum ſtrepere: et inter hor rendos fragores micare ignes. capti auribus, & oculis metu omnes torpere. Tandem effuſo imbre, cum eo ma gis accenſa uis uenti eſſet: ipſo illo, quo deprehenſi erant, loco caſtra ponere neceſſarium uiſum eſt. Id uero laboris uelut de integro initium fuit. nam nec expli care quicquam, nec ſtatuere poterant: nec quod ſta tutum eſſet: manebat: omnia perſcindente uento, & rapiente. & mox aqua leuato uento cum ſuper gelida montium cacumina concreta eſſet: tantum niuoſæ grá dinis deiecit: ut omnibus omiſſis procumberent homi nes, tegminibus ſuis magis obruti, quàm tecti. tantaq; uis frigoris inſecuta eſt: ut ex illa miſerabili homi num, iumentorumq; ſtrage cum ſe quiſq; attollere, ac

leuare uellet: diu nequiret: quia torpentibus rigore neruis uix flectere artus poterant. deinde ut tandem agitando ſeſe mouere, ac recipere animos: & raris locis ignis fieri eſt cœptus: ad alienam opem quiſq; inops tendere. Biduum eo loco uelut obſeſſi manſere. multi homines, multa iumenta, elephanti quoque ex his, qui prælio ad Trebiam facto ſuperfuerant: ſeptem abſumpti. Digreſſus Appennino retro ad Placentiam caſtra mouit: & ad decem millia progreſſus conſedit. poſtero die XII millia peditum, quinque equitum aduerſus hoſtem ducit. Nec Sempronius conſul (iam enim redierat ab Roma) detrectauit certamen. atq; eo die tria millia paſſuum inter bina caſtra fuere. Poſtero die ingentibus animis, uario euentu pugnatum eſt. primo concurſu adeo res romana ſuperior fuit: ut non acie uincerent ſolum: ſed perculſos hoſtes in caſtra perſequerentur: mox caſtra quoq; oppugnarent. Annibal paucis propugnatoribus in uallo portisq; poſitis, cæteros confertos in media ualle recepit: intentosq; ſignum ad erumpendum ſpectare iubet. Iam nona fermè diei hora erat: cum Romanus nequicquam fatigato milite, poſtquam nulla ſpes erat potiundi caſtris: ſignum receptui dedit. quod ubi Annibal accepit: laxatamq; pugnam, & receſſum à caſtris uidit: extemplo equitibus dextra læuaq; emiſſis in hoſtem, ipſe cum peditum robore de his caſtris erupit. Pugna raro ulla magis ſæua, & cum utriuſque partis pernicie clarior fuiſſet: ſi extendi ea dies in longum ſpatium quiuiſſet. nox accenſum ingentibus animis prælium

diremit. itaque acrior concurſus fuit, quàm cædes. & ſicut æquata fermè pugna erat: ita clade pari diſceſſum eſt. ab utraq; parte ſexcentis plus peditibus, et dimidium eius equitum cecidit. ſed maior Romanis, quàm pro numero iactura fuit: quia equeſtris ordinis aliquot, & tribuni militum quinq;, & præfecti ſociorum tres ſunt interfecti. Secundum eam pugnam Annibal in Ligures, Sempronius Lucam conceſſit. Venienti in Ligures Annibali per inſidias intercepti duo quæſtores romani, C. Fuluius, & L. Lucretius cum duobus tribunis militum, & quinq; equeſtris ordinis ſenatorum fermè liberis, quo magis ratam fore cum his pacem ſocietatemq; crederet: traduntur. Dum hæc in Italia geruntur: Cn. Scipio in Hiſpaniam cum claſſe & exercitu miſſus, cum ab oſtio Rhodani profectus, pyreneoſq; montes circumuectus emporijs appuliſſet claſſem: expoſito ibi exercitu, orſus à Lacetanis uſq; ad Iberum flumen partim renouandis ſocietatibus, partim nouis inſtituendis, romanæ ditionis fecit. inde conciliata clementiæ fama nó ad maritimos modo populos, ſed ĩ mediterraneis quoq; ac montanis ad ferociores iam gentes ualuit. nec pax modo apud eos, ſed ſocietas etiam armorum parata eſt: ualidæq; aliquot auxiliorum cohortes ex his conſcriptæ ſunt. Hannonis cis Iberum prouincia erat. eum reliquerat Annibal ad regionis eius præſidium. Itaq; prius quàm alienarentur omnia: obuiam eundum ratus, caſtris in conſpectu hoſtium poſitis, in aciem eduxit. Nec Romano differendum certamen uiſum: quippe qui ſciret cum Hannone, & Aſdru-

bale ſibi dimicandum eſſe: malletq; aduerſus ſingulos ſeparatim, quàm aduerſus duos ſimul rem gerere. Nec magni certaminis ea dimicatio fuit. Sex millia hoſtiũ cæſa: duo capta cum præſidio caſtrorum. nam et caſtra expugnata ſunt: atq; ipſe dux militum cum aliquot præſidijs capitur: & Saſſum propinquum caſtris oppidum expugnatur. Cæterum præda oppidi parui pretij rerum fuit: ſuppellex barbarica, ac uilium mancipiorum. caſtra militem ditauere, non eius modo exercitus, qui uictus erat: ſed & eius, qui cum Annibale in Italia militabat: omnibus ferè caris rebus, ne grauia impedimenta ferentibus eſſent: circa Pyreneum relictis. Prius, quàm certa huius cladis fama accederet: tranſgreſſus Iberum Aſdrubal cum octo millibus peditum, mille equitibus, tanquam ad primum aduentum Romanorum occurſurus, poſtquam perditas res, amiſſáq; caſtra accepit: iter ad mare conuertit. Haud procul Tarracone claſſicos milites, naualesq; ſocios uagos palantisq; per agros (quod fermè ſit: ut ſecundæ res negligentiam creant) equite paſſim dimiſſo cum magna cæde, maiore fuga ad naues compellit. nec diutius circa ea loca morari auſus, ne à Scipione opprimeretur: trans Iberum ſeſe recepit. Et Scipio raptim ad famam nouorum hoſtium agmine acto, cum in paucos præfectos paululum animaduertiſſet: præſidio Tarracone modico relicto, emporia cum claſſe redijt. Vixdum digreſſo eo Aſdrubal aderat: & Ilergetum populo, qui obſides Scipioni dederat: ad defectionem impulſo, cum eorum ipſorum iuuentute agros fidelium Romanis ſociorum uaſtat. Excito deinde Scipione hy-

bernis ſtoicoſis Tarracone Iberum rurſus cedit. Agros Scipio relictos ab authore defectionis, & Ilergetum gentem cum infeſto exercitu inuaſiſſet: compulſis omnibus Atanagiam urbem, quæ caput eius populi erat: circunſedit: intráq; dies paucos pluribus quàm ante obſidibus imperatis, Ilergetes pecunia etiam multatos in ius ditionemq; recepit. inde in auſetanos propè Iberum, ſocios & ipſos Pœnorum procedit: atq; urbe eorum obſeſſa, Lacetanos auxilium finitimis ferentes nocte haud procul iam urbem cum intrare uellent: excepit inſidijs. Cæſa ad XII millia: exuti penè omnes armis, domos paſſim palantes per agros diffugêre. nec obſeſſos alia ulla res, quàm iniqua oppugnantibus hyems tutabatur. XXX dies obſidio fuit: per quos raro unquam nix minus quatuor pedes alta iacuit: adeóq; pluteos, ac uineas Romanorum operauerat: ut ea ſola ignibus aliquoties coniectis ab hoſte etiam tutamentum fuerit. poſtremo cum Amuſitus princeps eorum ad Aſdrubalem profugiſſet: XX argenti talentis pacti deduntur. Tarraconem in hyberna reditum eſt. Romæ, aut circa urbem multa ea hyeme prodigia facta: aut, quod euenire ſolet motis ſemel in religionem animis: multa nuntiata, & temere credita ſunt. In quis ingenuum infantem ſemeſtrem in foro olitorio triumphum clamaſſe: & foro boario bouem in tertiam contignationem ſua ſponte ſcandiſſe: atq; inde tumultu habitatorũ territum ſeſe deieciſſe: & nauium ſpeciem de cœlo affulſiſſe: et ædem Spei, quæ eſt in foro olitorio: fulmine ictam. Et Lanuuij hoſtiam ſe commouiſſe: & coruum in ædem Iunonis deuo-

laſſe: atq; in ipſo puluinario conſediſſe. Et in agro amiternino multis locis hominum ſpecie procul candida ueſte uiſos: nec tamen illos congreſſos. Et in Piceno lapidibus pluiſſe. Et Cæræ ſortes extenuatæ. Et in Gallia lupum uigili gladium è uagina raptum abſtuliſſe. Ob cætera prodigia libros adire decemuiri iuſſi. quod autem lapidibus pluiſſet in Piceno: nouendiale ſacrum edictum: & ſubinde alijs procurandis propè tota ciuitas operata fuit. Iam primum omnium urbs luſtrata eſt: hoſtiæq; maiores, quibus edictum eſt: dijs cæſæ: & donum ex auri pondo XL Lanuuium Iunoni portatum eſt: & ſignum æneum matronæ Iunoni in Auentino ædificauerũt: & lectiſternium Cære, ubi ſortes extenuatæ erant: imperatum: & ſupplicatio Fortunæ in Algido: Romæ quoq; & lectiſternium iuuentuti: & ſupplicatio ad ædem Herculis nominatim. deinde uniuerſo populo circa omnia puluinaria indicta: & Genio maiores hoſtiæ cæſæ quinque. & C. Attilius Seranus prætor uota ſuſcipere iuſſus: ſi in X annos R. P. eodem ſtetiſſet ſtatu. Hæc procurata uota: quæ ex libris ſibyllinis magna ex parte leuauerant animum religione. Conſulum deſignatorum alter Flaminius, cui eæ legiones, quæ Placentiæ hybernabant: ſorte euenerant: edictum, & literas ad conſulem miſit: ut is exercitus idibus martijs Arimini eſſet in caſtris. Huic in prouincia conſulatum inire conſilium erat, memori ueterum certaminum cum patribus: quæ tribunus plebis, & quæ poſtea conſul, prius de conſulatu, qui abrogabatur: deinde triũpho habuerat: inuiſus etiã

ſenatui ob nouam legem: quam inique Q. Claudius tribunus pl. aduerſus ſenatum uno patrum adiuuante C. Flaminio tulerat: nequis ſenator, qui'ue ſenatoris pater fuiſſet: maritimam nauem, quæ pluſquam trecentarum amphorarum eſſet: haberet. id ſatis habitum ad fructus ex agris uectandos. Quæſtus omnis patribus indecorus uiſus. Res per ſummā contentionem acta inuidiam apud nobilitatem ſuaſori legis, Flaminio fauorem apud plebem, alterum'q; inde conſulatum peperit. Ob hoc ratus auſpicijs emendis, latinarum'q; feriarum mora, & conſularibus alijs impedimentis retenturos ſe in urbe, ſimulato itinere priuatus clàm in prouinciam abijt. Ea res ubi palàm facta eſt: nouam inſuper iram infeſtis iam ante patribus mouit. Non cum ſenatu modo, ſed cum dijs imortalibus C. Flaminium bellum gerere. Conſulem ante inauſpicato factum reuocantibus ex ipſa acie dijs, atq; hominibus non paruiſſe. næ nunc conſcientias prætorum, & Capitolium, & ſolennem uotorum nuncupationem fugiſſe: ne die initi magiſtratus Iouis omne templum adiret: ne ſenatum inuiſus ipſi & ſibi, uni inuiſum uideret, conſuleret'q;: ne latinas indiceret: Ioui'q; Latiali ſolenne ſacrum in monte faceret: ne auſpicato profectus in Capitolium ad uota nuncupanda, paludatus inde ad prouinciam iret, lixæ modo, ſine inſignibus, ſine lictoribus profectus clàm, furtim, haud aliter, q̄ ſi exilij cauſa ſolū uertiſſet. magis pro maieſtate uidelicet iperij Arimini, q̄ Romæ magiſtratum initurum, & in diuerſorio hoſpitali, q̄ apud penate. ſuos prætextam ſumpturū, reuocandū uniuerſi, retra-

hendumq́; cenſuerunt: & cogendum omnibus prius præſentem in deos hominesq́; fungi officiјs: quàm ad exercitum, & in prouinciam iret. In eam legationem (legatos enim mitti placuit) Q. Terentius, & M. Antiſtius profecti nihilo magis eum mouere: quàm priori conſulatu literæ mouerant à ſenatu miſſæ. Paucos poſt dies magiſtratum iniјt: immolantiq́; ei uitulus iam ictus è manibus ſacrificantium ſeſe cum proripuiſſet: multos circunſtantes cruore reſperſit. Fuga procul etiam maior apud ignaros quid trepidaretur, & concurſatio fuit. id à pleriſq; in omen magni terroris acceptum. Legionibus inde duabus à Sempronio prioris anni conſule, duabus à C. Attilio prætore acceptis, in Hetruriam iam per Appennini tramites exercitus duci eſt cœptus.

DECADIS TERTIAE LIBER SECVNDVS.

IAM VER APPETEBAT: cum Annibal ex hybernis mouit, & nequicquam ante conatus tranſcendere Appenninum intolerandis frigoribus: & cum ingenti periculo moratus, ac metu. Galli, quos prædæ populationumq; conciuerat ſpes: poſtquam pro eo, ut ipſi ex alieno agro raperent, agerentq;: ſuas terras ſedem belli eſſe, premiq; utriusq; partis exercituum uiderunt hybernis: uerterunt retro ad Annibalem ab Romanis odia: petitusq; eſt ſæpe principum inſidijs: ipſorumq; inter ſe fraude eadem leuitate, qua conſenſerant: conſenſu indicantium ſeruatus erat: & mutando nunc ueſtem, nunc tegumenta capitis, errore etiam ſeſe ab iſidijs munierat. cæterum hic quoq; ei timor cauſa fuit maturius mouendi ex hybernis. Per idem tempus Cn. Seruilius Romæ idibus martijs magiſtratum inijt. Ibi cum de Rep. retuliſſet: redintegrata in C. Flaminiũ inuidia eſt. Duos ſe conſules creaſſe: unum habere. quod enim illi iuſtum imperium, quod auſpicium eſſet magiſtratus: id a domo, publicis priuatisq; penatibus, latinis ferijs actis, ſacrificio in monte perfecto, uotis rite in Capitolio nuncupatis, ſecum ferre: nec priuatum au-

ſpicia ſequi: nec ſine auſpicijs profectũ in externo ea ſolo noua, atq; integra concipere poſſe. Augebant metum prodigia ex pluribus ſimul locis nuntiata. In Sicilia militibus aliquot ſpicula; in Sardinia autem in muro circumeunti uigilias equiti ſcipionem, quem manu tenuerat: arſiſſe: & littora crebris ignibus fulſiſſe: & ſcuta duo ſanguinem ſudaſſe: et milites quoſdam ictos fulminibus: & ſolis orbem minui uiſum. Et Præneſte ardentes lapides cœlo cecidiſſe. Et Arpis palmas in cœlo uiſas: pugnantemq; cum luna ſolem. Et Capenæ duas interdiu lunas ortas. Et aquas Cærete ſanguine miſtas fluxiſſe: fontemq; ipſum Herculis cruẽtis manaſſe ſparſum maculis. Et Antij metentibus cruẽtas in corbem ſpicas cecidiſſe. Et Falerijs cœlum findi uiſum uelut magno hiatu: quaq; patuerit: ingens lumen effulſiſſe: ſortes ſua ſponte attenuatas: unamq; excidiſſe ita ſcriptam. Mauors ſuum telum concutit. Et per idem tempus Romæ ſignum Martis Appia uia ad ſimulacra luporum ſudaſſe. Et Capuæ ſpeciem cœli ardentis fuiſſe, lunæq; inter imbrem cadentis. Inde minoribus etiam dictu prodigijs fides habita. Capras lanatas quibuſdam factas. Et gallinam in marem, gallum in fœminam ſeſe uertiſſe. His ſicut erant nunciata expoſitis, authoribusq; in curiam introductis, conſul de religione patres conſuluit. Decretum: ut ea prodigia partim maioribus hoſtijs, partim lactentibus procurarentur: & uti ſupplicatio per triduum ad omnia puluinaria haberetur. Cætera cum decemuiri libros inſpexiſſent ut ita fierent: quemadmodum

cordi, eſſe diuinis carminibus præſirentur: id decem-uirorum monitu decretum eſt: Ioui primum donum fulmen aureum pondo quinquaginta fieret: Iunoni, Mineruæq; ex argento daretur: et Iunoni reginæ in Auentino, Iunoniq; Soſpitæ Lanuuij maioribus hoſtijs ſacrificaretur: Matronæq; pecunia collata, quantum conferre cuiq; commodum eſſet: donum Iunoni reginæ in Auentinum ferrent: lectiſterniumq; fieret: quin ut libertinæ & ipſæ, unde Feroniæ donum daretur: pecuniam pro facultatibus ſuis conferrent. Hæc ubi facta: decemuiri Ardeæ in foro maioribus hoſtijs ſacrificarunt. poſtremo Libero decimo iam menſe ad ædem Saturni Romæ immolatum eſt: lectiſterniumq; imperatum: & eum lectum ſenatores strauerunt: & conuiuium publicum, ac per urbem ſaturnalia die ac nocte clamatum: populusq; eum diem feſtum habere, ac ſeruare in perpetuum iuſſus. Dum conſul placandis Romæ dijs, trahendoq; delectu dat operam: Annibal profectus ex hybernis, quia iam Flaminiũ conſulem Arretiũ perueniſſe fama erat: cum aliud longius, cæterum commodius oſtenderetur iter: propiorem uiam per paludem petit: qua fluuius Arnus per eos dies ſolito magis inundauerat. Hiſpanos, & Afros, & omne quod ueterani erat robur exercitus: admiſtis ipſorum impedimentis, ne cubi conſiſtere coactis neceſſaria ad uſus deeſſent: primos ire iuſſit: ſequi Gallos: ut id agminis medium eſſet: nouiſſimos ire equites: Magonem inde cum expeditis Numidis cogere agmen: maxime Gallos, ſi tædio laboris longæq; uiæ (ut eſt mollis ad talia gens) dilaberentur, aut

ſubſiſterent: cohibentem. Primi, quà modo præirent duces: per præaltas fluuij, ac profundas uoragines hauſti penè limo, immergentesq́; ſe, tamen ſigna ſequebantur. Galli neq; ſuſtinere ſe prolapſi, neq; aſſurgere ex uoraginibus poterant: aut corpora animis, aut animos ſpe ſuſtinebant: alij feſſa ægre trahentes membra: alij, ubi ſemel uictis tædio animis procubuiſſent: inter iumenta & ipſa iacentia paſſim morientes. maximéq; omnium uigiliæ conficiebant, per quatriduum iam, & tres noctes toleratæ. Cum omnia obtinẽtibus aquis, nihil, ubi in ſicco feſſa ſternerent corpora: inueniri poſſet: cumulatis in aquas ſarcinis, inſuper incumbebant. iumentorum itinere toto proſtratorum paſſim acerui tantum, quod extaret aqua, quærentibus ad quietem parui temporis neceſſarium cubile dabant. Ipſe Annibal æger oculis ex uerna primum intemperie uariante calores frigoráq;, elephanto, qui unus ſuperfuerat: quod altius ab aqua extaret, uectus, uigilijs tamen, & nocturno humore, paluſtriq́; cœlo grauante caput, & quia medendi nec locus, nec tempus erat: altero oculo capitur. Multis hominibus iumẽtisq́; fœde amiſſis, cum tandem de paludibus emerſiſſet: ubi primum in ſicco potuit, caſtra locat: certumq́; per præmiſſos exploratores habuit: exercitum romanum circa Arretij mœnia eſſe. conſulis deinde conſilia atq; animum, & ſitum regionum, itineráq;, & copias, atq; commeatus expediendos, & cætera, quæ cognoſcenda in re erant: ſumma omnia cum cura inquirendo exequebatur. Regio erat in primis Italiæ fertilis, hethruſci campi, qui Feſulas inter, arretiumq́; iacent: fru-

menti, ac pecoris, & omni copia rerum opulenti. Conſul ferox ab conſulatu priore, & non modo legum aut patrum maieſtatis, ſed ne deorũ quidem ſatis metuẽs. hanc inſitam ingenio eius temeritatem fortuna proſpero ciuilibus, bellicisq; rebus ſucceſſu aluerat. itaque ſatis apparebat, nec deos, nec homines conſulentem ferociter omnia, ac præpropere acturum. quoq; pronior eſſet in uitia ſua: agitare eum, atq; irritare Pœnus parat: & læua relicto hoſte, Feſulas petens, Hethruriæ agros prædatum profectus, quantam maximam uaſtitatem poteſt, cædibus, incendijsq; conſuli procul oſtendit. Flaminius, qui ne quieto quidem hoſte ipſe quieturus erat: tum uero, poſteaquam res ſociorum ante oculos propè ſuos ferri, agiq; uidit: ſuum id dedecus ratus, per mediam iam Italiam uagari Pœnum: atq; obſiſtente nullo, ad ipſa romana mœnia ire oppugnanda: cæteris omnibus in concilio ſalutaria magis, quàm ſpecioſa ſuadentibus: collegam expectandum: ut coniunctis exercitibus communi animo, conſilioq; rem gererent: interim equitatu, auxilijsq; leuium armorum ab effuſa prædandi licentia hoſtem cohibendum: iratus ſe ex concilio proripuit: ſignumq; ſimul itineris, pugnæq; propoſuit. Quinimo Arretij ante mœnia ſedeamus: inquit. hic enim patria, & penates ſunt. Annibal emiſſus è manibus perpopuletur Italiam: uaſtãdoq;, & urendo omnia, ad romana mœnia perueniat: nec ante nos hinc mouerimus: quã, ſicut olim Camillum ab Veijs: C. Flaminium ab Aretio patres aciuerint. Hæc ſimul increpans cum ocius ſigna conuelli iuberet: & ipſe in æquum inſiluiſſet: æquus re=

pente corruit: conſulemq́; lapſum ſuper caput effudit. Teritis omnibus, qui circa erant: uelut fœdo omine incipiendæ rei, inſuper nuntiatur: ſignum omni ui moliente ſignifero conuelli nequire. Conuerſus ad nuntiũ, num literas quoq;, inquit, ab ſenatu affers: quæ me rẽ gerere uetant? abi: nuntia, ſignum effodiant: ſi ad cõuellendum manus præ metu obtorpuerint. Incedere inde agmen cœpit: primoribus ſuper quàm quod diſceſſerát à concilio, territis etiam duplici prodigio: milite in uulgus læto ferocia ducis: cum ſpẽ magis ipſam, quàm cauſam ſpei intueretur. Annibal quod agri eſt inter Cortonam urbem, Traſimenumq́; lacum: omni clade belli peruaſtat: quo magis iram hoſti ad uindicandas ſociorum iniurias acuat. Et iam peruenerant ad loca inſidijs nata: ubi maxime montes Cortonenſes Traſimenus ſubit. Via tantum intereſt perágusta, uel ad ipſum de induſtria relicto ſpatio: deinde paulo latior pateſcit campus: inde colles aſſurgunt. Ibi caſtra in aperto locat: ubi ipſe cum Afris modo, Hiſpaniſq́; conſyderet. Baleares, cæteramq́; leuem armaturã poſt montis circunducit: equites ad ipſas fauces ſaltus tumulis apte tegentibus locat: ut ubi intraſſent Romani: obiecto equitatu, clauſa omnia lacu ac montibus eſſent. Flaminius cum pridie ſolis occaſu ad lacum perueniſſet: inexplorato poſtero die uix dum ſatis certa luce anguſtijs ſuperatis, poſtq̃ in patentiorẽ campũ pandi agmen cœpit: id tantum hoſtium, quod ex aduerſo erat: aſpexit: à tergo, ac ſuper caput detectæ inſidiæ. Pœnus ubi, id quod petierat: clauſum lacu montibuſq́;, & circunfuſum ſuis copijs habuit hoſtem: ſignũ

omnibus dat inuadendi. Qui ubi quà cuiq; proximũ fuit, decurrêre: eo magis Romanis ſubita, atq; improuiſa res fuit: quod orta ex lacu nebula campo, quàm montibus denſior ſederat: agminaq; hoſtium ex pluribus uallibus ipſa inter ſe ſatis conſpecta: eoq; magis pariter decurrerunt. Romanus clamore prius undiq; orto, quàm ſatis cerneret: ſe circunuẽtum eſſe ſenſit: & ante in frontem, lateraq; pugnari cœptum eſt: q̃ ſatis inſtrueretur acies: aut expediri arma, ſtrigiq; gladij poſſent. Conſul perculſis omnibus ipſe ſatis ut in trepida re impauidus, turbatos ordines, uertentesq; ſe quoq; ad diſſonos clamores, inſtruit: ut tẽpus locusq; patitur: et quacunq; poteſt, adhortatur: ac ſtare, & pugnare iubet. Nec enim inde uotis, aut imploratione deûm, ſed ui ac uirtute euadendum eſſe. per medias acies ferro uiam fieri. & quo timoris minus ſit: eo minus fermè periculi eſſe. Cæterum præ ſtrepitu ac tumultu, nec conſilium, nec imperium accipi poterat. tantumq; aberat ut ſua ſigna, atq; ordinem, & locum noſcerent: ut uix ad arma capienda, aptandaq; pugnæ competeret animus: opprimerenturq; quidam onerati magis his, quàm tecti. & erat in tanta caligine maior uſus aurium, quàm oculorum. ad gemitus uulnerũ, ictusq; corporum, aut armorum, & miſto ſtrepentiũ pauentiũq; clamore, circũferabant ora, oculosq;. Alij fugiẽtes pugnãtiũ globo illati hærebãt. alios redeuntes in pugnã auertebat fugiẽtiũ agmen. Deĩde ubi in oĩs partes nequicq̃ ĩpetus facti: et ab lateribus mõtes ac lacus, à frõte et à tergo hoſtiũ acies claudebat: apparuitq; nullam niſi in dextera, ferroq; ſalutis ſpẽ eſſe: tum ſibi

unuſquisq; dux, adhortatorq́; factus ad rem gerendam: & noua deintegro pugna exorta eſt: non illa ordinata per principes, haſtatosq́;, ac triarios: nec ut pro ſignis anteſignanus, poſt ſigna alia pugnaret acies: nec ut in ſua legiõe miles, aut cohorte, aut manipulo eſſet. ſors conglobabat: & animus ſuus cuiq; ante, aut poſt pugnandi ordinem dabat. tantusq́; fuit ardor animorum: adeo intentus pugnæ animus: ut eum motũ terræ, qui multarum urbium Italiæ magnas partes proſtrauit: auertitq́; curſu rapido amnis: mare flumibus inuexit: montes lapſu ingenti proruit: nemo pugnantium ſenſerit. Tres fermè horas pugnatum eſt: & ubiq; atrociter. circa conſulem tamen acrior, infeſtiorq́; pugna eſt. eum et robora uirorum ſequebãtur: & ipſe quacunq; in parte premi ad laborem ſenſerat ſuos: impigre ferebat opem: inſignisq́; armis, & hoſtem ſumma ui petebat: & tuebatur ſuos ciues. donec Inſuber equum (Ducario nomen erat) faciemq́; noſcitans, Conſul, inquit, hic eſt, popularibus ſuis: qui legiones noſtras cecidit: agrosq́;, & urbem eſt depopulatus. iam ego hanc uictimam manibus peremptorum fœde ciuium dabo. ſubditisq́; calcaribus equo, per confertiſſimam hoſtium turbam impetum facit. obtruncatoq́; prius armigero, qui ſe infeſto uenienti obuiam obiecerat: conſulem lancea transfixit. ſpoliare cupientẽ triarij obiectis clypeis arcuere. Magnæ partis fuga inde primum cœpit: & iam nec lacus, nec montes obſtabant pauori. per omnia arcta, præruptaq́; uelut cæci euadunt: armaq́;, & uiri ſuper alium alij præcipitãtur. pars magna, ubi locus fugæ deeſt: per prima

uada paludis in aquam progreſſi, quoad capitibus, hu meris'q; extare poſſunt: ſeſe immergũt. fuere, quos in= conſultus pauor nando etiam capeſſere fugam impulerit. quæ ubi immenſa, ac ſine ſpe erat: aut deficien tibus animis hauriebantur gurgitibus: aut ubi nequic quam feſtinauerant: retro ægerrime terrã repetebãt: atq; ibi ab ingreſſis aquam hoſtium equitibus paſſim trucidabantur. Sex millia fermè primi agminis per aduerſos hoſtis eruptione impigre facta, ignari omni um, quæ poſt ſe agerentur: ex ſaltu euaſere. et cum in tumulo quodam conſtitiſſent: clamorem modo, ac ſo= num armorum audientes, quæ fortuna pugnæ eſſet, neq; ſcire, nec perſpicere præ caligne poterant. Incli= nata ad iniqua re, cum caleſcente ſole diſpulſa nebu= la aperuiſſet diem: tum liquida iam luce montes, cam piq; perditas res, ſtratam'q; oſtendêre fœde romanam aciem. itaq; ne in conſpectos procul immitteretur eques: ſublatis partim ſignis, quamcitatiſſimo poterant ag= mine ſeſe abripuerunt. poſtero die cum ſuper cætera extrema fames etiam inſtaret: fidem dante Mahar= bale, qui cum omnibus equeſtribus copijs nocte conſe= cutus erat: ſi arma tradidiſſent: abire cum ſingulis ueſtimentis paſſurum: ſeſe dediderunt. quæ punica re ligione ſeruata fides ab Annibale eſt: atq; in uincu la omnes coniecti. Hæc eſt nobilis ad Traſimenum pu gna, atque inter paucas memorata populi romani cla des. Quindecim millia Romanorũ in acie cæſa ſunt: decem millia ſparſa fuga per omnem Hetruriam di= uerſis itineribus Romam petiere. Mille & quingenti hoſtium in acie, multi poſtea utrinq; ex uulneribus

periere. Multiplex cædes utriq; facta traditur ab alijs. Ego præterquam quod nihil hauſtum ex uano uelim: quo nimis inclinant fermè ſcribentium animi: Fabium æqualem temporibus huiuſce belli potiſſimũ au ctorem habui. Annibal captiuorũ qui latini nominis eſſent, ſine pretio dimiſſis, Romanis in uincula datis, ſegregata ex hoſtium coacervatorum cumulis corpora eorum cum ſepeliri iuſſiſſet: Flaminij quoq; corpus funeris cauſa magna cum cura inquiſitum non inuenit.

Romæ ad primum nuntium cladis eius cum ingenti terrore ac tumultu concurſus in forum populi eſt factus. Matronæ uagæ per uias, quæ repens clades allata, quæ'ue fortuna exercitus eſſet, obuios percunctantur. & cum frequentis concionis modo turbam in comitium & curiam uerſam magiſtratus uocaret: tandẽ haud multo ante ſolis occaſum M. Pomponius prætor, pugna, inquit, magna uicti ſumus. & quanquam nihil certius ex eo auditum eſt: tamen alius ab alio impleti rumoribus domos referunt: conſulem cum magna parte copiarũ cæſum: ſupereſſe paucos, aut fuga paſſim per Hetruriam ſparſos, aut captos ab hoſte. Quot caſus exercitus uicti fuerant: tot in curas diſpartiti eorum animi erant: quorum propinqui ſub C. Flaminio conſule meruerant: ignorantium quæ cuiuſq; ſuorum fortuna eſſet. nec quiſquam ſatis certum habet quid aut ſperet, aut timeat. Poſtero, ac deinceps aliquot diebus ad portas maior propè mulierũ, quàm uirorum multitudo ſtetit, aut ſuorum aliquem, aut nũtios de his opperiens: circunfundebanturq; obuijs ſciſcitantes: neq; auelli utiq; à notis, prius quàm ordine

omnia inquiſiſſent: poterant. inde uarios uultus digredientium ab nuntijs cerneres: ut cuiq; aut læta, aut triſtia nuntiabantur: gratulantisq́;, aut conſolãtis redeuntibus domos circunfuſos. Fœminarũ præcipue, & gaudia inſignia erant, & luctus. Vnam in ipſa porta, ſoſpite filio repente oblato, in conſpectu eius expiraſſe ferunt. Alteram, cui mors filij falſò nuntiata erat: mœſtam ſedentem domi, ad primum conſpectum redeuntis filij gaudio nimio exanimatã. Senatum prætores per dies aliquot ab orto uſq; ad occidentem ſolem in curia retinent: conſultãtes quonam duce, aut quibus copijs reſiſti uictoribus Pœnis poſſet. Prius, quàm ſatis certa conſilia eſſent: repens alia nuntiatur clades: quatuor millia equitum cum C. Centonio proprætore miſſa ad collegam à Seruilio cõſule, in Vmbria, quò poſt pugnam ad Traſimenũ auditam auerterant iter: ab Annibale circunuenta. Eius rei fama uarie homines affecit. pars occupatis maiore ægritudine animis, leuem ex comparatione priorum ducere recẽtẽ equitum iacturam. pars non id, quod acciderat: per ſe æſtimare: ſed ut in affecto corpore quàm uis leuis cauſa magis, quàm ualido grauior ſentiretur: ita tum ægræ & affectæ ciuitati quodcunq; aduerſi inciderit: non rerum magnitudine, ſed uiribus extenuatis, quæ nihil, quod aggrauaret, pati poſſent: æſtimandum eſſe. Itaq; ad remedium iam diu deſyderatum, nec adhibitum, dictatorẽ dicendũ ciuitas confugit: & quia et conſul aberat: à quo uno dici poſſe uidebatur: nec per occupatã armis punicis Italiã, facile erat aut nuntiũ, aut literas mitti: nec dictatorem populus creare poterat:

quod nunq̃ ante eam diẽ factum erat: dictatorem populus creauit Q. Fabium Maximum, & magiſtrũ equitum M. Rufum Minutium. hiſq; negotium ab ſenatu datum: ut muros, turreſq; urbis firmarent: et præſidia diſponerent quibus locis uideretur: ponteſq; reſcinderent fluminum: ac cum penatibus pro urbe dimicandum eſſe: quando Italiam tueri nequiſſent. Annibal interim recto itinere per Vmbriam uſq; ad Spoletum uenit. inde cum populato agro urbem oppugnare adortus eſſet: cum magna cæde ſuorum repulſus, coniectans ex unius coloniæ haud nimis proſpere tentatæ uiribus quanta moles romanæ urbis eſſet: in agrũ picenum auertit iter, non copia ſolum omnis generis frugum abundantem, ſed refertum præda: quam effuſe auidi atq; egentes rapiebant. ibi per dies aliquot ſtatiua habita: refectuſq; miles, hybernis itineribus, ac paluſtri uia, prælioq; magis ad euentũ ſecundo, quàm leui aut facili affectus. Vbi ſatis quieti datum: præda ac populationibus magis, quàm otio aut requie gaudentibus profectus, præputianum adrianum agrum, Marſos inde, Marrucinoſq;, & Pelignos deuaſtat: circaq; Arpos, & Luceriam proximam Apuliæ regionem. Cn. Seruilius conſul leuibus prælijs cum Gallis actis, & uno oppido ignobili expugnato, poſtquã de collegæ, exercituſq; cæde audiuit: iam mœnibus patriæ metuens, ne abeſſet in diſcrimine extremo: ad urbem iter intendit. Q. Fabius Maximus dictator iterum quo die magiſtratum inijt, uocato ſenatu, ab dijs orſus cum edocuiſſet patres: plus negligentia cærimoniarum, auſpiciorum temeritate, atq; inſcitia peccatum

à C. Flaminio conſule eſſe: quæq; piacula iræ deûm
eſſent, ipſos deos conſulendos eſſe: peruicit: ut, quod nô
fermè decernitur, niſi cum tetra prodigia nunciata ſunt:
decemuiri libros ſibyllinos adire iuberentur. qui inſpe
ctis fatalibus libris retulerunt patribus: quod eius bel
li cauſa uotum Marti foret: id non rite factum, dein
tegro, atq; amplius faciendum eſſe: & Ioui ludos ma
gnos, & ædes Veneri Erycinæ, ac Menti uouendas eſ=
ſe: & ſupplicationem, lectiſterniumq; habendum:
& Veri ſacrum uouendum: ſi bellatum proſpere eſ=
ſet: reſq; publica in eodem, quo ante bellum fuiſſet,
ſtatu permanſiſſet. Senatus, quoniam Fabium belli cu
ra occupatura eſſet: M. Aemilium prætorem ex colle=
gio, pontificum ſententia omnia ea ut mature fiant, cu
rare iubet. His ſenatus conſultis perfectis, L. Cornelius
Lentulus pontifex maximus conſulente collegio præto=
rum, omnium primum populum conſulendum de Ve
re ſacro cenſet: iniuſſu populi uoueri non poſſe. Roga=
tus in hæc uerba populus. Velitis, iubeatiſ'ne hoc ſic fie
ri? ſi res populi romani quiritium ad quinquennium
proximum, ſicut uelim, eam ſaluam ſeruauerit: hi=
ſce duellis datum donum duit populus romanus qui-
ritium: quod duellum populo romano cum Cartha-
ginenſi eſt: quæq; duella cum Gallis ſunt: qui cis al
pis ſunt: quod Ver attulerit: ex ſuillo, ouillo, capri=
no grege, quæq; prophana erunt: Ioui fieri. Ex qua
die ſenatus, populuſq; iuſſerit: qui faciet: quando uo-
let: quaq; lege uolet: facito. quo modo faxit: probe
factum eſto. ſi id moratur, quod fieri oportebit: pro=
phanum eſto: neq; ſcelus eſto. ſi quis rumpet, occi-

dei'ue inſciens : ne fraus eſto. ſi quis clepſet : ne populo ſcelus eſto : ne'ue cui cleptum erit. ſi atro die faxit inſciens : probe factum eſto. ſi nocte, ſiue luce, ſi ſeruus, ſiue liber faxit : probe factum eſto. ſi ante id ea ſenatus, populus'q; iuſſerit fieri : ac faxit : eo populus ſolutus, liber eſto. Eiuſdem rei cauſa ludi magni uoti æris CCXXXIII millibus triente : præterea bubus Ioui CCC : multis alijs diuitijs, bubus albis, atq; cæteris hoſtijs. Votis rite nuncupatis, ſupplicatio edicta : ſupplicatum'q; cum coniugibus regum, ac liberis . non urbana multitudo tantum, ſed agreſtium etiam : quos in aliqua ſua fortuna publica quoq; contingebat. Curatum lectiſternium, per triduum habitum, decemuiris ſacrorum curantibus. & puluinaria in conſpectu fuere : Ioui, & Iunoni unum : alterum Neptuno, et Mineruæ : tertium Marti, ac Veneri : quartum Apollini, ac Dianæ : quintum Vulcano, ac Veſtæ : ſextum Mercurio, & Cereri. Tum ædes uotæ Veneri Ericinæ. ædē Q. Fabius Max. dictator uouit : quia ita ex fatalibus libris edictum erat : ut is uoueret : cuius maximū imperium in ciuitate eſſet. Menti ædem Attilius prætor uouit. Ita rebus diuinis peractis, tum de bello, re'q; p. dictator retulit : quibus, quot'ue legionibus uictori hoſti obuiam eundum eſſet, patres cenſerent. Decretum : ut ab Cn. Seruilio conſule exercitum acciperet : ſcriberet præterea ex ciuibus, ſocijs'q; quantum equitum, ac peditum uideretur : cætera omnia ageret, faceret'q; , ut è re publica duceret. Fabius duas legiones ſe adiecturum ad ſeruilianum exercitum dixit. his ꝑ magiſtrū equitum ſcriptis, Tybur diem ad conueniendum edixit. edi

ctoq; propoſito, ut quibus oppida, caſtelláq; immunita eſſent: uti in loca tuta cómigrarent: ex agris quoq; uti demigrarent omnes regionis eius, qua iturus Annibal eſſet: tectis prius incenſis, ac frugibus corruptis: ne cu ius rei copia eſſet: ipſe uia Flaminia profectus obuiam conſuli exercituíq;, cum ad Tyberim circa Otriculum proſpexiſſet agmen, conſulemq; cum eqtibus ad ſe pro dientem: uiatorem miſit: qui conſuli nuntiaret: ut ſine lictoribus ad dictatorem ueniret. qui cum dicto paruiſſet: congreſſusq; eorum ingentem ſpeciem dictaturæ apud ciues, ſociosq; uetuſtate iam propè oblitos eius imperij, feciſſet: literæ ab urbe allatæ ſunt: naues onerarias commeatum ab Hoſtia in Hiſpaniá ad exercitum portantes à claſſe punica circa portum Coſſanum captas eſſe. Itaq; extemplo conſul Hoſtiam proficiſci iuſſus: nauibus, quæ ad urbem Romam, aut Hoſtiæ eſſent: completis milite ac naualibus ſocijs perſeq hoſtium claſſem, ac litora Italiæ tutari. Magna uis hominum conſcripta Romæ erat. Libertini etiam, qbus liberi eſſent: (ita ætas militaris in uerba iurauerant) ex hoc urbano exercitu qui minores quinq; & triginta annis erant: in nauibus impoſiti: alij, ut urbi præſiderēt, relicti. Dictator exercitu conſulis accepto à Fulio Flacco legato, per agrum ſabinum Tybur quo die ad conueniendum edixerat nouis militibus: uenit: inde Prænæſte tranſuerſis tramitibus in uiá Latiná ē regreſſus: unde itineribus ſumma cum cura exploratis ad hoſtē ducit: nullo loco, niſi quantū neceſſitas cogeret: fortunæ ſe commiſſurus. Quo primū die haud procul Arpis in conſpectu hoſtiū poſuit caſtra: nulla mo

ra facta, quin Pœnus educeret in aciem: copiamq́; pugnandi faceret. Sed ubi quieta omnia apud hoſtes, nec caſtra ullo tumultu mota uidet: increpans quidem uictos tandem martios animos Romanorum, debellatumq́;, et conceſſum eis propalam de uirtute ac gloria eſſe: in caſtra rediit. Cæterum tacita cura animum incenſus, quod cum duce haudquaquam Flaminio, Semprонioq́; ſimili futura ſibi res eſſet: ac tum demum edocti malis Romani parem Annibali ducem quæſiſſent: & prudentiam quidem, non uim dictatoris extemplo timuit: conſtantiamq́; eius haud dum expertus, agitare ac tentare animum mouendo crebro caſtra, populandoq́; in oculis eius agros ſociorum, cœpit: et modo citato agmine è conſpectu abibat: modo repente in aliquo flexu uiæ, ſi excipere digreſſum in æquum poſſet: occultus obſiſtebat. Fabius per loca alta agmen ducebat, modico ab hoſte interuallo: ut neq; omitteret eum: neq; congrederetur. caſtris, niſi quantum uſus neceſſario cogeret: tenebatur miles. pabulum & ligna nec pauci petebant, nec paſſim. equitum, leuisq; armaturæ ſtatio compoſita, inſtructaq́; in ſubitos tumultus, & ſuo militi tuta omnia, & infeſta effuſis hoſtium populatoribus præbebat. neq; uniuerſo periculo ſumma rerum committebatur: & parua momenta leuium certaminum ex tuto cœptorum, finitimorum receptu, aſſuefaciebant territum priſtinis cladibus militem minus iam tandem aut uirtutis, aut fortunæ pœnitere ſuæ. Sed non Annibalem magis infeſtum tam ſanis conſilijs habebat: quàm magiſtrum equitum: qui nihil aliud, quàm quod non imperabat: moræ ad rem pu-

blicam præcipitandã habebat·ferox, rapidusq́; in conſilijs, ac lingua immodicus primo inter paucos, dein propalam in uulgus pro cunctatore ſegnem, pro cauto timidum, affingens uicina uirtutibus uitia, compellabat·premendorum ſuperiorum quæ peſſima ars nimis proſperis multorum ſucceſſibus creuit: ſeſe extollebat. Annibal ex Arpis in Samnium tranſit: beneuentanum depopulatur agrum: Teleſiam urbẽ capit: irritat etiam de induſtria ducem: ſi forte accenſum tot indignitatibus, cladibusq́; ſociorum trahere ad æquum certamen poſſit. Inter multitudinem ſociorum italici generis, q ad Traſimenum capti ab Annibale, dimiſſiq́; fuerant: tres campani equites erant, multis iam tum illecti donis, promiſſisq́; Annibalis ad conciliandos popularium animos. Hi nuntiantes, ſi in Campaniã exercitum admouiſſet: Capuæ potiendæ copiam fore: cum res maior quàm authores eſſet: dubiũ Annibalẽ, alternisq́; fidentem ac diffidentem, tamen ut Cãpanos ex Samnio peteret, mouerunt. Monitos, ut etiã atq; etiã promiſſa rebus confirmarent: iuſſosq́; cum popularibus, & aliqbus principũ redire ad ſe: dimiſit. ipſe imperat duci: ut ſe in agrum caſinatem ducat: edoctus à peritis regionum, ſi eum ſaltum occupaſſet: exitum Romanum ad opem ferendam ſocijs ĩtercluſurũ. Sed punicum abhorrens ab latino nomen, Caſilinũ pro Caſino ducem accipere fecit: auerſusq́; ab itinere, ꝑ aliſanũ, calatinumq́;, & calenum agrũ in campum Stellatem deſcendit. ubi cum montibus, fluminibusq́; clauſam regionem circunſpexiſſet: uocatum ducem percunctatur: ubi terrarum eſſet? cum is Caſilini eo die manſurum

eum dixiſſet: tum demum cognitus eſt error: & Caſinum longe inde alia regione eſſe: uirgisq; cæſo duce, & ad reliquorum terrorem in crucem ſublato, caſtris communitis Maharbalem cum equitibus in agrũ falernum prædatum dimiſit. uſq; ad aquas ſinueſſanas populatio ea peruenit. Ingentem cladem, fugam tamen, terroremq; latius Numidæ fecerunt. nec tamen is terror, cum omnia bello flagrarent: fide ſocios dimouit: uidelicet quia iuſto & moderato regebantur imperio: nec abnuebant, quod unum uinculum fidei eſt: melioribus parere. Vt uero quà ad Vulturnum flumen caſtra ſunt poſita: exurebatur amœniſſimus Italiæ ager: uillæq; paſſim incendijs fumabant: per iuga Maſſici montis Fabio ducente propè de integro eſt orta ſeditio: ac duces ſeditionis accenſi quidam. Fuerat enim ſilentium per paucos dies: quia cum celerius ſolito ductum agmen fuiſſet: feſtinari ad prohibendam populationibus Campaniam crediderant. ut uero in extrema iuga Maſſici montis uentum eſt: hoſtesq; ſub oculis erant, falerni agri, colonorumq; Sinueſsæ tecta urentes: nec ulla erat mentio pugnæ: ſpectatumne huc, inquit Minutius, ad rem fruendam oculis, ſociorum cædes, & incendia uenimus? nec ſi nullius alterius nos, ne ciuium quidem horum pudet? quos in Sinueſſam colonos patres noſtri miſerunt: ut ab Samnite hoſte tuta hæc ora eſſet: q̃ nunc nõ uicinus Samnis urit: ſed Pœnus aduena, ab extremis orbis terrarum terminis noſtra cunctatione, & ſocordia iã huc progreſſus. Tantum (prò dolor) degeneramus à patribus noſtris: ut, præterquam quod per oram illi ſuam

punicas uagari claſſes dedecus eſſe īperij ſui duxerint: eā nos nunc plenam hoſtium Numidarū, ac Maurorū iam factam uideamus. Qui modo Saguntum oppugnari indignando non homines tantum, ſed fœdera, & deos ciebamus: tendentem ad mœnia romanæ coloniæ Annibalem læti ſpectamus. Fumus ex incendijs uillarum, agrorumq; in oculos atq; ora uenit. ſtrepunt aures clamoribus plorantium ſociorum, ſæpius nos, quàm deorum inuocantium opem. Nos hic pecorum more per æſtiuos ſaltus, deuiosq; colles exercitum ducimus, conditi nubibus, ſyluisq;. Si hoc modo peragrando cacumina ſaltusq; Furius recipere à Gallis urbem uoluiſſet: quo hic nouus Camillus nobis dictator unicus in rebus affectis quæſitus Italiam ab Annibale recuperare parat: Gallorum Roma eſſet: quam uereor ne ſic cunctantibus nobis Annibali, ac Pœnis toties ſeruauerint maiores noſtri. Sed uir, ac uere Romanus quo die dictatorem eum ex authoritate patrū iuſſuq; populi dictum, Veios allatus eſt nuntius: cum eſſet ſatis altum Ianiculum, ubi ſedens proſpectaret hoſtem: deſcendit in æquum: atq; illo ipſo die media in urbe, quæ nunc buſta gallica ſunt: & poſtero die citra Gabios cecidit Gallorum legiones. Quid poſt multos annos, cum ad furcas Caudinas ab Samnite hoſte ſub iugum miſſi ſumus? utrum tandem L. Papyrius Curſor iuga Samnij perluſtrando, an Luceriā premendo, obſidendoq;, & laceſſendo uictorem hoſtem, depulſum ab Romanis ceruicibus iugum ſuperbo Samniti impoſuit? Modo conſuli Luctatio quæ alia res, quàm celeritas uictoriā dedit? quod poſtero die q̄ hoſtē uidit:

claſſem grauem commeatibus , impeditam ſuo & ipſam inſtrumento atq; apparatu, oppreſſit. Stultitia eſt ſedendo, aut uotis debellari credere poſſe. armari copias oportet: & deducendas in æquum: ut uir cum uiro congrediaris. audendo, atq; agendo res romana creuit: non his ſenſibus, conſilijs'ue: quæ timidi cauta uocant. Hæc uelut concionāti Minutio circunfundebatur tribunorum, equitumq; romanorum multitudo: & ad aures quoq; militum dicta ferocia uoluebantur. ac ſi militaris ſuffragij res eſſet: haud dubie ferebant: Minutium Fabio duci prælaturos. Fabius pariter inter ſuos haud minus quàm in hoſtis intentus, prius ab alijs inuictum animum præſtans, quanquam probe ſcit non in caſtris modo ſuis, ſed iam etiam Romæ ſuam cunctationem infamem eſſe: obſtinatus tamen eodem conſilio & tenore æſtatis reliquum extraxit: ut Annibal deſtitutus ab ſpe ſumma appetiti certaminis, iam hybernis locum circunſpectaret: quia ea regio præſentis erat copiæ, non perpetuæ: arbuſta, uineæq;, & conſita omnia, magis amœnis, quàm neceſſarijs fructibus. Hac per exploratores relata fama Fabio, cum ſatis ſciret per eaſdem anguſtias, quibus intrauerat falernum agrum: rediturum: Gallicanum montem, & Caſilinum occupat modicis præſidijs. quæ urbs Vulturno flumine dirempta, falernū à campano agro diuidit. ipſe iugis iiſdem exercitum reducit: miſſo, exploratum cum CCCC equitibus ſociorum L. Hoſtilio Mancino. qui ex turba iuuenum audientium ſæpe ferociter concionantem magiſtrum equitū, progreſſus primo exploratoris modo, ut ex tuto ſpe-

cularetur hoſtem: ubi uagos paſſim per uicos Numidas per occaſionem etiam paucos occidit: extemplo occupatus certamine eſt animus: exciderunt'q; præcepta dictatoris: qui quàm tuto poſſet progreſſum prius recipere ſeſe iuſſerat: quàm in cóſpectum hoſtium ueniret. Numidæ alij atq; alij occurſantes, refugientes'q;, ad caſtra propè ipſum cum fatigatione equorum, atq; hominũ pertraxere. inde Cartalo, penès quẽ ſumma equeſtris imperij erat: concitatis equis inuectus, cum prius quàm ad coniectum teli ueniret: auertiſſet hoſtem: quinq; millia fermè continenti curſu ſecutus eſt fugiẽtes. Mancinus poſtquam nec hoſtem deſiſtere ſequi, nec ſpem uidit effugiendi eſſe: cohortatus ſuos in prælium rediit, omni parte uirium impar. itaq; ipſe, & delecti equitum circumuenti occiduntur. cæteri effuſo rurſus curſu colles primum, inde propè inuijs callibus ad dictatorẽ perfugerunt. Eo forte die Minutius ſe coniunxerat Fabio: miſſus ad firmandum præſidio ſaltum, qui ſuper Tarracinam in arctas coactus fauces imminet mari: ne immunito Appiæ limite Pœnus peruenire in agrum romanum poſſet. Coniunctis exercitibus dictator, ac magiſter equitum caſtra in uiam deferunt: qua Annibal ducturus erat. duo inde millia hoſtes aberant. Poſtero die Pœni quod uiæ inter bina caſtra erat: agmine compleuere. Cum Romani ſub ipſo conſtitiſſent uallo, haud dubie æquiore loco: ſucceſſit tamen Pœnus cum expeditis equitibus: atq; ad laceſſendum hoſtem raptim & procurſando, recipiendo'q; ſeſe, pugnauere. Reſtitit ſuo loco romana acies. lenta pugna, et ex dictatoris magis, quàm Annibalis fuit uolunta-

te. CC ab Romanis, DCCC hoſtium cęcidere. Inclusus inde uideri Annibal, & ad Caſilinum obſeſſus: cum Capua, & Samnium, et tantum à tergo diuitum ſociorum Romanis commeatus ſubueheret: Pœnus contra intra fortunæ minas, ſaxa, ac Linterni harenas, ſtagnaq́; perhorrida ſitu hybernaturus eſſet. Nec Annibalem fefellit ſuis ſe artibus peti. itaq; cum per Caſilinum euadere non poſſet: petendiq́; montes, & iugum Calliculæ ſuperandum eſſet: necubi Romanus incluſum uallibus agmen aggrederetur: ludibrium oculorum ſpecie terribile ad fruſtrandũ hoſtem commentus, principio noctis furtim ſuccedere ad montes ſtatuit. Fallacis conſilij talis apparatus fuit. Faces undiq; ex agris collectæ, faſcesq́; uirgarum, atq; arida ſarmenta præligantur cornibus boum: quos domitos, indomitosq́; multos inter cæteram agreſtem prædam agebat. ad duo millia fermè boũ effecta: Aſdrubaliq́; negotium datum: ut primis tenebris noctis id armentum accenſis cornibus ad mõteis ageret, maxime, ſi poſſet, ſuper ſaltus ab hoſte inſeſſos. Primis tenebris ſilentio mota caſtra: boues aliquanto ante ſigna acti. ubi ad radices montium, uiasq́; anguſtas uentum eſt: ſignum extemplo datur: ut accenſis cornibus armenta in aduerſos concitentur mõteis. & metus ipſe relucentis flamæ ex capite, calorque iam ad uiuum, ad imaq́; cornuũ aduenien s uelut ſtimulatos furore agebat boues. quo repente diſcurſu haud ſecus quàm ſyluis, mõtibusq́; accenſis, omnia circũm uirgulta ardere: capitumq́; inquietatio excitans flammam, hominũ paſſim diſcurrentium ſpeciem præbebat. Qui ad tranſitus

ſaltus inſidendos locati erãt: ubi in ſummis montibus, ac ſuper ſe quoſdam ignes conſpexerunt: circumuẽtos ſe eſſe rati, præſidio exceſſere: qua ingens emicabat flamma, uelut tutiſſimum iter petentes ſumma montiũ iuga. tum in quoſdam boues palatos à ſuis gregibus inciderunt. & primo cum procul cernerent ueluti flãmas ſpirantium: miraculo attoniti conſtiterunt. deinde ut humana apparuit fraus: tum uero inſidias rati eſſe, cum multo maximoq; ſtrepitu concitant ſe in fugam: leuiq; armaturæ hoſtium incurrêre. cæterũ nox æquato timore neutros pugnam incipientes ad lucem tenuit. Interea toto agmine Annibal traducto per ſaltum, & quibuſdam in ipſo ſaltu hoſtium oppreſſis, in agro aliſano poſuit caſtra. Hunc tumultum ſenſit Fabius: cæterum & inſidias eſſe ratus, & ab nocturno utiq; abhorrẽs certamine, ſuos munimẽtis tenuit. Luce prima ſub iugo montis prælium fuit: quo interclusam ab ſuis leuem armaturam facile (etenim numero aliquantum præſtabant) Romani ſuperaſſent: niſi Hiſpanorum cohors ad id ipſum remiſſa ab Annibale, perueniſſet. Ea aſſuetior montibus, & ad concurſandum inter ſaxa rupesq; aptior ac leuior, cum uelocitate corporum, tum armorum habitu campeſtrem hoſtẽ grauẽ armis, ſtatariũq; pugnæ genere facile eluſit. Ita haudquaq̃ pari certamine digreſſi, Hiſpani ferè oẽs incolumes, Romani aliquot ſuis amiſſis, in caſtra contenderunt. Fabius quoq; mouit caſtra: transgreſſusq; ſaltum ſuper Aliſas loco alto ac munito conſedit. Tum per Samnium Romam ſe petere ſimulans Annibal, uſq; i Pelignos populabũdus redijt. Fabius medijs iter

hoſtium agmen, urbemq́; Romam iugis ducebat, nec abſiſtens, nec congrediens. Ex pelignis Pœnus flexit iter: retroq́; Apuliam repetens, Glerenum peruenit, urbem metu, quia collapſa ruinis pars mœniū erat: ab ſuis deſertam. Dictator in larinate agro caſtra communijt. inde ſacrorum cauſa Romam reuocatus, non imperio modo, ſed conſilio etiā, ac propè precibus agēs cum magiſtro equitum, ut plus conſilio quàm fortunæ confidat: & ſe potius ducem, quam Semproniū, Flaminiumq́; imitetur: ne nihil actum cenſeret extracta propè æſtate per ludificationem hoſtis. medicos quoq; plus interdum quiete, quàm mouendo atq; agendo proficere. haud paruam rem eſſe: ab toties uictore hoſte uinci deſiſſe: et ab continuis cladibus reſpiraſſe. Hæc nequicquam præmonito magiſtro equitum, Romā eſt profectus. Principio æſtatis, qua hæc gerebantur: in Hiſpania quoq; terra mariq; cœptum bellū eſt. Aſdrubal ad eum nauium numerum, quem à fratre inſtructum, paratumq́; acceperat: decem adiecit. quadraginta nauiū claſſem Himilconi tradidit: atq; ita Carthagine profectus nauibus propè terrā exercitum in litore ducebat: paratus confligere quancunq; parte copiarum hoſtis occurriſſet. Cn. Scipioni, poſtquam mouiſſe ex hybernis hoſtem audiuit: primo idem conſilij fuit: deinde minus terra propter ingentem famam nouorum auxiliorum concurrere auſus, delecto milite in naues impoſito, quinq; & triginta nauiū claſſe ire obuiam hoſti pergit. Altero ab Tarracone die ad ſtationem XX millia paſſuū diſtantē ab oſtio Iberi amnis peruenit: inde duæ Maſſilienſium ſpeculatoriæ præ

miſſæ retulere: claſſem punicam ſtare in oſtio flumi-
nis: caſtráq; in ripa poſita. Itaq; ut improuidos in-
cautosq; uniuerſos ſimul effuſo terrore opprimeret: ſub
latis ancoris ad hoſtem uadit. Multas, & locis altis po
ſitas turreis Hiſpania habet: quibus & ſpeculis, et pro
pugnaculis aduerſus latrones utuntur. Inde primo con
ſpectis hoſtiũ nauibus, datum ſignum Aſdrubali eſt:
tumultusq; prius in terra & caſtris, quàm ad mare et
ad naues eſt ortus: nondum aut pulſu remorum, ſtre
pituq; alio nautico exaudito: aut aperientibus claſſem
promontorijs: cum repente eques alius ſuper aliũ ab
Aſdrubale miſſus, uagos in litore, quietosq; in tẽtorijs
ſuis, nihil minus, quàm hoſtem aut prælium eo die ex-
pectantes conſcendere naues propere, atq; arma cape
re iubet. claſſem romanam iam haud procul à portu
eſſe. Hæc equites dimiſſi paſſim imperabant. mox A-
ſdrubal ipſe cum omni exercitu aderat: varioq; oĩa
tumultu ſtrepunt: ruentibus in naues ſimul remigibus
militibusq;, fugientiũ magis è terra, quàm in pugnã
euntium modo. Vixdum omnes conſcenderant: cum
alij reſolutis loris, ut anchoram euellerent: alij, ne-
quid teneat anchora: lora incidunt: raptimq; omnia
præpropere agendo, militum apparatu nautica miniſte
ria impediuntur: trepidatione nautarũ capere, et ap
tare arma miles prohibebatur. Et iam Romanus non
appropinquabat modo: ſed direxerat etiã in pugnã
naues. itaq; non ab hoſte & prælio magis Pœni, quàm
ſuo metipſi tumultu turbabantur: & tentata uerius pu
gna, ꝙ inita, in fugã auerterũt claſſem. et cũ diuerſi,
ac diuerſo late agmine à tam multis ſimul uenien-

tibus haud ſanè penetrabiles eſſent: in litus paſſim naues egerunt: atq; alij uadis, alij ſicco litore excepti, partim armati, partim inermes ad inſtructam per litus aciem ſuorum perfugêre. Duæ tamen primo concurſu captæ erant punicæ naues: quatuor ſuppreſſæ. Romani, quanquam terra hoſtium erat: armatamq́; aciem toto prætentam in litore cernebant: haud cunctanter tamen inſecuti trepidam hoſtium claſſem, naueis oēs, quæ non aut perfregerant proras litore illiſas: aut carinas fixerant uadis: religatas puppibus i altum extraxere. ad V & XX naues ex XXX cepere. Neq; id pulcherrimū eius uictoriæ fuit: ſed quod una leui pugna toto eius oræ mari potiti erant. Itaq; ad honuſtam claſſem prouecti, aſcenſu à nauibus in terram facto, cum urbem ui cepiſſent: captamq́; diripuiſſent: Carthaginem inde petunt: atq; omnem agrum circa depopulati, poſtremo tecta quoq; coniuncta muro, portisq́; incenderunt. Inde iam præda grauis ad Longunticam peruenit claſſis: ubi uis magna ſparti fuit ad rem nauticam congeſta ab Aſdrubale. quod ſatis in uſum fuit, ſublato, cæterum omne incenſum eſt. Nec continentis modo proiectas oras præteruecta: ſed in Ebuſium inſulam tranſmiſſum. ubi urbe, quæ caput inſulæ eſt: biduum nequicquam ſummo labore oppugnata, ubi in ſpem irritam fruſtra teri tempus animaduerſum eſt: ad populationem agri uerſi, direptis aliquot incenſisq́; uicis, maiore quàm ex continenti præda parta, cum in naues ſeſe recepiſſent: ex Balearibus inſulis legati pacem petentes ad Scipionem uenerunt. Inde flexa retro claſſis: reditumq́; in citeriora

prouinciæ. quò omnium populorum, qui Iberum incolunt: multorum & ultimæ Hiſpaniæ legati concurrerunt. Sed qui uere ditionis imperijq; romani facti ſunt: obſidibus datis, populi amplius fuerunt centumuiginti. Igitur terreſtribus quoq; copijs ſatis fidens Romanus, uſq; ad ſaltum caſtulonenſem eſt progreſſus. Aſdrubal in Luſitaniam, ac propius Oceanum conceſſit. Quietum inde fore uidebatur reliquum æſtatis tempus: fuiſſetq; per Pœnum hoſtem: ſed, præterquã quod ipſorum Hiſpanorum inquieta, auidaq; in nouas res ſunt ingenia: Mandonius uir nobilis, qui antea Ilergetum regulus fuerat: poſtquam Romani ab ſaltu receſſere ad maritimam oram: concitis popularibus in agrum pacatum Romanorum ſociorum ad populandum uenere. Aduerſus eos tribus millibus cum expeditis auxilijs à Scipione miſſis, leui certamine ut tumultuariam manum fudere: multis occiſis: quibuſdam captis: magnaq; parte armis exuta. Hic tamen tumultus cedentem ad Oceanum Aſdrubalem cis Iberũ ad ſocios tutandos retraxit. Caſtra punica in agro Lerguonenſium, caſtra romana ad nouam claſſem erãt: cum fama repens aliò uertit bellum. Celtiberi principes, qui regionis ſuæ legatos, obſideſq; dederant Romanis: nuntio miſſo à Scipione exciti arma capiunt: prouinciamq; Carthaginenſium ualido exercitu inuadunt: tria oppida ui expugnant: inde cum ipſo Aſdrubale duobus prælijs egregie pugnantes, XV millia hoſtium occiderunt: quatuor millia cum multis militaribus ſignis capiunt. Hoc ſtatu rerum in Hiſpania, P. Scipio in prouinciã uenit: prorogato poſt

conſulatum imperio ab ſenatu miſſus cum XXX longis nauibus, & octo millibus militum, magnoq; commeatu adiecto. Ea claſſis ingens agmine onerariarũ procul uiſa cum magna lætitia ciuiũ, ſociorumq;, portum Tarraconis ex alto tenuit. ibi milite expoſito, profectus Scipio fratri coniungitur: ac deinde communi animo, conſilioq; gerebant bellũ. Occupatis igitur Carthaginenſibus celtiberico bello, haud cunctanter Iberum tranſgrediuntur: nec ullo uiſo hoſte Saguntum pergunt ire: quod ibi obſides totius Hiſpaniæ cuſtodiæ traditos ab Annibale, fama erat modico in arce cuſtodiri præſidio. Id unum pignus inclinatos ad romanam ſocietatem omnium Hiſpaniæ populorum animos morabatur: ne ſanguine liberorum ſuorum culpa defectionis lueretur. Eo uinculo Hiſpaniam uir unus ſolertia magis, quàm fideli conſilio exoluit. Acedux erat Sagunti nobilis Hiſpanus, fidus ante Pœnis: tum (qualia pleraq; ſunt barbarorum ingenia) cum fortuna mutauerat fidem. cæterum transfugam ſine magnæ rei proditione uenientem ad hoſtes nihil aliud, q̃ unum uile atq; infame corpus eſſe ratus, id agebat: ut quàm maximum emolumentum nouis ſocijs eſſet. circunſpectis igitur omnibus, quæ fortuna poteſtatis eius poterat facere: obſidibus potiſſimum tradendis animum adiecit: eam unam rem maxime ratus conciliaturam Romanis principum Hiſpaniæ amicitiam. Sed cum iniuſſu Boſtaris præfecti ſatis ſciret nihil obſidum cuſtodes facturos eſſe: Boſtarem ipſum arte aggreditur. Caſtra extra urbem in ipſo litore habebat Boſtar: ut aditum ex portu intercluderet Romanis. ibi cum in

ſecretum abductum uelut ignorantem monet in quo ſtatu ſit res. Metum continuiſſe ad eam diem Hiſpanorum animos: quia procul Romani abeſſent: nunc cis Iberũ caſtra Romana eſſe, arcem tutam, perfugiumq́; nouas uolentibus res. itaq; quos metus non teneat: beneficio & gratia deuinciendos eſſe. Miranti Boſtari, percunctantiq́;, quodnam id ſubitum tantæ rei donum poſſet eſſe? obſides, inquit, in ciuitates remitte. id priuatim parentibus, quorum maximum nomen in ciuitatibus eſt: ſuis, & publice populis gratum erit. Vult ſibi quiſq; credi. & habita fides ipſam plerunq; obligat fidem. Miniſterium reſtituendorum domos obſidũ mihimet depoſco. ipſe, ut opera quoq; impenſa conſiliũ adiuuem meum: & rei ſuapte natura gratæ quantam inſuper gratiam poſſim, adijciam. Homini non ad cætera punica ingenia callido ut perſuaſit: nocte clàm progreſſus ad hoſtium ſtationes conuentis quibuſdam auxiliaribus Hiſpanis, & ab ijs ad Scipionem perductus, quid afferret, exprimit. Fide accepta datáq;, ac loco & tempore conſtituto ad obſides tradendos, Saguntum redit. diem inſequentem abſumpſit cum Boſtare mandatis ad rem agendam accipiendis. dimiſſus cum ſe nocte iturum, ut cuſtodias hoſtium falleret: conſtituiſſet: ad compoſitam cum ijs horam excitatis cuſtodibus puerorum profectus, ueluti ignarus in præparatas ſua fraude inſidias ducit. In caſtra romana perducti. cætera omnia de reddendis obſidibus, ſicut cum Boſtare conſtitutum erat: acta per eundem ordinem: quaſi Carthaginenſium nomine ſic ageretur. Maior aliquanto Romanorum gratia fuit in re pari: quã

quanta futura Carthaginenſium fuerat. Illos enim graues, ſuperboſq́; in rebus ſecundis expertos fortuna & timor mitigaſſe uideri poterat. Romanus primo aduentu incognitus ante ab re clementi, liberaliq́; initium fecerat. & Acedux uir prudens haud fruſtra uidebatur ſocios mutaſſe. Itaq; ingenti conſenſu ad defectionem omnes ſpectare. armaq́; extemplo mota forent: ni hyems, quæ Romanos quoque, & Carthaginenſes concedere in tecta coegit: interueniſſet.

Hæc in Hiſpania quoque ſecunda æſtate punici belli geſta: cum in Italia paululum interualli cladibus romanis ſolers cunctatio Fabij feciſſet. quæ ut Annibalem non mediocri ſolicitum cura habebat, tandem eum militiæ magiſtrum delegiſſe Romanos cernentem: qui bellum ratione, non fortuna gereret: ita contempta erat inter ciues armatos pariter, togatoſq́;: utiq; poſtquam abſente eo, temeritate magiſtri equitum læto, ut uerius dixerim, quàm proſpero euentu pugnatum fuerat. Acceſſerant duæ res ad augendam inuidiam dictatoris. una fraude, ac dolo Annibalis: quod cum à perfugis ei monſtratus ager dictatoris eſſet: omnibus circa ſolo æquatis, ab non eo ferrum, ignemq́;, & uim omnem hoſtium abſtineri iuſſit: ut occulti alicuius pacti ea merces uideri poſſet. altera ipſius facto, primo forſitan dubio, quia non expectata in eo ſenatus authoritas eſt: ad extremum haud ambigue in maximam laudem uerſo, in permutandis captiuis: quod, ſicut primo punico bello factum erat: conuenerat inter duces Romanos, Pœnumq́;: ut quæ pars plus reciperet: quàm daret: argenti pon

do bina, & ſelibras in milite præſtaret. CC XLVII. cum plures Romanus, quàm Pœnus recepiſſet: argentumq; pro eis debitum ſæpe iactata in ſenatu re, quoniam non conſuluiſſet patres: tardius rogaretur: inuiolatum ab hoſte agrum miſſo Romam filio uendidit: fidemq; publicam impendio priuato exoluit. Annibal pro Geryonis mœnibus, cuius urbis captæ, atque incenſæ ab ſe in uſum horreorum pauca reliquerat tecta: ſtatiua habebat. inde frumentatum duas exercitus partes mittebat: cum tertia ipſe expedita in ſtatione erat, ſimul caſtris præſidio, & circunſpectans necunde impetus in frumentatores fieret. Romanus tunc exercitus in agro larinati erat. præerat Minutius magiſter equitum, profecto (ſicut ante dictum eſt) ad urbem dictatore.

Cæterum caſtra, quæ in monte alto, ac tuto loco poſita fuerant: iam in planum deferuntur: agitabanturq; pro ingenio ducis conſilia callidiora: ut impetus aut in frumentatores palatos, aut in caſtra relicta cum leui manu præſidioq; fieret. Nec Annibalem fefellit: cum duce mutatam eſſe belli rationem: & ferocius, quàm conſultius rem hoſtes geſturos. Ipſe autem (quod minime quis crederet) cum hoſtis propius eſſet: tertiam partem militum frumentatum, duabus in caſtris retentis, dimiſit: deinde caſtra ipſa propius hoſtem mouit duo fermè à Geryone millia in tumulum hoſti conſpectum: ut intentum ſciret eſſe ad frumentatores, ſi qua uis fieret: tutandos. Propior inde ei, atque ipſis imminens Romanorum caſtris tumulus apparuit: ad quem capiendum, ſi lu-

ce palàm iretur, quia haud dubie hoſtibus breuiore uia præuentus eſſet: nocte clàm miſſi Numidæ ceperunt. quos tenentis locum contempta paucitate Romani poſtero die cum eieciſſent: ipſi eò transferunt caſtra. Tum itaque ut exiguum ſpatij uallum à uallo aberat: & id ipſum tota propè compleuerat romana acies: ſimul & per aduerſa caſtra à caſtris Annibalis equitatus cum leui armatura emiſſus in frumentatores late cædem, fugamq́; hoſtium palatorum fecit. Nec acie certare Annibal auſus: quia tanta paucitate uix caſtra, ſi oppugnarentur, tutari poterant. Iamq́; artibus Fabij pars exercitus aberat: iam fame ſedendo, & cunctando bellum gerebat: receperatq́; ſuos i priora caſtra: quæ pro Geryonis mœnibus erât. Iuſta quoq; acie, & collatis ſignis dimicatum, quidam authores ſunt. Primo concurſu Pœnum uſq; ad caſtra fuſum: inde eruptione facta, repente uerſum terrorẽ in Romanos: Numerij Decimi Samnitis deinde aduentu prælium reſtitutum. Hunc principem genere ac diuitijs non Bouiani modo, unde erat: ſed toto Samnio, iuſſu dictatoris octo millia peditum, & equites ducentos adducentem in caſtra, ab tergo cum apparuiſſet Annibali: ſpeciem parti utriq; præbuiſſe noui ſubſidij: tumq́; Fabio ab Roma ueniente, Annibalem inſidiarum quoq; aliquid timentem recepiſſe ſuos: Romanum inſecutum adiuuante Samnite duo caſtella eo die expugnaſſe. ſex millia hoſtium cæſa: quinq; admodum Romanorum. tamen in tam pari propè clade famam egregiæ uictoriæ cum uanioribus literis magiſtri equitum Romam perlatam. De his rebus per

ſæpe & in ſenatu, & in concione actum eſt. Cum læta ciuitate dictator unus nihil nec famæ, nec literis crederet: ut uera omnia eſſent: ſecunda ſe magis, quam aduerſa timere diceret: tum M. Metellus tribunus plebis id unum enimuero ferẽdum eſſe negat: non præſentem ſolum dictatorem obſtitiſſe rei benegerendæ: ſed abſentem etiam geſtæ obſtare: & in ducendo bello, ac ſedulo tempus terere: quo diutius in magiſtratu ſit: ſolusq; & Romæ, & in exercitu imperium habebat. quippe conſulum alterum in acie cecidiſſe: alterum ſpecie claſſis punicæ perſequendæ procul ab Italia ablegatum. duos prætores Sicilia, atque Sardinia occupatos: quorum neutra hoc tempore prouincia prætore egeat. M. Minutium magiſtrum equitum, ne hoſtem uideret: nequid rei bellicæ gereret: propè in cuſtodiam habitum. Itaq; Hercule non Samniũ modo, quo iam tanquam trans Iberum agro Pœnis conceſſum ſit: ſed campanum, calenumq;, et falernum agrum peruaſtatos eſſe: ſedente Caſilini dictatore: & legionibus populi romani agrum ſuum tutante. exercitum cupientem pugnare, & magiſtrum equitum, clauſos propè intra uallum retentos: tanquam hoſtibus captiuis arma adempta. tandem ut abſceſſerit inde dictator: ut obſidione liberatos extra uallum egreſſos fudiſſe, ac fugaſſe hoſteis. Quas ob res, ſi antiquus animus plebi romanæ eſſet: audacter ſe laturũ fuiſſe de abrogando Q. Fabij imperio. Nunc medicã rogationem promulgaturum de æquando magiſtri equitum & dictatoris iure. nec tamen ne ita quidẽ prius dimittendum ad exercitum Q. Fabium: quàm con-

*ſulem in locum C. Flaminij ſuffeciſſet. Dictator con
cionibus ſe abſtinuit, in actione minime popularis.
ne in ſenatu quidem ſatis æquis auribus audiebatur:
tunc cum hoſtem uerbis extolleret: biennijq́; clades ꝑ
temeritatem atq; inſcitiam ducum acceptas referret: ma
giſtroq́; equitum, quod contra dictum ſuū pugnaſſet:
rationem diceret reddendam eſſe. ſi penès ſe ſumma
imperij, conſilijq́; ſit: propediem effecturum, ut ſciant
homines bono imperatori haud magni fortunam mo-
menti eſſe: mentem, rationemq́; dominari. ſe ſæuo tem
pore, & ſine ignominia ſeruaſſe exercitum, q̃ multa
millia hoſtium occidiſſe, ducere maiorem gloriam eſſe.
Huius generis orationibus fruſtra habitis, & conſule
creato M. Attilio Regulo, ne præſens de iure iperij di-
micaret: pridie, quàm rogationis ferendæ dies adeſſet:
nocte ad exercitum abijt. Luce orta cum plebis conci-
lium eſſet: magis tacita inuidia dictatoris, fauorq; ma
giſtri equitum animos uerſabat: quàm ſatis audebāt
homines ad ſuadendum quod uulgo placebat prodire:
et fauore ſuperante, authoritas tamen rogationi deerat.
Vnus inuentus eſt ſuaſor legis C. Terentius Varro: ꝗ
priore anno prætor fuerat: loco non humili ſolū, ſed
etiam ſordido ortus. patrem laniū fuiſſe ferunt: ipſum
inſtitorem mercis, filioq́; hoc ipſo in ſeruili eius artis
miniſterio uſum. Is iuuenis ut ex eo genere quæſtus pe
cunia à patre relicta animum ad ſpem liberalioris
fortunæ iecit: togáq;, & forum placuere: proclaman
do pro ſordidis hominibus, cauſiſq́; aduerſus rem &
famam bonorum, primum in notitiam populi, dein-
de ad honorem peruenit. quæſtura quoq;, & duabus*

ædilitatibus, plebeia, & curuli, poſtremo & prætura perfunctus, iam ad conſulatus ſpem cum attolleret animos: haud parum callide auram fauorabilis populi ex dictatoria inuidia petit: ſicq; plebis unus gratiã tulit. Omnes eam rogationem, quíq; Romæ, quíq; in exercitu erant, æqui, atq; iniqui, præter ipſum dictatorem, in contumeliam eius latam acceperunt. ipſe qua grauitate animi criminantes ſe ad multitudinem inimicos tulerat: eadem & populi in ſe ſæuientem iniuriam tulit. acceptisq; in ipſo itinere literis ſenatus conſulti de æquato imperio, ſatis fidens haudquaquam cũ imperij iure artem imperandi æquatam, cumq; inuicto à ciuibus, hoſtibusq; animo ad exercitum rediit. Minutius uero cum iam ante uix tolerabilis fuiſſet: ſecundis rebus, ac fauore uulgi tum utiq; immodice, immodeſteq; non Annibale magis uicto ab ſe, q̃ Fabio gloriari: illum in rebus aſperis unicum ac parem ducẽ quæſitum Annibali: maiorem minori dictatorem magiſtro equitum (quod nulla memoria habeat annaliũ) iuſſu populi æquatum in eadem ciuitate: in qua magiſtri eqtum uirgas, ac ſecures dictatoris tremere, atq; horrere ſoliti ſunt. in tantum ſuam felicitatem, uirtutemq; enituiſſe. Ergo ſecuturum ſe fortunam ſuam: ſi dictatoris cunctatio in ſegnitie deorum hominumq; iudicio damnata perſtaret. Itaq; quo die primũ congreſſus eſt cum Fabio: ſtatuendum omnium primum ait eſſe: quemadmodum imperio æquato utantur. ſe optimum ducere: aut diebus alternis, aut, ſi maiora interualla placerent: partitis temporibus alterius ſummum ius imperiumq; eſſe: ut par hoſti non ſolum con

ſilio, ſed uiribus etiam eſſet: ſiquam occaſionem rei ge rendæ habuiſſet. Q. Fabio haudquaquam id placere. omnia enim fortunam habituram: quæcunq; temeritas collegæ habuiſſet. ſibi communicatum cum alio, non ademptum imperium eſſe. Itaq; ſe nunquam uolentem parte qua poſſet, rerum conſilio gerendarum ceſſurũ: nec ſe tẽpora, aut dies imperij cum eo exercitus diuiſurum: ſuiſq; conſilijs, quoniam omnia non liceret: quæ poſſet, ſeruaturum. Ita obtinuit ut legiões, ſicut conſulibus mos eſſet: inter ſe diuiderent. prima & quarta Minutio, ſecunda & tertia Fabio euenerunt. item equites pari numero, ſociũmq;, & latini nominis auxilia diuiſerunt. caſtris ſe quoq; ſeparari magiſter equitum uoluit. Duplex inde Annibali gaudiũ fuit. (neque enim quicquam eorum, quæ apud hoſtes agerentur: eum fallebat, & perfugis multa indicantibus, & per ſuos explorantem) nam & liberam Minutij temeritatem ſe ſuo modo capturum: & ſolertiæ Fabij dimidium uirium deceſſiſſe. Tumulus erat inter caſtra Minutij Pœnorumq; eum qui occupaſſet: haud dubie iniquiorem erat hoſti locum facturus. eũ non tam capere ſine certamine uolebat Annibal: quã quam id operæpretium erat: quàm cauſam certaminis cum Minutio, quem ſemper occurſurum ad obſiſtẽdum ſatis ſciebat: et contrahere. Ager omnis medius erat prima ſpecie inutilis inſidiatori: quia non modo ſylueſtre quicq̃, ſed ne uepribus quidẽ ueſtitũ habebat: re ipſa natus detegendis inſidijs: eo magis: quod in nuda ualle nulla talis fraus timeri poterat. & erant in anfractibus cauæ rupes: ut quædam earum duce=

nos armatos poſſent capere. In has latebras, quot quenq; locum apte inſidere poterant: quinq; millia cõduntur peditum, equitum'q;. necubi tamen aut motus alicuius temere egreſſi, aut fulgor armorum fraudem in ualle tam aperta detegeret: miſſis paucis prima luce ad capiendum quem ante diximus tumulum, auertit oculos hoſtium. Primo ſtatim conſpectu contempta paucitas: ac ſibi quiſq; depoſcere pellendos inde hoſtis. ad locum capiendum dux ipſe inter ſtolidiſſimos, ferociſſimos'q; ad arma uocat: & uanis animus, & minis increpat hoſtem. Principio leuem armaturam dimittit: deinde conſerto agmine mittit equites: poſtremo, cum hoſtibus quoq; ſubſidia mitti uideret: inſtructis legionibus procedit. Et Annibal laborantibus ſuis alia atq; alia creſcente certamine mittens auxilia peditum equitum'q;, iam iuſtam expleuerat aciem: ac totis utrinq; uiribus certabatur. Prima leuis armatura Romanorũ præoccupatũ inferiore loco ſuccedens tumulũ, pulſa, detruſa'q; terrorẽ i ſuccedentẽ intulit equitẽ: et ad ſigna legionũ refugit. peditũ acies inter perculſos impauida ſola erat: uidebatur'q;, ſi iuſta, aut ſi recta pugna eſſet: haudquaq̃ impar futura. tãũ animorũ fecerat proſpere ante paucos dies res geſta. ſed exorti repẽte inſidiatores cũ tumultũ terrorẽ'q; in latera utrĩq;, ab tergo'q; i cur ſantes fecerũt: ut neq; animus ad pugnã, neq; ad fugã ſpes cuiq̃ ſupereſſet. Tunc Fabius primo clamore pauentium audito, dein conſpecta procul turbata acie, ita eſt, inquit. non celerius quàm timui, deprehendit fortuna temeritatem. Fabio æquatus imperio Annibalem & uirtute, & fortuna ſuperiorem uidet. ſed aliud

iurgandi, ſuccenſendiq́; tempus erit: nunc ſigna extra
uallum proferte: uictoriam hoſti extorqueamus: con=
feſſionem erroris ciuibus. Iam magna ex parte cæſis
alijs, alijs circunſpectantibus fugam, fabiana ſe acies re
pente uelut cœlo demiſſa ad auxilium oſtendit. Itaq;
prius, q̃ ad coniectum teli ueniret: aut manum con=
ſereret: & ſuos à fuga effuſa, & à feroci pugna ho=
ſtis continuit. Qui ſolutis ordinibus uage diſſipati
erant: undiq; confugerunt ad integram aciem. qui
plures ſimul terga dederant: conuerſi in hoſtem, uoluē=
tesq́; orbem, nunc ſenſim referre pedem: nunc conglo
bati reſtare. ac iam propè una acies facta erat uicti,
atq; integri exercitus: inferebantq́; ſigna in hoſtem:
cum Pœnus receptui cecinit: palàm ferente Annibale:
ab ſe Minutium, ſe à Fabio uictum. Ita per uariam
fortunam diei maiore parte exacta, cum in caſtra re=
ditum eſſet: Minutius conuocatis militibus, Sæpe ego,
ĩquit, audiui milites: eũ primũ eſſe uirũ: qui ipſe con=
ſulat quid in re ſit: ſecundũ eũ: qui bene monenti obe-
diat: q nec ipſe cóſulere, nec alteri parere ſcit: eum
extremi ingenij eſſe. Nobis quoniam prima animi, in
genijq́; negata ſors eſt: ſecundã, ac mediam teneamus:
& dum imperare diſcimus: parere prudenti in ani-
mum inducamus. caſtra cum Fabio iungamus. ad præ
torium eius ſigna cum tulerimus: ubi ego eum parē
tem appellauero: quod beneficio eius erga nos, ac ma
ieſtate eius dignum eſt: uos milites eos, quorum uos
modo arma dexteræq́; texerunt: patronos ſalutabi=
tis. & ſi nihil aliud, gratorum certe nobis animorũ
gloriam dies hæc dederit. Signo dato conclamatur ut

colligantur uaſa. profecti agmine incedentes ad dictatoris caſtra, in admirationem & ipſum, et oēs, qui circa erant: conuerterunt. Vt conſtituta ſunt ante tribunal ſigna: progreſſus ante alios magiſter equitum cum patrem Fabium appellaſſet: circunfuſosq; militum eius totum agmen patronos conſalutaſſet: Parentibus, inquit, meis dictator, quibus te modo nomine, quo fando poſſum, æquaui: uitam tantum debeo: tibi cum meam ſalutem, tum omnium horum. Itaque plebiſcitum, quo oneratus magis, quàm honoratus ſum: primus antiquo, abrogoq;: &, quod tibi, mihique, quod exercituiq; tuo conſeruato, ac conſeruatori ſit felix: ſub imperium, auſpiciumq; tuum redeo: et ſigna hæc, legionesq; reſtituo. tu quæſo placatus me magiſtrũ equitum, hos ordinibus ſuis quenq; teneri iubeas. Tũ dextræ interiunctæ: militesq; concione dimiſſa à notis, ignotisq; benigne atq; hoſpitaliter inuitati: lætusq; dies ex admodum triſti pauloante, ac propè execrabili factus. Romæ, ut eſt perlata fama rei geſtæ: dein literis non magis ipſorum imperatorum, quam uulgo militum ex utroq; exercitu affirmata: pro ſe quiſq; Maximum laudibus ad cœlum ferre. Par gloria apud Annibalem, hoſtisq; Pœnos erat: ac tum demum ſentire cum Romanis, atq; in Italia bellum eſſe. nam biennio ante adeo & duces romanos, & milites ſpreuerant: ut uix cum eadem gente bellum eſſe crederent: cuius terribilem eam famam à patribus accepiſſent. Annibalem quoq; ex acie redeuntem dixiſſe ferũt: tandem eam nubē, quæ ſederet in iugis montiũ: ſolicitatã procellæ imbrē dediſſe. Dũ hæc gerũtur

in Italia: C. Seruilius Geminus conſul cum claſſe nauium circũuectus Sardiniæ et Corſicæ oram, et obſidibus utrinq; acceptis, in Africam tranſmiſit: & prius q̃ in cõtinentẽ deſcenſiões faceret: Mœnice inſula uaſtata, & ab incolẽtibus circa eá, ne et ipſorũ ureretur diripereturq; ager: X talentis argenti acceptis, ad litora Africæ acceſſit: copiasq; expoſuit. Inde ad populandum agrũ ducti milites: naualesq; ſocij iuxta effuſi: ac ſi inſulas cultorum egentes prædarentur. itaq; in inſidias temere illati cum à frequentibus palantes, & locorum ignari circumuenirentur: cũ multa cæde, ac fœda fuga retro ad naues compulſi ſunt. ad mille hominum, cum his Sempronio Bleſo quæſtore amiſſo, claſſis à litoribus hoſtium plenis trepide ſoluta in Siciliam curſum tenuit: traditaq; Lilybei tota Attilio prætori: ut à legato eius P. Sura Romam reduceretur. ipſe per Siciliam pedibus profectus, freto in Italiam traiecit: literisq; Fabij accitus & ipſe, & collega eius M. Attilius: ut exercitum ab ſe exacto iam propè ſemeſtri imperio acciperent. Omnium propè annales Fabium dictatorem aduerſus Annibalem rẽ geſſiſſe tradunt. Celius etiam eum primum à populo creatum dictatorem ſcribit. Sed & Celium, & cæteros fugit: uni conſuli Cn. Seruilio, qui tunc procul in Gallia prouincia aberat: ius fuiſſe dicendi dictatoris. Quam moram quia expectare territa iam clade ciuitas non poterat: eò decurſum eſt: ut à populo crearetur qui pro dictatore eſſet. res inde geſtas, gloriáq; inſignem ducis, & augendæ titulum imaginis poſteris, ut dictator pro dictatore diceretur, facile obtinuiſſe.

nuiſſe. * Adeóq; inopia eſt coactus Annibal: ut niſi tũ fugæ ſpecie abeundo timuiſſet: Galliã repetiturus fuerit: nulla relicta ſpe alendi exercitus in eis locis: ſi inſequentes conſules eiſdem artibus bellum gererẽt. Cõſules, M. Attilius Fabianus, Geminus Seruilius Muſitanus exercitu accepto, hybernaculis mature communitis (tum autumni erat tempus) Fabij artibus cum ſumma inter ſe concordia bellum geſſerunt. Frumentatum exeunti Annibali diuerſis locis opportune aderant, carpentes agmen, palatóſq; excipientes. in caſum uniuerſæ dimicationis, quã omnibus artibus petebat hoſtis: non ueniebant. Cum ad Geryonem iam hyeme impendẽte conſtitiſſet bellum: neapolitani legati Romam uenere. ab ijs quadraginta pateræ aureæ magni ponderis in curiam illatæ: atq; ita uerba facta: ut dicerent: ſcire ſe romani populi ærarium bello exhauriri: & cum iuxta pro urbibus agriſq; ſociorum, ac pro capite atq; arce Italiæ urbe romana, atq; imperio geratur: æquũ cenſuiſſe Neapolitanos: quod auri ſibi cum ad templorũ ornatum, tũ ad ſubſidium fortunæ à maioribus relictum foret: eo iuuare populũ romanum. ſiquam opem in ſeſe crederẽt: eodem ſtudio fuiſſe oblaturos. gratum ſibi patres romanos, populumq; facturum: ſi omnes res Neapolitanorum ſuas duxiſſent: dignóſq; iudicauerint, à quibus donum animo ac uolũtate eorũ, qui libentes darent: quàm re maius ampliúſq;, acciperẽt. Legatis gratiæ actæ pro munificentia, curáq;. patera, quæ ponderis minimi fuit: accepta. Per eoſdem dies ſpeculator carthaginenſis, qui per bienniũ fefellerat: Romæ depræhenſus: præciſiſq;

manibus dimiſſus: & ſerui quinq; & uiginti in crucem acti: quod in campo martio coniuraſſent. indici data libertas: & æris grauis XX millia. Legati et ad Philippum Macedonum regem miſſi ad depoſcendum Demetrium Pharium: qui bello uictus ad eum fugiſſet: & alij in Ligures, ad expoſtulandum quod Pœnũ opibus auxilijsq; ſuis iuuiſſent: ſimul ad uiſendum ex propinquo, quæ in Bois, atq; Inſubribus gererentur. ad Pineum quoq; regem in Illyricos legati miſſi ad ſtipẽdium, cuius dies exierat: poſcendum: aut, ſi diem proferre uellet: obſides accipiendos. adeo, et ſi bellum ingẽs in ceruicibus erat: nullius uſquam terrarum rei cura Romanos ne longinqua quidem effugiebat. In religionem etiam uenit: ædem Concordiæ, quam per ſeditionem militarem biennio ante L. Mãlius prætor in Gallia uouiſſet: locatam ad id tempus non eſſe. itaq; duũuiri ad eã rem creati ab Aemilio prætore urbis, Cn. Pupius, et Ceſo Quintius Flamnius, ædem in arce faciendam locauerunt. Ab eodem prætore ex ſenatus conſulto literæ ad conſules miſſæ: ut ſi ijs uideretur: alter eorum ad conſules creandos Romam ueniret: ſe in eam diem, quã iuſſiſſent: comitia edicturũ. Ad hæc à conſulibus reſcriptum: ſine detrimento reip. abſcedi non poſſe ab hoſte. itaq; per interregem comitia habẽda eſſe potius: quàm conſulũ alter à bello auocaretur. Patribus rectius uiſum eſt: dictatorẽ à conſule dici comitiorum habendorum cauſa. dictus L. Veturius Philo M. Pomponium Mathonem magiſtrũ equitum dixit. His uitio creatis, iuſſiſq; die quartodecimo ſe magiſtratu abdicare, ad iterregnum res redijt. conſulibus pro=

rogatum in annum imperium. interreges proditi à patribus, Cn. Claudius Appÿ Filius Cento, inde P. Cornelius Aſina. in eius interregno comitia habita magno certamine patrum ac plebis: C. Terentio Varrone * quē ſui generis hominē plebi inſectatione principum, popularibuſq; artibus conciliatum, ab Q. Fabÿ opibus è dictatorio imperio concuſſum, aliena inuidia ſplendentem, uulgus etiam extrahere ad conſulatum nitebatur. patres ſumma ope obſtabant: ne ſe in ſectando, ſibi æquari aſſueſcerent homines. Bebius Herennius tribunus plebis, cognatus C. Terentÿ, criminando non ſenatum modo, ſed etiam augures, quod dictatorem prohibuiſſent comitia perficere: per iuidiam eorum fauorem candidato ſuo conciliabat. Ab hominibus nobilibus per multos annos bellum quærentibus Annibalem in Italiam adductum: ab ÿſdem, cum debellari poſſit: fraude id bellum trahi. cum quatuor militum legionibus uniuerſis pugnari poſſet: apparuiſſe, eo quod M. Minutius abſente Fabio proſpere pugnaſſet: duas legiones hoſti ad cædem obiectas: deinde ex ipſa cæde ereptas: ut pater, patronuſq; appellaretur, qui prius uincere prohibuiſſet Romanos: q̄ uinci. Cōſules deinde fabianis artibus, cum debellari poſſet. bellū traxiſſe. id fœdus inter omnes nobiles ictum: nec finem ante belli habituros: quàm conſulem uere plebeium, id eſt hominem nouum feciſſent. Nam plebeios nobiles iam eiſdem initiatos eſſe ſacris: & contemnere plebem, ex quo contemni deſierint à patribus: cœpiſſe. cui non id apparere? id actum, & quæſitum eſſe: ut interregnum iniretur: ut in patrum poteſta-

te comitia eſſent. id conſules ambos ad exercitum morando quæſiſſe. id poſtea, quia inuitis ijs dictator eſſet dictus comitiorum cauſa: expugnatum eſſe: ut uitioſus dictator per augures fieret. Abhorrere igitur interregnum eos: conſulatum unum certe plebis romanæ eſſe: populum liberum habiturum: ac daturum ei, qui magis uincere, quàm diu imperare malit. Cum his orationibus accenſa plebs eſſet: tribus patricijs petentibus, P. Cornelio Merenda, L. Manlio Volſone, M. Aemilio Lepido: duobus nobilibus iam familiaribus plebi, C. Attilio Serrano, & Q. Aelio Peto: quorũ alter pontifex, alter augur erat: C. Terentius conſul unus creatur: ut in manu eius eſſent comitia rogando collegæ. Tum experta nobilitas parum fuiſſe uirium in competitoribus eius, L. Aemilium Paulum, q cum M. Lælio conſul fuerat: et damnatione collegæ, et ſua propè ambuſtus euaſerat: infeſtum plebi, diu ac multũ recuſantem ad petitionem compellit: ijs ius proximo comitiali die concedentibus omnibus: qui cum Varrone certauerant: parq; magis in aduerſando, q̃ collega datur conſuli. Inde prætoriana comitia habita. creati M. Pomponius Matho, et P. Furius Philo. Romæ iuri dicundo urbana ſors Pomponio inter ciues Romanos, et pegrinos euenit. Additi duo prætores, M. Claudius Marcellus in Siciliam, L. Poſthumus Albinus in Galliam. omnes abſentes creati ſunt. nec cuiquam eorum, præter Terentium conſulem, erat mandatus honos: quem iam non antea geſſiſſet: præteritis aliquot fortibus ac ſtrenuis uiris: quia in tali tempore nullis nouus magiſtratus uidebatur mandandus. Exercitus

quoq; multiplicati ſunt. Quantæ autem peditum equitumq́; additæ ſint copiæ, adeo et numero, & genere copiarũ uariant authores: ut uix quicquam ſatis certum affirmare auſim. Decem millia nouorum militum alij ſcripta in ſupplementum. alij nouas quatuor legiones quinq; legionibus additas: ut nouem legionibus rem gererent. numero quoq; peditum, equitumq́; legiones auctas, millibus peditum, & centenis equitibus in ſingulas adiectis: ut quina millia peditum, trecenti equites eſſent. ſocijsq́; * ut duplicem numerum equitum darent: pedites æquarent. Septem & octoginta quinq; millia armatorum, & CC in caſtris romanis, cum pugnatum ad Cannas eſt: quidam authores ſunt. Illud haudquaquam diſcrepat: maiore conatu atque impetu rẽ actam: quàm prioribus annis: quia ſpem poſſe uinci hoſtem dictator præbuerat. Cæterũ prius, quàm ſigna ab urbe nouæ legiones mouerent: decemuiri libros adire, atq; inſpicere iuſſi propter territos uulgo homines nouis prodigijs. Nam & Romæ in Auentino, & Ariciæ nuntiatum erat ſub idem tempus lapidibus pluiſſe: & multo cruore, ſigna in Sabinis cædis, aquas è fonte calidas manaſſe. Id quidem etiã, quod ſæpius acciderat: magis terrebat: & in uia Fornicata, quæ ad campum erat: aliquot homines de cœlo tacti, exanimatiq; fuerãt. Ea prodigia ex libris procurata. Legati à Peſto pateras aureas Romam attulerunt. ijs, ſicut Neapolitanis, gratiæ actæ: aurum non acceptum. Per eoſdem dies ab Hierone claſſis Hoſtiam cum magno commeatu acceſſit. legati in ſenatum introducti nuntiarunt: cædem C. Flaminij conſulis,

exercituſq; allatam adeo ægre tuliſſe regem Hieronem: ut nulla ſua propria, regniq; ſui clade moueri magis potuerit. itaq;, quanquam probè ſciat magnitudinem populi romani admirabiliorem propè aduerſis rebus, quàm ſecundis eſſe: miſſa tamen à ſe omnia: quibus à bonis fidelibuſq; socijs bella iuuari ſoleant. quæ ne accipere abnuant, magnopere ſe P. C. orare. Iam omnium primũ ominis cauſa uictoriam auream pondo CCCXX afferre ſeſe. acciperent eã: tenerentq;, & haberent propriam, & perpetuam. aduexiſſe etiã trecenta millia modiorum tritici, ducenta hordei: ne commeatus deeſſent. & quantum præterea opus eſſet: quò iuſſiſſent, ſubuecturos. Milite, atq; equite ſcire niſi romano, latiniq; nominis non uti populum romanũ: leuium armatorum auxilia etiam externa uidiſſe in caſtris romanis: itaq; miſiſſe mille ſagittariorum ac funditorũ, aptam manum aduerſus Baleares, ac Mauros, pugnaceſq; alias miſſili telo gentes. Ad ea dona conſilium quoq; addebant: ut prætor, cui prouincia Sicilia eueniſſet: claſſem in Africam traijceret: ut & hoſtes in terra ſua bellum haberent: minuſq; laxamenti daretur ijs ad auxilia Annibali ſummittenda. Ab ſenatu ita reſponſum regi eſt. Virum bonum, egregiumq; ſocium Hieronem eſſe: atq; uno tenore, ex quo in amicitiam populi romani uenerit: fidem coluiſſe: ac rem romanam omni tempore, ac loco munificè adiuuiſſe. id perinde ac deberet, gratum populo romano eſſe. Aurum & à ciuitatibus quibuſdam allatum gratia rei accepta non accepiſſe populum romanum: uictoriam, omenq; accipere: ſedemq; ei ſe diuæ dare:

dicare Capitolium, templum Iouis Optimi Maximi. in ea arce urbis Romæ ſacratam, uolentem, propitiamq́;, firmam ac ſtabilem fore populo romano. Funditores, ſagittariiq́;, & frumentum traditum conſulibus. Quinqueremes ad nauium claſſem, quæ cum T. Octacilio proprætore in Sicilia erant: quinq; & uiginti additæ: permiſſumq́; eſt: ut ſi è rep. cenſeret eſſe: in Africam traijcerent. Delectu perfecto, conſules paucos morati dies: dum ſocij ab nomine latino uenirent milites. Tum, quod nunquam antea factum erat: iureiurando à tribunis militum adacti milites iuſſu cōſulum, conuenturos: neq; iniuſſu abituros. Nam ad eā diem nihil præter ſacramentum fuerat: & ubi ad decuriatum, aut centuriatum conueniſſent: ſua uoluntate ipſi inter ſeſe decuriati equites, centuriati pedites coniurabant: ſeſe fugæ atq; formidinis ergô non abituros: neq; ex ordine receſſuros: niſi teli ſumendi, aut petendi, aut hoſtis feriendi, aut ciuis ſeruandi cauſa. Id ex uoluntario inter ipſos fœdere ad tribunos ad legitimam iuriſiurandi adactionem tranſlatum. Conciones, prius quàm ab urbe ſigna mouerentur: conſulis Varronis multæ ac feroces fuere, denuntiantes: bellū accerſitum in Italiam ab nobilibus, manſurumq́; in uiſceribus rei publicæ, ſi plures Fabios īperatores haberet: ſe quo die hoſtem uidiſſet, perfecturum. Collegæ eius Pauli una pridie quàm ex urbe proficiſcerentur: concio fuit, uerior, quam gratior populo: qua nihil inclementer in Varronem dictum: niſi id modo. Mirari ſe, quo modo quis dux prius quàm aut ſuum, aut hoſtium exercitum, locorum ſitum, naturam regionis noſſet: iam

nunc locatus in urbe ſciret quæ ſibi agenda armato forent: & diem quoq; prædicere poſſet: qua cum hoſte ſignis collatis eſſet dimicaturus. Se, quæ cõſilia magis res dent hominibus, quàm homines rebus: ea ante tempus immatura non præcepturum. optare: ut quæ caute, atq; conſulte geſta eſſent: ſatis proſpere euenirent. temeritatem, præter quam quod ſtulta ſit: infelicem etiã ad id locorum fuiſſe. Eum ſua ſponte apparebat tuta celeribus conſilijs præpoſiturum: & quo id conſtantius perſeueraret: Q. Fabius Maximus ſic eum proficiſcentem allocutus fertur. Si aut collegam (id quod mallem) tui ſimilem L. Aemili haberes: aut tu collegæ tui ſimilis eſſes: ſuperuacanea eſſet oratio mea. nam & duo boni conſules, etiam me tacente, omnia è rep. fide ueſtra faceretis: & mali nec mea uerba auribus ueſtris, nec conſilia animis reciperetis. nunc & collegam tuum, & te talem uirum intuenti mihi tecum omnis oratio eſt: quem uideo nequicquam & uirum bonum, & ciuem fore. Si altera parte claudicet res publica: malis conſilijs idem ac bonis iuris & poteſtatis erit. Erras enim L. Paule: ſi tibi minus certaminis cum C. Terentio, quàm cum Annibale futurum cenſes. neſcio an infeſtior hic aduerſarius, quàm ille hoſtis maneat: & cum illo in acie tantum, cum hoc omnibus locis ac temporibus certaturus es: & aduerſus Annibalem, legionesq; eius tuis equitibus ac peditibus pugnandum tibi ſit: Varro dux tuus militibus te ſit oppugnaturus. Ominis etiam tibi cauſa abſit C. Flaminij memoria. tamen ille conſul demum, & in prouincia, & ad exercitum cœpit furere. hic prius

quàm peteret conſulatum: deinde in petendo conſulatu, nunc quoq; conſul prius quàm caſtra uideat, aut hoſtem: inſanit. & qui tantas iam nunc procellas, prælia, atq; acies iactando inter togatos ciet: quid inter armatam iuuentutem cenſes facturum? & ubi extemplo uerba res ſequitur? Atqui ſi hic, quod facturum ſe denuntiat: extemplo pugnauerit: aut ego rem militarem, belli hoc genus, hoſtem hunc ignoro: aut nobilior alius Traſimeno locus noſtris cladibus erit. Nec gloriandi tempus aduerſus unum eſt: ut ego contemnendo potius, quàm appetendo gloriam, modũ exceſſerim. ſed ita res habet. una ratio belli gerẽdi aduerſus Annibalem eſt: qua ego geſſi. nec euentus modo hoc docet: ſtultorum iſte magiſter eſt: ſed eadẽ ratio, quæ fuit: futuráq;, donec res eædem manebunt: immutabilis eſt. In Italia bellum gerimus, in ſede ac ſolo noſtro. omnia circa plena ciuiũ, ac ſociorum ſunt. armis, uiris, equis, commeatibus iuuant, iuuabuntq;. id iam fidei documentum in aduerſis rebus noſtris dederunt. meliores, prudentiores, conſtantiores nos tempus diesq; facit. Annibal contra, in aliena, in hoſtili eſt terra: inter omnia inimica infeſtáq;, procul à domo, procul à patria. neq; illi terra, neq; mari eſt pax: nullæ eum urbes accipiunt, nulla mœnia: nihil uſquã ſui uidet: in diem rapto uiuit. partem uix tertiam exercitus eius habet: quem Iberum amnem traiecit: plures fames, quàm ferrum abſumpſit. nec his paucis iam uictum ſuppeditat. Dubitas ergo quin eum ſedendo ſuperaturi ſimus: qui ſeneſcat in dies? non commeatus, non ſupplementum, non pecuniam habeat?

Quàm diu pro Geryonis caſtelli Apuliæ inopis, tanquam pro Carthaginis mœnibus pugnatum eſt? Sed ne aduerſus te quidem ego gloriabor. Cn. Seruilius, atq; Attilius proximi conſules, uide quemadmodũ eum ludificati ſint. Hæc una ſalutis eſt uia L. Paule: quam difficilem infeſtamq; ciues ſibi magis, quàm hoſtes facient. idem enim tui, quod hoſtium milites, uolent: idẽ Varro conſul romanus, quod Annibal pœnus imperator, cupiet. duobus ducibus unus reſiſtat oportet. reſiſtes autem aduerſus famam, rumoresq; hominum: ſi ſatis firmus ſteteris: ſi te neq; collegæ uana gloria, neq; tua falſa infamia mouerit. A ueritate laborare nimis ius ſæpe aiunt: extingui nunquam. Gloriam qui ſpreuerit: ueram habebit. Sine timidum pro cauto, tardum pro conſyderato, imbellem pro perito belli uocent. Malo te ſapiens hoſtis metuat: quàm ſtulti ciues laudent. Omnia audentem contemnet Annibal: nil temere agentem metuet. Nec ego, ut nihil agatur: ſed ut agentem te ratio ducat, non fortuna. Tuæ poteſtatis ſemper, tuaq; omnia ſint. armatus, intentuſq; ſis: neq; occaſioni tuæ deſis: neq; ſuam occaſionem hoſti des. omnia non properanti clara, certaq; erunt. feſtinatio improuida eſt, & cæca. Aduerſus ea oratio conſulis haud ſanè læta fuit, magis fatentis ea, quæ diceret, uera, quàm facilia factu eſſe. Dictatori magiſtrum equitum intolerabilem fuiſſe: quid conſilij aduerſus collegam ſeditioſum ac temerarium uirum, atq; authoritatis fore? Se populare incendium priore conſulatu ſemiuſtum effugiſſe. optare ut omnia proſpere euenirent. at ſiquid aduerſi caderet: hoſtium ſe telis potius, quàm ſuffragijs

iratorum ciuium caput obiecturum. Ab hoc ſermone profectum Paulum tradunt, proſequentibus primoribus patrum. Plebeium conſulem ſua plebs proſecuta, turba, quàm dignitate conſpectior. Vt in caſtra uenerunt: permiſto nouo exercitu ac uetere, caſtris bifariã factis, ut noua minora eſſent propius Annibali: in ueteribus maior pars, & omne robur uirium eſſet: tum anni prioris conſulem M. Attilium ætatem excuſantem Romam miſerunt. Geminium Seruilium in minoribus caſtris legioni romanæ, & ſociûm peditum equitumq́; duobus millibus præficiunt. Annibal quanquam parte dimidia auctas hoſtium copias cernebat: tamen aduentu conſulum mire gaudere. non ſolum enim nihil ex raptis in diem commeatibus ſuperabat: ſed ne unde raperet quidem, quicquam reliquerat: omni undiq; frumento, poſteaquam ager parum tutus erat: in urbes munitas conuecto: ut uix decem dierum, quod compertum poſtea eſt: frumentum fupereſſet: Hiſpanorumq́; ob inopiam tranſitio parata fuerit: ſi maturitas temporum expectata foret. Cæterum temeritati conſulis, ac præpropero ingenio materiam etiam fortuna dedit: quod in prohibendis prædatoribus tumultuario prælio, ac procurſu magis militum, quam ex præparato, aut iuſſu imperatorum orto, haudquaquam par Pœnis dimicatio fuit. Ad M & DCC cæſi: non plus C Romanorum, ſociorumq́; occiſis. Cæterum uictoribus effuſe ſequentibus, metu inſidiarum abſtitit Paulus conſul: cuius eo die (nam alternis imperitabant) imperiũ erat: Varrone indignante ac uociferante: emiſſum hoſtem è manibus: de-

bellariq́;, ni ceſſatum foret, potuiſſe. Annibal id damnũ haud ægerrime pati: quin potius credere, uelut ineſcat tam temeritatem ferocioris conſulis, ac nouorũ maxime militum eſſe & omnia ei hoſtium haud ſecus, quàm ſua, nota erant: diſſimiles, diſcordesq́; iperitare: duas propè partes tyronum militum in exercitu eſſe. Itaq; locũ & tempus inſidijs aptum ſe habere ratus, nocte proxima nihil præter arma ferentis ſecum milites du cens, caſtra plena omnis fortunæ publicæ priuatæq́; re linquit: transq́; proximos monteis læua pedites inſtructos condit: dextra equites: impedimẽta per cornu in mediũ agmen traducit: ut diripiendis uelut deſer tis fuga dominorũ caſtris occupatum, impeditumq́; hoſtem opprimeret. Crebri relicti in caſtris ignes: ut fi des fieret: dum ipſe longius ſpatium fuga præriperet: falſa imagine caſtrorum, ſicut Fabium priore anno fruſtratus eſſet: tenere in locis conſules uoluiſſe. Vbi illuxit: ſubductæ primo ſtationes, deide propius adeũ tibus inſolitum ſilentium admirationem facit. Iam ſa tis comperta ſolitudine in caſtris, concurſus fit ad prætoria conſulum nuntiantiũ fugam hoſtium adeo trepi dã: ut tabernaculis ſtãtibus caſtra reliquerint: quoq́; fuga obſcurior eſſet: crebros etiam relictos ignes. Clamor inde ortus: ut ſigna proferri iuberẽt: ducerentq́; ad perſequendos hoſteis, ac protinus caſtra diripiẽda. Et conſul alter uelut unus turbæ militaris erat. Paulus etiam atq; etiam dicere: prouidendum, præcauendumq́; eſſe. poſtremo cum aliter neq; ſeditionem, neq; ducem ſeditionis ſuſtinere poſſet: M. Statiliũ præfectũ cum turma Lucanorũ exploratum mittit. qui ubi ad=

eqtauit portis: ſubſiſtere extra munimenta cæteris iuſſis, ipſe cum duobus equitibus uallum intrauit: ſpeculatusq; omnia cum cura, renuntiat: inſidias profecto` eſſe: ignes in parte caſtrorũ, quæ uergat in hoſtem: relictos: tabernacula aperta, & omnia cara in promptu relicta: argentum quibuſdam locis temere per uias uelut obiectũ ad prædã uidiſſe. Quæ ad detinendos à cupiditate animos nuntiata erant: ea accẽderunt. & clamore ſublato à militibus, niſi ſignum detur, ſine ducibus ituros: haudquaquã dux defuit. nam extẽplo Varro ſignũ dedit proficiſcẽndi. Paulus, cum ei ſua ſponte cũctanti pulli quoq; auſpicio nõ addixiſſent: nuntiari iam efferenti porta ſigna collegæ iuſſit. quod quanquã Varro ægre eſt paſſus: Flaminij tamen recens caſus, Claudijq; conſulis primo punico bello memorata naualis clades, religionẽ animo incuſſit. Dij propè ipſi eo die magis diſtulere, quàm prohibuere imminentem peſtem Romanis. nam forte ita euenit: ut, cum referri ſigna in caſtra iubenti conſuli milites non parerent: ſerui duo, Formiani unus, alter Sidicini eqtis, qui Seruilio, atq; Attilio conſulibus inter pabulatores excepti à Numidis fuerant: profugerent eo die ad dominos: qui deducti ad conſules denuntiant: omnẽ exercitum Annibalis trans proximos montes ſedere in inſidijs. Horũ opportunus aduentus conſules imperij potentes fecit: cum ambitio alterius ſuam primum apud eos praua indulgentia maieſtatẽ ſoluiſſet. Annibal poſteaq̃ motos magis inconſulte Romanos, quàm ad ultimum temere euectos uidit: nequicq̃ detecta fraude in caſtra redijt. ibi plures dies propter inopiam frumenti manere

nequibat: nouaq; conſilia in dies non apud milites ſolū mistos ex colluuione omnium gentium, ſed etiā apud ducem ipſum oriebantur. nam cum initio fremitus, deinde aperta uociferatio fuiſſet expoſcentium ſtipendium debitum, querentiumq́; annonam primo, poſtremo famem: & mercenarios milites, maxime hiſpani generis, de traditione cœpiſſe conſilium, fama eſſet: ipſe etiam interdum Annibal de fuga in Galliam dicitur agitaſſe: ita ut relicto peditatu omni, cum equitatu ſe proriperet. Cum hæc conſilia, atq; hic habitus animorum eſſet in caſtris: mouere inde ſtatuit in calidiora, atq; eo maturiora meſſibus Apuliæ loca: ſimul quo lōgius ab hoſte receſſiſſet: transfugia impeditiora leuibus ingenijs eſſent. Profectus eſt nocte, ignibus ſimiliter factis, tabernaculisq́; paucis in ſpeciem relictis ut inſidiarum par priori metus contineret Romanos. Sed per eundem Lucanum Statilium omnibus ultra caſtra, tranſq; montes exploratis, cum relatum eſſet: uiſum procul hoſtium agmen: tum die ſequenti eius inſequendi conſilia agitari cœpta. Cum utriuſq; conſulis eadem, quæ ante ſemper, fuiſſet ſententia: cæterū Varroni ferè omnes, Paulo nemo, præter Seruilium prioris anni conſulem, aſſentiretur: maioris partis ſententia ad nobilitandas clade romana Cannas urgente fato profecti ſunt. Propè eū uicum Annibal caſtra poſuerat auerſa à Vulturno uento: qui campis torridis ſiccitate nubes pulueris uehit. Id cum ipſis caſtris percommodū fuit: tum ſalutare præcipue futurum erat: cum aciē dirigerent, ipſi auerſi, terga tantum afflante uento, in obcæcatum puluere effuſo hoſtem pugnaturi. Conſules ſa

tis exploratis itineribus ſequentes Pœnum, ut uentum ad Cannas eſt: ubi in conſpectu Pœnum habebant: bina caſtra communiunt, eodem fermè interuallo, quo ad Geryonem, ſicut ante, copijs diuiſis. Aufidus amnis utriſq; caſtris affluens aditũ aquatoribus ex ſuâ cuiuſq; opportunitate haud ſine certamine dabat. ex minoribus tamen caſtris, quæ poſita trans Aufidũ erant: liberius aquabantur Romani: quia ripa ulterior nullum habebat hoſtiũ præſidium. Annibal ſpem nactus loci ad equeſtrem pugnam, qua parte uiriũ inuictus erat: facturus copiam pugnandi conſulibus, dirigit aciẽ: laceſſitq; Numidarum procurſatione hoſtes. Inde rurſus ſolicitari ſeditione militari, ac diſcordia conſulum romana caſtra: cum Paulus Sempronij, et Flaminij temeritatem Varroni, Varro ſpecioſum timidis ac ſegnibus ducibus exemplũ Fabij obijceret: teſtareturq; deos et homines hic: nullam penès ſe culpam eſſe: quod Annibal iam uelut ſuam cepiſſet Italiam: ſe conſtrinctum à collega teneri: ferrũ, atq; arma iratis, et pugnare cupientibus adimi militibus: ille, ſiquid proiectis ac proditis ad inconſultam atq; improuidam pugnam legionibus accideret: ſe omnis culpæ exortem, omnis tamen euentus participem fore diceret: uideret ut quibus lingua prompta, ac temeraria eſſet: æq; in pugna uigerẽt manus. Dum altercationibus magis, quàm conſilijs tẽpus teritur: Annibal ex acie, q̃ ad multũ diei tenuerat inſtructam: cum in caſtra cæteras reciperet copias: Numidas ad inuadendos ex minoribus caſtris Romanorum aquatores trans flumen mittit. quam inconditam turbam cum uixdũ in ripam egreſſi clamore ac tu-

multu fugaſſent: in ſtationem quoq; pro uallo locatam; atq; ipſas propè portas euecti ſunt. Id uero indignum uiſum: ab tumultuario auxilio iam etiam caſtra romana terreri: ut ea modo una cauſa, ne extemplo traſirẽt flumen: dirigerentq́; aciẽ: tenuerit Romanos: quod ſumma imperij eo die penès Paulum fuerit. Itaq; Varro poſtero die, cui ſors eius diei imperij erat: nihil cóſulto collega ſignum propoſuit: inſtructiſq́; copijs flumen trãſiuit, ſequente Paulo: quia magis non probare, quàm non adiuuare conſiliũ poterat. Tranſgreſſi flumen eas quoq;, quas in caſtris minoribus habuerãt copias: ſuis adiungunt: atq; ita inſtructa acie, in dextro cornu (id erat flumini propius) romanos equites locant, deinde pedites. læuum cornu extremi equites ſociorum, intra pedites, ad medium iuncti legionibus romanis tenuerunt iaculatores. ex cæteris leuium armorum auxilijs prima acies facta. conſules cornua tenent: Terẽtius læuum, Aemilius dextrum. Geminio Seruilio media pugna tuenda data. Annibal luce prima Balearibus, leuiq́; alia armatura præmiſſa tranſgreſſus flumẽ, ut quoſq; traduxerat: ita in acie locabat. Gallos, hiſpanoſq́; equites propè ripam læuo in cornu aduerſus romanum equitatum. dextrum cornu numidis equitibus datum, media acie peditibus firmata: ita, ut Afrorum utraq; cornua eſſent: interponerentur his medij Galli, atq; Hiſpani. Afros romanam magna ex parte crederes aciem: ita armati erant armis & ad Trebiam, cæterum magna ex parte ad Traſimenum captis. Gallis, Hiſpaniſq́; ſcuta eiuſdem formæ ferè erant: diſpares ac diſſimiles gladij. Gallis prælongi, ac ſine mucronibus:

cronibus: Hiſpano pűctim magis, quàm cæſim aſſueto petere hoſtem, breuitate habiles, & cum mucronibus. Ante cæteris armati (is gentium harum habitus tum magnitudine corporum, tum ſpecie terribilis erat) Galli ſuper umbilicum erant nudi. Hiſpani linteis prætextis purpura tunicas candore miro fulgentibus conſtiterant. Numerum omniũ, qui tum peditum, equitũq; in acie ſtetere: illum ferunt: uidelicet quadraginta peditum millia, decem equitum. Duces cornibus præerãt. ſiniſtrum Aſdrubal, dextrum regebat Maharbal. mediam aciem Annibal ipſe cum fratre Magone tenuit ſolus? ſeu de induſtria ita locatus: ſeu quod forte ita ſtando peropportune utriq; parti obliquus erat. Romanis in meridiem, Pœnis in ſeptentrionem uerſis, uentus, quẽ Vulturnum incolæ regionis uocant: aduerſus Romanos coortus, multo puluere in ipſa ora uoluẽdo proſpectum ademit. Clamore ſublato procurſum auxilijs: & pugna leuibus primum armis commiſſa: deinde equitum. Gallorũ, Hiſpanorumq; læuum cornu cum dextro romano concurrit, minime equeſtris more pugnæ. frontibus enim aduerſis concurrendum erat: quia nullo circa ad euagandũ relicto ſpatio, hic amnis, hinc peditum acies claudebant. In directum utrinq; nitentes ſtantibus ac confertis, poſtremo turbatis equis uir uirum amplexus detrahebat æquo. pedeſtre magna iam ex parte certamen factum erat. acrius tamẽ, quàm diutius pugnatum eſt. pulſiq; romani equites terga uertunt. Sub equeſtris finem certaminis coorta eſt peditum pugna. Primo & uiribus & animis pares cõſtabant ordines Gallis, Hiſpanisq;. tandem Romani

diu ac ſæpe conſilio agitabant: qua fronte, acieq́; dēſa impellerent hoſtium cuneum nimis tenuem, eoq; parū ualidum, à cætera prominente acie. impulſis deinde, ac trepide referentibus pedem inſiſtere: ac tenore uno per præceps pauore fugientium agmen in mediam primum aciem illati, poſtremo nullo reſiſtente ad ſubſidia Afrorum peruenerunt: qui utrinq; reductis alis conſtiterāt. mediję́q; Galli, Hiſpaniq; ſteterant aliquantū prominente acie. qui cuneus ut pulſus æquauit frontem primum: deinde nitendo etiam ſinum in medio dedit: Afri circa iam cornua fecerant: irruentibusq́; incaute in medium Romanis circundedere alas: mox cornua extendendo, clauſere & ab tergo hoſtes. Hinc Romani defuncti nequicquam prælio uno, omiſſis Gallis Hiſpanisq́;, quorum terga ceciderant: etiam aduerſus Afros integrā pugnā ineunt: non tantum eo iniq̄: quod incluſi aduerſus circunfuſos, ſed etiam quod feſſi cum recentibus ac uegetis pugnabant. Iam & in ſiniſtro cornu romano, ubi ſociorum equites aduerſus Numidas ſteterant: conſertum prælium erat, ſegne primo, & à punica cœptum fraude. Quingenti fermè, Numidæ præter conſueta arma teláq;, gladios occultos ſub loricis habentes, ſpecie transfugarum cum ab ſuis parmas poſt terga habētes adequitaſſent: repēte ex eqs deſiliūt: parmisq́; et iaculis ante pedes hoſtiū proiectis, in mediā aciē accepti, ductiq; ad ultimos conſydere ab tergo iubentur. ac dum prælium ab omni parte conſeritur: quieti manſerunt. poſtquam omnium animos oculosq́; occupauerat certamē: tū arreptis ſcutis, quæ paſſim inter aceruos cæſorum corporum ſtrata erant:

uerſam odoriuntur romanam aciem: tergáq; ferientes, ac poplites cædentes ſtragem ingentem dederunt: ac maiorem aliquanto pauorem, ac tumultũ fecerunt. Cũ alibi terror ac fuga, alibi pertinax in mala iam ſpe prælium eſſet: Aſdrubal, qui ea parte præerat: ſubductos ex media acie Numidas, quia ſegnis eorum cum aduerſis pugna erat: ad perſequendos paſſim fugientes mittit. Hiſpanos, & Gallos pedites Afris prope iam feſſis cæde magis, quàm pugna adiungit. Parte altera pugnæ Paulus, quáquam primo ſtatim prælio funda grauiter ictus fuerat: tamen & occurrit ſæpe cum confertis Annibali: & aliquot locis prælium reſtituit, protegentibus eum equitibus romanis. omiſſis poſtremo equis, quia conſulem & ad regendum equum uires deficiebant: tum denuntianti cuidam, iuſſiſſe conſulem ad pedes deſcendere equites, dixiſſe Annibalem ferũt: quàm mallem uinctos mihi traderent. Equitum pedeſtre prælium, quale iam haud dubia hoſtium uictoria, fuit: cum uicti mori in ueſtigio mallent: quàm fugere uictores: morantibus uictoriam irati, trucidarent quos pellere non poterant. pepulerunt tamen iã paucos ſuperatos, & labore ac uulneribus feſſos. inde diſſipati oẽs ſunt: equoſq; ad fugam, qui poterant, repetebant. Cn. Lentulus tri. militũ cum præteruehens equo ſedentẽ in ſaxo cruore oppletum cóſulem uidiſſet: L. Aemili, inquit, quem unum inſontem culpæ cladis hodiernæ dij reſpicere debent: cape hunc equum: dum & tibi uirium aliquid ſupereſt. comes ego te tollere poſſum, ac protegere: ne funeſtam hanc pugnam morte conſulis feceris. etiam ſine hoc lachrymarum ſatis, lu-

ctusq; eſt. Ad ea conſul. Tu quidem Cn. Corneli macte uirtute eſto: ſed caue fruſtra miſerando exiguum tempus è manibus hoſtium euadendi abſumas. Abi: nuntia publicè patribus: urbem Romam muniant: ac prius quàm hoſtis uictor adueniat: præſidijs firment: priuatímq; Q. Fabio: Aemilium præceptorum eius memorem extitiſſe, & uixiſſe, & adhuc mori. & tu me in hac ſtrage militum meorum patere expirare: ne ut reus intercam: cauſáq; conſulatus accuſator collegæ exiſtam: ut alieno crimine innocentiam meam protegam. Hæc exigentem prius turba fugientium ciuium, deinde hoſtes oppreſſere conſulem, ignorantes quis eſſet: obruerúntq; telis. Lentulum in tumulum abripuit equus. tum inde effuſe fugiunt. Septem millia hominum in minora caſtra, decem in maiora, duo fermè in uicum ipſum Cannas pfugerunt: qui extemplo à Cartalone, atque equitibus, nullo munimento tegente uicum, circumuenti ſunt. Conſul alter, ſeu forte, ſeu conſilio, nulli fugientium inſeſtus agmini, cum quinquaginta ferè equitibus Venuſiam profugit. Quadraginta millia peditum, duo millia ſeptingenti equites, et tanta propè ciuiũ ſociorúmq; pars cæſi dicuntur. in his alter conſulum: quæſtores, L. Attilius, & L. Furius Bibaculus: XXI de trimili. conſulares quidam, prætorijq;, & ædilitij: inter eos Cn. Seruilius, & C. Minutius Numatius: qui magiſter eqtum priore anno aliquot diebus ante fuerat: LXXX præterea ſenatores: aut qui eos magiſtratus geſſiſſent: unde in ſenatum legi deberent: cum ſua uoluntate milites in legionibus facti eſſent. Capta eo

prælio tria millia peditum, & equites trecenti dicuntur. Hæc eſt pugna cannenſi clade nobilitata, par cætera allienſi: uti'q; illa ijs, quæ poſt pugnam accidêre: leuior: quia ab hoſte ceſſatum eſt: ſic ſtrage exercitus grauior, fœdior'q; fuit. nanq; ad Alliam fuga ſicut urbem prodidit: ita exercitum ſeruauit ad Cannas. fugientem conſulem uix quinquaginta ſecuti ſunt: alterius morientis propè totus exercitus fugit. Binis in caſtris cum multitudo ſemiermis ſine ducibus eſſet: nuntium qui in maioribus erant: mittunt: dum prælio, deinde ex lætitia epulis fatigatos quies nocturna hoſtes premeret: ut ad ſe tranſirent. uno agmine Canuſium abituros eſſe. Eam ſententiam alij totam aſpernari. cur enim illos, qui ſe accerſant: ipſos non uenire: cum æque coniungi poſſent? quia uidelicet plena hoſtium omnia in medio eſſent: & aliorum, quàm ſua corpora tanto periculo mallent obijcere. Alijs non tam ſententia diſplicere, quàm animus deeſſe. P. Sempronius Tuditanus tribunus militum, Capi ergo mauultis, inquit, ab auariſſimo & crudeliſſimo hoſte? æſtimari'q; capita ueſtra? & exquiri pretia ab interrogantibus, Romanus ciuis ſis, an latinus ſocius? ut ex tua contumelia & miſeria alteri honos quæratur. non tibi. non uos quidem L. Aemylij, qui ſe bene mori, q̃ turpiter uiuere maluit: & tot fortiſſimorum uirorũ, qui circa eum cumulati iacent: ſimiles eſtis. ſed antequam opprimat lux: maiora'q; hoſtium agmina obſepiant iter: per hos, qui inordinati, atq; incompoſiti obſtrepunt portis: erumpamus. ferro, atq; audacia iter fit quàm uis per confertos hoſteis. cuneo quidem hoc *

laxum atq; ſolutum agmen, ut ſi nihil obſtet: tranſibimus. Itaq; ite mecum, qui & uos metipſos, & rem pub. ſaluam uultis. Hæc ubi dicta dedit: ſtringit gladium: cuneóq; facto per medios uadit hoſtes. & cum in latus dextrum, quod patebat: Numidæ iacularentur: tranſlatis in dextram partem ſcutis, in maiora caſtra ad ſexcentos euaſerunt: atq; inde protinus alio magno agmine adiuncto Canuſium incolumes perueniunt. Hæc apud uictos magis impetu animorum, quem ingenium ſuum cuiq;, aut fors dabat: quàm ex conſilio ipſorum, aut imperio cuius quàm agebantur. Annibali uictori cum cæteri circunfuſi gratularētur: ſuaderentq;, ut tanto perfunctus bello, diei quod reliquum eſſet, noctiſq; inſequentis, quietem & ipſe ſibi ſumeret: & feſſis daret militibus: Maharbal præfectus equitum minime ceſſandum ratus, Immo ut qd hac pugna ſit actum ſcias: die quinto, inquit, uictor in Capitolio epulaberis. ſequere cum equite: ut prius te ueniſſe, quàm uenturum ſciant. Præcedant, Annibal inquit, inimici: læta res eſt: ſed uia maior: quàm ut eam ſtatim capere animo poſſim. itaq; uoluntatem ſe laudare Maharbalis, ait: ad conſilium prænſandum tempus opus eſſe. Tum Maharbal. Non omnia nimirum eidem dij dedere. Vincere ſcis Annibal: uictoria uti neſcis. Mora eius diei ſatis creditur ſaluti fuiſſe urbi, atq; imperio. Poſtero die ubi primum illuxit: ad ſpolia legenda, fœdamq; etiam hoſtibus ſpectandam ſtragem inſiſtunt. Iacebant tot Romanorum millia, pedites paſſim, equiteſq;: ut quem cuique fors, aut pugna iunxerant, aut fuga. Aſſurgentes qui-

dam ex ſtrage media cruenti, quos ſtricta matutino frigore excitauerant uulnera: ab hoſte oppreſſi ſunt. Quoſdam & iacentis uiuos ſuccisis fœminibus, poplitibusq; inuenerunt, nudanteis ceruicem iugulumq;, & reliquum ſanguinem inuitantes haurire. Inuenti ſunt quidam merſis in effoſſam terram capitibus: quos ſibi ipſos feciſſe foueas, obruenteisq; ora ſubiecta ſuper humo iniecta intercluſiſſe ſpiritum apparebat. Præcipue conuertit omnes ſubtractus Numida mortuo ſuper incumbenti Romano uiuus, naſo auribusq; laceratis: cum manibus ad capiendum telum inutilibus in rabiem ira uerſus, laniando dentibus hoſtem expiraſſet. Spolijs ad nutum delectis, Annibal ad minora ducit caſtra oppugnanda: & omnium primum brachio fluminis obiecto eos excludit. Cæterum ab omnibus labore, uigilijs, uulneribus etiam feſſis maturior ipſius ſpe deditio eſt facta. pacti: ut arma atque equos traderent: in capita romana tricenis nummis quadrigatis: in ſocios ducenis: in ſeruos centenis: & ut eo pretio perſoluto, cum ſingulis abirent ueſtimentis. In caſtra hoſtis acceperunt: traditiq; in cuſtodiam omnes ſunt: ſed ſeorſum ciues, ſocijq;.

Dum ibi tempus teritur: interea cum ex maioribus caſtris, quibus ſatis uirium aut animi fuit: ad quatuor millia hominum, & CC equites, alij agmine, alij palati paſſim per agros, quod haud minus tutum erat: Canuſium perfugiſſent: caſtra ipſa ab ſaucijs, timidisq; eadem conditione, qua altera, tradita hoſti. Præda ingens parta eſt: & præter equos, uiroſq;, & ſi quid argenti, quod plurimum in faleris equorū

erat:(nam ad ueſcendum facto perexiguo utiq; militantes utebantur)omnis cætera præda diripienda data eſt. Tum ſepeliendi cauſa conferri in unum corpora ſuorum iuſſit. Ad octo millia fuiſſe dicuntur fortiſſimorum uirorum. Conſulem quoq; romanum conquiſitum,ſepultum'q;,quidam authores ſunt. Eos,qui Canuſium perfugerant:mulier Paula nomine Buſa,genere clara ac diuitijs,mœnibus tantum tectis'q; à Canuſinis acceptos,frumento, ueſte, uiatico etiam iuuit. pro qua ei munificentia poſtea bello perfecto ab ſenatu honores habiti ſunt. Cæterum cum ibi tribuni militum quatuor eſſent,Fabius Maximus de legione prima,cuius pater priore anno dictator fuerat:& de legione ſecunda L. Publicius Bibulus & P. Cornelius Scipio,& de legione tertia Ap. Claudius Pulcher,qui proximè ædilis fuerat:omnium conſenſu ad P. Scipionem admodum adoleſcentem,& ad Ap. Claudium ſumma imperij delata eſt. quibus conſultantibus inter paucos de ſumma rerum nuntiat P. Furius Philus conſularis uiri filius:nequicquam eos conſultare:perditam ſpem fouere:deſperatam,comploratam'q; rem eſſe publicam. nobiles iuuenes quoſdam, quorum principem L. Cecilium Metellum: mare ac naues ſpectare: ut deſerta Italia, ad regum aliquem transfugiant.

Quod malum præter quàm quod atrox ſuper tot clades,etiam nouum,cum ſtupore ac miraculo torpidos defixiſſet: & qui aderant,concilium aduocandum de eo cenſerent : negat conſilij rem eſſe Scipio,iuuenis fatalis dux huiuſce belli : audendum atq; agendum, nô conſultandum ait in tanto malo eſſe. irent ſecum extem

plo armati: qui rempublicam ſaluam uellent. nuſquã uerius, quàm ubi ea cogitentur: hoſtium caſtra eſſe. Pergit deinde ire, ſequentibus paucis, in hoſpitium Metelli. & cum concilium ibi iuuenum, de quibus allatum erat: inueniſſet: ſtricto ſuper capita conſultantium gladio, ex mei animi ſententia, inquit, iuro: ut ego rempublicam non deſeram: neq; alium ciuem romanum deſerere patiar. ſi ſciens fallo: tum me iupiter Optime Maxime, domum, familiam, remq; meã peſſimo leto afficias. In hæc uerba L. Cecili iures expoſtulo: cæteriq;: qui adeſtis. qui non iurauerit: in ſe hunc gladium ſtrictum eſſe ſciat. Haud ſecus pauidi, quàm ſi uictorem Annibalem cernerent: iurant omnes: cuſtodiendoſq; ſemetipſos Scipioni tradunt. Eo tempore, quo hæc Cannuſij agebantur: Venuſiam ad conſulem ad quatuor millia peditum equitumq;, qui ſparſi fuga per agros fuerant: peruenere. Eos omnes Venuſini per familias benigne accipiendos, curandoſq; cum diuiſiſſent: in ſingulos equites togas, & tunicas, & quadrigatos nummos quinoſuicenos, & peditibus denos, & arma quibus deerant: dederunt. cæteraq; publice ac priuatim hoſpitaliter facta: certatumq;: ne à muliere cannuſina populus uenuſinus officijs uinceretur. ſed grauius onus Buſæ multitudo faciebat. & iam ad decem millia hominum erant. Appiuſq;, & Scipio poſtquam incolumem eſſe alterum conſulem acceperunt: nuntium extemplo mittunt: quantæ ſecum peditum, equitumq; copiæ eſſent: ſciſcitatumq; ſimul: utrum Venuſiam adduci exercitum, an manere iuberet Cannuſij? Varro ipſe Can-

*nuſium copias traduxit. Etiam aliqua ſpecies conſu=
laris exercitus erat: mœnibusq́; ſecreti, & ſi non ar=
mis, ab hoſte uidebantur defenſuri. Romam, ne has qui
dem reliquias ſupereſſe ciuium, ſociorumq́;, ſed occi-
dione occiſum cum duobus exercitibus conſulem, de-
letasq́; omnes copias, allatum fuerat. Nunquam ſal-
ua urbe tantum pauoris, tumultusq́; intra mœnia ro-
mana fuit. itaq; ſuccumbam oneri: neq; aggrediar nar
rare: quæ diſſerendo minora uero facio. Conſule, exer
citúq; ad Traſimenum priore anno amiſſo, non uul-
nus ſuper uulnus, ſed multiplex clades, cum duobus
conſulibus conſulares exercitus amiſſi nuntiabantur:
nec ulla iam caſtra romana, nec ducem, nec militem
eſſe: Annibalis Apuliam, Samnium, ac iam propè to=
tam Italiam factam. Nulla profectò alia gens tāta mo
le cladis non obruta eſſet. Comparem cladem ad Ega
dis inſulas Carthaginenſiū prælio nauali acceptam?
qua fracti, Sicilia ac Sardinia ceſſere: hinc uectigales,
ac ſtipendiarios fieri ſe paſſi ſunt. aut pugnam aduer
ſam in Africa? cui poſtea hic ipſe Annibal ſuccubuit.
nulla ex parte comparandæ ſunt: niſi quod minore
animo latæ ſunt. P. Furius Philo, & M. Pompo-
nius prætores ſenatum in curiam Hoſtiliam uocauerūt:
ut de urbis cuſtodia conſulerent. neq; enim dubita-
bant: deletis exercitibus, hoſtem ad oppugnandam
Romam, quod unum opus belli reſtaret: uenturum.
Cum malis ſicut ingentibus, ita ignotis, nec conſilium
quidem ſatis expedirent: obſtreperetq; clamor lamen
tantium mulierum: & nondum palàm facti uiui,
mortuiq; per omnes penè domos promiſcue cōplora=*

rentur: tum Fabius Maximus cenſuit equites expeditos & Appia, & Latina uia mittendos: qui obuiam euntes percunctarentur aliquos profectos ex fuga, paſſim diſſipatos, forte referant: quæ fortuna conſulum, atq; exercituum ſit: & ſi quid dij immortales miſeriti imperij reliquum romano nomini fecerint: ubi eæ copiæ ſint: quò ſe Annibal poſt prælium contulerit: qd paret: quid agat: acturusq; ſit. Hæc exploranda, noſcendáq; per impigros iuuenes eſſe. Illud per patres ipſos agendum: quoniam magiſtratuum parum ſit: ut tumultum, ac trepidationem in urbe tollant: matronas publico arceant: contineriq; intra ſuum quanq; limen cogant: comploratus familiarum coerceant: ſilentium per urbem faciant: nuntios rerum omnium ad prætores deducendos curent: ſuæ quiſque fortunæ domi authorem expectent. cuſtodesq; præterea ad portas ponant: qui prohibeant quenquam egredi urbem: cogantq; homines nullá, niſi urbe ac mœnibus ſaluis ſalutem ſperare. ubi conticuerit tumultus: recte tum in curiam patres reuocandos: conſulendumq; de urbis cuſtodia eſſe. Cum in hanc ſententiam pedibus omnes iſſent: ſummotáq; foro magiſtratus turba patres diuerſi ad ſedandos tumultus diſceſſiſſent: tum demum literæ à Terẽtio conſule allatæ ſunt: L. Aemilium conſulem, exercitumq; cæſum: euaſum ſe eſſe, reliquias tantæ cladis uelut ex naufragio colligentem: ad X millia militum fermè eſſe incompoſitorũ, inordinatorũq;. Sed Annibalem nunc ſedere ad Cannas in captiuorũ pretijs, prædáq; alia, nec uictoris animo, nec magni ducis more metientem. Tum priuatæ quoq; per domos

clades uulgatæ ſunt: adeóq; totam urbem oppleuit lu
ctus: ut ſacrum anniuerſarium Cereris intermiſ-
ſum ſit: quia nec lugentibus id facere eſt fas: nec ulla
in illa tempeſtate matrona expers luctus fuerat. Itaq;
ne ob eandem cauſam alia quoq; ſacra publica, aut pri
uata deſererẽtur: ſenatus conſulto diebus XXX lu-
ctus eſt finitus. Cæterum cum ſedato urbis tumultu re
uocati in curiam patres eſſent: aliæ inſuper ex Sicilia
literæ allatæ ſunt ab T. Octacilio proprætore: regnũ
Hieronis claſſe punica uaſtari: cui cum opem implorã-
ti ferre uellent: nuntiatum ijs eſt: aliã claſſem ad Ega-
dis inſulam ſtare paratam, inſtructámq;: ut ubi ſe uer
ſos ad tuendam ſyracuſanam oram Pœni ſenſiſſent:
Lilybæum extemplo, prouinciámq; aliam romanam
aggrederentur. itaq; claſſe opus eſſe: ſi regem ſocium,
Siciliámq; tueri uellent. Literis conſulis, proprætorísq;
lectis, M. Claudium, qui claſſi ad Hoſtiam ſtanti præ-
eſſet: Cannuſium ad exercitum mittendum: ſcriben-
dúmq; conſuli: ut cum prætori exercitum tradidiſſet:
* primo quoq; tempore quantum per commodum reip.
fieri poſſet, Romam ueniret. Territi etiam ſuper tan-
tas clades, cũ cæteris prodigijs: tum quod duæ ueſta-
les eo anno, Opimia, atq; Floronia ſtupri compertæ: et
altera ſub terram, ut mos eſt: ad portam Collinam ne-
cata fuerat: altera ſibimetipſa mortem conſciuerat: L.
Cantilius ſcriba pontificum, quos nunc minores pon-
tifices appellant: qui cum Floronia ſtuprum fecerat:
à pontifice maximo eo uſq; uirgis in comitio cæſus
erat: ut inter uerbera expiraret. Hoc nefas cum inter
tot (ut fit) clades in prodigium uerſum eſſet: decemuiri

libros adire iuſſi ſunt. Et Q. Fabius Pictor Delphos ad oraculum miſſus eſt ſciſcitatum: quibus precibus, ſupplicationibusq; deos poſſent placare: & quænam futura finis tantis cladibus foret. Interim ex fatalibus libris ſacrificia aliquot extraordinaria facta: iter quæ gallus & gallina, Græcus & Græca in foro Boario ſub terra uiui demiſſi ſunt in locum ſaxo conſectum, ibi ante hoſtijs humanis minime romano ſacro imbutum. Placatis ſatis ut rebantur deis, M. Claudius Marcellus ab Hoſtia mille et quingentos milites, quos in claſſem ſcriptos habebat: Romam, ut urbi præſidio eſſent: mittit: ipſe legione claſſis (ea legio tertia erat) cum trimuli. Theanum Sidicanum præmiſſa, claſſe tradita P. Furio collegæ, paucos poſt dies Cannuſium magnis itineribus contendit. Dictator ex authoritate patrum dictus M. Iunius, et T. Sempronius magiſter equitum, delectu edicto, iuniores ab annis XVII & quoſdã prætextatos ſcribunt. quatuor ex his legiones, & mille equites effecti. Item ad ſocios, latinumq; nomen ad milites ex formula accipiendos mittunt: arma, tela, alia parari iubent. Et uetera hoſtium ſpolia detrahunt templis, porticibusq;. Et aliam formam noui delectus inopia liberorum capitum, ac neceſſitas dedit. octo millia iuuenum ualidorum ex ſeruitijs, prius ſciſcitantes ſingulos uellent'ne militare, empta publice armauerunt. Hic miles magis placuit: cum pretio minore redimi captiuos copia fieret. Nanq; Annibal ſecundum tam proſperam ad Cannas pugnam uictoris magis, quàm bellum gerentis intentus curis, cum captiuis productis, ſegregatisq; ſocijs, ſicut ante ad Tre-

biam, Traſimenumq; lacum, benigne allocutus ſine pretio dimiſiſſet: Romanos quoq; uocatos, quod nunquam aliâs antea: ſatis miti ſermone alloquitur. Non internetiuum ſibi eſſe cum Romanis bellum: de dignitate, atq; imperio certare. & patres uirtuti romanæ ceſſiſſe: & ſe id adniti: ut ſuæ inuicem ſimul felicitati, & uirtuti cedatur. itaq; redimendi ſe captiuis copiam facere. pretium fore in capita, equiti quingenos quadrigatos nummos, tricenos pediti, ſeruo centum. Quanquam aliquantum adijciebatur equitibus ad id pretium, quod pepigerant dedentes ſe: læti tamen quãcunq; conditionem paciſcendi acceperunt. Placuit ſuffragio ipſorum decem deligi: qui Romam ad ſenatum irent. nec pignus aliud fidei, quàm ut iurarent ſe redituros: acceptum. Miſſus cum his Carthalo nobilis Carthaginenſis: qui, ſi forte ad pacem inclinarent animos: conditiones ferret. Cum egreſſi caſtris eſſent: unus ex ijs minime romani ingenij homo, uelut aliquid oblitus, iuriſiurandi ſoluendi cauſa cum in caſtra rediſſet: ante noctem comites aſſequitur. Vbi eos Romam uenire nuntiatum eſt: Carthaloni obuiam lictor miſſus: qui dictatoris uerbis nuntiaret: ut ante noctem excederet finibus romanis. Legatis captiuorũ ſenatus ab dictatore datus eſt. Quorũ princeps M. Iunius, P. C. inquit, nemo ueſtrum ignorat: nulli unquam ciuitati uiliores fuiſſe captiuos: quàm noſtræ. cæterũ, niſi nobis plus iuſto noſtra placet cauſa: non alij unquã minus negligendi uobis, quàm nos in hoſtium poteſtatem uenerunt. nõ enim in acie per timorẽ arma tradidimus: ſed cum propè ad noctem ſuperſtantes cumulis

cæſorum corporum prælium extraxiſſemus: in caſtra recepimus nos. diei reliquum, ac noctem inſequentem feſſi labore ac uulneribus uallum ſumus tutati. poſtero die cum circunſeſſi ab exercitu uictore aqua arceremur: nec ulla alia iam per confertos hoſteis erumpendi ſpes eſſet: nec eſſe nefas duceremus: quinquaginta millibus hominum ex acie noſtra trucidatis, aliquem ex cannenſi pugna romanum militem reſtare: tunc demũ pacti ſumus pretiũ: quo redempti dimitteremur. arma, in quibus nihil iam auxilij erat: hoſti tradidimus. Maiores noſtros quoq; acceperamus ſe à Gallis auro redemiſſe: & patres noſtros, aſperrimos illos ad conditionem pacis, legatos tamen ad captiuorum redimendorum gratiam Tarentum miſiſſe. atqui in Italia cum Gallis, et ad Heracleam cum Pyrrho, utraq; non tam clade infamis, quàm pauore & fuga, pugna fuit. Cãnenſes campos acerui romanorum corporum tegunt: nec ſuperſumus pugnæ: niſi in quibus trucidandis & ferrum & uires hoſtem defecerunt. Sunt etiam de noſtris quidam: qui nec in acie quidem refugerunt: ſed præſidio caſtris relicti, cum caſtra traderentur: in poteſtatem hoſtium uenerunt. Haud equidem ullius ciuis, aut commilitonis fortunæ, aut conditioni inuideo: nec premendo alium me extuliſſe uelim uideri. ne illi quidem, niſi pernicitatis pedum & curſus aliquot præmium eſt: qui pleriq; inermes ex acie fugientes non prius quàm Venuſiæ, aut Cannuſij conſtiterunt: ſe nobis merito prætulerint: gloriatiq; ſint: in ſe plus, quàm in nobis præſidij reip. eſſe. Sed illis ut bonis ac fortibus uiris militibusq; utemini: et nobis iã prom=

ptioribus pro patria: quod beneficio ueſtro redempti, atq; in patriam reſtituti fuerimus. Delectum ex omni ætate & fortuna habetis. octo millia ſeruorum audio armari. non minor numerus noſter eſt: nec maiori pretio redimi poſſumus: quàm hi emuntur. nam ſi conferã nos cum illis: iniuriam nomini romano faciam. Illud etiam in tali conſilio animaduertendum uobis cẽſeam: P.C. ſi tam duriores eſſe uelitis: quid nullo noſtro merito faciatis: cui nos hoſti relicturi ſitis. Pyrrho uidelicet? qui nos hoſpitum numero habuit captiuos. an barbaro, ac pœno? qui utrum auarior, an crudelior ſit, uix æſtimari poteſt. Si uideatis cathenas, ſqualorem, deformitatem'q; ciuium ueſtrorum: non minus profectò uos ea ſpecies moueat: quàm ſi ex altera parte cernatis ſtratas cannenſibus campis legiones ueſtras. intueri poteſtis ſolicitudinem, & lachrymas in ueſtibulo curiæ ſtantium cognatorum noſtrorum, expectantium'q; reſponſum ueſtrũ? cum ij pro nobis, proq; ijs, qui abſunt: ita ſuſpenſi ac ſoliciti ſint: quem cenſetis animum ipſorum eſſe: quorum in diſcrimine uita, libertas'q; eſt? Si mediusfidius ipſe ĩ nos mitis Annibal contra naturam ſuam eſſe uelit: nihil tamen nobis uita opus eſſe cenſeamus: cum indigni ut redimeremur à uobis, uiſi ſumus. Rediere Romam quondam remiſſi à Pyrrho ſine pretio capti: ſed rediere cum legatis primoribus ciuitatis ad redimendos ſeſe miſſis. Redeã ego in patriam trecentis nummis non æſtimatus ciuis? ſuum quiſq; habet animum P.C. Scio in diſcrimine eſſe uitam, corpus'q; meum. magis me famæ periculum mouet: ne à uobis damnati, ac repulſi abeamus. neque

enim uos

enim uos pretio pepercisse homines crederent.

Vbi is finem fecit: extemplo ab ea turba, quæ in comitio erat: clamor flebilis eſt ſublatus: manuſq; ad curiam tendebant orantes: ut ſibi liberos, fratres, cognatos redderent. Fœminas quoq; metus, ac neceſſitas turbæ huic uirorum in foro immiſcuerat. Senatus ſummotis arbitris conſuli cœptus. Ibi cum ſententijs uariaretur: & alij redimendos de publico: alij nullam publicam impenſam faciendam: nec prohibendos ex priuato redimi: ſi quibus argentum in præſentia deeſſet: dandam ex ærario pecuniam mutuam, prædibuſq́; ac prædijs cauendum populo, cenſerent: tum T. Manlius Torquatus priſcæ ac nimis duræ, ut pleriſq; uidebatur, ſeueritatis, interrogatus ſententiam, ita locutus fertur. Si tantummodo poſtulaſſent legati pro ijs, qui in hoſtium poteſtate ſunt: ut redimerentur, ſine ullius inſectatione eorum: breui ſententiam peregiſſem. quid enim aliud quàm admonendi eſſetis, ut morem traditum à patribus neceſſario ad rem militarem exemplo ſeruaretis? Nunc autem cum propè gloriati ſint quod ſe hoſtibus dediderint: præferriq́; non captis modo in acie ab hoſtibus, ſed etiam ijs, qui Venuſiam, Cannuſiumq́; peruenerunt: atque ipſi C. Terentio conſuli, æquum cenſuerint: nihil uos eorum P. C, quæ illic acta ſunt: ignorare patiar. Atq; utinam hæc, quæ apud uos acturus ſum: Cannuſij apud ipſum exercitum agerem, optimum teſtem ignauiæ cuiusq;, et uirtutis: aut unus hic ſaltem adeſſet P. Sempronius. quem ſi iſti ducem ſecuti eſſent milites: hodie in caſtris romanis, non captiui in hoſtium

poteſtate eſſent: & cum feſſis pugnando hoſtibus, tum uictoria lætis, & ipſis plerisq; regreſſis in caſtra ſua, noctem ad erumpendum liberam habuiſſent: & ſepta armatorum hominum erumpere etiam inter confertos hoſtes potuiſſent. Neque per ſe ipſi hoc facere conati ſunt: neq; alium ſequi uoluerunt. Nocte propè tota P. Sempronius Tuditanus non deſtitit admonere, adhortari eos: dum paucitas hoſtium circa caſtra, dum quies ac ſilentium eſſet: dum nox incœptum tegeret: ſe ducem ſequerentur. ante lucem peruenire in tuta loca, in ſociorum urbes poſſe. Sicut auorum memoria P. Decius tri. mili. in Samnio, ſicut nobis adoleſcentibus, priore punico bello Calpurnius Flamma trecentis uoluntarijs, cum ad tumulum eos capiendum, ſitum inter medios hoſteis, duceret: dixit: moriamur milites: & morte noſtra eripiamus ex obſidione circumuentas legiones: ſi hoc P. Sempronius diceret: nec uiros quidem, nec Romanos uos duceret: ſi nemo tantæ uirtutis exiſteret communes. uiam non ad gloriam magis, quàm ad ſalutem ferentem demonſtraret. ducem ſe in patriam, ad parentes, ad coniuges ac liberos
* faciat: ut ſeruemini, deeſt uobis animus. quid, ſi moriendum pro patria eſſet: faceretis? Quinquaginta millia ciuium, ſociorumq; circa uos eo ipſo die cæſa iacent. ſi tot exempla uirtutis non mouent: nihil unquã mouebit. ſi tanta clades uobis uilem uitam non fecit: nulla faciet. & liberi, atq; incolumes deſyderate patriam: immo deſyderate: dum patria eſt: dum ciues eius eſtis. ſero nunc deſyderatis, diminuti capite, abalienati iure ciuiũ, ſerui Carthaginenſium facti.

pretio redituri eſtis eò, unde ignauia, ac nequitia abiſtis? P. Sempronium ciuem ueſtrum non audiſtis, arma capere, ac ſe iubentem ſequi: Annibalem paulopoſt audiſtis, caſtra prodi, & arma tradi iubentem. Quam ego ignauiam iſtorum accuſo? cum ſcelus poſſim accuſare? non enim modo ſequi recuſarunt benemonentem: ſed obſiſtere, ac retinere conati ſunt: ni ſtrictis gladijs uiri fortiſſimi inertis ſummouiſſent. Prius inquam P. Sempronio per ciuium agmen, quàm per hoſtium fuit erumpendum. hos ciues patria deſyderet? quorum ſi cæteri ſimiles fuiſſent: neminem hodie ex ijs, qui ad Cannas pugnauerunt: ciuem haberet. Ex millibus ſeptem armatorum ſexcenti extiterūt: qui erumpere auderent: qui in patriam liberi, atq; armati redirent. neq; ijs quadraginta millia hoſtium obſtitere. quàm tutum iter duarum propè legionum agmini futurum cenſetis fuiſſe? haberetis hodie uiginti millia armatorum Cannuſij, fortia, fidelia P. C. Nunc autem quemadmodum hi boni, fidelesq; (nam fortes ne ipſi quidem dixerint) ciues eſſe poſſunt? niſi quis credere poteſt fuiſſe: qui erumpentibus quin erūperent, obſiſtere conati ſint: aut non inuidere eos cū incolumitati, tum gloriæ illorum per uirtutem partæ: cum ſibi timorem, ignauiamq; ſeruitutis ignominioſæ cauſam eſſe ſciant. Maluerunt in tentorijs latentes ſimul lucem, atq; hoſtem expectare: cum ſilentio noctis erumpendi occaſio eſſet. Ad erumpendum è caſtris defuit animus: ad tutanda fortiter caſtra animum habuerunt. Dies noctesq; aliquot obſeſſi armati ſe ipſi tutati uallo ſunt: tandem ultima auſi, paſſiq;,

cum omnia ſubſidia uitæ deſunt: affectiſq; fame uiribus, arma iam ſuſtinere nequirent: neceſſitatibus magis humanis, quàm armis uicti ſunt. Orto ſole hoſtis ad uallum acceſſit. ante ſecundam horam nullam fortunam certaminis experti, tradiderunt arma, ac ſe ipſos. Hæc uobis ipſorum per biduum militia fuit. Cum acie ſtare, ac pugnare decuerit: tum in caſtra refugerunt: cum pro uallo pugnandum erat: caſtra tradiderunt, neq; in acie, neq; in caſtris utiles. Quos redimam? Cum erumpere caſtris oportet: cunctamini, ac manetis. cum manere, & caſtra tutari armis neceſſe eſt: & caſtra, & arma, & uos ipſos traditis hoſti. Ego non magis iſtos redimendos P. C. cenſeo: quàm illos dedendos Annibali: qui per medios hoſtis è caſtris eruperunt: ac per ſummam uirtutem ſe patriæ reſtituerunt. Poſtquam Manlius dixit: quanquam patrum quoq; pleroſq; captiui cognatione attingebant: præter exemplum ciuitatis minime in captiuos iam inde antiquitus indulgentis, pecuniæ quoq; ſumma homines mouit. quia nec ærarium exhaurire, magna iam ſumma erogata in ſeruos ad militiam emendos, armandoſq;, nec Annibalem maxime huiuſce rei, ut fama erat, egentem locupletari uolebant. Cum triſte reſponſum non redimi captiuos redditum eſſet: nouusq; ſuper ueterem luctus tot iactura ciuium adiectus eſſet: cum magnis fletibus, queſtibuſq; legatos ad portam proſecuti ſunt. Vnus ex ijs domum abijt: quod fallaci reditu in caſtra iureiurando ſe exoluiſſet. Quod ubi innotuit: relatumq; ad ſenatum eſt: omnes cenſuerunt, comprehendendum, & cuſtodibus

publicæ datis, deducendum ad Annibalem eſſe. Eſt & alia de captiuis fama. X primos ueniſſe. de eis cum dubitatum in ſenatu eſſet: admitterentur in urbem, nec ne: ita admiſſos eſſe: ne tamen ijs ſenatus daretur. morantibus deinde longius omniũ ſpe, alios tres inſuper legatos ueniſſe, L. Scribonium, & C. Calpurnium, & L. Manlium. tum demum ab cognato Scribonij tribuno pl. de redimendis captiuis relatum eſſe: nec cenſuiſſe redimendos ſenatum. & nouos legatos tres ad Annibalem reuertiſſe: decem ueteres remanſiſſe: quod per cauſam recognoſcendi nomina captiuorum ad Annibalem ex itinere regreſſi religione ſeſe exoluiſſent. de ijs dedendis magna contentione actum in ſenatu eſſe: uictosq; paucis ſententijs: qui dedendos cenſuerint. cæterum proximis cenſoribus adeo omnibus notis, ignominijsq; confectos eſſe: ut quidam eorum mortem ſibi ipſi extemplo conſciuerint: cæteri non foro ſolum omni deinde uita, ſed propè luce ac publico caruerint. Mirari magis adeo diſcrepare inter authores, quàm quid ueri ſit, diſcernere queas. Quanto autem maior hæc clades ſuperioribus cladibus fuerit: uel ea res indicio eſt: qui ſociorum ad eam diem firmi ſteterant: tum labare cœperunt: nulla profectò alia de re: quàm quod deſperauerant de imperio. Defecere autem ad Pœnos hi populi: Attellani: Calatini: Hirpini: Apulorum pars: Samnites: præter Petellinos, Brutij omnes: Lucani: præter hos Surrentini: & Græcorum omnis fermè ora: Tarentini: Metapontini: Crotonenſes: Locriq;: & Ciſalpini omnes Galli. Nec tamen

hæ clades, defectionesq́; ſociorum mouerunt, ut pacis unquam mentio apud Romanos fieret: neq; ante conſulis romani aduentum: nec poſtquam is rediit: renouauitq́; memoriam acceptæ cladis. quo in tempore ipſo adeo magno animo ciuitas fuit: ut conſuli ex tanta clade, cuius ipſe maxima cauſa fuiſſet: redeunti, et obuiam itum frequenter ab omnibus ordinibus ſit: & gratiæ actæ: quod de repub. non deſperaſſet. qui ſi Carthaginenſium ductor fuiſſet: nihil recuſandum ſupplicii foret.

DECADIS TERTIAE

LIBER TERTIVS.

a ANNIBAL POST CANnenſem pugnam, caſtra capta ac direpta, confeſtim ex Apulia in Samnium mouerat, accitus in Hirpinos à Statio pollicente ſe Coſſam traditurum. Coſſanus erat Trebius nobilis inter ſuos, (ſed premebat eum Coſſanorum factio) familiæ per gratiam Romanorum potentis. poſt famam cannenſis pugnæ, uulgatumq; crebris ſermonibus aduentum Annibalis, cum Coſſam urbem exceſſiſſet: ſine certamine tradita urbs Pœno: præſidiumq; acceptum eſt. ibi præda omni, atq; impedimentis relictis, exercitu partito, Magonem regionis eius urbes, aut deficientes ab Romanis accipere, aut detrectantes cogere ad defectionem iubet: ipſe per agrum campanum mare inferum petit, oppugnaturus Neapolim: ut urbem maritimam haberet. Vbi fines Neapolitanorum intrauit: Numidas partim in inſidijs (& pleræq; cauæ ſunt uiæ, ſinusq; occulti) quacunq; arte poterat, diſpoſuit: alios præ ſe actam prædam ex agris oſtentantis obequitare portis iuſſit. in quos, quia nec multi, et incompoſiti uidebantur: cum turma equitum erupiſſet: à cedentibus conſulto tracta in inſidias circunuenta ē. nec euaſiſſet quiſquam: ni mare propinquum, et haud procul litore naues piſcatoriæ pleræq; conſpectæ peritis nandi dediſſent effugium. aliquot tamen eo prælio nobiles iuuenes capti, cæſiq; ſunt. inter quos & Egeas

præfectus eqtum intemperantius cædentes ſecutus, ceci dit. Ab urbe oppugnanda Pœnum abſterruere conſpecta mœnia, haudquaquam prompta oppugnanti. Inde Capuam flectit iter, luxuriantem longa felicitate, atq; indulgentia fortunæ. maxime tamen inter corrupta omnia licentia plebis ſine modo libertatem exercentis, ſenatum & ſibi, & plebi obnoxium Pacuuius Calauius fecerat, nobilis idem ac popularis homo, cæterum malis artibus nactus opes. Is cum eo forte anno, quo res male geſta ad Traſimenum eſt: in ſummo magiſtratu eſſet: iam diu infeſtam ſenatui plebem ratus ꝑ occaſionem nouandi res magnum auſurã facinus, ut ſi in ea loca Annibal cũ uictore exercitu ueniſſet: trucidato ſenatu, traderet Capuã Pœnis: improbus homo, ſed non ad extremum ꝑditus, cum mallet incolumi, quam euerſa rep. dominari: nullã autem incolumẽ eſſe orbatam publico conſilio crederet: rationem iniit: qua et ſenatum ſeruaret: & obnoxiũ ſibi, ac plebi faceret. Vocato ſenatu, cum ſibi defectionis ab Romanis conſilium placiturũ nullo modo, niſi neceſſariũ fuiſſet: præfatus eſſet: quippe q liberos ex Appij Claudij filia haberet: filiamq; Romã nuptum Liuio dediſſet: cæterum maiorẽ multo rem, magiſq; timendã inſtare. non enim ꝑ defectionem ad tollendum ex ciuitate ſenatum plebem ſpectare: ſed per cædem ſenatus uacuam remp. tradere Annibali, ac Pœnis uelle. eo ſe periculo poſſe liberare eos: ſi permittant ſibi: et certaminum in rep. obliti credant. Cũ omnes uicti metu ꝑmitterent: claudam in curia uos, inquit: & tanquã & ipſe cogitati facinoris particeps, approbando conſilia, qbus neqcquã

aduerſarer: uiam ſaluti ueſtræ inueniam. in hoc fidē, quam uultis ipſi: accipite. Fide data egreſſus claudi curiam iubet: præſidiumq; i ueſtibulo reliquit: nequis adire curiam iniuſſu ſuo, ne'ue inde egredi poſſit. Tūc uocato ad concionem populo, quod ſæpe, inquit, optaſtis Campani: ut ſupplicij ſumendi uobis ex improbo, ac deteſtabili ſenatu poteſtas eſſet: eam nunc non per tumultum expugnantes domos ſingulorum, quas præſidijs clientium, ſeruorumq; tuentur: cum ſummo ueſtro periculo, ſed tutam habetis ac liberam. Clauſos omnes in curiam accipite, ſolos, inermes: nec quicq̄ raptim, aut forte temere egeritis. de ſingulorum capite uobis ius ſententiæ dicendæ faciam: ut quas quiſq; emeritus eſt, pœnas pendat. Sed ante omnia ita uos iræ indulgere oportet, ut potiorem ira ſalutem, atq; utilitatem ueſtrā habeatis. Etenim hos (ut opinor) odiſtis ſenatores. nā ſenatum omnino non habere non uultis. quippe aut rex, quod abominandum: aut, quod unum liberæ ciuitatis conſiliū eſt: ſenatus habendus eſt. Itaq; duæ res ſimul agendæ uobis ſunt ut & ueterem ſenatum tollatis: et nouum cooptetis. Citari ſingulos ſenatores iubebo: de quorum capite uos conſulam. quod de quoq; cenſueritis: fiet. ſed prius in eius locum uirum fortem ac ſtrenuum nouum ſenatorem cooptabitis: quàm de noxio ſupplicium ſumatur. Inde conſedit: & nominibus in urnam coniectis, citari quod primum ſorte nomen excidit: ipſumq; è curia produci iuſſit. Vbi auditū eſt nomen: malum, & improbum pro ſe quiſq; clamare, & ſupplicio dignum. Tum Pacuuius. uideo quæ ſententia de hoc ſit data: eijcitur pro malo atq; īprobo.

bonũ ſenatorẽ, & iuſtum eligite. Primo ſilentiũ erat inopia potioris ſubijciundi. deinde cum aliquis omiſſa uerecũdia quempiam nominaſſet: multo maior extemplo clamor oriebatur: cum alij negarent noſſe: alij nunc probra, nunc humilitatem, ſordidamq́; inopiã, & pudẽdæ artis aut quæſtus genus obijcerent. Hoc multo magis in ſecundo, ac tertio citato ſenatore eſt factum: ut ipſius pœnitere homines appareret: quem autẽ in eius ſubſtituerent locum: deeſſe. quia nec eoſdẽ nominari attinebat, nihil aliud, quàm ad audienda probra nominatos: & multo humiliores, obſcurioresq́; cæteri erãt eis: qui primi memoriæ occurrebãt. Ita dilabi homines: notiſſimum quodq; malum maxime tolerabile dicentes eſſe: iubentesq́; ſenatum ex cuſtodia dimitti. Hoc modo Pacuuius, cum obnoxiũ uitæ beneficio ſenatum multo ſibi magis, quàm plebi feciſſet: ſine armis iam omnibus concedentibus dominabatur. Hinc ſenatores omiſſa dignitatis libertatisq́; memoria, plebẽ affari: ſalutare: benigne inuitare: apparatis accipere epulis: eius cauſas ſuſcipere: ei ſemper parati adeſſe: ſecundum eã in lite iudicem dare: qui magis popularis, aptiorq́; in uulgus fauori conciliando eſſet. iam uero nihil in ſenatu actum aliter: quàm ſi plebis ibi eſſet cõcilium. Prona ſemper ciuitas in luxuriã non ingeniorum modo uitio, ſed affluenti copia uoluptatum, & illecebris omnis amœnitatis maritimæ terreſtriſq́;, tum uero ita obſequio principum, & licentia plebis laſciuere: ut nec libidini, nec ſumptibus modus eſſet. ad contemptum legum, magiſtratuum, ſenatusq́; acceſſit tum poſt cannenſem cladem: ut, cuius aliqua erat uerecun-

dia: romanum quoq; imperium ſpernerent. Id modo erat in mora ne id extemplo efficerent: quod connubium uetuſtum multas familias claras ac potentes Romanis miſcuerat: et quod, cum militarent aliquot apud Romanos: maximum uinculum erant trecenti equites nobiliſſimus quiſq; Campanorum, in præſidia ſiculaꝛrum urbium delecti ab Romanis, ac miſſi. Horum parentes, cognatiq; ægre peruicerunt: ut legati ad conſulem romanum mitterentur. Ii nondum Cannuſium profectum, ſed Venuſiæ cum paucis ac ſemiermibus conſulem inuenerunt, quàm poterant maxime miſerabilem bonis ſocijs, ſuperbis atq; infidelibus, ut erãt Campani: ſpernendum. Et auxit rerũ ſuarum, ſuiq; contemptum conſul, nimis detegendo cladem, nudãdoq;. nam cum Legati ægre ferre ſenatum, populũq; campanum aduerſi quicquam eueniſſe Romanis, nunciaſſent: pollicerenturq; omnia, quæ ad bellum opus eſſent: Morem, inquit, magis loquendi cum ſocijs ſeruaſtis Campani, iubentes quæ opus eſſent ad bellum, imperare: quàm conuenienter ad præſentem fortunæ noſtræ ſtatum locuti eſtis. quid enim nobis ad Cannas relictum eſt: ut, quaſi aliquid habeamus: id quod deeſt: expleri ab ſocijs uelimus? pedites uobis imperemus? tanquam equites habeamus. pecuniam deeſſe dicamus? tanquam ea tantum deſit. nihil, ne quod ſuppleremus quidem: nobis reliquit fortuna. legiones, equitatus, arma, ſigna, equi, uiriq;, pecunia, commeatus, aut in acie, aut in ruinis poſtero die amiſſis caſtris perierũt. Itaq; non iuuetis nos in bello oportet Cãpani: ſed cum Pœnis bellum pro nobis ſuſcipiatis. Veniat in mentem: ut

trepidos quondam maiores ueſtros intra mœnia compulſos, nec Samnitem modo hoſtem, ſed etiam Sidicinũ pauentes, receptos in fidem apud Satriculam defenderimus: cœptumq́; propter uos cum Samnitibus bellum per centum propè annos, uariante fortuna euentum, tulerimus. Adijcite ad hæc: quod fœdus æquum dedimus: q̃d leges noſtras, quod ad extremum, id quod ante cannenſem certe cladem maximum fuit: ciuitatem noſtram magnæ parti ueſtrum dedimus: communicauimusq́; uobiſcum. Itaq; communem uos hanc cladem, quæ accepta eſt: credere Campani oportet: communem patriam tuendam arbitrari eſſe. Non cum Samnite, aut Hetruſco res eſt: ut quod à nobis ablatum ſit: in Italia tamen imperium maneat. Pœnus hoſtis ne Africæ quidem indigena, ab ultimis terrarum oris, freto Oceani, Herculisq́; columnis expertem omnis iuris, & cõditionis, et linguæ propè humanæ militem trahit. Hũc natura et moribus immitẽ ferũq; inſup dux ipſe efferauit, pontibus, ac molibus ex humanorum corporũ ſtrue faciendis: & (quod proloqui etiam piget) ueſci humanis corporibus docendo. hos infandis paſtos epulis, quos contingere etiã nefas ſit: uidere, atq; habere dominos, & ex Africa & à Carthagine iura petere, & Italiam Numidarum ac Maurorum pati prouinciam eſſe, cui non, genito modo in Italia, deteſtabile ſit? Pulchrum erit Campani: prolapſum clade romanum imperium ueſtra fide, ueſtris uiribus retentum, ac recuperatum eſſe. Triginta millia peditum, quatuor equitum arbitror ex Cãpania uos ſcripſiſſe. iam pecuniæ affatim eſſe, frumentiq́;. qui ſi parem fortunæ

ueſtræ fidē habetis: nec Annibal ſe uiciſſe ſentiet: nec Romani ſe uictos eſſe. Hac oratione conſulis dimiſſis, redeuntibusq; domum legatis, unus ex ijs, Subius Virius, tempus ueniſſe, ait: quo Campani non agrū ſolum ab Romanis quondā per iniuriam ademptum recuperare, ſed imperio etiam Italiæ potiri poſſint. fœdus enim cū Annibale quibus uelint legibus facturos. neq; controuerſiā fore: quin ipſe confecto bello Annibal uictor in Africam hinc decedat: exercitumq; deportet: Italiæ imperium Campanis relinquatur. Hæc Virio loquēti aſſenſi omnes, ita renuntiāt legationem: uti deletum omnibus uideretur nomen romanum. Extemplo plebes ad defectionem, ac pars maxima ſenatus ſpectare. extracta tamen authoritatibus ſeniorū ꝑ paucos dies eſt res. poſtremo uicit ſententia plurium: ut ijdem legati, qui ad conſulem romanum ierant: ad Annibalē mitterētur. Quò prius quàm iretur: certūq; defectionis conſilium eſſet: Romam legatos miſſos à Campanis, in quibuſdam annalibus inuenio, poſtulantes: ut alter conſul campanus fieret: ſi rem romanam adiuuari uellent. indignatione orta, ſummoueri à curia iuſſos eſſe: miſſumq; lictorem: qui ex urbe educeret eos: atq; eo die manere extra fines romanos iuberet. Quia nimis compar Latinorum quondam poſtulatio erat: Cœliusq;, & alij id haud ſine cauſa prætermiſſerant ſcriptores: ponere pro certo ſum ueritus. Legati ad Annibalem uenerunt: pacemq; cum eo his conditionibus fecerunt. Ne quis imperator, magiſtratuſue Pœnorum ius ullum in ciuem campanum haberet: neue ciuis campanus inuitus militaret: munuſue faceret. ut

*ſuæ leges,ſui magiſtratus Campanis eſſent·ut trecentos
ex Romanis captiuos Pœnus daret Cãpanis: quos ipſi
elegiſſent: cum quibus equitũ campanorũ,qui in Sici=
lia ſtipendia facerent: permutatio fieret · Hæc pacta·
Illa inſuper, quàm quæ pacta erant, facinora Cam-
pani ediderunt·nam præfectos ſociũm, ciuesq́; roma-
nos, alios partim aliquo militiæ munere occupatos, par
tim priuatis negotijs impliatos, plebs repẽte oĩs compre
henſos,uelut cuſtodiæ cauſa balneis includi iuſſit: ubi
feruore, atq; æſtu anima intercluſa, fœdum in modũ
expirarent· Ea ne fierent: neu legatio mitteretur ad
Pœnum, ſumma ope Decius Magius, uir, cui ad ſum-
mam authoritatem nihil, præter ſanam ciuium men-
tem, defuit: reſtiterat·ut uero præſidium mitti ab An=
nibale audiuit: Pyrrhi ſuperbam dominationẽ, miſe-
rabilemq́; Tarentinorum ſeruitutem exẽpla referẽs,
primo ne reciperetur præſidium, palàm uociferatus ẽ:
deinde ut receptum aut eijceretur: aut, ſi malũ facinus,
quod à uetuſtiſſimis ſocijs, conſanguineisq́; defeciſſent:
forti ac memorabili facinore purgare uellent: ut inter=
fecto punico præſidio reſtituerent ſe Romanis·Hæc (neq;
enim occulte agebantur) cum relata Annibali eſſent:
primo miſit, qui uocarent Magium ad ſeſe in caſtra·
deinde cum is ferociter negaſſet ſe iturum: (nec enim
Annibali ius eſſe in ciuem campanum) concitatus ira
Pœnus cõprehendi hominem: uinctumq́; attrahi ad
ſe iuſſit·ueritus deĩde nequid inter uim tumultus, atq;
ex concitatione animorum inconſulti certaminis ori-
retur: ipſe præmiſſo nuntio ad Marium Bloſium præ=
torem campanum, poſtero die ſe Capuæ futurum, pro*

ficiſcitur è caſtris cum modico præſidio. Marius cõcione aduocata edicit: ut frequẽtes cum coniugibus, ac liberis obuiam irent Annibali. Ab uniuerſis id non obedienter modo, ſed enixe, fauore etiam uulgi, & ſtudio uiſendi tot iam uictorijs clarum imperatorem, factum eſt. Decius Magius nec obuiam egreſſus eſt: nec, quo timorem aliquem ex conſcientia ſignificare poſſet: priuatim ſe tenuit. in foro cum filio, clientibusq; paucis otioſe inambulauit: trepidante tota ciuitate ad excipiendum Pœnum, uiſendũq;. Annibal ingreſſus urbem ſenatum extemplo poſtulat. precantibusq; inde primoribus Campanorũ, nequid eo die ferè gereret: diemque ut ipſe aduentu ſuo feſtum lætus, ac libens celebraret: quanquam præceps ingenio in iram erat: tamen nequid in principio negaret: uiſendo urbem magnam diei partem conſumpſit. Diuerſatus eſt apud Munios Celeres, Stenium, Pacuuiumq;, inclytos nobilitate ac diuitijs. Eò Pacuuius Calauius, de quo ante dictum eſt: princeps factionis eius, quæ attraxerat rem ad Pœnos: filium iuuenem adduxit: abſtractumq; ab ſe à Decij ait latere: cum quo ferociſſime pro romana ſocietate aduerſus punicum fœdus ſteterat: nec eum aut inclinata in partem alteram ciuitas, aut patria maieſtas ſententia depulerat. Huic tum pater iuueni Annibalem deprecãdo magis, quàm purgando placauit. uictusq; patris precibus lachrymisq;, etiam ad cœnã eum cum patre uocari iuſſit: cui conuiuio neminem Cãpanum, præterquam hoſpites, Iubelliumq; Tauream inſignẽ bello uirũ, adhibiturus erat. Cœperunt epulari de die: et conuiuiũ nõ ex more punico, aut milita-

ri diſciplina eſſe:ſed ut in ciuitate, atq; etiā modo diu ad uarias omnium uoluptatum illecebras inſtructum. Vnus nec dominorum inuitatione, nec ipſius interdū Annibalis, Calauij filius Perolla uinci potuit. ipſiq; ualitudinem excuſans patri, animi quoq; eius mirabilē interturbationem cum quæreret: ante ſolis fermè occaſum patrem Calauium ex conuiuio egreſſum ſecutus filius, ubi in ſecretum (hortus erat poſticis ædium partibus) peruenerunt: conſiliū, inquit, affero pater: quo non ueniam ſolum peccati, quo deficimus ad Annibalem: impetrare ab Romanis: ſed in multo maiore dignitate, & gratia ſimus Cāpani, quàm unquam fuimus. Cum mirabundus pater quidnam id eſſet conſilij quæreret: toga reiecta ab humero, latus ſuccinctum gladio nudat. Iam ego, inquit, ſanguine Annibalis ſanciam romanum fœdus. te id prius ſcire uolui: ſi forte adeſſe, dum facinus patratur: malles. Quæ ubi uidit, audiuitq; ſenex: uelut ſi iam agendis, quæ audiebat: intereſſet: cum metu, Per ego te, inquit, fili quæcunq; iura liberos iungunt parentibus, precor: quæſoq;: ne ante oculos patris facere, et pati omnia infanda uelis. paucæ horæ ſunt: intra quas iurantes per quicquid deorum eſt, dextras dextræ iungentes fidem obſtrinximus: ut ſacrata fide manſiſſemus. digreſſi à colloquio extemplo in eum armamur iurgijs: ab hoſpitali menſa. ad quam tertius Campanorum adhibitus es ab Annibale: ut eam ipſam menſam cruentares hoſpitis ſanguine. Annibalem pater filio meo potui placare: filium Annibali non poſſum? Sed ſi nihil ſancti, non fides, non religio, non pietas: audiantur infanda: ſi non per-

niciem nobis

ciem nobis cum ſcelere afferunt. Vnus aggreſſurus es Annibalem. quid illa turba tot liberorum, ſeruorumq́;? quid in unum intenti omnium oculi? quid tot dextræ? torpeſcent'ne in amentia illa? uultum ipſius Annibalis, quem armati exercitus tremunt: quẽ horret populus romanus: tu ſuſtinebis talis? Auxilia deſint: me ipſum ferire, corpus meum opponentem pro corpore Annibalis ſuſtinebis? atqui per meum pectus petendus ille tibi, transfigendusq́; eſt. Sed hic deterreri ſine te potius: quam illic uinci. ualeant preces apud te meæ: ſicut pro te hodie ualuerunt. Lachrymantem inde iuuenem cernens, medium complectitur: atq; oſculo hærens non ante precibus abſtitit: quàm peruicit ut gladium poneret: fidemq́; daret, nihil facturum tale. Tum iuuenis, ego quidem, inqt, quam patriæ debeo pietatem, exoluam patri. tuam doleo uicem: cui ter proditæ patriæ ſuſtinendum eſt crimen: ſemel: cum defectionem iniſti ab Romanis: iterum: cum pacis cũ Annibale fuiſti author: tertio hodie: cum reſtituendæ Romanis Capuæ mora, atq; impedimentum tu es. O' patria, ferrum, quo pro te armatus hanc arcem defendere uolebam, hoſti minime parcens: quando parens extorquet: recipe. Hæc cum dixiſſet: gladiũ in publicum trans maceriam horti abiecit: & , quo minus res ſuſpecta eſſet: ſeipſe conuiuio reddidit. Poſtero die ſenatus frequens datus Annibali. ubi prima eius oratio perblanda, ac benigna fuit: qua gratias egit Campanis: quod amicitiam ſuã romanæ ſocietati præ poſuiſſent. & inter cætera magnifica promiſſa pollicitus: breui caput Italiæ omni Capuam fore: iuráq;

inde cum cæteris populis Romanum etiam petiturum. Vnum eſſe exortem punicæ amicitiæ, fœderiſq́; ſecum facti: quem neq; eſſe Campanum: neq; dici debere: Magium Decium. eum poſtulare, ut ſibi dedatur: ac ſe præſente de eo referatur: ſenatuſq́; conſultum fiat. Omnes in eam ſententiam ierunt: q̄q̄ magnæ parti, & uir indignus ea calamitate, & haud paruo initio minui uidebatur ius libertatis. egreſſus curia, in templo magiſtratuum conſedit: comprehendiq́; Deciū Magium, atq; ante pedes deſtitutum cauſam dicere iuſſit. Qui cum manente ferocia animi negaret lege fœderis id cogi poſſe: tum iniectæ catenæ: duciq́; ante lictorem in caſtra eſt iuſſus. Quoad capite aperto eſt ductus: concionabundus inceſſit, ad circunfuſam undiq; multitudinem uociferans. Habetis libertatem Campani, quam petiſtis. foro medio, luce clara, uidentibus uobis, nulli Campanorum ſecundus, uinctus ad mortem rapior. quid uiolentius Capua capta fieret?. ite obuiam Annibali: exornate urbem: diemq; aduentus eius conſecrate: ut hunc triumphum de ciue ueſtro ſpectetis. Hæc eo uociferante cum moueri uulgus uideretur: obuolutum caput eſt: ociuſq́; rapi extra portam iuſſus. Ita in caſtra perducitur: extemploq́; impoſitus in nauem: & Carthaginem miſſus: ne motu aliquo Capuæ ex indignitate rei orto, ſenatum quoq; pœniteret deditı principis: & legatione miſſa ad repetendū eum, ne, aut negando rem, quam primum peterent: offendendi ſibi noui ſocij: aut tribuendo, habendus Capuæ eſſet ſeditionis ac turbarum author. Nauem Cyrenas detulit tempeſtas: quæ tum in ditione regum

erat. ibi cum Magius ad ſtatuam Ptolemæi regis confu giſſet: deportatus à cuſtodibus Alexandriam ad Ptolemæum, dum eum docuiſſet, contra ius fœderis uinctum ſe ab Annibale eſſe: uinculis liberatur: permiſſumq́; : ut rediret, ſeu Romam, ſeu Capuam mallet. Nec Magius Capuam ſibi tutam dicere: & Romam eo tempore, quo inter Romanos, Campanosq́; bellum ſit: transfugæ magis, quàm hoſpitis fore domicilium. nuſquam malle, quàm in regno eius uiuere: quem uindicem, atq; authorem habeat libertatis.
Dum hæc geruntur: Q. Fabius Pictor legatus à Delphis Romam rediјt: reſponſumq́; ex ſcripto recitauit. diuina quoq; in eo erant: quibus, quoq́; modo ſupplicaretur. Tum ſi ita faxitis Romani: ueſtræ res meliores, faciliores q́; erunt: magiſq; ex ſententia resp. ueſtra uobis procedet: uictoriáq; duelli populi romani erit. Pythio Apollini rep. ueſtra bene geſta, ſeruatáq;, lucris meritis donum mittitote: déq; præda, manubijs, ſpolijsq́; honorem habetote. Hæc ubi ex græco carmine interpretata recitauit: tum dixit: ſe oraculo egreſſum extemplo his omnibus diuis rem diuinam thure, ac uino feciſſe: iuſſumq́; ab antiſtite, ſicut coronatus laurea corona & oraculum adiſſet: & rem diuinam feciſſet: ita coronatum nauem aſcendere: nec ante deponere eam: quàm Romam perueniſſet. Se quæcunq; imperata ſint, cum ſumma religione ac diligentia exe cutum, coronam Romæ in ara Apollinis depoſuiſſe. Senatus decreuit: ut eæ res diuinæ, ſupplicationesq́; primo quoq; tempore cum cura fierent. Dum hæc Romæ, atq; in Italia geruntur: nuntius uictoriæ ad

Cannas Carthaginem uenerat, Mago Amilcaris filius, non ex ipſa acie à fratre miſſus, ſed retentus aliquot dies in recipiendis ciuitatibus Brutiorum, quæq; deficiebant. Is, cum ei ſenatus datus eſſet: res geſtas in Italia à fratre exponit. Cum ſex imperatoribus eũ, quorum quatuor conſules, duo, dictator ac magiſter equitum, fuerint: cum ſex conſularibus exercitibus acie conflixiſſe. occidiſſe ſupra ducenta millia hoſtium: ſupra L. millia cœpiſſe. ex quatuor conſulibus duos occidiſſe. ex duobus ſaucium alterum, alterum toto amiſſo exercitu uix cum L. hominibus effugiſſe. magiſtrũ equitum, qui conſularis poteſtatis ſit: fuſum, fugatumq;. dictatorem, quia ſe in aciem nunquam commiſerit: unicum haberi imperatorem. Brutios, Apulosq;, partem Samnitum, ac Lucanorum, defeciſſe ad Pœnos. Capuã, quod caput non Campaniæ modo, ſed poſt afflictam rem romanam cannenſi pugna, Italiæ ſit: Annibali ſe tradidiſſe. Pro his tantis, totq; uictorijs ſacrũ dijs immortalibus agi, haberiq;. Ad fidem deinde tam lætarum rerum effundi in ueſtibulo curiæ iuſſit annulos aureos. qui tantus acervus fuit: ut metientibus dimidium ſuper treis modios expleſſe, ſint quidam authores. Fama tenuit, quæ propior uero eſt: haud plus fuiſſe modio. Adiecit deinde uerbis: quo maioris cladis indicium eſſet: neminem niſi equitum, atq; eorũ ipſorum primores id gerere inſigne. Summa fuit orationis: quo propius ſpes belli perficiendi ſit: eo magis omni ope iuuandum Annibalem eſſe. procul enim ab domo militiam eſſe in media hoſtium terra: magnam uim frumenti, pecuniæq; abſumi: & tot actis ut ho-

ſtium exercitus deleſſet: ita uictoris etiam copias parte aliqua minuiſſe. mittendum igitur ſupplementum eſſe: mittendam in ſtipendium pecuniam, frumentumq́; tam benemeritis de nomine punico militibus. Secundũ hæc dicta Magonis lætis omnibus, Himilco uir factionis barchinæ locum Hannonis icrepandi eſſe ratus, quid eſt Hanno? inquit: etiam nunc pœnitet belli ſuſcepti aduerſus Romanos? iube dedi Annibalẽ: ueta in tam proſperis rebus grates dijs immortalibus agi. audiamus romanum ſenatorem in Carthaginenſium curia. Tum Hanno. Tacuiſſem hodie patres conſcripti: nequid in communi omniũ gaudio, minus lætum quod eſſet uobis, loquerer. nunc interroganti ſenatori, pœniteat'ne me adhuc ſuſcepti aduerſus Romanos belli: ſi reticeam: aut ſuperbus, aut obnoxius uidear. quorũ alterum eſt hominis alienæ libertatis obliti: alterum ſuæ. Reſpondeam, inquit, Himilconi: non deſiſſe pœnitere me belli: neq; deſiturum ante inuictum ueſtrum imperatorem incuſare: q̃ finitum aliqua tolerabili conditione bellum uidero. nec mihi pacis antiquæ deſyderium ulla alia res, q̃ pax noua finiet. Itaq; iſta, quæ modo Mago iactauit: Himilconi, cæteriſq́; Annibalis ſatellitibus iam læta ſunt. mihi poſſunt læta eſſe: qa res bello bene geſtæ, ſi uolumus fortuna uti: pacem nobis æquiorem dabunt. nam ſi prætermittimus hoc tempus: quo magis dare, quàm accipere poſſumus uideri pacem: uereor ne hæc quoq; lætitia luxuriet nobis: ac uana euadat. quæ tamen nunc quoq; qualis eſt? Occidi exercitus hoſtiũ. mittite milites mihi. quid aliud rogares: ſi eſſes uictus? Hoſtium cepi bina caſtra: præ-

dæ uidelicet plena, & commeatuum. frumentum, & pecuniam date. quid aliud inquam, ſi ſpoliatus, ſi exutus caſtris eſſes: peteres? Et ne omnia ipſe mirer: (mihi quoq; enim, quoniam reſpondi Himilconi: interrogare ius fásq; eſt) uelim ſeu Himilco, ſeu Mago reſpondeat: cum ad internitionem romani imperij pugnatum ad Cannas ſit: conſtetq;, in defectione totam Italiam eſſe: primum ecquis latini nominis populus deſecerit ad nos? deinde ecquis homo ex V & XXX tribubus ad Annibalem transfugerit? Cum utrunq; Mago negaſſet: hoſtium quidem ergo, inquit, adhuc multum ſupereſt. Sed multitudo ea quid animorum, quid'ue ſpei habeat, ſcire uelim. Cũ id neſcire ſe Mago diceret: nihil facilius ſcitu eſt, inquit. Ecquos legatos ad Annibalem Romani miſerunt de pace? ecquam deniq; mentionem pacis Romæ factam eſſe, allatum ad uos eſt? Cum id quoq; negaſſet: bellum igitur, inquit, tam integrum habemus: quàm habuimus qua die Annibal in Italiam eſt ingreſſus. Quàm uaria uictoria priore punico bello fuerit: pleriq;, qui meminerimus, ſuperſumus. nunquam terra, mariq; magis proſperæ res noſtræ uiſæ ſunt: quàm ante conſules C. Luctatium, & A. Poſthumum fuerunt. Luctatio, & Poſthumio conſulibus, deuicti ad Egadis inſulas ſumus. Quod ſi (id quod dij omen auertant) nunc quoq; fortuna aliqd uariauerit: tum pacem ſperatis, cum uincimur: quam nunc, cum uincimus, dat nemo? Ergo ſi quis de pace cõſulet, ſeu de ferenda, hoſtibus, ſeu accipienda: habeo quid ſententiæ dicam. Si de ijs, quæ Mago poſtulat: referetis: nec uictoribus mitti attinere puto: & fruſtran

tibus nos falſa atq; inani uictoria multo minus cenſeò mittenda eſſe. Haud multos mouit Hannonis oratio·nam & ſimultas cum familia Barchina leuiorem authorem faciebat: & occupati animi præſenti lætitia nihil,quo uanius fieret gaudium ſuum: auribus admittebant: debellatumq́; mox fore, ſi adniti paulu lum uoluiſſent: rebantur·Itaq; ingenti conſenſu fit ſenatus conſultum: ut Annibali XL Numidarum mil lia in ſupplementum mitterentur: & XL elephanti: & argenti multa talenta·Dictatorq́; cum Magone in Hiſpaniam præmiſſus eſt ad conducenda XX millia peditum,quatuor equitum: qbus exercitus,qui in Italia,quiq́; in Hiſpania erant: ſupplerentur. Cæterum hæc,ut in ſecundis rebus,ſegniter otioſeq́; geſta·Romanos præter inſitam induſtriam animis, fortuna etiam cunctari prohibebat·nam nec conſul ulli rei,quæ per eum agenda eſſet: deerat: & dictator M·Iunius rebus diuinis perfectis,latoq́; ut ſolet ad populum,ut equum aſcendere liceret: præter duas urbanas legiones,quæ principio anni à conſulibus conſcriptæ fuerant: & ſeruorum delectum,cohorteſq́; ex agro piceno & gallico collectas,ad ultimum propè deſperatæ reip·auxilium,cum honeſta utilibus cedunt: deſcendit equo: dixitq́;: qui capitalem fraudem auſi,quiq́; pecunia iudicati in uinculis eſſent: qui eorum apud ſe milites fierent: eos noxa,pecuniaq́; ſe exolui iuſſurũ. Ea ſex millia hominum gallicis ſpolijs,quæ triumpho C·Flaminij translata erant: armauit·itaq; cũ XXV millibus armatorum ab urbe proficiſcitur. Annibal Capua recepta,cum iterum Neapolitanorum animos

partim ſpe, partim metu nequicquam tentaſſet: in agrum nolanum exercitum traducat: & ut non hoſtilĩter ſtatim: quia non deſperabat uoluntariam deditionem: ita ſi morarentur ſpem: nihil eorum, quæ pati, aut timere poſſent: prætermiſſurus. Senatus, ac maximẽ primores eius in ſocietate romana cum fide perſtare. plebs nouarum (ut ſolet) rerum auida, atq; Annibalis tota eſſe: metum'q; agrorum populationis, & patienda in obſidione multa grauia, idigna'q; proponere animo. neq; authores defectionis deerant. Itaq; ubi ſenatum metus cœpit, ſi palàm contra tenderent: reſiſti multitudini concitatæ non poſſe: clàm ſimulando dilationẽ mali iueniunt. placere enim ſibi defectionem ad Annibalem ſimulant: qbus autem conditionibus in fœdus, amicitiam'q; nouam tranſeant, parũ conſtare. Ita ſpatio ſumpto, legatos propere ad prætorẽ romanum Marcellũ Claudium, q̃ Caſilini cum exercitu erat: mittunt: docent'q;, quanto in diſcrimine ſit nolana res. agrum Annibalis eſſe: et Pœnorum urbem extemplo futurã: ni ſubueniatur. concedendo plebi ſenatum, ubi uelint, defecturos ſe, ne deficere præfeſtinarent, effeciſſe. Marcellus collaudatis Nolanis, eadem ſimulatione extrahi rem in ſuum aduentum iuſſit: interim cælari quæ ſecum acta eſſent: ſpem'q; omnem auxilij romani. Ipſe à Caſilino Calatiã petit: atq; inde Vulturno amne traiecto, per'q; agrũ ſatriculanum, trebianum'q; ſup Sueſſulã p montes Nolã puenit. Sub aduẽtum prætoris romani Pœnus agro nolano exceſſit: & ad mare proxime Neapolim deſcendit, cupidus marini oppidi potiũdi: quo curſus nauibus tutus ex Africa eſſet. Cæterũ

poſtquam Neapolim à præfecto romano teneri accepit: (M. Iulius Syllanus erat, ab ipſis Neapolitanis accitus) Neapoli quoq; ſicut Nola, non admiſſus, petit Nuceriam. Eam cum aliquandiu circunſediſſet: ſæpe ui, ſæpe ſolicitandis nequicquam nunc plebe, nunc principibus, fame demum in deditionem accepit, pactus: ut inermes cum ſingulis abirent ueſtimentis. deinde, ut q̃ à principio mitis omnibus Italicis, præter Romanos, uideri uellet: præmia atq; honores iis, qui remanſiſſent: ac militare uellent ſecum: propoſuit. Nec ea ſpes quenquam tenuit. dilapſi omnes quocunq; hoſpitia, aut fortuitus animi impetus tulit, per Campaniæ urbes, maxime Nolam, Neapolimq;. Cum fermè triginta ſenatores, ac forte primus quiſq; Capuam petiſſent: excluſi inde, quod portas Annibali clauſiſſent: Cumas ſe contulerunt. Nuceriæ præda militi data eſt: urbs direpta, atq; incenſa. Nolam Marcellus non ſui magis fiducia præſidij, quàm uoluntate principum habebat. Plebs timebatur: & ante omnes L. Bantius: quem conſenſus attentatæ defectionis, ac metus à prætore romano nũc ad proditionem patriæ, nunc ſi ea die fortuna defuiſſet: ad transfugiendũ ſtimulabat. Erat iuuenis acer, & ſociorum ea tempeſtate nobiliſſimus eques. Seminecem eum ad Cannas in aceruo cæſorum corporum inuentum, curatumq; benigne etiam cum donis Annibal domum remiſerat ob eius gratiam meriti rem nolanam i ius, ditionemq; dare uoluerat Pœno. anxiumq; eum, & ſolicitum cura nouandi res prætor cernebat. cæterum cum aut pœna cohibendus eſſet: aut beneficio conciliandus: ſibi aſſumpſiſſe, quàm hoſti

ademiſſe fortem ac ſtrenuum maluit ſociū. acitumq; ad ſe benigne appellat. Multos eum inuidos inter populares habere, inde exiſtimatu facile eſſe: quod nemo ciuis nolanus ſibi indicauerit quàm multa eius egregia facinora militaria eſſent. ſed qui in romanis militauerit caſtris: non poſſe obſcuram eius uirtutem eſſe. multos ſibi, qui cum eo ſtipendia fecerint: referre qui uir eſſet ille: quæq;, & quoties pericula pro ſalute ac dignitate populi romani adiſſet: utiq; cannenſi pugna non prius prælio abſtiterit: quàm propè exanguis ruina ſuper incidentium uirorum, equorum, armorūq; ſit oppreſſus. Itaq; macte uirtute eſto: iquit. apud me tibi omnis honos, atq; omne præmium erit: & quo frequentior mecum fueris: ſenties eam rem tibi dignitati, atq; emolumento eſſe. Lætoq; iuueni promiſſis equū eximium ex dono dat: bigatosq; quingentos quæſtorē numerare iubet. lictoribus imperat: ut eum ſe adire, quoties uelit, patiantur. Hac comitate Marcelli ferocis iuuenis animus adeo eſt mollitus: ut nemo inde ſociorum rem romanam fortius, ac fidelius iuuerit. Cum Annibal ad portas eſſet: (Nolam enim rurſus à Nuceria mouerat caſtra) plebesq; nolana de integro ad defectionem ſpectaret: Marcellus ſub aduentum hoſtiū intra muros ſe recepit: non caſtris metuens: ſed ne prodendæ urbis occaſionem nimis multis in eam imminentibus daret. Inſtrui deinde utrinq; acies cœptæ: Romanorum pro mœnibus Nolæ: Pœnorum ante caſtra ſua. prælia hinc parua inter urbem caſtraq;, & uario euentu fiebant: quia duces nec prohibere paucos temere rogantes, nec dare ſignum uniuerſæ pugnæ

uolebant. in hac comitiaria iam duorum exercituum ſtatione, principes Nolanorum nuntiant Marcello: nocturna colloquia inter plebem, ac Pœnos fieri: ſtatutumq́; eſſe: ut cum romana acies egreſſa portis iret: impedimenta eorum, ac ſarcinas diriperent: clauderētq; deinde portas: murosq́; occuparent: ut potientes rerum ſuarū atq; urbis, Pœnum inde pro Romano acciperent. Hæc ubi nūtiata ſunt Marcello: collaudatis ſenatoribus nolanis, prius quàm aliquis motus in muris oriretur: fortunam pugnæ experiri ſtatuit. Ad tris portas in hoſtes uerſas tripartito exercitum inſtruxit. impedimenta ſubſequi iuſſit: calones, lixasq́;, et inualidos milites uallum ferre. media porta robora legionum, et romanos equites, duabus circa portis nouos milites, leuemq; armaturam, ac ſociorum equites ſtatuit. Nolani muros, portasq́; adire uetiti: ſubſidiaq́; deſtinata impedimentis data: ne occupatis prælio legionibus in ea impetus fieret. ita inſtructi intra portas ſtabant. Annibali ſub ſignis (id quod per aliquot dies fecerat) ad multum diei in acie ſtanti primo miraculo eſſe: quod nec exercitus romanus porta egrederetur: nec armatus quiſquam in muris eſſet. ratus deinde prodita colloquia eſſe, metuq́; reſides factos, partem militum in caſtra remittit, iuſſos propere apparatum omnem oppugnandæ urbis in primam aciem afferre: ſatis fidens, ſi cunctantibus inſtaret: tumultum aliquem in urbe plebem moturam. Moxq́; dum in ſua quiſq; miniſteria diſcurſu trepidat ad prima ſigna: ſuccedītq; ad muros acies: patefacta repente porta, Marcellus ſigna canere, clamorēq; tolli, ac pedites primum, deinde equi-

tes quanto maximo poſſent impetu, in hoſtem erumpe-
re iubet. Satis terroris, tumultusq; in aciem mediam in-
tulerant: cum duabus circa portis P. Valerius Flaccus:
& C. Aurelius legati in cornua hoſtiū erupere. Ad-
didere clamorem lixæ, calonesq;, & alia turba cu-
ſtodiæ impedimentorum appoſita: ut paucitatem ma-
xime ſpernentibus Pœnis ingentis repente exercitus ſpe
ciem fecerit. Vix equidem auſim affirmare, quod qui-
dam authores ſunt: duo millia, et CCC hoſtium cæ
ſos: non plus uno Romanorum amiſiſſe. Siue tanta, ſi-
ue minor uictoria fuit: ingens eo die res, ac neſcio an
maxima illo bello geſta ſit. non uinci enim ab Anni-
bale uincentibus difficilius fuit: quàm poſtea uincere.
Annibal ſpe potiundæ Nolæ adempta cum Acerras
receſſiſſet: Marcellus extemplo clauſis portis, cuſtodi-
busq; diſpoſitis, ne quis egrederetur: quæſtionem i foro
de ijs, qui clàm in colloquijs hoſtium fuerant: habuit.
ſupra LXX damnatos proditionis ſecuri percuſſit:
bonaq; eorum iuſſit publica eſſe. & ſumma rerum ſe
natui tradita, cum exercitu omni profectus ſupra Sueſ
ſulam caſtris poſitis conſedit. Pœnus Acerras primum
ad uoluntariam deditionem conatus perlicere, poſt-
quam obſtinatos inde uidet: obſidere, atq; oppugnare
parat. Cæterum Acerranis plus animi, quàm uirium
erat. itaq; deſperata tutela urbis, ut circūuallari mœ-
nia uiderunt: prius quàm continuarentur hoſtium ope
ra: per intermiſſa munimenta, neglectasq; cuſtodias ſi
lentio noctis dilapſi, per uias, inuiaq; quà quenq; aut
cōnſilium, aut terror tulit: in urbes Campaniæ, quas
ſatis certum erat nō mutaſſe fidem: perfugerunt. An-

bal Acerris direptis atq; incenſis,cū à Caſilino dictatorem romanum legionesq́; nuntij accipi nuntiaſſent: ne quis tam propinquis hoſtium caſtris Capuæ quoq; recurrat:exercitum ad Caſilinum ducit·Caſilinum eo * tempore quingēti Prænestini habebant cum paucis Romanis,latiniq; nominis: quos eodem audita cannenſis clades contulerat· Hi non confecto Præneſte ad diem delectu,ſerius profecti domo cum Caſilinum ante aduerſæ pugnæ famam ueniſſent: & alijs aggregarent ſeſe Romanis,ſocijsq́;:profecti à Caſilino cum ſatis magno agmine irent:auertit eos retro Caſilinum nuntius cannēſis pugnæ·ibi cum dies aliquot ſuſpecti Cāpanis,timentesq́; cauendis ac ſtruendis inuicem inſidijs traduxiſſent:iamq́; de Capuæ defectione agi,accipiq́; Annibalem ſatis pro certo habuere: interfectis nocte oppidanis,partem urbis,quæ citra Vulturnum eſt: (eo enim diuiditur amni) occupauere·idq́; præſidium Caſilini habebant Romani· Additur & peruſina cohors, homines CCCC & LX, eodem nuntio,quo Præneſtini paucos ante dies,Caſilinum compulſi·et ſatis ferme armatorum ad tam exigua mœnia,et flumine altera parte cincta,tuenda erat· penuria frumenti, nimiū etiā ut uideretur hominum,efficiebat· Annibal cum iam inde haud procul eſſet: Getulos cum præfecto nomine Iſalca præmittit·ac primo,ſi fiat colloquij copia:uerbis benignis ad portas aperiēdas,præſidiūq́; accipiendum perlicere iubet·ſin in pertinacia perſtēt: rem gerere:ac tentare ſi qua parte inuadere urbē poſſit·Vbi ad mœnia acceſſere: quia ſilentiū erat:ſolitudo uiſa:metuq; conceſſum barbarus ratus,moliri portas,et

ſeras clauſtraq́; effringere parat. cũ patefactis repẽte portis cohortes duæ ad id ipſum inſtructæ itus, ingenti cum tumultu erumpunt: ſtragemq́; hoſtium faciunt. Ita primis repulſis, Maharbal cum maiore robore uirorum miſſus, nec ipſe eruptionem cohortium ſuſtinuit. Poſtremo Annibal caſtris ante ipſa mœnia oppoſitis, paruam urbem, paruumq́; præſidium ſumma ui, atq; omnibus copijs oppugnare parat. ac dum inſtat: laceſſitq́;, corona undiq; circundatis mœnibus: aliquot milites, & promptiſſimum quenq; è muro, turribusq́; ictos amiſit. Semel ultro erumpentis agmine elephantorum oppoſito propè intercluſit: trepidosq́; cópulit in urbẽ: ſatis multis, ut ex tanta paucitate, ĩterfectis. plures cecidiſſent: ni nox prælio interueniſſet. Poſtero die omniũ animi ad oppugnandum accenduntur. utiq; poſtquam corona aurea muralis propoſita eſt: atq; ipſe dux caſtelli plano loco poſiti ſegnem oppugnationem Sagunti expugnatoribus exprobrabat: Cánarũ, Traſimeniq́;, & Trebiæ ſingulos admonẽs, uniuerſosq́;. inde uineæ quoq; cœptæ agi, cuniculiq́;: nec ad uarios conatus hoſtium aut uis ulla, aut ars deerat. Socij Romanorum propugnacula aduerſus uineas ſtatuere: trãſuerſis cuniculis hoſtium cuniculos excipere: & palàm, & clá cœptis obuiam ire: donec pudor etiam Annibalem ab incœpto auertit. caſtrisq́; communitis, ac præſidio modico impoſito, ne omiſſa res uideretur: in hyberna Capuam conceſſit. ibi partem maiorem hyemis exercitum in tectis habuit, aduerſus omnia humana mala ſæpe ac diu durantem, bonis inexpertum atq; inſuetum. Itaq; quos nulla mali uicerat uis: perdidere ni=

mia bona, ac uoluptates immodicæ: & eo impẽſius: quo auidius ex inſolentia in eas ſe merſerant. ſomnus enim, & uinum, & epulæ, & ſcorta, balineáq;, & otium conſuetudine in dies blandius, ita eneruauerũt corpora, animoſq;: ut magis deinde præteritæ uictoriæ eos, quàm præſentes tutarentur uires: maiuſq; id peccatum ducis apud peritos artium militarium haberetur: quàm quod non ex cannenſi acie protinus ad urbem Romam duxiſſet. illa enim cunctatio diſtuliſſe modo uictoriam uideri potuit: hic error uires ademiſſe ad uincendum. Itaq; Hercule, uelut ſi cum alio exercitu à Capua exiret: nihil uſquam priſtinæ diſciplinæ tenuit. nam & redierunt pleriq; ſcortis impliciti: & ubi primum ſub pellibus haberi cœpti ſunt: uiaq;, & alius militaris labor excœpit: tyronum modo corporibus, animiſq; deficiebant: & deinde per omne æſtiuorũ tempus magna pars ſine commeatibus ab ſignis dilabebantur: neq; aliæ latebræ, quàm Capua deſertoribus erant. Cæterũ miteſcente iam hyeme ducto ex hybernis milite, Caſilinum redit. ubi quanquam ab oppugnatione ceſſatum erat: obſidio tamen continuata oppidanos, præſidiumq; ad ultimum inopiæ adduxerat. Caſtris romanis T. Sempronius præerat: dictatore auſpiciorum repetendorum cauſa profecto Romã. Marcellũ & ipſum cupientem ferre auxilium obſeſſis Vulturnus amnis inflatus aquis, & preces Nolanorum, atq; Acerranorum tenebant, Campanos timentium: ſi præſidium romanum abſceſſiſſet. Gracchus aſſidens tantum Caſilino, quia prædictum erat dictatoris: ne quid abſente eo rei gereret: nihil mouebat: quanquam

quæ facile omnem patientiam uincerent, nuntibantur à Caſilino. nam & præcipitaſſe ſe quoſdam non tolerantes famem, conſtabat: & ſtare inermes in muris, nuda corpora ad miſſilium telorum ictus præbentes Ea ægre patiens Gracchus, cum neq; pugnam conſerere dictatoris iniuſſu auderet: pugnandũ autem eſſe, ſi palàm frumentum importaret: uidebat: neq; clàm importandi ſpes eſſet: farre ex agris circa undiq; conuecto cum complura dolia compleſſet: nuntium ad magiſtratum Caſilinum miſit: ut exciperent dolia, quæ amnis deferret. Inſequenti nocte intentis omnibus in flumen, ac ſpem ab nuntio romano factam, dolia medio miſſa amni defluxerunt. æqualiter inter omnes frumentum diuiſum. id poſtero quoq; die, ac tertio factũ eſt. nocte & mittebantur: & perueniebant. eo cuſtodias hoſtium fallebant. Imbribus deinde continuis citatior ſolito amnis tranſuerſo uertice dolia impulit ad ripam: quam hoſtes ſeruabant. ibi hærentia inter obnata ripis ſalicta conſpiciuntur. nuntiatumq; Annibali eſt: & deinde intentiore cuſtodia cautum: ne quid falleret Vulturno ad urbem miſſum. Nuces inde fuſæ ab romanis caſtris cum medio amni ad Caſilinum defluerent: cratibus excipiebantur. Poſtremo ad id uentum inopiæ eſt: ut lora, detractasq; ſcutis pelles, ubi feruida molliſſent aqua: mandere conarẽtur: nec muribus, alio'ue animali abſtinerent: & omne herbarum, radicumq; genus aggeribus infimus muri eruerent. & cum hoſtes obaraſſent quicquid herbidi terreni extra murum erat: raporum ſemen iniecerũt: ut Annibal, eo'ne uſq;, dum ea naſcantur, ad Caſilinum ſeſſurus ſum?

ſurus ſum? exclamaret. Qui nullam antea pactionem auribus admiſerat: tum demum agi ſecum eſt paſſus de redemptione liberorum capitum. Septunces auri in ſingulos pretium conuenit. fide accepta, ſeſe tradiderunt. donec omne aurum perſolutum eſt: in uinculis habiti. tum remiſſi Cumas cum fide. Id uerius eſt: q̃ ab equite in abeunteis immiſſo interfectos. Præneſtini maxima pars fuere. ex quingentis ſeptuaginta, qui in præſidio fuerunt: minus dimidium ferrum, famesq; abſumpſit. cæteri incolumes Præneſte cum prætore ſuo Manitio (ſcriba is antea fuerat) redierunt. Statua eius inditio fuit Præneſte in foro ſtatuta, loricata, amicta toga, uelato capite: & tria ſigna cum titulo laminæ æneæ inſcripto: Manitium pro militibus, qui Caſilini in præſidio fuerint: uotum uouiſſe. Idem titulus tribus ſignis in æde Fortunæ poſitis fuit ſubiectus. Caſilinum oppidum redditum Campanis eſt, firmatum ſeptingentorum militum de exercitu Annibalis præſidio: ne, ubi Pœnus inde abſceſſiſſet: Romani oppugnarent. Præneſtinis militibus ſenatus romanus duplex ſtipendium, & quinquennij militiæ uacationem decreuit. ciuitate cum donarentur ob uirtutem: non mutauerunt. Peruſinorum caſus obſcurior fama eſt: quia nec ipſorum monumento ullo eſt illuſtratus: nec decreto Romanorum. Eodem tempore Petellinos, qui uni ex Brutijs manſerant in amicitia romana: non Carthagnienſes modo, qui regionem obtinebant: ſed Brutij quoq; cæteri ob ſeparata ab ſe conſilia oppugnabant. q̃bus cum obſiſtere malis neqrent Petellini: legatos Romam ad præſidium petendum miſerunt. Quorum

preces, lachrymæq́; (i queſtus enim flebiles, cũ ſibimet ipſi conſulere iuſſi ſunt: ſeſe in ueſtibulo curiæ profude rũt) igentẽ miſericordiã patribus, ac populo mouerũt. cõſultiq́; iterũ à M. Aemilio prætore patres, circunſpectis oibus ĩperij uiribus fateri coacti, nihil iã lõginquis ſocijs in ſe præſidij eſſe, redire domũ, fideq́; ad ultimũ expleta, cõſulere ſibimetipſos in præſenti fortuna iuſſerũt. Hæc poſteaq̃ renũtiata legatio Petellinis eſt: tantus repẽte mœror, pauorq́; ſenatũ eorũ cœpit: ut pars profugiẽdi qua q́ſq; poſſet: ac deſerẽdæ urbis authores eẽnt: pars, q̃n deſerti à ueteribus ſocijs eſſent: adiungendi ſe cæteris Brutijs: ac ꝑ eos dedẽdi Annibali. Vicit tñ ea pars: quæ nihil raptim, nec temere agendum, conſulendumq́; deintegro cenſuit. Re laxata poſtero die per minorem trepidationem retinuerunt optimates: ut conuectis omnibus ex agris, urbem ac muros firmarent.

Per idem ferè tempus literæ ex Sicilia, Sardiniaq́; Romam allatæ. Priores ex Sicilia Octacilij proprætoris in ſenatu recitatæ ſunt. L. Furium prætorem cum claſſe ex Africa Lilybæum ueniſſe. ipſum grauiter ſaucium in diſcrimine ultimo uitæ eſſe. militiæ naualibus ſocijs neq; ſtipendium, neq; frumentum ad diem dari: neq; unde detur, eſſe. magnopere ſuadere ut quamprimum ea mittantur: ſibiq́;, ſi ita uideatur: ex nouis prætoribus ſucceſſorem mittant. Eademq́; fermè de ſtipendio, frumentoq́; ab A. Cornelio Mammula proprætore ex Sardinia ſcripta. Reſponſum utriſq́;: non eſſe, unde mitteretur. iuſſiq́;, ipſi claſſibus, atq; exercitibus ſuis conſulerent. Octacilius ad unicum ſubſidium populi romani Hieronem legatos cum miſiſſet: in ſtipen-

dium quantum argenti opus fuit: & ſex menſium fru mentum accepit. Cornelio in Sardinia ciuitates ſociæ benignæ contulerunt. Et Romæ quoq; propter penuriam argenti triũuiri menſarij rogatione Minutij tribuni pl. facti, L. Aemilius, qui conſul, cenſorq; fuerat: & M. Attilius Regulus, qui bis conſul fuerat: et L. Scribonius Libo: qui tum tribunus pl. erat. Et duumuiri creati, M. & C. Attilius, ædem concordiæ, quã L. Manlius prætor uouerat: dedicauerunt. Et tres pontifices creati, Q. Cecilius Metellus, Q. Fabius Maximus, & Q. Fuluius Flaccus, in locum P. Scantinij demortui, & L. Aemilij Pauli conſulis, & Q. Aelij Peti: qui ceciderant pugna cannenſi. Cum cætera, quæ continuis cladibus fortuna minuerat: quantum conſilijs humanis aſſequi poterant, patres expleſſent: tandem ſe quoq;, & ſolitudinem curiæ, paucitatemq; conuenientium ad publicum conſilium reſpexerunt. neq; enim poſt L. Aemilium, & C. Flaminium cenſores ſenatus electus fuerat: cum tantum ſenatorum aduerſæ pugnæ, ad hoc ſui quenq; caſus per quinquennium abſumpſiſſent. Cum de ea re M. Aemilius prætor, dictatore poſt Caſilinum amiſſum profecto iam ad exercitum, expoſcentibus cunctis retuliſſet: tum Sp. Caruilius cum longa oratione non ſolum inopiam, ſed paucitatem etiam ciuium, ex quibus in patres legerentur: conqueſtus eſſet: explendi ſenatus cauſa, & iungendi arctius latini nominis, cum pro magna re ſuadere dixiſſet: ut ex ſingulis populis Latinorum binis ſenatoribus, ſi patres romani cenſuiſſent: ciuitas daretur: atq; in demortuorum locum in ſenatum legerentur:

eam ſententiam haud æquioribus animis, quàm ipſorum quondam poſtulatum Latinorum, patres audierunt. & cum fremitus indignantium tota curia eſſet: & præcipue Manlius eſſe etiam nunc eius ſtirpis uirū diceret: ex qua quondam in Capitolio conſul minatus eſſet: quem Latinum in curia uidiſſet: eum ſua manu ſe interfecturum: Q. Fabius Maximus nunquam rei ullius alieniore tempore mentionem factam in ſenatu dixit: quàm inter tam ſuſpenſos ſociorum animos, incertamq́; fidem id tactum: quod inſuper ſolicitaret eos. eam unius hominis temerariam uocem ſilentio omnium extinguendam eſſe: & ſi quid unquam arcani, ſancti'ue ad ſilendum in curia fuerit: id omniū maxime tegendum, occulendum, obliuiſcendum, pro nō dicto habendum eſſe. Ita eius rei oppreſſa mentio eſt. Dictatorem, qui cenſor ante fuiſſet: uetuſtiſſimusq́; ex ijs, qui uiuerent: cenſorijs eſſet: creari placuit: qui ſenatum legeret: acciriq́; C. Terentium conſulem ad dictatorem dicendum iuſſerunt. qui eo ex Apulia, relicto ibi præſidio, cum magnis itineribus Romam rediſſet: nocte proxima, ut mos erat: M. Fabium Buteonem ex S. C. ſine magiſtro equitum dictatorem in ſex menſes dixit. Is, ubi cum lictoribus in roſtra aſcendit: neq; duos dictatores tempore uno, quod nunquam antea factum eſſet: probare ſe dixit: neq; dictatorem ſe ſine magiſtro equitum: nec cenſoriam uim permiſſam uni & eidem iterum: nec dictatori, niſi rei gerendæ cauſa creato, in ſex menſes datum imperiū. quæ immoderata, fors, tempus, ac neceſſitas fecerint: ijs ſe modum impoſiturum. nam neq; ſenatu quenquam motu=

rum ex iis: quos C·Flaminius, L· Aemilius cenſores in ſenatum legiſſent: tranſcribi tantum, recitariq; eos iuſſurum: ne penès unum hominem iudicium arbitriumq; de fama ac moribus ſenatoris fuerit: & ita in demortuorum locum ſubuecturum: ut ordo ordini, non homo homini prælatus uideretur. Recitato uetere ſenatu, inde primum in demortuorum locum legit qui poſt L·Aemilium, C·Flaminium cenſores curulem magiſtratum cepiſſent: necdum in ſenatum lecti eſſent: ut quiſq; eorum ſenator primus creatus erat. tum legit qui ædiles, tribuni, prætores, quæſtoresue fuerant. tum ex iis: qui magiſtratus cepiſſent: qui ſpolia ex hoſte fixa domi haberent: aut ciuitatem romanam accepiſſent. Ita CLXXVII cum ingenti approbatione hominum in ſenatum lectis, extemplo ſe magiſtratu abdicauit: priuatusq; de roſtris deſcendit, lictoribus abire iuſſis: turbæq; ſe immiſcuit priuatas agentium res: tempus hoc ſedulo terens: ne deducendi ſui cauſa populum de foro abduceret. neq; tamen elanguit cura hominum ea mora: frequentesq; eum domum deduxerunt. Conſul nocte inſequenti ad exercitum rediit, non facto certiore ſenatu: ne comitiorum cauſa in urbe retineretur. Poſtero die conſultus à M· Pomponio prætore ſenatus decreuit dictatori ſcribendum: uti, ſi è rep· cenſeret eſſe: ad conſules ſubrogandos ueniret cum magiſtro equitum, & prætore M·Marcello: ut ex iis præſentibus noſcere patres poſſent quo ſtatu reſp· eſſet: conſiliaq; ex rebus caperent. Qui acciti erant: omnes uenerunt, relictis legatis: qui legionibus præeſſent. Dictator de ſe pauca, ac modice lo-

cutus, in magiſtrum equitum T. Sempronium Grac-
chum magnam partem gloriæ uertit: comitiaq́; edi-
xit: quibus L. Poſthumius III abſens, qui tum Gal-
liam prouinciam obtinebat: & T. Sempronius Grac
chus, qui tum magiſter equitum: & eò accurrerat:
* conſules crearentur. Prætores inde creati, M. Valerius
Leuinus, Ap. Claudius Pulcher, Q. Fuluius Flaccus,
Q. Mutius Scæuola. Dictator creatis magiſtratibus,
Theanum in hyberna ad exercitum rediјt, relicto ma
giſtro equitum Romæ: qui, cum poſt paucos dies ma-
giſtratum initurus eſſet: de exercitibus ſcribēdis, com
parandisq́; in annum, patres conſuleret. Cum eæ res
maxime agerentur: noua clades nuntiata: alia ſuper
alia cumulante in eum annum fortuna: L. Poſthumiū
conſulem deſignatum, in Gallia ipſum, atq; exercitum
deletos. Sylua erat uaſta: (Litanam Galli uocant)
qua exercitum traducturus erat. eius ſyluæ dextra,
læuaq́; circa uiā Galli arbores ita inciderant: ut im-
motæ ſtarent: momento leui impulſæ occiderent. Le-
giones duas romanas habebat Poſthumius: ſociūmq;
ab ſupero mari tantum conſcripſerat: ut XXV mil
lia armatorum in agros hoſtium induxiſſet. Galli orā
extremæ ſyluæ cum circunſediſſent: ubi intrauit a-
gmen ſaltum: tum extremas arborum ſuccisarum im
pellunt. quæ alia in aliam inſtabilem per ſe ac male
hærentem incidentes, ancipiti ſtrage arma, uiros, equos
obruerunt: ut uix decem homines effugerent. nam
cum exanimati pleriq; eſſent arborū truncis, fragmen
tisq́; ramorum: cæteram quoq; multitudinem inopi-
nato malo trepidam Galli ſaltum omnem armati cir-

cunſidentes interfecerunt, paucis è tanto numero captis: qui pontem fluminis petentes obſeſſo ante ab hoſtibus ponte ìtercluſi ſunt. Ibi Poſthumius omni ui, ne caperetur, dimicans occubuit. ſpolia corporis, caputq́; ducis præciſum Boi ouãtes templo, quod ſanctiſſimũ eſt apud eos: intulere. purgato inde capite, ut mos iis eſt: caluá auro cælauere. idq́; ſacrum uas iis erat: quo ſolennibus libarent: poculumq́; idem ſacerdotis eſſe, ac templi antiſtitibus. Præda quoq; haud minor Gallis, quàm uictoria fuit. nam etſi magna pars animalium ſtrage ſyluæ oppreſſa erat: tamen cæteræ res, quia nihil diſſipatum fuga eſt: ſtratæ per omnem iacentis agminis ordinem inuentæ ſunt. Hac nuntiata clade cum per dies multos in tanto pauore fuiſſet ciuitas: ut tabernis clauſis, uelut nocturna ſolitudine per urbem acta, ſenatus ædilibus negotiũ daret: ut urbem circumirent: apeririq́; tabernas, & mœſtitiæ publicæ ſpeciem urbi demi iuberent: tum T. Sempronius ſenatum habuit: conſolatusq́; patres eſt: & adhortatus: ne, qui cannenſi ruinæ non ſuccubuiſſent: ad minores calamitates animos ſummitterent. Quod ad Carthaginenſes hoſtes, Annibalemq́; attinet: proſpera modo eſſent, ſicut ſperaret, futura: gallicum bellum & omitti tuto, & differri poſſe: ultionemq́; eam fraudis in deorum, ac populi romani poteſtate fore. de hoſte pœno, exercitibusq́;, per quos id bellum gereretur: conſultandum, atq; agitandum. Ipſe primum quid peditum, equitumq́;, quid ciuium, quid ſociorum in exercitu eſſet dictatoris, diſſeruit. Tum Marcellus ſuarum copiarum ſummam expoſuit. Quid in Apulia cum C. Te-

rentio conſule eſſet, à peritis quæſitum eſt. duo'ne conſulares exercitus ſatis firmati tantum bellum efficerent, inibatur ratio. Itaque Galliam, quanquam ſtimulabat iuſta ira: omitti eo anno placuit. Exercitus dictatoris conſuli decretus eſt. De exercitu Marcelli qui ex fuga cannenſi eſſent: in Siciliam eos traduci, atq; ibi militare, donec in Italia bellum eſſet: placuit. eodem ex dictatoris legionibus reijci militem minimi quenq; roboris, nullo præſtituto militiæ tempore: niſi quod ſtipendiorum legitimorum eſſet. Duæ legiones urbanæ alteri conſuli, qui in locum L. Poſthumij ſuffectus eſſet: decretæ ſunt. eumq;, cum primum ſaluis auſpicijs poſſet: creari placuit. legiones præterea duas primo quoque tempore ex Sicilia acciri: atque inde conſul, cui legiones urbanæ eueniſſent: militum ſumeret quantum opus eſſet. C. Terentio conſuli propagari in annum imperium: neq; de eo exercitu, quem ad præſidium Apuliæ haberet: quicquam minui. Dum hæc in Italia geruntur, apparanturq;: nihilo ſegnius in Hiſpania bellum erat: ſed ad eam diem magis proſperum Romanis: P. & Cn. Scipionibus, inter ſe partitis copijs: ut Cn. terra, P. mari nauibusq; rem gereret. Aſdrubal Pœnorum imperator neutri parti uirium ſatis fidens, procul ab hoſte interuallo, ac locis tutis tenebat ſe. cui multum, ac diu obteſtanti quatuor millia peditum, & quingenti equites in ſupplementum miſſi ex Africa ſunt. Tum refecta tandem ſpe, caſtra propius hoſtem mouit: claſſemq; & ipſe inſtrui, parariq; iubet, ad inſulas, maritimamq; oram tu-

tandum. In ipſo impetu mouendarum de integro rerum perculit eum præfectorum nauium tranſitio: qui poſt claſſem ad Iberum per pauorem deſertam grauiter increpiti, nunquam deinde ſatis fidi aut duci, aut Carhaginenſium rebus fuerant. Fecerant ij transfugæ motum in Cartheſiorum gentem: deſciuerant'q; ijs authoribus urbes aliquot: una etiam ab ipſis ui capta fuerat. In eam gentem uerſum ab Romanis bellum eſt: infeſto'q; exercitu Aſdrubal ingreſſus agrum hoſtium, pro captæ ante dies paucos urbis mœnibus Calbum nobilem Cartheſiorum ducem cū ualido exercitu caſtris ſe detinētem aggredi ſtatuit. præmiſſa igitur leui armatura, quæ eliceret hoſteis ad certamen: peditum partem ad depopulandū per agros paſſim dimiſit: ut palanteis exciperent. ſimul & ad caſtra tumultus erat: et per agros fuga'q;, & cædes. deinde undiq; diuerſis itineribus cum in caſtra ſe recepiſſent: adeo repente deceſſit animis pauor: ut non ad munimenta modo defendenda ſatis animorū eſſet: ſed etiam ad laceſſendum hoſtem prælio. Erumpunt igitur agmine e caſtris tripudiātes more ſuo: repētina'q; eorum audacia terrorem hoſti pauloāte ultro laceſſenti incuſſit. itaq; & ipſe Aſdrubal in collem ſatis arduū, tutum'q; flumine etiam obiecto tum copias ſubducit: et præmiſſam leuem armaturam, equites'q; palatos eodem recepit: nec aut colli, aut flumini ſatis fidens, uallo caſtra permunijt. In hoc alterno pauore certamina aliquot ſunt contracta: nec Numida Hiſpano eques par fuit: nec iaculator Maurus cetrato, uelocitate pari, robore animi uirium'q; aliquantum præſtanti. Poſtquam

neq; elicere Pœnum ad certamen obuerſati caſtris poterant:neq; caſtrorum oppugnatio facilis erat: urbem Aſcuam,quò fines hoſtium ingrediẽs Aſdrubal frumentum,commeatuſq; alios conuexerat:ui capiunt: omniq; circa agro potiuntur. nec iam aut in agmine, aut in caſtris ullo imperio contineri. Quam ubi negligentiam ex re(ut fit)beneg eſta oriri ſenſerat Aſdrubal:cohortatus milites ut palatos ſine ſignis hoſtes aggrederentur, degreſſus colle pergit ire acie inſtructa ad caſtra. Quem ut adeſſe tumultuoſe nuntiare fugientes,ex ſpeculis,ſtationibuſq; attulere: ad arma cõclamatum. Vt quiſq; arma ceperat:ſine imperio, ſine ſigno,incõpoſiti,inordinati in præliũ ruunt. Iã primi conſeruerant manus: cum alij cateruatim currerent: alij nondum è caſtris exiſſent. tum primo ipſa audacia terruere hoſtem. deinde rari in confertos illati,cum paucitas parum tuta eſſet:reſpicere alij alios: & undiq; pulſi coire in orbem. & dum corporibus applicãtur:armaq; armis iungunt:in arctum compulſi, cum uix mouendis armis ſatis ſpatij eſſet: corona hoſtiũ cincti,ad multum diei cæduntur. Exigua pars eruptione facta,ſyluas,ac montes petit. pariq; terrore & caſtra ſunt deſerta: & uniuerſa gens poſtero die in deditionem uenit. nec diu in pacato manſit. nam ſubinde ab Carthagine allatum eſt:ut Aſdrubal primo quoq; tempore in Italiam exercitum duceret. quæ uulgata res per Hiſpaniam omnium fermè animos ad Romanos auertit. Itaq; Aſdrubal extemplo literas Carthaginem mittit,indicans: quanto fama profectionis ſuæ damno fuiſſet. Si uero inde pergeret:prius quam Iberum tran

ſiret: Romanorum Hiſpaniã fore. nam præter quàm quod nec præſidium, nec ducem haberet: quem relinqueret pro ſe: ĩperatores eſſe romanos: quibus uix æqs uiribus reſiſti poſſit. Itaq; ſi ulla Hiſpaniæ cura eēt: ſuccesſorem ſibi cum ualido exercitu mitterent. cui ſi omnia proſpere euenirent: non tamen otioſam prouinciam fore. Hæ literæ quanquam primo admodum mouerũt ſenatũ: tñ qa Italiæ cura prior, potiorq; erat: nihil de Aſdrubale, neq; de copijs eius mutatum eſt. Himilco cum exercitu iuſto, & aucta claſſe ad retinendam terra mariq;, ac tuendam Hiſpaniam eſt miſſus. qui ut pedeſtreis, naualeisq; copias traiecit: caſtris cõmunitis, nauibusq; ſubductis, & uallo circundatis, cum equitibus delectis ipſe quantum maxime accelerare poterat, per dubios infeſtosq; populos iuxta intentus ad Aſdrubalem peruenit. Cum decreta ſenatus, mandataq; expoſuiſſet: atq; edidiciſſet ipſe inuicem: quemadmodum tractandum bellum in Hiſpania foret: retro ĩ ſua caſtra redijt: nulla re, quàm celeritate tutior: quod undiq; abierat, antequam populi conſentirent. Aſdrubal prius quàm moueret caſtra: pecunias imperat populis omnibus ſuæ ditionis: ſatis gnarus Annibalem tranſitus quoſdam pretio mercatum: nec auxilia gallica aliter, quàm conducta habuiſſe: inopem tantum iter ingreſſum, uix penetraturum ad Alpeis fuiſſe. pecunijs igitur raptim exactis, ad Iberũ deſcendit.

Decreta Carthaginenſium, et Aſdrubalis iter ubi ad Romanos ſunt perlata: omnibus omiſſis rebus, ambo duces iunctis copijs ire obuiam cœptis, atq; obſiſtere parant: rati, ſi Annibali uix per ſe ipſi tolerando

Italiæ hoſti Aſdrubal dux, atq; hiſpanienſis exercitus
* eēt iunctus: illis romani finē imperij fore. His anxij
curis ad Iberū contrahunt copias: et tranſito amne
cum diu conſultaſſent: utrum caſtra caſtris conferrent:
an ſatis haberent, ſocijs Carthaginenſium oppugnan
dis morari ab itinere propoſito hoſtem: urbem à pro-
pinquo flumine Iberam appellatam, opulentiſſimam
ea tempeſtate regionis eius, oppugnare parant. quod
ubi ſenſit Aſdrubal: pro ope ferenda ſocijs pergit ipſe
ire ad urbem deditam nuper in fidem Romanorum
oppugnandam. Ita iam cœpta obſidio omiſſa ab Roma
nis eſt: & in ipſum Aſdrubalem uerſum bellū. Quin
que millium interuallo caſtra diſtantia habuere pau-
cos dies: nec ſine leuibus prælijs: nec ut ī aciē exirent.
tandem uno eodemq; die uelut ex compoſito utrinq;
ſignum pugnæ propoſitum eſt: atq; omnibus copijs in cā
pum deſcenſum eſt. Triplex ſtetit romana acies. pedi-
tum pars ante ſigna locata: pars poſt ſigna accepta: equi
tes cornua cinxere. Aſdrubal mediam aciem Hiſpanis
firmat: in cornibus, dextro Pœnos locat, læuo Afros,
mercenariorumq; auxilia equitum: Numidas Pœno-
rum peditibus, cæteros Afros pro cornibus opponit.
nec omnes Numidæ in dextro locati cornu: ſed, qui-
bus deſultorum in modum binos trahentibus equos
inter acerrimam ſæpe pugnam in recentem equum
ex feſſo armatis tranſultare mos erat. tanta uelocitas
ipſis, tamq; docile equorum genus eſt. Cum hoc mo
do inſtructi ſtarent: imperatorū utriusq; partis haud
fermè diſpares ſpes erant. nam ne multum quidem
aut numero, aut genere militum hi, aut illi præſtabāt.

Militibus longe diſpar animus erat. Romanis enim, quanquam procul à patria pugnarent: facile perſuaſerant duces pro Italia, atq; urbe Roma eos pugnare. Itaq; uelut quibus reditus in patriam eo diſcrimine pugnæ uerteretur: obſtinauerant animis uincere: aut mori. Minus pertinaces uiros habebat altera acies. nã maxima pars Hiſpani erant: qui uinci in Hiſpania, quàm uictores in Italiam trahi, malebant. Primo igitur concurſu cum uix pila coniecta eſſent: retulit pedẽ media acies: inferentibusq; ſeſe magno impetu Romanis terga uertit. Nihilo ſegnius in cornibus præliũ fuit. Hinc Pœnus, hinc Afer urget: et uelut in circumuẽtos prælio ancipiti pugnant. ſed cum in mediũ tota iam coiſſet romana acies: ſatis uirium ad dimouenda hoſtiũ cornua habuit. Ita duo diuerſa prælia erãt: utroq; Romani, ut qui pulſis tandem medijs, & numero, & robore uirorum præſtarent: haud dubie ſuperarunt. Magna uis hominum ibi occiſa. & niſi Hiſpani uix dũ conſerto prælio tam effuſe fugiſſent: perpauci ex tota ſuperfuiſſent acie. Equeſtris pugna nulla admodum fuit. quia ſimul inclinatam mediam aciem Mauri, Numidæq; uiderunt: extemplo fuga effuſa nuda cornua, elephantis quoq; præ ſe actis, deſeruere. Et Aſdrubal uſq; ad ultimum euentum pugnæ moratus, è media cæde cum paucis effugit. Caſtra Romani cepere: atq; inde diripuere. Ea pugna, ſi qua dubia in Hiſpania erant: Romanis adiunxit: Aſdrubaliq; non modo in Italiã traducendi exercitus, ſed ne manendi quidem ſatis tuto in Hiſpania ſpem reliquit. Quæ poſteaquam literis Scipionũ Romæ uulgata ſunt: non tã uictoria, quam

prohibito Aſdrubalis in Italiam tranſitu lætabantur.

Dum hæc in Hiſpania geruntur: Petellia in Brutijs aliquot poſt mẽſſibus quàm cœpa oppugnari erat: ab Himilcone præfecto Annibalis expugnata eſt. multoq; ſanguine, ac uulneribus ea Pœnis uictoria ſtetit. nec ulla magis uis obſeſſos, quàm fames expugnauit. abſumptis enim frugum alimentis, carnisq; omnis generis quadrupedum, ſutrinæq; poſtremo coriis, herbisq;, & radicibus, & corticibus teneris, ſtrictisq; rohis ueſcebantur: uixereq; . nec antequam uires ad ſtandum in muris , ferendaq; arma deerant: expugnati ſunt. Recepta Petellia, Pœnus ad Cõſentiam copias traducit. quam minus pertinaciter defenſam, intra paucos dies in deditionem accepit. Iiſdem fermè diebus & Brutiorum exercitus Crotonem græcam urbem circunſedit, opulentam quondam armis uiriſq;, tum iam adeo multis magniſq; cladibus afflictam: ut omnis ætatis minus uiginti millia ciuium ſupereſſent. Itaq; urbe defenſoribus uaſtata facile potiti ſunt hoſtes. arx tantum retenta: in quam inter tumultum captæ urbis è media cæde quidam effugêre. Et Locrenſes deſciuere ad Brutios, Pœnoſq;, prodita multitudine à principibus. Rhegyni tantũmodo regionis eius et in fide erga Romanos, & poteſtatis ſuæ adultimum manſerunt. In Siciliam quoq; eadem inclinatio animorum peruenit. & ne domus quidem Hieronis tota ab defectione abſtinuit. namq; Gelo maximus ſtirpis contẽpta ſimul ſenectute patris, ſimul poſt cannenſem cladem romana ſocietate, ad Pœnos defecit. mouiſſetq; in Sicilia res: niſi mors adeo opportuna, ut patrẽ quoq; ſuſpicione aſper-

geret: armantem eum multitudinem, ſollicitantemq́; ſocios, abſumpſiſſet. Hæc eo anno in Italia, in Africa, in Sicilia, in Hiſpania uario euentu acta. Exitu anni Q. Fabius Maximus à ſenatu poſtulauit: ut ædem Veneris Erycinæ, quam dictator uouiſſet: dedicari liceret. Senatus decreuit: ut T. Sempronius conſul deſignatus, cũ primũ magiſtratum iniſſet: ad populũ ferret: ut Fabiũ duũuirũ eſſe iuberent ædis dedicandæ cauſa. Et M. Aemilio Lepido, qui bis conſul, augurq́; fuerat: filij tres, Lucius, Marcus, Quintus, ludos funebres per triduum, & gladiatorum paria duo & XX per triduũ in foro dederunt. Aediles curules C. Lectorius, & T. Sempronius Gracchus conſul deſignatus, qui in ædilitate magiſter equitum fuerat: ludos romanos fecerunt: qui per triduũ inſtaurati ſunt. Plebei ludi à M. Aurelio Cotta, & M. Claudio Marcello ter inſtaurati ſunt. Circumacto tertio anno punici belli, T. Sempronius conſul idibus martijs magiſtratũ inijt. Prætoresq́; Fuluius Flaccus, qui antea conſul, cenſorq́; fuerat: urbanam, M. Valerius Leuinus peregrinam ſortem in iuriſdictione habuit. Ap. Claudius Pulcher Siciliam, Q. Mutius Scæuola Sardiniam ſortiti ſunt. M. Marcello procóſuli imperium eſſe populus iuſſit: quod poſt cannenſem cladem unus romanorum imperatorum in Italia proſpere rem geſſiſſet. Senatus quo die primũ eſt in Capitolio conſultus: decreuit: ut quo eo anno duplex tributũ imperaretur: ſimplex confeſtim exigeretur: ex quo ſtipendium præſens omnibus militibus daretur: præter quã qui milites ad Cannas fuiſſent. Inde de exercitibus ita decretum eſt: ut duabus legionibus *

urbanis T. Sempronius conſul Cales ad conueniendum diem ediceret. inde ſex legiones in caſtra claudiana ſupra Sueſſulam deducerentur. quæ ibi legiones eſſent: (erant aũt cannẽſis maxime exercitus) eas Ap. Claudius Pulcher prætor in Siciliam traijceret: quæq; in Sicilia eſſent: Romam deportarentur. Ad exercitum, cui ad conueniendum Cales edicta dies erat: M. Claudius Marcellus miſſus: isq; iuſſus in caſtra claudiana deducere urbanas legiones. ad ueterem exercitum accipiendum, deducendumq; in Siciliam, T. Metilius Croto legatus ab Ap. Claudio eſt miſſus. Taciti primo expectauerant homines, uti conſul comitia collegæ creando haberet. deinde ubi ablegatum uelut de induſtria M. Marcellum uiderunt: quem maxime cõſulẽ in eum annum ob egregie in prætura res geſtas creari uolebant: fremitus in curia eſt ortus. Quod ubi ſenſit conſul: utrunq;, inquit, è rep. fuit patres conſcripti: et M. Claudium ad permutandos exercitus in Campaniam proficiſci: & comitia non prius edici quàm is inde confecto, quod mandatum eſt, negotio, reuertiſſet: ut uos conſulem, quem tempus reip. poſtularet: quemq; maxime uultis: haberetis. Ita de comitijs, donec redijt Marcellus: ſilentium fuit. Interea duũuiri creati ſunt Q. Fabius Maximus, & T. Attilius Craſſus ædibus dedicandis, Menti Attilius, Fabius Veneri Erycinæ. Vtraq; in Capitolio eſt, canali uno diſcretæ. Et de trecentis equitibus cãpanis, qui in Sicilia cum fide ſtipẽdijs emeritis Romam uenerant: delatum ad populum: ut ciues romani eſſent: item uti municipes cumani eſſent: pridie, quàm populus campanus à populo romano defeciſſet.

no defeciſſet. Maxime ut hoc ferretur, mouerat: quod quorum hominum eſſent, ſcire ſeipſi negabant, uetere patria relicta, in eam, in quam redierant: nondum adſciti. Poſtquam Marcellus ab exercitu rediјt: comitia uni conſuli rogando in locum L. Poſthumij edicuntur. Creatur ingenti conſenſu Marcellus: qui extemplo magiſtratum acciperet. cui ineunti conſulatum cum tonuiſſet: uocati augures uitio creatum uideri pronunciauerunt. uulgóq; patres ita fama ferebant: qđ tum primum duo plebei conſules facti eſſent: id deis cordi non eſſe. In locum Marcelli, ubi is ſe magiſtratu abdicauit: ſuffectus Fabius Maximus tertium. Mare arſit eo anno: ad Sinueſſam bos equuleum peperit: ſigna Lanuuij ad Iunonis Soſpitæ cruore manauere: lapidibusq; circa id templum pluit. ob quem imbrem nouendiale, ut aſſolet, ſacrum fuit. cæteráq; prodigia cum cura expiata. Conſules exercitus inter ſe diuiſerunt. Fabio exercitus, cui M. Iunius dictator præfuerat: euenit. Sempronio uolones qui fierent: & ſociorum XXV millia. M. Valerio prætori legiones, quæ ex Sicilia rediſſent: decretæ. M. Claudius proconſul ad eum exercitum, qui ſupra Sueſſulam Nolæ præſideret: miſſus. Prætores in Siciliam, ac Sardiniam profecti. Conſules edixerunt: quoties ſenatum uocaſſent: uti ſenatores, quibusq; in ſenatu dicere ſententiam liceret: ad portam Capenā conuenirent. prætores, quorum iuriſdictio erat: tribunalia ad Piſcinam publicam poſuerunt. eò uadimonia fieri iuſſerunt. ibiq; eo anno ius dictum eſt. Interim Carthaginem, unde Mago frater Annibalis XII millia peditum, & mil

quingentos equites, XX elephantos, mil· argenti talenta in Italiam tranſmiſſurus erat cum præſidio LX nauium longarum: nuntius affertur: in Hiſpania rē maleгeſtam: omneſq; fermè eius prouinciæ populos ad Romanos defeciſſe. Erant qui Magonem cum claſſe ea, copijſq; omiſſa Italia in Hiſpaniam auerterent: cū Sardiniæ recipiendæ repentina ſpes affulſit. Paruum ibi exercitum romanum eſſe: ueterem prætorem inde Cornelium prouinciæ peritum decedere: nouum expectari. ad hoc, feſſos iam animos Sardorum eſſe diuturnitate imperij: & proximo ijs anno acerbe, atque auare imperatum: graui tributo, & collatione iniqua frumenti oppreſſos. nihil deeſſe aliud, quàm authorem, ad quem deficerent. Hæc clandeſtina legatio per principes miſſa erat: maxime eam rem moliente Harſicora: qui tum authoritate, atq; opibus longe primus erat. His nuntijs propè uno tempore turbati, erectiq;, Magonem cum claſſe ſua, copijſq; in Hiſpaniam mittunt. in Sardiniam Aſdrubalem cognomento Caluum deligunt ducem: & tantum fermè copiarum, quantum Magoni, decernunt. Et Romæ conſules tranſactis rebus, quæ in urbe agendæ erant: mouebāt iam ſeſe ad bellum. T. Sempronius militibus Sinueſſam diem ad conueniendum edixit. & Q. Fabius, conſulto prius ſenatu: ut frumenta omnes ex agris ante calendas iulias primas in urbes munitas conueherent. qui non inuexiſſent: eorum ſe agrum populaturum: ſeruos ſub haſta uenditurum: uillas incenſurū. Ne prætoribus quidem, qui ad ius dicendum creati erant: uacatio à belli adminiſtratione data eſt. Va-

lerium prætorem in Apuliam ire placuit ad exercitum à Terentio accipiendum. cum ex Sicilia legiones ueniſſent: ijs potiſſimum uti ad regionis eius præſidium. terentianum mitti cum aliquo legatorum. Et XXV naues M. Valerio datæ ſunt: quibus oram maritimam inter Brunduſium, ac Tarentum tutari poſſet. Par nauium numerus Q. Fuluio prætori urbis decretus ad ſuburbana litora tutanda. C. Terentio proconſuli negotium datum: ut in piceno agro conquiſitionem militum haberet: locisq; ijs præſidio eſſet. Et T. Attilius Craſſus, poſtquam ædẽ Mentis in Capitolio dedicauit: in Siciliam cum imperio, qui claſſi præeſſet, miſſus. In hanc dimicationem duorum opulentiſſimorum in terris populorum omnes reges, gentesq; animos intenderant. inter quos Philippus Macedonum rex: eo magis: quod propior Italiæ: ac mari tantum Ionio diſcretus erat. Is ubi primum fama accepit, Annibalem Alpes tranſgreſſum: ut bello inter Romanos, Pœnumq; orto lætatus erat: ita utrius populi mallet uictoriam eſſe, incertis adhuc uiribus fluctuatus animo fuerat. poſteaquam tertia iam pugna, tertia uictoria cum Annibale, & Pœnis erat: ad fortunam inclinauit: legatosq; ad Annibalem miſit. qui uitantes portus brunduſinum, tarentinumq;, quia cuſtodijs nauium Romanarum tenebantur: ad Laciniæ Iunonis templum in terram egreſſi ſunt. inde p Apuliam petentes Capuam media in præſidia romana illati ſunt: deductiq; ad M. Valerium Leuinum prætorem circa Numeriam caſtra habentem. Ibi intrepide Xenophanes legationis princeps à Philippo rege ſe miſ=

ſum ait ad amicitiam, ſocietatem'q; iungendam cum populo romano. mandata habere ad conſules, ac ſenatum populum'q; romanum. Inter defectiones ueterum ſociorum Valerius noua ſocietate tam clari regis lætus admodum hoſtem pro hoſpite comiter accepit. dat, qui proſequantur: itinera'q; cum cura demonſtrent: quæ loca, quos'q; ſaltus, aut Romani, aut hoſtes teneant. Xenophanes per præſidia romana in Campaniam, inde quà proximum fuit, in caſtra Annibalis peruenit: fœdus'q; cum eo, atq; amicitiã iungit legibus his: ut Philippus rex quàm maxima claſſe (ducentas autem naues uidebatur effecturus) in Italiam traijceret: & uaſtaret maritimam oram: bellum pro parte ſua terra, mariq; gereret. ubi debellatum eſſet: Italia omnis cum ipſa urbe Roma Carthaginenſium, atq; Annibalis eſſet: præda'q; omnis Annibali cederet. Perdomita Italia, nauigarent in Græciam: bellum'q; cum quibus regibus placeret, gererent. quæ ciuitates, continentis'q; inſulæ ad Macedoniam uergunt: eæ Philippi, regni'q; eius eſſent. In has fermè leges inter Pœnum ducem, legatos'q; Macedonum ictum fœdus. miſſi'q; cum ijs ad regis ipſius firmandam fidem legati, Giſgo, & Boſtar, et Mago, eodem ad Iunonis Laciniæ templum, ubi nauis occulta in ſtatione erat: perueniunt. inde profecti cum iam altum tenerent: conſpecti à claſſe romana ſunt: quæ præſidio erat Calabriæ litoribus. Q. Fuluius Flaccus Corcyræos ad perſequendam retrahendam'q; nauem cum miſiſſet: primo fugere regij conati: deinde ubi celeritate uinci ſenſerunt: tradunt ſe Romanis: & ad præfectum claſſis adducti. cum quæ-

reret: qui: & unde: & quò tenderent curſum: Xenophanes primo ſatis iam ſemel felix mendacium ſtruere: à Philippo ſe ad Romanos miſſum, ad M. Valerium, ad quem unum iter tutum fuerit: perueniſſe: Campaniam ſuperare nequiſſe, ſeptam hoſtium præſidijs. deinde ut punicus cultus, habitusq; ſuſpectos legatos fecit Annibalis: interrogatosq; ſermo prodidit: tum comitibus eorum ſeductis, ac metu territis, literæ quoq; ab Annibale ad Philippum inuentæ de pace inter regem Macedonum, Pœnumq; ducem. Quibus ſatis cognitis, optimum uiſum eſt: captiuos, comitesq; eorum Romam ad ſenatum, aut conſules, ubicunq; eſſent: quàm primum deportare. ad id celerrime quinq; naues delectæ: ac L. Valerius Antias, qui præeſſet, miſſus: eiq; mandatum: ut in omnis naues legatos partim cuſtodiendos diuideret: daretq; operam: ne quod ijs colloquium inter ſe, ne'ue qua communicatio conſilij eſſet.

Per idem tempus Romæ, cum A. Cornelius Mammula ex Sardinia prouincia decedens retuliſſet: q ſtatus rerum in inſula eſſet: ad bellum, ac defectionem omneis ſpectare: Q. Mutium, qui ſucceſſiſſet ſibi: grauitate cœli aquarumq; aduenientem exceptum, non tam in periculoſum, quàm longum morbum implicitum, diu ad belli uim ſuſtinendã inutilem fore: exercitumq; ibi ut ſatis firmum pacatæ prouinciæ præſidem eſſe: ita parum bello: quod motum iri uideretur: decreuerunt patres: ut Q. Fuluius Flaccus qnq; millia peditum, quadringentos equites ſcriberet: eãq; legionem primo quoq; tempore in Sardiniam traijciendam curaret: mitteretq; cum imperio quem ipſi ui-

deretur: qui rem gereret: quoad Mutius conualuiſſet. Ad eam rem miſſus eſt T. Manlius Torquatus: q bis conſul, cenſórq; fuerat: ſubegeratq; in conſulatu Sardos. Sub idem ferè tempus & à Carthagine in Sardiniam claſſis miſſa duce Aſdrubale, cui Caluo cognomen erat: fœda tempeſtate uexata ad Baleares inſulas ducitur. ibiq; adeo non armamenta modo, ſed etiam aluei nauium quaſſati erant. ſubductæ naues dum reficiuntur: aliquantum temporis triuerunt. In Italia cum poſt cannenſem pugnam fractis partis alterius uiribus, alterius mollitis animis, ſegnius bellum eſſet: Campani per ſe adorti ſunt rem cumanam ſuæ ditionis facere: primo ſolicitantes ut ab Romanis deficerent. ubi id parum proceſſit: dolum ad capiendos eos comparant. Campanis omnibus ſtatutum ſacrificium ad Hamas. eò ſenatum campanum uenturum certiores Cumanos fecerunt: petieruntq;: ut & cumanus eò ſenatus ueniret ad conſultandum communiter: ut eoſdem uterq; populus ſocios, hoſteſq; haberet. præſidium ibi armatum ſeſe habituros: ne quid ab Romanis noui periculi eſſet. Cumani, quanquam ſuſpecta fraus erat: nihil abnuêre: ita tegi fallax conſilium poſſe rati. Interim T. Sempronius conſul romanus Sinueſſæ, quò ad conueniendum diem edixerat: exercitu luſtrato, tráſgreſſus Vulturnum flumen, circa Linternum caſtra poſuit. Ibi quia otioſa ſtatiua erant: crebro decurrere milites cogebat: ut tyrones (ea maxima pars uolonum erat) aſſueſcerent ſigna ſequi: & in acie agnoſcere ordines ſuos. inter quæ concordiæ maxima erat cura duci. itaq; legatis, tribuniſq; præcepe-

rat: ne quam exprobratio cuiquam ueteris fortunæ dĩ ſcordiam inter ordines ſereret: uetus miles tyroni, liber uoloni ſeſe exæquari ſineret· omnis ſatis honeſtos, generoſosq́; ducerent: quibus arma ſua, ſignaq́; populus romanus commiſiſſet· quæ fortuna coegiſſet ita fieri: eandem cogere tueri factum· Ea non maiore cura præcepta ab ducibus ſunt: quàm à militibus obſeruata· breuiq; tanta concordia coaluerant omnium animi: ut propè in obliuionem uenirent, qua ex conditione quiſq; eſſet miles factus· Hæc agenti Graccho legati cumanu nuntiarunt: quæ à Campanis legatio paucos ante dies ueniſſet: & quid ijs ipſi reſpondiſſent· Triduum poſt eum diem feſtum eſſe: non ſenatum ſolum omnem ibi futurum: ſed caſtra etiam, & exercitum campanum· Gracchus iuſſit Cumanis omnia ex agris in urbem conuehere: & manere intra muros · ipſe pridie, quàm ſtatutum ſacrificium Campanis eſſet: Cumas mouet caſtra· Hamæ inde tria millia paſſuũ abſunt· Iam Campani eò frequentes ex compoſito conuenerant· nec procul inde in occulto Marius Alſius, qui ſummus magiſtratus erat Cãpanis: cum XIIII millibus militum habebat caſtra· Is ſacrificio apparando, & inter id inſtruendæ fraudi aliquanto intentior, quàm muniendis caſtris, aut ulli militari operi fuit· Triduũ ſacrificatum ad Hamas· nocturnum erat ſacrũ: ita, ut ante mediam noctem compleretur· Huic Gracchus inſidiandum tempori ratus, cuſtodibus ad portas poſitis, ne quis enuntiare poſſet cœpta: & ad decimam diei horam coactis militibus corpora curare, ſomnoq́; operam dare, ut primis tenebris conuenire ad ſignum

poſſent: uigilia fermè prima tolli iuſſit ſigna. ſilentióq; profectus agmine cum ad Hamas media nocte perueniſſet: caſtra campana, ut in peruigilio neglecta, ſimul omnibus portis inuadit. alios ſomno ſtratos, alios perpetrato ſacro inermes redeuntes obtruncat. Hominum eo tumultu nocturno cæſa plus duo millia cum ipſo duce Mario Alfio. capta ſunt ſigna militaria quatuor et triginta. Gracchus minus centũ militum iactura caſtris hoſtiũ potitus, Cumas ſe propere recepit, ab Annibale metuens: qui ſuper Capuam ad Tifata habebat caſtra. Nec eum prouida uiri fefellit opinio. nam ſimul Capuam ea clades eſt nuntiata: ratus Annibal ab re benegeſta inſolenter lætum exercitum tyronum magna ex parte ſeruorumq;, ſpoliantem uictos, prædaſq; agentem ad Hamas ſe iuenturum, citatum agmen præter Capuam rapit. obuioſq; ex fuga Campanorum ꝑ duo præſidia Capuam duci, ſaucios uehiculis tolli, portariq; iubet. ipſe ad Hamas uacua ab hoſtibus caſtra, nec quicquam, præter recentis ueſtigia cædis, ſtrataq; paſſim corpora ſociorum, inuenit. Authores erant quidam: ut protinus inde Cumas duceret: urbemq; oppugnaret. Id quanquam haud modice Annibal cupiebat: ut, quia Neapolim non potuerat: Cumas ſaltem maritimam urbem haberet: tamen quia præter arma nihil ſecum miles raptim acto agmine extulerat: retro in caſtra ſupra Tifata ſe recepit. inde fatigatus Cãpanorum precibus ſequenti die cum omni apparatu oppugnandæ urbis Cumas redit: populatoq; agro cumano, mille paſſus ab urbe caſtra locat. Tum Gracchus magis uerecundia in tali neceſſitate deſerẽdi

ſocios implorantes fidem ſuam populiq; romani ſubſtitit: quàm ſatis fidens exercitui. Nec alter conſul Fabius, qui ad Cales caſtra habebat: Vulturnum flumen traducere audebat exercitum: occupatus primo auſpicijs repetendis Romæ, dein prodigijs: que alia ſuper alia nuntiabantur: expiantiq; ea haud facile litari aruſpices reſpondebãt. Hæ cauſæ cum Fabium tenerent: Sempronius in obſidione erat: & iamoperibus oppugnabatur. Aduerſus ligneã ingẽtem turrim admotam urbi aliam turrim ex ipſo muro excitauit conſul romanus aliquanto altiorem, quia muro ſatis per ſe alto ſubiectis ualidis ſublicijs pro ſolo uſus erat. inde primum ſaxis, ſudibusq;, & cæteris miſſilibus propropugnatores mœnia, atq; urbem tuebãtur. poſtremo ubi promouendo adiunctam muro uiderunt turrim, facibus ardentibus plurimum ſimul ignem coniecerũt. quo incendio trepida armatorum multitudo cum de turri ſeſe præcipitaret: eruptio ex oppido ſimul duabus portis facta ſtationes hoſtium fudit: fugauitq; in caſtra: ut eo die obſeſſo, quàm obſidenti ſimilior eẽt Pœnus. Ad mille CCCC Carthaginenſium cæſi: unde quadraginta uiui capti: qui circa muros, & in ſtationibus ſolute ac negligenter agentes, cum nihil minus, quàm eruptionem timuiſſent: ex improuiſo oppreſſi ſunt. Gracchus prius quàm ſe hoſtes ab repentino pauore colligerent: receptui ſignum dedit: ac ſuos intra muros recepit. Poſtero die Annibal elatum ſecunda re conſulem iuſto prælio ratus certaturum, aciem inter caſtra atq; urbem inſtruxit. cæterum poſt quàm neminem moueri ab ſolita cuſtodia urbis uidit: nec com-

mitti quicquam temerariæ ſpei: ad Tifata redit infe-ēta re. Quibus diebus Cumæ liberatæ ſunt obſidio ne: iiſdem diebus & in Lucanis ad Grumentum T. Sē pronius, cui Longo cognomen erat: cum Hannone Pœ= no proſpere pugnat. ſupra duo millia hominum occi-dit: & CC LXXX milites amiſit. ſigna militaria ad XLI cepit. Pulſus finibus lucanis Hanno retro in Brutios ſeſe recepit. Et ex Hirpinis oppida tria, quæ à populo romano defecerant: ui recepta per M. Valeriū prætorem. Vercellius, Sicilius'q;, authores defectionis ſe curi percuſſi. ſupra mille captiuorum ſub haſta uenie runt. præda alia militi conceſſa. exercitus'q; Cumas re ductus. Dum hæc in Lucanis, atq; in Hirpinis ge= runtur: quinq; naues, quæ Macedonum, atq; Pœnorū captos legatos Romam portabant: à ſupero mari ad in ferum circunuectæ propè omnem Italiæ oram, cum præter Cumas uelis ferrentur: neq; hoſtium, an ſocio-rum eſſent, ſatis ſciretur: Gracchus obuiam ex claſſe ſua naues miſit. Cum procunctando inuicem cogni-tum eſſet, conſulem Cumis eſſe: naues Cumas appulſæ captiui'q; ad conſulem deducti: & literæ datæ. Cōſul literis Philippi, atq; Annibalis perlectis, conſignata o-mnia ad ſenatum itinere terreſtri miſit: nauibus deue= hi legatos iuſſit. Cum eodem ferè die literæ, legati'q; Romam ueniſſent: & percunctatione facta, dicta cum ſcriptis congruerēt: primo grauis cura patres inceſſit: cernentes quanta uix tolerantibus punicum bellum ma= cedonici belli moles inſtaret. cui tamen adeo non ſuccu= buerunt: ut extemplo agitaretur: quemadmodū ultro inferendo bello auerterent ab Italia hoſtem. Captiuis

in uincula conditis, comitibuſq́; eorum ſub haſta uenditis, ad naues XXV, quibus Q. Fuluius Flaccus præfectus præerat: uiginti paratas alias decernũt. His cõparatis, deductiſq́; et additis quinq; nauibus, quæ ad uexerant captiuos legatos: quinquaginta naues ab Hoſtia Tarentum profectæ: iuſſuſq́; Q. Fuluius militibus uarronianis, quibus L. Apuſtius legatus Tarenti præerat: in naues impoſitis, L nauium claſſe non tueri modo Italiæ oram: ſed explorare de macedonico bello. ſi congruentia literis, legatorumq́; indicijs Philippi conſilia eſſent: ut M. Valerium prætorem literis certiorem faceret: iſq́; L. Apuſtio legato exercitui præpoſito, Tarentum ad claſſem profectus, primo quoq; tempore in Macedoniã tranſmitteret: daretq; operam: ut Philippum in regno contineret. Pecunia ad claſſem tuendam, bellumq́; macedonicũ ei decreta eſt: quæ Ap. Claudio in Siciliam miſſa erat: ut redderetur Hieroni regi. & hæc per L. Apuſtium legatum Tarentũ eſt deuecta. ſimul ab Hierone miſſa ducenta millia modiũm tritici, & hordei centum. Dum hæc Romani parant: aguntq;: ad Philippum captiua nauis una ex ijs, quæ Romam miſſæ erant: excuſſa fugit. inde ſcitũ legatos cum literis captos. itaq; ignarus de ijs, quæ cum Annibale legatis ſuis conueniſſent: quæq́; legati eius ad ſe allaturi fuiſſent: legationem aliam cum eiſdem mandatis mittit. Legati ad Annibalem miſſi Heraclitus, cui Scotino cognomen erat: & Crito Boreuſetis, et Soſitheus Magnes. hi proſpere tulerunt, ac retulerunt mandata. ſed prius ſe æſtas circumegit: quàm mouere, ac moliri quicquam rex poſſet. tantum nauis una ca-

pta cum legatis momenti fecit ad dilationem imminẽtis Romanis belli. Et circa Capuã, tranſgreſſo Vulturnum Fabio poſt expiata tandem prodigia, ambo conſules rem gerebant. Combulteriam, & Trebulam, & Auſticulam urbes, quæ ad Pœnum defecerant: Fabius ui cœpit. præſidiaq́; in iјs Annibalis, Campani permulti capti. & Nolæ, ſicut priore anno, ſenatus Romanorum plebs Annibalis erat: conſiliaq́; occulta de cæde principum, et proditione urbis inibantur. Quibus ne incœpta procederẽt: inter Capuã caſtraq́; Annibalis, quæ in Tifatis erant: traducto exercitu Fabius ſuper Veſuuium in caſtris claudianis conſedit. inde M. Marcellum proprætorem cum iјs copiјs, quas habebat: Nolam in præſidium miſit. Et in Sardinia res per T. Manlium prætorem adminiſtrari cœptæ: quæ omiſſæ erant: poſteaquã Q. Mutius prætor graui morbo eſt implicitus. Manlius nauibus lõgis ad Caralis ſubductis, naualibusq́; ſocijs armatis, ut terra rẽ gereret: & à prætore exercitu accepto, duo & uiginti milla peditum, mille & ducentos equites confecit. Cum his equitum peditumq́; copijs profectus in agrum hoſtium, haud procul ab Harſicoræ caſtris caſtra poſuit. Harſicoratum forte profectus erat in Pellidos Sardos ad iuuentutem armandam: qua copias augeret. Filius eius nomine Hoſtis caſtris præerat. Is adoleſcentia ferox temere prælio inito fuſus, fugatusq́;. ad XXX millia Sardorum eo prælio cæſa. mille trecenti fermè uiui capti. Alius exercitus primo per agros, ſyluasq́; fuga palatus: dein, quò ducem fugiſſe fama erat: ad urbem nomine Cornum, caput eius regionis, confugit. Debel

latumq́; eo prælio in Sardinia eſſet: ni claſſis punica cũ duce Aſdrubale, quæ tempeſtate deiecta ad Baleares erat: in tempore ad ſpem rebellandi aduenifſet. Manlius poſt famam appulſæ punicæ claſſis Caralis ſe recepit. ea occaſio Harſicoræ data Pœno ſe iũgendi. Aſdrubal copijs in terrã expoſitis, & claſſe remiſſa Carthaginem, duce Harſicora ad ſociorum populi romani agrum populandum profectus, Caralis peruenturus erat: ni Manlius obuio exercitu ab effuſa eum populatione continuiſſet. Primo caſtra caſtris modico inter uallo ſunt obiecta: deinceps procurſationes, leuiaq́; certamina uario euentu inita: poſtremo deſcenſum in aciẽ: ſignis collatis iuſto prælio ꝑ quatuor horas pugnatum. Diu pugnã ancipitẽ Pœni, Sardis facile uinci aſſuetis, fecerunt. poſtremo & ipſi, cum oĩa circa ſtrage ac fuga Sardorũ repleta eſſent: fuſi. cæterũ terga dantes circun ducto cornu, quo pepulerat Sardos: incluſit Romanus. cædes inde magis, quàm pugna fuit. Duodecim millia hoſtium cæſa, Sardorum ſimul, Pœnorumq́;. fermè III millia, et DCC capti: & ſigna militaria ſeptẽ & XX. Ante omnia claram & memorabilem pugnam fecit Aſdrubal imperator captus, & Hanno, & Mago, nobiles Carthaginenſes: Mago ex gente barchina propinqua cognatione Annibali iunctus: Hanno author rebellionis Sardis, belliq́; eius haud dubie concitator. Nec Sardorum duces minus nobilem eam pugnam cladibus ſuis fecerunt. nam & filius Harſicoræ Hoſtis in acie cecidit: & Harſicora cum paucis eq tibus fugiens, ut ſuper afflictas res necẽ quoq; filij audiuit: nocte, ne cuiuſquam interuentus cœptum impedi

ret:mortem ſibi conſciuit. Cæteris urbs Cornus eadē, quæ ante, fugæ receptaculum fuit. quam Manlius uictore exercitu aggreſſus intra paucos dies recepit. Deinde aliæ quoq; ciuitates, quæ ad Harſicorā Pœnoſq; defecerant: obſidibus datis, dediderunt ſeſe. quibus ſtipendio frumentoq; imperato pro cuiuſq; aut uiribus, aut delicto, Caralis exercitum reduxit. Ibi nauibus longis deductis, impoſitoq; quem ſecum aduexerat milite, Romam nauigat: Sardiniamq; perdomitam nunciat patribus: & ſtipendium quæſtoribus, frumentum ædilibus, captiuoſq; Fuluio prætori tradidit. Per idem tempus T. Octacilius prætor quinquaginta nauium ab Lilybæo claſſe in Africam tranſuectus, depopulatuſq; agrum carthaginenſem, cum Sardiniam inde peteret: quò fama erat Aſdrubalem à Balearibus nuper traiecaſſe: claſſi Africam repetēti occurrit: leuiq; armatura certamine in alto commiſſo, ſeptem inde naues cum ſocijs naualibus cepit. cæteras metus haud ſecus, quàm tempeſtas, paſſim diſiecit. Per eoſdem forte dies & Bomilcar cum militibus ad ſupplementum Carthagine miſſis, quadragintaq; elephantis, & commeatu, Locros acceſſit. quem ut incautum opprimeret Ap. Claudius: per ſimulationem prouinciæ circumeūdæ Meſſanam raptim exercitu ducto, æſtu ſecundo Locros traiecit. Iam inde Bomilcar ad Hannonē in Bruttios profectus erat: & Locrenſes portas Romanis clauſerunt. Appius magno conatu nulla re geſta, Meſſanam repetit. Eadem æſtate Marcellus ab Nola, quā præſidio obtinebat: crebras excurſiones in agrum hirpinum, & Samnites Caudinos fecit. adeoq; omnia fer

ro,atq; igni uaſtauit:ut antiquarum cladium Samnio memoriam renouaret. itaq; extemplo legati ad Annibalem miſſi ſimul ex utraq; gente, ita Pœnum allocuti ſunt. Hoſtes populi romani Annibal fuimus primum per nos ipſi: quoad noſtra arma, noſtræ uires nos tutari poterant. poſtquam iis parum fidebamus: Pyrrho regi nos adiunximus. à quo relicti pacem neceſſariam accepimus: fuimusq; in ea per annos propè quinquaginta ad id tempus: quo in Italiã ueniſti. Tua nos non magis uirtus fortunaq;, quàm unica comitas ac benignitas erga ciues noſtros, quos captos nobis remiſiſti: ita conciliauit tibi: ut te ſaluo atq; incolumi amico, non modo populum romanum, ſed ne deos quidẽ iratos (ſi dici fas eſt) timeremus. At Hercule non ſolũ incolumi & uictore, ſed præſente te, cum ploratum prope coniugum ac liberorum noſtrorum exaudire, et flagrantia tecta poſſes conſpicere: ita ſumus aliquoties hac æſtate deuaſtati: ut M. Marcellus, non Annibal uiciſſe ad Cannas uideatur: glorienturq; Romani: te ad unũ modo ictum uigentem, uelut iaculo emiſſo torpere. Per centum propè annos cum populo romano bellum geſſimus, nullo externo adiuti nec duce, nec exercitu: niſi quod per biennium Pyrrhus noſtro magis milite ſuas auxit uires: quàm ſuis uiribus nos defendit. Non ego ſecundis rebus noſtris gloriabor: duos cõſules, ac duos conſulares exercitus à nobis ſub iugum miſſos: & ſi qua alia aut læta, aut glorioſa nobis euenerunt. quæ aſpera, aduerſaq; tunc acciderunt: minore indignatione referre poſſumus: quàm quæ hodie eueniunt. Magni dictatores cum magiſtris equitum, bini conſules cum

binis conſularibus exercitibus ingrediebãtur fines noſtros. ante explorato, & ſubſidijs poſitis, & ſub ſignis ad populandum ducebant. nunc propè unius, & parui ad tuendam Nolam præſidij præda ſumus. iam ne manipulatim quidem, ſed latronum modo percurſant totis finibus noſtris negligentius: quàm ſi in romano uagarentur agro. Cauſa autem hæc eſt: quod neq; tu defendis: et noſtra iuuentus, quæ ſi domi eſſet, tutaretur: omnis ſub ſignis militat tuis. Nec te, nec exercitũ tuũ norim: niſi à quo tot romanas acies fuſas, ſtratasq; eſſe ſciam: ei facile eſſe ducem opprimere populatores noſtros uagos, ſine ſignis, palatos, quò quenq; trahit q̃uis uana prædæ ſpes. Numidarũ paucorũ illi quidẽ præda erũt: præſidiũq; miſſũ nobis erit: et Nolæ ademeris: ſi modo quos ut ſocios haberes, dignos duxiſti: haud īdignos iudicas, quos in fidem receptos tuearis. Ad ea Annibal reſpondit: oĩa ſimul facere Hirpinos, Samnitesq;: & indicare clades ſuas: & petere præſidium: et queri indefenſos ſe, neglectosq;. Indicandum autem fuiſſe primũ: dein petẽdũ præſidiũ: poſtremo ni īperaretur: tum deniq; querendum fruſtra opem imploratã. Exercitum ſe non in agrum hirpinum, ſamnitem'ue, ne & ipſe oneri eſſet: ſed in proxima loca ſociorum populi romani adducturum. ijs populandis & militẽ ſuum repleturum ſe: & metu procul ab ijs ſummoturũ hoſtes. Quod ad bellum romanum attineret: ſi Traſimeni, quàm Trebiæ, ſi Cannarum, quàm Traſimeni pugna nobilior eſſet: Cannarum ſe quoq; memoriam obſcuram maiore & clariore uictoria facturum. Cũ hoc reſponſo, muneribusq; amplis legatos dimiſit. ipſe

præſidio

præſidio modico relicto in Tiſatis, profectus cum cætero exercitu ire Nolam pergit. Eodem Hanno ex Brutijs cum ſupplemento Carthagine aducto, atq; elephantis uenit. ibi caſtris haud procul poſitis, longe alia omnia inquirenti comperta ſunt: quàm quæ à legatis ſociorum audierat. nihil enim Marcellus ita gerebat: ut aut fortunæ, aut temere hoſti commiſſum dici poſſet. explorato, cum firmisq; præſidijs tuto receptu prædatum ierat: omniaq; uelut aduerſus præſentem Annibalẽ cauta, prouiſaq; fuerunt. tum ubi ſenſit hoſtem aduentare: copias intra mœnia tenuit: per muros inambulare ſenatores nolanos iuſſit: & omnia circa explorare: quæ apud hoſtes fierent. Ex ijs Hanno, cum ad murum ſucceſſiſſet: Herennium Baſſum, & Herium Petrium ad colloquium euocatos, permiſſuq; Marcelli egreſſos, per interpretem alloquitur. Annibalis uirtutem, fortunamq; extollit: populi romani obterit ſeneſcentem cum uiribus maieſtatem. quæ ſi paria eſſent: ut quondam fuiſſent: tamen expertis quàm graue romanum imperium ſocijs, quanta indulgentia Annibalis etiam in captiuos omnes italici nominis fuiſſet: punicam romanæ ſocietatem, atq; amicitiam præoptandam eſſe. Si ambo conſules cum ſuis exercitibus ad Nolam eſſent: tamen non magis pares Annibali futuros: quàm ad Cannas fuiſſent: nedum prætor unus cum paucis, & nouis militibus Nolam tutari poſſit. Ipſorum magis, quàm Annibalis intereſſe: capta, an tradita Nola potiretur. potiturum enim: ut Capua, Nuceriaq; potitus eſſet. ſed quid inter Capuæ, Nuceriæq; fortunam intereſſet: ipſos propè in medio ſitos Nola-

nos ſcire. Nolle ominari quæ captæ urbi ceſſura forent: ſed potius ſpondere: ſi Marcellum cum præſidio, ac Nolam tradidiſſent: neminem alium, quàm ipſos, legem, qua in ſocietatem amicitiamq; Annibalis uenirent: dicturum. Ad ea Herennius Baſſus reſpondit. Multos annos iam inter romanum, nolanumq; populum amicitiam eſſe: cuius neutros ad eam diem pœniteret. & ſibi ſi cum fortuna mutanda fides fuerat: ſero iam eſſe mutare eam. dedituris ſe Annibali non fuiſſe accerſendum romanum præſidiū. cum ijs, qui ad ſe tuendos ueniſſent: omnia ſibi & eſſe conſociata: & ad ultimum fore. Hoc colloquium abſtulit ſpem Annibali per proditionem recipiendæ Nolæ. itaq; oppidum corona circundedit: ut ſimul ab omni parte mœnia aggrederetur. Quem ut ſucceſſiſſe muris Marcellus uidit: inſtructa intra portam acie cum magno tumultu erupit. Aliquot primo impetu perculſi, cæſiq; ſunt. deinde concurſu ad pugnam facto, æquatiſq; uiribus, atrox eſſe cœpit pugna. memorabiliſq; inter paucas fuiſſet: ni ingentibus procellis effuſus imber diremiſſet pugnantes. Eo die commiſſo modico certamine, atq; irritatis animis, in urbem Romani, Pœni in caſtra ſeſe receperunt. tamen Pœnorum prima eruptione perculſi ceciderunt haud plus, quàm triginta: Romanorum nullus. Imber continens per noctem totam uſq; ad horam tertiam diei inſequentis tenuit. itaq; quanquam utraq; pars auida certaminis erat: eo die tñ tenuerūt ſeſe munimētis. tertio die Annibal partem copiarum prædatum in agrum nolanum miſit. Quod ubi animaduertit Marcellus: extemplo in aciem

copias eduxit. neq; Annibal detrectauit. Mille ferè paſſuum inter urbem erant, caſtráq; . eo ſpatio (& ſunt omnia campi circa Nolam) concurrerunt. Clamor ex parte utraq; ſublatus proximos ex cohortibus ijs, quæ in agros prædatum exierant: ad prælium iam commiſſum reuocauit. Et Nolani aciem romanam auxerunt. quos collaudatos Marcellus in ſubſidijs ſtare, & ſaucios ex acie efferre iuſſit. pugna abſtinerent: niſi ab ſe ſignum accepiſſent. Prælium erat anceps. ſumma ui & duces hortabantur: & milites pugnabant. Marcellus uictis ante diem tertium, fugatis ante paucos dies à Cumis, pulſis priore anno ab Nola ab eodem ſe duce, milite alio, inſtare iubet. Non omnes eſſe in acie: prædanteis uagari in agro. ſed q pugnent: marcere campana luxuria, uino, ſcortis, omnibusq; luſtris per totam hyemem confectos. abiſſe illam uim, uigoremq; : dilapſa eſſe robora corporum animorumq; : quibus Pyrenei, Alpiumq; ſuperata ſint iuga. reliquias illorum uirorum uix arma, membráq; ſuſtinenteis pugnare. Capuam Annibali Cannas fuiſſe. ibi uirtutem bellicam, ibi militarem diſciplinam, ibi præteriti temporis famam, ibi ſpem futuri extinctam. Cum hæc exprobrando hoſti Marcellus ſuorũ militum animos erigeret: Annibal multo grauioribus probris increpabat. Arma, ſignáq; eadem ſe aiebat noſcere: quæ ad Trebiam, Traſimenumq;, poſtremo ad Cannas uiderit: habueritq;. militem alium profectò ſe in hyberna Capuam duxiſſe: alium inde eduxiſſe. Legatumne romanum, & legionis unius atq; alæ magno certamine uix toleratis pugnam: quos binæ acies conſu-

lares nunquam ſuſtinuerunt? Marcellus tyrone milite, ac nolanis ſubſidijs inultus nos iam iterum laceſſit? Vbi ille meus miles eſt: qui erepto ex equo C. Flaminio conſuli caput abſtulit? ubi, qui L. Paulum ad Cannas occidit? ferrum nunc habet? an dexteræ torpent? an quid prodigij eſt aliud? qui pauci plures uincere ſoliti eſtis: nunc paucis plures uix reſtatis. Romam uos expugnaturos, ſi quis duceret: fortes lingua iactabatis. en nunc minor res eſt. hic experiri uim, uirtutemq́; uolo. expugnate Nolam campeſtrem urbem, non flumine, non mari ſeptam. hinc uos ex tam opulenta urbe præda ſpolijsq́; onuſtos uel ducam quò uoletis: uel ſequar. Nec bene, nec male dicta profuerunt ad confirmandos animos. Cum omni parte pellerentur: Romanisq́; creſcerent animi, non duce ſolum adhortante, ſed Nolanis etiam per clamorem fauoris indicem accendentibus ad ardorem pugnæ: terga Pœni dederunt: atq; in caſtra compulſi ſunt. quæ oppugnare cupientes milites romanos Marcellus Nolam reduxit cum magno gaudio, & gratulatione etiam plebis: quæ ante inclinatior ad Pœnos fuerat. Hoſtium plus mille cæſi eo die: capti mille DC: & ſigna militaria undeuiginti: & duo elephanti: quatuor in acie occiſi. Romanorum minus mille interfecti. Poſterum diem indutijs datis ſepeliendo utrinq; cæſos in acie, conſumpſerunt. Spolia hoſtium Marcellus Vulcano uotum cremauit. Tertio poſt die (ob iram credo aliquam, aut ſpem liberalioris militiæ) mille CCLXXII equites miſti numidæ, Hiſpaniq́; ad Marcellum transfugerũt. eorum forti fideliq; opera in eo bello uſi ſunt ſæpe Ro

mani. Ager Hiſpanis in Hiſpania, & Numidis in Africa poſt bellum uirtutis cauſa latus datus eſt. Annibal ab Nola remiſſo in Brutios Hannone cum quibus uenerat copijs, ipſe Apuliæ hyberna petit: circaq; Arpos conſedit. Q. Fabius ut profectum in Apulia Annibalem audiuit: frumento ab Nola, Neapoliq; in ea caſtra conuecto, quæ ſuper Sueſſulam erant: munimentisq; firmatis, & præſidio, quod per hyberna ad tutandum locum ſatis eſſet: relicto, ipſe Capuam propius mouit caſtra: agrumq; campanum ferro, igniq; eſt depopulatus. donec coacti ſunt Campani nihil admodum uiribus ſuis fidentes egredi portis: & in caſtra ante urbem in aperto communire. Sex millia armatorum habebant: peditem imbellem: equitatu plus poterant. itaq; equeſtribus prælijs laceſſebant hoſtem. Inter multos nobiles equites campanus acerrimus erat Iubelius, cognomine Taurea. ciuis indidem erat, longe omnium Campanorum fortiſſimus eques: adeo, ut cum apud Romanos militaret: unus eum Romanus, Claudius Aſellus gloria equeſtri æquaret. Hunc Taurea cum diu perluſtrans oculis obequitaſſet hoſtium turmas: tandem facto ſilentio, ubi eſſet Claudius Aſellus, quæſiuit. & quoniam uerbis ſecum de uirtute ambigere ſolitus eſſet: cur non ferro decerneret? daretq; opima ſpolia uictus? aut uictor caperet? Hæc ubi Aſello nuntiata ſunt in caſtra: id modo moratus, ut conſulem percunctaretur: liceret'ne extra ordinem in prouocantem hoſtem pugnare? permiſſu eius arma extemplo cœpit: prouectusq; ante ſtationes equo, Taurea nomine compellauit: congrediq; ubi uellet iuſſit. Iam Ro

mani ad ſpectaculum pugnæ eius frequentes exierāt: & Campani non uallum modo caſtrorum, ſed mœnia etiam urbis proſpectantes repleuerunt. Cum iam ante ferocibus dictis rem nobilitaſſent: infeſtis haſtis concitarunt equos. dein libero ſpatio inter ſe ludificantes, ſine uulnere pugnam extrahebant. Tum Campanus Romano, equorum, inquit, hoc, non equitum erit certamen: niſi è campo in cauam hanc uiam demittimus equos. ibi nullo ad euagandum ſpatio, comminus conſerentur manus. Dicto propè citius equum in uiam Claudius egit. Taurea uerbis ferocior, quàm re, minime ſis, īquit. canterium in foſſam? quæ uox in ruſticum inde prouerbium prodita. Claudius cum ex uia longe perequitaſſet, nullo obuio hoſte in campū rurſus euectus: increpans ignauiam hoſtis, cum magno gaudio & gratulatione uictor in caſtra redit. Huic pugnæ equeſtri rem, quam ſatis certam, communis exiſtimatio eſt: mirabilem certe, adijciunt quidam annales: cum refugientem ad urbem Tauream Claudius ſequeretur: patenti hoſtium portæ inuectum, per alteram ſtupentibus miraculo hoſtibus intactum euaſiſſe. Quieta inde ſtatiua fuere: ac retro etiam conſul mouit caſtra: ut ſementem Campani facerent. nec ante uiolauit agrum campanum: quàm iam altæ in ſegetibus herbæ pabulum præbere poterant. id conuexit in claudiana caſtra ſuper Sueſſulam: ibiq; hyberna ædificauit. M. Claudio proconſuli imperauit: ut retento Nolæ neceſſario ad tuendam urbem præſidio, cæteros milites dimitteret Romam: ne oneri ſocijs, & ſumptui reip. eſſent. Et T. Gracchus à Cumis Luce

riam in Apuliam legiones cum duxiſſet: M· Valeriū inde prætorem Brunduſium cum eo, quem Luceriæ habuerat, exercitu miſit: tueriq; oram agri ſalentini, & prouidere quod ad Philippum bellumq; macedonicum attineret: iuſſit. Exitu æſtatis eius, qua hæc geſta perſcripſimus: literæ à Publio, & Gneo Scipionibus uenerunt: quantas, quamq; proſperas in Hiſpania res geſſiſſent: ſed pecuniam in ſtipendium, ueſtimentaq;, & frumentum exercitui, & socijs nualibus omnia deeſſe. quod ad ſtipendium attineat: ſi ærarium inops eſſet: ſe aliquam rationē inituros, quomodo ab Hiſpanis ſumant. cætera utiq; ab Roma mittenda eſſe. nec aliter aut exercitum, aut prouinciam retineri poſſe. Literis recitatis, nemo omnium erat: qui nec uera ſcribi, & poſtulari æqua fateretur. ſed occurrebat animis: quantos exercitus terreſtres, naualesq; tuerentur: quantaq; noua claſſis mox paranda eſſet: ſi bellū macedonicum moueretur. Siciliam, ac Sardiniam, quæ ante bellum uectigales fuiſſent: uix præſides prouinciarum exercitus alere. tributo ſumptus ſuppeditari. uerum cum ipſum tributum conferentium numerum tantis exercituum ſtragibus & ad Traſimenum lacum, & ad Cannas, imminutum: tum qui ſupereſſent pauci: ſi multiplici grauarentur ſtipendio: alia perituros peſte. itaq; niſi fide ſtaret res publica: opibus non ſtaturam. Prodeundum in concionem Fuluio prætori eſſe: indicandasq; populo publicas neceſſitates: exhortandosq;, qui redempturis auxiſſent patrimonia: ut reipublicæ, ex qua creuiſſent: ad tempus commodarent: conducerentq; ex lege præbenda, quæ ad exercitum

hiſpanienſem opus eſſent: ut cum pecunia in ærario eſſet: ijs primus ſolueretur. Hæc prætor in concione edixit: qua die ueſtimenta, frumentum, hiſpanienſi exercitui præbenda, quæq; alia opus eſſent naualibus ſocijs: eſſet locaturus. Vbi ea dies uenit: ad conducendum tres ſocietates aderant hominum undeuiginti. quorum duo poſtulata fuere. unum: ne alij triennio eo publicani eſſent. alterum: ut quæ in naues impoſuiſſent: ab hoſtium, tempeſtatisq; ui publico periculo eſſent. Vtroq; impetrato, conduxerunt: priuataq; pecunia reſp. adminiſtrata eſt. Hi mores, eaq; caritas patriæ per omnes ordines, uelut tenore uno pertinebat. Quemadmodū conducta omnia magno animo ſunt: ſic ſumma fide præbita: nec quicquam deſyderatum: ac ſi ex opulento ærario, ut quondam, alerentur. Cum hi commeatus uenerunt: Illiturgum oppidum ab Aſdrubale, ac Magone, & Amilcare Bomilcaris filio, ob defectionem ad Romanos oppugnabatur. Inter hæc terna caſtra hoſtium Scipiones cum in urbem ſociorum magno certamine, ac ſtrage obſiſtentium perueniſſent: frumentum, cuius inopia erat: aduexerunt. cohortatiq; oppidanos, ut eodem animo mœnia tutarentur: quo pro ſe pugnantem romanum exercitum uidiſſent: ad caſtra maxima oppugnanda, quibus Aſdrubal præerat: ducunt. Eodem & duo duces, & duo exercitus Carthaginenſium, ibi rem ſummam agi cernentes, conuenerunt. itaq; eruptione è caſtris pugnatum eſt. LX hoſtium millia eo die in pugna fuerunt: ſexdecim circiter Romanis. Tamen adeo haud dubia uictoria fuit: ut plures numero, quā ipſi

erant: Romani hoſtium occiderint: ceperint amplius tria millia hominum, paulominus mille equorũ, undeſexaginta militaria ſigna: elephantis V in prælio occiſis. ternisq́; caſtris eo die potiti ſunt. Illiturgo obſidione liberato, ad Incibili oppugnandum punici exercitus traducti: ſuppletis copyſ ex prouincia: ut quæ maxime omnium belli auida: modo præda, aut merces eſſet: et tum iuuentute abundante. Iterum ſignis collatis eadem fortuna utriusq; partis pugnatum. Supra XIII millia hoſtium cæſa: ſupraq́; tria capta, cum ſignis duobus & XL, & nouem elephantis. Tum uero omnes propè Hiſpaniæ populi ad Romanos defecerunt. Multóq; maiores ea æſtate in Hiſpania, quàm in Italia, res geſtæ.

DECADIS TERTIAE
LIBER QVARTVS.

T ex Campania in Brutios reditum eſt: Hanno adiutoribus et ducibus Brutijs græcas urbes tentauit: eo facilius in ſocietate manenteis romana: quod Brutios, quos & oderant: & metuebant: Carthaginenſium partis factos cernebant. Rhegiũ primum tentatum eſt: dieſq; aliquot ibi nequicquã abſumpti. Interim Locrenſes frumentum, lignáq;, & cætera neceſſaria uſibus ex agris in urbẽ rapere etiã: nequid relictum prædæ hoſtibus eſſet: & in dies maior omnibus portis multitudo effundi. poſtremo ij modo relicti in urbe erant: qui reficere muros ac portas, teláq; in propugnacula congerere cogebantur. In permiſtam omnium ætatum ordinumq; multitudinem, et uagantem in agris magna ex parte inermem Amilcar Pœnus equites emiſit. qui uiolare quenquam ueti ti, tantum ut excluderent ab urbe fuga diſſipatos: turmas obicere. Dux ipſe loco ſuperiore caſtra ponit: unde agros, urbemq; poſſit conſpicere. Brutiorum cohortem adire muros, atq; uocare principes Locrenſium ad colloquium iuſſit: & pollicentes amicitiam Annibalis, adhortari ad urbem tradendam. Brutijs in colloquio nullius rei primo fides eſt: deinde ut Pœnus apparuit in collibus: & refugientes pauci aliam omnem multitudinem in poteſtate hoſtium eſſe afferebant: tum metu

uicti conſulturos ſe populum reſponderunt. aduocatáq; extemplo concione, cum et leuiſſimus quiſq; nouas res, nouamq́; ſocietatem mallet: & quorum propinqui extra urbem interclusi ab hoſtibus erant: uelut obſidibus datis: pignoratos haberent animos: pauci magis taciti probarent conſtantem fidem: quàm probatam tueri auderent: haud dubio in ſpeciem conſenſu fit ad Pœnos deditio. L. Attilio præfecto præſidij, quiq́; cum eo milites romani erant: clàm in portum deductis, atq; impoſitis in naueis, ut Rhegium deueherentur: Amilcarem, Pœnosq́; ea conditione, ut fœdus extemplo æquis legibus fieret: in urbē acceperunt. Cuius rei propè nō ſeruata fides deditis eſt: cum Pœnus dolo dimiſſum Romanū incuſaret: Locrēſes profugiſſe ipſum cauſarentur. Inſecuti etiā equites ſunt: ſi quo caſu in freto æſtus morari, aut deferre naues in terram poſſet. et eos quidem, quos ſequebantur: non ſunt adepti. alias à Meſſana traijcienteis freto Rhegium naues conſpexerunt. milites erant romani à Claudio prætore miſſi ad obtinendam urbem præſidio. itaq; Rhegio extemplo abſceſſum eſt. Locrenſibus iuſſu Annibalis data pax: ut liberi ſuis legibus uiuerent: urbs pariter, & portus in poteſtate Locrenſium eſſet: ſocietas eo iure ſtaret: ut Pœnus Locrenſem, Locrenſisq́; Pœnum pace ac bello iuuaret. Sic à freto Pœni reducti, frementibus Brutijs: quod Rhegium, ac Locros, quas urbes direpturos ſe deſtinauerant: intactas reliquiſſent. Itaq; per ſe ipſi cōſcriptis armatisq́; iuuentutis ſuæ XV millibus, ad Crotonem oppugnandum pergunt ire, græcam & ipſam urbem, et maritimam: plurimum acceſſurum opi-

bus, ſi in ora maris portum ac urbem mœnibus ualidã tenuiſſent: credentes. Ea cura angebat: quod neq; non accerſere ad auxilium Pœnos ſatis audebant: ne quid non pro ſocijs egiſſe uiderentur: et ſi Pœnus rurſus magis arbiter pacis, quàm adiutor belli fuiſſet: ne in libertatem Crotonis, ſicut ante Locrorum, fruſtra pugnaretur. itaq; optimum uiſum eſt: ad Annibalem mitti legatos: caueriq; ab eo: ut receptus Croto Brutiorũ eſſet. Annibal cum præſentium eam conſultationem eſſe reſpondiſſet: & ad Hannonem eos reieciſſet: ab Hannone nihil certi allatum. nec enim diripi uolebant nobilem, atq; opulentam urbem: & ſperabant: cum Brutius oppugnaret: Pœnos nec probare, nec iuuare eam oppugnationem, appareret: eo maturius ad ſe defecturos. Crotone nec conſilium unum inter populares, nec uoluntas erat. Vnus uelut morbus inuaſerat omnes Italiæ ciuitates: ut plebes ab optimatibus diſſentirent: ſenatus Romanis faueret: & plebs ad Pœnos retraheret. Eam diſſenſionem in urbe perfuga nuntiat Brutijs. Ariſtomachum eſſe principem plebis, tradendæq; authorẽ urbis: & in uaſta urbe, lateq; omnibus diiectis mœnibus partitas ſtationes cuſtodiaſq; ſenatorem ac plebis eſſe. quacunq; cuſtodiant plebis homines eà patere aditum. Authore ac duce perfuga Brutij corona cinxerunt urbem: acceptiq; à plebe primo impetu locos omnes, præter arcem, cepere. Arcem optimates tenebant: præparato iam ante ad talem caſum perfugio. Eodem Ariſtomachus perfugit: tanquam Pœnis, nõ Brutijs author urbis tradendæ fuiſſet. Vrbs Croto murũ in circuitu patentem XII millia paſſuũ habuit ante

Pyrrhi in Italiam aduentum. poſt uaſtitatem eo bello factam uix pars dimidia habitabatur. flumen, quod medio oppido fluxerat: extra frequētia tectis loca prae terfluebat muros, procul ijs, qui inhabitabantur. ſex millia aberat ab urbe nobile templum, ipſa urbe nobilius Laciniae Iunonis, ſanctum omnibus circa populis. lucus ibi frequenti ſylua, & proceris abietis arboribus ſeptus, laeta in medio paſcua habuit: ubi omnis generis ſacrum deae paſcebatur pecus ſine ullo paſtore: ſeparatimq́; egreſſi cuiuſq; generis greges nocte remeabant ad ſtabula, nunquam inſidijs ferarum, nō fraude uiolati hominum magni igitur fructus ex eo pecore capti: columnaq́; inde aurea ſolida facta, & ſacrata eſt. inclytumq́; templum diuitijs etiam, non tantum ſanctitate fuit. Ad miracula aliqua affinguntur plerunq; tam inſignibus locis. Fama eſt: aram eſſe in ueſtibulo templi. cuius cinerem nullus unquam moueat uentus. Et arx Crotonis una parte imminens mari, altera uergente in agrum, ſitu tantum naturali quondam munita: poſtea & muro cincta: quà per auerſas rupes ab Dionyſio Siciliae tyranno per dolum fuerat capta. Eam tum arcem ſatis, ut uidebatur, tutam Crotoniatum optimates tenebant: circunſedente cum Brutijs eos etiam plebe ſua. Poſtremo Brutij, cum ſuis uiribus inexpugnabilem uiderent arcem: coacti neceſſitate Hannonis auxilium implorant. Is conditionibus ad deditionem compellere Crotoniatas conatus, ut coloniam Brutiorum eò deduci, antiquamq́; frequentiam eorum recipere uaſtam ac deſertam bellis urbem paterentur: omnium neminem, praeter Ariſtomachum mo-

ſit. morituros ſe affirmabãt citius: quàm immiſſi Bru
tijs in alienos ritus mores, legeſq;, ac mox linguam ẽt
uerterẽtur. Ariſtomachus unus, quando nec ſuadendo
ad deditionem ſatis ualebat. nec ſicut urbem prodide=
rat: locum prodendæ arcis inueniebat, transfugit ad
Hannonem. Locrenſes breui poſt legati cum permiſ-
ſu Hannonis arcem intraſſent: perſuadent: ut traduci
ſe in Locros paterentur: nec ultima experiri uellent. iã
hoc ut ſibi liceret, impetrauerant & ab Annibale,
miſſis ad id ipſum tum legatis. Ita Crotone exceſſum
eſt: deductiq; Crotoniatæ ad mare naues conſcendunt.
Locros omnis multitudo abeunt. In Apulia ne hy=
ems quidem quieta inter Romanos, atq; Annibalem
erat. Luceriæ Sempronius conſul, Annibal haud pro=
cul Arpis hybernabat. Inter eos leuia prælia ex oc-
caſione, aut opportunitate huius, aut illius partis oriebã
tur: meliorq; eis Romanus, et in dies cautior, tutiorq;
ab inſidijs fiebat. In Sicilia Romanis omnia muta=
uerat mors Hieronis, regnumq; ad Hieronymum ne=
potem eius trãslatum, puerum, uix dũ libertatem, ne-
dum dominationem modice laturum. Læte id ingeniũ
tutores, atq; amici ad præcipitandum in omnia uitia ac
ceperunt. Quæ ita futura cernens Hiero, ultima ſene=
cta uoluiſſe dicitur liberas Syracuſas relinquere: ne
ſub dominatu puerili per ludibrium bonis artibus par
tum firmatumq; interiret regnum. Huic conſilio eius
ſumma ope obſtitere filiæ: nomen regium penès puerũ
futurum ratæ, regimen rerum omnium penès ſe, ui-
roſq; ſuos, Andronodorum, & Zoilum: nam ij tuto-
rum primi relinquebantur. Non facile erat nonageſſi

mum iam agenti annum, circunſeſſo dies nocteſq; mulieribus blanditijs liberare animum: & conuertere ad publicam priuatam curam. Itaq; tutores numero quindecim puero reliquit. quos precatus eſt moriens: ut fidẽ erga populum romanum quinquaginta annos ab ſe cultam inuiolatam ſeruarent: iuuenemq; ſuis potiſſimum ueſtigijs inſiſtere uellent: diſciplinæq;: in qua edoctus eſſet. Poſt hæc mandata cum expiraſſet: tutores prodeunt. teſtamento prolato, pueroq; in concionem producto, (erat autem XV tunc fermè annorum) paucis, qui per concionem ad excitandos clamores diſpoſiti erant: approbantibus teſtamentum, cæteris uelut patre amiſſo in orba ciuitate omnia timentibus, funus fit regium magis amore ciuium & caritate, quàm cura ſuorum celebre. Deinde cæteros tutores ſummouet Andronodorus: iuuenem iam eſſe dictitans Hieronymũ, ac regni potentem: deponendoq; tutelam, quæ ipſi cum pluribus communis erat: in ſe unum omnium uires conuertit. Vix quidem ulli bono, moderatoq; regi facilis erat fauor apud Syracuſanos, ſuccedenti tanta caritate Hieronis. uerum enimuero Hieronymus, uelut ſuis uitijs deſyderabilem efficere uellet alium: primo ſtatim conſpectu omnia quàm diſparia eſſent, oſtendit. nam qui per tot annos Hieronem, filiumq; eius Gelonem, nec ueſtis habitu, nec alio ullo inſigni differẽtes à cæteris ciuibus uidiſſent: et conſpexere purpuram, ac diadema, ac ſatellites armatos: quadrigiſq; etiam alborum equorum interdum ex regia procedentem, more Dionyſij tyranni. Hunc tam ſuberbum apparatum, habitumq; conuenientes ſequebantur mores:

contemptus omnium hominum, ſuperbæ aures, contumelioſa dicta, aditus non alienis modo, ſed tutoribus etiam difficilis, libidines nouæ, inhumana crudelitas. itaq; tantus omnes terror inuaſerat: ut quidam ex tutoribus aut morte uoluntaria, aut fuga præuerterent metum ſuppliciorum. Tres ex iјs, quibus ſolis aditus in domum familiarior erat: Andronodorus & Zoilus, generi Hieronis, & Thraſo quidam, de alijs quidem rebus haud magnopere audiebantur. Tendendo autē duo ad Carthaginenſes, Thraſo ad ſocietatem romanam, certamine ac ſtudijs interdum in ſe conuertebāt animum adoleſcentium. Coniuratio in tyranni caput facta indicatur per Calonem quendam æqualem Hieronymi, & iam inde à puero in omnia familiaria iura aſſuetum. Index unū ex coniuratis Theodorum, à quo ipſe appellatus erat: nominare potuit. qui comprehenſus extemplo, traditusq́; Andronodoro torquēdus, de ſe ipſe haud cūctanter faſſus, cóſcios celabat. poſtremo cum omnibus intolerandis patientiæ humanæ cruciatibus laceraretur: uictum malis ſe ſimulans auertit ab conſcijs in inſontes indicium: Thraſonem eē authorem conſilij mentitus. nec niſi tam potenti duce cóſiſos, rem tantam auſuros. ab latere inde eos nominat tyranni: quorum capita uiliſſima fingenti inter dolores, gemitusq́; occurrêre. Maxime animo tyranni credibile indicium Thraſo nominatus fecit. itaq; extemplo traditur ad ſupplicium. adiectiq́; pœnæ cæteri iuxta inſontes. Conſciorum nemo, cum diu ſocius conſilij torqueretur: aut latuit: aut fugit. tantum illis in uirtute ac fide Theodori fiduciæ fuit: tantumq́; ipſi

Theodoro

Theodoro uirium ad arcana occultanda. Itaq;, quod unum uinculum cum Romanis ſocietatis erat: Thraſone ſublato è medio, extemplo haud dubie ad defectionem res ſpectabat. legatiq; ad Annibalem miſſi: ac remiſſi ab eo cum Annibale nobili adoleſcentulo, Hippocrates & Epicides, nati Carthagine, ſed oriundi ab Syracuſis exule auo, Pœni ipſi materno genere. per hos iuncta ſocietas Annibali, ac ſyracuſano tyrãno. nec inuito Annibale apud tyrannum manſerũt. Ap. Claudius prætor, cuius Sicilia prouincia erat: ubi ea accepit: extemplo legatos ad Hieronymum miſit. qui cũ ſeſe ad renouandam ſocietatem, quæ cum auo fuiſſet: ueniſſe dicerent: per ludibrum auditi, dimiſſiq; ſunt ab quærente per iocum Hieronymo: quæ fortuna eis pugnæ ad Cannas fuiſſet. uix credibilia enim legatos Annibalis narrare. uelle quid ueri ſit ſcire: ut ex eo utrã ſpem ſequatur, conſilium capiat. Romani, cum ſerio legationes audire cœpiſſet: redituros ſe ad eum dicentes eſſe, monito magis eo, quàm rogato, ne fidem temere mutaret: proficiſcuntur. Hieronymus legatos Carthaginem miſit ad fœdus ex ſocietate cum Annibale faciendũ. Pacto conuenit: ut cum Romanos Sicilia expuliſſent: (id autem breui fore: ſi naues, atq; exercitũ miſiſſent) Himera amnis, qui fermè inſulam diuidit: finis regni ſyracuſani, ac punici imperij eſſet. Aliã deinde inflatus aſſentationibus eorum, qui eum non Hieronis tantum, ſed Pyrrhi ẽt regis materni aui iubebãt meminiſſe: legationẽ miſit: qua æquũ cẽſebat: Siciliam ſibi oẽm cedi: Italiæ ĩperiũ propriũ quæri carthaginẽſi populo. Hanc leuitatem ac iactationem animi neq; mirabantur.

tur in iuuene furioſo: neq; arguebant: dummodo a-
uerterent eum ab Romanis. Sed omnia in eo præcipi-
tia ad exitium fuerunt. nam cum præmiſſis Hippocra
te, atq; Epicide cum binis millibus armatorum ad ten
tandas urbes, quæ præſidijs tenebantur romanis: &
ipſe in Leontinos cum cætero omni exercitu (erant au
tem ad XV millia peditum equitumq́;) profectus eſ=
ſet: liberas ædes coniurati (et omnes forte militabant)
imminētes uiæ anguſtæ, qua deſcendere ad forum rex
ſolebat: ſumpſerunt. ibi cum inſtructi armatiq; cæte
ri tranſitum expectantes ſtarent: uni ex eis (Indigemi
ni fuit nomen) quia cuſtos corporis erat: partes datæ
ſunt: ut cum appropinquaret ianuæ rex: per cauſam
aliquam in anguſtijs ſuſtineret ab tergo agmen. Ita, ut
conuenerat: factum eſt. tanquam laxaret elatum pe
dem abſtricto nodo, moratus turbam Indigemnes, tan
tum interualli fecit: ut cum in prætereuntem ſine ar-
matis regem ipetus fieret: confoderetur aliquot prius
uulneribus: quàm ſuccurri poſſet. Clamore & tumul=
tu audito, in Indigemnē iam haud dubie obſtantem te=
la conijciuntur. per quæ tamen, duobus acceptis uulne=
ribus, euaſit. fuga ſatellitum, ut iacentem uidêre regē:
facta eſt. interfectores pars in forū in multitudinem læ=
tam libertate, pars Syracuſas pergunt ad præoccupāda
Andronodori, regiorumq́; aliorum conſilia. Incerto re
rum ſtatu, Ap. Claudius bellum oriens ex propinquo
cum cerneret: ſenatum literis certiorem fecit: Siciliam
carthaginenſi populo, & Annibali conciliari. ipſe ad=
uerſus ſyracuſana conſilia prouinciam, regniq́; fines,
omnia conuertit præſidia. Exitu anni eius Q. Fabius

ex authoritate ſenatus Puteolos, per bellum cœptum frequentari emporium, communiſt: præſidiumq; impoſuit. inde Romam comitiorum cauſa ueniens, in eum, quem primum diem comitialem habuit: comitia edixit: atq; ex itinere præter urbem in campum deſcendit. Eo die cum ſors prærogatiuæ ante iuniorum exiſſet: eaq; T. Octacilium, & M. Aemulium Regulũ conſules diceret tum Q. Fabius ſilentio facto: tali, oratione eſt uſus. Si aut pacem in Italia, aut bellũ cum eo hoſte haberemus: in quo negligentiæ, aut errori locus eſſet: qui ueſtris ſtudijs, quæ in campum ad mandandos quibus uelitis honores affertis: moram ullam offerret: is mihi parum meminiſſe uideretur ueſtræ libertatis. ſed cum in hoc bello cum hoc hoſte nunquam ab ullo duce ſine ingenti noſtra clade erratum ſit: eadẽ uos cura, qua in aciẽ armati deſcenditis: inire ſuffragium ad creandos conſules decet: & ſibi ſic quẽq; dicere. Annibali imperatori parem conſulem nomino. Hoc anno ad Capuam Iubellio Taureæ Campano ſummo equiti prouocanti ſummus Romanus eques Aſellus Claudius oppoſitus. Aduerſus Gallum quondam prouocantem in ponte Anienis Manlium fidentem & animo & uiribus miſere maiores noſtri. Ob eandem cauſam haud multis annis poſt fuiſſe non negauerim: cur M. Valerio non diffideretur, aduerſus ſimiliter prouocantem arma capienti Gallum ad certamen. Quemadmodum pedites, equiteſq; optamus ut ualidiores, ſi minus: ut pares hoſti habeamus: ita duci hoſtium parem ĩperatorem quæramus. Cum qui eſt ſummus in ciuitate dux: eum legerimus:

tum repente lectus, in annum creatus aduerſus ueterē ac perpetuum imperatorem comparabitur, nullis neq; temporis, neq; iuris incluſum anguſtijs: quominus ita omnia gerat: adminiſtretq;: ut tempora poſtulabunt belli. nobis autem in apparatu ipſo, ac tantum inchoantibus res, annus circumagitur. Quoniam quales uiros creare uos conſules deceat, ſatis eſt dictum: reſtat ut pauca de eis, in quos prærogatiuæ fauor inclinauit: dicam. M. Aemilius Regulus flamen eſt Quirinalis: quem neq; mittere à ſacris, neq; retinere poſſumus: ut non deûm, aut belli deſeramus curam. Octacilius ſororis meæ filiam uxorem, atq; ex ea liberos habet. cæterū non ea ueſtra in me, maioresq; meos merita ſunt: ut non potiorem priuatis neceſſitudinibus Remp. habeam. Quilibet nautarum, uectorumq; tranquillo mari gubernare poteſt. ubi ſæua orta tempeſtas eſt: ac turbato mari rapitur uento nauis: tum uiro, & gubernatore opus eſt. Non tranquillo nauigamus: ſed iam aliquot procellis ſubmerſi penè ſumus. itaq; quis ad gubernacula ſedeat: ſumma cura prouidendum, ac præcauendum nobis eſt. In minore re experti T. Octacili operam tuam ſumus. haud ſanè, cur ad maiora tibi fidamus: documenti quicquam dediſti. Claſſem hoc anno, cui tu præfuiſti: trium rerum cauſa parauimus: ut Africæ oram popularetur: ut tuta nobis Italiæ litora eſſent: ante omnia, ne ſupplementum cum ſtipēdio, commeatuq; ab Carthagine Annibali trāſportaretur. Create conſulem T. Octacilium: non dico ſi omnia hæc, ſed ſi aliquid eorum Reip. præſtitit. Sin autem te claſſem obtinente, etiam uelut placato mari quælibet

Annibali tuta atq; integra ab domo uenerunt: ſi ora Italiæ infeſtior hoc anno, quàm Africæ fuit: quid dicere potes: cur te potiſſimum ducem Annibali hoſti opponant? Si conſul eſſes: dictatorem dicendum exẽplo maiorum noſtrorum cenſeremus. nec tu id indignari poſſes: aliquem in ciuitate romana meliorem bello haberi, quàm te. magis nullius intereſt, quàm tua T. Octacili: non imponi ceruicibus tuis onus: ſub quo concidas. Ego magnopere ſuadeo: eodem animo, quo, ſi ſtãtibus uobis in aciẽ armatis repente deligendi duo imperatores eſſent: quorum ductu atq; auſpicio dimicaretis: hodie quoq; conſules creetis: quibus ſacramenta lĩberi noſtri dicant: ad quorum edictum conueniant: ſub quorum tutela atq; cura militent. Lacus Traſimenus, et Cannæ, triſte ad recordationem exemplar: at ad præcauendum ſimile, utiles documento ſunt. Prærogatiua iuniorum in ſuffragium reuocata, cum T. Octacilius ferociter eum continuare conſulatum uelle uociferaretur: atq; obſtreperet: lictores ad eum accedere conſul iuſſit. et quia in urbem non inierat, protinus in campum ex itinere profectus: admonuit: cum ſecuribus ſibi faſces præferri. Interim prærogatiua ſuffragium init: creatiq; in ea conſules Q. Fabius Maximus quartum, M. Marcellus tertium. eoſdem conſules ceteræ cẽturiæ ſine uariatione ulla dixerunt. et prætor unus refectus, Q. Fuluius Flaccus nonum. alij creati: T. Octacilius Craſſus iterum, Q. Fabius conſulis filius, qui tum ædilis curulis erat: P. Cornelius Lentulus. Comitijs prætorum perfectis, S. C. factum eſt: ut Q. Fuluio extra ordinem urbana prouincia

eſſet: iſq́; potiſſimum conſulibus ad bellum profectis, urbi præeſſet. Aquæ magnæ, & niues eo anno fuerunt: Tyberiſq́; agros inundauit cum magna ſtrage tectorum, pecorumq́; & hominum pernicie.
Quinto anno ſecundi punici belli Q. Fabius Maximus quartum, M. Claudius Marcellus tertium, conſulatum ineuntes plus ſolito conuerterant in ſe ciuitatis animos. multis enim annis tale conſulum par non fuerat. Referebant ſenes: ſic Fabium Maximum cum P. Decio ad bellum gallicum, ſic poſtea Papyrium, & Caruilium aduerſus Samnites, Brutioſq́;, & Lucanum cum Tarentino populum, conſules declaratos. Abſens Marcellus conſul creatus: cum ad exercitum eſſet. præſenti Fabio, atq; ipſo comitia habente, conſulatus continuatus. Tempus, ac neceſſitas belli, ac diſcrimen ſummæ rerum faciebant: ne quis aut in exemplum exquireret: aut ſuſpectum cupiditatis imperij conſulem haberet. quin laudabant potius magnitudinem animi: quod cum ſummo imperatore eſſe opus Reip. ſciret: ſeq́; tum haud dubie eſſe: minoris inuidiam ſuam, ſi qua ex re oriretur: quàm utilitatem Reip. feciſſet. Quo die magiſtratum inierunt conſules: ſenatus in Capitolio eſt habitus: decretumq́; omnium primum: ut conſules ſortirentur: compararentq́; inter ſe: uter cenſoribus creandis comitia haberet: prius quàm ad exercitum proficiſceretur. Prorogatum deinde imperium omnibus: qui ad exercitus erant: iuſſiq́; in prouincijs manere: T. Gracchus Luceriæ: ubi cum uolonum exercitu erat: C. Terentius Varro in agro piceno: M. Pomponius in gallico. ex prætoribus prio=

ris anni proprætor Q. Mutius obtineret Sardiniam: M·Valerius ad Brunduſium oræ maritimæ, intentus aduerſus omnes motus Philippi Macedonum regis, præeſſet·P·Cornelio Lentulo prætori Sicilia decreta prouincia: T. Octacilio claſſis eadem: quam aduerſus Carthaginenſes priore anno habuiſſet. Prodigia eo anno multa nuntiata ſunt·quæ quo magis credebát ſimplices ac religioſi homines: eo etiam plura nuntiabantur. Lanuuij in æde intus Soſpitæ Iunonis coruos nidum feciſſe. In Apulia palmam uiridem arſiſſe. Mantuæ ſtagnum effuſum Mintio amni cruentum uiſum. Et Calibus creta, & Romæ in foro Boario ſanguine pluiſſe. Et in uico Iſtrico fontem ſub terra tanta ui aquarum fluxiſſe: ut ſerias, doliáq;, quæ in eo loco erant: prouoluta uelut impetus torrentis tulerit. Tacta de cœlo, atrium publicum in Capitolio, ædem in campo Vulcani, nucem in Sabinis, publicámq; uiam, murum, ac portam Gauiſiam. Alia uulgata miracula erant·Haſtam Martis Præneſte ſua ſponte promotam. Bouem in Sicilia locutum. Infantem in utero matris in Marrucinis, Io triumphe, clamaſſe·Ex muliere Spoleti uirum factum. Hadriæ aram in cœlo, ſpeciesq; hominum circum eam cum candida ueſte uiſas eſſe. Quin Romæ quoque in ipſa urbe ſecundum apum examen in foro uiſum. quod mirabile eſt: quia rarum. Affirmantes quidam legiones ſe armatas in Ianiculo uidere, concitauerunt ciuitatem ad arma·qui cum in Ianiculum iuiſſent: negarunt quenquam ibi, præter aſſuetos collis eius cultores, apparuiſſe·Hæc prodigia hoſtijs maioribus procurata ſunt

ex aruſpicum reſponſo: & ſupplicatio omnibus dijs, quorum puluinaria Romæ ſint: iniuncta eſt. Perpetratis, quæ ad pacem deûm pertinebant: de Rep. belloq́; gerendo, & quantum copiarum, & ubi quæq; eſſent, conſules ad ſenatum retulerunt. Duodeuiginti legionibus bellum geri placuit: binas conſules ſibi ſumere: binis Galliam. Siciliamq́;, ac Sardiniam obtineri: duabusq́; Q. Fabium prætorem Apuliæ, duabus uolonum T. Gracchum circa Luceriam præeſſe: ſingulas C. Terentio proconſuli ad Picenum, & M. Valerio ad claſſem circa Brunduſium, & duas urbi præſidium relinqui. Hic ut numerus legionum expleretur: ſex nouæ legiones erant ſcribendæ. Eas primo quoq; tempore conſules ſcribere iuſſi: & claſſem parare: ut cum eis nauibus, quæ pro Calabriæ litoribus in ſtatione eſſent: C L longarum nauium claſſis eo anno expleretur. Delectu habito, & nauibus nouis deductis, Q. Fabius comitia cenſoribus creandis habuit. creati M. Attilius Regulus, & Publius Furius Philus. Cum increbreſceret rumor: bellum in Sicilia eſſe: T. Octacilius eo cum claſſe proficiſci iuſſus eſt. Cum deeſſent nautæ: conſules ex ſenatus conſulto edixerunt: ut qui L. Aemilio, C. Flaminio cenſoribus, millibus æris quinquaginta ipſe, aut pater eius cenſus fuiſſet uſq; ad centum millia: aut cui poſtea res tanta eſſet facta: nautam unum cum ſex menſium ſtipendio daret. qui ſupra centum millia uſq; ad C C C millia: tres nautas cum ſtipendio annuo. qui ſupra trecenta millia uſq; ad decies æris: quinq; nautas: qui ſupra decies: ſeptem. ſenatores octo nautas cũ annuo ſtipendio darent.

Ex hoc edicto dati nautæ armati, inſtructiq; ab dominis cum triginta dierum coctis cibarijs naues conſcenderunt. Tum primum eſt factum: ut claſſis romana ſocijs naualibus priuata impenſa paratis compleretur. Hic maior ſolito apparatus præcipue conterruit Campanos: ne ab obſidione Capuæ bellum eius anni Romani inciperent. itaq; legatos ad Annibalem oratum miſerunt: ut Capuam exercitum admoueret. ad eam oppugnandam nouos exercitus ſcribi Romæ: nec ullius urbis defectioni magis infenſos eorum animos eſſe. Id quia tam trepidi nuntiabant: maturandũ Annibal ratus, ne præuenirent Romani: profectus Arpis ad Tifata in ueteribus caſtris ſuper Capuã conſedit. inde Numidis, Hiſpaniſq; ad præſidium ſimul caſtrorum, ſimul Capuæ relictis, cum cætero exercitu ad lacum Auerni per ſpeciem ſacrificandi, re ipſa, ut tentaret Puteolos: quiq; ibi præſidio erant: deſcendit. Maximus, poſt quàm Annibalem Arpis profectum, & regredi in Campaniam, allatum eſt: nec die, nec nocte intermiſſo itinere, ad exercitum redit: & T. Gracchũ ab Luceria Beneuentum copias admouere: Q. Fabiũ prætorem (is filius conſulis erat) Luceriã Graccho ſuccedere iubet. In Siciliã eodẽ tempore duo prætores profecti: P. Cornelius ad exercitũ: Octacilius, qui maritimæ oræ, reiq; nauali præeſſet. et cæteri ĩ ſuas quiſq; prouincias profecti. et q̃bus prorogatũ ĩperiũ erat: eaſdẽ, quas priore anno, regiones obtinuerũt. Ad Annibalẽ, cũ ad lacũ Auerni eſſet: quiq; nobiles iuuenes ab Tarẽto uenerunt: partim ad Traſimenũ lacum, partim ad Cannas capti, dimiſſiq; domos cum eadẽ comi

tate, qua uſus aduerſus omnes Romanorum ſocios Pœnus fuerat. Ii memores beneficiorum eius perpuliſſe magnam partem ſe iuuentutis tarentinæ referunt: ut Annibalis amicitiam ac ſocietatem, quàm populi romani mallent: legatosq́; ab ſuis miſſos rogare Annibalem: ut exercitum propius Tarentum admoueat. ſi ſigna eius, ſi caſtra conſpecta à Tarento ſint: haud ullam interceſſuram moram, quin urbs dedatur. in poteſtate iuniorum plebem, in manu plebis rem tarentinam eſſe. Annibal collaudatos eos, oneratosq́; ingentibus promiſſis domum ad cœpta maturanda redire iubet: ſe in tempore affuturum eſſe. Hac cum ſpe dimiſſi Tarentini. Ipſum ingens cupido inceſſerat Tarenti potiundi. urbem eſſe uidebat cum opulentam nobilemq́;, tum maritimam, & in Macedoniam opportune uerſam: regemq́; Philippum hunc portum, ſi tranſiret in Italiam: cum Brunduſium Romani haberent: petiturum. Sacro inde perpetrato, ad quod uenerat: & dum ibi moratur, peruaſtato agro cumano uſq; ad Miſeni promontorium, Puteolos repente agmen conuertit ad opprimendum præſidium romanum. Sex millia hominum erant: & locus munimento quoq;, non natura modo tutus. Triduum ibi moratus Pœnus, ab omni parte tentato præſidio. deinde, ut nihil procedebat: ad populandum agrum neapolitanum magis ira, quàm potiundæ urbis ſpe proceſſit. Aduentu eius in propinquum agrum nolana mota eſt plebs, iamdiu auerſa ab Romanis, & infeſta ſenatui ſuo. itaq; legati ad accerſendum Annibalem cum haud dubio promiſſo traden-

dæ urbis uenerunt. Præuenit incœptum eorum Marcellus conſul à primoribus accitus. die uno Sueſſulam à Calibus, cum Vulturnus amnis traijcientem moratus eſſet: contenderat. inde proxima nocte ſex millia peditum, equitesq́; CCC, qui præſidio ſenatui eſſent: Nolam intromiſit. & uti à conſule omnia impigre facta ſunt ad præoccupandam Nolam: ita Annibal tempus terebat: bis iam ante nequicquam tentata re ſegnior ad credendum Nolanis factus. Iiſdem diebus & Q. Fabius conſul ad Caſilinum tentandum, quod præſidio punico tenebatur: uenit. Et ad Beneuentum uelut ex compoſito parte altera Hanno ex Brutijs cum magna peditum equitumq́; manu, altera T. Gracchus ab Luceria acceſſit. qui primo oppidum intrauit. deinde, ut Hannonem tria millia fermè ab urbe ad Calorem fluuium caſtra poſuiſſe, & inde agrum populari audiuit: & ipſe egreſſus mœnibus mille fermè paſſus ab hoſte caſtra locat: ibiq; concionem militum habuit. Legiones magna ex parte uolonum habebat: qui iam alterum annum libertatem tacite mereri, quàm poſtulare palàm maluerant. ſenſerat tamen hybernis egrediens murmur in agmine eſſe querentium: nunquam'ne liberi militaturi eſſent? ſcripſeratq́; ſenatui, non tam quid deſyderarent: q̃ quid meruiſſent. bona, fortiq; opera eorum ſe ad eam diẽ uſum: neq; ad exemplũ iuſti militis quicquã eis, præter libertatẽ, deeſſe. De eo permiſſum ipſi erat: faceret quod è Rep. duceret eſſe. Itaq; prius quàm cũ hoſte manum cõſereret: pronuntiat: tempus ueniſſe eis libertatis, quam diu ſperaſſent: potiundæ. poſtero

*die ſignis collatis dimicaturum puro ac patenti cam-
po:ubi ſine ullo inſidiarum metu uera uirtute geri res
poſſet. Qui caput hoſtis retuliſſet:eum ſe extemplo li-
berum iuſſurum eſſe. qui loco ceſſiſſet:in eũ ſeruili ſup
plicio animaduerſurum. Suam cuiq; fortunam in ma-
nu eſſe. libertatis authorem eis non ſe fore ſolum:ſed
conſulem M. Marcellum, & uniuerſos patres:qui con-
ſulti ab ſe de libertate eorum ſibi permiſiſſent. Literas
inde conſulis, ac ſenatus conſultum recitauit. Ad quæ
clamor cum ingenti aſſenſu eſt ſublatus. pugnam poſce
bant:ſignumq́; ut daret extẽplo, ferociter inſtabant.
Gracchus prælio in poſterum diem pronuntiato, con-
cionem dimiſit. Milites læti, præcipue quibus merces na
uatæ in unum diem operæ libertas futura erat:armis
expediendis quod reliquum diei fuit, conſumpſerunt.
Poſtero die ubi ſigna cœperunt canere:primi omnium
parati, inſtructiq; ad prætorium conueniunt. ſole orto
Gracchus in aciem copias eduxit. Nec hoſtes moram
dimicandi fecerunt. Decem & ſeptem millia peditum
erant, maxima ex parte Brutij, ac Lucani:equites M.
CC: inter quos pauci admodum Italici:cæteri Numi
dæ ferè oẽs, Mauriq́;. Pugnatũ eſt et acriter, & diu.
quatuor horis neutrò inclinata eſt pugna. nec alia
magis Romanũ impediebat res: q̃ capita hoſtiũ pretia
libertati facta. nam ut quiq; hoſtem impigre occide-
rat:primum capita ægre inter turbam tumultumq́; ab-
ſcindendo tempus terebat: deinde occupata dextra te-
nendo caput, fortiſſimus quiſq; pugnator eſſe deſierat.
Quod ubi tribuni militum Graccho nuntiauerũt:ne-
minem ſtantem iam uulnerari hoſtem:carnificari iacẽ*

tes: & in dextris militum pro gladijs humana capita eſſe: ſignum dari propere iuſſit: proijcerent capita: inuaderentq; hoſtem. claram ſatis, & inſignem uirtutem eſſe: nec dubiam libertatem futuram ſtrenuis uiris. Tum redintegrata pugna eſt: & eques etiam in hoſtem emiſſus. Quibus cum impigre Numidæ concurriſſent: nec ſegnior equitũ, quàm peditum pugna eſſet: iterum in dubium adducta res: cum utrinq; duces, Romanus Brutium, Lucanumq; toties à maioribus ſuis uictos ſubactosq; , Pœnus mancipia romana, & ex ergaſtulo militem uerbis obtereret. Poſtremo pronuntiat Gracchus: eſſe nihil, quod de libertate ſperarent. niſi eo die fuſi, fugatiq; hoſtes eſſent. Ea demum uox ita animos accendit: atq; renouato clamore uelut alij repente facti, tanta ui ſe in hoſtem intulerunt: ut ſuſtineri ultra non poſſent. Primo anteſignani Pœnorum deinde ſigna perturbata: poſtremo tota impulſa acies: inde haud dubie terga data. ruuntq; fugientes in caſtra adeo pauidi trepidiq;: ut ne in portis quidem, aut uallo quiſquam reſtiterit: ac propè continenti agmine Romani inſecuti, nouum de integro præliũ incluſi hoſtium uallo ediderint. Ibi ſicut pugna impeditior in anguſtijs, ita cædes atrocior fuit. & adiuuere capti ui, qui rapto inter tumultum ferro conglobati, et à tergo ceciderunt Pœnos: & fugam impedierunt. itaq; minus duo millia hominum ex tanto exercitu, et ea maior pars eqtum cum ipſo duce effugerunt. alij omnes cæſi: aut capti. capta & ſigna duodequadraginta. Ex uictoribus duo millia fermè cecidere. præda omnis, præter quàm hominum captorum, militi conceſſa eſt.

& pecus exceptum eſt: quod intra dies triginta domi ni cognouiſſent. Cum præda honuſti in caſtra rediſſent: quatuor millia fermè uolonum militum, qui pugnauerant ſegnius: nec in caſtra irruperant ſimul: metu pœnæ collem haud procul caſtris ceperunt. poſtero die per tribunos militum inde deducti, concione militum aduocata à Graccho, ſuperueniunt. Vbi cum pro conſul ueteres milites primum, prout cuiuſque uirtus atq; opera in ea pugna fuerat: militaribus donis donaſſet: tunc quod ad uolones attineret: omnes ait malle laudatos à ſe, dignos, indignosq́;, quàm quenquam eo die caſtigatum eſſe. quod bonum fauſtum felixq́; Reipub. ipſisq́; eſſet: omnes eos liberos eſſe iubere. Ad quam uocem cum clamor ingenti alacritate ſublatus eſſet: ac nunc complexi iter ſe, gratulantesq́;, nunc manus ad cœlum tollentes bona omnia populo romano, Gracchoq́; ipſi precarentur: tum Gracchus, prius q̃ omnes iure libertatis æquaſſem: inquit: neminem nota ſtrenui, aut ignaui militis notaſſe uolui. nunc exſoluta iam fide publica, ne diſcrimen omne uirtutis, ignauiæq́; pereat: nomina eorum, qui detrectatæ pugnæ memores ſeceſſionem pauloante fecerunt: referri ad me iubebo: citatosq́; ſingulos iureiurando adigam: niſi quibus morbus cauſa erit: non aliter, quàm ſtantes cibum potumq́;, quoad ſtipendia facient: capturos eſſe. Hanc multam ita æquo animo feretis: ſi reputabitis: nulla ignauiæ nota leuiore uos deſignari potuiſſe. Signum deinde colligendi uaſa dedit: militesq́; prædam portantes agentesq́; per laſciuiam ac iocum ita ludibundi Beneuentum rediere: ut ab epulis celebrẽ

feſtumq; diem actis, non ex acie reuerti uiderentur. Be
neuentani omnes turba effuſa cum obuiam ad portas
exiſſent: complecti milites: gratulari: uocare in ho
ſpitium. Apparata conuiuia omnibus in propatulo æ-
dium fuerant: ad ea inuitabant: Gracchumq; ora-
bant: ut epulari permitteret militibus. Et Gracchus
ita permiſit: in publico epularentur omnes. Ante ſuas
quibusq; fores prolata omnia. pileati, aut lana alba ue-
latis capitibus uolones epulati ſunt, alij accubantes, alij
ſtantes: qui ſimul miniſtrabant: ueſcebanturq;. Di-
gna res uiſu: ut ſimulachrum celebrati eius diei Grac
chus, poſtquam Romam redijt: pingi iuberet in æde
Libertatis: quam pater eius in Auentino ex multati-
cia pecunia faciendam curauit: dedicauitq;. Dum
hæc ad Beneuentum geruntur: Annibal depopulatus
agrum neapolitanum ad Nolam caſtra mouet. Quem
ubi aduentare conſul ſenſit: Pomponio proprætore cum
eo exercitu, qui ſuper Sueſſulam in caſtris erat: acci-
to, ire obuiam hoſti parat: ne moram dimicandi face-
ret. Claudium Neronem cum robore equitum ſilentio
noctis per auerſam maxime ab hoſte portam emittit:
circunuectumq; occulte ſubſequi ſenſim agmen hoſtium
iubet: & cum coortum prælium uideret: ab tergo ſe
obijcere. Id errore uiarum, an exiguitate temporis Ne
ro exequi non potuerit: incertum eſt. Abſente eo cum
prælium commiſſum eſſet: ſuperior quidem haud du-
bie Romanus erat. ſed quia equites non affuere in tem
pore: ratio compoſitæ rei turbata eſt. Nõ auſus inſequi
cedentes Marcellus, uincentibus ſuis ſignum receptui de
dit. plus tamen duo millia hoſtium eo die cæſa tradũ

tur: Romanorum minus CCCC. Solis ferè occaſu Nero diem noctem'q; nequicquam fatigatis equis hominibus'q;, ne uiſo quidem hoſte rediens adeo grauiter eſt ab conſule increpatus: ut per eum ſtetiſſe diceret: quo minus accepta ad Cannas redderetur hoſti clades. Poſtero die Romanus in aciem deſcendit. Pœnus tacita etiam confeſſione uictus caſtris ſe tenuit. Tertio die ſilentio noctis, omiſſa ſpe Nolæ potiundæ, rei nũquam proſpere tentatæ, Tarentum ad certiorem ſpem proditionis proficiſcitur. Nec minore animo res romanæ domi, quàm militiæ gerebantur. Cenſores uacui ab operum locandorum cura propter inopiam ærarij, ad mores hominum regendos animum aduerterunt, caſtigandaq; uitia: quæ, uelut diutinis morbis ægra corpora ex ſeſe gignunt: nata bello erant. Primum eos citauerunt: qui poſt cannenſem pugnam Remp. deſeruiſſe, Italia'q; exceſſiſſe uelle dicebantur. princeps eorum L. Cecilius Metellus: qui quæſtor tum forte erat. iuſſo deinde eo, cæteris'q; eiuſdem noxæ reis cauſam dicere, cum purgari nequiſſent: pronuntiarunt: uerba, orationem'q; eos aduerſus Remp. habuiſſe: quo coniuratio deſerendæ Italiæ cauſa fieret. Secundum eos citati nimis callidi exoluendi iuriſiurandi interpretes: qui captiuorum ex itinere regreſſi clàm in caſtra Annibalis, ſolutum, quod iurauerant redituros: rebantur. His, ſuperiobus'q; illis equi adempti: qui publicum equum habebant: tribu'q; moti: ærarij omnes facti. Neq; ſenatu modo, aut equeſtri ordine regendo cura ſe cenſorũ tenuit. nomina omnium ex iuniorum tabulis excerpſerunt: qui quadriennio non militaſſent: quibus neq;

uacatio

uacatio iuſta militiæ, neq; morbus cauſa fuiſſet. & ea ſupra duo millia nominũ in ærarios relata: tribuq́; omnes moti. additumq́; merci cenſoriæ notæ triſte ſenatus conſultum: ut ij omnes, quos cenſores notaſſent: pedibus mererent: mitterenturq́; in Siciliam ad cannenſis exercitus reliquias. cui militũ generi nõ prius q̃ pulſu Italia hoſtis eſſet: finitum ſtipẽdiorum tempus erat. Cũ cenſores ob inopiam ærarij ſe iam locationibus abſtinerent ædium ſacrarum tuendarum, curuliũq; equorum præbendorum, ac ſimilium his rerum: conuenere ad eos frequentes: qui haſtæ huius generis aſſueuerant: hortariq́; cenſores: ut omnia perinde agerent: locarentq́;: ac ſi pecunia in ærario eſſet. neminem niſi bello confecto, pecuniam ab ærario petiturum eſſe. Conuenere deinde domini eorum: quos T. Sempronius ad Beneuentum manu emiſerat: accerſitosq́; ſe ab triumuiris menſarijs eſſe dixerunt: ut pretia ſeruorum acciperent. cæterum non antequam bello cõfecto accepturos eſſe. Cum hæc inclinatio animorum plebis ad ſuſtinendam inopiam ærarij fieret: pecuniæ quoq; pupillares primo, deinde uiduarum cœptæ conferri: nuſquã eas tutius, ſanctiusq́; deponere credentibus, qui deferebant: quàm in publica fide. inde ſi quid emptum, paratumq́; pupillis, ac uiduis foret: à quæſtore perſcribebatur. Manauit ea priuatorum benignitas ex urbe ẽt in caſtra: ut non eques, non centurio ſtipendiũ acciperẽt: mercenariũq; increpãtes uocarẽt, q̃ accepiſſet.
Q. Fabius cõſu ad Caſilinum caſtra habebat: quod duûm millium Campanorum, & ſeptingentorum militum Annibalis tenebatur præſidio. Præerat Statius

Metius, miſſus ab Cn. Magio Attellano: qui eo anno Mediaſtuticus erat: ſeruitiáq;, & plebem promiſcue armabat: ut caſtra romana inuaderet: intento conſule ad Caſilinum oppugnandum. Nihil eorum Fabium fefellit. itaq; Nolam ad collegam mittit: altero exercitu, dum Caſilinum oppugnatur: opus eſſe: qui Campanis opponatur. uel ipſe relicto Nolæ præſidio modico ueniret: uel ſi eum Nola teneret: & necdum ſecuræ res ab Annibale eſſent: T. Gracchũ proconſulem à Beneuento acciturum. Hoc nuntio Marcellus duobus militum millibus Nolæ in præſidio relictis, cũ cætero exercitu Caſilinum uenit. aduentúq; eius Campani iam mouentes ſeſe quieuerunt. ita à duobus conſulibus Caſilinum oppugnari cœptum. ubi cum multa ſuccedentes temere mœnibus romani milites acciperent uulnera: neq; ſatis incœptis ſuccederet: Fabius omittendam rem paruam, ac iuxta magnis difficilem, abſcedendúmq; inde cenſebat: cum res maiores inſtarent. Marcellus multa magnis ducibus ſicut non aggredienda, ita ſemel aggreſſis non dimittenda eſſe dicendo, quia magna famæ momenta in utranq; partem fierent: tenuit ne incœpto abiretur. Vineæ inde, omniáq; alia operum machinationúmq; genera cum admouerentur: Campaníq; Fabium orarent: ut abire Capuam tuto liceret: paucis egreſſis, Marcellus portam, qua egrediebantur: occupauit: cædesq; promiſcue omnium circa portam primo, deinde irruptione facta, etiam in urbe fieri cœpta eſt. Quinquaginta ferè primo egreſſi Campanorum cum ad Fabium confugiſſent: præſidio eius Capuam peruenerunt. Caſilinum

inter colloquia, cunctationemq́; petentium fidem, per occaſionem captum eſt. captiui, quiq́; campanorũ, quiq́; Annibalis militum erant: Romam miſſi: atq; ibi in carcere incluſi ſunt. oppidanorum turba per finitimos populos in cuſtodiam diuiſa. Quibus diebus à Caſilino re bene geſta receſſum eſt: eis Gracchus in Lucanis aliquot cohortes in ea regione conſcriptas cum præfecto ſociorum in agros hoſtium prædatum miſit. eos effuſe palatos Hanno adortus, haud multo minorem, quàm à Beneuento acceperat: reddidit hoſti cladem: atq; in Brutios raptim, ne Gracchus aſſequeretur: conceſſit. Conſules, Marcellus retro, unde uenerat: Nolam redit: Fabius in Samnium ad populandos agros, recipiendasq́; armis, quæ defecerant, urbes proceſſit. Caudinus Samnis grauius deuaſtatus: peruſti, populatiq; late agri: prædæ pecudum, hominumq́; actæ. oppida ui capta, Compulteria, Teleſia, Coſſa, Melæ, Fuiſulæ, & Orbitanium. ex Lucanis Blandæ, Apulorũ Ancæ oppugnatæ. Millia hoſtium in his urbibus XXV capta, aut occiſa: & recepti perfugæ CCCLXX. quos cum Romam miſiſſet conſul: uirgis in comitio cæſi omnes: ac de ſaxo deiecti. Hæc à Q. Fabio intra paucos dies geſta. Marcellum ab gerendis rebus ualitudo aduerſa Nolæ tenuit. Et à prætore Q. Fabio, cui circa Luceriam prouincia erat: Acua oppidum per eos dies ui captum: ſtatiuáq; ad Ardoneas communita. Dum hæc alijs locis ab Romanis geruntur: iam Tarentum peruenerat Annibal cum maxima omnium, quacunq; ierat, clade. in tarentino demũ agro pacatum incedere agmen cœpit. nihil ibi uiola-

tum : neq; uſquam uia exceſſum eſt. apparebatq; nō id modeſtia militum, aut ducis, niſi ad conciliandos Tarē tinorum animos fieri. Cæterū cum propè iam mœnibus acceſſiſſet: nullo ad conſpectum primi agminis, ut rebatur, motu facto, caſtra ab urbe fermè paſſus mille locat. Tarenti * triduo antequam Annibal ad mœnia accederet: à M. Valerio proprætore, qui claſſi ad Brunduſium præerat: miſſus. Is primorum iuuentute conſcripta, diſpoſitisq; ad omnes portas, circaq; muros quà res poſtulabat, ſtationibus, die ac nocte plurimum intentus, neq; hoſtibus, neq; dubijs ſocijs loca quicquam præbuit attentandum. Sicq; diebus aliquot fruſtra ibi abſumptis, Annibal, cum eorum nemo, qui ad lacum Auerni adiſſent: aut ipſi uenirent: aut nuntium, literas'ue mitterent: uana promiſſa ſe temere ſecutum cernens, caſtra inde mouit. Tum quoq; intacto agro tarē tino, quanquam ſimulata lenitas nondum profuerat: tamen ſpe labefactandæ fidei haud abſiſtens, Salapiam tendit: eoq; frumentum ex agris metapontino, atq; heracleſi (iam media æſtas exacta erat: & hybernis placebat locus) comportat. Prædatum inde Numidæ, Mauriq; per ſalentinum agrum, proximosq; Apuliæ ſaltus dimiſſi: unde cæteræ prædæ haud multū, equorum greges maxime abacti. è quibus ad quatuor millia domanda equitibus diuiſa. Romani, cum bellū nequaquam contemnēdum in Sicilia oriretur: morsq; tyranni duces magis impigros dediſſet ſyracuſanis: q̄ cauſam, aut animos mutaſſet: M. Marcello alteri conſulum eam prouinciam decernunt. Secundum Hieronymi cædem primo tumultuatum in Leontinis apud mi=

lites fuerat:uociferatumq; ferociter:parentandum regi ſanguine coniuratorum eſſe·deinde libertatis reſtitutæ dulce auditum nomen crebro uſurpatum,ſpes facta ex pecunia regia largitionis militi,atq; fungēdi potioribus ducibus,& relata tyranni fœda ſcelera,fœdioresq; libidines,adeo mutauere animos : ut inſepultum iacere corpus pauloante deſyderati regis paterentur· Cum cæteri ex coniuratis ad exercitum obtinendum remanſiſſent:Theodorus, & Soſis regijs equis quanto maximo curſu poterant,ut ignaros omnium regios opprimerent:Syracuſas contendunt· cæterum præuenerat nó fama ſolū:qua nihil in talibus rebus ē celerius: ſed nuntius etiam ex regijs ſeruis·itaq; Andronodorus & inſulam,& arcem,et alia,quæ poterat: quæq; opportuna erant:præſidijs firmarat· Hexapylo Theodorus,ac Soſis poſt ſolis occaſum iam obſcura luce inuecti,cum cruentam regiam ueſtem,atq; inſigne capitis oſtentarent:tranſuecti per Thincam,ſimul ad libertatem, ſimul ad arma uocantes, in Acradinā conuenire iubent· Multitudo pars procurrit in uias:pars in ædium ueſtibulis ſtat:pars ex tectis,feneſtrisq; proſpectant : & quid rei ſit, rogitant · omnia luminibus collucent : ſtrepituq; uario complentur · armati locis patentibus congregantur·inermes ex Olimpij Iouis tēplo ſpolia Gallorū, Illyricorūq;,dona data Hieroni à populo romano,fixaq; ab eo,detrahunt,precātes Iouem:ut uolēs propitius præbeat ſacra arma pro patria,pro deū delubris, pro libertate ſeſe armātibus· Hæc quoq; multitudo ſtationibus per pricipes regionū urbis diſpoſitis adiungitur·In inſula inter cætera An-

dronodorus præſidijs firmat horrea publica. Locus ſa xo quadrato ſeptus, atq; arcis in modum emunitus capitur ab iuuentute: quæ præſidio eius loci attributa erat. mittunt'q; nuntios in Acradinam: horrea, frumentum'q; in ſenatus poteſtate eſſe. Luce prima populus omnis armatus, inermis'q; in Acradinam ad curiam conuenit. ibi pro Concordiæ ara, quæ in eo ſita loco erat: ex principibus unus nomine Polynæus concionem & liberam, & moderatam habuit. Seruitudinis, indignitatis'q; homines expertos aduerſus notũ malum irritatos eſſe. Diſcordia ciuilis quas ĩportet clades, audiſſe magis à patribus Syracuſanos: quàm ipſos uidiſſe. Arma quod impigre cœperint, laudare. magis laudaturum: ſi non utantur, niſi ultima neceſſitate coacti. in præſentia legatos ad Andronodorũ mitti placere: qui denuntient: ut in poteſtate ſenatus, ac populi ſit: portæ iſulæ pateant: reddat præſidium. ſi tutelam alieni regni ſuum regnum uelit facere: eundem ſe cenſere: multo acrius ab Andronodoro, quàm ab Hieronymo repeti libertatem. Ab hac concione legati miſſi ſunt. ſenatus inde haberi cœptus eſt. quod ſicut regnante Hierone manſerat publicum conſilium: ita poſt mortem eius ante eam diem nulla de re, neq; conuocati, neq; conſulti fuerant. Vt uentum ad Andronodorum eſt: ipſum quidem mouebat & ciuium conſenſus, & cum aliæ occupatæ urbis partes, tum pars inſulæ, uelut munitiſſima, prodita, atq; alienata: ſed euocatum eum ab legatis Demarata uxor filia Hieronis, inflata adhuc regijs animis ac muliebri ſpiritu, admonet ſæpe uſurpatæ Dionyſij Tyranni uocis: qua

pedibus tractum, non inſidentem equo relinquere tyrannidem dixerit debere. facile eſſe momento quo quis uelit, cedere poſſeſſione magnæ fortunæ: facere, & parare eam, difficile atq; arduum eſſe. paululum ſumeret ſpatij ad conſultandum ab legatis. eo uteretur ad accerſendos ex Leontinis milites. quibus ſi pecuniam regiam pollicitus eſſet: omnia in poteſtate eius futura. Hæc muliebria conſilia Andronodorus neq; tota aſpernatus eſt: neq; extemplo accepit: tutiorem ad opes affectandas ratus eſſe uiam, ſi in præſentia tempori ceſſiſſet. itaq; legatos renuntiare iuſſit: futurum ſe in ſenatus, ac populi poteſtate. Poſtero die luce prima patefactis inſulæ portis in forum Acradinæ uenit. ibi in aram Concordiæ, ex qua pridie Polynæus concionatus erat: aſcendit: orationemq́; eam orſus eſt: qua primum cunctationis ſuæ ueniam petiuit. Se enim clauſas habuiſſe portas, non ſeparantem ſuas res à publicis, ſed ſtrictis ſemel gladijs timentem qui finis cædibus eſſet futurus: utrum, quod ſatis libertatis foret: contenti nece tyranni eſſent: an quicunq; aut propinquitate, aut affinitate, aut aliquibus miniſterijs regiam contigiſſent: alienæ culpæ rei trucidarentur. poſtquam animaduertit eos, qui liberaſſent patriam: ſeruare etiam libertatem uelle: atq; undiq; conſuli in mediũ: non dubitaſſe, quin & corpus ſuum, & cætera omnia, quæ ſuæ fidei tutelæq; eſſent: quando eum, qui mandaſſet: ſuus furor abſumpſiſſet: patriæ reſtitueret. Conuerſus deinde ad interfectores tyranni, ac nomine appellans Theodorum, ac Soſim, facinus, inquit, memorabile feciſtis. ſed, mihi credite, inchoata ueſtra

gloria nondum perfecta eſt: periculumq; ingens manet: niſi communi concordiæ conſulitis: ne libera efferatur res. Poſt hanc orationem claues portarũ, pecuniæq; regiæ ante pedes eorum poſuit. atq; illo quidem die dimiſſi ex concione læti circa omnia fana deûm ſupplicauerunt cum coniugibus, ac liberis. poſtero die comitia prætoribus creandis habita. creatus in primus Andronodorus: cæteri magna ex parte interfectores tyranni duos etiam abſentes, Sopatrum, ac Deomenem fecerũt. Qui auditis ijs, quæ Syracuſis acta erant: pecuniam regiam, quæ in Leontinis erat: Syracuſas deuectam quæſtoribus ad idipſum creatis tradiderunt. et ea, quæ in inſula erat, & Acradina: tradita eſt. muriq; ea pars, quæ ab cætera urbe nimis firmo munimento interſepiebat inſulam: conſenſu omnium deiecta eſt. ſecutæ et cæteræ res hãc inclinationẽ animorũ ad libertatẽ. Hippocrates, atq; Epicides audita morte tyranni, q̃ Hippocrates ẽt nuntio interfecto cælare uoluerat: deſerti à militibus, quia id tutiſſimum ex præſentibus uidebatur: Syracuſas rediere. ubi ne ſuſpecti obſeruarentur, tanquam nouandi res aliquã occaſionem quærentes: prætores primum, dein per eos ſenatum adeũt. Ab Annibale ſe miſſos prædicant ad Hieronymum, tanquam amicum, ac ſocium. paruiſſe imperio eius: cuius imperator ſuus uoluerit. uelle ad Annibalem redire. cæterum cum iter tutum non ſit, uagantibus paſſim per totam Siciliam romanis armis: petere ut præſidij dent aliquid: quo Locros in Italiam perducantur. gratiam magnam eos parua opera apud Annibalem udituros. Facile res impetrata. abire enim duces regios,

cum peritos militiæ, tum egentes eoſdem atq; audaces cupiebant. ſed quod uolebant: non quàm maturato opus erat, gnauiter expediebãt. Interim iuuenes militares, & aſſueti militibus, nunc apud eos ipſos, nunc apud transfugas, quorum maxima pars ex naualibus ſocijs Romanorum erat: nunc etiam apud infimæ plebis homines crimina ſerebant in ſenatũ, optimatesq;. moliri clã eos atq; ſtruere: ut Syracuſæ per ſpeciẽ recõciliãdæ ſocietatis ĩ ditiõe Romanorũ ſint: dein factio, & pauci authores fœderis renouati dominentur. His audiendis, credendisq; opportuna multitudo maior in dies Syracuſas confluebat: nec Hippocrati, & Epicidi ſolum ſpem nouandarum rerum, ſed Andronodoro etiam præbebat. Qui feſſus tandem uxoris uocibus monentis, nunc illud eſſe tempus occupandi res: dum turbata omnia noua, atq; incognita libertate eſſent: dũ regis ſtipendijs paſſus obuerſaretur miles: dum ab Annibale miſſi duces aſſueti militibus iuuare poſſent inceptа: cum Themiſtio, cui Gelonis filia nupta erat: rem conſociatam paucos poſt dies Ariſtoni cuidam tragico actori, cui & alia arcana committere aſſuerat: incaute aperit. Huic & genus, & fortuna honeſta erant: nec ars, quia nihil tale apud Græcos pudori eſt: ea deformabat. itaq; fidem potiorem ratus, quam patriæ debebat: indicium ad prætores defert. Qui ubi rem haud uanam eſſe certis indicijs compererunt: conſultis ſenioribus, & authoritate eorum præſidio ad fores poſito, ingreſſos curiam Themiſtium, atq; Andronodorum interfecerunt. & cum tumultus ab re in ſpeciem atrociore cauſam alijs ignorantibus or-

tus eſſet: ſilentio tandem facto, indicem in curiam introduxerunt. Qui cum ordine omnia edocuiſſet: & principium coniurationis factum ab Harmoniæ Gelonis filiæ nuptijs: quibus Themiſtio iuncta eſſet: Afrorum, Hiſpanorumq́; auxiliares inſtructos ad cædẽ prætorum, principumq́; aliorum: bonaq; eorum prædæ futura interfectoribus pronuntiatum: iam mercenariorum manum aſſuetam imperijs Andronodori paratam fuiſſe ad inſulam rurſus occupandam: ſingula deinde, quæ per quoſq; agerentur: totamq́; uiris, armisq́; inſtructam coniurationem ante oculos poſuiſſet: ſenatui quidem tam iure cæſi, quàm Hieronymus, uidebantur. Ante curiam uariæ, atq; incertæ rerum multitudinis clamor erat. quam ferociter minitantem in ueſtibulo curiæ corpora coniuratorum eo metu compreſſerunt: ut ſilentes integram plebem in concionem ſequerentur. Sopatro mandatum ab Senatu, & ab collegis, ut uerba faceret. Is (tanquam reos agebat) ab ante acta uita orſus, quæcunq; poſt Hieronis mortem ſceleſte, atq; impie facta eſſent: Andronodorum, ac Themiſtium arguit feciſſe. Quid enim ſua ſponte feciſſe Hieronymum puerum? ac uixdum pubeſcentem facere potuiſſe? tutores, ac magiſtratus eius ſub aliena inuidia regnaſſe. itaq; aut ante Hieronymum, aut certe cum Hieronymo perire eos debuiſſe. At illos debitos iam morti, deſtinatosq́; alia noua ſcelera poſt mortem tyranni molitos. palàm primo: cum clauſis Andronodorus inſulæ portis hæreditate regni creuerit: quæq́; procurator tenuerat: pro domino poſſederit. proditus deinde ab eis, qui in inſula erant: circunſeſſus ab uniuerſa

ciuitate, quæ Acradinam tenuerit: nequicquam palàm atq; aperte petitum regnum, clàm & dolo affectare conatus ſit. Et beneficio quidem, atq; honore potuerit uinci: cum inter liberatores patriæ inſidiator ipſe libertatis creatus eſſet prætor. ſed animos eis regios regias coniuges feciſſe: alteri Hieronis, alteri Gelonis, filias nuptas. Sub hanc uocem ex omnibus partibus concionis clamor oritur: nullam earum uiuere debere: nec quenquam ſupereſſe tyrannorum ſtirpis. Hæc natura multitudinis eſt. aut ſeruit humiliter: aut ſuperbe dominatur. libertatem, quæ media eſt: nec ſpernere modice, nec habere ſciunt. & non fermè deſunt irarum indulgentes miniſtri: qui auidos, atq; intemperantes publicanorum animos ad ſanguinem, & cædes irritent. ſicut tum extemplo prætores rogationē promulgarunt: acceptaq́; penè prius, quàm promulgata eſt: ut omnis regia ſtirps interficeretur. miſſiq́; à prætoribus Demaratam Hieronis, & Harmoniam Gelonis filiam, coniuges Andronodori & Themiſtij, interfecerunt. Heraclia erat filia Hieronis, uxor Soſippi: qui legatus ab Hieronymo ad regem Ptolemæum miſſus, uoluntarium conſciuerat exilium, Ea cum ad ſe quoq; uenire præſciſſet: in ſacrarium ad penates confugit cum duabus filiabus uirginibus, reſolutis crinibus, miſerabiliq́; alio habitu: & ad ea addidit preces: nunc per memoriam Hieronis patris, Geloniſq́; fratris: ne ſe innoxiam inuidia Hieronymi conflagrare ſinerent. nihil ſe ex regno illius, præter exilium uiri, habere. neque fortunam ſuam eandem uiuo Hieronymo fuiſſe, quam ſororis:

neq; interfecto eo cauſam eandem eſſe. Quid quod, ſi Andronodoro conſilia proceſſiſſent: illa cum uiro fuerit regnatura? ſibi cum cæteris ſeruiendum? Si quis Soſippo nunciet: interfectum Hieronymum, ac liberatas Syracuſas: cui dubium eſſe, quin extemplo conſcenſurus ſit nauim: atq; in patriam rediturus? Quãtum ſpes hominum fallit. in liberata patria coniugem eius, ac liberos de uita dimicare? qd obſtantes libertati, aut legibus? quod ab ſe cuiquam periculũ, à ſola, ac propè uidua, & puellis in orbitate degentibus eſſe? At enĩ periculi quidem nihil ab ſe timeri: inuiſam tantum regiam ſtirpem eſſe. Ablegarent ergo procul ab Syracuſis, Siciliáq;: & aſportari Alexandriam iuberent ad uirum uxorem, ad patrẽ filias. Auerſis auribus, animiſq;, caſſe ne tempus tereretur, ferrum quoſdã expedientes cernebat. tum omiſſis pro ſe precibus, puellis ut ſaltem parcerent, orare inſtitit: à qua ætate etiam hoſtes iratis abſtinerent. ne tyrãnos ulciſcendo, quæ odiſſent ſcelera, ipſi imitarẽtur. Inter hæc abſtractam à penetralibus iugulãt. in uirgines deinde reſperſas matris cruore impetum faciunt. quæ alienata mẽte ſimul luctu, metúq;, uelut captæ furore occurſu ſe ex ſacrario proripuerunt: ut, ſi effugium patuiſſet in publicũ: impleturæ urbẽ tumultu fuerint. tum quoq; haud magno ædium ſpatio inter medios tot armatos aliquoties integro corpore euaſerunt: tenentibuſq;, cum tot ac tam ualidæ eluctandæ manus eſſent: ſeſe eripuerunt. tandem uulneribus cõfectæ, cum omnia repleſſent ſanguine: exanimes corruerunt. cædemq; de ſe miſerabilem miſerabiliorẽ caſus fecit: quod paulo poſt nuntius

uenit, mutatis repēte ad miſericordiā animis: ne iterfi-
cerētur. Ira deinde ex miſericordia orta: quod adeo fe
ſtinatū ad ſuppliciū: neq; locus pœnitēdi, aut regreſſus
ab ira relictus eſſet. itaq; fremere multitudo: & in lo-
cum Andronodori, ac Themiſtij (nam ambo prætores
fuerant) comitia poſcere: quæ nequaquam ex ſententia
prætorum futura eſſent. Statutus eſt comitijs dies: quo
nec opinantibus omnibus, unus ex ultima turba Epici-
dem nominauit: tum inde alius Hippocratem. crebrio
res deinde eæ uoces, & cum haud dubio aſſenſu mul-
titudinis eſſe. Et erat confuſa concio, non populari mo-
do, ſed militari quoq; turba, magna ex parte etiam
perfugis, qui omnia nouare cupiebant: permiſtis. Præ-
tores diſſimulare primo: & trahendam rem eſſe. po-
ſtremo uicti conſenſu, & ſeditionem metuentes, pro-
nuntiant eos prætores. Nec illi primo ſtatim creati nu
dare quid uellent: quanquam ægre ferebant, & de
inducijs dierum decem legatos iſſe ad Appium Clau-
dium: & impetratis eis alios, qui de fœdere antiquo
renouando agerent: miſſos. Ad Murgantiam tum claſ-
ſem nauium centum Romanus habebat: quo euade-
rent motus ex cædibus tyrannorum orti Syracuſis:
quo'ue eos ageret noua atq; inſolita libertas, opperiēs.
Per eoſdem dies cum ad Marcellum uenientem in Si-
ciliam legati ſyracuſani miſſi ab Appio eſſent: auditis
conditionibus pacis Marcellus poſſe rem conuenire ra-
tus, & ipſe legatos Syracuſas, qui corām cum prætori-
bus de renouādo fœdere agerent: miſit. Etiam ibi ne-
quaquam eadem quies, ac tranquillitas erat. poſt quā
punicam claſſem acceſſiſſe Pachynū allatum eſt: dēpto

timore Hippocrates, & Epicides nunc apud mercenarios milites, nunc apud transfugas prodi Romanis Syracuſas criminabantur. At uero Appius naues ad hoſtium portus, quid aliæ partis hominibus animi accederet opperiens, in ſtatione habere cœpit. Ingens in ſpeciem criminibus uanis acceſſerat fides. ac primo etiam tumultuoſe decurrerat multitudo ad prohibendos: ſi in terram egrederentur. In hac turbatione rerum in concionem uocari placuit. ubi cum alij alio tenderent: nec procul a ſeditione res eſſet: Appollinides principum unus orationem ſalutarem, ut in tali tempore, habuit. Nec ſpem ſalutis, nec perniciem propiorem unquam ciuitati ulli fuiſſe. ſi enim uno animo omnes uel ad Romanos, uel ad Carthaginenſes inclinent: nullius ciuitatis ſtatum fortunatiorem, gratioremue fore. ſi alia alio trahat res: non inter Pœnos, Romanosq; bellum, atrocius fore: quam inter ipſos Syracuſanos: cum intra eoſdem muros pars una quæq; ſuos exercitus, ſua arma, ſuos habitura ſit duces. itaq; ut idem omnes ſentiant: ſumma ui agendum eſſe. utra ſocietas ſit utilior: longe minoris adeo rem momenti conſultatione eſſe. ſed tamen Hieronis potius, quam Hieronymi authoritatem ſequendam in ſocijs legendis: uel quinquaginta annis feliciter expertam amicitiam nunc incognitæ, quondam infideli præferendam. Eſſe etiam momenti aliquid ad conſilium: quod Carthaginenſibus ita pax negari poſſit: ut non utique in præſentia bellum cum eis geratur: cum Romanis extemplo aut pacem, aut bellum habendum. Quo minus cupiditatis, ac ſtudij uiſa eſt oratio habere: eo plus

authoritatis habuit. Adiectum eſt prætoribus, ac delectis ſenatorum militare etiam conſilium: iuſſi & duces ordinum, præfectiq; auxiliorũ ſimul conſulere. Cũ ſæpe acta res eſſet medijs certaminibus: poſtremo quia belli cum Romanis gerendi ratio nulla apparebat: pacem fieri placuit: mittiq; cum eis legatos ad rem confirmandam. Dies haud ita multi interceſſerant: cum ex Leontinis legati præſidium finibus ſuis orantes uenerunt. Legatio peropportuna uiſa ad multitudinẽ inconditam ac tumultuoſam exonerandam, ducesq; eius ablegandos. Hippocrates prætor ducere eò transfugas iuſſus. ſecuti multi ex mercenarijs auxilijs quatuor millia armatorum effecerunt. Et mittentibus, & miſſis ea læta expeditio fuit. nam & illis, quod iam diu cupiebant: nouandi res occaſio data eſt: & hi ſentinam quandam urbis rati exhauſtam, lætabantur. cæterum leuauerunt modo in præſentia uelut corpus ægrum: quo mox in grauiorem morbum recideret. Hippocrates enim finitima prouinciæ romanæ primo furtiuis excurſionibus uaſtare cœpit: deinde cum ad tuendos ſociorum agros miſſum ab Appio præſidium eſſet: omnibus copijs impetum in oppoſitam ſtationem cum cæde multorũ fecit. Quæ cum eſſent nuntiata Marcello: legatos extemplo Syracuſas miſit: q pacis fidem ruptam eſſe dicerent: nec belli defuturã unquam cauſam: niſi Hippocrates, atq; Epicides non ab Syracuſis modo, ſed tota procul Sicilia ablegarentur. Epicides ne aut reus criminis abſentis fratris præſens eſſet: aut deeſſet pro parte ſua concitando bello: profectus et ipſe in Leontinos, qa ſatis eos aduerſus populũ romanũ concitatos cernebat:

auertere etiam ab Syracuſis cœpit. Nam ita eos pacem pepigiſſe cum Romanis: ut quicunq; populi ſub regibus fuiſſent: & ſuæ ditionis eſſent. nec iam libertatis contentos eẽ: niſi etiam regnent: ac dominentur. Renuntiãdum igitur eis eſſe: Leontinos quoq; æquum cenſere liberos eſſe: uel quod in ſolo urbis ſuæ tyrannus ceciderit: uel quod ibi primum conclamatum ad libertatẽ: relictisq; regijs ducibus Syracuſas ſit cõcurſum. Itaq; aut eximendum id de fœdere eſſe: aut legem eam fœderis non accipiendam. Facile multitudini perſuaſum. legatisq; Syracuſanorum & de cæde ſtationis romanæ querentibus, & Hippocratem atq; Epicidem abire, ſeu Locros, ſeu quò aliò mallent: dummodo Sicilia cederent: iubentibus ferociter reſponſum eſt. Neq; mandaſſe ſeſe Syracuſanis: ut pacẽ pro ſe cum Romanis facerẽt: neq; teneri alienis fœderibus. Hæc ad Romanos Syracuſani detulerunt, abnuentes: Leontinos in ſua poteſtate eſſe. itaq; integro ſecum fœdere bellum Romanos cum ijs geſturos. neq; ſeſe defuturos ei bello: ita, ut in poteſtatem redacti ſuæ rurſus ditionis eſſent: ſicut pax conueniſſet. Marcellus cum omni exercitu profectus in Leontinos, Appio quoq; acito, ut altera parte aggrederetur: tanto ardore militum eſt uſus ob iram inter conditiones pacis interfectæ ſtationis: ut primo impetu urbem expugnarent. Hippocrates, atq; Epicides poſteaquam capi muros, refringiq; portas uiderunt: in arcem ſeſe cum paucis recepere. inde clàm nocte Herbeſum perfugiunt. Syracuſanis octo millium, armatorũ agmine profectis domo ad Milam flumen nuntius occurrit: captam urbem eſſe: cætera falſa mixta ueris ferens: cædem

rens:cædem promiſcuam militum, atq; oppidanorum factam: nec quenquam puberem arbitrari ſupereſſe: direptam urbem: bona locupletum donata. Ad nuntium tam atrocem conſtitit agmen: concitatis'q; omnibus, duces (erant autem Soſis, ac Dinomenes) quid agerent conſultabant. Erroris ſpeciem haud uanā mēdacio præbuerant uerberati, ac ſecuri percuſſi tranſfugæ ad duo millia hominum. Cæterum Leontinorū, militum'q; aliorum nemo poſt captam urbem uiolatus fuerat: ſuaq; omnia eis, niſi quæ primus tumultus captæ urbis abſumpſerat: reſtituebātur. Nec ut Leōtinos irent, proditos ad cædem commilitones querentes, perpelli potuere: nec ut eodem loco certiorem nuntium expectarent. Cum ad defectionem inclinatos animos cernerent prætores: ſed eum motum haud diuturnum fore: ſi duces amentiæ ſublati eſſent: exercitum ducunt Megaram. ipſi cum paucis equitibus Herbeſum proficiſcuntur: ſpe territis omnibus per proditionem urbis potiundæ. quod ubi fruſtra eis fuit incœptum: ui agendum rati, poſtero die Megaris caſtra mouent: ut Herbeſum omnibus copijs oppugnarent. Hippocrates, & Epicides non tam tutum prima ſpecie, quàm unum ſpe undiq; abſciſſa conſilium eſſe rati, ut ſe militibus permitterent, & aſſuetis magna ex parte ſibi, & tum fama cædis commilitonum accenſis: obuiam agmini procedunt. Prima forte ſigna ſexcentorum Cretenſium erant: qui apud Hieronymum meruerant ſub eis: & Annibalis beneficium habebant, capti ad Traſimenum inter romana auxilia, dimiſſi'q;. quos ubi ex ſignis armorum, habitu'q; cognouere Hippocrates,

atq; Epicides: ramos oleæ, ac uelamenta alia ſupplicum porrigentes orare: ut reciperent ſeſe: receptoſq; tutarentur: neu proderent Syracuſanis: à quibus mox ipſi trucidandi populo Ro· dederentur. Enimuero conclamant: bonum ut animum haberent: omnem ſe cum illis fortunam ſubituros. Inter hoc colloquium ſigna conſtiterant: tenebaturq; agmen: necdum quæ moræ cauſa foret, peruenerat ad duces. Poſtquam Hippocratem, atq; Epicidem adeſſe peruaſit rumor: fremitusq; toto agmine erat haud dubie approbantiũ aduentum eorum: extemplo prætores citatis equis ad prima ſigna perrexerunt. qui mos ille, quæ licentia Cretenſium eſſet, rogitantes, colloquia ſerendi cum hoſte? iniuſſuq; prætorum miſcendi eos agmini ſuo? comprehendi, uinciriq; catenis iuſſerunt Hippocratem. Ad quã uocem tantus extemplo primum à Cretenſibus clamor eſt ortus: deinde exceptus ab alijs: ut facile, ſi ultra tenderent: appareret eis timendum eſſe. Sollicitì, incertiq; rerum ſuarum Megaram, unde profecti erant: referri ſigna iubent: nuntioſq; de ſtatu præſenti Syracuſas mittunt. Fraudem quoq; Hippocrates addit, inclinatis ad omnem ſuſpitionem animis: & Cretenſium quibuſdam ad itinera inſidenda miſſis, uelut interceptas literas, quas ipſe compoſuerat: recitat. Prætores Syracuſani Marcello ſuo S. Secundum ſalutẽ, ut aſſolet, ſcriptum erat. Recte eum, atq; ordine feciſſe: quod in Leontinis nulli peperciſſet. Sed omnium mercenariorum militum eandem eſſe cauſam. nec unquam Syracuſas quieturas: donec quicquam externorũ auxiliorum aut in urbe, aut in exercitu ſuo eſſet. itaq; da-

ret operam: ut eos, qui cum ſuis prætoribus caſtra ad Megaram haberent: in ſuam poteſtatem redigeret: ac ſupplicio eorum liberaret tandem Syracuſas. Hæc cum recitata eſſent: tanto clamore ad arma diſcurſum eſt: ut prætores inter tumultum pauidi obequitauerint Syracuſas. & ne fuga quidem eorum ſeditio compreſſa eſt: impetusq; in Syracuſanos milites fiebant. nec ab ullo temperatum foret: ni Epicides, atq; Hippocrates iræ multitudinis obuiam iſſent: non à miſericordia, aut humano conſilio: ſed ne ſpem reditus præciderent ſibi: & cum ipſos ſimul milites fidos haberent, ſimul obſides: tum cognatos quoq; eorum, atq; amicos tanto merito primum, dein pignore ſibi conciliarent. expertiq; quàm uana, aut leui aura mobile uulgus eſſet, militem nacti ex eo numero, qui in Leontinis circunſeſſi erant: ſubornant: ut Syracuſas perferret nuntium conuenientem eis: quæ ad Milam falſò nuntiata erant: authoremq; ſe exhibendo, ac uelut uiſa, quæ dubia erant, narrando, concitaret iras hominum. Huic non apud uulgum modo fides fuit: ſed ſenatum quoque in curiam introductus mouit: ut uani quidam homines palàm ferrent: per bene detectam in Leontinis eſſe auaritiam, & crudelitatem Romanorum. eadem, ſi intraſſent Syracuſas: aut fœdiora etiam, quo maius ibi auaritiæ præmium eſſet: facturos fuiſſe. Itaq; claudendas cuncti portas, & cuſtodiendam urbem cenſere. ſed non ab eiſdem omnes timere: nec eoſdem odiſſe. ad militares penè omnes, partemq; magnam plebis inuiſum eſſe nomen romanum. prætores, optimatiumq; pauci quanquam in-

ſtati uano nuntio erant: tamen ad propius, præſentiusq; malum cautiores eſſe. Etiam ad Hexapylum erant Hippocrates, atq; Epicides: ſerebanturq; colloquia per propinquos popularium, qui in exercitu erant: ut portas aperirent: ſinerentq; communem patriam defendi ab impetu Romanorum. Iam unis foribus Hexapyli apertis cœpti erant recipi: cum prætores interuenerunt. et primo imperio minisq;, deinde authoritate deterrendo, poſtremo, ut omnia uana erãt: obliti maieſtatis precibus agebant: ne proderent patriam tyranni ante ſatellitibus, & tum corruptoribus exercitus. Sed ſurdæ adeo omnium aures concitatæ multitudinis erant: quod non minore intus ui, quàm foris portæ effringerētur. effractisq; omnibus tuto in Hexapylo agmen receptum eſt. Prætores in Acradinã cũ iuuentute popularium confugiunt. mercenarij milites, perfugæq;, & quicquid regiorum militum Syracuſis erat: agmen hoſtium augent. Ita Acradina quoq; primo impetu capitur: prætoresq;, niſi qui inter tumultum effugerunt: omnes interficiuntur. nox cædibus finem fecit. Poſtero die ſerui ad pileum uocati: et carcere uincti emiſſi. confuſaq; omnis multitudo Hippocratē, atq; Epicidem creant prætores. Syracuſæq;, cum breue tempus libertas affulſiſſet: in antiquam ſeruitutem reciderunt. Hæc nuntiata cum eſſent Romanis: ex Leontinis mota ſunt extemplo caſtra ad Syracuſas. Et ab Appio legati per portũ miſſi forte in quinqueremi erãt. præmiſſa quadriremis cum intraſſet fauces portus: capitur. legati ægre effugerunt. Etiam non modo pacis, ſed ne belli quidem iura relicta erant: cum romanus

exercitus ad Olympium (Iouis id templum eſt) mille & quingentis paſſibus ab urbe caſtra poſuit. Inde quoq; legatos præmitti placuit. qbus, ne intrarẽt urbem: extra portam Hippocrates, atq; Epicides obuiam cum ſuis proceſſerunt. Romanus orator non bellum ſe Syracuſanis, ſed opem auxiliumq́; afferre ait: & ijs: q ex media cæde elapſi perfugerint ad ſe: & eis: qui metu oppreſſi fœdiorem non exilio ſolum, ſed etiã morte ſeruitutem patiantur. Nec cædem nefandam ſociorũ inultam Romanos paſſuros. Itaq; ſi eis, qui ad ſe perfugerunt: tutus in patriam reditus pateret: ac cædis authores dedantur: & libertas, legesq́; Syracuſanis reſtituantur: nihil armis opus eſſe. ſi ea non fiant: quicunq; in mora ſit, bello perſecuturos. Ad ea Epicides, ſiqua ad ſe mandata haberent: reſponſum eis, ait, ſe daturos fuiſſe. cum in eorum, ad quos uenerint: manu res ſyracuſana eſſet: tum reuerterentur. Si bello laceſſant: ipſa re intellecturos: nequaquã idem eſſe Syracuſas, ac Leontinos oppugnare. Ita legatis relictis portas clauſit. Inde terra, mariq; ſimul cœptæ oppugnari Syracuſæ: terra ab Hexapylo: mari ab Acradina: cuius murus fluctu alluitur. et qa ſicut Leõtinos terrore, ac primo ĩpetu cœperãt: non diffidebant, uaſtã, diſiectamq́; ſpatio urbẽ parte aliqua ſe inuaſuros: omnẽ apparatũ oppugnãdarũ urbiũ muris admouerunt. Et habuiſſet tãto impetu cœpta res fortunã: niſi unus homo Syracuſis ea tẽpeſtate fuiſſet, Archimedes. Is erat unicus ſpectator cœli, ſyderũq;: mirabilior tñ inuentor, ac machinator bellicorũ tormẽtorũ, operumq́;: qbus ea, quæ hoſtes ingẽti mole agerẽt: ipſe perleui momẽto ludificaretur.

Murũ per inæquales ductum colles, pleraq; alta et difficilia aditu, ſummiſſa quædam, & quæ planis uallibus adiri poſſent: ut cuiq; aptum uiſum eſt loco: ita omni genere tormentorum inſtruxit. Acradinæ murum, qui, ut ante dictum eſt, mari alluitur: ex quinqueremibus Marcellus oppugnabat. ex cæteris nauibus ſagittarij, funditoresq́;, & uelites etiam, quorum telum inhabile ad remittendum imperitis eſt: uix quenquam ſine uulnere conſiſtere in muro patiebantur. Hi, quia ſpatio miſſilibus opus eſt: procul muro tenebant naues. iunctæ aliæ binæ ad quinqueremes, demptis interioribus remis, ut latus lateri applicaretur: cum exteriore ordine remorum uelut naues agerentur: turres contabulatas, machinamentaq́; alia quatiendis muris portabant. Aduerſus hunc naualem apparatum Archimedes uariæ magnitudinis tormenta in muris diſpoſuit. in eas, quæ procul erant: naueis ſaxa ingenti pondere emittebat. propiores leuioribus, eoq; magis crebris petebat telis. poſtremo ut ſui uulnere intacti tela in hoſtem ingererent: murum ab imo ad ſummum crebris cubitalibus ferè caueis aperuit. per quæ caua pars ſagittis, pars ſcorpionibus modicis ex occulto petebant hoſtem. Quæ propius quidem ſubibant naues: quo interiores ictibus tormentorum eſſent: in eas tollendas deſuper murum eminentem ferrea manus firmæ catenæ illigata, cum iniecta proræ eſſet: grauiq; libramento plumbi recelleret ad ſolum: ſuſpenſa prora, nauim in puppim ſtatuebat. dein remiſſa ſubito, uelut ex muro cadentem nauim cum ingenti trepidatione nautarum ita undæ affli-

gebant: ut etiam ſi recta recideret: aliquantum aquæ
acciperet. Ita maritima oppugnatio eſt eluſa. omniſq;
uis eſt auerſa: ut totis uiribus terra aggrederentur.
ſed ea quoq; pars eodem omni apparatu tormentorum
inſtructa erat, Hieronis impenſis curáq; per multos
annos, Archimedis unica arte. natura etiam adiuua-
bat loci: quod ſaxum, cui impoſita muri fundamenta
ſunt: magna ex parte ita procliue eſt: ut non ſolum
miſſa tormenta, ſed etiam quæ pondere ſuo prouoluta
eſſent: grauiter in hoſtem inciderent. eadem cauſa
ad ſubeundum arduum aditum, inſtabilemq; ingreſ-
ſum præbebat. Ita conſilio habito, cum omnis conatus
ludibrio eſſet: abſiſtere oppugnatione, atq; obſidendo
tantum arcere terra mariq; commeatibus hoſtem pla-
cuit. Interim Marcellus cum tertia ferè parte exerci
tus ad recipiendas urbes profectus, quæ in motu re-
rum ad Carthaginenſes defecerant: Pelorum, atque
Herbeſum dedentibus ipſis recepit. Megaram ui captam
diruit: ac diripuit, ad reliquorum, ac maxime Syra-
cuſanorum terrorem. Per idem ferè tempus & Hi-
milco, qui ad Pachyni promontorium claſſem diu te-
nuerat: ad Heracleam, quam uocant Minoam: qnq;
& uiginti millia peditum, tria equitum, XII ele-
phantos expoſuit. Nequaquam cum tantis copijs ante
tenuerat ad Pachynum claſſem. ſed poſtquam ab Hip
pocrate occupatæ Syracuſæ erant: profectus Cartha-
ginem, accituſq; ibi & ab legatis Hippocratis, & li-
teris Annibalis, qui ueniſſe tempus aiebat Siciliæ per-
ſummum decus repetendæ: & ipſe haud uanus præ-
ſens monitor facile perpulerat: ut quantæ maxime

poſſent, peditum equitumq; copiæ in Siciliam traijcerentur. Adueniens Heracleam intra paucos dies, inde Agrigentum recipit. aliarumq; ciuitatum, quæ partis Carthaginenſium erãt: adeo accenſæ ſunt ſpes ad pellendos Sicilia Romanos: ut poſtremo etiam qui obſidebantur Syracuſis: animos ſuſtulerint. & parte copiarum ſatis defendi urbem poſſe rati, ita inter ſe munera belli partiti ſunt: ut Epicides præeſſet cuſtodiæ urbis: Hippocrates Himilconi coniunctus bellũ aduerſus conſulem romanum gereret. Cum decem millibus peditum, quingentis equitibus nocte per intermiſſa cuſtodijs loca profectus, caſtra circa Acillas urbem ponebat. Munientibus ſuperuenit Marcellus: ab Agrigento iam occupato, cum fruſtra eo' præuenire hoſtem feſtinans tetendiſſet: rediens: nihil minus ratus, quàm illo tempore, ac loco ſyracuſanum ſibi exercitum obuiam fore. ſed tamen metu Himilconis, Pœnorumq;, ut quibus nequaquã eis copijs, quas habebat: par eſſet quàm poterat maxime intentus, atq; agmine ad omnes caſus cõpoſito, ibat. Forte ea cura, quæ erat aduerſus Pœnos præparata: aduerſus Siculos uſui fuit. Caſtris ponẽdis incõpoſitos, ac diſperſos nactus eos, et pleroſq; inermes quod peditum fuit, circunuenit. eques leui certamine inito, cum Hippocrate Acras perfugit. Ea pugna deficientes ab Romanis cum cohibuiſſet Siculos: Marcellus Syracuſas redijt. & poſt paucos dies Himilco adiuncto Hippocrate ad flumen Anatim, octo fermè inde millia caſtra poſuit. Sub idem ferè tempus & naues longæ quinq; & quinquaginta Carthaginenſiũ cum Bomilcare claſſis præfecto in magnum portum Syra-

cuſas ex alto decurrere: & romana itē claſſis, XXX quinqueremes legionem primam Panormi expoſuere. uerſumq; ab Italia bellum. adeo uterq; populus in Siciliam intentus fuiſſe uideri poterat. Legionem romanam, quæ expoſita Panormi erat: uenientem Syracuſas prædæ haud dubiæ ſibi futurā Himilco ratus, uia decipitur. mediterraneo nanq; Pœnus itinere duxit: legio maritimis locis claſſe proſequēte ad Appiū Claudium Pachynum cum parte copiarum obuiam progreſſum, peruenit. Nec diutius Pœni Syracuſis morati ſunt. & Bomilcar ſimul parum fidens nauibus ſuis, duplici facile numero claſſe aduētantibus Romanis, ſimul inutili mora cernens nihil aliud ab ſuis, quàm inopia aggrauari ſocios, uelis in altum datis in Africā transmiſit. Et Himilco ſecutus nequicquam Marcellum Syracuſas, ſi qua, prius quàm maioribus copijs iungeretur: occaſio pugnandi eſſet: poſtquam ea nulla contigerat: tutumq; ad Syracuſas & munimento, & uiribus hoſtem cernebat: ne fruſtra aſſidēdo, ſpectandoq; obſidionem ſociorum tempus tereret: caſtra inde mouit ut quocunq; uocaſſet defectionis ab Romanis ſpes: admoueret exercitum: ac præſens ſuas res fouētibus adderet animos. Murgantiam primum, prodito ab ipſis præſidio romano, recepit: ubi frumenti magna uis, commeatusq; omnis generis conuecti erant à Romanis. Ad hanc defectionem erecti ſunt & aliarum ciuitatum animi: præſidiaq; romana aut pellebantur arcibus: aut prodita per fraudem opprimebantur. Enna in excelſo loco ac prærupto undiq; ſita, cum loco inexpugnabilis erat: tum præſidium in arce

ualidum, præfectumq́; præſidij haud ſane opportunum iſidiantibus habebat. L. Pinarius erat, uir acer: & qui plus in eo, ne poſſet decipi: quàm in fide Siculorum reponeret. & tum intenderant eum ad cauendum omni cura tot auditæ proditiones, defectionesq́; urbium, & clades præſidiorum. itaque nocte, dieque iuxta parata, instructaq́; omnia cuſtodijs, ac uigilijs erant: nec ab armis, aut loco ſuo miles abſcedebat. Quod ubi Ennenſium principes iam pacti cum Himilcone de proditione præſidij, animaduerterunt: nulli occaſioni fraudis Romanum patere: aperte, ac propalàm placuerat agendum. Vrbem, arcemq́; ſuæ poteſtatis aiunt debere eſſe: ſi liberi in ſocietatem, non ſerui in cuſtodiam traditi eſſent Romanis. itaq; claues portarũ reddi ſibi æquum cenſent. bonis socijs fidem ſuam maximum uinculum eſſe. & ita ſibi populum romanum, ſenatumq́; gratias habiturum: ſi uolentes, ac nõ coacti manſiſſent in amicitia. Ad ea Romanus, ſe in præſidio impoſitum eſſe, dicere, ab imperatore ſuo: clauesq́; portarum, & cuſtodiam arcis ab eo accepiſſe: quæ nec ſuo, nec Ennenſiũ arbitrio haberet: ſed eius, qui commiſiſſet. præſidio decedere, apud Romanos capitale eſſe: & nec liberorum etiam ſuorum cauſa parentes, ſanxiſſe. conſulem Marcellum haud procul eſſe. ad eum mitterent legatos: cuius iuris, atque arbitrij eſſet. Se uero negare illi miſſuros: teſtariq́;, ſi uerbis nihil agerent: uindictam aliquam libertatis ſuæ quæſituros. Tum Pinarius ait illis: ſi ad conſulem grauarentur mittere: ſibi ſaltem darent populi concilium: ut ſciretur: utrum paucorum ea denuntiata, an uni-

uerſæ ciuitatis eſſent. Conſenſu in poſterum diem concio edicatur. Poſtquam ab eo colloquio in arcem ſeſe recepit: conuocatis militibus, Credo ego uos audiſſe milites, inq̃t: quemadmodũ præſidia romana ab Siculis circumuenta, & oppreſſa ſint per hos dies. eã uos fraudem deũm primo benignitate, dein ueſtra ipſi uirtute, dies noctesq́; perſtando ac peruigilando in armis, uitaſtis. utinam reliquum tempus nec patiendo infanda, nec faciendo, traduci poſſit. Hæc occulta fraude cautio eſt: qua, quia adhuc minus cuiquam ſucceſſit: aperte ac propalàm claues portarum repoſcunt. quas ſimul tradiderimus: Carthaginenſium extemplo Enna erit: fœdiusq́; hic trucidabimur: quàm Murgantiæ præſidium interfectum eſt. Noctem unam ægre ad conſultandum ſumpſi: qua uos certiores periculi inſtantis facerem. Orta luce concionem habituri ſunt ad criminandum me, concitandumq́; in uos populum. itaq; craſtino die aut ueſtro, aut Ennenſium ſanguine Enna inundabitur: nec præoccupati peculij, nec occupantes periculi quicquam habebitis. qui prior ſtrinxerit ferrum: eius uictoria erit. Intenti ergo omnes, armatiq́; ſignum expectabitis. ego in concione ero: & tempus, quoad omnia inſtructa ſint: loquendo, altercandoq́; traham. cum toga ſignum dedero: tum mihi undique clamore ſublato turbam inuadite: ac ſternite omnia ferro: & cauete ne quiſquam ex iis ſuperſit: à quibus aut uis, aut fraus timeri poſſit. Vos Ceres mater, ac Proſerpina precor, cæteri ſuperni, inferniq́; dij: qui hanc urbem, hos ſacratos lacus, lucosq́; colitis: ut ita nobis uolẽtes propitij adſitis:

ſi uitandæ, non ferendæ fraudis cauſa hoc conſilij capimus. Pluribus uos milites hortarer: ſi cum armatis dimicatio futura eſſet. inermes, incautos ad ſatietatem trucidabitis. Et conſulis caſtra in propinquo ſunt: ne quid ab Himilcone, & Carthaginenſibus timeri poſſit. Ab hac adhortatione dimiſſi corpora curant. Poſtero die alij alijs locis ad obſidenda itinera, claudendosq; oppidanis exitus, pars maxima ſuper theatrum, circaq;, aſſueti, & ante ſpectaculum, concionem conſiſtunt. Productus ad populum à magiſtratibus præfectus romanus, cũ conſulis de ea re ius ac poteſta tem eſſe, non ſuam, & pleraq; eadem, quæ pridie, prius dixiſſet: primo ſenſim, ac plures reddere claues: dein iam una uoce id omnes iuberent: cunctantiq;, ac differenti ferociter minitarentur: nec uiderentur ultra uim ultimam dilaturi: tum præfectus toga ſignum, ut conuenerat, dedit. militesq; intenti dudum ac parati, alij ſuperne in aduerſam concionem clamore ſublato decurrunt: alij ad exitus theatri conferti obſiſtunt. Cæduntur Ennenſes cauea incluſi: quo arceruanturq; nõ cæde ſolũ, ſed etiam fuga: cum alij ſuper aliorum capita ruerent: atq; integri ſaucijs, uiui mortuis incidentes cumularentur. Inde paſſim diſcurritur: & urbis captæ modo fugaq;, & cædes omnia tenet: nihilo re miſſiore militum ira, quod iure turbã inermẽ cædebant: quàm ſi periculum par, & ardor certaminis eos irritaret. Ita Enna aut malo, aut neceſſario facinore retenta. Marcellus nec factum improbauit: & prædam Ennenſium militibus conceſſit: ratus timore deterritos, temperaturos proditionibus præſidiorum Sicu

los. Atq; ea clades, ut urbis in media Sicilia ſitæ, claræq; uel ob inſignem munimento naturali locum, uel ob ſacrata omnia ueſtigijs raptæ quondã Proſerpinæ, propè uno die omnem Siciliam peruaſit. et quia cæde infanda rebantur non hominum tantum, ſed etiam deorum ſedem uiolatam eſſe: tum uero qui etiam ante dubij fuerant: defecere ad Pœnos. Hippocrates inde Murgantiam, Himilco Agrigentum ſeſe recepit: cum acciti à proditoribus nequicquam ad Ennam exercitum admouiſſent. Marcellus retro in Leontinos redit: frumentóq;, & commeatibus alijs in caſtra conuectis, præſidio modico ibi relicto, ad Syracuſas obſidendas uenit. inde Appio Claudio Romam ad conſulatum petendum miſſo, T. Quintium Criſpinum in eius locũ claſſi, caſtriſq;, præficit ueteribus: ipſe hybernacula quinq; millia paſſuum Hexapylo (Leontiam uocant locum) communijt: ædificauitq;. Hæc in Sicilia uſq; ad principium hyemis geſta. Eadem æſtate et cum Philippo Rege, quod iam ante ſuſpectum fuerat: motũ bellum eſt. Legati ab Orico ad M. Valerium prætorẽ uenerunt, præſidentem claſſi Brunduſio, Calabriæq; circa litoribus, nuntiantes: Philippum primum Appolloniam tentaſſe, leuibus biremibus CXX flumine aduerſo ſubuectum: deinde, ut ea res tardiore ſpe fuerit: ad Oricũ clàm nocte exercitũ admouiſſe: eáq; urbem ſitam in plano, neq; mœnibus, neq; uiris, neq; armis ualidam primo impetu oppreſſam eſſe. Hæc nuntiantes orabant, ut opem ferret: hoſtemq; haud dubiũ Romanis terra, aut maritimis uiribus arceret: qui ob nullam aliam cauſam, niſi quod imminerent Italiæ:

peterentur. M. Valerius præſidio loci eius relicto T. Valerio legato, cum claſſe inſtructa paratáq;, et quod longæ naues militum capere non poterant, in onerarias impoſitis, altera die Oricum peruenit: urbemq; eam leui tenente præſidio, quod recedens inde reliquerat Philippus: haud magno certamine recepit. Legati eò ab Apollonia uenerunt nuntiantes: in obſidone ſeſe, quod deficere ab Romanis nollent: eſſe: neque ſuſtinere ultra uim Macedonum poſſe: niſi præſidium mittatur romanum. Facturum ſe quæ uellent, pollicitus, mille delectorum militum nauibus longis mittit ad oſtium fluminis cum præfectò ſociûm Næuio Criſpo, uiro impigro, & perito militiæ. Is expoſitis in terram militibus, nauibusq; Oricum retro, unde uenerat, ad cæteram claſſem remiſſis, milites procul à flumine per uiam minime ab regijs obſeſſam duxit: & nocte, ita ut nemo hoſtium ſentiret: urbem eſt ingreſſus. Die inſequenti quieuere: dum præfectus iuuentutem Apolloniatum, armáq;, & urbis uires inſpiceret. ubi ea uiſa, inſpectáq; ſatis animorum fecere: ſimulq; ab exploratoribus comperit: quanta ſecordia, ac negligentia apud hoſtes eſſet: ſilentio noctis ab urbe ſine ullo tumultu egreſſus, caſtra hoſtiũ adeo neglecta atq; aperta intrauit: ut ſatis conſtaret prius plus mille hominũ uallum intraſſe: quàm quiſquam ſentiret: ac ſi cæde abſtinuiſſent: peruenire ad tabernaculum regium potuiſſe. Cædes proximorum portæ excitauit hoſtes. inde tantus terror, pauorq; oẽs occupauit: ut nonmodo alius quiſquam arma caperet: aut caſtris pellere hoſtem conaretur: ſed etiam ipſe rex, ſicut ſomno excitus erat:

propè ſeminudus fugiens, militi quoq;, nedum regi, uix decoro habitu, ad flumen nauesq; perfugerit. eodē & alia turba effuſa eſt. Paulo minus tria millia militum in caſtris aut capta, aut occiſa. plus tamen hoſtiū aliquanto captum, quàm cæſum eſt. Caſtris direptis, Apolloniatæ catapultas, baliſtas, tormentaq; alia, quæ oppugnandæ urbi comparata erant: ad tuenda mœnia, ſi quando ſimilis fortuna ueniſſet: Apolloniam deuexere. cætera omnis præda caſtrorum Romanis conceſſa ē. Hæc cum Oricum eſſent nuntiata: M. Valerius claſſem extemplo ad hoſtium fluminis duxit: ne nauibus capeſſere fugam rex poſſet. Itaq; Philippus neq; terreſtri, neq; nauali certamine ſatis fore parē ſe fidens, ſubductis aut incenſis nauibus, terra Macedoniam petijt, magna ex parte inermi exercitu, ſpoliatoq;. Romana claſſis cum M. Valerio Orici hybernauit. Eodem anno in Hiſpania uarie res geſtæ. nam prius quàm Romani amnem Iberū tranſirent: ingentes copias Hiſpanorum Mago, & Aſdrubal fuderunt. defeciſſetq; ab Romanis ulterior Hiſpania: ni P. Cornelius raptim traducto exercitu Iberum, dubijs ſociorum animis in tempore adueniſſet. Primo ad Caſtrum Altum (locus eſt inſignis cæde magni Amilcaris) caſtra Romani habuere. Arx erat munita: & conuexerant ante frumentum. tamen qa oīa circa hoſtiū plena erāt: agmenq; romanū ipune incurſatum ab eqtibus hoſtiū fuerat: et ad duo millia aut moratorū, aut palantiū p agros interfecta: ceſſere inde Romani propius pacata loca: & ad montē Victoriæ caſtra cōmuniuere. Eò Cn. Scipio cum oībus copijs, et Aſdrubal Giſgonis filius, tertius Cartha

ginenſiũ dux cũ exercitu iuſto aduenit:contraq́; caſtra romana trans fluuium oẽs conſedere. P. Scipio cũ expeditis clàm profectus ad loca circa uiſenda, haud fefellit hoſtes:oppreſſiſſentq́; eum in patentibus campis: ni tumulum in propinquo cepiſſet.ibi quoq; circunſeſſus aduentu fratris obſidione eximitur. Caſtulo urbs Hiſpaniæ ualida,ac nobilis,& adeo coniuncta ſocietate Pœnis,ut uxor inde Annibali eſſet: ad Romanos defecit.Carthaginenſes Illiturgum oppugnare adorti: quia præſidium ibi romanum erat.uidebanturq́; inopia eum locum maxime expugnaturi.Cn. Scipio,ut ſocijs præſidioq́; ferret opẽ:cum legione expedita profectus inter bina caſtra cum magna cæde hoſtium urbem eſt ingreſſus.& poſtero die eruptione æque felici pugnauit. ſupra duodecim millia hominum cæſa duobus prælijs:plus decẽ millia capta,cum ſex et triginta militaribus ſignis.ita ab Illiturgi receſſũ eſt obſidione.Bigerra inde urbs(ſocia & hæc Romanorum erat) à Carthaginenſibus oppugnari cœpta eſt. eam obſidionem ſine certamine aduenies Cn .Scipio ſoluit. Ad Mundá exinde caſtra punica mota.et Romani eò confeſtim ſecuti ſunt. Ibi ſignis collatis pugnatum per quatuor fermè horas:egregieq́; uincentibus Romanis ſignum receptui ẽ datum:quod Cn.Scipionis femur tragula confixum erat:pauorq; circa eum ceperat milites: ne mortiferum eſſet uulnus.Cæterum haud dubium fuit:quin,niſi ea mora interueniſſet: caſtra eo die punica capi potuerint.iam enim non milites ſolum, ſed elepanti etiam uſq; ad uallum acti erant: ſuperq; ipſo nouem et trignta elephãti pilis confixi.Hoc quq; prælio ad

lio ad

lio ad duodecim millia hominum dicuntur cæſa: propè tria millia capta, cum ſignis militaribus ſeptem & quinquaginta. Ad Auringen inde urbem Pœni receſſere. & ut territis inſtaret: ſecutus Romanus. Ibi iterū Scipio lecticula in aciem illatus conflixit. nec dubia uictoria fuit. minus tamen dimidio hoſtiū, quàm antea, quia pauciores ſuperfuerant, qui pugnarent: occiſum. Sed gens nata inſtaurandis, reparandiſq; bellis, Magone ad conquiſitionem militum fratre miſſo, breui repleuit exercitum: animoſq; ad tentandum deintegro certamen fecit. Alij pleriq; milites, ſicut pro parte toties intra paucos dies uicta, eiſdē animis, quibus prius, eodemq; euentu pugnauere. plus octo millia hominum cæſa: haud multo minus quàm mille capta: & ſigna militaria LVIII. & ſpolia plurima gallica fuere: annuli aurei, torques, armillæq;, magnus numerus. duo etiam inſignes reguli Gallorum (Mœnicapto, & Ciuiſmaro nomina erant) eo prælio ceciderunt. octo elephanti capti: tres occiſi. Cum iam res proſperæ in Hiſpania eſſent: uerecundia Romanos tandem cepit: Saguntum oppidum, quod cauſa belli eſſet: octauum iam annum ſub hoſtium poteſtate eſſe. itaque id oppidum ui pulſo præſidio punico receperunt: cultoribuſq; antiquis, quos uis reliquerat belli: reſtituerūt. & Turdetanos, qui contraxerant eis cum Carthaginenſibus bellum: in poteſtatem redactos ſub corona uendiderūt: urbemq; eorū deleuere. Hæc in Hiſpania Q. Fabio, M. Claudio conſulibus, geſta. Romæ cū tribuni plebis noui magiſtratū iniſſent: ex tēplo cēſoribus P. Furio, et M. Attilio à L. Metello tribuno plebis

dies dicta ad populũ eſt. quæſtorẽ eum proximo anno adẽpto equo tribu mouerant: atq; ærariũ fecerant, propter coniurationem deſerẽdæ Italiæ ad Cannas factá. ſed nouẽ tribunorũ auxilio uetiti cauſam in magiſtratu dicere: dimiſſiq; fuerant. Ne luſtrũ pficerent: mors prohibuit P. Furij. M. Attilius magiſtratu ſe abdicauit. Conſularia comitia habita à Q. Fabio maximo conſule. creati conſules ambo abſentes, Q. Fabius Maximus conſulis filius, & T. Sempronius Gracchus iterum. Prætores fiunt M. Attilius, et, qui tum ædiles curules erant: P. Sempronius Tuditanus, et Cn. Fuluius Centimalus, & M. Aemilius Lepidus. Ludos ſcenicos per quatriduum eo anno primum factos ab curulibus ædilidus, memoriæ proditur. Aedilis Tuditanus hic erat: qui ad Cannas, pauore alijs in tanta clade torpentibus, per medios hoſtes erupit. Comitijs perfectis ab Q. Fabio conſule, deſignati conſules Romam accerſiti magiſtratum inierunt: ſenatumq; de bello, ac prouincijs ſuis, prætorumq;, & de exercitibus, quibus quiq; præeſſent: conſuluerunt. Itaq; prouinciæ, atq; exercitus diuiſi. Bellum undecunq; cum Annibale conſulibus mandatum: & exercitus unus: quem ipſe Sempronius habuerat: alter: quem Fabius conſul. eæ binæ erant legiones. M. Aemilius prætor, cuius peregrina ſors erat: iuriſdictionem Attilio collegæ prætori urbano mandarat: ut Luceriam prouinciam haberet, legionesq; duas: qbus Q. Fabius, qui tum conſul erat: prætor præfuerat. prætori Sempronio prouincia Ariminum, Cn. Fuluio Sueſſula, cum binis iiſdem legionibus euenerunt: ut Fuluius urbanas legiones duceret:

Tuditanus à M. Pomponio acciperet. Prorogata impe ria, prouinciæq;: M. Claudio Sicilia, finibus eis: quibus regnum Hieronis fuiſſet: Lentulo proprætori prouincia uetus: T. Octacilio claſſis: exercitus nulli additi noui: M. Valerio Græcia, Macedoniáq;, cum legione, & claſſe, quam haberet: Q. Mutio cum uetere exercitu (duæ autem legiones erant) Sardinia: C. Terentio cum legione una, cui iam diu præerat: Picenum. Scribi præterea duæ legiones urbanæ iuſſæ: et uiginti millia ſociorum. His ducibus, his copijs aduerſus multa ſimul aut mota, aut ſuſpecta bella munierũt romanum imperium. Conſules duabus urbanis legionibus ſcriptis, ſupplementóq; in alias lecto, prius quàm ab urbe mouerent: prodigia procurarunt: quæ nun tiata erant. Murus, ac portæ tactæ. Et Ariciæ etiam Iouis ædes de cælo tacta fuerat. Et alia ludibria oculorum, auriumq; credita pro ueris. Nauium longarũ ſpecies in flumine Tarracinæ, quæ nullæ erant: uiſæ. Et in Iouis Vicilini templo, quod in coſſano agro eſt: arma concrepuiſſe. Et flumen Amiterni cruentum fluxiſſe. His procuratis ex decreto pontificum, profecti conſules, Sempronius in Lucanos, in Apuliam Fabius. Pater filio legatus ad Sueſſulã in caſtra uenit. cum obuiam filius progrederetur: lictoreſq; uerecundia maieſtatis eius taciti anteirent: præter undecim faſces equo præuectus ſenex, ut conſul animaduertere proximum lictorem iuſſit: & ut is deſcenderet ex equo, inclamauit: tum demum deſiliens, experiri, inquit, uolui fili: ſatin' ſcires conſulem te eſſe. In ea caſtra Claſſius Altinius Arpinâs clàm nocte cum tribus ſeruis uenit,

promittens: ſi ſibi præmio foret: ſe Arpos proditurum eſſe. Cum eam tunc rem ad conſiliũ retuliſſet Fabius: alijs pro tranſfuga uerberandus, necandusq; uideri ancipitis animi communis hoſtis: qui poſt cannenſem cladem, tanquam cum fortuna fidem ſtare oporteret: ad Annibalem diſceſſiſſet: traxiſſetq; ad defectionem Arpos: tum poſteaquam res romana contra ſpem, uotaq; eius uelut reſurgeret: turpius uideatur nouam referre proditionem: ut proditio pro ſeptemuirali iudicio eſſet: ſemperq; aliud ſentiret, infidus ſocius, uanus hoſtis: ad Faleriorum, Pyrrhi'ue proditorem tertium transfugis documentum eſſet. Contra ea conſulis pater Fabius, tẽporum oblitos homines in medio ardore belli, tanquã in pace, libera de quoq; arbitrari, & agere, aiebat: cum illud potius agendum, atq; eis cogitandum ſit: ſi quo modo fieri poſſit: ne, qui ſocij à populo romano deſciſcant: & non uocitent. documentum autem ducãt ſtatui, oportere: ſiquis reſipiſcat: & antiquam ſocietatẽ reſpiciat. quod ſi abire ab Romanis liceat: redire ad eos non liceat: quid dubium eſſet: quin breui deſyderata ab ſocijs, romana res fœderibus punicis omnia in Italia iuncta uiſura ſit? Se tamen nõ eum eſſe: qui Altinio fidei quicquam cenſeat habendum: ſed mediam conſecuturum conſilij uiam. neq; eum pro hoſte, neque pro ſocio in præſentia habitum, libera cuſtodia haud procul à caſtris placere in aliqua fida ciuitate ſeruari per belli tempus. perpetrato bello, tum conſultandum: utrum defectio prior plus merita ſit pœnæ: an hic reditus ueniæ. Fabio aſſenſum eſt. catenisq; ligatus traditus & ipſe, & comites: & auri ſatis magnum

pondus, qđ ſecũ tũ attulerat: ei ſeruari iuſſum. Calibus eum interdiu ſolutum cuſtodes ſequebantur: nocte clauſum aſſeruabát. Arpis domi primũ deſyderari, quæriq; eſt cœptus: dein fama per totam urbẽ uulgata tumultum pro principe amiſſo fecit: metuq; rerum nouarum extemplo nũtij ad Annibalem miſſi. quibus nequaquam offenſus pœnus: quia & ipſum ut ambiguæ fidei uirum ſuſpectum iampridem habebat: & cauſam nactus erat tam ditis hominis bona poſſidẽdi, uendendiq;. cæterum ut iræ magis, quàm auaritiæ datum crederent homines: crudelitati quoq; grauitatem addidit: coniugemq; eius, ac liberos in caſtra accitos, quæſtione prius habita, primum de fuga, deinde quãtum auri, argentiq; domi relictum eſſet: ſatis cognitis omnibus, uiuos cõbuſſit. Fabius ab Sueſſula profectus, Arpos primum inſtituit oppugnare. ubi cum à mille ferè paſſibus caſtra poſuiſſet: contemplatus ex propinquo ſitum urbis mœniaq;, quæ pars tutiſſima mœnibus erat: quia maxime neglectam cuſtodia uidit: ea potiſſimum aggredi ſtatuit. Comparatis omnibus, quæ ad urbes oppugnandas uſui ſunt: centurionum robora ex toto exercitu delegit: tribunosq; uiros fortes eis præfecit: & milites ſexcentos, quantum ſatis uiſum eſt: attribuit: eosq;, ubi quartæ uigiliæ ſignum cecaniſſet, ad eũ locum ſcalas iuſſit ferre. Porta ibi humilis, et anguſta erat, uia infrequenti per deſertam partem urbis. eá portam ſcalis prius trãſgreſſos, ad murum pergere, et ex interiore parte clauſtra refringere iubet: & tenentes partẽ urbis cornu ſignum dare: ut cæteræ copiæ admouerentur. parata oĩa, atq; inſtructa ſeſe habitu-

*rum. Ea impigre facta. & quod impedimentum agen
tibus fore uidebatur: id maxime ad fallendum iu-
uit. Imber à nocte media coortus cuſtodes, uigilesq;
dilapſos è ſtationibus ſuffugere in tecta coegit: ſoni-
tuq; primo largioris procellæ ſtrepitum demolientium
portam exaudiri prohibuit: lentior deinde, æquali-
orq; accedens auribus, magnam partem hominum ſo-
piuit. Poſteaquam portam tenuerunt: cornicines in
uia paribus interuallis diſpoſitos canere iubent: ut
conſulem excirent. Id ubi factum ex compoſito eſt: ſi-
gna efferri conſul iubet: ac paulo ante lucem per ef-
fractam portam urbem ingreditur. Tum demum ho
ſtes excitati ſunt, iam & imbre conquieſcente, & pro-
pinqua luce. Præſidium in urbe erat Annibalis qnq;
millia fermè armatorum: & ipſi Arpini tria millia
hominum armabant. eos primos Pœni, ne quid ab ter-
go fraudis eſſet: hoſti oppoſuerunt. Pugnatum primo
in tenebris: anguſtisq; uijs eſt: cum Romani non uias
tantum, ſed tecta etiam proxima portæ occupaſſent: ne
peti ſuperne, ac uulnerari poſſent. Cogniti inter ſe q-
dam Arpiniq;, & Romani: atq; inde colloquia cœpta
fieri: percunctantibus Romanis: qd ſibi uellent Ar-
pini? quam ob noxam Romanorum, quod ob meritum
Pœnorum, pro alienigenis ac barbaris Italici aduer-
ſus ueteres ſocios Romanos bellum gererent? & uecti-
galem ac ſtipendiariam Italiam Africæ facerent? Ar-
pinis purgantibus: ignaros omnium ſe uenum à prin
cipibus datos, penè captos oppreſſoſq; à paucis eſſe. Ini
tio orto plures cum pluribus colloqui. poſtremo prætor
arpinus ab ſuis ad conſulem deductus: fideq; data in-*

ter ſigna acieſq́;, Arpini repente pro Romanis aduerſus Carthaginenſes arma uerterunt · Hiſpani quoq; paulo minus mille homines nihil præterea cum conſule pacti, quàm ut ſine fraude punicum emitteretur præſidium: ad conſulem tranſtulerunt ſigna. Carthaginenſibus portæ patefactæ: emiſſiq; cum fide incolumes ad Annibalem Salapiam uenerunt · Arpi ſine clade ullius, præterquam unius ueteris proditoris, noui perfugæ, reſtituti Romanis. Hiſpanis duplicia cibaria dari iuſſa: operáq; eorum forti ac fideli perſæpe Reſp. uſa eſt· Cum conſulum alter in Apulia, alter in Lucanis eſſet: equites CXII nobiles campani per ſpeciem prædandi ex hoſtium agro permiſſu magiſtratuum ab Capua profecti, ad caſtra Romana, quæ ſuper Sueſſulam erant: uenerunt. ſtationi militum qui eſſent dixerunt: colloqui ſeſe cum prætore uelle. Cn. Fuluius caſtris præerat. cui ubi nuntiatum eſt: X ex eo numero iuſſis inermibus deduci ad ſe, ubi quæ poſtularent audiuit: (nihil autem aliud petebant: quàm ut Capua recepta, bona ſibi reſtituerentur) in fidem omnes accepti. Et ab altero prætore Sempronio Tuditano oppidũ Aternum expugnatum. amplius ſeptuaginta millia hominum capta: & æris, argentiq; ſignati aliquantum. Romæ fœdum incendium per duas noctes, ac diem unũ tenuit. ſolo æquata omnia inter Salinas ac portam Carmentalẽ cum Aequimelio, Iugario q; uico. in templis Fortunæ, ac Matris Matutæ, & ſpei extra portam, late uagatus ignis ſacra, profanaq; multa abſumpſit. Eodem anno P. & Cn. Cornelij, cũ in Hiſpania res proſperæ eſſent: multoſq; & ueteres reciperent

ſocios: et nouos adijcerēt: i Africā quoq; ſpē extēderūt. Syphax erat Rex Numidarū, ſubito Carthaginenſibus hoſtis factus. ad eū cēturiones tres legatos miſerunt: qui cum eo amicitiam, ſocietatemq; facerent: & pollicerē= tur, ſi perſeueraret urgere bello Carthaginenſes: gratā eam rem fore ſenatui populoq; romano: et adnixuros: ut in tempore, & bene cumulatam gratiam referant. Grata ea legatio barbaro fuit. collocutusq; cum legatis de ratione belli gerendi, ut ueterum militum uerba au diuit: quàm multarum rerū ipſe ignarus eſſet, ex com paratione tam ordinatæ diſciplinæ animaduertit. Tū primum, ut pro bonis ac fidelibus ſocijs facerent: ora= uit: ut duo legationem referrent ad imperatores ſuos: unus apud ſeſe magiſter rei militaris remaneret. ru- dem ad pedeſtria bella Numidarum gentem eſſe: equis tantùm habilem. ita iam inde à principijs gentis ma- iores ſuos bella geſſiſſe: ita ſe à pueris inſuetos. ſed ha bere hoſtem pedeſtri fidentem marte: cui ſe æquari ro bore uirium uelit. et ſibi pedites comparandos eſſe: & ad id multitudine hominum regnum abundare. ſed armandi, ordinandiq;, & inſtruendi eos, artem igno= rare. omnis, uelut forte congregata, turba ſua inſcia, * ac temeraria eſſet. Facturos ſe in præſentia quod uel let, legati reſpōderunt: fide accepta: ut remitteret extē plo eum: ſi imperatores ſui nō comprobaſſent factum. Q. Statorio nomen fuit: qui ad regem remanſit. Cum duobus Romanis relata, numidasq; legatos in Hiſpa- niam miſit ad accipiendā fidem ab imperatoribus ro= manis. iiſdem mandauit: ut protinus Numidas, qui in- tra portas, ſeu præſidia Carthaginenſium auxiliares

eſſent: ad tranſitionem perlicerent. Et Statorius ex multa iuuentute regi pedites conſcripſit: ordinatosq; proximè morẽ romanũ inſtruẽdo, et decurrẽdo ſigna ſequi, et ſeruare ordines docuit: et operi, alijsq; inſtitutis militaribus ita aſſuefecit: ut breui rex non equiti magis fideret, quàm pediti: collatisq; æquo campo ſignis iuſto prælio carthaginenſem hoſtem ſuperaret. Romanis quoq; in Hiſpania legatorum regis aduentus magno emolumento fuit. nanq; ad famam eorum tranſitione crebræ ab Numidis cœptæ fieri. Ita cum Syphace Romanis iuncta amicitia eſt. Quod ubi Carthaginenſes acceperunt: extemplo ad Galam in parte altera Numidiæ (Maſſyla ea gens uocatur) regnantem legatos mittunt. Filium Gala Maſaniſſam habebat, ſeptem & decem annos natum, cæterum iuuenem ea indole: ut iam tum appareret: eius regnũ opulentius, quàm quod accepiſſet, facturum. Legati, quoniam Syphax ſe Romanis iunxiſſet: ut potentior ſocietate eorum aduerſus reges, populosq; Africæ eſſet: docent: melius fore Galæ quoq; Carthaginẽſibus iungi quamprimum. antequam Syphax in Hiſpaniam, aut Romani in Africam tranſeant: opprimi Syphacem, nihil dum præter nomen ex fœdere romano habentem, poſſe. Facile perſuaſum Galæ, filio depoſcente id bellũ, ut mitteret exercitum. Qui Carthaginẽſiũ legionibus coniunctis, magno prælio Syphacem deuicit. XXX millia eo prælio hominum cæſa dicuntur. Syphax cum paucis equitibus in Mauruſios ex acie Numidas (extremi propè Oceanum aduerſus Gadeis colunt) refugit: affluentibusq; ad famam eius undiq; barbaris, ingenteis bre

ui copias armauit. cum quibus antequam in Hiſpaniã anguſto diremptam freto trajceret: Maſaniſſa cum uictore exercitu aduenit. is'q; ibi cum Syphace ingenti gloria per ſe ſine ullis Carthaginenſium opibus geſſit bellum. In Hiſpania nihil memorabile geſtum: praeterquam quod Celtiberûm iuuentutem eadem mercede, quae pacta cum Carthaginenſibus erat: imperatores romani ad ſe perduxerunt: & nobiliſſimos Hiſpanos ſupra CCC inde in Italiam ad ſolicitandos populares, qui inter auxilia Annibalis erant: miſerunt. Id modo eius anni in Hiſpania ad memoriã inſigne eſt: quod mercenarium militem in caſtris neminem, antequam tum Celtiberos, Romani habuerunt.

DECADIS TERTIAE LIBER QVINTVS.

VM HAEC IN AFRICA, atq; in Hiſpania geruntur: Annibal in agro tarentino æſtatē conſumpſit, ſpe per proditionem urbis Tarentinorum potiundæ. ipſorum interim Salentinorum ignobiles urbes ad eum defecerunt. Eodem tempore in Brutijs ex XII populis, qui anno priore ad Pœnos deſciuerant: Conſentini, & Thurini in fidem populi romani redierunt. & plures rediſſent: ni L. Pōponius Veientanus præfectus ſociū m proſperis aliquot populationibus in agro brutio iuſti ducis ſpeciem nactus, tumultuario exercitu coacto cum Annone conflixiſſet. Magna ibi uis hominum, ſed incondita turbæ agreſtium, ſeruorumq; cæſa, aut capta eſt. minimumq; iacturæ fuit: quod præfectus inter cæteros eſt captus: & tum temerariæ pugnæ author, & ante publicanus, omnibus malis artibus & reipublicæ, & ſocietatibus infidus, damnoſusq;. Sempronius conſul in Lucanis multa prælia parua, haud ullum dignum memoratu fecit: & ignobilia oppida Lucanorum aliquot expugnauit.

Quo diutius trahebatur bellum: & uariabant ſecundæ, aduerſæq; res non fortunam magis, quàm animos hominum: tanta religio, & ea magna ex parte externa, ciuitatem inceſſit: ut aut homines, aut dij repente alij uiderentur facti. nec iā in ſecreto modo, atq; intra

parietes,ab hoſte'q; temnebantur romani ritus: ſed in publico etiã,ac foro,Capitolio'q; mulierũ turba erat, nec ſacrificantium, nec precantium deos patrio more. Sacrificuli,ac uates cœperant hominum mentes. quorũ numerum auxit ruſtica plebs,ex incultis diutino bello,infeſtis'q; agris egeſtate,& metu in urbem compulſa:& quæſtus ex alieno errore facilis:quem uelut ex conceſſæ artis uſu exercebant. Primo ſecretæ bonorũ indignationes exaudiebantur. deinde ad patres etiã, et ad publicam querimoniã exceſſit res. Incuſati grauiter ab ſenatu ædiles,triumuiri'q; capitales, quod non prohiberent: cum emoueri eã multitudinem è foro,ac diſijcere apparatus ſacrorum conati eſſent:haud procul abfuit,quin uiolarentur. Vbi potentius iam eſſe id malum apparuit:quàm ut minores per magiſtratus ſedaretur:M. Aemilio prætori urbis negotium ab ſenatu datum eſt:ut et his religionibus populum liberaret. Is & in concione ſenatus conſultum recitauit:et edixit: ut quicunq; libros uaticinos, precationes'ue,aut artem ſacrificandi conſcriptam haberet:eos libros omnes,literas'q; ad ſe ante Calendas Apriles deferret: neu quis in publico,ſacro'ue loco nouo,aut externo ritu ſacrificaret. Et aliquot publici ſacerdotes mortui eo anno ſunt:L. Cornelius Lẽtulus põtifex maximus,et C. Papyrius C. F. Maſſo pontifex,& P. Furius Philus augur,& C. Papyrius Lemaſſo decemuir ſacrorum. In Lentuli locũ M. Cornelius Cethegus, in Papyrij Cn. Seruilius Cepio,pontifices ſuffecti ſunt. augur creatus L. Quintius Flaminius: decemuir ſacrorum L. Cornelius Lentulus. Comitiorum conſularium iam ap-

petebat tempus. ſed quia conſules à bello intentos auocare non placebat: T. Sempronius conſul comitiorum cauſa dictatorem dixit C. Claudium Centonem. ab eo magiſter equitũ eſt dictus Q. Fuluius Flaccus. Dictator primo comitiali die creauit conſules Q. Fuluiũ Flaccum magiſtrum equitum, et Ap. Claudium Pulchrum: cui Sicilia prouincia in prætura fuerat. Tum prætores creati Cn. Fuluius Flaccus, Claudius Nero, M. Iunius Syllanus, P. Cornelius Sulla. Comitijs perfectis, dictator magiſtratu abijt. Aedilis curulis fuit eo anno cũ M. Cornelio Cethego P. Cornelius Scipio: cui poſt Africanus fuit cognomen. Huic petenti ædilitatem cum obſiſterent tribuni plebis, negantes rationem eius habendam eſſe: quod nondum ad petendum legitima ætas eſſet: ſi me, inquit, omnes quirites ædilem facere uolunt: ſatis annorum habeo. Tãto inde fauore ad ſuffragium ferendum in tribus diſcurſum eſt: ut tribuni repente incœpto deſtiterint. Aedilitia largitio hæc fuit. Ludi Romani pro temporis illius copijs magnifice facti: & diem unum inſtaurati: & cõgij olei in uicos ſingulos dati. L. Iulius, T. Appullus, & M. Fundanius ædiles plebeij aliquot matronas apud populum probri accuſarunt: quaſdam ex eis damnatas in exilium egerunt. Ludi Plebeij per biduum inſtaurati. & Iouis epulũ fuit ludorũ cauſa. Q. Fuluius Flaccus tertium, Ap. Claudius conſulatum ineunt. Et prætores prouincias ſortiti ſunt: P. Cornelius Sulla urbanam, & peregrinam: quæ duorum ante ſors fuerat: Cn. Fuluius Flaccus Apuliam: Claudius Nero Sueſſulã: M. Iunius Syllanus inter cõſules. Conſulibus bel-

lum cum Annibale, & binæ legiones decretæ. alter à Q. Fabio ſuperioris anni conſule, alter à Fuluio Cẽtimalo acciperet. Prætorum, Fuluij Flacci, quæ Luceriæ ſub Aemilio prætore, Claudij Neronis, quæ in Piceno ſub C. Terentio fuiſſent: legiones eſſent. ſupplementum in eas quiſq; ſcriberet ſibi. M. Iunio inter conſules legiones urbanæ prioris anni datæ. T. Sẽpronio Graccho, & P. Sempronio Tuditano imperium, prouinciæq;, Lucani, & Galliæ cum ſuis exercitibus prorogatæ. item P. Lentulo, quà uetus prouincia in Sicilia eſſet: M. Marcello Syracuſæ, & quà Hieronis regnum fuiſſet: T. Octacilio claſſis: Græcia M. Valerio: Sardinia Q. Mutio Scæuolæ: Hiſpaniæ P. et Cn. Cornelijs. Ad ueteres exercitus duæ urbanæ legiones à conſulibus ſcriptæ: ſummaq; trium & uiginti legionum eo anno effecta eſt. Delectum conſulũ M. Poſthumij Pyrgenſis cum magno propè motu rerum factum impedit. Publicanus erat Poſthumius: qui multis annis parem fraude, auaritiaq; neminem in ciuitate habuerat, præter L. Pomponium Veientanum: quem populantem temere agros in Lucanis ductu Hannonis priore anno ceperant Carthaginenſes. Hi, quia publicum periculum erat à ui tempeſtatis in ijs, quæ portarentur ad exercitus: & ementiti erant facta naufragia: & ea ipſa, quæ uera renuntiauerant: fraude ipſorum facta erant, non caſu: in ueteres, quaſſatasq; naues paucis, & parui pretij rebus impoſitis, cum merſiſſent eas in alto, exceptis in præparatas ſcaphas nautis: multiplices fuiſſe merces ementiebantur. Ea fraus indicata M. Aemilio prætori priore anno fuerat: ac p

cum ad ſenatum delata: nec tamen ullo ſenatus conſulto notata: qa patres ordinem publicanorũ in tali tempore offenſum nolebant. populus ſeuerior uindex fraudis erat. excitatiq; tandem duo tribuni plebis, Sp. & L. Caruilijs, cum rem inuiſam infamemq; cernerent: ducentûm millũ æris multam M. Poſthumio dixerũt. cuius certandæ cum dies adueniſſet: conciliumq; tam frequens plebis adeſſet: ut multitudinem area Capitolij uix caperet: perorata cauſa, ſpes una uidebatur eẽ: ſi C. Seruilius Caſca tribunus plebis, q propinquus, cognatusq; Poſthumio erat: prius quàm ad ſuffragiũ tribus uocarentur: itercęſſiſſet. Teſtibus datis, tribuni populum ſummouerunt ſuper re illa, quæ lata eſt: ut ſortirentur, ubi Latini ſuffragiũ ferrent. Interim publicani Caſcæ inſtare, ut concilio diem eximeret. populus reclamare. & forte in cornu primus ſedebat Caſca: cui ſimul metus, pudorq; animum uerſabat. Cum in eo parum præſidij eſſet: turbandæ rei cauſa publicani ꝑ uacuum ui ſummo occupato loco in eos irruperũt, iurgantes ſimul cum populo, tribuniſq;. Nec procul dimicatione res erat: cum Fuluius conſul tribunis, nonne uidetis, inqt, uos in ordinẽ coactos eſſe? & rem ad ſeditionem ſpectare? ni propere dimittitis plebis concilium. Plebe dimiſſa, ſenatus uocatur: & conſules referunt de concilio plebis turbato ui atq; audacia publicanorum. Marcum Furium Camillum, cuius exilium ruina urbis ſecuta fuerit: damnari ſe ab ingratis ciuibus paſſum eſſe. Decemuiros ante eum, quorum legibus ad eã diem uiuerent: multos poſtea principes ciuitatis iudiciũ de ſe populi paſſos. Poſthumiũ Pyrgenſem

ſuffragium populo per uim extorſiſſe: concilium plebis ſuſtuliſſe: tribunos in ordinem coegiſſe: cōtra populum romanum aciem introduxiſſe: locum occupaſſe: ut tribunos à plebe intercluderet: tribus in ſuffragium uocari prohiberet. nihil aliud à cæde ac dimicatione cōtinuiſſe homines, niſi patientiam magiſtratuū: quod ceſſerint in præſentia furori atq; audaciæ paucorum: uinciq; ſe, ac populum romanum paſſi ſint: & comitia, quæ reus ui, atq; armis prohibiturus erat: ne cauſa quærentibus dimicationem daretur: uoluntate ipſius ſuſtulerint. Hæc cū ab optimo quoq; pro atrocitate rei acta eſſent: uimq; eam contra rempublicam pernicioſo exēplo factam ſenatus decerneret: confeſtim Caruilij Tr. Pl. omiſſa multæ certatione, rei capitalis diem Poſthumio dixerunt: ac ni uades daret: prehendi à uiatore, atq; in carcerem duci iuſſerunt. Poſthumius uadibus datis, non affuit. Tribuni uocauerunt plebem: quæ ita ſciuit. Si M. Poſthumius ante Cal. Maias non prodiſſet: citatuſq; eo die non reſpondiſſet: neq; excuſatus eſſet: uideri eum in exilio eſſe: bonaq; eius uenire: ipſi aqua, & igni placere interdici. Singulis deinde eorū, qui turbæ ac tumultus concitatores fuerant: rei capitalis diem dicere, ac uades poſcere cœperunt. primo non dantes, deinde etiam eos, qui dare poſſent: in carcerem conijciebant. cuius rei periculum uitātes pleriq; in exiliū abierunt. Hunc fraus publicanorū, deinde fraudem audacia protegens, exitum habuit. Comitia inde pontifici maximo creando ſunt habita. Ea comitia nouus pontifex M. Cornelius Cethegus habuit. Tres ingenti certamine petierunt: Q. Fuluius Flaccus con-

ſul: qui

ſul: qui & ante bis conſul, & cenſor fuerat: & T. Mãlius Torquatus, & ipſe duobus conſulatibus, & cenſura inſignis: & Licinius Craſſus: qui ædilitatem curulem petiturus erat. Hic ſenes, honoratosq; iuuenis in eo certamine deuicit. Ante hunc intra centum annos & uiginti nemo, præter P. Cornelium Caluſſam, pontifex maximus creatus fuerat: qui ſella curuli non ſediſſet. Conſules cum ægre delectum conficerent: quod inopia iuniorum non facile in utrunq;, ut & nouæ urbanæ legiones, & ſupplementum ueteribus ſcriberetur: ſufficiebat: ſenatus abſiſtere eos incœpto uetuit: et triumuiros binos creari iuſſit: alteros: q citra: alteros: qui ultra quinquageſimum lapidem in plateis, forisq;, & in conciliabulis omnem copiam ingenuorum inſpicerent: & ſi qui roboris ſatis ad ferenda arma habere uiderentur: etiam ſi nondum militari ætate eſſēt: milites facerent. Tribuni plebis, ſi ijs uederetur: ad populum ferrent: ut qui minores ſeptem et decem annis ſacramento dixiſſent: ijs perinde ſtipendia procederēt: ac ſi ſeptem & uiginti annorum, aut maiores, milites facti eſſent. Ex hoc ſenatus conſulto creati triumuiri bīni conquiſitionem ingenuorum per agros habuerunt.

Eodem tempore ex Sicilia literæ M. Marcelli de poſtulatis militum, qui cum P. Lentulo militabant: in ſenatu recitatæ ſunt. Cānēſis reliquiæ cladis: hic exercitus erat, relegatus in Siciliam: ſicut ante dictum eſt: ne ante punici belli finem in Italiam reportaretur. Hi permiſſu Lentuli primores equitum, centurionumq;, & robora ex legionibus peditum, legatos in hyberna ad M. Marcellum miſerunt. è quibus unus poteſtate di-

cendi facta. Conſulem te M. Marcelle in Italiã adiſſemus: cum primum de nobis, etſi non iniquum, certe triſte ſenatus conſultum factum eſt: niſi hoc ſperaſſemus: in prouinciam nos morte regum turbatam ad graue bellum aduerſus Siculos ſimul, Pœnosq́; mitti: & ſanguine noſtro, uulneribusq́; magiſtratibus ſatisfacturos eſſe: ſicut patrũ memoria qui capti à Pyrrho ad Heracleam erant: aduerſus Pyrrhum ipſum pugnantes ſatisfecerunt. quanquam quod ob meritum noſtrum ſuccenſuiſtis patres conſcripti nobis? aut ſuccenſetis? Ambos mihi conſules, & uniuerſum ſenatum intueri uideor: cum te M. Marcelle intueor. quem ſi ad Cannas conſulem habuiſſemus: melior & reipublicæ, & noſtra fortuna eſſet. Sine quæſo prius quàm de conditione noſtra queror: noxam, cuius arguimur: nos purgare. Si non deũm ira, nec fato, cuius lege immobilis rerũ humanarum ordo ſeritur: ſed culpa perijmus ad Cannas: cuius tandem ea culpa fuit? militum? an imperatorum? Equidem miles nihil unquam dicam de imperatore eo: cui præſertim gratias ſciam ab ſenatu actas: quod non deſperauerit de republica: cui poſt fugam actam ſit per omnes annos prorogatum imperium. Cæteros item ex reliquijs cladis eius, quos tribunos militum habuimus: honores petere, & gerere, & prouincias obtinere, audiuimus. An uobis, ueſtrisq́; liberis ignoſcitisq́; facile patres conſcripti? in hæc uilia capita ſæuitis? & conſuli, primoribusq́; alijs ciuitatis fugere, cum ſpes alia nulla eſſet: turpe non fuit? milites utiq; morituros in aciem miſiſtis? Ad Alliã propè omnis exercitus fugit: ad Furcas Cau

dinas ne expertus quidem certamen, arma tradidit hoſti: (ut alias pudendas clades exercituum taceam) tamen tantum abfuit ab eo: ut illa ignominia ijs exercitibus inureretur: ut ea urbs Roma per eum exercitum, qui ab Allia Veios transfugerat: recuperaretur: & caudinæ legiones, quæ ſine armis redierant Romam: armatæ remiſſæ in Samnium, eundem illum hoſtem ſub iugum miſerint: qui hac ſua ignominia lætatus fuerat. Cannenſem uero quiſquam exercitum fugæ, aut pauoris inſimulare poteſt? ubi plus quinquaginta millia hominum ceciderunt? unde conſul cum equitibus quinquaginta fugit? unde nemo ſupereſt: niſi quem hoſtis cædendo feſſus reliquit? Cum captiuis redemptio negabatur: nos uulgo homines laudabant: quod reipublicæ nos ſeruaſſemus: quod ad conſulem Venuſiam rediſſemus: & ſpeciem iuſti exercitus feciſſemus. Nunc deteriore conditione ſumus: quàm apud patres noſtros fuerant captiui. quippe illis arma tantum, atq; ordo militandi, locusq;, in quo tenderent: in caſtris eſt mutatus. quæ tamen ſemel nauata reipublicæ opera, & uno felici prælio recuperarunt. nemo eorum relegatus in exilium eſt: nemini ſpes emerendi ſtipendia adempta. hoſtis deniq; eſt datus: cum quo dimicantes, aut uitam ſemel, aut ignominiam finirent. Nos, quibus, niſi quod commiſimus ut qſquam ex cannenſi acie miles romanus ſupereſſet: nihil obijci poteſt: non ſolum à patria procul, Italiáq;, ſed ab hoſte etiam relegati ſumus: ubi ſeneſcamus in exilio: ne qua ſpes, ne qua occaſio abolendæ ignominiæ, ne qua placandæ ciuium iræ, ne qua denique benemo-

riendi ſit. Neq; ignominiæ finem, nec uirtutis præmiũ petimus: modo experiri animũ, et uirtutẽ exercere liceat. laborẽ, et periculũ petimus: ut uirorũ, ut militũ officio fungamur. Bellũ in Sicilia iã alterum annũ ĩgẽti dimicatiõe geritur: urbes alias Pœnus, alias Romanus expugnat: pediũt, & equitũ acies cõcurrũt: ad Syracuſas terra mariq; res geritur: clamorem pugnãtium, crepitumq́; armorum exaudimus reſides ipſi, ac ſegnes: tanquam nec manus, nec arma habeamus. Seruorum legionibus T. Sempronius conſul toties iam cum hoſte ſignis collatis pugnauit. operæpretium habent libertatem, ciuitatemq́;. pro ſeruis ſaltem ad hoc bellum emptis nobis ſimul congredi cum hoſte liceat: & pugnando quærere libertatem. Vis tu mari, uis terra, uis acie, uis urbibus oppugnãdis experiri uirtutem? aſperrima quæq; ad laborẽ, periculũq́; depoſcimus: ut quod ad Cannas faciundum fuit: quàm primum fiat. quoniam quicquid poſtea uiximus: id omne deſtinatũ ignominiæ eſt. Sub hæc dicta ad genua Marcelli procubuerũt. Marcellus id nec iuris, nec poteſtatis ſuæ eſſe dixit. ſenatui ſcripturum ſe: omniaq́; de ſententia patrum facturum eſſe. Hæ literæ ad nouos conſules allatæ: ac per eos in ſenatu recitatæ ſunt. conſultusq́; de his literis ita decreuit ſenatus. Militibus, qui ad Cãnas commilitones ſuos pugnantes deſeruiſſent: ſenatui nihil uideri Remp. committendam eſſe. ſi M. Claudio proconſuli aliter uideretur: faceret quod è Rep. fideq; ſua duceret: dum ne quis eorum munere uacaret: neu dono militari uirtutis ergô donaretur: neu in Italiã reportaretur: donec hoſtis intra Italiam eſſet. Comitia

deinde à prætore urbano de ſenatus ſententia, plebiſq; ſcito ſunt habita. quibus creati ſunt quinqueuiri muris, turribuſq; reficiendis: & triumuiri bini: uni ſacris conquirendis, doniſq; perſignandis: alteri reficiendis ædibus Fortunæ, & Matris Matutæ intra portam Carmentalem: ſed & Spei extra portam: quæ priore anno incendio conſumptæ fuerat. Tempeſtates fœdæ fuere. In Albano monte biduum continenter lapidibus pluuit. Tacta de cœlo multa: duæ in Capitalio ædes: uallum in caſtris multis locis ſupra Sueſſulam: & duo uigiles exanimati. murus, turreſq; quædam Cumis non ictæ modo fulminibus, ſed etiam decuſſæ. Reate ſaxum ingens uiſum uolitare: ſol rubere ſolito magis, ſanguineoq; ſimilis. Horum prodigiorum cauſa diem unum ſupplicatio fuit: & per aliquot dies conſules rebus diuinis operam dederunt: & per eoſdem dies ſacrum nouendiale fuit. Cum Tarentinorũ defectio iam diu & in ſpe Annibali, & in ſuſpicione Romanis eſſet: cauſa forte extrinſecus maturandæ eius interuenit. Phileas Tarentinus diu iã per ſpeciẽ legationis Romæ cum eſſet: uir inquieti animi, & minime otium, quo tum diutino ſeneſcere uidebatur: patientis, aditum ſibi ad obſides Tarentinos inuenit. Cuſtodiebantur in atrio Libertatis minore cura: qa nec ipſis, nec ciuitati eorum fallere Romanos expediebat. Hos crebris colloquijs ſolicitatos, corruptis æditius duobus, cum primis tenebris cuſtodia eduxiſſet: ipſe comes occulti itineris factus profugit. Luce prima uulgata per urbem fuga eſt: miſſiq; qui ſequerentur, à Tarracina comprehenſos omnes retraxerunt. deducti in comi-

tio: uirgisq́; approbante populo cæſi, de ſaxo deijciuntur. Huius atrocitas pœnæ duarum nobiliſſimarum in Italia græcarum ciuitatum animos irritauit, tum publice, tum etiam ſingulos priuatim: ut qſq; tam fœde interemptos aut propinquitate, aut amicitia contingebat. Ex ijs tredecim ferè nobiles Tarentini coniurauerunt: quorum principes Nico, & Philomenes erant. Hi prius quàm aliquid mouerent, colloquendum cum Annibale rati, nocte per ſpeciem uenandi urbe egreſſi ad eum proficiſcuntur. & cum haud procul caſtris abeſſent: cæteri ſylua propè uiam ſeſe occuluerunt: Nico, & Philomenes progreſſi ad ſtationes, comprehenſiq́;, ultro id petentes, ad Annibalem deducti ſunt. Qui cum & cauſas conſilij ſui, & quid pararent, expoſuiſſent: collaudati, oneratiq́; promiſſis iubentur, ut fidem popularibus facerent prædandi cauſa ſe urbe egreſſos: pecora Carthagnenſium, quæ paſtum propulſa eſſent: ad urbem agere. tuto, ac ſine certamine id facturos, promiſſum eſt. Conſpecta ea præda iuuenum eſt: minusq; iterum, ac ſæpius id eos audere, miraculo fuit. Congreſſi cum Annibale rurſus fide ſanxerunt: liberos Tarentinos leges, ſuaq; omnia habituros: neq; ullum uectigal Pœno penſuros: præſidium'ue inuitos recepturos: prodita præſidia Carthagnenſium fore. Hæc ubi conuenerunt: tunc uero Philomenes conſuetudinem nocte egrediundi, redeundiq́; in urbem frequentiorem facere: (& erat uenandi ſtudio inſignis) canesq;, & alius apparatus ſequebatur: captumq́; fermè aliqd, aut ab hoſte ex præparato ablatum reportando, donabat aut præfecto, aut cu-

ſtodibus portarum. nocte maxime commeare propter metum hoſtium credebant. Vbi iam eò conſuetudinis adducta res eſt: ut quocunq; noctis tempore ſibilo dediſſet ſignum: porta aperiretur: tempus agendæ rei Annibali uiſum eſt. Tridui uia aberat. ubi, quo minus mirum eſſet uno, eodem'q; loco ſtatiua eum tam diu habere: ægrum ſimulabat. Romanis quoq;, qui in præſidio Tarenti erant: ſuſpecta eſſe iam ſegnis mora eius deſierat. Cæterum poſtea quam Tarentum ire conſtituit: decem millibus peditum, atq; equitum, quos in expeditione uelocitate corporum, ac leuitate armorum aptiſſimos eſſe ratus eſt: electis, quarta uigilia noctis ſigna mouit. præmiſſis'q; octuaginta ferè numidis equitibus præcepit: ut diſcurrerent circa uias: perluſtrarent'q; omnia oculis: ne quis agreſtium procul ſpectator agminis falleret: prægreſſos retraherent: obuios occiderent: ut prædonum magis, quàm exercitus accolis ſpecies eſſet. ipſe raptim agmine facto, quindecim fermè millium ſpatio caſtra ab Tarento poſuit. & ne ibi quidem nuntiato quò pergerent, tantum conuocatos milites monuit: uia omnes irent: nec diuerti quenquam, aut excedere ordinem agminis paterentur: & in primis intenti ad imperia accipienda eſſent: neu quid niſi ducum iuſſu facerent. ſe in tempore editurum, quæ uellet agi. Eadem fermè hora Tarentum fama peruenerat: numidas equites paucos populari agros: terrorem'q; late agreſtibus inieciſſe. Ad quem nuntium nihil ultra motus præfectus romanus: quàm ut partem equitum poſtero die luce prima iuberet exire ad arcendum populationibus hoſtem. in-

terea adeo nihil obedienter curatum eſt: ut contra pro argumento fuerit illa procurſatio Numidarum: Annibalem, exercitumq́; caſtris non mouiſſe. Annibal concubia nocte mouit. dux Philomenes erat cum ſolito captæ uenationis onere. cæteri proditores ea, quæ compoſita erant: expectabant. Conuenerat autem: ut Philomenes portula aſſueta uenationē inferēs armatos induceret: parte alia portā Temenitida adiret Annibal. ea mediterranea regione orientem ſpectabat: aliquantum intra mœnia includitur. Cum portæ appropinquaret: editus ex compoſito ignis ab Annibale eſt: refulſitq́;. idem reditum ab Nicone ſignum. extinctæ deinde utrinq; flammæ ſunt. Annibal ſilentio ducebat ad portam. Nico ex improuiſo ad portas ſopitos uigiles in cubilibus ſuis obtruncat: portamq́; aperit. Annibal cum peditum agmine ingreditur: equites ſubſiſtere iubet: ut quo res poſtulet, occurrere libero campo poſſent. Et Philomenes portulæ parte alia, qua commeare aſſuerat: appropinquabat. nota uox eius, & familiare iam ſignum cum excitaſſet uigilem, dicentis, uix ſuſtinere grandis beſtiæ onus: portula aperitur. inferentes aprum duos iuuenes ſecutus ipſe cum expedito uenatore, uigilem incautius miraculo magnitudinis in eos qui ferebant uerſum, uenabulo traijcit. ingreſſi deinde triginta ferè armati cæteros uigiles obtruncant: refringuntq́; portam maximā. & agmen ſub ſignis cōfeſtim irrupit. inde cum ſilentio in forum ducti, Annibali ſeſe coniunxerunt. Tum duo millia Gallorū Pœnus in treis diuiſa partes per urbem dimittit. Tarentinos, & Afros quammaxime frequentia occupare iu-

bet. tumultu orto, Romanos paſſim cædi: oppidanis par ci. ſed ut fieri id poſſet: præcipit iuuenibus tarentinis: ut ubi quem ſuorum procul uidiſſent: quieſcere, & ſilere, ac bono animo eſſe iuberent. Iam tumultus erat, clamorq́;: qualis eſſe in capta urbe ſolet: ſed quid rei eſſet, nemo ſatis pro certo ſcire. Tarẽtini Romanos ad diripiendã urbem credere coortos. Romanis ſeditio aliqua cum fraude uideri ab oppidanis mota. Præfectus primo excitatus tumultu i portum effugit: inde acceptus ſcapha in arcẽ confugit. Terrorem et tuba audita ex theatro faciebat. nã et romana erat, à proditoribus ad hoc ipſum præparata: & inſcienter à Græco inflata, qs, aut qbus ſignũ daret, incertum efficiebat. Vbi illuxit: et Romanis punica, et gallica arma cognita tũ dubitationẽ exemerunt: et Græci Romanos paſſim cæde ſtratos cernentes, ab Annibale captam urbem ſenſerunt. Poſtquam lux certior erat: & Romani qui cædibus ſuperfuerant: in arcem confugerant: conticeſcebatq́; paulatim tumultus: tum Annibal Tarẽtinos ſine armis conuocare iubet. Conuenere omnes: præterquã qui cedentes in arcem Romanos ad omnem adeundã ſimul fortunam perſecuti fuerant. Ibi Annibal benigne allocutus Tarentinos, teſtatusq́;, quæ præſtitiſſet ciuibus eorum: quos ad Traſimenum, aut ad Cannas cepiſſet: ſimul in dominationem ſuperbam Romanorum inuectus, recipere ſe in domos ſuas quenq; iuſſit: & foribus nomẽ ſuũ inſcribere. ſe domos eas, quæ inſcriptæ nó eſſent: ſigno extẽplo dato, diripi iuſſurũ. ſi quis in hoſpitio ciuis romani (uacuas autẽ cernebat domos) nomen inſcripſiſſet: eũ ſe pro hoſte habiturũ. Cócione di-

miſſa, cũ titulis notatæ fores diſcrimẽ pacatæ ab hoſti li domo feciſſent: ſigno dato, ad diripiẽda hoſpitia romana paſſim diſcurſum eſt. et fuit prædæ aliquantum. Poſtero die ad oppugnandã arcẽ ducit. quam cũ et mari, quo in Peninſulæ modum pars maior circunluitur: & præaltis rupibus, & ab ipſa urbe muro & foſſa ingenti ſeptam uideret: eoq; nec ui, nec operibus expugnabilem eſſe: ne aut ſeipſum cura tuendi Tarentinos à maioribus rebus moraretur: aut in relictos ſine ualido præſidio Tarentinos impetum ex arce, cum uellent, Romani facerent: uallo urbem ab arce interſepire ſtatuit: non ſine illa etiam ſpe: cum prohibentibus opus Romanis manum poſſe conſeri: & ſi ferocius procurriſſent: magna cæde ita attenuari præſidij uires: ut facile per ſe ipſi Tarentini urbem ab ijs tueri poſſent. Vbi cœptum opus eſt: patefacta repente porta, in munienteis impetum fecerunt Romani. pelliq; ſe ſtatio paſſa eſt: quæ pro opere erat: ut ſucceſſu creſceret audacia: pluresq;, & longius pulſos perſequerentur. Tum ſigno dato coorti undiq; Pœni ſunt: quos inſtructos ad hoc Annibal tenuerat. nec ſuſtinuere impetum Romani. ſed ab effuſa fuga loci anguſtiæ eos, impedimentaq; alia opere iam cœpto, alia apparatu operis, morabantur. plurimi in foſſam præcipitati: occiſiq; ſunt plures in fuga, quàm in pugna. Inde et opus nullo prohibente fieri cœptum. foſſa ingens ducta: & uallum intra eam erigitur: modicoq; poſt interuallo murum etiam eadem regione addere parat: ut uel ſine præſidio tueri ſe aduerſus Romanos poſſent. reliquit tamen modicum præſidium: ut ſimul interficien-

do muro adiuuaret. ipſe profectus cum cæteris copijs ad Galeſum flumen (quinq; millia ab urbe abeſt, poſuit caſtra. Ex ijs ſtatiuis regreſſus ad inſpiciendum opus, quod aliquantum opinione eius celerius creuerat: ſpem cepit etiam arcem expugnari poſſe. Et eſt non altitudine, ut cætera, tuta: ſed loco plano poſita: & ab urbe muro tantum, ac foſſa diuiſa. Cum iam machinationum omni genere, & operibus oppugnaretur: miſſum à Metaponto præſidiū Romanis fecit animum: ut nocte ex improuiſo opera hoſtium inuaderent. alia diſiecerunt: alia igni corruperunt. iſq; finis Annibali fuit ea parte arcem oppugnandi. Reliqua erat in obſidione ſpes: nec ea ſatis efficax. quia arcem tenentes, quà in peninſula poſita imminet faucibus portus: mare liberum habebant: urbs contra excluſa maritimis commeatibus: propiusq; inopiam erant obſidentes, quàm obſeſſi. Annibal conuocatis principibus tarẽtinis omnes præſentes difficultates expoſuit: neq; arcis tam munitæ expugnandæ uiam cernere: neque in obſidione quicquam habere ſpei: donec mari potiantur hoſtes. quod ſi naues ſint: quibus commeatus inuehi prohibeant: extemplo aut abſceſſuros, aut dedituros ſe hoſtes. Aſſentiebantur Tarentini. cæterum ei, qui conſilium afferret: opem quoq; in eam rem afferendam eſſe cenſebant. punicas enim naues ex Sicilia acitas id poſſe facere. ſuas, quæ ſinu exiguo intercluſæ eſſent: cum clauſtra portus hoſtis haberet: quemadmodum inde in apertum mare euaſuras? Euadent, inquit Annibal. multa, quæ impedita natura ſunt: conſilio expediuntur. urbem enim in campo ſitam habetis: pla-

næ, & ſatis latæ uiæ patent in omneis partes. uia, quæ in portum per mediam urbem ad mare tranſmiſſa eſt: plauſtris tranſuehãm naues haud magna mole. & mare noſtrum erit: quo nunc hoſtes potiuntur: & illinc mari, hinc terra circunſedebimus arcem. immo breui, aut relictam ab hoſtibus, aut cum ipſis hoſtibus capiemus. Hæc oratio non ſpem modo effectus, ſed ingentem etiam ducis admirationem fecit. Cõtracta extemplo undiq; plauſtra: iunctaq; inter ſe: et machinæ ad ſubducendas naues admotæ: munitumq; iter: quo faciliora plauſtra, minorq; moles in trãſitu eſſet. iumenta inde, et homines contracti: et opus impigre cœptũ. paucosq; poſt dies claſſis inſtructa, ac parata circunuehitur arcem: & ante ipſum portum anchoras iacit. Hunc ſtatum rerum Annibal Tarenti reliquit: regreſſus ipſe in hyberna. Cæterum defectio Tarentinorum utrum priore anno, an hoc facta ſit: in diuerſum authores trahunt. plures, propioresq; ætate memoriæ rerum hoc anno tradunt factam. Romæ conſules, prætoresq; uſq; ante diẽ quitũ Cal. Maias Latinæ tenuerũt. eo die perpetrato ſacro ĩ monte, in ſuas quiſq; prouincias proficiſcuntur. Religio deinde noua obiecta eſt ex carminibus martianis. Vates hic Martius illuſtris fuerat. & cum inquiſitio priore anno ex ſenatus conſulto talium librorum fieret: in M. Aemilij prætoris urbis, qui eam rem agebat: manus uenerant. is protinus nouo prætori Sullæ tradiderat. Ex huius Martij duobus carminibus alterius poſtea eſt aucta dediti cum rato authoritas euentu alteri quoq;, cuius nondum tempus uenerat: afferebat fidem. Priore carmi-

ne cannenſis prædicta clades in hæc ferè uerba erat. Amnem Troiugena Cannam Romane fuge: ne te alienigenæ cogant in cāpo Diomedis cōſerere manus. Sed neq; credes tu mihi: donec compleris ſanguine campum: multaq; millia occiſa tua deferat amnis in pontum magnum ex terra frugifera: piſcibus, atq; auibus, feriſq;, quæ incolunt terras, ijs fiat eſca caro tua. Nam mihi ita Iupiter fatus eſt. Et Diomedis Argiui campos, & Cannam flumen, qui militauerant in ijs locis: iuxta, atq; ipſam cladem, agnoſcebant. Tum alterū carmen recitatum: nō eo tantū obſcurius: qa incertiora futura præteritis ſunt: ſed pplexius ēt ſcripturæ genere. Hoſtes Romani ſi expellere uultis, uomicamq;: quæ gentium uenit longe: Apollini uouendos cenſeo ludos: qui quotannis comiter Apollini fiant. cum populus dederit ex publico partem: priuati uti conferant pro ſe, ſuiſq;. ijs ludis faciendis præerit prætoris: qui ius populo, plebiq; dabit ſummum. Decemuiri græco ritu hoſtijs ſacra faciant. Hæc ſi recte faxitis: gaudebitis ſemper: fietq; res ueſtra melior. Nam is diuus extinguet perduelles ueſtros: qui ueſtros cāpos paſcit placide.

Ad id carmen explanandū diem unū ſumpſerūt. poſtero die ſenatus cōſultū factū ē: ut decēuiri libros de ludis Apollini, req; diuina facienda inſpicerēt. Ea cū inſpecta, relataq; ad ſenatū eſſent: cenſuerūt patres: Apollini ludos uouēdos, faciēdoſq;: et quādo ludi facti eſſēt: duodecī millia æris prætori ad rē diuinā, et duas hoſtias maiores dādas. Alterū ſenatus cōſultū factum eſt: ut decemuiri ſacra græco ritu facerent: ijſq; hoſtijs Apollini boue aurato, et capris duabus albis auratis:

Latonæ boue fœmina aurata. Ludos prætor ĩ circo maximo cũ facturus eſſet: edixit: ut populus per eos ludos ſtipẽ Apollini, quantã commodũ eẽt, conferret. Hæc eſt origo ludorum Apollinarium, uictoriæ, non ualetudinis ergô, ut pleriq; rentur, uotorum. factosq́; populus coronatus ſpectauit. matronæ ſupplicauere. uulgo apertis ianuis in propatulo epulati ſunt: celeberq́; dies omni cærimoniarum genere fuit. Cum Annibal circa Tarentum, conſules ambo in Samnio eſſent: ſed circunſeſſuri Capuam uiderentur: quod malum diuturnæ obſidionis eſſe ſolet: iam famem Campani ſentiebant: quia ſementem facere prohibuerant eos romani exercitus. itaq; legatos ad Annibalem miſerunt, orãtes: ut prius quàm conſules in agros ſuos educerent legiones: uiæq; omnes hoſtium præſidijs inſiderentur: frumentum ex propinquis locis conuehi iuberet Capuam. Annibal Hannonem ex Brutijs cum exercitu in Campaniam tranſire, & dare operam ut frumenti copia fieret Campanis: iuſſit. Hanno ex Brutijs profectus cum exercitu, uitabundus caſtra hoſtium, conſulesq́;, q in Samnio erant: cum Beneuento iam appropinquaret: tria paſſuum millia ab ipſa urbe loco edito caſtra poſuit. inde ex ſocijs circa populis, quo æſtate comportatum erat: deuehi frumentum in caſtra iuſſit, præſidijs datis: quæ commeatus eos proſequerentur. Capuã inde nuntium miſit: qua die ad accipiendum frumentum præſto eſſent, omni undiq; genere uehiculorum, iumentorumq́; ex agris contracto. Id pro cætera ſecordia, negligentiaq́; à Campanis actum. paulo plus CCCC uehicula miſſa: & pauca præterea iumen-

ta. ob id caſtigatis ab Hannone, quod ne fames qdem, quæ mutas accenderet beſtias: curam eorum ſtimulare poſſet: alia producta dies ad frumentum maiore apparatu petendum. Ea omnia, ſicut acta erant: cum enuntiata Beneuentanis eſſent: legatos decem extemplo ad conſules (circa Bouianum caſtra Romanorum erant) miſerunt. Qui cum auditis quæ ad Capuam agerentur, inter ſe comparaſſent: ut alter in Campaniam exercitum duceret: Fuluius, cui ea prouincia euenerat: profectus nocte Beneuentum, mœnia eſt ingreſſus. Ex propinquo cognoſcit: Hannonem cum exercitus parte profectum frumentatum: duo millia plauſtrorum, inconditam, inermemq; aliam turbam aduenisse: per tumultum, ac trepidationem omnia agi: caſtrorumq; formam, & militarem ordinem, immiſtis agreſtibus ijs ex terris, ſublatum. His ſatis compertis, conſul militibus edicit: ſigna tantum, armaq; in proximam noctem expedirent: caſtra punica oppugnanda eſſe. Quarta uigilia profecti, ſarcinis omnibus, impedimentisq; Beneuenti relictis, paulo ante lucem cum ad caſtra perueniſſent: tantum pauoris iniecerunt: ut ſi in plano caſtra poſita eſſent: haud dubie primo impetu capi potuerint. altitudo loci, & munimenta defenderunt: quæ nulla ex parte adiri, niſi arduo ac diffiali aſcenſu poterant. Luce prima prælium ingens accenſum eſt. nec uallum modo tutantur Pœni: ſed, ut quibus locus æquior eſſet: deturbant nitenteis per ardua hoſtes. Vicit tamen omnia pertinax uirtus: & aliquot ſimul partibus ad uallum, ac foſſas peruentum eſt: ſed cum multis uulneribus, ac militum

pernicie. Itaq; conuocatis tribunis militum conſul abſiſtendum temerario incœpto ait. tutius ſibi uideri: reduci eo die exercitum Beneuentum: dein poſtero caſtris ſe hoſtium iungi: ne exire inde Campani, ne'ue Hanno regredi poſſet. id quo facilius obtineatur: collegã quoq;, & exercitum eius ſe acciturum: totum'q; eò uerſuros bellum. Hæc conſilia ducis, cum iam receptui caneret: clamor militum aſpernantium tam ſegne imperium diſiecit. Proxima portæ hoſtium erat cohors peligna. cuius præfectus Vibius ereptum uexillum tranſuallũ hoſtiũ traiecit. execratus inde ſe'q;, et cohortem, ſi eius uexilli hoſtes potiti eſſent: princeps ipſe per foſſam, uallum'q; in caſtra irrumpit. Iam'q; intra uallum Peligni pugnabant: cum altera parte Valerio Flacco tribuno militum tertiæ legionis exprobrãte Romanis ignauiã, qui socijs captorum caſtrorum concederent decus: T. Pedanius princeps primus centurio, cum ſignifero ſignum ademiſſet: iam hoc ſignum, & hic centurio, inquit, intra uallum hoſtium erit: ſequantur qui capi ſignum ab hoſte prohibituri ſunt. Manipulares ſui primum tranſcendentem foſſam, dein legio tota ſecuta eſt. Iam & conſul ad conſpectum tranſgredientium uallum mutatuto conſilio, ab reuocandis ad incitandos hortandos'q; uerſus milites, oſtendere in quanto diſcrimine, ac periculo fortiſſima cohors ſociorum, & ciuiũ legio eſſet. Itaq; pro ſe quiſq; omnes per æqua, atq; iniqua loca, cum undiq; tela conijcerentur: arma'q;, et corpora hoſtes obijcerent: peruadunt: irrumpunt'q;. multi uulnerati, etiam quos uires, ſanguis'q; deſereret: ut intra uallum hoſtium caderent: nitebantur. Capta itaq;

momento

momento temporis, uelut in plano ſita, nec permunita, caſtra. Cædes inde, non iam pugna erat: omnibus intra uallum permiſſis. ſupra ſex millia hoſtium cæſa. ſupra ſeptem millia capiuntur, cum frumentatoribus campanis, omniq; plauſtrorum et iumẽtorũ apparatu. capta & alia ingens præda fuit: quam Hanno, populabundus paſſim cum iſſet: ex ſociorum populi romani agris traxerat. Inde deiectis hoſtium caſtris, Beneuentum reditũ eſt. prædamq; ibi ambo conſules (nã et Ap. Claudius eò poſt paucos dies uenit) uendiderunt: diuiſeruntq;. et donati: quorum opera caſtra hoſtium capta erant: ante alios Vibius Pelignus, & T. Pedanius princeps tertiæ legionis. Hãno ab Comino Cerito, quò nuntiata caſtrorum clades eſt: cum paucis frumentatoribus, quos forte ſecum habuerat: fugæ magis, quàm itineris modo in Brutios redijt. Et Campani audita ſua pariter, ſociorumq; clade, legatos ad Annibalem miſerunt: qui nuntiarent: duos conſules ad Beneuentum eſſe: diei iter à Capua: tantum non ad portas, & muros bellum eſſe. ni propere ſubueniat: celerius Capuam, quàm Arpos, in poteſtatem hoſtiũ uenturã. ne Tarentum quidem, nonmodo arcem, tanti debere eſſe: ut Capuam, quam Carthagini æquare ſit ſolitus: deſertam, indefenſamq; populo romano tradat. Annibal curæ ſibi fore rem campanam pollicitus, in præſentia duo millia equitum cum legatis mittit: quo præſidio agros populationibus poſſent prohibere. Romanis interim, ſicut aliarum rerum, arcis tarentinæ, præſidijq;, quod ibi obſideretur: cura eſſe. C. Seruilius legatus ex authoritate patrum à P. Cornelio prætore

in Hetruriam ad frumentum coemendum miſſus, cum aliquot nauibus honuſtis in portum tarentinum in=
* ter hoſtium cuſtodias peruenit. Cuius aduentu qui ante in exigua ſpe uocati ſæpe ad tranſitionem ab hoſtibus per colloquia erant: ultro ad tranſeundum hoſtes uocabant, ſollicitabantq;: (& erat ſatis ualidum præſidium) traductis ad arcem Tarenti tuendam, qui Metaponti erant, militibus. Itaq; Metapontini extemplo metu, quo tenebantur, liberati ad Annibalem defecere. Hoc idem eadem ora maris & Thurini fecerunt. mouit eos non Tarentinorum magis defectio, Metapontinorumq;: quibus indidem ex Achæia oriundi etiã cognatione iuncti erant: quàm ira in Romanos, propter obſides nuper interfectos. Eorum amici, cognatiq; literas ac nuntios ad Hannonem, Magonemq;, qui in propinquo in Brutijs erant: miſerunt: ſi exercitum ad mœnia admouiſſent: ſe in poteſtatem eorum urbẽ tradituros eſſe. M. Attinius Thurij cum modico præſidio præerat: quem facile elici ad certamen temere ineundum rebantur poſſe, non tam militum, quos perpaucos habebat: fiducia, quàm iuuentutis thurinæ. eam ex induſtria centuriauerat, armaueratq; ad tales caſus. Diuiſis copijs inter ſe duces pœni cum agrum thurinum ingreſſi eſſent: Hanno cum peditum agmine infeſtis ſignis ire ad urbem pergit: Mago cum equitatu tectus collibus ad tegendas inſidias oppoſitis, ſubſiſtit. Attinius peditum tantum agmine per exploratores comperto, in aciem copias educit, & fraudis inteſtinæ, & hoſtium inſidiarum ignarus. Pedeſtre præliũ fuit perſegne: paucis in prima acie pugnantibus Romanis:

Thurinis expectantibus magis, quàm adiuuantibus, euentum. & Carthaginenſium acies de induſtria pedem referebat: ut ad terga collis ab equite ſuo inſeſſi hoſtem incautum pertraheret. Quò ubi uentum eſt: coorti cum clamore equites propere inconditam Thurinorum turbam, nec ſatis fido animo, unde pugnabat, ſtantem, extemplo in fugam auerterunt. Romani, quãquam circumuentos hinc pedes, hinc eques urgebat: tamen aliquandiu pugnam traxere. poſtremo & ipſi terga uertunt: atq; ad urbem fugiunt. Ibi proditores conglobati cum populariam agmen patentibus portis accepiſſent: ubi Romanos fuſos ad urbem ferri uiderunt: conclamant: inſtare Pœnum: permiſtosq; hoſtes urbem inuaſuros: ni propere portas claudant. ita excluſos Romanos præbuere hoſti ad cædem. Attinius tamẽ cum paucis receptus. Seditio inde pauliſper tenuit: cum alij urbem tuendam, inde alij cedendum fortunæ, & tradendam urbem uictoribus cenſerent. cæterum, ut plerunq;, fortuna, & conſilia mala uicerunt. Attinio cum ſuis ad mare ac naues deducto, magis quia ipſi ob imperium in ſe mite ac iuſtum conſultum uolebãt: quàm reſpectu Romanorum: Carthaginenſes in urbem accipiunt. Conſules à Beneuento in campanum agrum legiones ducunt, non ad frumenta modo, quæ iam in hybernis erant: corrumpenda: ſed ad Capuam oppugnandam: nobilem ſe conſulatum tam opulentæ urbis excidio rati facturos: ſimul & ingens flagitium imperio dempturos: quod urbi tam propinquæ tertium annum impunita defectio eſſet. Cæterum ne Beneuentum ſine præſidio eſſet: & ut ad ſu-

bita belli, ſi Annibal (quod facturum haud dubitabant) ad opem ferendam ſocijs Capuam ueniſſet: equites uim ſuſtinere poſſent: T. Gracchum ex Lucanis cum equitatu, ac leui armatura Beneuentum uenire iubent. legionibus, ſtatiuiſq; ad obtinendas res in Lucanis aliquẽ præficeret. Graccho, prius quàm ex Lucanis moueret: ſacrificanti triſte prodigium factum ẽ. ad exta ſacrificio perpetrato angues duo ex occulto allapſi edêre iecur: conſpectiq; repente ex oculis abierunt. id cum aruſpicum monitu ſacrificiũ inſtaurarentur, atq; intentius extra reſerata ſeruarentur: iterum, ac tertium ueniſſe tradunt: libatóq; iocinere intactos angues abijſſe. Cum aruſpices ad imperatorem id pertinere prodigium præmonuiſſent: et ab occultis cauendum hominibus, conſilijſq;: nulla tamen prouidẽtia fatum imminens moueri potuit. Flauius Lucanus fuit caput partis eius Lucanorum: (cum pars ad Annibalem defeciſſet) quæ cum Romanis ſtabat: et iam anno in magiſtratu erat, ab eiſdem illis creatus prætor. Is mutata repente uoluntate locum gratiæ apud Pœnum quærens, neq; tranſire ipſe, neq; trahere ad defectionem Lucanos ſatis habuit: niſi imperatoris, et eiuſdem hoſpitis proditi capite, ac ſanguine fœdus cum hoſtibus ſanxiſſet. ad Magonem, qui in Brutijs præerat: clàm in colloquium uenit fideq; ab eo accepta, ſi romanum is imperatorẽ tradidiſſet: liberos cum ſuis legibus
* uenturos in amicitiam Lucanos: deducit Pœnum in locum pacis Gracchum adducturus. Magonem ibi pedites, equiteſq; armare, et capere eas latebras, ubi ingentem numerum occuleret: iubet. Loco ſatis inſpecto,

atq; undiq; explorato, dies compoſita gerendæ rei eſt. Flauius ad romanum imperatorem uenit. Rem ſe ait magnam inchoaſſe: ad quam perficiẽdam ipſius Gracchi opera opus eſſet. omnium populorum prætoribus qui ad Pœnum in illo communi Italiæ motu deſciſſent: perſuaſiſſe: ut redirent in amicitiam Romanorum: quando res quoq; romana, quæ propè exitium clade cãnenſi ueniſſet: in dies melior, atq; auctior fieret: Annibalis uis ſeneſceret: ac propè ad nihilum ueniſſet. ueteri delicto haud implacabiles fore Romanos. nullã unquam gentem magis exorabilem, promptioremq; ueniæ dandæ fuiſſe. quoties rebellioni etiã maiorum ſuorum ignotum? Hæc ab ſe ait dicta. cæterum ab ipſo Graccho eadẽ hæc audire malle eos: præſentisq; cõtingere dextram: id pignus fidei ſecum ferre. Locum ſe conalijs edixiſſe à conſpectu amotum, haud procul à caſtris romanis. ibi paucis uerbis tranſigi rem poſſe: ut omne nomen lucanum in fide, ac ſocietate romana ſit.

Gracchus fraudem & ſermoni, et rei abeſſe ratus, ac ſimilitudine ueri captus, cum lictoribus ac turma equitum è caſtris profectus, duce hoſpite in inſidias præcipitatus. Hoſtes ſubito exorti. & ne dubia proditio eſſet: Flauius his ſe adiungit. tela undique in Gracchum, atque equites coniciuntur. Gracchus ex equo deſilit: idem cæteros facere iubet: hortaturq;: ut quod unum reliquum fortuna fecerit: id honeſtent uirtute. reliquum autem quid eſſet paucis à multitudine in ualle ſylua ac montibus ſepta circunuentis, præter mortem? id re ferre: utrũ præſenti torpore pecorum modo inulti trucidentur: an toto animo à patiendo, expe-

ctandóq; euentu in impetum atq; iram uerſo, agentes audentesq́;, perfuſi hoſtium cruore inter expirantium inimicorum cumulata armáq; & corpora cadant. Lucanum proditorem ac transfugam omnes peterent. qui eam uictimam præ ſe ad inferos miſiſſet: eum decus eximium, egregiumq́; ſolatium ſuæ morti inuenturum. Inter hæc dicta paludamento circûm læuum brachium intorto, (nam ne ſcuta quidem ſecum extulerant) in hoſtes impetum fecit. Maior quàm pro numero hominum editur pugna. iaculis maxime aperta corpora Romanorum, & cum undiq; ex altioribus locis in cauam uallem coniectus eſſet: transfiguntur. Gracchum iam nudatum præſidio uiuum capere Pœni nituntur. cæterũ ille conſpicatus Lucanum hoſpitem inter hoſtes adeo infeſtus confertos inuaſit: ut parci ei ſine multorum pernicie non poſſet. Exanimem eum Mago extemplo ad Annibalem miſit, poniq; cum captis ſimul faſcibus ante tribunal imperatoris iuſſit. Hæc uera fama eſt. Gracchus in Lucanis ad campos, qui ueteres uocantur: periit. Sunt qui in agro beneuentano propè Calorem fluuium oſtendant à caſtris cum lictoribus, ac tribus ſeruis lauandi cauſa progreſſum, cum forte inter ſalicta innata ripis laterent hoſtes: nudum atq; inermem, ſaxiſq́;, quæ uoluit amnis: propugnantem, interfectum. Sunt qui aruſpicum monitu quingentos paſſus à caſtris progreſſum, uti loco puro ea, quæ ante dicta prodigia ſunt: procuraret: ab inſidentibus forte locum duabus turmis Numidarum circumuentum ſcribant. adeo nec locus, nec ratio mortis in uiro tam claro & inſigni conſtat. Funeris quoq; Grac

chi uaria fama eſt. Alij in caſtris romanis ſepultum ab ſuis: alij ab Annibale (& ea uulgatior fama eſt) tradunt in ueſtibulo punicorum caſtrorum rogum extructum eſſe: armatum exercitum decurriſſe cum tripudijs Hiſpanorum, motibusq; armorum & corporum ſuæ cuiq; genti aſſuetis: ipſo Annibale omni rerum uerborumq; honore exequias celebrante. Hæc tradunt: qui in Lucanis rei geſtæ authores ſunt. Si illis, qui ad Calorem fluuium interfectum memorant: credere uelis: capitis tantum Gracchi hoſtes potiti ſunt. eo delato ad Annibalem, miſſus ab eo confeſtim Carthalo: qui in caſtra romana ad Cn. Cornelium quæſtorem deferret. is funus imperatoris in caſtris, celebrantibus cum exercitu Beneuentanis, fecit. Conſules agrum campanum ingreſſi cum paſſim popularentur: eruptione oppidanorum, & Magonis cum equitatu territi, ac trepidi ad ſigna milites palatos paſſim reuocarunt: & uixdum inſtructa acie fuſi, ſupra mille & quingentos milites amiſerunt. Inde ingens ferocia ſuperbæ ſuopte ingenio genti creuit: multisq; prælijs laceſſebant Romanos. ſed intentiores ad cauendum conſules una pugna fecerat, incaute atque inconſulte inita. Reſtituit tamen his animos, & illis minuit audaciam parua una res. ſed in bello nihil tam leue eſt: quod non magnæ interdum rei momentum faciat. T. Quintio Criſpino Badius Campanus hoſpes erat perfamiliari hoſpitio iunctus. creuerat conſuetudo: quod æger Romæ apud Criſpinum Badius ante defectionem campanam liberaliter, comiterq; curatus fuerat. Tum Badius progreſſus ante ſta

tiones, quæ pro porta ſtabant: euocari Criſpinum iuſſit. quod ubi eſt Criſpino nuntiatum: ratus colloquium amicum ac familiare quæri, manente memoria etiam in diſſidio publicorum fœderum priuati iuris, paulũ à cæteris proceſſit. Poſtquam in conſpectum uenere: prouoco te, inquit, ad pugnam Criſpine, Badius. conſcendamus equos: ſummotisq; alijs, uter bello melior ſit decernamus. Ad ea Criſpinus, nec ſibi, nec illi ait hoſtes deeſſe: in quibus uirtutem oſtendant. ſe ab eo, etiam ſi in acie occurrat: declinaturum: ne hoſpitali cæde dextram uiolet. conuerſusq; abibat. Enimuero ferocius tum Campanus increpare mollitiem, ignauiamq;: & ſe digna probra in inſontem iacere: hoſpitalem hoſtem appellans ſimulantemq; parcere cui ſciat parem ſe non eſſe. ſi parum publicis fœderibus ruptis dirempta ſimul & priuata iura eſſe putet: Badiũ Campanum T. Quintio Criſpino romano palàm omnibus, duobus exercitibus audientibus, renũtiare hoſpitium. nihil ſibi cum eo conſociatum: nihil fœderatum hoſpiti cum hoſte: cuius patriam, ac penates publicos priuatosq; oppugnatum ueniſſet. ſi uir eſſet: congrederetur. Diu cunctantem Criſpinum perpulere turmales: ne impune inſultare Campanum pateretur. itaq; tantum moratus, dum imperatores conſuleret: permitterent'ne ſibi extra ordinem in prouocantem hoſtem pugnare: permiſſu eorum arma cepit: equũq; conſcendit: & Badium nomine compellans ad pugnam euocauit. Nulla mora à Cãpano facta eſt. infeſtis equis concurrère. Criſpinus ſupra ſcutum ſiniſtrum humerum Badio haſta transfixit: ſuperq; de-

lapſum cum uulnere ex equo deſilijt: ut pedes iacentem cōficeret. Badius prius quàm opprimeretur: parma atq; equo relicto, ad ſuos aufugit. Criſpinus equū, armaq; capta, & cruentam cuſpidem inſignis ſpolijs oſtentans, cum magna laude, et gratulatione militum ad conſules eſt deductus: laudatusq; ibi magnifice: & donis donatus. Annibal ex agro beneuentano castra ad Capuam cum mouiſſet: tertio poſt die quàm uenit, copias in aciem eduxit: haudquaquam dubius, quod Campanis abſente ſe paucos ante dies ſecunda fuiſſet pugna: quin multo minus ſe, ſuumq; toties uictorem exercitum ſuſtinere Romani poſſent. Cæterum poſteaquam pugnari cœptum eſt: equitum maxime incurſu cū iaculis obrueretur: laborabat romana acies: donec ſignum equitibus datum eſt: ut in hoſtem admitterent equos. itaq; equeſtre prælium erat: cum procul uiſus ſempronianus exercitus, cui Cn. Cornelius quæſtor præerat: utriq; parti parē metū præbuit: ne hoſtes noui aduentarent. uelut ex compoſito utrinq; ſignum receptui datum: reductiq; in caſtra propè æquo marte deceſſerunt. plures tn̄ ab Romanis primo incurſu equitum ceciderūt. Inde conſules, ut auerterent Capua Annibalem: nocte, quæ ſecuta eſt: diuerſi, Fuluius in agrū cumanum, Claudius in Lucanos abijt. Poſtero die cum uacua caſtra Romanorum, nuntiatum Annibali eſſet: & duobus agminibus diuerſos abijſſe: incertus primo utrum ſequeretur, Appium inſtitit ſequi. Ille circunducto hoſte quà uoluit, alio itinere ad Capuam redijt. Annibali alia in ijs locis bene gerendæ rei fortuna oblata eſt. M. Centenius fuit cognomine Penu-

la, inſignis inter primi pili centuriones & magnitudine corporis, & animi. Is perfunctus militia, per P. Cornelium Sullam prætorem in ſenatum introductus petit à patribus: uti ſibi quinq; millia militum darentur: ſe peritum & hoſtis, & regionum, breui operæ pretium facturum: & quibus artibus ad id locorum noſtri & duces, & exercitus capti forent: ijs aduerſus inuentorem uſurum. Id non promiſſum magis ſtolide: quàm ſtolide creditum: tanquam eædem militares, et imperatoriæ artes eſſent. Data pro quinq; octo millia militum: pars dimidia ciues, pars ſocij. & ipſe aliquantum uoluntariorum itinere in agris conciuit: ac propè duplicato exercitu in Lucanos peruenit: ubi Annibal nequicquam ſecutus Claudium ſubſtiterat. Haud dubia res eſt. quippe inter Annibalem ducem, & centurionem, exercitusq́;, alterum uincendo ueteranum, alterum nouum totum, & magna ex parte etiam tumultuarium, ac ſemermem. Vt conſpecta inter ſe agmina ſunt: & neutra pars detrectauit pugnam extemplo inſtructæ acies. pugnatum tamen ut in nulla pari re duas amplius horas: concitata etiam, donec dux ſtetiſſet, romana acie. Poſtquam is non pro uetere fama ſolum, ſed etiam metu futuri dedecoris, ſi ſua temeritate contractæ cladi ſupereſſet: obiectans ſe hoſtium telis cecidit: fuſa extemplo eſt romana acies. ſed adeo ne fugæ quidem iter patuit, omnibus uijs ab equite inſeſſis: ut ex tanta multitudine uix mille euaſerint. cæteri paſſim alij alia peſte abſumpti ſunt.
Capua à conſulibus interim ſumma ui obſideri cœpta eſt: quæq; in eam rem opus erant: comportabantur,

parabanturq;. Caſilinum frumentum conuectum: ad Vulturni oſtium, ubi nunc urbs eſt: caſtellum communitum: (ante Fabius Maximus munierat) præſidium impoſitum: ut & mare proximum, & flumen in poteſtate eſſent. In ea duo maritima caſtella frumentum, quod ex Sardinia nuper miſſum erat: quodq; Mutius prætor ex Hetruria coemerat: ab Hoſtia conuectum eſt: ut exercitui per hyemem copia eſſet. Cæterum ſuper eam cladem, quæ in Lucanis accepta erat: uolonum quoq; exercitus, qui uiuo Graccho ſumma fide ſtipendia fecerat: uelut exauthoratus morte ducis, ab ſignis deceſſit. Annibal non Capuam neglectam, neq; in tanto diſcrimine deſertos uolebat ſocios: ſed proſpero ex temeritate unius romani ducis ſucceſſu, in alterius ducis exercitusq; opprimendi occaſionē imminebat. Cn. Fuluium prætorem apuli legati nuntiabant, primo, dum urbes quaſdam Apulorum, quæ ad Annibalem deſciuiſſent: oppugnaret: intentius rem egiſſe: poſtea nimio ſucceſſu & ipſum, & milites præda impletos in tantam licentiam, ſecordiamq; effuſos: ut nulla diſciplina militiæ eſſet. Annibal cū ſæpe aliâs, tum paucis diebus ante expertus qualis ſub inſcio duce exercitus eſſet, in Apuliam caſtra mouit. Circa Herdoniā romanæ legiones, et prætor Fuluius erāt. quo ubi allatum eſt hoſtes aduentare: propè eſt factū: ut iniuſſu prætoris ſignis conuulſis in aciem exirent. nec res ulla magis tenuit: quàm ſpes haud dubia, ſuo id arbitrio, ubi uellent, acturos. Nocte inſequenti Annibal, cū tumultuatum in caſtris, & pleroſq; ferociter ſignum ut daret iſtitiſſe duci ad arma uocantes, ſciret:

haud dubius proſperæ pugnæ occaſionem dari, tria millia expeditorũ militum in uillis circa, uepribuſq;, & ſyluis diſponit: qui ſigno dato ſimul omnes è latebris exilirent. & Magonem, ac duo fermè millia equitum, quà fugam inclinaturam credebat: omnia itinera inſidere iubet. his nocte præparatis, prima luce in aciem copias educit. Nec Fuluius eſt cunctatus: non tam ſua ulla ſpe, quàm militum impetu fortuito tractus. itaq; eadem temeritate, qua proceſſum in aciem eſt: inſtruitur ipſa acies ad libidinem militum forte procurrentium, conſiſtentiumq́; quo loco ipſorum tuliſſet animus: deinde per libidinem, aut metum deſerentium locum. prima legio, & ſiniſtra ala primo inſtructæ: et in longitudinem porrectæ acies: clamantibus tribunis: nihil introrſus roboris, ac uiriũ eſſe: & quacunq; impetum feciſſent: hoſtes perrupturos. nihil, quod ſalutare eſſet: non modo ad animum, ſed ne ad aures quidem admittebant. Et Annibal quidem haudquaquam ſimili exercitu, neq; ita inſtructo aderat. ergo ne clamorem quidem, atq; impetum primũ eorũ Romani ſuſtinuere. Dux ſtultitia, et temeritate Cẽtenio par, animo nequaquam comparandus, ubi rem inclinatam, ac trepidantes ſuos uidit: equo arrepto cum ducentis fermè equitibus effugit. cætera à fronte pulſa, à tergo atq; alis circunuenta acies eo uſq; eſt cæſa: ut ex duodeuiginti millibus hominum duo millia haud amplius euaſerint. caſtris hoſtes potiti ſunt. Hæ clades ſuper aliam alia Romam cum eſſent nuntiatæ: ingens quidẽ, & luctus, & pauor ciuitatem cepit. ſed tamen quia cõſules, ubi ſumma rerum eſſet: ad id locorum proſpere

gererent: minus his cladibus commouebantur. Legatos ad conſules mittunt C. Lectorium, M. Metilium: qui nunciarent: ut reliquias duorum exercituũ cum cura colligerent: darentq; operam: ne per metum, ac deſperationem hoſti ſe dederent: (id quod poſt cannenſem accidiſſet cladem) & ut deſertores de exercitu uoloniũ conquirerent. Idem negotij P. Cornelio datum: cui & delectus mandatus erat. isq́; per fora, conciliabulaq́; edixit: ut conquiſitio uolonum fieret: iq; ad ſigna reducerẽtur. Hæc omnia intentiſſima cura acta. Ap. Claudius conſul D. Iunio ad oſtium Vulturni, M. Aurelio Cotta Puteolis præpoſito, qui, ut quæq; naues ex Hetruria, ac Sardinia acceſſiſſent: extemplo in caſtra mitterent frumentum: ipſe ad Capuam regreſſus Q. Fuluium collegam inuenit Caſilino omnia importantem, molientemq́; ad oppugnandam Capuam. Tum ambo conſules circunſederunt urbem: & Claudium Neronẽ prætorẽ ab Sueſſula ex claudianis caſtris exciuerunt. Is quoq; modico ibi præſidio ad tenendum locum relicto, cæteris cum omnibus copijs ad Capuam deſcendit. ita tria prætoria circa Capuã erecta: tres exercitus diuerſis partibus opus aggreſſi, foſſa uallóq; circundare urbem parant: & caſtella excitant modicis interuallis: multisq́; ſimul locis cum prohibentibus opera Campanis eo euentu pugnant: ut poſtremo portis, muroq́; ſe contineret Cãpanus. Prius tñ, quàm hæc cõtinuarẽtur opera: legati ad Annibalem miſſi: qui quererentur: deſertam ab eo Capuam: ac propè redditam Romanis: obteſtarenturq́;: ut tunc ſaltem opẽ nõ circunſeſſis modo, ſed etiam circunuallatis ferret.

cōſulibus literæ à P. Cornelio prætore miſſæ: ut prius quàm clauderent Capuam operibus: poteſtatem Campanis facerent: ut qui eorum uellent: exirent ab Capua: ſuasq; res ſecum auferrent. liberos fore: ſuaq; omnia habituros: qui ante Idus Martias exiſſent. poſt eam diem quiq; exiſſent: quiq; ibi manſiſſent: hoſtium futuros numero. Ea pronuntiata Campanis: atque ita ſpreta: ut ultro dicerent contumelias: minarenturq;. Annibal ab Herdonia Tarentum duxerat legiones, ſpe aut ui, aut dolo arcis tarentinæ potiundæ. quod ubi parum proceſſit: ad Brunduſium flexit iter, prodi id oppidum ratus. ibi quoq; cum fruſtra tereret tempus: legati campani ad eum uenerunt, querentes ſimul, orantesq;. quibus Annibal magnifice reſpondit: & antea ſoluiſſe obſidionem: & nunc aduentum ſuum conſules non laturos. cum hac ſpe dimiſſi legati uix regredi Capuam iam duplici foſſa, ualloq; cinctam potuerunt. Cum maxime Capua circumuallaretur: Syracuſarum quoq; oppugnatio ad finem uenit, præter quam ui ac uirtute ducis exercitusq;, inteſtina etiā proditione adiuta. Nanq; Marcellus initio ueris incertus utrum Agrigentum ad Himilconem, & Hippocratem uerteret bellum: an obſidione Syracuſas premeret: quanquam nec ui capi uidebat poſſe inexpugnabilem terreſtri ac maritimo ſitu urbem, nec fame: quam prope liberi ab Carthagine commeatus alerent: tamen ne quid inexpertum relinqueret: transfugas ſyracuſanos (erant autem apud Romanos aliqui nobiliſſimi uiri, inter defectionem ab Romanis, quia ab nouis conſilijs abhorrebant: pulſi) colloquijs ſuæ partis tentare

hominum animos iuſſit: & fidem dare: ſi traditæ forent Syracuſæ: liberos eos, ac ſuis legibus uicturos eſſe. Non erat colloquij copia: quia multorum animi ſuſpecti omnium curam, oculoſq; conuerterant: ne quid falleret tale admiſſum. Seruus unus exulum pro transfuga intromiſſus in urbem, conuentis paucis, initium colloquendi de tali re fecit. deinde in piſcatoria quidam naui retibus operti: circumuectiq; ita ad caſtra romana: collocutiq; cum transfugis. & idem ſæpius eodem modo alij, atq; alij. poſtremo ad octuaginta facti. & cum iam compoſita omnia ad proditionem eſſent: inditio delato ad Epicidem per Attalum quendam indignantem ſibi rem creditam non eſſe, necati omnes, & cruciati ſunt. Alia ſubinde ſpes, poſtquam hæc uana euaſerat: excepit. Damaſippus quidam Lacedæmonius miſſus ab Syracuſis ad Philippum Regem, captus ab romanis nauibus erat. huius utiq; redimendi & Epicidi cura erat ingens: nec abnuit Marcellus: iam tum Aetolorum, cuius gentis ſocij Lacedæmonij erant: amicitiam affectantibus Romanis. Ad colloquium de redemptione eius miſſis medius maxime, atq; utriſq; opportunus locus ad portum Troglorum propter turrim, quam uocant Galeagrã: eſt uiſus. quò cum ſæpius commearent: unus ex Romanis ex propinquo murum contemplatus, numerando lapides, æſtimandoq; ipſe ſecum, qui in fronte paterent: ſimul altitudinem muri, quantum proxime coniectura poterat: permenſus, humilioremq; aliquanto priſtina opinione ſua & cæterorum omnium ratus eſſe, & uel mediocribus ſcalis ſuperabilem, ad

Marcellum rem deſert. Haud ſpernenda res uiſa. ſed cum adiri locus, qui ob idipſum intentius cuſtodiebatur: non poſſet: occaſio quærebatur. quam obtulit transfuga, nuntians: diem feſtum Dianæ per triduum agi: & quia alia in obſidione deſint: uino largius epulas celebrari, & ab Epicide præbito uniuerſæ plebi, et per tribus à principibus diuiſo. Id ubi accepit Marcellus: cum paucis tribunorum militum collocutus, electisq; p eos ad rem tantam agendam audendamq; idoneis centurionibus militibusq;, et ſcalis in occulto comparatis, cæteris ſignum dari iubet: ut mature corpora curarẽt: quietiq; darent. nocte in expeditionem eundum eſſe. Inde ubi id temporis uiſum: quo die epulatis iam, uinoq; ſatiatis principũ ſomni eſſet: ſigni unius milites ferre ſcalas iuſſit: & ad mille ferè armati tenui agmine per ſilentium eò deducti. Vbi ſine ſtrepitu, ac tumultu primi euaſerunt in murũ: ſecuti ordine alij: cum priorum audacia dubijs etiã animum faceret. Iam mille armatorum ceperant partem: cum cæteræ admotæ: pluribusq; ſcalis in murum euadebãt: ſigno ab Hexapylo dato: quò per ingentẽ ſolitudinem erat peruentum: quia magna pars in turribus epulati, aut ſopiti uino erant: aut ſemigraues potabant. paucos tamen eorum comprehenſos in cubilibus interfecerunt. Propè Hexapylon eſt portula. ea magna ui refringi cœpta. & è muro ex compoſito tuba datum ſignũ erat: & iam undiq; non furtim, ſed ui aperte gerebatur res. quippe ad Epipolas, frequentem cuſtodijs locum, peruentum erat: terrendiq; magis hoſtes erant, quàm fallendi: ſicut territi ſunt. nam ſimulac tubarum eſt

auditus

auditus cantus, clamorq́; tenentium muros, partemq́; urbis: omnia teneri cuſtodes rati, alij per murum fugere: alij ſalire de muro: præcipitariq́; turba pauentiū. magna pars tamen ignara tanti mali erat: & grauatis omnibus uino, ſomnoq́;: & in uaſtæ magnitudinis urbe partium ſenſu non ſatis pertinente in omnia. Sub luce Hexapylo effracto Marcellus omnibus copijs urbem ingreſſus, excitauit, conuertitq́; omnes ad arma capienda, opemq́; , ſi quam poſſent, iam captæ propè urbi ferendá. Epicides ab inſula, quam ipſi Naſſon uocant: citato profectus agmine, haud dubius quin paucos per negligentiam cuſtodum tranſgreſſos murum expulſurus foret: occurrentibus pauidis tumultum augere eos dictitans, & maiora ac terribiliora uero afferre, poſtquam conſpexit omnia circa Epipolas armis cōpleta: laceſſito tantum hoſte paucis miſſilibus, retro in Acradinam agmen conuertit: non tam uim, multitudinemq́; hoſtium metuens: quàm ne qua inteſtina fraus per occaſionem oriretur: clauſasq́; inter tumultū Acradinæ, atq́; inſulæ inueniret portas. Marcellus ut mœnia ingreſſus ex ſuperioribus locis urbem omnium fermè illa tempeſtate pulcherrimam ſubiectam oculis uidit: illachrymaſſe dicitur, partim gaudio tantæ perpetratæ rei, partim uetuſta gloria urbis. Athenienſium claſſes demerſæ, & duo ingentes exercitus cū duobus clariſſimis ducibus deleti occurrebant: & tot bella cū Carthaginenſibus tanto cum diſcrimine geſta: tot, ac tam opulenti tyrāni, regesq́;: præter cæteros Hiero, cū recentiſſimæ memoriæ Rex, tum ante oīa , quæ uirtus ei fortunaq́; ſua dederat: beneficijs in populum Ro.

inſignis· ea cum uniuerſa occurrerent animo: ſubiretq́; cogitatio: iam illa momento horæ arſura omnia: & ad cineres reditura: prius quàm ſigna Acradinæ admoueret: præmittit Syracuſanos: qui inter præſidia romana, ut ante dictum eſt: fuerant: ut alloquo leni perlicerent hoſtes ad dedendam urbem· Tenebant Acradinæ portas, murosq́; maxime transfugæ: qbus nulla, erat per conditiones ueniæ ſpes· ij nec adire muros, nec alloqui quenquam paſſi· itaq; Marcellus, poſtquam id incœptum irritum fuit: ad Euryalum ſigna referri iuſſit· Tumulus eſt in extrema parte urbis uerſus à mari, uiæq; imminens ferenti in agros mediterraneaq́;, inſulæ percommodus ad commeatus excipiendos· Præerat huic arci Philodemus Arguus ab Epicide impoſitus· ad quem miſſus à Marcello Soſis, unus ex interfectoribus tyranni, cum longo ſermone habito dilatus per fruſtrationem eſſet: retulit Marcello: tempus eum ad deliberandum ſumpſiſſe· Cum is diem de die differret: dum Hippocrates, atq; Himilco admouerent caſtra, legionesq́;: haud dubius, ſi in arcem accepiſſet eos: delere romanum exercitum incluſum muris poſſe: Marcellus ut Euryalum neq; tradi, neq; capi uidit poſſe: inter Neapolim, & Thicam (nomina partium urbis, & inſtar urbium ſunt) poſuit caſtra: timens ne, ſi frequentia intraſſet loca: contineri à diſcurſu miles auidus prædæ non poſſet· Legati eò ab Thica, & Neapoli cum infulis, & uelamentis uenerunt, precantes: ut à cædibus, & ab incendijs parceretur· De quorum precibus quàm poſtulatis magis conſilio habito, Marcellus ex omnium ſententia edixit militibus: ne

quis liberum corpus uiolaret: cætera prædæ futura. caſtraq; tectis parietum pro muro ſepta. portis regione platearum patentibus ſtationes, præſidiaq; diſpoſuit: ne quis in diſcurſu militum impetus in caſtra fieri poſſet. Inde ſigno dato milites diſcurrerunt. refractisq; foribus cum omnia terrore, ac tumultu ſtreperent: à cædibus tamen temperatum eſt. rapinis nullus ante modus fuit: quàm omnia diuturna felicitate cumulata bona egeſſere. Inter hæc & Philodemus, cum ſpes auxilij nulla eſſet: fide accepta, ut inuiolatus ad Epicidem rediret: reducto præſidio, tradidit tumulum Romanis. Auerſis omnibus ad tumultum ex parte captæ urbis, Bomilcar noctem eam nactus, qua propter uim tempeſtatis ſtare ad anchoram in ſalo romana claſſis non poſſet: cum trigintaquinq; nauibus ex portu ſyracuſano profectus, libero mari uela in altum dedit: quinq; & quinquaginta nauibus Epicidæ, & Syracuſanis relictis. edoctisq; Carthaginenſibus, in quanto res ſyracuſana diſcrimine eſſet: cũ C nauibus poſt paucos dies redit: multis (ut fama eſt) donis ex Hieronis gaza ab Epicide donatus. Marcellus Euryalo recepto, præſidioq; addito, una cura erat liber: nequa ab tergo uis hoſtiũ in arcem accepta incluſos, impeditosq; mœnibus ſuos turbaret. Acradinã inde ternis caſtris ꝑ idonea diſpoſitis loca, ſpe ad inopiã omniũ rerũ incluſos redacturum ſe, circunſedit. Cum per aliquot dies quietæ ſtationes utrinq; fuiſſent: repente aduentus Hippocratis, et Himilconis, ut ultro undiq; oppugnarẽtur Romani: fecit. nã & Hippocrates caſtris ad magnum portũ cõmunitis, ſignoq; ijs dato, q Acradinam tene-

bant: caſtra uetera Romanorum adortus eſt: quibus Criſpinus præerat: & Epicides eruptionem in ſtationes Marcelli fecit: & claſſis punica litori, quod inter urbem, & caſtra romana erat: appulſa eſt: nequid præſidij Criſpino ſubmitti à Marcello poſſet. Tumultum tamen maiorem hoſtes præbuerunt, quàm certamen. nam & Criſpinus Hippocratem non repulit tantum à munimentis: ſed inſecutus etiam eſt trepide fugientem: & Epicidem Marcellus in urbem compulit. ſatisq; iam etiam in poſterum uidebatur prouiſum: ne quid ab repẽtinis eorum excurſionibus periculi foret. Acceſſit & peſtilentia, commune malum: quod facile utrorunq; animos auerteret à belli conſilijs. nam tempore autumni, & locis natura grauibus, multo tamen magis extra urbem, quàm in urbe, intoleranda uis æſtus per utraq; caſtra omniũ fermè corprora mouit. & primo temporis ac loci uitio & ægri erant: & moriebantur. poſtea curatio ipſa, & contactus ægrorum uulgabat morbos: ut aut neglecti, deſertíq;, qui incidiſſent: morerentur: aut aſſidenteis, curanteisq́; eadẽ ui morbi repletos ſecum traherent: quotidianáq; funera, & mors ob omnium oculos eſſet: & undiq; dies, noctesq́; ploratus audirentur. poſtremo ita aſſuetudine mali efferauerant animos: ut nonmodo non lachrymis, iuſtóq; comploratu proſequerẽtur mortuos: ſed ne efferrent quidem: aut ſepelirent: iacerentq́; ſtrata exanima corpora in conſpectu ſimilem quoq; mortem expectantium: mortuíq; ægros, ægri ualidos cum metu, tum tabe, ac peſtifero odore corporum conficerent. & ut ferro potius morerentur: quidam inuadebant ſoli hoſtiũ

ſtationes. Multo tamen uis maior peſtis Pœnorum caſtra, quàm romana, diu circunſedendo Syracuſas cæde aquiſq; affecerat magis. Ex hoſtium exercitu Siculi ut primum uidêre ex grauitate loci uulgari morbos: in ſuas quiſq; propinquas urbes dilapſi ſunt. at Carthagi nenſes, quibus nuſquam receptus erat: cum ipſis ducibus Hippocrate atq; Himilcone ad internicionem omnes perierunt. Marcellus, ut tanta uis ingruebat mali: ad duxerat in urbem ſuos: infirmaq; corpora tecta, & umbræ recreauerât. multi tamẽ ex romano exercitu eadem peſte abſumpti ſunt. Deleto terreſtri punico exercitu, Siculi, qui Hippocratis milites fuerant: haud in magna oppida, cæterum & ſitu, & munimentis tuta, tria millia alterum ab Syracuſis, alterum quindecim ab oſtio, & commeatus è ciuitatibus ſuis comportabant: & auxilia acceŗſebant. Interea Bomilcar iterum cum claſſe profectus Carthaginem, ita expoſita fortuna ſociorum, ut ſpem faceret, non ipſis modo ſalutarem opem ferri poſſe: ſed Romanos quoq; in capta quodammodo urbe capi: perpulit ut onerarias naues quàm plurimas omni copia rerum honuſtas ſecum mitterent: claſſemq; ſuam augerent. Igitur centum triginta nauibus longis, & ſeptuaginta onerarijs profectus à Carthagine ſatis proſperos uentos ad trayciendum in Siciliam habuit. ſed ijdem uenti ſuperare eum Pachynum prohibebant. Bomilcaris aduentus fama primo, dein præter ſpem mora, cum gaudium, & metum inuicem Romanis, Syracuſanisq; præbuiſſet: Epicides metuens ne, ſi pergerent ijdem, qui tum tenebant, ab ortu ſolis flare per dies plures uenti: claſſis punica

Africam repeteret: tradita Acradina mercenariorũ militum ducibus, ad Bomilcarem nauigat. claſſem in ſtatione uerſam in Africam habentem, atq; timentem nauale prælium, non tam quod impar uiribus, aut numero nauium eſſet: (quippe etiam plures habebat) quàm quod uenti aptiores romanæ, quàm ſuæ claſſi flarent: perpulit tandem: ut fortunam naualis certaminis experiri uellet. Et Marcellus cum & ſiculũ exercitum ex tota inſula conciri uideret: & cum ingenti commeatu claſſem punicam aduentare: ne ſimul terra, mariq; incluſus urbe hoſtium urgeretur: quanquam impar numero nauium erat: prohibere aditu Syracuſarum Bomilcarem conſtituit. Duæ claſſes īfeſtæ circa promontorium Pachynum ſtabant, ubi primum trãquillitas maris in altum euexiſſet: concurſuræ. Itaque cadente iam euro, qui per dies aliquot ſæuierat: prior Bomilcar mouit. cuius prima claſſis petere altum uiſa eſt: quo facilius ſuperaret promontorium. cæterum poſtquam tendere ad ſe romanas naues uidit: incertum qua ſubita territus re, Bomilcar uela in altum dedit: miſſisq; nuntijs Heracleam, qui onerarias naues retro in Africam repetere iuberent: ipſe Siciliam prætervectus, Tarentum petit. Epicides à tanta repente deſtitutus ſpe, ne in obſidionem magna ex parte captæ urbis rediret: Agrigentum nauigat, expectaturus magis euentum, quàm inde quicquam moturus. Quæ ubi in caſtra ſiculorum ſunt nuntiata: Epicidem Syracuſis exceſſiſſe: à Carthaginenſibus relictam inſulam: & propè iterum Romanis traditam: legatos de conditionibus dedendæ urbis, explorata prius per colloquia

uoluntate eorum, qui obſidebantur: ad Marcellũ mittunt. Cum haud ferme diſcreparet: quin quæ ubique regum fuiſſent: Romanorum eſſent: Siculis cætera cũ libertate, ac legibus ſuis ſeruarentur: euocatis ad colloquium ijs, q̄bus ab Epicide credita res erat: miſſos ſe ſimul ad Marcellum, ſimul ab eo ad exercitum Siculorũ aiunt: ut una omnium, qui obſiderentur: quiq́; extra obſidionem eſſent: fortuna eſſet: ne'ue alteri proprie ſibi paciſcerentur quicquam. Recepti deinde ab ijs, ut neceſſarios, hoſpitesq́; alloquerentur: expoſitis, quæ pacta iã cum Marcello haberent: oblata ſpe ſalutis perpulere eos: ut ſecum præfectos Epicidis Polycletum, & Philiſtionem, & Epicidem, cui Sydon cognomen erat: aggrederentur. Interfectis ijs, & multitudine ad concionem conuocata, & inopiam, qua ipſi inter ſe fremere occulte ſoliti erant: conqueſti: et quanquam tot mala urgerent: negarent fortunam accuſandam eſſe: quod in ipſorum eſſet poteſtate, quandiu ea paterẽtur. Romanis cauſam oppugnandi Syracuſas fuiſſe caritatem ſyracuſanorum, non odiũ. nam ut occupatas res ab ſatellitibus Annibalis, deinde Hieronymi, Hippocrate atq; Epicide audierint: tum bellum mouiſſe: & obſidere urbem cœpiſſe: ut crudeles tyrannos eius, nõ ut ipſam urbem expugnarent. Hippocrate uero interempto, Epicide intercluſo ab Syracuſis, & præfectis eius occiſis, Carthaginenſibus omni poſſeſſione Siciliæ terra mariq; pulſis, quam ſupereſſe cauſam Romanis: cur non perinde, ac ſi Hiero ipſe uiueret, unicus romanæ amicitiæ cultor: icolumes Syracuſas eſſe uelint? Itaq; nec urbi, nec hominibus aliud periculũ, q̄ ab ſe-

metipſis eſſe: ſi occaſionẽ reconciliandi ſe Romanis non prætermiſiſſent: (eã autẽ, qualis illo momento horæ ſit: nullã deinde fore) ſi ſimul libertas ab īpotentibus tyrã nis apparuiſſet. Omnium ingenti aſſenſu oratio audita eſt. prætores tamen prius creari, quàm legatos nominari placuit. ex ipſorum deinde prætorum numero miſſi oratores ad Marcellum. quorũ princeps, Neq; primo, inquit, Syracuſani à uobis defecimus: ſed Hieronymus, nequaquam tam in uos impius, quàm in nos: nec poſtea pacem tyranni cæde compoſitam Syracuſanus quiſquam, ſed ſatellites regij Hippocrates atq; Epicides, oppreſſis nobis hinc metu, hinc fraude, turbauerunt. nec quiſquam dicere poteſt: aliquando nobis libertatis tempus fuiſſe: quod pacis uobiſcum non fuerit. Nunc certe cæde eorum, qui oppreſſas tenebant Syracuſas: cum primum arbitrij noſtri eſſe cœpimus: ex templo uenimus ad tradendã arma: dedendos nos, urbem, mœnia: nullam recuſandam fortunam: quæ impoſita à uobis fuerit. Gloriam captæ nobiliſſimæ, pulcherrimæq; urbis græcarũ dij tibi dederunt Marcelle. quicquid unquam terra, mariq; memorandum geſſimus: id tui triumphi titulo accedit. famæ ne credi uelis, quanta urbs te capta ſit: quàm poſteris quoq; eam ſpectaculo eſſe. quò quiſquis terra, quiſquis mari uenerit: nunc noſtra de Athenienſibus, Carthagnenſibuſq; trophæa, nunc tua de nobis oſtendat. * incolumeſq; Syracuſas familiæ ueſtræ ſub clientela nominis Marcellorum, tutelaq; habendas tradas. ne plus apud uos Hieronymi, quàm Hieronis memoria momenti faciat: diutius ille multo amicus fuit, quàm hic hoſtis: & illius

*beneficta etiam præſenſiſtis: huius amentia ad perni-
ciem tantum ipſius ualuit. Omnia et impetrabilia,
& tuta erant apud Romanos. inter ipſos plus belli, ac
periculi erat. nanq; transfugæ tradi ſe Romanis rati,
mercenariorum quoq; militum auxilia in eundem cō-
pulere metum. arreptiſq; armis prætores primum ob-
truncant: inde ad cædem Syracuſanorum diſcurrūt:
quoſq; fors obtulit: irati interfecerunt: atq; omnia, quæ
in promptu erant: diripuere. tum, ne ſine ducibus eſ-
ſent: ſex præfectos creauere: ut terni Acradinæ, ac
Naſſo præeſſent. Sedato tandē tumultu exequenbtibus
ſciſcitando mercenarijs, quæ acta cum Romanis eſſent:
dilucere id quod erat, cœpit: aliam ſuam, ac transfu-
garum cauſam eſſe. In tempore legati à Marcello re
dierunt: falſa eos ſuſpicione incitatos memorantes: nec
cauſam expetendæ pœnæ eorum ullam Romanis eſſe.
Erat ex tribus Acradinæ præfectis Hiſpanus, Mericus
nomine. ad eum inter comites legatorum de induſtria
unus ex Hiſpanorum auxiliaribus eſt miſſus. qui ſine
arbitris Mericum nactus, primum quo in ſtatu reli-
quiſſet Hiſpaniam (& nuper inde uenerat) exponit.
omnia romanis ibi obtineri armis. poſſe eum, ſi operæ
pretium faciat: principem popularium eſſe: ſeu milita
re cum Romanis, ſeu in patriam reuerti libeat. contra,
ſi malle obſideri pergat: quàm ſpem eſſe terra, mariq;
clauſo? Motus his Mericus, cum legatos ad Marcellum
mitti placuiſſet: fratrem inter eos mittit. qui per eū-
dem illum Hiſpanum ſecretus ab alijs ad Marcellum
deductus, cum fidem accepiſſet: compoſuiſſetq; agendæ
rei ordinem: Acradinam redit. Tum Mericus, ut*

ab ſuſpicione proditionis auerteret omnium animos: negat ſibi placere legatos commeare ultro, citróq;. neq; recipiendum quenquam: neq; mittendum. & quo intentius cuſtodiæ ſeruentur: opportuna loca diuidenda præfectis eſſe: ut ſuæ quiſq; partis tutandæ reus ſit. Omnes aſſenſi ſunt partibus diuidendis. ipſi regio euenit ab Arethuſa fonte uſq; ad oſtium magni portus. id ut ſcirent Romani, fecit. Itaq; Marcellus nocte nauem onerariam cum armatis remulco quadriremis trahi ad Acradinam iuſſit: exponiq; milites regione portæ: quæ propè fontem Arethuſam eſt. Hoc cum quarta uigilia factum eſſet: expoſitosq; milites porta, ut conuenerat, recepiſſet Mericus: luce prima Marcellus omnibus copijs mœnia Acradinæ aggreditur: ita ut non eos ſolum, qui Acradinam tenebant: in ſe conuerteret: ſed ab Naſſo etiam agmina armatorum concurrerent, relictis ſtationibus ſuis, ad uim & impetum Romanorum arcendum. In hoc tumultu actuariæ naues inſtructæ iam ante, circunuectæq; ad Naſſum armatos exponunt. qui improuiſo adorti ſemiplenas ſtationes, & adapertas fores portæ, qua paulo ante excurrerant armati: haud magno certamine Naſſum cepere, deſertam trepidatione & fuga cuſtodum. neq; ullis minus præſidij, aut pertinaciæ ad manẽdum, quàm transfugis fuit: quia ne ſuis quidem ſatis credẽtes ſe, medio certamine effugerunt. Marcellus ut captam eſſe Naſſum didicit: & Acradinæ regionem unam teneri: Mericumq; præſidio ſuis adiunctum: receptui cecinit: ne regiæ opes, quarum fama maior, quàm res erat: diriperentur. Suppreſſo impetu militum, & ijs,

qui in Acradina erant: transfugis ſpatium, locuſq; fugæ datus eſt: & Syracuſani tandem liberi metu, portis Acradinæ apertis, oratores ad Marcellum mittunt: nihil petentes aliud, quàm incolumitatem ſibi, liberiſq; ſuis. Marcellus concilio aduocato, & adhibitis etiam Syracuſanis, qui per ſeditiones pulſi ab domo intra præſidia romana fuerant: reſpondit: non plura per annos quinquaginta benefacta Hieronis, quàm paucis his annis maleficia eorum, qui Syracuſas tenuerint: erga populum romanum eſſe. ſed pleraq; eorum quò debuerint, recidiſſe: fœderumq; ruptorū ipſos ab ſe grauiores multo, quàm populus Ro. uoluerit: pœnas exegiſſe. Se quidem tertium annum circunſedere Syracuſas: non ne populus reſeruatam ciuitatem haberet: ſed ne transfugarum duces captam, & oppreſſam tenerent. Quid potuerint Syracuſani facere, exēplo uel eos Syracuſanorum eſſe: qui intra præſidia romana fuerint: uel Hiſpanum ducem Mericum: qui præſidium tradiderit: uel ipſorum Syracuſanorum poſtremo ſerū quidem, ſed forte conſilium. Oīum ſibi laborū, periculorumq; circa mœnia ſyracuſana terra, mariq; tandiu exhauſtorū nequaquā tantum fructum eſſe: q̄ capere Syracuſas potuiſſe. Inde quæſtor cum præſidio ad Naſſum ad accipiendā pecuniā regiam, cuſtodiendamq; miſſus. diripiēdaq; urbs militi data eſt: cuſtodibus diuiſis per domos eorum, qui intra præſidia romana fuerunt. Cum multa iræ, multa inuidiæ, auaritiæq; fœda exempla ederentur: Archimedē memoriæ proditum eſt, in tanto tumultu, quantum capta urbs in diſcurſu diripientium militum ciere poterat:

intentum formis, quas in puluere deſcripſerat: ab ignaro milite quis eſſet, interfectum. ægre id Marcellum tuliſſe: ſepulturæq; curam habitam: et propinquis etiam inquiſitis honori, præſidioq; nomen, ac memoriam eius fuiſſe. Hoc maxime modo Syracuſæ captæ. in quibus prædæ tantum fuit: quantum uix capta Carthagine tum fuiſſet: cum qua uiribus æquis certabatur.
Paucis ante diebus, quàm Syracuſæ caperentur: T. Octacilius cum quinqueremibus octuaginta Vticam ab Lilybæo tranſmiſit. & cum ante lucem portum intraſſet: onerarias frumento honuſtas cepit: egreſſuſq; in terram, depopulatus eſt aliquantum agri circa Vticam: prædamq; omnis generis retro ad naues egit. Lilybæũ tertio die, quàm inde profectus erat: cum centum triginta onerarijs nauibus frumento, prædaq; honuſtis redijt: idq; frumentũ extẽplo Syracuſas miſit. quod ni tã in tẽpore ſubueniſſet: uictoribus, uictiſq; pariter pernicioſa fames inſtabat. Eadem æſtate in Hiſpania, cũ biennio fermè nihil admodum memorabile factum eſſet: conſilijſq; magis, quàm armis bellum gereretur: romani imperatores egreſſi hybernis copias coniunxerunt. ibi concilium aduocatum: omniumq; in unum congruerunt ſententiæ: quando ad id locorum id modo actum eſſet: ut Aſdrubalem tendentem in Italiam retinerent: tempus eſſe id iam agi: ut bellum in Hiſpania finiretur. & ſatis ad id uirium credebant acceſſiſſe, triginta millia Celtiberorum ea hyeme ad arma excitata. Tres exercitus erant. Aſdrubal Giſgonis filius, & Mago coniũctis caſtris quinq; fermè dierum iter ab Romanis aberant. Propior erat Amicalcaris fi

lius Aſdrubal, uetus in Hiſpania imperator. ad urbẽ nomine Anitorgin exercitum habebat. Eum uolebant prius opprimi duces romani: & ſpes erat ſatis ſuperq; ad id uirium eſſe. illa reſtabat cura: ne fuſo eo perculſi alter Aſdrubal, & Mago in auios ſaltus, monteſq; recipientes ſeſe, bellum extraherent. Optimũ igitur rati diuiſis bifariam copijs totius ſimul Hiſpaniæ amplecti bellum, ita inter ſe diuiſerunt: ut P. Cornelius duas partes exercitus Romanorum, ſociorumq; aduerſus Magonem duceret, atq; Aſdrubalem: Cn. Cornelius cũ tertia parte ueteris exercitus Celtiberis adiunctis cum Aſdrubale Barchino bellũ gereret. Vna profecti ambo duces, exercituſq; Celtiberis prægredientibus, ad urbem Anitorgin in conſpectu hoſtium, dirimente amni, ponunt caſtra. Ibi Cn. Scipio cum quibus ante dictum eſt copijs ſubſtitit. Et P. Scipio profectus ad deſtinatam belli partem. Aſdrubal poſt quàm animaduertit exiguum romanum exercitum in caſtris: & ſpẽ omnem in Celtiberorũ auxilijs eſſe: peritus omnis barbaricæ, & præcipue omnium earum gentium, in quibus per tot annos militabat: perfidiæ, facili linguæ cõmercio, cum utraq; caſtra plena Hiſpanorum eſſent: per occulta colloquia paciſcitur magna mercede cũ Celtiberorum principibus: ut copias inde abducant. Nec atrox uiſum facinus: (non enim ut in Romanos uerterent arma, agebatur) & merces, quanta uel pro bello ſatis eſſet: dabatur: ne bellum gererent: & cum quies ipſa, tum reditus domum, fructuſq; uidẽdi ſuos, ſuaq;, grata uulgo erant. itaq; nõ ducibus facilius, quàm multitudini perſuaſum eſt. ſimul ne metus quidem ab Ro-

manis erat, quippe tam paucis ſe ne retinerent. Id quidem cauendum ſemper romanis ducibus erit: exemplaq; hæc uere pro documentis habenda: ne ita externis credant auxilijs: ut non plus ſui roboris, ſuarũq; proprie uirium in caſtris habeant. Signis repente ſublatis Celtiberi abeunt: nihil aliud quærentibus cauſam, obteſtantibusq; ut manerent Romanis reſpondentes: quàm domeſtico ſe auocari bello. Scipio, poſtquam ſocij nec precibus, nec ui retineri poterant: nec ſe aut parem ſine illis hoſti eſſe: aut fratri rurſus coniungi uidit poſſe: nec ullum aliud ſalutare conſiliũ in promptu eſſe: retro quantum poſſet, cedere ſtatuit: in id omni cura intentus: necubi hoſti æquo ſe committeret loco: qui tranſgreſſus flumen propè ueſtigijs abeuntium inſiſtebat. Per eoſdem dies P. Scipionem par terror, periculum maius ab nouo hoſte urgebat. Maſaniſſa erat iuuenis: qui eo tempore erat ſocius Carthaginenſium: quem deinde clarum, potentemq; romana fecit amicitia. Is tum cum equitatu Numidarum et aduenienti P. Scipioni occurrit: & deinde aſſidue dies, noctesq; infeſtus aderat: ut non uagos tantum procul à caſtris lignatum, pabulatumq; progreſſos exciperet: ſed ipſis obequitaret caſtris: inuectusq; in medias ſæpe ſtationes omnia ingenti tumultu turbaret. noctibus quoq; ſæpe incurſu repentino in portis, ualloq; trepidatum eſt: nec aut locus, aut tempus ullum uacuum à metu ac ſolicitudine erat Romanis. compulſisq; intra uallum, adempto rerum omnium uſu, cum propè iuſta obſidio eſſet: futuramq; arctiorem eam appareret: ſi ſe Indibilis, quem cum ſeptem millibus & quingentis

Sueſſanorum aduentare fama erat: Pœnis coniunxiſſet: dux cautus & prudens Scipio uictus neceſſitatibus temerarium capit conſilium: ut nocte Indibili obuiam iret: & quocunq; occurriſſet loco: prælium conſereret. Relicto igitur modico præſidio in caſtris, prępoſitoq; T. Fonteio legato, media nocte profectus cum obuijs hoſtibus manus conſeruit. Agmina magis, quàm acies pugnabant. ſuperior tamen, ut in tumultuaria pugna, Romanus erat. cæterum & equites numidæ repente, quos fefelliſſe ſe dux ratus erat: ab lateribus circunfuſi magnum terrorem intulere. Contracto aduerſus Numidas certamine nouo, tertius inſuper aduenit hoſtis, duces pœni aſſecuti ab tergo iam pugnantes. ancepsq; prælium Romanos circunſteterat: incertos in quem potiſſimum hoſtem, quam'ue in partem conferti eruptionem facerent. Pugnanti, hortantiq; imperatori, & offerenti ſe, ubi plurimus labor erat: latus dexterum lancea traijcitur. cuneusq; is hoſtium, qui in confertos circa ducem impetum fecerat: ut exanimen, labentemq; ex equo Scipionem uidit: alacres gaudio cum clamore per totam aciem nuntiantes diſcurrunt: imperatorem romanum cecidiſſe. Hæc peruagata paſſim uox, ut & hoſtes haud dubie pro uictoribus, & Romani pro uictis eſſent: fecit. Fuga confeſtim ex acie duce amiſſo fieri cœpta eſt. cæterum ut ad erumpẽdum inter Numidas, aliaq; leuium armatorum auxilia haud difficilis res erat: ita effugere tantum eqtum, æquantiumq; equos uelocitate peditum, uix poterant. cæſiq; propè plures in fuga, quàm in pugna ſunt. nec ſuperfuiſſet quiſquam: ni præcipiti iam ad ueſperum

die nox interueniſſet. Haud ſegniter inde duces pœni fortuna uſi, confeſtim è prælio, uix neceſſaria quiete data militibus, ad Aſdrubalẽ Amilcaris citatũ agmẽ rapiunt: non dubia ſpe, cum copias coniunxiſſent: debellari poſſe. Quò ubi eſt uentum: inter exercitus, duceſq; uictoria recenti lætos gratulatio ingens facta: imperatore tanto cum omni exercitu deleto, & alteram pro haud dubio parem uictoriam expectantes. Ad Romanos nondum quidem fama tantæ cladis peruenerat: ſed tamen mœſtum quoddam ſilentium erat, & tacita diuinatio: qualis iam præſagientibus animus imminentis mali eſſe ſolet. Imperator ipſe, præterquam quod ab ſocijs ſe deſertum, hoſtiũ tantum auctas copias ſentiebat: coniectura etiam, & ratione ad ſuſpicionem acceptæ cladis, quàm ad ullam bonam ſpem pronior erat. Quonam modo enim Aſdrubalem, ac Magonem, niſi defuncto ſuo fratre bello, ſine certamine adducere exercitum potuiſſe? quomodo autem non obſtitiſſe? aut ab tergo non ſecutum fratrem? ut, ſi prohibere quo minus in unum coirent & duces, et exercitus hoſtium, non poſſet: ipſe certe cum fratre coniungeret copias. His anxius curis id modo eſſe ſalutare in preſens credebat: cedere inde quantũ poſſet. & inde una nocte ignaris hoſtibus, & ob id quietis, aliquantũ emẽſus eſt iter. Luce ut ſenſerunt profectos hoſtes: præmiſſis Numidis, quàm poterant maxime citato agmine ſequi cœperunt. ante noctem aſſecuti Numidæ, nunc ab tergo, nunc in latera concurſantes. Conſiſtere cœperunt: ac tutari agmen quantum poſſent. tamen tuto ut ſimul pugnarent: procederentq;, Scipio hortabatur: prius

quàm

quàm pedeſtres copiæ aſſequerentur. cæterũ nũc agendo, nunc ſuſtinendo agmen, cum aliquandiu haud multum procederetur: & nox iam inſtaret: reuocat è prælio ſuos Scipio: & collectos in tumulum quendam, non quidem ſatis tutum, præſertim agmini perculſo, editiorem tamen, quàm cætera circa erant: ſubducit. Ibi primo impedimentis, & equitatu in medium receptis, circundati pedites haud difficulter impetus incurſantium Numidarum arcebant. dein poſtquam toto agmine tres imperatores cum tribus iuſtis exercitibus aderant: apparebatq; parum armis ad tuendum locum ſine munimento ualituros eſſe: circunſpectare, atq; agitare dux cœpit: ſi quomodo poſſet uallum circùm inijcere. ſed erat adeo nudus tumulus, & aſperi ſoli: ut nec uirgulta uallo cædendo, nec terra ceſpiti faciundo, aut ducendæ foſſæ, alij'ue ulli operi apta inueniri poſſet: nec fermè quicquam ſatis arduum, aut abſciſſum erat: quod hoſti aditum, aſcenſum'ue difficilem præberet. omnia faſtigio leni ſubuexa. ut tamen aliquã imaginem ualli obijcerent: clitellas illigatas oneribus uelut ſtruentes ad altitudinẽ ſolitam circundabant: cumulo ſarcinarum omnis generis obiecto, ubi ad moliendum clitellæ defuerant. Punici exercitus poſtquam aduenere: in tumulum quidẽ perfacile agmen erexere. munitionis uero facies noua primo eos uelut miraculo quodam tenuit: cum duces undiq; uociferarentur: quid ſtarent? & non ludibrium illud uix fœminis, pueris'ue morandis ſatis ualidum diſtraherent, diriperentq;? captum hoſtem teneri latentem poſt ſarcinas. Hæc contemptim duces increpabant. cæterum

neq; tranſilire, neq; moliri onera obiecta, nec cædere ſtipatas clitellas, ipſiſq; obrutas ſarcinis, facile erat. Tardatis diu cum amoliti obiecta onera armatis dediſſent uiam: pluribuſq; idem partibus fieret: capta iam undiq; caſtra erant: pauci ab multis, perculſiq; à uictoribus paſſim cædebantur. Magna pars tamen militum, cum in propinquas refugiſſet ſyluas: in caſtra P. Scipionis, quibus T. Fonteius legatus præerat: perfugerunt. Cn. Scipionem alij in tumulo primo impetu hoſtium cæſum tradunt. alij cum paucis in propinquam caſtris turrim perfugiſſe. hanc igni circundatam: atq; ita exuſtis foribus, quas nulla moliri potuerunt ui: captam: omneſq; intus cum ipſo imperatore occiſos.

Anno octauo poſtquam in Hiſpaniam uenerat, Cn. Scipio, undetrigeſimo die poſt fratris mortem eſt interfectus. Luctus ex morte eorum non Romæ maior, quàm per totam Hiſpaniam fuit. quin apud ciues partem doloris & exercitus amiſſi, & alienata prouincia, & publica trahebat clades. Hiſpaniæ ipſos lugebant, deſyderabantq; duces. Cneū tamen magis: quod diutius præfuerat ijs: priorq; & fauorem occupauerat: & ſpecimen iuſtitiæ, temperantiæq; romanæ primus dederat. Cum deletus exercitus, amiſſæq; Hiſpaniæ uiderentur: uir unus res perditas reſtituit. Erat in exercitu L. Martius Septimij filius, eques romanus, impiger iuuenis, animiq; & ingenij aliquanto quàm pro fortuna, in qua erat natus: maioris. ad ſummam indolem acceſſerat Cn. Scipionis diſciplina: ſub qua per tot annos omneis militiæ arteis edoctus fuerat. Hic & ex fuga collectis militibus, & quibuſdam de

præſidijs deductis, haud contemnendum exercitum fecerat: iunxeratq; cum T. Fonteio P. Scipionis legato. Sed tantum præſtitit eques romanus authoritate inter milites, atq; honore: ut caſtris citra Iberum communitis, cum ducem exercituum comitijs militaribus creari placuiſſet: ſubeuntes alij alijs in cuſtodiam ualli, ſtationesq;, donec per omnes ſuffragium iret: ad L. Martium cuncti ſummam imperij detulerunt. Omne inde tempus (exiguum id fuit) muniendis caſtris, conuehendisq; commeatibus conſumptum: & omnia imperia milites cum impigre, tum haudquaquam abiecto animo exequebantur. Cæterum poſtquam Aſdrubalem Giſgonis uenientem ad reliquias belli delendas tranſiſſe Iberum, et appropinquare allatum eſt: ſignumq; pugnæ propoſitum ab nouo duce milites uiderunt: recordati, quos pauloante imperatores habuiſſent: quibusq; & ducibus, & copijs freti prodire ad pugnam ſoliti eſſent: flere omnes repente: & offenſare capita: & alij manus ad cœlum tendere, deos incuſantes: alij ſtrati humi ſuum quiſq; nominatim ducem implorare. neq; ſedari lamentatio poterat, excitantibus centurionibus manipulares, & ipſo minitante & increpante Martio: quod in muliebres, & inutiles ſe proieciſſent fletus, potius quàm ad tutandos ſemetipſos, & rempublicam ſecum: acuerent animos: & ne inultos imperatores ſuos iacere ſinerent: cum ſubito clamor, tubarumq; ſonus (iam enim propè uallū hoſtes erant) exauditur. inde uerſo repente in iram luctu, diſcurrunt ad arma: ac uelut accenſi rabie diſcurrunt ad portas: & in hoſtem negligenter, atq; incompoſite uenientem in-

currunt. Extemplo improuiſa res pauorem incutit Pœnis. mirabundiq́;, unde tot hoſtes tam ſubito exorti prope deleto exercitu forent: unde tanta audacia, tanta fiducia ſui uictis, ac fugatis: quis imperator duobus Scipionibus cæſis extitiſſet: quis caſtris præeſſet: quis ſignum dediſſet pugnæ: ad hæc tot iam nec opinata primo omnium incerti, ſtupentesq́; referunt pedem: dein ualida impreſſione pulſi terga uertunt. & aut fugientium cædes fœda fuiſſet: aut temerarius, periculoſusq́; ſequentium impetus: ni Martius propere receptui dediſſet ſignum: obſiſtensq́; ad prima ſigna, quoſdam & ipſe retinens, concitatam repreſſiſſet aciem. inde in caſtra auidos adhuc cædisq́;, & ſanguinis reduxit. Carthaginenſes trepide primo ab hoſtium uallo acti, poſtquam neminem inſequi uiderunt: metu ſubſtitiſſe rati, contemptim rurſus, & ſedato gradu in caſtra abeunt. Par negligentia in caſtris cuſtodiendis fuit. nam etſi propinquus hoſtis erat: tamen reliquias eum eſſe duorum exercituum ante paucos dies deletorum, ſuccurrebat. Ob hoc cum omnia neglecta apud hoſtes eſſent: exploratis ijs Martius ad conſilium prima ſpecie temerarium magis, quàm audax animum adiecit: ut ultro caſtra hoſtiū oppugnaret: ſimul facilius eſſe ratus unius Aſdrubalis expugnari caſtra: quàm, ſi ſe rurſus tres exercitus, ac tres duces iunxiſſent: ſua defendi: ſimul, aut ſi ſucceſſiſſet cœptis: recepturū ſe afflictas res: aut ſi pulſus eſſet: tamen ultro inferendo arma contemptum ſui dempturum. ne tamen ſubita res, & nocturnus terror etiamnum ſuæ fortunæ conſilium perturbaret: alloquendos, adhortandosq́; ſibi milites ratus,

concione aduocata ita diſſeruit. Vel mea erga impe-ratores noſtros uiuos, mortuoſq; pietas, uel præſens omnium noſtrum milites fortuna fidem cuius facere poteſt: mihi hoc imperium, ut amplum iudicio ueſtro, ita re ipſa graue, ac ſolicitum eſſe. quo enim tempore, niſi metus mœrorem obſtupefaceret: uix ita compos mei eſſem: ut aliqua ſolatia inuenire ægro animo poſſem: cogor ueſtram omnium uicem (quod difficillimum in luctu eſt) unus conſolari. & ne tum quidem, ubi quo nam modo has reliquias duorum exercituum patriæ conſeruare poſſim: cogitandum eſt: auertere animum ab aſſiduo mœrore libet. præſto eſt enim acerba memoria: & Scipiones me ambo dies, noctesq; curis, inſomnijsq; agitant: & excitant ſæpe ſomno: neu ſe, neu inuictos per octo annos in ijs terris milites ſuos, commilitones ueſtros, neu rem publicam patiar inultam: & ſuam diſciplinam, ſuaq; inſtituta ſequi iubent. Et ut imperijs uiuorum nemo obedientior me uno fuerit: ita poſt mortem ſuam, quod quaq; in re facturos illos fuiſſe maxime cenſeam: id optimum ducere uos quoq; uelim milites: non lamentis, lachrymisq; tanquam extinctos proſequi: (uiuunt enim, uigentq; fama rerum geſtarum) ſed quotieſcunq; occurret memoria illorum: uelut ſi adhortanteis, ſignumq; dantes uideatis eos: ita prælia inire. Nec alia profecto ſpecies heſterno die oculis, animiſq; ueſtris oblata memorabile illud edidit prælium: quo documentum dediſtis hoſtibus: non cum Scipionibus extinctum eſſe nomen romanum: & cuius populi uis, atq; uirtus non obruta ſit cannenſi clade: ex omni profecto ſæuitia fortunæ emer

ſuram eſſe. Nunc, qui tantum auſi eſtis ſponte ueſtra: experiri libet quantum audeatis duce ueſtro authore. non enim heſterno die cum ſignum receptui dedi, ſequentibus effuſe uobis turbatum hoſtem: frangere audaciam ueſtram, ſed differre in maiorem gloriam, atq; opportunitatem uolui: ut poſtmodum præparati incautos, armati inermes, atq; etiam ſopitos, per occaſionem aggredi poſſetis. Nec huius occaſionis ſpem milites forte temere, ſed ex reipſa conceptam habeo. A` uobis quoq; profecto ſi quis quærat: quonam modo pauci a` multis, uicti a` uictoribus caſtra tutati ſitis: nihil aliud reſpondeatis, quàm idipſum: timentes uos, omnia & operibus firmata habuiſſe: & ipſos paratos, inſtructosq; fuiſſe. Et ita ſe res habet. ad id, quod ne timeatur fortuna facit: minime tuti ſunt homines. quia quod neglexeris: incautum, atq; apertum habeas. Nihil omnium nunc minus metuunt hoſtes: quàm ne obſeſſi modo ipſi, atq; oppugnati, caſtra ſua ultro oppugnemus. Audeamus quod credi non poteſt auſuros nos. eo ipſo, quod difficillimum uidetur: facillimum erit. Tertia uigilia noctis ſilenti agmine ducam uos. exploratum habeo: non uigiliarum ordinem, non ſtationes iuſtas eſſe. clamor in portis auditus, & primus impetus caſtra ceperit. tum inter torpidos ſomno, pauentesq; ad nec opinatum tumultum, & inermes in cubilibus ſuis oppreſſos illa cædes edatur: a` qua uos heſterno die reuocatos ægre ferebatis. Scio audax uideri conſilium. ſed in rebus aſperis, & tenuibus fortiſſima quæq; conſilia tutiſſima ſunt. quia ſi in occaſionis momento, cuius præteruolat opportunitas: cunctatus pau

lum fueris : nequicquam mox omiſſam queraris. Vnus exercitus in propinquo eſt : duo haud procul abſunt. nunc aggredientibus par aliqua opportunitas eſt. & iam tentaſtis ueſtras, atq; illorum uires. ſi diem proferimus : & heſternæ eruptionis fama contenti deſierimus : periculum eſt ne omnes duces, omnesq; copiæ conueniant. tres deinde duces, tres exercitus ſuſtinebimus hoſtium : quos Cn. Scipio incolumi exercitu non ſuſtinuit? Vt diuidendo copias periere duces noſtri : ita ſeparati, ac diuiſi opprimi poſſunt hoſtes. alia belli gerendi uia nulla eſt. proinde nihil præter noctis proximæ opportunitatem expectemus. Ite dijs bene iuuantibus : corpora curate : ut integri, uigentesq; eodem animo in caſtra hoſtium irrumpatis : quo ueſtra tutati eſtis. Læti & audiere ab nouo duce nouum conſilium : & quo audacius erat : magis placebat. reliquum diei expediendis armis, & curatione corporum conſumptum : & maior pars noctis quieti data eſt. quarta uigilia mouere. Erant ultra proxima caſtra ſex millium interuallo diſtantes aliæ copiæ Pœnorum. Vallis caua intererat, condenſa arboribus. in huius ſyluæ medio fermè ſtadio cohors romana arte punica abditur, & equites. Ita medio itinere intercepto, cæteræ copiæ ſilenti agmine ad proximos hoſtes ductæ. & cum ſtatio nulla pro portis, neq; in uallo cuſtodiæ eſſent : uelut in ſua caſtra, nullo uſquam obſiſtente, penetrauere. inde ſigna canunt : & tollitur clamor. pars ſemiſopitos hoſtes cædunt. pars ignis eſcas ſtramento arido tectis inijciunt. pars portas occupant : ut fugam intercludant. hoſteis ſimul ignis,

clamor, cædes, uelut alienatos ſenſibus, nec audire, n
prouidere quicquam ſinunt. incidunt inermes intr
ternas armatorum. alij ruunt ad portas. alij obſep
itineribus ſuper uallum ſaliunt. & ut quiſq; eu
ſerat: protinus ad caſtra altera fugiunt. ubi à coho
te, & equitibus ex occulto prouenientibus circunue
ti, cæſiq; ad unum omnes ſunt. quanquam etia
ſiquis ex ea cæde effugiſſet: adeo raptim captis pr
pioribus caſtris in altera tranſcurſum caſtra ab R
manis eſt: ut præuenire nuntius cladis non poſſet.
uero quo longius ab hoſte aberant: & quia ſub luc
pabulatum, lignatum, & prædatum quidam dila
fuerant: neglecta magis omnia, ac ſoluta inuene
arma tantum in ſtationibus poſita: milites inermes,
humi ſedentes, accubantesq;, aut obambulãtes ante
lum, portasq;. Cum his tam ſecuris, ſolutisq; Rom
calẽtes adhuc ab recenti pugna, ferocesq; uictoria p
lium ineunt. itaq; nequaquam reſiſti in portis potu
intra portas, concurſu ex totis caſtris ad primum cl
morem, & tumultu facto, atrox prælium oritur. diu
tenuiſſet: ni cruenta ſcuta Romanorum uiſa indiciu
alterius cladis Pœnis, atq; inde pauorem inieciſſe
hic terror in fugam auertit omnes. effuſiq;, quà iter
niſi quos cædes oppreſſit: exuuntur caſtris. Ita noc
ac die bina caſtra hoſtium expugnata ductu L. Ma
tij. Ad trigintaſeptem millia hoſtium cæſa, author
Claudius: qui annales acilianos ex græco in latinu
ſermonem uertit: captos ad mille octingentos trigin
prædam ingentem partam: in ea fuiſſe clypeum a
genteum pondo centum triginta octo cum imagine B

chini Aſdrubalis. Valerius Antias una caſtra Magonis capta tradit: ſeptem millia cæſa hoſtium: altero prælio eruptione pugnatum cum Aſdrubale: decem millia occiſa: quatuor millia trecentos triginta captos. Piſo quinq; millia hominum, cum Mago cedentes noſtros effuſe ſequeretur: cæſa ex inſidijs ſcribit. Apud omnes magnum nomen Martij ducis eſt. & ueræ gloriæ eius etiam miracula addunt: flammam ei concionanti fuſam è capite ſine ipſius ſenſu cum magno pauore circunſtantiũ militum. monumentumq́; uictoriæ eius de Pœnis uſq; ad incenſum Capitolium fuiſſe in templo clypeum Martium appellatum, cum imagine Aſdrubalis. Quietæ deinde aliquandiu in Hiſpania res fuere: utriſq; poſt tantas acceptas inuicem, illatasq́; clades cunctantibus periculum ſummæ rerum facere. Dum hæc in Hiſpania geruntur: Marcellus captis Syracuſis cum cætera in Sicilia tanta fide atque integritate compoſuiſſet: ut nonmodo ſuam gloriam, ſed etiam maieſtatem populi romani augeret: ornamenta, ſigna urbis, tabulasq́;, quibus abundabant Syracuſæ: Romam deuexit. Hoſtium quidem illa ſpolia: & parta belli iure. Cæterum inde primum initium mirandi græcarum artium opera, licentiæq́; hinc ſacra, profanaq́; omnia uulgo ſpoliandi, factum eſt. quæ poſtremo in romanos deos templum idipſum primũ, quod à Marcello eximie ornatum eſt: uertit. uiſebantur enim ab externis ad portam Capenam dedicata à Marcello templa, propter excellentia eius generis ornamenta: quorum perexigua pars comparet. Legationes omnium fermè ciuitatum Siciliæ ad eum conuenie

bant. diſpar ut cauſa earũ, ita conditio erat. Qui ante captas Syracuſas, aut non deſciuerant: aut redierant in amicitiam: ut ſocij fideles accepti, cultiq;. quos metus poſt captas Syracuſas dediderat: ut uicti à uictore leges acceperunt. Erant tamen haud paruæ reliquiæ belli circa Agrigentum Romanis: Epicides, & Hanno, duces reliqui prioris belli, & tertius nouus ab Annibale in locum Hippocratis miſſus, Libyphœnicum generis Hippocinatis, (Mutinem populares uocabant) uir impiger, & ſub Annibale magiſtro omneis belli artes edoctus. Huic ab Epicide, & Hannone Numidæ dati auxiliares. cum quibus ita peruagatus eſt hoſtium agros: ita ſocios ad retinendos in fide animos eorum, ferendumq; in tempore cuiq; auxilium, adijt: ut breui tempore totam Siciliam impleret nominis ſui: nec ſpes alia maior apud fauentes rebus Carthaginenſium eſſet. Itaq; incluſi ad tempus mœnibus Agrigenti dux pœnus, Syracuſanusq;, non conſilio Mutinis, quàm fiducia, magis auſi egredi extra muros, ad Himeram amnem poſuerunt caſtra. Quod ubi platum ad Marcellum eſt: extemplo copias mouit: & ab hoſte quatuor fermè millium interuallo conſedit: quid agerent, pararent'ue, expectaturus. Sed nullum neq; locum, neq; tempus cunctationi, conſilio'ue dedit Mutines, trãſgreſſus amnem, ac ſtationibus hoſtium cum ingenti terrore, ac tumultu inuectus. Poſtero die propè iuſto prælio compulit hoſtem intra munimenta. inde reuocatus ſeditione Numidarum in caſtris facta, cum trecenti fermè eorum Heracleam Minoam conceſſiſſent: ad mitigandos, reuocandosq; eos profectus magnopere mo-

nuiſſe duces dicitur: ne abſente ſe cum hoſte manus con ſererent. Id ambo ægre paſſi duces: magis Hanno, iam ante anxius gloria eius: Mutinem ſibi modum facere, degenerem Afrum imperatori carthaginenſi, miſſo ab ſenatu populoq;. Is perpulit cunctantem Epi cidem: ut tranſgreſſi flumen in aciem exirent. nam ſi Mutinem opperirentur: & ſecunda pugnæ fortuna eueniſſet: haud dubie Mutinis gloriam fore. Enimuero indignum ratus Marcellus, ſe, qui Annibalem ſubnixum uictoria cannenſi ab Nola reppuliſſet: his terra, mariq; uictis ab ſe hoſtibus cedere: arma propere capere milites, & efferri ſigna iubet. Ad inſtruentem exercitum decem effuſis equis aduolant ex hoſtium acie Numidæ, nuntiantes: populares ſuos primum ea ſeditione motos, qua trecenti ex numero ſuo conceſſerint Heracleam: dein quod præfectum ſuum ab obtrectantibus ducibus gloriæ eius ſub ipſam certaminis diem ablegatum uideant: quieturos in pugna. Gens fallax promiſſi fidem præſtitit. itaq; & Romanis creuit animus, nũtio celeri per ordinem miſſo: deſtitutum ab equite hoſtem eſſe: quem maxime timuerant: et territi hoſtes: præterquam quod maxima parte uirium ſuarum non iuuabantur: timore etiam incuſſo: ne ab ſuo ipſi equite oppugnarentur. Itaq; haud magna uis certaminis fuit. Primus clamor, atque impetus rem decreuit. Numidæ cum in concurſu quieti ſtetiſſent in cornibus: ut terga dantes ſuos uiderunt: fugæ tantum parumper comites facti, poſtquam omnes Agrigentum trepido agmine petentes uiderunt: ipſi metu

obſidionis paſſim in ciuitates proximas dilapſi. Multa millia hominum cæſa, captaq;: & VIII elephanti. Hæc ultima in Sicilia Marcelli pugna fuit. uictor inde Syracuſas rediјt. Iam fermè in exitu annus erat. itaq; ſenatus Romæ decreuit: ut P. Cornelius prætor literas Capuam ad conſules mitteret: dum Annibal procul abeſſet: nec ulla magni diſcriminis res ad Capuam gereretur: alter eorum, ſi ita uideretur: ad magiſtratus ſubrogandos Romam ueniret. Literis acceptis, inter ſe conſules compararunt: ut Claudius comitia perficeret: Fuluius ad Capuã maneret. Cõſules Claudius creauit Cn. Fuluium Centimalum, et P. Sulpitium Seruilium, Quinti filium, Galbam: qui nullum antea curulem magiſtratum geſſiſſet. Prætores deinde creati L. Cornelius Lentulus, Cornelius Cethegus, C. Sulpitius, C. Calpurnius Piſo. Piſoni iuriſdictio urbana, Sulpitio Sicilia, Cethego Apulia, Lentulo Sardinia euenit. Cõſulibus prorogatum in annum imperium eſt.

DECADIS TERTIAE LIBER SEXTVS.

N. FVLVIVS CENTIMALus, P. Sulpitius Galba conſules cum Idibus Martijs magiſtratum iniſſent: ſenatu in Capitolium uocato, de re publica, de adminiſtratione belli, de prouincijs, exercitibusq́; patres conſuluerunt. Q. Fuluio, & Appio Claudio prioris anni conſulibus prorogatum imperiū eſt: atq; exercitus, quos habebant: decreti. adiectumq́;: ne à Capua, quam obſidebant: abſcederent: prius quàm expugnaſſent. Ea tum cura maxime intentos habebat Romanos: non tam ob irā: quæ in nullam unquam ciuitatem iuſtior fuit: quàm quod urbs tam nobilis, ac potens, ſicut defectione ſua traxerat aliquot populos: ita recepta inclinatura rurſus animos uidebatur ad ueteris imperij reſpectū. Et prætoribus prioris anni, M. Iunio in Hetruria, P. Sempronio in Gallia, cum binis legionibus, quas habuerant: prorogatum eſt imperium. Prorogatum & M. Marcello: ut proconſul in Sicilia reliquias belli perficeret eo exercitu: quem haberet. ſi ſupplemento opus eſſet: ſuppleret de legionibus: quibus P. Cornelius proprætor in Sicilia præeſſet: dum nequem militem legeret ex eo numero: quibus ſenatus miſſionem, reditumq́; in patriam negaſſet ante belli finem. C. Sulpitio, cui Sicilia euenerat: duæ legiones, quas P. Cornelius habuiſſet: decretæ: & ſupplementum de exercitu Cn. Fuluij: qui prio-

re anno in Apulia fœde cæſus, fugatuſq́; erat. Huic generi militum ſenatus eundem, quem cannenſibus, finem ſtatuerat militiæ. additum etiam utrorunq; ignominiæ eſt: ne in oppidis hybernarent: ne'ue hyberna propius ullam urbem decem millibus paſſuum ædificarent. L. Cornelio in Sardinia duæ legiones datæ: quibus Q. Mutius præfuerat. ſupplementum, ſi opus eſſet: conſules ſcribere iuſſi. T. Octacilio, & M. Valerio, Siciliæ, Græciæq́; ora cum legionibus, claſſibuſq́;, quibus præerant: decretæ. Quinquaginta Græci cũ legione una, centum Siculi cum duabus legionibus habebant naues. Tribus & uiginti legionibus romanis eo anno bellum terra mariq; eſt geſtum. Principio eius anni cum de literis L. Martij referretur: res geſtæ magnificæ ſenatui uiſæ. titulus honoris, quod imperio non populi iuſſu, non ex authoritate patrum dato, proprætor ſenatui ſcripſerat: magnam partem hominum offendebat. Rem mali exempli eſſe: imperatores legi ab exercitibus: & ſolẽne auſpicatorum comitiorum in caſtra, & prouincias procul ab legibus, magiſtratibuſq́; ad militarẽ temeritatem trãsferri. et cum quidam referendum ad ſenatum cenſerent: melius uiſum differri eam conſultationem: donec proficiſceren tur equites: qui ab Martio literas attulerant. Reſcribi de frumento, & ueſtimentis exercitus placuit: utranq; rem eam curæ fore ſenatui. aſcribi autem, Proprætori L. Martio, non placuit: ne idipſum, quod conſultationi reliquerant: pro præiudicato ferrent. Dimiſſis equitibus, de nulla re prius conſules retulerunt. omniumq́; in unum ſententiæ congruebant: agendum cum tri-

bunis plebis eſſe: primo quoq; tempore ad plebem ferrent: quem cum imperio mitti placeret in Hiſpaniam ad eum exercitum: cui Cn. Scipio imperator præfuiſſet. Ea res cum tribunis acta, promulgataq́; eſt. Sed aliud certamen occupauerat animos. C. Sẽpronius Blæſus die dicta Cn. Fuluium ob exercitum in Apulia amiſſum in concionibus uexabat: multa imperatoris temeritate, atq; inſcitia exercitum in locum præcipitem perduxiſſe dictitans. Neminem, præter Cn. Fuluiũ, ante corrupiſſe omnibus uitijs legiones ſuas: quàm pro- *
deret. itaq; uere dici poſſe: prius eos periſſe: quàm uiderent hoſtem: nec ab Annibale, ſed ab imperatore ſuo uictos eſſe. Neminem, cum ſuffragium ineat: ſatis cernere cui imperium, cui exercitum permittat. Quid interfuiſſe inter T. Sempronium? Cum ei ſeruorum exercitus datus eſſet: breui effeciſſe diſciplina, atq; imperio: ut nemo eorum generis, ac ſanguinis ſui memor in acie eſſet: præſidio ſocijs, hoſtibus terrori eſſent. Cum ad Beneuentum, aliaſq́; urbes eos uelut è faucibus Annibalis ereptos populo Romano reſtituiſſet: Cn. Fuluium quiritium romanorum exercitum, honeſte genitos, liberaliter educatos, ſeruilibus uitijs imbuiſſe. ergo effeciſſe: ut & feroces & inquieti inter ſocios, ignaui & imbelles inter hoſtes eſſent: nec impetum modo Pœnorum, ſed ne clamorem quidem ſuſtinere poſſent. Nec Hercule mirum eſſe: milites in acie non ſtetiſſe: cum primus omnium imperator fugeret. magis mirari ſe: aliquos ſtantes cecidiſſe: & non omnes comites Cn. Fuluij fuiſſe pauoris, ac fugæ. C. Flaminium, L. Paulum, L. Poſthumium,

Cn. ac P. Scipiones cadere in acie maluiſſe: quàm deſerere circumuentos hoſtibus ſuos exercitus. Cn. Fuluium propè unum nuntium deleti exercitus Romam rediſſe. Facinus indignum eſſe: cannenſem exercitum, quod ex acie fugerit: in Siciliam deportatum: ne prius inde dimittatur: quàm hoſtis ex Italia deceſſerit: et hoc idem in Cn. Fuluij legionibus nuper decretum: Cn. Fuluio fugam ex prælio ipſius temeritate commiſſo impunitam eſſe: & eum in ganea, luſtriſq́;, ubi iuuentam egerit: ſenectutem acturum: milites, qui nihil aliud peccauerint: quàm quod imperatoris ſimiles fuerint: relegatos propè in exilium ignominioſam pati militiam. adeo imparem libertatem Romæ diti ac pauperi, honorato atq; inhonorato eſſe. Reus ab ab ſe culpā in milites transferebat. Eos ferociter pugnam poſcenteis productos in aciem, non eo, quo uoluerint: quia ſerum diei fuerit: ſed poſtero die, & tempore, & loco æque inſtructos, ſeu famam, ſeu uim hoſtiū non ſuſtinuiſſe. cum effuſe omnes fugerent: ſe quoq; turba ablatum: ut Varronem cannenſi pugna: ut multos alios imperatores. Quid autem ſolum ſe reſtantem prodeſſe Reipub. potuiſſe? niſi ſi mors ſua remedio publicis cladibus futura eſſe potuiſſet. Non ſe inopia commeatus, non in loca iniqua incaute deductum: non agmine inexplorato euntem inſidijs circumuentum. ui aperta, armis, acie uictum. nec ſuorum animos, nec hoſtium, in poteſtate habuiſſe. ſuum cuiq; ingenium audaciam, aut pauorem facere. Bis eſt accuſatus: pecuniáq; anquiſitum. tertio teſtibus datis, cum præterquam quod omnibus probris onerabatur: iurati permulti dicerent: fugæ,

cerent: fugæ, pauoriſq; initium à prætore ortum: ab eo deſertos milites, cum haud uanum timorem ducis crederent: terga dediſſe: tanta ira accenſa eſt: ut capite anquirendum concio ſucclamaret. De eo quoq; nouum certamen ortum. nam cum bis pecunia anquiſiſſet: tertio capitis ſe anquirere diceret: tribuni plebis appellati. cum collegæ negarent ſe in mora eſſe: quo minus, quod ei more maiorum permiſſum eſſet: ſeu legibus, ſeu moribus mallet: anquireret: quoad uel capitis, uel pecuniæ iudicaſſet priuato: tum Sempronius perduellionis ſe iudicare Cn. Fuluio dixit: diemq; comitijs ab C. Calpurnio prætore urbis petit. Inde alia ſpes ab reo tentata eſt: ſi adeſſe iudicio Q. Fuluius frater poſſet, florens tum & fama rerum geſtarum, & propinqua ſpe Capuæ potiundæ. Id cum per literas miſerabiliter pro fratris capite ſcriptas petiſſet Fuluius: negaſſentq; patres è republica eſſe abſcedi à Capua: prius quàm dies comitiorum aderat. Cn. Fuluius exulatum Tarquinios abijt. id ei iuſtum exilium eſſe, ſciuit plebs. Inter hæc uis omnis belli uerſa in Capuam erat. obſidebatur tamen acrius, quàm oppugnabatur. nec aut famem tolerare ſeruitia, ac plebs poterant: aut mittere nuntios ad Annibalẽ per cuſtodias tam arctas. Inuentus eſt autem quidam Numida: qui acceptis literis euaſurum ſe profeſſus, ut promiſſum præſtaret: per media romana caſtra nocte egreſſus, ſpem accendit Campanis: dum aliquid uirium ſupereſſet: ab omni parte eruptionem tentandi. Cæterum in multis certaminibus equeſtria prælia fermè proſpera faciebant. pedites ſuperabantur ſed nequaquam tam læ

tum uincere, quàm triſte uinci, ulla parte erat ab obſeſ-ſo, & propè expugnato hoſte. Inita tandem ratio eſt: ut quod uiribus deerat: arte æquaretur. Ex omnibus legionibus electi ſunt iuuenes maxime uigore, ac leui-tate corporum ueloces. eis parmæ breuiores, quàm e-queſtres, & ſeptena iacula quaternos longa pedes da-ta, præfixa ferro: quale haſtis uelitaribus ineſt. eos ſin gulos in equos ſuos accipientes equites aſſuefecerunt, & uehi poſt ſeſe: & deſilire perniciter: ubi datum ſi-gnum eſſet. Poſtquam aſſuetudine quotidiana ſatis in-trepide uiſum eſt fieri: in campum, qui medius inter caſtra, murumq; erat: aduerſus inſtructos Campano rum equites proceſſerunt. & ubi ad coniectum teli uẽ tum eſt: ſigno dato uelites deſiliunt. pedeſtris inde acies ex equitatu repente in hoſtium equites incurrit: iacu-laq; cum impetu alia ſuper alia emittunt. quibus plu rimis in equos uirosq; paſſim coniectis, permultos uul-nerauerunt. pauoris tamen plus ex re noua, atq; inopi nata iniectum eſt. et in perculſum hoſtem equites in-uecti, fugam ſtragemq; eorum usq; ad portas fecerũt. Inde equitatu quoq; ſuperior romana acies fuit. Inſtitu tum: ut uelites in legionibus eſſent. Authorem peditũ equiti immiſcendorum centurionem Q. Nauium fe-runt: honoriq; id ei apud imperatorem fuiſſe. Cũ in hoc ſtatu ad Capuam res eſſent: Annibalem in di uerſum tarentinæ arcis potiundæ, Capuæq; retinen-dæ trahebant curæ. uicit tamen reſpectus Capuæ: in quam omnium ſociorum, hoſtiumq; conuerſos uidebat animos: documento futuræ: qualẽcunq; euentum de-fectio ab Romanis habuiſſet. Igitur magna parte impe

dimentorum relicta in Brutijs, & omni grauiore armatura, cum delectis peditum equitumq; quàm poterat aptiſſimis ad maturandum iter, in Campaniam contendit. ſecuti tamen tam raptim euntem tres & triginta elephanti. in ualle occulta poſt Tifata montem imminentem Capuæ conſedit. Adueniens cum caſtellū Galatiam, præſidio inde ui pulſo, cepiſſet: in circunſedenteis Capuam ſe uertit: præmiſſis ante nuncijs Capuam: quo tempore caſtra romana aggreſſurus eſſet: ut eodem & illi ad eruptionem parati portis omnibus ſeſe effunderent. Res nec explorata Romanis ingentem præbuit terrorem. nam alia parte ipſe adortus eſt: alia campani omnes pedites equitesq;: & cum ijs punicum præſidium, cui Boſtar, & Hanno præerant: erupit. Romani, ut in re trepida, ne ad unam concurrendo partem aliquid indefenſi relinquerent: ita inter ſe copias partiti ſunt. Appius Claudius Campanis, Fuluius Annibali eſt oppoſitus. Claudius Nero proprætor cum equitibus ſextæ legionis uia, quæ Sueſſulam fert: C. Fuluius Flaccus legatus cum ſociali equitatu conſtitit è regione Vulturni amnis. Prælium non ſolito modo clamore, ac tumultu eſt cœptum: ſed ad alium uirorum equorum armorumq; ſonum diſpoſita in muris Campanorum imbellis multitudo tantum cum æris crepitu, qualis in defectu lunæ ſilenti nocte cieri ſolet: edidit clamorem: ut auerteret etiā pugnantiū animos. Campanos facile in uallo Appius arcebat. Maior uis ab altera parte Fuluium, Annibal & Pœni urgebant. legio ibi ſexta loco ceſſit. qua pulſa, cohors Hiſpanorum cum tribus elephantis uſq; ad uallum per-

uaſit: ruperatq́; mediam aciem Romanorum: & in ancipiti ſpe, ac periculo erat: utrum in caſtra perrumperet: an intercluderetur à ſuis. Quem pauorem legionis, periculumq́; caſtrorum Fuluius ubi uidit: Q. Nauium, prioresq́; alios centurionum hortatur: ut cohortem hoſtium ſub uallo pugnantem inuadant: ac trucident. In ſummo diſcrimine rem uerti. aut uiam dandam ijs eſſe: & minore conatu, quàm condenſam aciem irrupiſſent: in caſtra irrupturos: aut conficiendos ſub uallo eſſe. nec magni certaminis rem fore. paucos eſſe: & ab ſuis interclusos: & quæ, dum paueat: Romanis interrupta acies uideatur: etiã ſi ſe utrunq; in hoſtem uertat: ancipiti pugna medios circunuenturam. Nauius ubi hæc imperatoris dicta accepit: ſecundi haſtati ſignum ademptum ſignifero in hoſtes infert: iacturum in medios eos minitans: ni ſe propere ſequantur milites: & partem capeſſant pugnæ. Ingens corpus erat: et arma honeſtabant: & ſublatum alte ſignum conuerterat ad ſpectaculum ciues, hoſtesq́;. cæterum poſtquam iam ad ſigna peruenerat Hiſpanorũ: tum undiq; in eum tragulæ coniectæ: & propè tota in unum acies uerſa. ſed neq; hoſtium multitudo, neq; telorum uis arcere impetum eius uiri potuerunt. Et M. Attilius legatus primi principis ex eadem legione ſignum inferri in cohortem Hiſpanorum coegit. Et qui caſtris præerant: L. Portius Licinius, & T. Popilius legati pro uallo acriter pugnant: elephantosq́; tranſgredientes in ipſo uallo conficiũt. quorũ corporibus cũ oppleta eſſet foſſa: uelut aggere, aut ponte iniecto, tranſitum hoſtibus dedit. ibi per ſtragem iacentium elephantorum

atrox edita cædes. Altera in parte caſtrorum iam pulſi erant Campani, punicum'q; præſidium: & ſub ipſa porta Capuæ, quæ ad Vulturnum fert: pugnabatur: neq; tam armati irrumpentibus Romanis reſiſtebant: quàm quod porta baliſtis ſcorpionibus'q; inſtructa, miſſilibus procul hoſtes arcebat. & ſuppreſſit impetum Romanorum uulnus imperatoris Appij Claudij: cui ſuos ante prima ſigna adhortáti ſub læuo humero ſummum pectus gæſo ictum eſt. magna tamen uis hoſtiũ ante portam eſt cæſa: cæteri trepidi in urbem compulſi. Et Annibal poſteaquam cohortis Hiſpanorum ſtragem uidit: ſumma'q; ui caſtra hoſtium defendi: omiſſa oppugnatione, recipere ſigna, & conuertere agmen peditum, obiecto à tergo equitatu, ne hoſtis inſtaret: cœpit. Legionum ardor ingens ad hoſtem inſequendum fuit. ſed Flaccus receptui cani iuſſit, ſatis ad utrunque profectum ratus: ut & Campani quàm haud multum in Annibale præſidij eſſet: & ipſe Annibal ſentiret. Cæſa eo die, qui huius pugnæ authores ſunt: octo millia hominum de Annibalis exercitu, tria ex Campanis tradunt: ſigna'q; Carthagnenſibus quindecim adempta: duo deuiginti Campanis. Apud alios nequaquam tantam molem pugnæ inuenio. plus'q; pauoris, quàm certaminis fuiſſe: cum inopinato in caſtra romana Numidæ, Hiſpani'q; cum elephantis irrupiſſent: elephanti per media caſtra uadentes ſtragem tabernaculorum ingenti ſonitu, ac fuga abrumpentium uincula iumentorum facerent. fraudẽ quoq; ſuper tumultum adiectam: immiſſis ab Annibale, qui (habuit aliquot) gnari latinæ linguæ iuberent conſulum uer-

bis, quoniam amiſſa caſtra eſſent: pro ſe quenq; militum in proximos montes fugere. ſed eam celeriter cognitam fraudem: oppreſſamq́; magna cæde hoſtium. elephantos igni è caſtris exactos. Hoc ultimum, utcũq; initum, finitumq́; eſt: ante deditionem Capuæ prælium fuit. Mediaſtuticus, qui ſummus magiſtratus apud Campanos eſt: eo anno Seppius Leſius erat, loco obſcuro, tenuiq́; fortuna ortus. Matrem eius quondam pro pupillo eo procurantem familiare oſtentum, cum reſpondiſſet aruſpex: ſummum quod eſſet imperium Capuæ, peruenturum ad eum puerum: nihil ad eam ſpem agnoſcentem dixiſſe ferunt. ne tu perditas res Cãpanorum narras: ubi ſummus honos ad filium meũ perueniet. Ea ludificatio ueri & ipſa in uerum uertit. nam cum fame, ferroq́; urgerentur: nec ſpes ulla
* ſupereſſet ſiſti in ſpem honorum erant honores detrectantibus: Leſius querendo deſertam ac proditam à primoribus Capuam, ſummum magiſtratum ultimus omnium Campanorum cœpit. Cæterum Annibal ut nec hoſtes elici amplius ad pugnam uidit: nec per caſtra eorum perrumpi ad Capuam poſſe: ne ſuos quoq; commeatus intercluderent noui conſules: abſcedere irrito incœpto, & mouere à Capua ſtatuit caſtra. multa ſecum quò iam inde ire pergeret uolenti ſubijt animum impetus caput ipſum belli Romam petendi. cuius rei ſemper cupitæ prætermiſſam occaſionem poſt cannenſem pugnam, & alij uulgo fremebant: & ipſe nõ diſſimulabat: nec opinato pauore ac tumultu non eſſe deſperandum aliquam partem urbis occupari poſſe. Si Roma in diſcrimine eſſet: Capuam extemplo omiſſu-

ros aut ambos imperatores romanos, aut alterum ex iis. qui ſi diuiſiſſent copias: utrunq; infirmiorem factum, aut ſibi, aut Campanis bene gerendæ rei fortunam daturos eſſe. Vna ea cura angebat: ne ubi abſceſſiſſet: extemplo dederentur Campani. Numidam promptum ad omnia audenda donis perlicit: ut literis acceptis, ſpecie transfugæ caſtra romana ingreſſus altera parte Capuam clàm peruadat. Literæ autem erant adhortatione plenæ. Profectionem ſuam, quæ ſalutaris illis foret: abſtracturam ad defendendam Romam ab oppugnanda Capua duces, atq; exercitus romanos. ne deſponderent animos. tolerando paucos dies, totam ſoluturos obſidionē. Inde naues in flumine Vulturno comprehenſas duci Gladio, quod iam ante præſidij cauſa fecerat caſtellum: iuſſit. quarum ubi tantam copiam eſſe, ut una nocte traijci poſſet exercitus: allatum eſt: cibarijs decem dierum præparatis, deductas nocte ad flumium legiones ante lucem traiecit. Id prius quàm fieret: ita futurum compertum ex tranſfugis Fuluius Flaccus ſenatui Romam cum ſcripſiſſet: uarie hominum animi pro cuiuſq; ingenio affecti ſunt.

Vt in re tā trepida, ſenatu extemplo uocato, P. Cornelius, cui Aſinæ cognomen erat: omnes duces, exercitusq; ex tota Italia, neq; Capuæ, neq; ullius alterius rei memor, ad urbis præſidium reuocabat. Fabius Maximus abſcedi à Capua: terreriq;: & circumagi ad nutus cōminationesq; Annibalis, flagitioſum ducebat. Qui ad Cannas uictor, ire tamen ad urbem auſus nō eſſet: eum à Capua repulſum ſpem potiundæ urbis Romæ cepiſſe? Non ad Romam obſidendam, ſed ad Ca-

puæ liberandam obſidionem ire Romam. cum eo exer citu, qui ad urbem eſſet: Iouem fœderum ruptorum ab Annibale teſtem, deosq; alios defenſuros eſſe. Has diuerſas ſententias media ſententia P. Valerij Flacci uicit. Qui utriuſq; rei memor imperatoribus, qui ad Capuam eſſent: ſcribendum cenſuit: quid ad urbem præſidij eſſet. quantas autem Annibal copias duceret: aut quanto exercitu ad Capuam obſidendã opus eſſet: ipſos ſcire. ſi & Romam è ducibus alter, & exercitus pars mitti poſſet: ut ab reliquo & duce, & exercitu Capua recte obſideretur: inter ſe compararent Claudius, Fuluiuſq;: utri obſidenda Capua: utri ad prohibẽdam obſidione patriam, Romam ueniendum eſſet. Hoc ſenatus conſulto Capuam perlato, Q. Fuluius proconſul, cui, collega ex uulnere ægro, eundum Romã erat: è tribus exercitibus milite electo, ad XV millia peditum, mille eqtes Vulturnum traducit. inde cum Annibalem Latina uia iturum ſatis comperiſſet: ipſe per Appiæ municipia, quæq; propter eam uiam ſunt: Setiam, Soram, Lauinium præmiſit: ut commeatus paratos & in urbibus haberent: & ex agris deuijs in uiam proferrent: præſidiaq; in urbes contraherent: ut ſua cuiq; Reſp. in manu eſſet. Annibal quo die Vulturnum eſt tranſgreſſus: haud procul à flumine caſtra poſuit. poſtero die præter Cales in agrum ſidicinum peruenit. ibi diem unum populãdo moratus, per Sueſſulam, alliſanumq; & caſinatem agrum uia Latina ducit. ſub Caſinum biduo ſtatiua habita: & paſſim populationes factæ. inde præter Interamnam, Aqnumq; in fregellanum agrum ad Lirim fluuium uentum.

ubi interaſum pontem à Fregellanis morandi itineris cauſa inuenit. Et Fuluium Vulturnus tenuerat amnis, nauibus ab Annibale incenſis, rates ad traijciendum exercitum in magna inopia materiæ ægre comparantem. traiecto ratibus exercitu, reliquum Fuluio expeditum iter, non per urbes modo, ſed circa uiam expoſitis benigne commeatibus, erat. alacresq; milites alius alium, ut adderet gradum memor ad defendendam ire patriã: hortabãtur. Romam fregellanus nuntius diem noctemq; itinere continuato ingentem attulit terrorem. tumultuoſius, quàm allatum erat: curſus hominum affingentium uana auditis totam urbem conciuerat. ploratus mulierum non ex priuatis ſolum domibus exaudiebatur: ſed undiq; matronæ in publicum effuſæ circa deûm delubra diſcurrunt, crinibus paſſis aras uerrentes, nixæ genibus, ſupinas manus ad cœlum ac deos tendentes, orantesq;: ut urbem Romam è manibus hoſtium eriperent: matresq; romanas, & liberos paruos inuiolatos ſeruarent. Senatus magiſtratibus in foro præſto eſt: ſiquid conſulere uelint. alij accipiunt imperia: diſcedùntq; ad ſuas quiſq; officiorum partes. alij offerunt ſe: ſiquo uſus opere ſit. præſidia in arce, in Capitolio, in muris, circa urbem, in monte etiam Albano, atq; arce Tuſculana ponuntur. Inter hunc tumultum Q. Fuluiũ Procons. profectum cum exercitu à Capua affertur. cui ne minueretur imperium, ſi in urbem ueniſſet: decreuit ſenatus: ut Q. Fuluio par cum conſulibus imperium eſſet. Annibal infeſtius perpopulato agro fregellano propter interaſos pontes, per fruſinatem, ferentinatemq;, & anagninum

agrum in Labicanum uenit. inde Algido Tuſculum petijt: nec receptus mœnibus infra Tuſculum dextorſus Gabios deſcendit. inde in Pupiniam exercitu demiſſo, octo millia paſſuum à Roma poſuit caſtra. Quo propius hoſtis accedebat: eo maior cædes fiebat fugientium, præcedentibus Numidis: pluresq; omnium generum, atq; ætatum capiebãtur. In hoc tumultu Fuluius Flaccus porta Capena cum exercitu Romam ingreſſus, media urbe per Carinas Exquilias contendit. inde egreſſus inter Exquilinam, Collinamq; portam poſuit caſtra. Aediles plebis commeatum eò comportarunt. conſules, ſenatusq; in caſtra uenerunt. ibi de ſumma Reip. conſultatum. Placuit: conſules circa portas Collinam, Exquilinamq; ponere caſtra: C. Calpurnium prætorem urbanum Capitolio, atq; arci præeſſe: et ſenatum frequẽtem in foro contineri: ſiquid in tam ſubitis rebus conſulto opus eſſet. Inter hæc Annibal ad Anienem fluuium tria millia paſſuum ab urbe caſtra admouit. ibi ſtatiuis poſitis, ipſe cum duobus millibus equitum ad portam Collinam uſq; ad Herculis tẽplum eſt progreſſus: atq; unde proxime poterat, mœnia ſitumq; urbis obequitans contemplabatur. Id eum tam licenter atq; otioſe facere, Flacco indignum uiſum eſt. itaq; immiſit equites: ſubmoueriq;, atq; in caſtra redigi hoſtium equitatum iuſſit. Cum commiſſum prælium eſſet: conſules transfugas Numidarum, qui tum in Auentino ad mille & ducentos erant: media urbe tranſire Exquilias iuſſerunt: nullos aptiores inter conualles, tectaq; hortorum, & ſepulchra, & cauas undiq; uias ad pugnandum futuros rati. quos cum ex ar

te, Capitolioq́; cliuo publico in equis decurrentes quidam uidiſſent: captum Auentinum conclamauerunt. Ea res tantum tumultum, ac fugam præbuit: ut niſi caſtra punica extra urbem fuiſſent: effuſura ſe omnis pauida multitudo fuerit. Tunc in domos, atq; in tecta refugiebant: uagosq́; in uijs ſuos pro hoſtibus lapidibus, telisq́; inceſſebant. nec comprimi tumultus, apeririq́; error poterat, refertis itineribus agreſtium turba, pecorumq́;: quæ repentinus pauor in urbem compulerat. Equeſtre prælium ſecundum fuit: ſummotiq́; hoſtes ſunt. & quia multis locis comprimendi tumultus erãt: qui temere oriebantur: placuit: omnes, qui dictatores, conſules, cenſores'ue fuiſſent: cum imperio eſſe: donec receſſiſſet à muris hoſtis. Et diei quod reliquum fuit, & nocte inſequenti, multi temere excitati tumultus ſunt, compreſſiq́;. Poſtero die tranſgreſſus Anienem Annibal in aciem omnes copias eduxit. nec Flaccus, conſulesq́; certamen detrectauere. Inſtructis utrinq; exercitibus in eius pugnæ caſum, in qua urbs Roma uictori præmium eſſet: imber ingens grandine miſtus ita utranque aciem turbauit: ut uix armis retentis in caſtra ſeſe receperint, nullius rei minore quàm hoſtium metu. Et poſtero die eodem loco acies inſtructas eadem tempeſtas diremit. ubi recepiſſent ſe in caſtra: mira ſerenitas cum tranquillitate oriebatur. In religionem ea res apud Pœnos uerſa eſt: auditaq́; uox Annibalis fertur: potiundæ ſibi urbis Romæ modo mentem non dari, modo fortunam. Minuêre etiam ſpẽ eius & aliæ paruæ, magnæq́; res. magna illa: quod cum ipſe ad mœnia urbis Romæ armatus ſederet: milites ſub uexil

lis in ſupplementum Hiſpaniæ profectos audiuit·parua autem: quod per eos dies eum forte agrum, in quo ipſe caſtra haberet: ueniſſe nihil ob id diminuto pretio, cognitum ex quodam captiuo eſt·Id uero adeo ſuperbum, atque indignum uiſum: eius ſoli, quod ipſe bello captum poſſideret: haberetq;: inuentum Romæ emptorem: ut extemplo uocato præcone, tabernas argentarias, quæ circa forum romanum tunc eſſent : iuſſerit uenire·His motus ad Turiam fluuium caſtra retulit, ſex millia paſſuum ab urbe·inde ad lucum Feroniæ pergit ire, templum ea tempeſtate inclytum diuitijs· Capenates aliqui accolæ eius erant·primitias frugum eò, donaq; alia pro copia portantes, multo auro argentoq; id exornatum habebant·His omnibus donis tum ſpoliatum templum·æris acerui, cum rudera milites religione inducti iacerent: poſt profectionem Annibalis, magni inuenti·Huius populatio templi haud dubia inter ſcriptores eſt·Cœlius Romam euntem ab Ereto diuertiſſe eò Annibalem tradit: iterq; eius ab Reate, Cupilijsq;, & ab Amiterno orditur·ex Campania in Samnium, inde in Pelignos perueniſſe : præterque oppidum Sulmonem in Marrucinos tranſiſſe: inde albenſi agro in Marſos: hinc Amiternum, Foruloſq; uicum ueniſſe·Neq; ibi error eſt: quod tanti exercitus ueſtigia intra tam breuis æui memoriam potuerint confundi·iſſe enim eà conſtat·tantum id intereſt: uenerit ne eo itinere ad urbem: an ab urbe in Campaniam redierit· Cæterum non quantum pertinaciæ ad premendam obſidione Capuam Romanis fuit: tantum ad defendendam Annibali·namq; & Lucanos in brutium

ægrum ad fretum ac Rhegyum eo curſu contendit: ut propè repentino aduentu incautos oppreſſerit. Capua etſi nihilo ſegnius oppreſſa per eos dies fuerat: tamen aduentum Flacci ſenſit. & admiratio orta eſt: non ſimul regreſſum Annibalem. inde per colloquia intellexerunt: relictos ſe, deſertoſq;: & ſpē Capuæ retinendæ deploratam apud Pœnos eſſe. Acceſſit edictum proconſulis ex ſenatus conſulto propoſitum, uulgatumq; apud hoſtes: ut qui ciuis campanus ante certam diem tranſiſſet: ſine fraude eſſet. nec ulla facta eſt tranſitio: metu magis eos, quàm fide continente: quia maiora in defectione deliquerant: quàm quibus ignoſci poſſet. Cæterum quemadmodum nemo priuato conſilio ad hoſtem tranſibat: ita nihil ſalutare in medium conſulebatur. Nobilitas Remp. deſeruerat: neq; in ſenatum cogi poterat. in magiſtratu autem erat: qui non ſibi honorem adiecíſſet: ſed indignitate ſua uim ac ius magiſtratui, quem gerebat: dempſiſſet. iam ne in foro quidem, aut publico loco principum quiſquam apparebat. domibus incluſi patriæ occaſum cum ſuo exitio in dies expectabant. ſumma curæ omnis in Boſtarem, Hannonemq; præfectos præſidij punici uerſa erat, ſuo, non ſociorum periculo ſolicitos. Hi conſcriptis ad Annibalem literis non libere modo, ſed etiam aſpere, quibus non Capuam ſolum traditam in manum hoſtibus, ſed ſe quoq;, & præſidium in omnes cruciatus proditos incuſabant: abijſſe eum in Brutios, uelut auertentem ſeſe: ne Capua in oculis eius caperetur. at Hercule Romanos ne oppugnatione quidem urbis Romæ abſtrahi à Capua obſidēda potuiſſe. tanto conſtantiorem ini-

micum Romanum, quàm amicum Pœnum eſſe. Si redeat Capuam: bellumq́; omne eò uertat: & ſe, et Cápanos paratos eruptioni fore. Non cum Rhegynis, neq; Tarentinis bellum geſturos tranſiſſe Alpeis. ubi romanæ legiones ſint: ibi & Carthaginenſium exercitus debere eſſe. ſic ad Cannas, ſic ad Traſimenum rem bene geſtam: coeundo, conferendoq́; cum hoſte caſtra: fortunam tentando. In hanc ſententiam literæ conſcriptæ Numidis, propoſita mercœde iam profeſſis operam, dantur. Hi ſpecie transfugarum cum ad Flaccum in caſtra ueniſſent: ut inde tempore captato abirent: famesq;, quæ tam diu Capuæ erat: nulli non probabilem cauſam tranſitionis faceret: mulier repente cum pana in caſtra uenit, ſcortum transfugarum unius: indicatq́; imperatori romano: Numidam fraude compoſita tranſiſſe: literasq́; ad Annibalem ferre. Id unũ ex ijs, qui ſibi rem aperuiſſet: arguere ſeſe paratam eſſe. Productus primo ſatis conſtanter ignorare ſe mulierem ſimulabat. paulatim deinde conuictus ueris, cum tormenta poſci, & parari uideret: faſſus id ita eſſe: literæq́; prolatæ: & additum etiã indicio, quod cælabatur: & alios ſpecie transfugarũ Numidas uagari in caſtris romanis. Hi ſupra LXX comprehenſi: et cum transfugis nouis multati uirgis: manibusq́; præciſis Capuam rediguntur. Conſpectum tam triſte ſupplicium fregit animos Campanorũ. Concurſus ad curiam populi factus coegit Leſiũ ſenatum uocare. et primoribus, qui iamdiu publicis conſilijs aberant: propalàm minabantur: niſi uenirent in ſenatum: circa domos eorum ituros ſe: & in publicum omnes ui extra-

ſturos eſſe. Is timor frequentem ſenatum magiſtratui præbuit. Ibi cum cæteri delegatis mittendis ad imperatores romanos agerent: Vibius Virius, qui defectionis ab Romanis author fuerat: interrogatus ſententiam, negat eos, qui de legatis, & de pace, ac deditione loquantur: meminiſſe, nec quid facturi fuerint: ſi Romanos in poteſtate habuiſſent: nec quid ipſis patiendum ſit. Quid uos, inquit, eam deditionem fore cēſetis: qua quondam, ut aduerſus Samnites auxilium impetraremus: nos, noſtráq; omnia Romanis dedimus? Iam è memoria excæſſit: quo tempore, & in qua fortuna à populo Ro. defecerimus? iam quemadmodum in defectione præſidium, quod poterat emitti: per cruciatum, & ad contumeliam necauerimus? quoties in obſidenteis quàm inimici eruperimus? caſtra oppugnauerimus? Annibalem uocauerimus ad opprimendos eos? hoc quod recentiſſimum eſt: ad oppugnandam Romam hinc eum miſerimus? Age contra, quæ illi infeſte in nos fecerint repetite: ut ex eo quid ſperetis habeatis. Cum hoſtis alienigena in Italia eſſet: & Annibal hoſtis: & cuncta bello arderent: omiſſis omnibus, omiſſo ipſo Annibale, ambos conſules, et duos conſulares exercitus ad Capuam oppugnandam miſerunt. alterum annum circunuallatos incluſóſq; nos fame macerant, & ipſi nobiſcum ultima pericula, grauiſſimos labores perpeſſi: circa uallum, ac foſſas ſæpe trucidati: & propè ad extremum caſtris exuti. Sed omitto hæc. uetus, atq; uſitata res eſt: in oppugnāda hoſtium urbe labores, ac pericula pati. Illud iræ, atq; odij execrabilis īdiciū eſt. Annibal īgentibus copijs pe-

ditum, equitumq́; caſtra oppugnauit: & ex parte cœpit· tanto periculo nihil moti ſunt ab obſidione · profectus trans Vulturnum peruſſit calenum agrum· nihil tanta ſociorum clade auocati ſunt· ad ipſam urbē Romam infeſta ſigna ferri iuſſit· eam quoq; tempeſtatem imminentem ſpreuerunt· tranſgreſſus Anienem tria millia paſſuum ab urbe caſtra poſuit: poſtremo ad mœnia ipſa, et ad portas acceſſit: Romam ſe adempturum eis, niſi omitterent Capuam: oſtendit· & non omiſerunt· Feras beſtias cæco impetu ac rabie concitatas, ſi ad cubilia & catulos earum ire pergas: ad opē ſuis ferendam auertas· Romanos Roma circunſeſſa, coniuges, liberi, quorum ploratus hic quoq; propè exaudiebantur: aræ, foci, deûm delubra, ſepulchra maiorū temerata ac uiolata, à Capua non auerterunt· tanta auiditas ſupplicij expetendi: tanta ſanguinis noſtri hauriendi eſt ſitis· nec iniuria forſitan· nos quoq; idem feciſſemus: ſi data fortuna eſſet· Itaq; quando aliter dijs immortalibus uiſum eſt: cum mortem ne recuſare quidem debeam: cruciatus, contumeliasq́;, quas ſperat hoſtis: dum liber, dum mei potens ſum: effugere morte præterquam honeſta, etiam leni poſſum: non uidebor apud Claudium, & Q. Fuluium, uictoria inſolenti ſubnixos: neq; uinctus per urbem Romam triumphi ſpectaculum trahar: ut deinde in carcerem, aut ad palum deligatus, lacerato uirgis tergo, ceruicem ſecuri romanæ ſubijciam: nec dirui, incendiq́; patriam uidebo: nec rapi ad ſtuprum matres campanas, uirginesq́;, & ingenuos pueros· Albam, unde ipſi oriundi erant: à fundamentis proruerunt: ne ſtirpis, ne memoria originum

ria originum ſuarum extaret: nedũ eos Capuæ parſuros credam: cui infeſtiores, quàm Carthagini ſunt. Itaq; quibus ueſtrum ante fato cedere, quàm hæc tot tam acerba uideant: in animo eſt: ijs apud me hodie epulæ inſtructæ, parataéq; ſunt. ſatiatis uino ciboque poculum idem, quod mihi datum fuerit: circunferetur. ea potio corpus à cruciatu, animum à contumelijs, oculos aures à uidendis audiendisq; omnibus acerbis indignisq;, quæ manent uictos: uindicabit. parati erũt: qui magno rogo in propatulo ædium accenſo corpora exanima inijciant. Hæc una uia & honeſta, & libera ad mortem. & ipſi uirtutem mirabuntur hoſtes: et Annibal fortes ſocios ſciet ab ſe deſertos, ac proditos eſſe. Hanc orationem Virij plures audierunt cum aſſenſu: quàm forti animo id, quod probabant: exequi potuerunt. Maior pars ſenatus multis ſæpe bellis expertam populi romani clementiam haud diffidentes ſibi quoq; placabilem fore, legatos ad dedendam Romanis Capuam decreuerunt: miſeruntq;. Vibium Virium ſeptem & uiginti fermè ſenatores domum ſecuti ſunt: epulatiq; cum eo: & quantum facere potuerant, alienatis mentibus uino ab imminentis ſenſu mali, uenenum omnes ſumpſerunt. inde miſſo conuiuio, dextris inter ſe datis, ultimoq; complexu, collachrymantes ſuum patriæq; caſum, alij ut eodem rogo cremarentur: manſerunt: alij domos digreſſi ſunt. Impletæ cibis uinoq; uenæ minus efficacem in maturanda morte uim ueneni fecerunt. itaq; noctem totam pleriq; eorum, & diei inſequentis partem ijs cum animã egiſſent: omnes tamen prius quàm aperirẽtur hoſtibus

portæ: expirarunt. Poſtero die porta Iouis, quæ aduerſus caſtra romana erat: iuſſu proconſulis aperta eſt. ea intromiſſa legio una: & duæ alæ cum C. Fulvio legato. Is cum omnium primum arma telaq́;, quæ Capuæ erant: ad ſe conferenda curaſſet: cuſtodijs ad omnes portas diſpoſitis, ne quis exire, aut emitti poſſet: præſidium punicum comprehendit: ſenatum campanum ire in caſtra ad imperatores romanos iuſſit. quò cum ueniſſent: extemplo his omnibus catenæ iniectæ: iuſſiq; ad quæſtores deferre quod auri, argentiq́; haberent. auri pondo LXX fuit: argenti tria millia pondo & CC. ſenatores quinque & uiginti Cales in cuſtodiam, duo de triginta Theanum miſſi: quorũ de ſententia maxime deſcitum ab Romanis conſtabat. De ſupplicio campani ſenatus haudquaquam inter Fuluium, Claudiumq́; conueniebat. facilis impetrandæ ueniæ Claudius: Fuluij durior ſententia erat. Itaq; Appius Romam ad ſenatum arbitrium eius rei totum reijciebat. percunctandi etiam æquum eſſe poteſtatem fieri patribus: num communicaſſent conſilia cum aliquibus ſociorum latini nominis municipiorũ? & num ope eorum in bello forent, & municipiorum adiuti? Id uero minime committendum eſſe, Fuluius dicere: ut ſolicitarentur criminibus dubijs ſociorum fidelium animi: & ſubijcerentur indicibus: queis neq; quid facerent, neq; quid dicerent, quicquam unquam penſi fuiſſet. itaq; ſe eam quæſtionem oppreſſurum, extincturumq́;. Ab hoc ſermone cum digreſſi eſſent: & Appius quamuis ferociter loquentem collegam, non dubitaret tamen literas ſuper tanta re ab Ro=

ma expectaturum: Fuluius ne idipſum impedimentũ incœpto foret: dimittens prætorium, tribunis militum, ac præfectis ſociorum imperauit: uti duobus millibus equitum delectis denuntiarent: ut ad tertiam buccinam præſto eſſent. Cum hoc equitatu nocte Theanũ profectus, prima luce portam intrauit: atq; in forum perrexit: concurſuq́; ad primum equitum ingreſſum facto, magiſtratum ſidicinum citari iuſſit: iperauitq́;: ut produceret Campanos: quos in cuſtodia haberet. Producti omnes: uirgiſq́; cæſi: ac ſecuri percuſſi. Inde citato equo Cales percurrit. ubi cum in tribunali conſidiſſet: productiq́; Campani deligarentur ad palum: eques citus ab Roma uenit. literaſq́; à C. Calpurnio, populoq́; Ro. Fuluio cum tradidiſſet: murmur à tribunali totam concionem peruaſit: deferri rẽ integram ad patres de Campanis. Et Fuluius id ita eſſe ratus, acceptas literas, neq; reſolutas cum in gremio repoſuiſſet: præconi imperauit: ut lictorem lege agere iuberet. Ita de ijs quoq;, qui Calibus erant: ſumptum ſupplicium. tum literæ lectæ: ſenatuſq́; conſultum, ſerum ad impediendam rem actam: quæ ſumma ope approperata erat: ne impediri poſſet. Conſurgentem iam Fuluium Taurea Iubellius Campanus per mediam uadens turbam nomine inclamauit: & cum mirabundus quidnam ſeſe uellet, reſidiſſet Flaccus: me quoq;, inquit, iube occidi: ut gloriari poſſis: multo fortiorem, quàm ipſe es: uirum abs te occiſum eſſe. Cũ Flaccus negaret profectò ſatis compotem mentis eſſe: modo prohiberi etiam ſe, ſi id uellet: S. C. diceret: tum Iubellius, quandoquidem, inquit, capta patria, propin

quis amicisq; amiſſis, cum ipſe manu mea coniugem, liberosq; interfecerim: ne quid indigni paterentur: mihi ne mortis quidem copia eadem eſt: quæ his ciuibus meis: petatur à uirtute inuiſæ huius uitæ uindicta. atq; ita gladio, quem ueſte texerat: per aduerſum pectus transfixus, ante pedes imperatoris moribundus procubuit. Quia & quod ad ſupplicium attinet Campanorum: & pleraq; alia de Flacci unius ſententia acta erant: mortuum Appium Claudium ſub deditionem Capuæ quidam tradunt. hunc quoque ipſum Tauream, neq; ſua ſponte ueniſſe Cales: neque ſua manu interfectum: ſed cum inter cæteros ad palum deligatus: quia parum inter ſtrepitus exaudiri poſſent, quæ uociferabatur: ſilentium fieri Flaccum iuſſiſſe: tum Tauream illa, quæ ante memorata ſunt: dixiſſe: uirum ſe fortiſſimum à nequaquam pari ad uirtutem occidi. ſub hæc dicta iuſſu proconſulis præconem ita pronuntiaſſe. Lictor uiro forti adde uirgas: & in eum primum lege age. Lectum quoq; ſenatus conſultum, prius quàm ſecuri feriret: quidam authores ſunt. ſed quia adſcriptum in ſenatus conſulto fuerit: ſi ei uideretur: integram rem ad ſenatum reijceret: interpretatum eſſe: quid magis è Rep. duceret: æſtimationem ſibi permiſſam. Capuam à Calibus reditum eſt. Atellaq;, & Galatia in deditionem acceptæ. ibi quoq; in eos, qui capita rerum erant: animaduerſum. ita ad LXX principes ſenatus interfecti: trecenti fermè nobiles Campani in carcerem conditi. alij per ſociorum latini nominis urbes in cuſtodias dati, uarijs caſibus interierunt. multitudo alia ciuium campano-

rum uenundata. De urbe, agroq́; reliqua conſultatio fuit: quibuſdam delendam cenſentibus urbem prævalidam, propinquam, inimicam. Cæterum præſens utilitas uicit. nam propter agrum, quem omni fertilitate terræ ſatis conſtabat primum in Italia eſſe: urbs ſeruata eſt: ut eſſet aliqua aratorum ſedes. urbi frequentandæ multitudo incolarum, libertinorumq́; , & inſtitorum, opificumq́; retenta. ager omnis, & tecta publica populi romani facta. Cæterum habitari tantum, tanquam urbem, Capuam, frequentariq́; placuit: corpus nullum ciuitatis, nec ſenatus nec plebis concilium, nec magiſtratus eſſe. ſine concilio publico, ſine imperio multitudinem nullius rei inter ſe ſociam ad conſenſum inhabilem fore. præfectum ad iura reddenda ab Roma quotannis miſſuros. Ita ad Capuam res compoſitæ conſilio ab omni parte laudabili. ſeuere, & celeriter in maxime noxios animaduerſum: multitudo ciuium diſſipata in nullam ſpem reditus: non ſæuitum incendijs, ruinisq́; in tecta innoxia, murosq́; : & cum emolumento quæſita etiam apud ſocios lenitatis ſpecies incolumitate urbis nobiliſſimæ, opulentiſſimæq́; : cuius ruinis omnis Campania, omnes, qui Campaniam circa accolunt: populi ingemuiſſent: confeſſio expreſſa hoſti: quanta uis in Romanis ad expetendas pœnas ab infidelibus ſocijs: et q̃ nihil in Annibale auxilij ad receptos in fidẽ tuendos eſſet. Romani proconſules perfuncti, quod ad Capuam attinebat: cura, Claudio Neroni ex ijs duabus legionibus, quas ad Capuam habuerant: ſex millia peditum, & trecentos eq̃tes, quos ipſe legiſſet: & ſociûm latini nominis peditum nume

rum parem, & octingentos equites decernunt. Eum exercitum Puteolis in naues impoſitum Nero in Hiſpaniam tranſportauit. Cum Tarraconem nauibus ueniſſet: expoſitiſq; ibi copijs, & nauibus ſubductis, ſocios quoque nauales multitudinis augendæ cauſa armaſſet: profectus ad Iberum flumen, exercitum ab T. Fonteio, & Martio accepit. inde pergit ad hoſtes ire. Aſdrubal Amilcaris ad Lapides Atros caſtra habebat in Auſetanis. Is locus eſt inter oppida Illiturgum, & Mentiſſam. huius ſaltus fauces Nero occupauit. Aſdrubal, ne in arcto res eſſet: caduceatorem miſit: qui promitteret: ſi inde miſſus foret: ſe omnem exercitum ex Hiſpania deportaturum. Quam rē cum læto animo Romanus accepiſſet: diem poſterum Aſdrubal colloquio petiuit: ut Romani leges conſcriberent de tradendis arcibus urbium, dieq; ſtatuenda: ad quam præſidia deducerentur: ſuaq; omnia ſine fraude Pœni deportarent. Quod ubi impetrauit: extemplo primis tenebris, atq; inde tota nocte quod grauiſſimum exercitus erat, Aſdrubal quacunq; poſſet, euadere è ſaltu iuſſit. data ſedulo opera eſt: ne multi ea nocte exirēt: ut ipſa paucitas tum ad hoſtem ſilentio fallendum aptior, tum ad euadendum per arctas ſemitas, ac difficiles eſſet. Ventum inſequenti die ad colloquium eſt. ſed loquendo plura, ſcribendóq;, dedita opera, quæ in rem nō eſſent: die conſumpto, in poſterum dilatum eſt. addita inſequens nox ſpatium dedit & alios emittendi. nec poſtero die res finem inuenit. ita aliquot dies diſceptando palàm de legibus, nocteſq; emittendis clā è caſtris Carthaginenſibus abſumptæ. & poſteaquam

maior pars emiſſa exercitus erat: iam ne ijs quidem, quæ ultro dicta erant: ſtabatur: minusq; ac minus, cum timore ſimul fide decreſcente, conueniebat. Iam fermè pedeſtres omnes copiæ euaſerant è ſaltu: cum prima luce denſa nebula ſaltum omnem, camposq; circa intexuit. quod ubi ſenſit Aſdrubal: mittit ad Neronem: qui in poſterum diem colloquium differret. illum diem religioſum Carthaginenſibus, ad agendum quicquam rei feriatum eſſe. Ne tum quidem ſuſpecta fraus. cum data eſſet uenia eius diei: extemplo Aſdrubal cum equitatu, elephantisq; caſtris egreſſus ſine ullo tumultu in tutum euaſit. Hora fermè quarta diſpulſa ſole nebula aperuit diem: uacuaq; hoſtium caſtra conſpexerunt Romani. Tum denum Claudius punicam fraudem agnoſcens, ut ſe dolo captum ſenſit: proficiſcentem inſtitit ſequi, paratus confligere acie. ſed hoſtis detrectabat pugnam. leuia tamen prælia inter extremum punicum agmen, præcurſoresq; Romanorum fiebant. Inter hæc Hiſpaniæ populi, nec qui poſt cladem acceptam defecerant: redibant ad Romanos: nec ulli noui deficiebant. Et Romæ ſenatui, populoq; poſt receptam Capuam non Italiæ iam maior, quàm Hiſpaniæ cura erat. & exercitum augeri, & imperatorem mitti placebat. nec tamen quem mitterent, ſatis conſtabat: quoniam illuc, ubi duo ſummi imperatores intra dies XXX cecidiſſent: qui in locum duorũ ſuccederet: extraordinaria cura deligendus eſſet. Cum alij alium nominarent: poſtremum eò decurſum eſt: ut populus proconſuli creando in Hiſpaniam comitia haberet. diemq; comitijs conſules edixerunt. Primo ex

*pectauerant: ut qui ſe tanto imperio dignos crederēt:
nomina profiterentur. quæ ut deſtituta expectatio eſt:
redintegratus luctus acceptæ cladis: deſyderiumq́;
imperatorum amiſſorum. Mœſta itaq; ciuitas propè
inops conſilij, comitiorum die tamen in campum de-
ſcendit. atque in magiſtratus uerſi circunſpectant ora
principum, aliorum alios intuentium: fremuntq;: adeo
perditas res: deſperatumq́; de Rep. eſſe: ut nemo aude-
at in Hiſpaniam imperium accipere. Cum ſubito P.
Cornelius, illius, qui in Hiſpania ceciderat: filius, qua
tuor & uiginti fermè annos natus, profeſſus ſe petere,
in ſuperiore, unde conſpici poſſet: loco conſtitit. In quē
poſtquam omnium ora conuerſa ſunt: clamore ac fa
uore ominati extemplo ſunt felix, fauſtumq́; imperi-
um. iuſſi deinde inire ſuffragium, ad unum omnes nō
centuriæ modo, ſed etiam homines P. Scipioni impe-
rium eſſe in Hiſpaniam iuſſerunt. Cæterum poſt rem
actam, ut iam reſiderat impetus animorum, ardorq́;:
ſilentium ſubito ortum: & tacita cogitatio: quidnam
egiſſent noui. quod fauor plus ualuiſſet, quàm ratio
ætatis: maxime pœnitebat. quidam fortunam etiā do-
mus horrebant: nomenq́; ex funeſtis duabus familijs
in eas prouincias, ubi inter ſepulchra patris, patruiq́;
res gerendæ eſſent: proficiſcentis. Quam ubi ab re
tanto impetu acta ſolicitudinem, curamq́; hominum
animaduertit: aduocata concione, ita de ætate ſua, im-
perioq́; mandato, & bello, quod gerendum eſſet: ma-
gno elatoq́; animo diſſeruit: ut ardorem eum, qui re
ſiderat: excitaret rurſus, innouaretq́;: & impleret
homines certioris ſpei: quàm quantam fides promiſſi*

humani, aut ratio ex fiducia rerum ſubijcere ſolet. Fuit enim Scipio non ueris tantum uirtutibus mirabilis: ſed arte quoq; quadam ab iuuenta in oſtentationem earũ compoſitus: pleraq; apud multitudinem aut per nocturnas uiſa ſpecies, aut uelut diuinitus mente monita, agens: ſiue & ipſe capti quadam ſuperſtitione animi: ſiue ut imperia conſiliáq;, uelut ſorte oraculi miſſa, ſine cunctatione aſſequeretur. ad hæc iã inde ab initio præparans animos, ex quo togam uirilem ſumpſit: nullo die prius ullam publicam, priuatamq; rem egit: quàm in Capitolium iret: ingreſſusq; ædem conſyderet: & plerunque tempus ſolus in ſecreto ibi tereret. Hic mos, qui per omnem uitam ſeruabatur: ſeu conſulto, ſeu temere uulgatæ opinioni fidem apud quoſdam fecit: ſtirpis eum diuinæ uirum eſſe. retulitq; famam in Alexandro Magno prius uulgatam, & uanitate, & fabula parem: anguis immanis concubitu cõceptum: & in cubiculo matris eius perſæpe uiſam prodigij eius ſpeciem: interuentúq; hominum euolutam repente, atq; ex oculis elapſam. His miraculis nũquam ab ipſo eluſa fides eſt: quin potius aucta arte quadam, nec abnuendi tale quicquam, nec palàm affirmandi. Multa alia eiuſdem generis, alia uera, alia aſſimulata, admirationis humanæ in eo iuuene exceſſerant modum. qbus freta tunc ciuitas ætati haudquaquam maturæ tantam molem rerum, tantumq; imperium permiſit. Ad eas copias, quas ex uetere exercitu Hiſpania habebat: quæq; à Puteolis cum Claudio Nerone traiectæ erant: decem millia peditum, & mille equites adduntur. & M. Iunius Syllanus pro-

prætor adiutor ad res gerendas datus eſt. Ita cum XXX nauium claſſe (omnes autem qnqueremes erãt) oſtijs tyberinis profectus præter oram tuſci maris Alpes, atq; gallicum ſinum, & deinde Pyrenes circumuectus promontorium, emporijs urbe græca (oriundi & ipſi à Phocea ſunt) copias expoſuit. inde ſequi nauibus iuſſis, Tarraconem pedibus profectus conuentum omnium ſociorum (etenim legationes ad famam aduentus eius ex omni ſe prouincia effuderant) habuit. naues ibi ſubduci iuſſit: remiſſis quatuor triremibus Maſſilienſium: quæ officij cauſa ab domo proſecutæ fuerant. Reſponſa inde legationibus ſuſpenſis uarietate tot caſuum dare cœpit: ita elato ab ingenti uirtutum ſuarum fiducia animo: ut nullum ferox uerbum excideret: ingensq; omnibus, quæ diceret: cum maieſtas ineſſet, tum fides. Profectus ab Tarracone, & ciuitates ſociorum, & hyberna exercitus adijt: collaudauitq; milites: quod duabus tantis cladibus deinceps icti prouinciam obtinuiſſent: nec fructum ſecundarum rerum ſentire hoſtes paſſi, omni cis Iberum agro eos arcuiſſent: ſociosq; cum fide tutati eſſent. Martiũ ſecum habebat cum tanto honore: ut facile apparere: nihil minus eum uereri: quàm ne quis obſtaret gloriæ ſuæ. Succeſſit inde Neroni Syllanus: & in hyberna noui milites deducti. Scipio omnibus, quæ adeunda, agendaq; erant: mature aditis, peractisq;, Tarraconem conceſſit. Nihilominor fama apud hoſtes Scipionis erat: quàm apud ciues, ſociosq;: & diuinatio quædam futuri: quo minus ratio timoris reddi poterat: eo opportune maiorem inferens metum. In hyberna diuerſi con

ceſſerant. Aſdrubal Giſgonis uſque ad Oceanum, & Gades: Mago in mediterranea maxime ſupra caſtulo nenſem ſaltum. Aſdrubal Amilcaris filius proximus Ibero circa Saguntum hybernauit. Aeſtatis eius extremo, quo capta eſt Capua: & Scipio in Hiſpaniam uenit: punica claſſis ex Sicilia Tarentum accita ad arcendos commeatus præſidij romani, quod in arce Tarentina erat: clauſerat q̄dem omnes ad arcem à mari aditus: ſed aſſidendo diutius arctiorē annonam ſocijs, quàm hoſti faciebat. non enim tantum ſubuehi oppidanis per pacata litora, apertoſq; portus præſidio nauium punicarum poterat: quantum frumenti claſſis ipſa turba nauali mixta ex omni genere hominum abſumebat: ut arcis præſidium etiam ſine inuecto, quia ibi pauci erant: ex ante præparato ſuſtentari poſſet: Tarentinus claſſiq; ne inuectum quidem ſufficeret. tandem maiore gratia, quàm uenerat, claſſis dimiſſa eſt. annona haud multum laxauerat. quia remoto maritimo præſidio, ſubuehi frumentum nō poterat. Eiuſdem æſtatis exitu M. Marcellus ex Sicilia prouincia cū ad urbem ueniſſet: à C. Calpurnio prætore ſenatus ei ad ædem Bellonæ datus eſt. ibi cum de rebus ab ſe geſtis diſſeruiſſet: queſtus leniter non ſuam magis, quàm militum uicem, quod prouincia confecta exercitum deportare non licuiſſet: poſtulauit: ut triumphanti urbē inire liceret. id non impetrauit. Cum multis uerbis actum eſſet: utrum minus conueniret: cuius nomine abſentis ob res proſpere ductu eius geſtas ſupplicatio decreta foret: & dijs immortalibus habitus honos: ei præſenti negare triumphum: an quem tradere exer

citum ſucceſſori iuſſiſſent: quod niſi manente in prouin cia bello non decerneretur: eum quaſi de bello triumphare: cum exercitus teſtis meriti, atque immeriti triumphi abeſſet: medium uiſum: ut ouans urbem iniret. Tribuni ple. ex authoritate ſenatus ad populum tulerunt: ut M. Marcello, quo die urbẽ ouans iniret: imperium eſſet. Pridie quàm urbem iniret: in monte Albano triumphauit. inde ouans multam præ ſe prædã in urbem intulit. Cum ſimulachro captarum Syracuſarum catapultæ, baliſtæq́;, & alia omnia inſtrumenta belli lata: & pacis diuturnæ, regiæq́; opulentiæ ornamenta: argenti, ærisq́; fabrefacta uaſa: & alia ſupellex, pretioſaq́; ueſtis: et multa nobilia ſigna: quibus inter primas Græciæ urbes Syracuſæ ornatæ fuerãt. Punicæ quoq; uictoriæ ſignum, octo ducti elephanti. Et non minimum fuere ſpectaculum cum coronis aureis præcedentes Soſis Syracuſanus, & Mericus Hiſpanus. quorum altero duce nocturno Syracuſas introitum erat: alter Naſſum, quodq́; ibi præſidij erat: prodiderat. His ambobus ciuitas data. & quingena iugera agri Soſidi in agro ſyracuſano: qui aut regius, aut hoſtium populi romani fuiſſet: & ædes Syracuſis cuius uellet eorum: in quos belli iure animaduerſum eſſet: Merico, Hiſpanisq́;, qui cum eo tranſierant: urbs, agerq; in Sicilia ex ijs, qui à populo romano defeciſſent: iuſſa dari. id M. Cornelio mandatum: ut ubi ei uideretur: urbem, agrumq́; eis aſſignaret. in eodem agro Belligeni, per quem illectus ad tranſitionem Mericus erat: CCCC iugera agri decreta. Poſt profectionem ex Sicilia Marcelli punica claſſis octo millia pe-

ditum,tria numidarũ equitum expoſuit. Ad eos Mur gentinæ deſciuerunt terræ. ſecutæ defectionem earum Hybla,& Magella ſunt:et ignobiliores quædã aliæ. Et Numidæ præfecto Mutine uagi per totam Siciliam ſociorum populi romani agros urebant. Super hæc exercitus romanus iratus,partim quod cum imperatore non deuectus ex prouincia eſſet:partim quod in oppidis hybernare ueriti erant:ſegni fungebantur mi litia:magiſq; eis author ad ſeditionem, quàm animus deerat. Inter has difficultates M. Cornelius prætor, et militum animos nunc conſolando,nunc caſtigando ſedauit:& ciuitates omnes,quæ defecerant: in deditionem redegit:atq; ex his Murgantiam Hiſpanis, quibus urbs agerq; debebatur:ex S. C. attribuit. Conſules cum ambo Apuliam prouinciam haberent: minuſq; iam terroris à Pœnis,& Annibale eſſet: ſortiri iuſſi Apuliam,Macedoniamq́; prouincias. Sulpitio Macedonia euenit:iſq́; Leuino ſucceſſit. Fuluius Romam comitiorum cauſa accerſitus cum comitia conſuli bus rogandis haberet:prærogatiua centuria iuniorum declarauit T. Mãlium Torquatum,& T. Octacilium. Manlius,qui præſens erat: gratulandi cauſa cum turba coiret:nec dubius eſſet conſenſus populi:magna circunfuſus turba ad tribunal conſulis uenit: petitq; ut pauca ſua uerba audiret:centuriamq́;,quæ tuliſſet ſuffragium: reuocari iuberet. Erectis omnibus expectatione,quidnam poſtulaturus eſſet:oculorum uale tudinem excuſauit. Impudentem & gubernatorem, & imperatorem eſſe:qui,cum alienis oculis ei omnia agenda ſint:poſtulet ſibi aliorum capita,ac fortunas

committi. proinde ſi uideretur: & redire in ſuffragium centuriam iuniorum iuberet: & meminiſſet in conſulibus creandis belli, quod in Italia ſit: temporumq́; reipublicæ. uixdum requieſcere aureis à ſtrepitu, & tumultu hoſtili: quo paucos ante menſes aſſederint propè mœnia romana. Poſt hæc cum centuria frequens ſucclamaſſet: nihil ſe mutare ſententiæ: eoſdemq́; conſules dicturos eſſe: tum Torquatus, neq; ego ueſtros, inquit, mores conſul ferre potero: neq; uos imperium meum. redite in ſuffragium: & cogitate: bellum punicum in Italia, et hoſtium ducem Annibalem eſſe. Tum centuria & authoritate mota uiri, & admirantium circa fremitu, petit à conſule: ut centuriam ſeniorum citaret. uelle ſeſe cum maioribus natu colloqui: & ex authoritate eorum conſules dicere. Citatis centuriæ ſenioribus, datum ſecreto in ouili cum his colloquendi tempus. Seniores de tribus conſulẽdum dixerunt eſſe: duobus iam plenis honorum, Q. Fabio, & M. Marcello: & ſi utiq; nouum aliquem aduerſus Pœnos conſulem creari uellent: M. Valerium Leuinum egregie aduerſus Philippum Regem terra, mariq; res geſſiſſe. Ita de tribus conſultatione data, ſenioribus dimiſſis, iuniores ſuffragium ineunt. M. Marcellũ Claudium fulgentem tum Sicilia domita, et M. Valerium, abſentes conſules dixerunt. authoritatem prærogatiuæ omnes centuriæ ſecutæ ſunt. Eludant nunc antiqua mirantes. non equidem, ſiqua ſit ſapientium ciuitas: quam docti fingunt magis, quàm norunt: aut principes grauiores, temperatioresq́; à cupidine imperij, aut multitudinem melius moratam cenſeant fieri poſ-

ſe. Cēturiam uero iuniorum ſeniores conſulere uoluiſſe: quibus imperij ſuffragium mandaret: uix ut uerisimile ſit: parentum quoq; hoc ſeculo uilis leuiſque apud liberos authoritas fecit. Prætoria inde comitia habita. P. Manlius Vulſo, & L. Manlius Acidinus, & C. Lectorius, & L. Cincius Alimentius, creati ſunt. Forte ita incidit: ut comitijs perfectis nūtiaretur: T. Octacilium, quem T. Manlio, niſi interpellatus ordo comitiorum eſſet: collegam abſentem daturus fuiſſe uidebatur populus: mortuū in Sicilia eſſe. Ludi Apollinares & priore anno fuerant: et eo anno ut fierent, repēte Calpurnio prætori ſenatus decreuit: ut in perpetuum uouerentur. Eodem anno prodigia aliquot uiſa, nūtiataq; ſunt. In æde Cōcordiæ Victoria, quæ in culmine erat: fulmine icta, decuſſáq; ad Victorias, quæ in ante fixæ erant: hæſit: neq; inde procidit. Et Anagniæ, et Fregellis nuntiatum eſt murum, portaſq; de cœlo tactas. & in foro ſudertano ſanguinis riuos per diem totum fluxiſſe. & Ereti lapidibus pluiſſe. & Reate mulam peperiſſe. Ea prodigia hoſtijs maioribus ſunt procurata: & obſecratio in unū diem populo indicta: & nouendiale ſacrum. Sacerdotes publici aliquot eo anno mortui ſunt: nouique ſuffecti: in locum M. Aemilij Numidæ decemuiri ſacrorum M. Aemilius Lepidus: in locum M. Pomponij Mathonis pontificis C. Liuius: in locum Sp. Caruillij maximi auguris M. Seruilius. T. Octacilius Craſſus pontifex quia exacto anno mortuus erat: ideo nominatio in locum eius non eſt facta. C. Claudius flamen dialis, quod exta perperam dederat: flaminio

abijt. Per idem tempus M. Valerius Leuinus, tentatis prius per ſecreta colloquia principum animis, ad indictum ante ad idipſum conciliũ Aetolorum claſſe expedita uenit. Vbi cum Syracuſas, Capuamq; captas in fidem, in Italiaq; rerum ſecundarũ ſucceſſum oſtentaſſet: adieciſſetq;: iam inde à maioribus traditum morem Romanis colendi ſocios: ex quibus alios in ciuitatem, atq; æquum ſecum ius accepiſſent: alios in ea fortuna haberẽt: ut ſocij eſſe, quàm ciues mallent: Aetolos eo in maiore futuros honore: quod gentium tranſmarinarum in amicitiam primi ueniſſent. Philippum eis, & Macedonas graues accolas eſſe. quorum ſe uim, ac ſpiritus etiam fregiſſe: & eò redactũ eſſe: ut non his modo urbibus, quas per uim ademiſſent Aetolis: excedant: ſed ipſam Macedoniam infeſtam habeant. Et Acarnanas, quos ægre ferrent Aetoli à corpore ſuo diremptos: reſtituturum ſe in antiquã formulam iuriſq; ac ditionis eorum. Hæc dicta, promiſſaq; à romano imperatore Scopas, qui tum prætor gentis erat: & Dorimachus princeps Aetolorum affirmauerunt: authoritatem ſuam minore cum uerecundia, & maiore cum fide uim, maieſtatemq; populi Ro. extollentes. maxime tamen ſpes potiundæ mouebat Acarnaniæ. Igitur conſcriptæ conditiones: quibus in amicitiam, ſocietatemq; populi Ro. uenirent. additumq;: ut ſi placeret: uellentq;: eodẽ iure amicitiæ Elei, Lacedæmonijq;, & Attalus, & Pleuratus, & Scerdiletus eſſent: Aſiæ Attalus, hi Thracum, & Illyricorum reges. Bellum ut extemplo Aetoli cum Philippo terra gererent. Nauibus ne minus XX quinqueremibus

remibus adiuuaret Romanus. Vrbium Corcyra te-
nus ab Aetolia incipienti ſolum, tectáq;, & muri cũ
agris, Aetolorum, alia omnis præda populi Ro. eſſet.
Darentq́; operam Romani: ut Acarnaniam Aetoli ha
berent. Si Aetoli pacem cum Philippo facerent: fœde=
ri adſcriberent: ita ratam eorum pacem: ſi Philippus
arma ab Romanis, ſocijſq́;, quiq́; eorum ditionis eſſent:
abſtinuiſſet. Item ſi populus Ro. fœdere iungeretur Re
gi: ut caueret: ne ius ei belli inferẽdi Aetolis, ſocijſq́; co
rũ eſſet. Hæc cõuenerũt. cõſcriptáq; biẽnio poſt, Olym
piæ ab Aetolis, in Capitolio ab Romanis, ut teſtata ſa=
cratis monumentis eſſent: ſunt poſita. Moræ cauſa fue-
rant retenti Romæ diutius legati Aetolorũ. nec tamen
impedimento id rebus gerẽdis fuit. et Aetoli extemplo
mouerunt aduerſus Philippũ bellũ: et Leuinus Zacyn
thũ (parua inſula eſt, propinqua Aetoliæ: urbẽ unam
eodẽ, quo ipſa eſt, nomine habet: eã, præter arcem, ui
cepit) et Oleniada, Naxũq; Acarnanũ captas Aetolis
contribuit. Philippũ quoq; ſatis implicatum bello finiti
mo ratus, ne Italiã Pœnosq́; et pacta cũ Annibale poſ
ſet reſpicere: Corcyrã ipſe ſe recepit. Philippo Aetolo=
rũ defectio Pellæ hybernãti allata eſt. itaq; qa primo ue
re moturus exercitum in Græciam erat: Illyricos, fini
timasq́; eius urbes alterno metu quietas ut Macedonia
haberet: expeditionem ſubitam in Oricinorum, atque
Apolloniatum fines fecit: egreſſosq́; Apolloniatas cum
magno terrore, ac pauore compulit intra muros. ua-
ſtatis proximis Illyricis, in Pelagoniã eadem celerita=
te uertit iter. inde Dardanorum urbem ſitam in Ma=
cedonia, tranſitum Dardanis facturam, cepit. His ra-

ptim actis, memor ætolici iunctiq; cum eo romani belli per pelagoniam, et Nympheum, & Boleam in Theſſaliam deſcendit ad bellum ſecum aduerſus Aetolos capeſſendum: (incitari poſſe homines credebat) & relicto ad fauces Theſſaliæ Perſeo cum quatuor millibus armatorũ ad arcendos aditu Aetolos, ipſe, prius quàm maioribus occuparetur rebus: in Macedoniam, atq; inde in Thraciam exercitum, ac Mædos eduxit. Incurrere ea gens in Macedoniam ſolita erat: ubi regem occupatum externo bello, ac ſine præſidio eſſe regnum ſenſiſſet. Ad Phragandas igitur uaſtare agros, & urbem Iampharniam, caput arcem'q; Mædicæ oppugnare cœpit. Scopas ubi profectum in Thraciam regem, occupatum'q; ibi bello audiuit: armata omni iuuentute Aetolorum, bellum inferre Acarnaniæ parat. Aduerſus quod ſe Acarnanum gens, & uiribus impar, & iam mœnia Oleniados Naxum'q; amiſſa cernens, romana'q; inſuper arma ingruere, ira magis inſtruit, quàm conſilio bellum. coniugibus, liberis'q;, & ſenioribus ſupra LX annos in propinquam Epirum miſſis ab XV ad LX annos coniurant: niſi uictores, ſe non redituros. qui uictus acie exceſſiſſet: eum nequis urbe tecto menſa lare reciperet: diram execrationem in populares, obteſtationem quàm ſanctiſſimam potuerunt, aduerſus hoſpites compoſuerunt. precati'q; ſimul Epirotas ſunt: ut qui ſuorũ in acie cecidiſſent: eos uno tumulo contegerẽt: adhiberent'q; humatis titulum. Hic ſiti ſunt Acarnanes: qui aduerſus uim, atq; iniuriam Aetolorum pro patria pugnantes mortem occubuerunt. Per hæc incitatis animis, caſtra in extremis fi-

nibus ſuis obuiam hoſti poſuerunt. nuntijs ad Philippum miſſis, quanto res in diſcrimine eſſet: omittere Philippum id, quod in manibus erat: coegerunt bellũ: iam pharnia per deditionem recepta, & proſpero alio ſucceſſu rerum. Aetolorum impetum tardauerat primo coniurationis fama Acarnanicæ: deinde auditus Philippi aduentus regredi etiam in intimos coegit fines. Nec Philippus, quanquam ne opprimerentur Acarnanes, itineribus magnis ierat: ultra Clinem eſt progreſſus. inde cum audiſſet reditum Aetolorum ex Acarnania: et ipſe Pellam redijt. Leuinus ueris principio à Corcyra profectus nauibus, ſuperato Leucate promontorio, cum ueniſſet Naupactum: Anticyram inde ſe petiturum edixit: ut præſto ibi Scopas, Aetoliq; eſſent. Sita Anticyra eſt in Locride læua parte ſinum corinthiacum intrantibus. breue terra iter eò, breuis nauigatio ab Naupacto eſt. Tertio fermè poſt die utrinq; oppugnari cœpta eſt. grauior à mari oppugnatio erat: quia & tormenta, machinæq; omnis generis in nauibus erant: & Romani inde oppugnabant. itaq; intra paucos dies recepta urbs per deditionem, Aetolis traditur. præda ex Romanis ceſſit pacto. Literæ Leuino redditæ: conſulẽ eum abſentem declaratum: & ſucceſſorem uenire P. Sulpitium. cæterum diuturno ibi morbo impliatus ſerius ſpe omnium Romam uenit. M. Marcellus cum Idibus Martijs conſulatum iniſſet: ſenatum eo die moris modo cauſa habuit: profeſſus nihil ſe abſente collega, neq; de republica, neq; de prouincijs acturum. Scire ſe frequentes Siculos propè urbem in uillis obtrectatorum

ſuorum eſſe. quibus tantum abeſſe ut per ſe non liceat palàm Romæ crimina edita, fictáq; ab inimicis uulgare: ut ni ſimularent aliquem ſibi timorem abſente collega dicendi de conſule eſſe: ipſe eis extemplo daturus ſenatum fuerit. ubi quidem collega ueniſſet: nõ paſſurum quicquam prius agi: quàm Siculi in ſenatum introducantur. delectum propè à M. Cornelio per totam Siciliam habitum: ut quamplurimi queſtum de ſe Romam uenirent. eundem literis falſis urbem impleſſe: bellum in Sicilia eſſe: ut ſuam laudem minuat.

Moderati animi gloriam eo die adeptus conſul ſenatum dimiſit. ac propè iuſtitium omnium rerum futurum uidebatur: donec alter conſul ad urbem ueniſſet. Otium, ut ſolet, excitauit plebis rumores. belli diuturnitate, & uaſtatos agros circa urbem, quà infeſto agmine iſſet Annibal: & exhauſtam delectibus Italiam, & pro Rep. Cannis exercitus cæſos, querebantur: & conſules bellicoſos ambos, uiros acres nimis et feroces creatos: qui uel in pace tranquilla bellum excitare poſſent: nedum in bello reſpirare ciuitatem forent paſſuri. Interrupit hos ſermones nocte, quæ pridie quinquatrus fuit: pluribus ſimul locis circa forum incendium ortum. eodem tempore ſeptem tabernæ, quæ poſtea quinq;: & argentariæ, quæ nunc nouæ appellantur: arſere. comprehenſa poſtea priuata ædificia: (neq; enim tum baſilicæ erant) comprehenſæ latumiæ: forumq; piſcatorium, & atrium regium. ædes Veſtæ uix defenſa eſt, tredecim maxime ſeruorum opera: qui in publicum redempti, ac manumiſſi ſunt. nocte, ac die continuatum incendium fuit. nec ulli du-

bium erat: humana id fraude factum eſſe: quod pluribus ſimul locis, & iis diuerſis, ignes coorti eſſent. Itaq; conſul ex authoritates ſenatus pro concione edixit: qui quorum opera id conflatum incendium profiteretur: præmium fore, libero pecuniam, ſeruo libertatem. Eo præmio inductus Campanorum Calauiorum ſeruus (Mannus ei nomen erat) indicauit: dominos, & quinque præterea iuuenes nobiles Campanos, quorum parentes à Q. Fuluio ſecuri percuſſi erant: id incendium feciſſe: uulgóq; facturos alia: ni comprehendantur. Comprehenſi: familiæq; eorum. & primo eleuabatur index, indiciumq;. pridie eum uerberibus caſtigatum ab dominis diſceſſiſſe: per iram, ac leuitatem ex re fortuita crimen commentum. cæterum ut coràm coarguebantur: & quæſtio ex miniſtris facinoris foro medio haberi cœpta eſt: faſſi omnes: atq; in dominos, ſeruoſq; conſcios animaduerſum eſt. indici libertas data: & XX millia æris. Conſuli Leuino Capuam prætereunti circunfuſa multitudo Campanorum eſt, obſecrantium cum lachrymis: ut ſibi Romam ad ſenatum ire licæret oratum: ſiqua miſericordia tandem flecti poſſent: ne ſe ad ultimum perditum irent: nomenq; Campanorum à Q. Flacco deleri ſinerent. Flaccus ſibi priuatam ſimultatem cum Campanis negare ullam eſſe: publicas inimicitias & hoſtiles eſſe: & futuras: quoad eo animo in populum Ro. eſſe ſciret. nullam enim in terris gentem eſſe, nullum infeſtiorem populum nomini romano. ideo ſe mœnibus incluſos tenere eos: quia ſiqui euaſiſſent aliquà: uelut feras beſtias per

agros uagari: et laniare, & trucidare quodcunq; obuium detur. alios ad Annibalem transfugiſſe: alios ad Romam incendendam profectos. inuenturum in ſemuſto foro conſulem ueſtigia ſceleris Campanorum. Veſtæ ædem petitam: & æternos ignes: & conditum in penetrali fatale pignus imperij romani. ſe minime cenſere tutum eſſe: Campanis poteſtatem intrandi romana mœnia fieri. Leuinus Campanos iureiurando à Flacco adactos, quinto die, quàm à ſenatu reſponſum accepiſſent: Capuam redituros: ſequi ſe Romam iuſſit. Hac circunfuſus multitudine ſimul Siculis obuiā egreſſis poteſtatem Romam adeundi fecit: clariſſimarum urbium excidio celeberrimis uiris uictos bello accuſatores in urbem adducens. De Rep. tamen primum, ac de prouincijs ambo conſules ad ſenatum retulere. Ibi Leuinus quo ſtatu Macedonia, & Græcia, Aetoli, Acarnanes, Locriq; eſſent: quasq; ibi res ipſe egiſſet terra mariq;, expoſuit. Philippum inferentem bellum Aetolis in Macedoniam retro ab ſe compulſum, ad intima penitus regni abiiſſe: legionemq; inde deduci poſſe. claſſem ſatis eſſe ad arcendum Italia regem. Hæc de ſe, deq; prouincia: cui præfuerat.

Conſulum de prouincijs communis relatio fuit. Decreuere patres: ut alteri conſulum Italia, bellumq; cum Annibale, prouincia eſſet: alter claſſem, cui T. Octacilius præfuiſſet: Siciliamq; prouinciam cum L. Cincio prætore obtineret. Exercitus eis duo decreti: q in Hetruria, Galliaq; eſſent. eæ quatuor erant legiones urbanæ. duæ ſuperioris anni in Hetruriam: duæ, quibus Sulpitius conſul præfuiſſet: in Galliam mitte

rentur. Galliæ, & legionibus præeſſet: quem conſul, cuius Italia prouincia eſſet: præfeciſſet. In Hetruriam C. Calpurnius poſt præturã, prorogato in annum imperio, miſſus. Et Q. Fuluio Capua prouincia decreta: prorogatumq; in annum imperium. Exercitus ciuiũ, ſociorumq; minui iuſſus: ut ex duabus legionibus una legio quinq; millia peditum, & trecenti equites eſſent: dimiſſis, qui plurima ſtipendia haberent: & ſociorum ſeptem millia peditum, & trecenti equites relinquerentur: eadem ratione ſtipendiorum habita in ueteribus militibus dimittendis. Cn. Fuluio conſuli ſuperioris anni, nec de prouincia Apulia, nec de exercitu, quem habuerat: quicquam mutatum: tantum in annum prorogatum imperium eſt. P. Sulpitius collega eius omnem exercitum, præter ſocios nauales, iuſſus dimittere eſt. Item ex Sicilia exercitus, cui M. Cornelius præeſſet: ubi conſul in prouinciã ueniſſet: dimitti iuſſus. L. Cincio prætori ad obtinendam Siciliam cannenſes milites dati, duarum inſtar legionum. Totidem legiones in Sardiniam P. Manlio Vulſoni prætori decretæ: quibus L. Cornelius in eadem prouincia priore anno præfuerat. Vrbanas legiones ita ſcribere conſules iuſſi: ne quem militem facerent: qui in exercitu M. Claudij, M. Valerij, Fuluijq; fuiſſent: ne'ue eo anno plures, quàm una et XX romanæ legiones eſſent.

His ſenatus conſultis perfectis, ſortiti prouincias cõſules. Sicilia & claſſis Marcello, Italia cum bello aduerſus Annibalem Leuino euenit. Quæ ſors, uelut iterum captis Syracuſis, ita exanimauit Siculos expectatione ſortis in conſulum conſpectu ſtanteis: ut com

ploratio eorum, flebilesq; uoces, & extemplo oculos hominum conuerterent: & poſtmodum ſermones præbuerint. Circumibant enim ſenatum cum ueſte ſordida, affirmantes: ſe non modo ſuam quiſq; patriam, ſed totam Siciliam relicturos: ſi eò Marcellus iterum cum imperio rediſſet. nullo ſuo merito eum ante implacabilẽ in ſe fuiſſe: quid iratum, quod Romã de ſe queſtum ueniſſe Siculos ſciat: facturum? obrui ab Aetnæ ignibus, aut mergi freto, ſatius illi inſulæ eſſe: quàm uelut dedi noxæ inimico. Hæ Siculorum querelæ, domos primum nobilium circunlatæ, celebratæq; ſermonibus, quos partim miſericordia Siculorum, partim inuidia Marcelli excitabat: in ſenatum etiam peruenerunt. Poſtulatum à conſulibus eſt: ut de permutandis prouinciis ſenatum conſulerent. Marcellus, ſi iam auditi ab ſenatu Siculi eſſent: aliam forſitan futuram fuiſſe ſententiam ſuam, dicere. nunc ne quis timore frenari eos dicere poſſet: quo minus de eo libere querantur: in cuius poteſtate mox futuri ſint: ſi collegæ nihil interſit: mutare ſe prouinciam paratum eſſe. deprecari ſenatus præiudicium. nam cum extra ſortem collegæ optionem dare prouinciæ iniquum fuerit: quanto maiorem iniuriam, immo contumeliam eſſe: ſortem ſuam ad eum transferri? Ita ſenatus, cum quid placeret, magis oſtendiſſet: quàm decreuiſſet: dimittitur. Inter ipſos conſules permutatio prouinciarum, rapiente fato Marcellum ad Annibalem, facta eſt: ut ex quo primus aduerſæ pugnæ gloriam cœperat: in eius laudem poſtremus romanorum imperatorum, proſperis tum maxime bellicis rebus, caderet. Permutatis

prouincijs, Siculi in ſenatum introducti multa de Hieronis Regis fide perpetua erga populum Ro. uerba fecerunt, in gratiam publicam auertentes. Hieronymum, ac poſtea Hippocratem, & Epicidem tyrannos, cum ob alia, tum propter defectionem ab Romanis ad Annibalem, inuiſos fuiſſe ſibi. ob eam cauſam & Hieronymum à principibus iuuentutis propè publico conſilio interfectum: & in Epicidis, Hippocratisq́; cædem ſeptuaginta nobiliſſimorum iuuenum coniurationem factam. quos Marcelli mora destitutos, quia ad prædictum tempus exercitum ad Syracuſas non admouiſſet: indicio facto, omnes ab tyrannis interfectos. Eam quoq; Hippocratis, atq; Epicidis tyrannidem Marcellum excitaſſe, Leontinis crudeliter direptis. Nũquam deinde principes Syracuſanorum deſiſſe ad Marcellum tranſire: polliceriq́;: ſe urbem, cum uellet: ei tradituros. ſed eum primo ui capere maluiſſe: dein cũ id neq; terra, neq; mari, omnia expertus, potuiſſet: authores traditarum Syracuſarum fabrum ærariũ Soſin, & Mericum Hiſpanum, quàm principes Syracuſanorum habere, toties id nequicquam ultro offerentes, præoptaſſe: quo ſcilicet iuſtiore de cauſa uetuſtiſſimos ſocios populi Ro. trucidaret: ac diriperet. Si non Hieronymus ad Annibalem defeciſſet: ſed populus Syracuſanus, & ſenatus: ſi portas Marcello Syracuſani publice, & non, oppreſſis Syracuſanis, tyranni eorum Hippocrates, & Epicides clauſiſſent: ſi Carthaginenſium animis bellum cum populo Ro. geſſiſſent: qd ultra, quàm quod fecerit: niſi ut deleret Syracuſas: facere hoſtiliter Marcellum potuiſſe? Certe præter mœ-

nia, & tecta exhauſta urbis, ſacra fracta, ac ſpoliata deûm delubra, dijs ipſis, ornamentiſq; eorum ablatis, nihil relictum Syracuſis eſſe. bona quoq; multis adempta: ita, ut ne nudo quidem ſolo, reliquis direptis, alere ſeſe, ac ſuos poſſent. Orare ſe patres conſcriptos: ut ſi nequeant omnia: ſaltem quæ comparent: cognoſciq; poſſint: reſtitui dominis iubeant. Talia conqueſtos cum excedere ex templo, ut de poſtulatis eorum patres conſuli poſſent: Leuinus iuſſiſſet: maneant: inquit Marcellus: ut coràm his reſpondeam: quando ea conditione pro uobis patres conſcripti bella gerimus: ut uictos armis accuſatores habeamus: duæ captæ hoc anno urbes, Capua Fuluium reum, Marcellū Syracuſæ habeant. Reductis in curiam legatis, tum conſul, Non adeo maieſtatis, īquit, populi romani, imperijq; huius oblitus ſum patres conſcripti: ut ſi de meo crimine ambigeretur: conſul dicturus cauſam, accuſantibus Græcis, fuerim. ſed non quid ego fecerim, in diſquiſitionem uenit: ſed quid iſti pati debuerint. qui ſi non fuerunt hoſtes: nihil intereſt: nunc, an uiuo Hierone Syracuſas uiolauerim. ſin autem deſciuerūt: legatos noſtros ferro atq; armis petierunt: urbem, ac mœnia clauſerunt: exercitumq; Carthaginenſiū aduerſus nos tutati ſunt: quis paſſos eſſe hoſtilia, cum fecerint: indignatur? Tradentes urbem principes Syracuſanorum aduerſatus ſum: Soſim, & Mericum Hiſpanum, quibus tantam rem crederem: potiores habui? Non eſtis extremi Syracuſanorum: quippe qui alijs humilitatem obijciatis: quis eſt ueſtrum: qui ſe mihi portas aperturum, qui armatos milites meos in urbem

acceptturum promiſerit? O diſtis, & execramini eos, q̃ fecerunt: & ne hic quidem contumelijs in eos dicendis parcitis. tantum abeſt ut & ipſi tale quicquam facturi fueritis. Ipſa humilitas eorum patres conſcripti, quā iſti obijciunt: maximo argumento eſt: me neminem, q̃ nauatam operam Reip. noſtræ uelit: auerſatum eſſe. Et antequam obſiderem Syracuſas: nunc legatis mittendis, nunc ad colloquium eundo, tentaui pacem: & poſteaquam neque legatos uiolandi uerecundia erat: nec mihi ipſi congreſſo ad portas cum principibus reſponſum dabatur: multis terra mariq; exhauſtis laboribus, tandem ui atq; armis Syracuſas cœpi. Quæ captis acciderint: apud Annibalem, & Carthaginenſes, uictosq; iuſtius, quàm apud uictoris populi Ro. ſenatū quererentur. Ego P. C. Syracuſas ſpoliatas ſi negaturus eſſem: nunquam ſpolijs earum urbem Romā exornarem. quæ autem ſingulis uictor aut ademi: aut dedi: cum belli iure, tum ex cuiusq; merito ſatis ſcio me feciſſe. ea uos rata habeatis patres conſcripti, necne: magis Reip. intereſt, quàm mea. mea quippe fides exoluta eſt: ad Remp. pertinet: ne acta mea reſcindendo, alios in poſterum ſegniores duces faciatis. Et quoniam coràm & Siculorum, & mea uerba audiſtis patres cōſcripti: ſimul templo excedemus: ut me abſente liberius conſuli ſenatus poſſit. Ita dimiſſis Siculis, & ipſe in Capitolium ad delectum diſceſſit. Conſul alter de poſtulatis Siculorum ad patres retulit. Ibi cum diu de ſententijs certatum eſſet: & magna pars ſenatus, principe eius ſententiæ T. Manlio Torquato, cum tyrānis bellum gerendum fuiſſe cenſerent, hoſtibus & Sy-

racuſanorum, & populi romani: & urbem recipi: non capi: & receptam legibus antiquis, & libertate ſtabilire: non feſſam miſeranda ſeruitute bello affligi: inter tyrannorum, et ducis romani certamina præmium uictoris in medio poſitam urbem pulcherrimá, ac nobiliſſimam periſſe, horreum atq; ærarium quondam populi romani: cuius munificentia ac donis multis tempeſtatibus, hoc deniq; ipſo punico bello adiuta ornataq; Reſp. eſſet. Si ab inferis exiſtat Rex Hiero, fidiſſimus imperij romani cultor: quo ore aut Syracuſas, aut Romam ei oſtendi poſſe? cum ubi ſemirutam ac ſpoliatam patriam reſpexerit: ingrediens Romam, in ueſtibulo urbis, propè in porta, ſpolia patriæ ſuæ uiſurus ſit? Hæc, taliáq; cum ad inuidiam conſulis, miſerationemq; Siculorum dicerentur: mitius tamen decreuerunt patres cauſa Marcelli. Quæ is gerens bellum, uictorq; egiſſet: rata habenda eſſe. in reliquum curæ ſenatui fore rem Syracuſanam: mandaturosq; conſuli Leuino: quoad ſine iactura Reipub. fieri poſſet: fortunis eius ciuitatis conſuleret. Miſſis duobus ſenatoribus in Capitolium ad conſulem, uti rediret in curiam: & introductis Siculis, ſenatus conſultum recitatum eſt. legatiq; benigne appellati, ac dimiſſi, ad genua ſe Marcelli conſulis proiecerunt, obſecrantes: ut quæ deplorandæ, ac leuandæ calamitatis cauſa dixiſſent: ueniam eis daret: & in fidem, & clientelam ſe, urbemq; Syracuſas acciperet. poſt hæc cõſul clementer appellatos eos dimiſit. Campanis deinde ſenatus datus eſt. quorũ oratio miſerabilior, cauſa durior erat. neq; enim meritas pœnas negare pote-

rant: nec tyranni erant: in quos culpam conferrent. ſed ſatis penſum pœnarum, tot ueneno abſumptis, tot ſecuri percuſſis ſenatoribus, credebant. Paucos nobilium ſuperſtites eſſe: quos nec ſua conſcientia, ut qcquam de ſe grauius conſulerent: impulerit: nec uictoris ira capitis dãnauerit. eos libertatem ſibi, ſuisq;, & bonorum aliquam partem orare, ciues romanos, affinitatibus plerosq; & propinquis iam iam cognationibus ex connubio uetuſto iunctos. Summotis deinde è templo, pauliſper dubitatum: an accerſendus à Capua Q. Fuluius eſſet: (mortuus enim poſt captam Claudius conſul erat) ut corâm imperatore, qui res geſſiſſet: ſicut inter Marcellũ, Siculosq; diſceptatum fuerat: diſceptaretur. dein cum M. Attilium, C. Fuluiũ fratrem Flacci, legatos eius, atq; Minutium, & L. Veturium Philonem item Claudij legatos, qui omnibus gerendis rebus affuerant: in ſenatu uiderent: nec Fuluium auocari à Capua, nec differri Campanos uellent: interrogatus ſententiam M. Attilius Regulus, cuius ex ijs, qui ad Capuam fuerant: maxima authoritas erat: In conſilio, inquit, arbitror me fuiſſe conſulibus Capua capta. cum quæreretur: ecquis Campanorum de Rep. noſtra benemeritus eſſet: duas mulieres compertum eſt, Veſtiam Oppiam Attelanam Capuæ habitantem, & Fauculam Cluuiam, quæ quondam quæſtum corpore feciſſet: illam quotidie ſacrificaſſe pro ſalute, & uictoria populi romani: hanc captiuis egentibus alimenta clàm ſuppeditaſſe: cæterorum omnium Campanorum eundem erga nos animum, quem Carthaginenſium, fuiſſe. ſecuriq; percuſſos à Q. Fuluio

ſuiſſe magis, quorum dignitas inter alios, quàm quorum culpa eminebat. Per ſenatum agi de Campanis, qui ciues romani ſunt: iniuſſu populi non uideo poſſe. idq́; & apud maiores noſtros in Sutrianis factum eſt: cum defeciſſent: ut M. Antiſtius tribunus ple. prius rogationem ferret: ſciretq́; plebs: uti ſenatui de Sutrianis ſententiæ dicendæ ius eſſet. Itaq; cenſeo cum tribunis pl. agendum eſſe: ut eorum unus, pluresue rogationem ferant ad plebem: qua nobis ſtatuendi de Campanis ius fiat. L. Attilius tribunus pl. ex authoritate ſenatus plebem in hæc uerba rogauit. Omnes Campani, Attellani, Calatini, Sabatini, qui ſe dediderunt in arbitrium ditionemq́; populi romani Fuluio proconſuli: quæq́; unà ſecum dediderunt, agrum, urbemq́;, diuina, humanaq́;, utenſiliaq́;: ſiue quid aliud dediderunt: de ijs rebus quid fieri uelitis, uos rogo quirites. Plebes ſic iuſſit.

Quod ſenatus maxima pars cenſeat: qui aſsidẽs: id uolumus: iubemusq́;. Ex hoc plebiſcito ſenatus conſultus Oppiæ, Cluuiæq; primum bona, ac libertatem reſtituit. ſi qua alia præmia petere à ſenatu uellent: uenire eas Romam. Campanis in familias ſingulas decreta facta: quæ non operæ pretium eſt omnia enumerare. Aliorum bona publicanda: ipſos, liberosq́; eorum, & coniuges uendendas: extra filias: quæ nupſiſſent: prius quàm in populi romani poteſtatem uenirent. alios in uincula condendos: ac de his poſterius conſulendum. aliorum Campanorũ ſummam etiam cenſus diſtinxerunt: publicanda necne bona eſſent. pecua captiua, præter equos, & mancipia, præter pu

heres uirilis ſexus, & omnia, quæ ſolo non contine
rentur: reſtituenda cenſuerunt dominis. Campanos o=
mnes, Attellanos, Calatinos, Sabatinos, extra quàm
qui eorum aut ipſi, aut parentes eorum apud hoſtes
eſſent: liberos eſſe iuſſerunt: ita, ut nemo eorum ciuis
romanus, aut latini nominis eſſet. ne'ue quis eorum,
qui Capuæ fuiſſent: dum portæ clauſæ eſſent: in ur=
be, agro'ue campano intra certam diem maneret. lo-
cus, ubi habitarent: trans Tyberim, qui non continge-
ret Tyberim: daretur. qui nec Capuæ, nec in urbe
campana, quæ à populo Ro. defeciſſet: per bellum fuiſ
ſent: eos cis Lirim amnem Romam uerſus: qui ad Ro
manos tranſiſſent: prius quàm Annibal Capuam ue
niret: cis Vulturnum emouendos cenſuerunt: ne quis
eorum propius mare XV millibus paſſuum agrum,
ædificium'ue haberet. qui eorum trans Tyberim e-
moti eſſent: ne ipſi, poſteri'ue eorum uſpiam para-
rent: haberent'ue: niſi in ueiente, aut ſutrino, nepeſi-
no'ue agro: dum ne cui maior, quàm quinquaginta
iugerum agri modus eſſet. Senatorum omnium, quiq;
magiſtratus Capuæ, Attellæ, Calatiæ geſſiſſent: bona
uenire Capuæ iuſſerunt. libera corpora, quæ uenum
dari placuerat: Romã mitti: ac Romæ uenire. Signa,
ſtatuas æneas, quæ capta de hoſtibus dicerentur: quæ
eorum ſacra, ac profana eſſent: ad pontificum colle-
giũ reiecerunt. Ob hæc decreta mœſtiores aliquan-
to, quàm Romam uenerant: Campanos dimiſerunt.
nec iam Q. Fuluij ſæuitiam in ſeſe, ſed iniquitatem
deûm, atq; execrabilem fortunam ſuam incuſabant.
Dimiſſis Siculis, Campaniſq;, delectus habitus. ſcri-

pto deinde exercitu, de remigum ſupplemento agi cœptum. in quam rem cum neq; hominum ſatis, nec ex qua pararentur: ſtipendiumq́; acciperent: pecuniæ quicquam ea tempeſtate in publico eſſet: edixerunt cōſules: ut priuatim ex cenſu, ordinibusq́;, ſicut antea, remiges darent cum ſtipendio, cibarijsq́; dierum triginta. Ad id edictum tantus fremitus hominum, tanta indignatio fuit: ut magis dux, quàm materia ſeditioni deeſſet. Secundū Siculos, Campanosq́; plebē romanam perdendam, lacerandamq́; ſibi conſules ſumpſiſſe. per tot annos tributo exhauſtos nil reliqui, præter terram nudam ac uaſtam, habere. tecta hoſteis incendiſſe: ſeruos agricultores rem publicam abduxiſſe: nūc ad militiam paruo ære emendo: nunc remiges imperando. ſiquid cui argenti, ærisúe fuerit: ſtipendio remigum, & tributis annuis ablatum. ſe ut dent, quod non habent: nulla ui, nullo imperio cogi poſſe. bona ſua uenderent: in corpora, quæ reliqua eſſent: ſæuirēt. ne unde redimantur quidē, quicquam ſupereſſe. Hæc non in occulto, ſed propalàm in foro, atq; oculis ipſorum conſulū ingens turba circunfuſi fremebāt: nec eos ſedare conſules nunc caſtigando, nunc conſolando poterant. Spatium deinde his tribuere ſe, dareq́; ad cogitandum dixerunt: quo ipſi ad rem inſpiciendā, expediendamq́; uſi ſunt. Senatum poſtero die habuerunt de remigum ſupplemento. ubi cum multa diſſeruiſſent: cur æqua plebis recuſatio eſſet: uerterunt orationem eò: ut dicerent: priuatis id, ſeu æquum, ſeu iniquū onus iniungendum eſſe. nam unde, cum pecunia in ærario non eſſet: paraturos nauales ſocios? quomodo

autem ſine

autem ſine claſſibus, aut Siciliam obtineri, aut Italia Philippum arceri poſſe? aut tuta Italiæ litora eſſe? Cũ in hac difficultate rerum conſilium hæreret: ac propè torpor quidam occupaſſet hominum mentes: tum Leuinus conſul. Magiſtratus ſenatui, & ſenatus populo ſicut honore præſtet: ita ad omnia, quæ dura atque aſpera eſſent: ſubeunda ducem debere eſſe. Siquid iniungere inferiori uelis: id prius in te, ac tuos ſi ipſe iuris ſtatueris: facilius omneis obedienteis habeas. nec impenſa grauis eſt: cum ex ea plus quàm pro uirili parte ſibi quenq; capere principum uident. Itaque ut claſſem habeat, quam ornare uolumus: populus romanus: priuatos ſine recuſatione remiges dare, nobiſmetipſis primum imperemus. aurum, argentum, æs ſignatum omnes ſenatores craſtina die in publicum conferamus: ita ut annulos ſibi quiſque, & coniugi, et liberis, & filio bullam: et quibus uxor, filiæ'ue ſunt: ſingulas uncias auri pondo, relinquant argenti. qui curuli ſella ſederunt: equi ornamenta, & libras pondo, ut ſalinum, patellamq; deorum cauſa habere poſſint. cæteri ſenatores libram argenti tantum. æris ſignati quina millia in ſingulos patresfamiliæ relinquamus. Cæterum omne aurum, argentum, æs ſignatum, ad triumuiros menſarios extemplo deferamus: nullo ante ſenatus conſulto facto: ut uoluntaria collatio, & certamen adiuuandæ Reip. excitet ad æmulandum animos primum equeſtris ordinis, dein reliquæ plebis. hanc unam uiam, multa inter nos collocuti, conſules inuenimus. Ingredimini dijs bene iuuantibus. Reſp. incolumis et priuatas res facile ſaluas præ

ſtat. publica prodendo, tua nequicquam ſerues. In hæc tanto animo conſenſum eſt: ut gratiæ ultro conſulibus agerentur. ſenatu inde miſſo, pro ſe quiſq; aurum, argentum, & æs in publicum conferunt, tanto certamine iniecto: ut prima inter primos nomina ſua uellent in publicis tabulis eſſe: ut nec triumuiri accipiendo, nec ſcribæ referendo ſufficerent. Hunc conſenſum ſenatus equeſter ordo eſt ſecutus: equeſtris ordinis plebs. ita ſine edicto, ſine cohortatione magiſtratus, nec remige in ſupplementum, nec ſtipendio Resp. eguit: paratiſq; omnibus ad bellum, conſules in prouincias profecti ſunt. Neq; aliud magis tempus belli fuit: quo Carthaginenſes, Romaniq; pariter uarijs caſibus immiſtis magis in ancipiti ſpe, ac metu fuerint. Nam Romanis et in prouincijs, hinc in Hiſpania aduerſæ res, hinc proſperæ in Sicilia, luctum, & læticiam miſcuerant: & in Italia, cum Tarentum amiſſum damno, & dolori: tum arce cum præſidio retenta præter ſpẽ, gaudio fuit: et terrorem ſubitum, pauoremq; urbis Romæ obſeſſæ & oppugnatæ Capua poſt dies paucos capta in læticiam uertit. Tranſmarinæ quoq; res quadam uice penſatæ. Philippus hoſtis tempore haud ſatis opportuno factus: Aetoli noui adſciti ſocij: Attaluſq; Aſiæ Rex: iam uel deſpondente fortuna Romanis imperium orientis. Carthaginenſes quoq; Capuã amiſſam, & Tarentum captum æquabant: & ut ad mœnia urbis Romæ nullo prohibente ſe perueniſſe in gloria ponebant: ita pigebat irriti incœpti: pudebatq; adeo ſe ſpretos: ut ſedentibus ipſis ad romana mœnia, alia porta exercitus romanus in Hiſpaniam ducere-

tur. Ipſæ quoq; Hiſpaniæ quo propius ſpem uenerant: tantis duobus ducibus exercitibuſq; cæſis, debellatum ibi: ac pulſos inde Romanos eſſe: eo plus ab L. Martio tumultuario duce ad uanum et irritum uictoriam redactam eſſe, indignationis præbebant. Ita æquante fortuna, ſuſpenſa omnia utrinque erant, integra ſpe, integro metu: uelut illo tempore primum bellum inciperent. Annibalem ante omnia angebat: quod Capua pertinacius oppugnata ab Romanis, quàm defenſa ab ſe, multorum Italiæ populorũ animos auerterat: quos neq; omnes tenere præſidijs, niſi uellet in multas, paruaſq; partes carpere exercitum: quod minime tum expediebat: poterat: nec deductis præſidijs ſpei liberam, uel obnoxiam timoris ſociorum relinquere fidem. Præceps in auaritiam et crudelitatem animus ad ſpolianda, quæ tueri nequibat: ut uaſtata hoſti relinquerentur: inclinauit. Id fœdum conſilium cum incœpto, tum etiam exitu fuit. neq; enim indigna patientium modo abalienabantur animi: ſed cæterorum etiam. quippe ad plures exemplum, quàm calamitas pertinebat. Nec conſul romanus tentandis urbibus, ſicunde ſpes aliqua ſe oſtendiſſet: deerat. Salapiæ principes erant Daſius, & Blattius: Daſius Annibali amicus: Blattius quantum ex tuto poterat, rem romanam fouebat: & per occultos nuntios ſpem proditionis fecerat Marcello: ſed ſine adiutore Daſio res tranſigi non poterat: Multum ac diu cunctatus, & tum quoq; magis inopia conſilij potioris, quàm ſpe effectus, Daſium appellabat. at ille cum ab re auerſus, tum æmulo potentatus inimicus, rem Annibali aperit. Accerſi-

to utroq;, Annibal cum pro tribunali quædam age-
ret, mox de Blactio cogniturus: ſtarent'q; ſummoto po
pulo accuſator, & reus: Blactius de proditione Daſi=
um appellabat. Enimuero ille uelut in manifeſta re
exclamat: ſub oculis Annibalis ſecum de proditione
agi. Annibali, atque eis, qui aderant: quo audacior
res erat: minus ſimilis ueri uiſa eſt. æmulationem pro=
fecto, atq; odium eſſe: & id crimen afferri: quod, quia
teſtem habere non poſſet: liberius fingeretur. Ita inde
dimiſſi ſunt. nec Blactius ante abſtitit tam audaci in
cœpto: quàm idem obtundendo, docendo'q; quàm ea
res ipſis, patriæ'q; ſalutaris eſſet: peruicit: ut præſidi-
um punicum, (hi autem Numidæ erant) Salapia'q;
traderetur Marcello. Nec ſine cæde multa tradi po-
tuit. longe fortiſſimi equitum toto punico exercitu erãt.
itaq; quanquam improuiſa' res fuit: nec uſus equorũ
in urbe erat: tamen armis inter tumultum captis, et eru
ptionẽ tentauerunt: et cum euadere neqrent: pugnãtes
ad ultimum occubuerunt. nec plus quinquaginta ex
his in poteſtatem hoſtiũ uiui uenerunt. plus'q; aliquãto
damni hæc ala equitum amiſſa Annibali, quàm Sala
pia fuit: nec deinde unquam Pœnus, quo longe pluri
mum ualuerat: equitatu ſuperior fuit. Per idem
tempus cum in arce tarentina uix inopia tolerabilis eſ
ſet: ſpẽ omnem præſidium, quod ibi erat, romanum,
præfectus'q; præſidij atq; arcis M. Liuius in commeati
bus ab Sicilia miſſis habebant. qui ut tuto prætervehe
rentur oram Italiæ: claſſis uiginti ferme` nauium Rhe
gyi ſtabat. Præerat claſſi, commeatibus'q; D. Quin-
tius obſcuro genere ortus, cæterum multis fortibus fa-

ctis gloria militari illuſtris. primo quinque naues, quarũ maximæ duæ triremes à Marcello ei traditæ erãt: habuit: poſtea rem impigre ſæpe gerenti tres additæ quinqueremes: poſtremo ipſe à ſocijs, Rhegyniſq;, et à Velia, & à Peſto debitas ex fœdere exigendo, claſſem XX nauium, ſicut ante dictum eſt: effecit. Huic ab Rhegyo profectæ claſſi Democrates cum pari claſſe nauium tarentinarũ numero, quindecim millia fermè ab urbe ad Sacriportum obuius fuit. Velis tum forte improuidus futuri certaminis Romanus ueniebat: ſed circa Crotonem, Sibarimq; ſuppleuerat remigio naueis: inſtructamq; & armatam egregie pro magnitudine nauium claſſem habebat. & tum forte ſub idem ferè tempus & uenti uis omnis cecidit: & hoſtes in conſpectu fuere: ut ad componenda armamenta, expediendumq; remigem ac militem ad imminens certamen ſatis temporis eſſet. Raro aliâs tantis animis iuſtæ concurrerunt claſſes: quippe cum in maioris diſcrimen rei, quàm ipſæ erant: pugnarent: Tarentini: ut recuperata urbe ab Romanis poſt centeſimũ prope annum, arcem etiam liberarent: ſpem commeatus quoq; hoſtibus, ſi nauali prælio poſſeſſionem maris ademiſſent: interclùſuri: Romani: ut retenta poſſeſſione arcis, oſtenderent: non ui aut uirtute, ſed proditione ac furto Tarentum amiſſum. Itaq; ex utraq; parte ſigno dato cum roſtris concurriſſent: neq; retro nauem inhiberent: nec dirimi ab ſe hoſtem paterentur: quã quis indeptus nauem erat, ferrea iniecta manu: ita conſerebant ex propinquo pugnam: ut non miſſilibus tantum, ſed gladijs etiam propè collato pede præ-

liarentur. Proræ inter ſe iunctæ hærebant: puppes alieno remigio circumagebantur. ita in arcto ſtipatæ erant naues: ut uix ullum telum in mari uanum intercideret. frontibus uelut pedeſtris acies urgebant: peruiæq; naues pugnantibus erant. Inſignis tamen inter cæteras pugna fuit duarum: quæ primæ agminis concurrerant inter ſe. in romana naue ipſe Quintius erat: in tarentina Nico: cui Perconi fuit cognomen: non publico modo, ſed priuato etiam odio inuiſus atq; infeſtus Romanis: quod eius factionis erat: quæ Tarentum Annibali prodiderat. Hic Quintium ſimul pugnantem, hortantemq; ſuos, incautum haſta transfigit. ille atq; præceps cum armis procidit ante proram. uictor Tarentinus in turbatam duce amiſſo nauem impigre tranſgreſſus cum ſummouiſſet hoſtes: & prora iam Tarentinorum eſſet: puppim male conglobati tuerentur Romani: repente & alia à puppi triremis hoſtium apparuit. ita in medio circumuenta romana nauis capitur. hinc cæteris terror iniectus: ut prætoriam nauem captam uidêre: fugientesq; paſſim, aliæ in alto merſæ: aliæ in terram remis abreptæ, mox prædæ fuere Thurinis, Metapontinisq;. ex onerarijs, quæ cum commeatu ſequebantur: perpaucæ in poteſtatem hoſtium uenere: aliæ ad incertos uentos hinc atq; illinc obliqua transferentes uela, in altum euectæ ſunt. Nequaquam pari fortuna per eos dies Tarenti res geſta. nam ad quatuor millia hominum frumentatum egreſſa cum in agris paſſim uagarentur: Liuius, qui arci præſidioq; romano præerat: intentus in omnes occaſiones geren-

dæ rei, C. Perſium impigrum uirum cum duobus millibus armatorum ex arce emiſit. qui uage effuſos per agros, palatoſq; adortus cum diu paſſim cecidiſſet: paucos ex multis trepida fuga incedentes, ſemiapertis portarum foribus, in urbem compulit: ne urbs eodem i͂petu caperetur. Ita æquatæ res ad Tarentum: Romanis uictoribus terra, Tarentinis mari. frumenti ſpes, quæ in oculis fuerat: utroſq; fruſtrata pariter. Per idem tempus Leuinus conſul iam magna parte anni circumacta, in Siciliam ueteribus nouiſq; ſocijs expectatus cum ueniſſet: primum ac potiſſimum omnium ratus Syracuſanis noua pace incõditas componere res, Agrigentum inde, quod belli reliquum erat: tenebaturq; à Carthaginenſium ualido præſidio: duxit legiones. & affuit fortuna incœpto. Hanno erat imperator Carthaginenſium: ſed omnem in Mutine, Numidiſq; ſpẽ repoſitam habebat. Per totam Siciliam uagus prædas agebat ex ſocijs Romanorum: neq; intercludi ab Agrigento ui, aut arte ulla, nec quin erumperet ubi uellet, prohiberi poterat. Hæc eius gloria q̃ iam imperatoris quoq; famæ officiebat: poſtremo in inuidiam uertit: ut ne bene geſtæ quidem res iam Hannoni propter authorem ſatis lætæ eſſent. propter quæ poſtremo præfecturam eius filio ſuo dedit: ratus cũ imperio authoritatem quoq; ei inter Numidas erepturum. quod longe aliter euenit. nam ueterem fauorem eius ſua inſuper inuidia auxit. neq; ille indignitatem iniuriæ tulit: confeſtimq; ad Leuinum occultos nuntios miſit de tradendo Agrigento. per quos ut eſt facta fides: compoſituſq; rei gerendæ modus: portam ad mare

ferentem Numidæ cum occupaſſent, pulſis inde cuſtodi bus, aut cæſis: Romanos ad idipſum miſſos in urbem acceperunt. & cum agmine iam in media urbis, ac forũ magno tumultu iretur: ratus Hanno non aliud, quàm tumultum ac ſeceſſionem (id, quod & ante acci= derat) Numidarum eſſe, ad comprimendam ſeditionẽ proceſſit. atq; ille, cum ei multitudo maior, quàm Numi darum procul uiſa: & clamor romanus haudquaquam ignotus ad aures accidiſſet: prius q̃ ad ictum teli ueniret: capeſſit fugam. per auerſam portam emiſ= ſus, aſſumpto comite M. Epicide, cum paucis ad mare ꝑ= uenit: nactiq; opportune paruum nauigium, relicta hoſtibus Sicilia, de qua per tot annos certatum erat: in Africam traiecerunt. alia multitudo Pœnorum, Sicu= lorumq; ne tentato quidem certamine cum cæci in fu= gam ruerent: clauſiq; exitus eſſent: circa portas cæſa. Oppido recepto Leuinus, qui capita rerum Agrigenti erant: uirgis cæſos ſecuri percuſſit: cæteros, prædáq; uendidit: omnem pecuniam Romam miſit. Fama Agrigentinorum cladis Siciliam cum peruaſiſſet: o= mnia repente ad Romanos inclinauerunt. Prodita breui ſunt XX oppida: ſex ui capta. uoluntaria de ditione in fidem uenerunt ad quadraginta. Quarum ciuitatum principibus cum pro cuiuſque merito conſul præmia, pœnaſq; exoluiſſet: coegiſſetq; Siculos poſitis tandem armis ad agrum colendum animos conuerte= re: ut eſſet non incolarum modo alimentis frugifera inſula: ſed urbis Romæ, atq; Italiæ (id quod mul= tis ſæpe tempeſtatibus fecerat) annonam leuaret: ab Agatirna inconditam multitudinem ſecum in Italiam

tranſuexit. Quatuor millia hominum erant, miſti ex omni colluuione, exules, obærati, capitalia auſi pleriq;, & cum in ciuitatibus ſuis, ac ſub legibus uixerāt: & poſtquam eos ex uarijs cauſis fortuna ſimilis conglobauerat: Agatirnæ per latrocinia, ac rapinam tolerantes uitam. Hos neq; relinquere Leuinus in inſula, tum primum noua pace coaleſcente, uelut materiā nouandis rebus, ſatis tutum ratus eſt: & Rhegynis uſui futuri erant ad populandum brutium agrum, aſſuetam latrocinijs quærentibus manum. Et quod ad Siciliam attinet: eo anno debellatum eſt. In Hiſpania principio ueris P. Scipio nauibus deductis, euocatisq; edicto Tarraconem ſociorum auxilijs, claſſem, onerariasq; oſtium inde Iberi fluminis petere iubet. eodem legiones ex hybernis conuenire cum iuſſiſſet: ipſe cum quinq; millibus ſociorum ab Tarracone profectus ad exercitum eſt. quò cum ueniſſet: alloquendos maxime ueteres milites, qui tantis ſuperfuerant cladibus: ratus, concione aduocata ita diſſeruit. Nemo ante me nouus imperator militibus ſuis, prius quàm opera eorum uſus eſſet: gratias agere iure, ac merito potuit. me uobis, prius quàm prouinciam, aut caſtra uiderem: obligauit fortuna: primum: quod ea pietate erga patrem, patruumq; meum, uiuos, mortuosq; fuiſtis: deinde: quod amiſſam tanta clade prouinciæ poſſeſſionem integram & populo romano, & ſucceſſori mihi uirtute ueſtra obtinuiſtis. Sed cum iam benignitate deûm id paremus, atq; agamus: non ut ipſi maneamus in Hiſpania: ſed ne Pœni maneant: nec ut pro ripa Iberi ſtantes arceamus tranſitum hoſtis: ſed ui ultro

tranſeamus: transferamusq́; bellum: uereor ne cui ueſtrum maius id, audaciusq́; conſilium, quàm aut pro memoria cladium nuper acceptarũ, aut pro ætate mea uideatur. Aduerſæ pugnæ in Hiſpania nullius in animo, quàm meo minus obliterari poſſunt. quippe cui pater, & patruus intra XXX dierum ſpatiũ, ut aliud ſuper aliud cumularetur familiæ noſtræ funus: interfecti ſunt. ſed ut familiaris pene orbitas, ac ſolitudo frangit animum: ita publica cum fortuna, tum uirtus deſperare de ſumma rerum prohibet, eò fato: quo donata nobis ſors eſt: ut magnis omnibus bellis uicti uicerimus. Vetera omitto: Porſenam, Gallos, Samnites. à punicis bellis incipiã. Quot claſſes, quot duces, quot exercitus priore bello amiſſi ſunt? iam quid hoc bello memorem? omnibus aut ipſe affui cladibus: aut quibus abfui: maxime unus omnium eas ſenſi. Trebia, Traſimenus, Cannæ, quid aliud ſunt: quàm monumenta occiſorum exercituum, conſulumq́; romanorũ? adde defectionem Italiæ, Siciliæ, maioris partis Sardiniæ: adde ultimum terrorem ac pauorem, caſtra punica inter Anienem & mœnia romana poſita, & uiſum propè in portis uictorem Annibalem. In hac ruina rerum ſtetit una integra, atq; immobilis uirtus populi romani. hæc omnia ſtrata humi erexit: ac ſuſtulit. Vos omnium primi milites poſt cannenſem cladẽ uadenti Aſdrubali ad Alpeis, Italiamq́;, qui ſi ſe cum fratre coniunxiſſet: nullum iam nomen eſſet populi romani: ductu, auſpicioq́; patris mei obſtitiſtis. & hæ ſecundæ res illas aduerſas ſuſtinuerunt. Nunc benignitate deûm omnia ſecunda, proſpera, in dies lætiora

ac meliora in Italia, Siciliáq; gerũtur. In Sicilia Syracuſæ, Agrigentum captum: pulſi tota inſula hoſtes: receptáq; prouincia in ditionem populi romani eſt. In Italia Arpi recepti: Capua capta: iter omne ab urbe Roma trepida fuga emenſus Annibal, in extremum angulum agri brutij compulſus nihil iam maius precatur deos: quàm ut incolumi cedere, atq; abire ex hoſtium terra liceat. Quid igitur minus conueniat milites: quàm cum aliæ ſuper alias clades cumularentur: ac dij propè ipſi cum Annibale ſtarent: uos hic cum parentibus meis (æquentur enim ipſi etiam honore nominis) ſuſtinuiſſe labantem fortunam populi romani: nunc eoſdem, quia illic omnia ſecunda, lætáq; ſunt: animis deficere? Nuper quoque quæ acciderunt: utinam tam ſine meo luctu, quàm ueſtro tranſiſſent. Nunc dij immortales imperij romani præſides, qui centurijs omnibus, ut mihi imperium iuberent dari: fuere authores: ijdem augurijs, auſpicijs, ac per nocturnos etiam uiſus omnia læta, ac proſpera portendunt. animus quoq; meus, maximus mihi ad hoc tempus uates, præſagit: noſtram Hiſpaniam eſſe breui tempore: * hinc omne punicum nomen maria, terráſq; fœda fuga impleturum. Quod mens ſua ſponte diuinat: idem ſubijcit ratio haud fallax. Vexati ab ijs ſocij noſtram fidem per legatos implorant. tres duces diſcrepantes, propè ut defecerint alij ab alijs: trifariam exercitus in diuerſiſſimas regiones diſtraxere. eadem in uiros ingruit fortuna: quæ nuper nos afflixit. nam & deſeruntur ab ſocijs: ut prius ab Celtiberis nos: & diduxere exercitus: quæ patri, patruóq; meo cauſa exitij *

ſuit. nec diſcordia inteſtina coire eos in unum ſinet: neq; ſinguli nobis reſiſtere poterunt. Vos modo milites fauete nomini Scipionum, ſoboli imperatorum ueſtrorum, uelut acciſis recreſcenti ſtirpibus. agite milites ueteres, nouum exercitum, nouumq; ducem traducite Iberum: traducite in terras cum multis fortibus factis ſæpe à uobis peragratas. Breui faciam: ut quemadmodũ nunc noſcitatis in me patris, patruiq; ſimilitudinem oris, uultusq;, & lineamenta corporis: ita ingenij, fidei, uirtutisq; exemplum, ac effigiem uobis reddam: ut reuixiſſe, aut renatum ſibi quiſq; Scipionem imperatorem dicat. Hac oratione accenſis militum animis, relicto ad præſidium regionis eius M. Syllano cum tribus millibus peditum, & trecentis equitibus, cæteras omnes copias (erant autem uigintiquinque millia peditum, duo millia & quingenti equites) Iberum traiecit. Ibi quibuſdam ſuadentibus, ut, quoniam in tres tam diuerſas regiones diſceſſiſſent punici exercitus: proximũ aggrederetur: periculum eſſe ratus, ne eo facto in unum omnes contraheret: nec par eſſet unus tot exercitibus: Carthaginem Nouam interim oppugnare ſtatuit: urbem tum ipſam opulentam ſuis opibus, tum hoſtium omni bellico apparatu plenam, (ibi arma, ibi pecuniæ, ibi totius Hiſpaniæ obſides erant) ſitam prætere a tum opportune ad traijciendum in Africam, tum ſuper portum ſatis amplum quantæuis claſſi: & neſcio an unam Hiſpaniæ oram: quæ noſtro adiacet mari. Nemo omnium quò iretur ſciebat, præter C. Lælium. Is claſſe circummiſſus ita moderari curſum nauium iuſſus erat: ut eodem tempore exercitus oſtende

ret: & claſſis portum intraret. Septimo die ab Ibero Carthaginem uentum eſt. ſimul terra, mariq; caſtra ab regione urbis, qua in Septentrionem uerſa eſt: poſita. his ab tergo (nam frons natura tuta erat) nullum obiectum uallum. Cæterum ſita Carthago ſic eſt. Sinus eſt maris media ferè Hiſpaniæ ora, maxime africo uento oppoſitus, quingentos paſſus introrſus retractus, paulo plus paſſuum in latitudinem patens. huius in oſtio ſinus parua inſula obiecta ab alto portum ab omnibus uentis, præterquam africo, tutum facit. ab intimo ſinu peninſula excurrit, tumulus is ipſe, in quo cõdita urbs eſt: ab ortu ſolis, & à meridie cincta mari: ab occaſu ſtagnum claudit, patulum, & ad ſeptentrionem fuſum, incertæ altitudinis: utcunq; exæſtuat mare. continenti urbem iugum ducentos ferè & quinquaginta paſſus patens coniungit. Vnde cum tam parui operis munitio eſſet: non obiecit uallum imperator romanus: ſeu fiduciam hoſti ſuperbe oſtentans: ſiue ut ſubeunti ſæpe ad mœnia urbis recurſus pateret. Cætera, quæ munienda erant: cum perfeciſſet: naues etiam in portu, uelut maritimã quoq; oſtentans obſidionem, inſtruxit. circunuectusq; claſſe cum monuiſſet præfectos nauiũ: ut uigilias nocturnas iterim ſeruarent: (omnia ubiq; primo obſeſſum hoſtem conari) regreſſus in caſtra, ut conſilij ſui rationem, quod ad urbem potiſſimum oppugnandam bello orſus eſſet: militibus oſtenderet: et ſpẽ potiundæ hortando faceret: concione aduocata ita diſſeruit. Ad urbem unam oppugnandam ſi quis uos adductos credit: is magis operis ueſtri, quàm emolumenti rationem exactam milites habet. oppugnabitis

enim uere mœnia unius urbis: ſed in una urbe uniuerſam cœperitis Hiſpaniam. Hic ſunt obſides omnium nobilium, regum, populorumq́;: qui ſimul in poteſtate ueſtra erunt: extemplo omnia, quæ nunc ſub Carthaginenſibus ſunt: in ditionē noſtrā tradent. hic pecunia omnis hoſtiū: ſine qua neq; illi gerere bellū poſſunt: quippe qui mercenarios exercitus alant: & quæ nobis maxime uſui ad conciliandos animos barbarorum erit. hic tormenta, arma, omnis apparatus belli eſt: qui ſimul uos inſtruet: & hoſtes nudabit. Potiemur præterea cum pulcherrima opulentiſſimaq́; urbe, tum opportuniſſima portu egregio: unde terra mariq; quæ belli uſus poſcunt: ſuppeditentur. quæ cum magna ipſi habebimus: tū dempſerimus hoſtibus multo maiora. hæc illis arx: hæc horreum, ærarium, armamentarium: hæc omnium rerum receptaculum eſt: huc rectus ex Africa curſus eſt: hæc una inter Pyreneum, & Gades ſtatio: hinc omnis Hiſpania imminet Africæ. Sed quoniam uos inſtructos, & ordinatos cognoſco: ad Carthaginem Nouam oppugnandam totis uiribus, & bono animo tranſeamus. Cumq́; omnes una uoce hoc faciēdum ſucclamarent: eos Carthaginem duxit. tum terra, mariq; eam oppugnari iubet. Contra Mago Pœnorum dux, cum terra mariq; inſtrui oppugnationem uideret: & ipſe copias ita diſponit. Oppidanorum duo millia ab ea parte, qua caſtra romana erant: opponit: quingentis militibus arcem inſedit: quingentos tumulo urbis in orientem uerſo imponit: multitudinem aliam quò clamor, quo ſubita uis aduocaſſet: reſiſtentem ad omnia occurrere iu

bet. Patefacta deinde porta, eos, quos in uia ferente ad caſtra hoſtium inſtruxerat: mittit. Romani duce ipſo præcipiente parumper ceſſere: ut propiores ſubſidijs in certamine ipſo ſummittendis eſſent. Et primo haud impari ſtetere acie. ſubſidia deinde identidem ſummiſſa è caſtris non auerterunt ſolum in fugam hoſtes: ſed adeo effuſis inſtiterunt: ut niſi receptui cecinıſſet: permiſti fugientibus irrupturi fuiſſe in urbem uiderentur. Trepidatio uero non prælio maior, q̃ tota urbe fuit. multæ ſtationes pauore, atq; loca deſerta ſunt: relictiq; muri: cum quà cuiq; erat proximum, deſiluiſſent. Quod ubi uerſus Scipio in tumulũ, quẽ Mercuriũ Teutatem appellant: aduertit: multis partibus nudata defenſoribus mœnia eſſe: omnes è caſtris excitos ire ad oppugnandam urbem, & ferre ſcalas iubet. ipſe trium præ ſe iuuenum ualidorum ſcutis oppoſitis (ingens enim iam uis omnis generis telorum è muris uolabat) ad urbem ſuccedit. hortatur: imperat, quæ in rem ſunt: quodq; plurimum ad accendendos militum animos intererat: teſtis, ſpectatorq; uirtutis, atq; ignauiæ cuiuſq; adeſt. Itaque in uulnera, ac tela ruunt: neq; illos muri, neq; ſuperſtantes armati arcere queunt: quin certatim aſcendant. Et ab nauibus eodem tempore ea, quæ mari alluitur, pars urbis oppugnari cœpta eſt. cæterum tumultus inde maior, quàm uis uideri poterat. dum applicant: dum partim exponunt ſcalas: militesq; dũ quà cuiq; proximũ eſt, in terram euadere properant: ipſa feſtinatione, & certamine alij alios impediunt. Inter hæc repleuerat iam Pœnus armatis muros: et uis magna, et ingens copia cõgeſta telorũ

ſuppeditabat. ſed neque uiri, nec tela, nec quicquam aliud æque, quàm mœnia ipſa ſeſe defendebant. raræ enim ſcalæ altitudini æquari poterant: & quo quæq; altiores, eo infirmiores erant. itaq; cum ſummus qsq; euadere non poſſet: ſubirent tamen alij: onere ipſo frãgebantur. quidam ſtantibus ſcalis, cum altitudo caliginem oculis offudiſſet: ad terram delati ſunt. Et cum paſſim homines, ſcaléq; ruerent: & ipſo ſucceſſu audacia, atq; alacritas hoſtium creſceret: ſignum receptui datum eſt. quod ſpem non præſentis modo ab tanto certamine ac labore quietis obſeſſis, ſed etiam in poſterum dedit: ſcalis, & corona capi urbem non poſſe: opera & difficilia eſſe: & tempus daturum ad ferendam opem imperatoribus ſuis. Vix prior tumultus conticuerat: cum Scipio ab defeſſis iam, uulneratisq; recenteis, integrosq; alios accipere ſcalas iubet: & ui maiore aggredi urbem. ipſe, ut ei nuntiatũ eſt: æſtum decedere: quod per piſcatores tarraconenſes, nunc leuibus cymbis, nunc, ubi eæ ſederent: uadis peruagatos per ſtagnum, compertum habebat: facilem pedibus ad murum tranſitum dari: eò armatos duxit. Medium fermè diei erat: & ad id, quod ſua ſponte cedente in mare æſtu trahebatur aqua: acer etiam Septentrio ortus inclinatum ſtagnum eodem, quò æſtus, ferebat: & adeo nudauerat uada: ut alibi umbilico tenus aqua eſſet: alibi genua uix ſuperaret. Hoc cura ac ratione compertum in prodigium ac deos uertens Scipio, qui ad tranſitum Romanis mare uerterent: & ſtagna auferrent: uiasq; ante nunquam initas humano ueſtigio aperirent: Neptunum iubebat ducem

itineris

itineris ſequi: ac medio ſtagno euadere ad mœnia. Ab terra ingens labor ſuccedentibus erat: nec altitudine tantum mœnium impediebantur: ſed quod euntes ad ancipites utrinque ictus ſubiectos habebant Romanos: ut latera infeſtiora ſubeuntibus, quàm aduerſa corpora eſſent. At parte in alia quietus, & per ſtagnum facilis tranſitus, & in murum aſcenſus inde fuit. nam neque opere emunitus erat: ut ubi ipſius loci, ac ſtagni præſidio ſatis creditum foret: nec ulla armatorum ſtatio, aut cuſtodia oppoſita: intentis omnibus ad opem ferendam, unde periculum oſtendebatur. Vbi urbem ſine certamine intrauere: pergunt inde quanto maximo curſu poterant, ad eam portam: circa quam omne contractum certamen erat. in quod adeo intenti omnium non animi ſolũ fuere: ſed etiam oculi, aureſq́; pugnantium, ſpectantiumq́;, & adhortantium pugnantes: ut nemo ſentiret ante ab tergo captam urbẽ: quàm tela in auerſos inciderunt. Vtrinq; ancipitem hoſtem habebant. tunc turbatis defenſoribus metu, & mœnia capta: & porta intus, foriſq́; pariter refringi cœpta: & mox cædendo confectis ac diſtractis, ne iter impediretur, foribus, armati impetum fecerunt. Magna multitudo & muros tranſcendebat: ſed ipſi paſſim ad cædem oppidanorum uerſi. illa, quæ portam ingreſſa erat: iuſta acies cum ducibus, cum ordinibus media urbe in forum proceſſit. inde cum duobus itineribus fugientes uideret hoſtes: alios ad tumulum in orientem uerſum: qui tenebatur quingentorum militum præſidio: alios in arcem: in quam & ipſe Mago cum omnibus ferè armatis, qui muris

pulſi fuerant: refugerat: partem copiarum ad tumulũ expugnandum mittit: partem ipſe ad arcem ducit. Et tumulus primo impetu eſt captus: & Mago arcem conatus defendere, cum omnia hoſtium plena uideret: neq; ſpem ullam eſſe: ſe, arcemq́;, & præſidium dedidit. Quoad dedita arx eſt: cædes tota urbe paſſim factæ: nec ulli puberum, qui obuius fuit: parcebatur. Tum ſigno dato cædibus finis factus. ad prædam uictores uerſi: quæ ingens omnis generis fuit. Liberorum capitum uirilis ſexus ad X millia capta. inde qui ciues Nouæ Carthaginis erant: dimiſit: urbemq́;, & ſua omnia, quæ reliqua eis bellum fecerat: reſtituit. Opifices ad duo millia hominum erant. eos publicos fore populo Ro. edixit, cum ſpe propinqua libertatis: ſi ad miniſteria belli enixe operam nauaſſent. cæteram multitudinem incolarum iuuenum, ac ualidorum ſeruorum in claſſem ad ſupplementum remigum dedit. & auxerat nauibus octo captiuis claſſem. Extra hanc multitudinem Hiſpanorũ obſides erant. quorum perinde, ac ſi ſociorum liberi eſſent: cura habita. Captus & apparatus ingens belli: catapultæ maximæ fermè centum uiginti: minores CCLXXXI: baliſtæ maiores XXIII: minores LII: ſcorpionũ maiorum, minorumq́;, et armorum, telorumq́; ingens numerus: ſigna militaria LXXIIII. Et auri, argentiq́; relata ad imperatorem magna uis. pateræ aureæ fuerunt CCLXXVI, libræ fermè omnes pondo: argenti facti, ſignatiq́; decem & octo millia & CCC pondo: uaſorum argenteorum magnus numerus. Hæc omnia C. Flaminio quæſtori appenſa, adnumera

taq́; ſunt. tritici XL millia modiorum: hordei CC LXX. At naues onerariæ LXIII in portu expugnatæ, captæq́;: quædam cum ſuis oneribus: frumento, armis, ære præterea, ferroq́;, & linteis, & ſparto, & nauali alia materia ad claſſem ædificandam: ut minimum omnium inter tantas opes bellicas Carthago ipſa fuerit. Eo die Scipio. C. Lælio cum ſocijs naualibus urbem cuſtodire iuſſo, ipſe in caſtra legiones reduxit: feſſosq́; milites omnibus uno die belli operibus (quippe qui & acie dimicaſſent: & in capienda urbe tantum laboris, periculiq́; adiſſent: & capta, cū ijs, qui in arcem confugerant: iniquo etiam loco pugnaſſent) curare corpora iuſſit. Poſtero die militibus, naualibusq́; ſocijs conuocatis, primum dijs immortalibus laudes, gratiasq́; egit: qui ſe non urbis ſolum opulentiſſimæ omnium in Hiſpania uno die compotem feciſſent: ſed ante eò congeſſiſſent omnis penè Africæ, atq; Hiſpaniæ opes: ut neq; hoſtibus quicquam relinqueretur: & ſibi, ac ſuis omnia ſupereſſent. Militum deinde uirtutem collaudauit: quod eos non eruptio hoſtium, non altitudo mœnium, non inexplorata ſtagni uada, non caſtellum in alto tumulo ſitum, non munitiſſima arx deterruiſſet: quo minus tranſcenderent omnia: perrumperentq́;. Itaq; quanquam omnibus omnia deberet: pretium tamen muralis coronæ decus eius eſſe: qui primus murum aſcendiſſet. profiteretur: qui ſe dignum eo duceret dono. Duo profeſſi ſunt: Q. Tyberilius centurio legionis quartæ, & Sex. Digitius ſocius naualis. Nec ipſi tam inter ſe acriter contendebant: quàm ſtudia excitauerant uterq; ſui corporis ho

minum. ſocijs C. Lælius claſſicis, legionarijs M. Sempronius Tuditanus aderat. Ea contentio cum propè ſeditionem ueniret: Scipio tres recuperatores cum ſe daturum pronuntiaſſet: qui cognita cauſa, teſtibusq́; auditis iudicarent: uter prior in oppidum tranſcendiſſet: C. Lælio, & M. Sempronio aduocatis partis utriuſque Cornelium Claudium de medio adiecit: eoſq; tres recuperatores conſydere, & cauſam cognoſcere iuſſit. Cũ res eo maiore ageretur certamine: quod admoti tantæ indignitatis non tam aduocati, quàm moderatores ſtudiorum fuerant: C. Lælius relicto conſilio, ad tribunal ad Scipionem accedit: eumq; docet: rem ſine modo, ac modeſtia agi: ac propè eſſe, ut manus inter ſe conſerant. cæterum etiam ſi uis abſit: nihilominus deteſtabili exemplo rem agi. quippe ubi fraude, ac periurio decus petatur uirtutis. Stare hinc legionarios milites, hinc claſſicos, per omnes deos apparatos iurare magis quæ uelint: quàm quæ ſciant uera eſſe: & obſtringere periurio non ſe ſolum, ſuumq́; caput: ſed ſigna militaria, & aquilas, ſacramentiq; religionem. Hæc ſe ad eum de ſententia P. Cornelij, & M. Sempronij deferre. Scipio collaudato Lælio, ad concionem aduocauit: pronuntiauitq;: ſe ſatis compertum habere: Q. Tyberilium, & Sex. Digitium pariter in murum aſcendiſſe: ſeq́; eos ambos uirtutis cauſa coronis muralibus donare. Tum reliquos, prout cuiusq; meritum, uirtusq́; erat: donauit. ante omnes C. Lælium præfectum claſſis, & omni genere laudis ſibimetipſi æquauit: & corona aurea, ac XXX bobus donauit. Tũ obſides ciuitatum Hiſpaniæ uocari iuſſit. quorum quã=

tus numerus fuerit: piget ſcribere: quippe ubi alibi CCC *fermè, alibi* DCCXXV *fuiſſe inueniam. Aeque & alia inter authores diſcrepant. Præſidium punicum alius* X, *alius* VII, *alius haud plus, quàm duûm millium fuiſſe ſcribit. Capta alibi decem millia capitum, alibi ſupra* V *&* XX, *inuenio. Scorpiones maiores, minoresq́; ad* LX *captos ſcripſerim: ſi authorem græcum ſequar Silenum. ſi Valerium Antiatem: maiorum ſcorpionum ſex millia, minorum* XIII. *adeo nullus mentiendi modus eſt. Ne de ducibus quidem conuenit. pleriq; Lælium præfuiſſe claſſi: ſunt qui M. Iunium Syllanum dicant. Arinen præfuiſſe punico præſidio: deditumq́; Romanis, Antias Valerius: Magonem alij ſcriptores tradunt. Non de numero nauium captarum, non de pondere auri, atq; argenti, & redactæ pecuniæ conuenit. Si aliquibus aſſentiri neceſſe eſt: media ſimillima ueris ſunt. Cæterum Scipio uocatis obſidibus, primum uniuerſos bonũ animum habere iuſſit. ueniſſe eos in populi Ro. poteſtatem: qui beneficio, quàm metu obligare homines malit: exterasq́; gentes fide, ac ſocietate iunctas habere: quàm triſti ſubiectas ſeruitio. deinde acceptis nominibus ciuitatum, recenſuit captiuos: quot cuiusq; populi eſſent: & nuntios domum miſit: ut ad ſuos quisq; recipiendos ueniret. ſi quarum forte ciuitatum legati aderant: eis præſentibus ſuos reſtituit. cæterorum curã benigne tuendorum C. Flaminio quæſtori attribuit. Inter hæc è media turba obſidum mulier magno natu, Mandonij uxor, qui frater Indibilis Ilergetum Reguli erat: flens ad pedes imperatoris procubuit: obte*

ſtariq; cœpit: ut curam, cultumq; fœminarum impẽſius cuſtodibus commendaret. Cum Scipio nihil profecto defuturum diceret: tum rurſus mulier, haud magni iſta facimus: inquit. quid enim huic fortunæ non ſatis eſt? alia mihi cura ætatem harum intuenti (nam ipſa iam extra periculum iniuriæ muliebris ſum) animum ſtimulat. ſtabant ætate & forma florentes circa eam Indibilis filiæ, eæq; nobilitate pari: quæ omnes eam pro parente colebant. Tum Scipio, meæ, populiq; Ro. diſciplinæ cauſa facerem: inquit: nequid, quod ſanctum uſquam eſſet apud uos: uiolaretur. nunc ut id curem impenſius: ueſtra quoq; uirtus, dignitasq; facit: quæ nec in malis quidem oblitæ decoris matronalis eſtis. Spectatæ deinde integritatis uiro tradidit eas: tueriq; haud ſecus uerecunde ac modeſte, quàm ciuium coniuges ac matres iuſſit. Captiua deinde à militibus adducitur ad eum adulta uirgo, adeo eximia forma: ut quacunque incedebat: conuerteret omnium oculos. Scipio percunctatus patriam, parentesq;, inter cætera accepit: deſponſatam eam principi Celtiberorum adoleſcenti: cui Luceio nomen erat. Extemplo igitur parentibus, ſponſoq; ab domo accitis, cum interim audiret deperire eum ſponſæ amore: ubi primum uenit: accuratiore eum ſermone, quàm parentes alloquitur. Iuuenis, inquit, iuuenem appello. minor ſit inter nos huius ſermonis uerecundia. Ego, cum ſponſa tua uocata à militibus noſtris ad me deducta eſſet: audiremq; eam tibi cordi eſſe: & forma faceret fidem: quia ipſe, ſi frui liceret, ludo ætatis præſertim illecto, & læto legitimoq; amore: & non Reſpub. ani-

mum noſtrum occupaſſet: ueniam mihi dari ſponſam impenſius amanti uellem: tuo, cuius ſponſa eſt: amori faueo. Fuit ſponſa tua apud me: eadē, qua apud ſoceros tuos, parentesq́; ſuos, uerecundia ſeruata eſt tibi: ut inuiolatum, & dignum me, teq́; dari tibi donum poſſet. hanc mercedem unam pro eo munere paciſcor: amicus populo Ro. ſis. & ſi me uirū bonum credis eſſe: quales patrem, patruumq́; meum iam ante hæ gentes norant: ſcias multos noſtri ſimiles in ciuitate romana eſſe: nec ullum in terris populum hodie dici poſſe: quē minus tibi hoſtem, tuisq; eſſe uelis: aut amicum malis.

Adoleſcens ſimul pudore, gaudioq́; perculſus, dextrā Scipionis tenens deos omnes inuocare ad gratiā illi pro ſe referendam: quoniam ſibi nequaquam ſatis facultatis pro ſuo animo, atq; illius erga ſe eſſet. Parentes inde, cognatiq; uirginis appellati. qui quoniam gratis ſibi redderetur uirgo: ad quam redimendam ſatis magnum attuliſſent auri pondus: orare Scipionem, ut id ab ſe donum acciperet: cœperunt: haud minorē eius rei apud ſe gratiā fore affirmantes: quàm redditæ inuiolatæ foret uirginis. Scipio, quādo tantopere peterēt: accepturum ſe pollicitus, poni ante pedes iuſſit: uocatoq́; ad ſe Luceio, ſuper dotem, inquit, quam accepturus à ſocero es: hæc tibi à me dotalia dona accedent. aurūq; tollere, ac ſibi habere iuſſit. His lætus donis honoribusq́; dimiſſus domum, impleuit populares laudibus, & meritis Scipionis. Veniſſe dijs ſimillimum iuuenem, uincentem omnia cum armis, tum benignitate, ac beneficijs. Itaq; delectu clientium habito, cum delectis mille et CCCC eqtibus intra paucos dies ad Sci

pionem reuertit. Scipio retentum ſecum Lælium, dũ captiuos, obſidesq́;, & prædam ex conſilio eius diſponeret: ſatis omnibus compoſitis, data quinqueremi, captiuis Magone, & quindecim ferè ſenatoribus, qui ſimul cum eo capti erant: in naue impoſitis, nuntium uictoriæ Romam mittit. ipſe paucos dies, quibus morari Carthagine ſtatuerat: exercendis naualibus, pedeſtribusq́; copijs abſumpſit. Primo die legiones in armis quatuor millium ſpatio decurrerunt. ſecundo die arma curare, & tergere ante tentoria iuſſit. tertio die ſudibus inter ſe in modum iuſtæ pugnæ concurrerũt: præpilatisq́; miſſilibus iaculati ſunt. quarto die quies data. quinto iterum in armis decurſum eſt. Hunc ordinem laboris, quietisq́;, quoad Carthagine morati ſunt: ſeruauerunt. Remigio claſſis ciues, militesq́; tranquillo in altum euecti agilitatem nauium ſimulachris naualis pugnæ experiebantur. Hæc extra urbem terra, mariq́; corpora ſimul, animosq́; ad bellum acuebant. Reſp. ipſa ſtrepebat apparatu belli. Fabris omnium generum in publica officina incluſis data cuncta: quam pari cura ſubibat. nunc operibus aſpiciendis tempus dabat: quæq́; in officinis, quæq́; in armamentario, ac naualibus fabrorum multitudo plurima in ſingulos dies certamine ingenti faciebat. His ita inchoatis, refectisq́;, quos quaſſauerãt, muris, diſpoſitisq́; præſidijs ad cuſtodiam urbis, Tarraconem eſt profectus: à multis legationibus protinus in uia aditus. quas partim dato reſponſo ex itinere dimiſit: partim diſtulit Tarraconem: quò omnibus nouis, ueteribusq́; ſocijs edixerat conuentum. Et cuncti ferè, qui cis Iberũ

incolunt: populi, multiq; etiã ulterioris Hiſpaniæ conuenerunt. Carthaginenſium duces primo ex induſtria famam captæ Carthaginis compreſſerant: deinde ut clarior res erat, quàm ut tegi, ac diſſimulari poſſet: eleuabant uerbis. Nec opinato aduentu, ac propè furto unius diei urbem unam Hiſpaniæ interceptam. cuius rei tam paruæ præmio elatum inſolentem iuuenem immodico gaudio ſpeciem magnæ uictoriæ impoſuiſſe. at ubi appropinquare tres duces, tres uictores hoſtium exercitus audiſſet: occurſuram ei extemplo domeſticorum funerum memoriam. Hæc in uulgus iactabant: haudquaquam ipſi ignari: quantum ſibi ad omnia uirium Carthagine amiſſa deceſſiſſet.

DECADIS TERTIAE LIBER SEPTIMVS.

h IC STATVS RERVM Hiſpaniæ erat. In Italia autem conſul Marcellus, Salapia per proditionem recepta, Maroneam, & Meles de Samnitibus ui cœpit. Ad tria millia militum ibi Annibalis, quæ præſidij cauſa relicta erant: oppreſſa. prædæ aliquantum eius militi fuit conceſſum. tritici quoq; CCXL millia modiûm, & CX millia hordei inuenta. Cæterum nequaquam inde tantum gaudij fuit: quanta clades intra paucos dies accepta eſt haud procul Herdonea urbe. Caſtra ibi Cn. Fuluius proconſul habebat, ſpe recipiendæ Herdoneæ: quæ poſt cannenſem cladem ab Romanis defecerat: nec loco ſatis tuto poſita: nec præſidijs firmata. Negligentiam inſitam ingenio ducis augebat ſpes ea: quod labare ijs aduerſus Pœnum fidem ſenſerat: poſtquam Salapia amiſſa exceſſiſſe his locis Annibalem in Brutios auditum eſt. Ea omnia ab Herdonea per occultos nuntios delata Annibali, ſimul curam ſociæ retinendæ urbis, & ſpem fecere incautum hoſtem aggrediendi. Exercitu expedito, ita ut famam propè præueniret: magnis itineribus ab Herdoneam contendit. et quo plus terroris hoſti obijceret: acie inſtructa acceſſit. Pari audacia Romanus, conſilio & uiribus impar, copijs raptim eductis conflixit. quinta legio, & ſiniſtra ala acriter pugnam inierunt. Cæterum Annibal ſi-

gno equitibus dato, ut cum pedeſtres acies occupaſſent præſenti certamine oculos, animoſq;: circumuecti, pars caſtra hoſtium, pars terga oppugnantium inuaderent. ipſe Cn. Fuluij ſimilitudinem nominis, quod Cn. Fuluium prætorem biennio ante in iiſdem deuicerat locis: increpans, ſimilem euentum pugnæ fore affirmabat. Neq; ea ſpes uana fuit. nam cum comminus acie et peditum certamine multi cecidiſſent Romanorum: ſtarẽt tamen ordines, ſignaq;: equeſtris à tergo tumultus, ſimul à caſtris clamor hoſtilis auditus, ſextam legionẽ ante, quæ in ſecunda acie poſita, prior ab Numidis turbata eſt: quintam deinde, atq; eos, qui ad prima ſigna erant: auertit. Pars in fugam effuſi: pars in medio cæſi. ubi & ipſe Cn. Fuluius cum duodecim tribunis militum cecidit. Romanorũ, ſociorumq; quot cæſa in eo prælio millia ſint: quis pro certo affirmet? cum tredecim millia alibi, alibi haud pluſq̃ ſeptem inueniam? Caſtris, prædaq; uictor potitur. Herdoneá, q̃a & defecturam fuiſſe ad Romanos comperit: nec manſurã in fide: ſi inde abſceſſiſſet: multitudine oĩ Metapontum ac Thurios traducta, incendit: occiditq; principes: qui cum Fuluio colloquia occulta habuiſſe comperti ſunt. Romani, qui ex tanta clade euaſerãt: diuerſis itineribus ſemiermes ad Marcellum conſulem in Samnium confugerunt. Marcellus nihil admodum tanta clade territus literas Romam ad ſenatum de duce, & exercitu ad Herdoneam amiſſo ſcribit. Cæterũ eundem ſe, qui poſt cannenſem pugnam ferocem uictoria Annibalem contudiſſet: ire aduerſus eum: breuẽ illi lætitiam, qua exultet, facturũ. Et Romæ q̃dem

cum luctus ingens ex præterito, tum timor in futurũ erat. Conſul ex Samnio in Lucanos tranſgreſſus ad Numiſtronem in conſpectu Annibalis loco plano, cum Pœnus collem teneret: poſuit caſtra. addidit & aliam fidentis ſpeciem: quod prior in aciem eduxit. Nec detrectauit Annibal: ut ſigna portis efferri uidit. Ita tamen aciem inſtruxerunt: ut Pœnus dexterũ cornu in collem erigeret: Romani ſiniſtrum ad oppidũ applicarent. Ab hora tertia cum ad noctem pugnã extendiſſent: feſſæq; pugnando primæ acies eſſent: ab Romanis prima legio & dextera ala, ab Annibale hiſpani milites, et funditores baleares, elephanti quoq;, commiſſo iam certamine, in prælium acti. Diu pugna neutrò inclinata ſtetit. Primæ legioni tertia, dexteræ alæ ſiniſtra ſubijt. & apud hoſtes integri à feſſis pugnam accepere. Nouum atq; atrox prælium ex tam ſegni repẽte exarſit: recentibus animis, corporibusq;. ſed nox incerta uictoria diremit pugnantes. Poſtero die Romani ab Sole orto in multum diei ſtetere in acie. ubi nemo hoſtium aduerſus prodijt: ſpolia per otiũ legêre: & congeſtos in unum locum cremauere ſuos. Nocte inſequenti Annibal ſilentio mouit caſtra: & in Apuliam abijt. Marcellus ubi lux fugam hoſtium aperuit: ſaucijs cum præſidio modico Numiſtrone relictis, præpoſitoq; his L. Furio Purpurione tribuno militũ, ueſtigijs inſtitit ſequi. Ad Venuſiam adeptus eum eſt. Ibi per dies aliquot cum ab ſtationibus procurſaretur: mista equitum, peditumq; tumultuoſa magis prælia, q̃ magna, & fermè omnia Romanis ſecunda fuerunt. Inde per Apuliã ducti exercitus ſine ullo memora

to certamine: cum Annibal nocte ſigna moueret, locum īſidijs quærēs: Marcellus, niſi certa luce, et explorato ante, non ſequeretur. Capuæ interim Flaccus dū bonis principū uendēdis, agro, q̄ publicatus fuerat: locando (locauit autem omne frumentum) tempus terit: ne deeſſet materia in Campanos ſæuiendi: nouum in occulto gliſcens per indiciū protractum eſt facinus. milites ædificijs emotos, ſimul ut cum agro tecta urbis fruenda locarentur: ſimul metuens, ne ſuum quoq; exercitum, ſicut Annibalis, nimia urbis amœnitas emolliret: in portis, murisq́; ſibimetipſis tecta militariter coegerat ædificare. erant autem pleraq; ex cratibus, aut tabulis facta: alia arundine texta, ſtramento intecta: omnibus uelut de induſtria alimentis ignis. Hæc noctis una hora ut omnia incenderent, CLXX Campani, principibus fratribus Bloſijs, coniurauerant. indicio eius rei ex familia Bloſiorum facto, portis repēte iuſſu proconſulis clauſis, cum ad arma ſigno dato milites concurriſſent: comprehenſi omnes: qui in noxa erant: & quæſtione acriter habita, damnati: necatiq;. indicibus libertas, et æris dena millia data. Nucerinos, & Acerranos querentes ubi habitarent non eſſe, Acerris ex parte incenſis, Nuceria deleta, Romam Fuluius ad ſenatum miſit. Acerranis permiſſum: ut ædificarent, quæ incenſa erant. Nucerini Atellam, quia id maluerant: Atellanis Galatiam migrare iuſſis, traducti. Inter multas magnasq́; res, quæ nunc ſecundæ, nunc aduerſæ occupabant cogitationes hominum: ne tarentinæ quidem arcis excidit memoria. M. Ogulinus, & P. Aquilius in Hetruriam legati ad frumentum coemen-

*dũ, quod Tarentum portaretur: profecti: et mille milites
de exercitu urbano, par numerus Romanorum, ſocio
rũq; eodẽ in præſidiũ cum frumento miſſi ſunt. Iã
æſtas in exitu erat: comitiorũq; conſularium inſtabat
tempus. ſed literæ Marcelli negantis è Rep. eſſe, ueſtigiũ
abſcedi ab Annibale: cui cedenti, certamenq; abnuenti
grauius ipſe inſtaret: curã iniecerant: ne aut conſulem
Marcellũ tum maxime res agentem à bello auocarent:
aut in annum conſules deeſſent. Optimũ uiſum eſt: quã
quã extra Italiã eſſet: Valeriũ potius conſulem ex Sici
lia reuocare. Ad eũ literæ iuſſu ſenatus ab L. Manlio
prætore urbis miſſæ cũ literis conſulis M. Marcelli: ut
ex ijs noſceret: quæ cauſa patribus eum potius, q̃ colle-
gam, reuocandi ex prouincia eſſet. Eo ferè tempore
legati ab rege Syphace Romam uenerunt: quæ proſpe
ra prælia Rex cum Carthaginenſibus feciſſet, memo=
rantes. Regem nec inimiciorẽ ulli populo, quàm Car
thaginenſi, nec amiciorem, quàm romano affirmabãt
eſſe. miſiſſe eum antea legatos in Hiſpaniam ad Cn.
& P. Cornelios imperatores romanos. nunc ab ipſo
uelut fonte petere romanam amicitiam uoluiſſe. Se=
natus non legatis modo benigne reſpondit: ſed & ipſe
legatos cum donis ad Regem miſit, L. Geminum Pe-
tellium, P. Popilium. Dona tulere, togam, & tunicam
purpuream, ſellam eburneam, pateram ex quinque
pondo auri factam. Protinus & alios Africæ Regu-
los iuſſit adire. ijs quoq; quæ darentur, portatæ togæ
prætextæ, & terna pondo pateræ aureæ. Et Alexan
driam ad Ptolemæum & Cleopatram Reges M. At=
tilius, et M. Acilius legati ad commemorandã renouã=*

damq́; amicitiam miſſi dona tulere: Regi togam, et tu-
nicam purpuream cum ſella eburnea: Reginæ pallam
pictam cum amiculo purpureo. Multa ea æſtate, qua
hæc facta ſunt: ex propinquis urbibus, agrisq́; nun-
tiata ſunt prodigia. Tuſculi agnum cum ubere la-
ctanti natum: Iouis ædis culmẽ fulmine ictum: ac pro
pè omni tecto nudatũ. Iiſdem fermè diebus Anagniæ
terram ante portam ictam diẽ ac noctẽ ſine ullo ignis
alimento arſiſſe: et aues ad compitum Anagninũ in lu
co Dianæ nidos in arboribus reliqſſe. Tarracinæ in ma
re haud procul portu angues magnitudinis miræ laſci-
uientiũ piſciũ more exultaſſe. Tarquinijs porcum cum
ore humano genitũ. Et in agro capenate ad lucũ Fero-
niæ IIII ſigna ſanguine multo diẽ, ac noctẽ ſudaſſe.
Hæc prodigia hoſtijs maioribus procurata decreto pon
tificũ: et ſupplicatio diẽ unũ Romæ ad omnia puluina
ria, alterũ in capenate agro ad Feroniæ lucũ indicta.
M·Valerius conſul literis excitus, prouincia, exerci-
tuq́; mandato Cincio prætori, M·Valerio Meſſalla præ
fecto claſſis cum parte nauium in Africam prædatum
ſimul, ſpeculatumq́;, quæ populus carthaginenſis age-
ret, pararetq́;: miſſo, ipſe X nauibus Romam profe-
ctus cum proſpere perueniſſet: ſenatum extemplo ha-
buit. ubi de ſuis rebus geſtis commemorauit. Cum an
nos propè LX in Sicilia terra mariq; magnis ſæpe
cladibus bellatum eſſet: ſe eã prouinciã cõfeciſſe. nemi-
nẽ Carthaginẽſem in Sicilia eſſe: neminem Siculũ, qui
metu inde fugati abfuerint: eſſe. omnes in urbes, in a-
gros ſuos reductos, arare: ſerere: deſertam recoli ter-
ram tandem, frugiferam ipſis cultoribus, populoq́;

romano pace ac bello fidiſſimum annonæ ſubſidium.

Exinde Mutine, & ſi quorum aliorum merita erga populum Ro. erant: in ſenatum introductis, honores omnibus ad exoluendam fidem à conſule habiti. Mutines etiam ciuis romanus factus: rogatione ab tribuno pl. ex authoritate patrum ad plebem lata. Dũ hæc Romæ geruntur: M. Valerius Meſſalla L nauibus cum ante lucem ad Africam acceſſiſſet: improuiſam in agro uticenſi excurſionem fecit: eumq; late depopulatus, multis mortalibus cum alia omnis generis præda captis, ad naues rediјt: & ad Siciliam tranſmiſit: tertiodecimo die, q̃ profectus erat inde: Lilybeũ reuectus. Ex captiuis, quæſtione habita, hæc comperta: conſuliq; Leuino omnia ordine perſcripta: ut ſciret quo ordine, uel quo in ſtatu Africæ res eſſent.

Quinq; millia Numidarum cum Maſaniſſa Galæ filio, acerrimo iuuene Carthagine eſſe: & alios per totam Africam milites mercede conduci: qui in Hiſpaniam ad Aſdrubalem traijcerentur: ut is quammaximo exercitu primo quoq; tempore in Italiam tranſgreſſus iungeret ſe Annibali. in eo poſitam uictoriã credere Carthaginenſes. claſſem prætereà ingentem apparari ad Siciliam repetendam: eamq; ſe credere breui traiecturam. Hæc recitata à conſule ita mouêre ſenatum: ut non expectanda comitia conſuli cenſerent: ſed dictatorem comitiorum habendorum cauſa dici: & extemplo in prouinciam redeundum. Illa diſceptatio tenebat: quod conſul in Sicilia ſe M. Valerium Meſſallam, qui tum claſſi præeſſet: dictatorem dicturum eſſe aiebat: patres extra romanum agrum (eum

autem in Italia terminari) negabant dictatorem dici poſſe. M·Lucretius tribunus pl·cum de ea re conſule ret:ita decreuit ſenatus:ut conſul prius quàm ab urbe diſcederet:populum rogaret: quem dictatorem dici placeret:eumq;,quem populus iuſſiſſet:diceret dictatorem·ſi conſul noluiſſet:prætor urbanus populum rogaret · ſi ne is quidem uellet: tum tribuni ad plebem ferrent · Cum conſul ſe populum rogaturum negaſſet, quod ſuæ poteſtatis eſſet: prætoremq; uetuiſſet rogare: tribuni plebis rogarunt: plebesq; ſciuit: ut Q· Fuluius,qui tum ad Capuam erat: dictator diceretur· Sed quo die id plebis conciliũ futurum erat:conſul clàm nocte in Siciliam abijt·deſtitutiq; patres literas ad M·Claudiũ mittendas cenſuerunt:ut deſertæ ab collega Reip·ſubueniret:diceretq;,quẽ populus iuſſiſſet,dictatorem·Ita à M·Claudio conſule Q· Fuluius dictator dictus·& ex eodem plebiſcito ab Q· Fuluio dictatore P·Licinius Craſſus pontifex maximus magiſter equitum dictus· Dictator poſteaquam Romam uenit: Cn·Sempronium Blæſum legatum, quem ad Capuam habuerat: in Hetruriam prouinciam ad exercitum miſit,in locum C·Calpurnij prætoris: quẽ, ut Capuæ,exercituiq; ſuo præeſſet: literis exciuit·ipſe comitia in quem diem primum potuit,edixit: quæ certamine inter tribunos dictatoremq; iniecto,perfici nõ potuerant·Galeria iuniorum,quæ forte prærogatiua erat: Q· Fuluium,& Q· Fabium conſules dixerat· eodemq; iure uocatæ reliquæ inclinaſſent: ni tribuni ple·C·& L·Ariani ſe interpoſuiſſent: qui neq; magiſtratum continuari ſatis ciuile eſſe aiebant: & mul

to fœdioris exempli: eum ipſum creari: qui comitia haberet. itaq; ſi ſuum nomen dictator acciperet: ſe comitijs interceſſuros. ſi aliorum, præterquam ipſius, ratio haberetur: comitijs ſe moram non facere. Dictator cauſam comitiorum authoritate ſenatus, plebiſcito, exemplisq; tutabatur. Nanq; Cn. Seruilio Conſ. cum Flaminius alter conſul ad Traſimenum cecidiſſet: ex authoritate patrum ad plebem latum: plebemq; ſciuiſſe: ut quoad bellum in Italia eſſet: ex ijs, qui conſules fuiſſent: quos, & quoties uellet, reficiendi conſules populo ius eſſet. exemplumq; ea in re uetus ſe habere L. Poſthumij Metelli: qui interrex ijs comitijs, quæ ipſe habuiſſet: conſul cum Cn. Iunio Bibulo creatus eſſet: recensq; Q. Fabij: qui ſibi continuari conſulatum, niſi id bono publico fieret: profecto nunquam ſiuiſſet. His orationibus cum diu certatum eſſet: poſtremo ita inter dictatorem, ac tribunos conuenit: ut eo, quod cenſuiſſet ſenatus: ſtaretur. Patribus id tempus Reip. uiſum eſt: ut per ueteres, et expertos, bellíq; peritos imperatores Reſp. gereretur. itaq; moram fieri comitijs non placere. Concedentibus tribunis, comitia habita. Declarati conſules Q. Fabius Maximus qntum, Q. Fuluius Flaccus IIII. Prætores creati L. Veturius Philo, T. Quintius Criſpinus, C. Hoſtilius Tubulus, C. Aurunculeius. Magiſtratibus in annum creatis, Q. Fuluius dictatura ſe abdicauit. Extremo æſtatis huius claſſis punicæ nauium XL cum præfecto Amilcare in Sardiniam traiecta, olbienſem primo, deinde poſtquam ibi P. Manlius Volſo prætor cũ exercitu apparuit: circumacta inde ad alterum inſu-

læ latus, caralitanum agrum uaſtauit: & cum præda omnis generis in Africam rediјt. Sacerdotes romani eo anno mortui aliquot: ſuffectiq́;. C. Seruilius pontifex factus in locum T. Octauij Craſſi. Decemuir item ſacris faciundis in locum T. Sempronij T. F. Longi T. Sempronius C. F. Lõgus ſuffectus. M. Martius rex ſacrorum mortuus eſt: & M. Aemilius Pappus maximus curio: neq; in eorum locum ſacerdotes eo anno ſuffecti. Et cenſores hic annus habuit L. Veturium Philonem, & P. Licinium Craſſum pontificem maximum. Craſſus Licinius nec conſul, nec prætor ante fuerat: quàm cenſor eſt factus. ex ædilitate gradum ad cenſuram fecit. Hi cenſores neq; ſenatum legerunt: nec quicquam Reipub. egerunt. mors diremit L. Veturium. inde & Licinius cenſura ſe abdicauit. Aediles curules L. Veturius, & P. Licinius Varus ludos romanos diem unum inſtaurarunt. Aediles plebis Q. Cantius, & L. Portius Licinius ex mulctatico argento ſigna ænea ad Cereris dedêre: & ludos pro temporis huius copia magnifico apparatus fecerunt. Exitu anni huius die IIII et XXX, quàm ab Tarracone profectus erat: Lælius Romam uenit. isq́; cum agmine captiuorum ingreſſus urbem magnum concurſum hominum fecit. Poſtero die in ſenatum introductus, captam Carthaginem caput Hiſpaniæ uno die, receptasq́; aliquot urbes, quæ defeciſſent: nouasq; in ſocietatem aſcitas, expoſuit. Ex captiuis comperta his ferè congruentia: quæ in literis fuerant M. Valerij Meſſallæ. Maxime mouit patres Aſdrubalis tranſitus in Italiam, uix Annibali atq; eius armis ſubſiſtentem.

Productus in concionem Lælius eadem diſſeruit. Senatus ob res feliciter ab Scipione geſtas ſupplicationes in unum diem decreuit. C. Lælium primo quoq; tempore cum quibus uenerat nauibus, redire in Hiſpaniā iuſſit. Carthaginis expugnationem in hunc annum contuli multis authoribus: haud neſcius quoſdam eſſe: qui anno inſequenti captam tradiderint. quod mihi minus ſimile ueri uiſum eſt: annum integrum Scipionem nihil gerendo in Hiſpania conſumpſiſſe. Q. Fabio Maximo quintum, Q. Fuluio Flacco IIII cōſulibus Idibus Martijs, quo die magiſtratum inierunt: Italia ambobus prouincia decreta: regionibus tamen partitum imperium. Fabius ad Tarentum, Fuluius in Lucanis ac Brutijs rem gereret. M. Claudio prorogatum in annum imperiū. Prætores ſortiti prouincias: C. Hoſtilius Tubulus urbanam: L. Veturius Philo pegrinam cum Gallia: T. Quintius Criſpinus Capuā: C. Aurunculeius Sardiniam. Exercitus ita per prouincias diuiſi. Fuluio duæ legiones: quas in Sicilia Valerius Leuinus haberet. Q. Fabio: quibus in Hetruria C. Calpurnius præeſſet. exercitus urbanus ut in Hetruriam ſuccederet: C. Calpurnius eidem præeſſet prouinciæ, exercituiq;: quem Q. Fuluius habuiſſet. Capuam, exercitumq; Quītius obtineret. C. Hoſtilius ab C. Lectorio proprætore prouinciam, exercitumq;, qui tum iam Arimini erat: acciperet. M. Marcello, quibus conſul rem geſſerat: legiones decretæ. M. Valerio cum L. Cincio (his quoq; eſt prorogatum in Sicilia imperium) cannenſis exercitus datus: eumq; ſupplere ex militibus, qui ex legionibus Cn. Fuluij ſupereſſent:

iuſſi. Conquiſitos eos conſules in Siciliam miſerunt: additaq́; eadem militiæ ignominia: ſub qua cannenſes militabant: quiq́; ex prætoris Cn. Fuluij exercitu ob ſimilis iram fugæ miſſi eò ab ſenatu fuerant. C. Auruncuteio eædem in Sardiniam legiones, quibus P. Mãlius Volſo eam prouinciam obtinuerat: decretæ. P. Sulpitio eadem legione, eademq́; claſſe Macedoniam obtinere iuſſo prorogatum in annum imperiũ. XXX quinqueremes ex Sicilia Tarentum ad Q. Fabium cõſulem mitti iuſſæ: cætera claſſe placere prædatum in Africam aut ipſum M. Valerium Leuinum traijcere: aut mittere, ſeu L. Cincium, ſeu M. Valerium Meſſallam uellet. Nec de Hiſpania quicquam mutatum: niſi quod nõ in annum Scipioni, Syllanoq́;, ſed donec reuocati ab ſenatu forent: prorogatum imperium eſt. ita prouinciæ, exercitusq́; in eum locum partita imperia.

Inter maiorum rerum curas comitia maximi curionis, cum in locum M. Aemilij ſacerdos crearetur: uetus excitauerunt certamen: patricijs negantibus C. Manilij Attelij, qui unus ex plebe petebat: habendam rationem eſſe: quia nemo ante eum, niſi ex patribus, id ſacerdotium habuiſſet. Tribuni appellati, ad ſenatum reiecerunt. ſenatus populo poteſtatem fecit. Ita primus ex plebe creatus maximus curio C. Manilius Attelius. Et flaminem dialem inuitum augurari coegit P. Licinius pontifex maximus C. Valerium Flaccum decemuirum ſacris faciundis. Creatus in locum Q. Mutij Scæuolæ demortui C. Lectorius. Cauſam inaugurare coacti flaminis libens reticuiſſem: ni ex mala fama in bonam uertiſſet. Ob adoleſcentiam negligentem, lu

xurioſamq́; C. Flaccus flamen captus à P. Licinio pontifice maximo erat, L. Flacco fratri germano, cognatisq́; alijs ob eadem uitia inuiſus. Is, ut animum eius cura ſacrorum, & cærimoniarum cœpit: ita repente exuit antiquos mores: ut nemo tota iuuentute haberetur prior: nec probatior primoribus patrum, ſuis pariter, alienisq́; eſſet. Huius famæ conſenſu elatus ad iuſtam fiduciam ſui, rem intermiſſam per multos annos ob indignitatem flaminum priorum repetiuit: ut in ſenatum introiret. Ingreſſum eum curiam cum L. Licinius prætor inde eduxiſſet: tribunos ple. appellauit flamē. Vetuſtum ius ſacerdotij repetebat. datum id cum toga prætexta, & ſella curuli C. Flaminio eſſe. Prætor non exoletis uetuſtate annalium exemplis ſtare ius, ſed recentiſſimæ cuiusq; conſuetudinis uſu uolebat. nec patrum, nec auorum memoria dialem quenquam id ius uſurpaſſe. Tribuni rem inertia flaminium obliteratam ipſis, non ſacerdotio damno fuiſſe cum æquum cenſuiſſent: ne ipſo quidem contra tendente prætore, magno aſſenſu patrum plebisq́; flaminem in ſenatum introduxerunt: omnibus ita exiſtimantibus: magis ſanctitate uitæ, quàm ſacerdotij iure rem eam flaminem obtinuiſſe. Conſules prius quàm in prouincias irent: duas urbanas legiones in ſupplementum, quantum opus erat cæteris exercitibus militum: ſcripſerunt. Vrbanum ueterem exercitum Fuluius conſul C. Fuluio Flacco legato (frater hic conſulis erat) in Hetruriam dedit ducendum: & legiones, quæ in Hetruria erant: Romam deducendas. Et Fabius conſul reliquias exercitus Fuluiani conquiſitas (fuerunt autem

ad tria millia CCCXXXVI) Q. Maximum filium ducere in Siciliam ad M. Valerium proconſulem iuſſit: atq; ab eo duas legiones, & triginta quinqueremes accipere. Nihil hæ eductæ ex inſula legiones minuerunt, nec uiribus, nec ſpecie eius prouinciæ præſidium. nam cum præter egregie ſuppletas duas ueteres legiones, transfugarum etiam numidarũ equitum peditumq; magnam uim haberet: Siculos quoq;, qui in exercitu Epicidis, aut Pœnorum fuerant: belli peritos uiros, milites ſcripſit. Ea externa auxilia cum ſingulis romanis legionibus adiunxiſſet: duorum ſpeciem exercituum ſeruauit. altero L. Cincium partem inſulæ, qua regnum Hieronis fuerat: tueri iuſſit. altero ipſe cæteram inſulam tuebatur, diuiſam quondã romani, punicíq; imperij finibus. Claſſis quoq; nauium LXX parata: ut omni ambitu litorum præſidio oræ maritimæ eſſent. Ipſe cum Mutinis equitatu prouinciam peragrabat: ut uiſeret agros: cultáq; ab incultis notaret: & perinde dominos laudaret: caſtigaretq;. Ita tantum ea cura frumenti prouenit: ut & Romam mitteret: & Catanam conueheret: unde exercitui, qui ad Tarẽtum æſtiua acturus eſſet: poſſet præberi. Cæterum tranſportati milites in Siciliam (et erat maior pars latini nominis, ſociorumq;) propè magni motus cauſa fuere. adeo ex paruis ſæpe magnarum momenta rerum pendent. fremitus enim inter Latinos, ſociosq; in concilijs ortus. Decimum annum delectibus, & ſtipendijs exhauſtos eſſe. quotannis fermè clade magna pugnare. alios in acie occidi: alios morbo abſumi. magis perire ſibi ciuem: qui ab Romano

miles lectus ſit: quàm qui à Pœno captus. quippe ab hoſte gratis remitti in patriam: ab Romanis extra Italiam in exilium uerius, quàm in militiam ablegari. Octauum iam ibi annum ſeneſcere cannenſem militem, moriturum antequam Italia hoſtis abſcedat. q̄ppe nunc cum maxime florens uiribus excedat: ſi ueteres milites non redeant in patriam: noui legantur: breui neminem ſuperfuturum. Itaq; quod propediem res ipſa negatura ſit: prius quàm ad ultimam ſolitudinem, atq; egeſtatem perueniant: negandum populo Ro. eſſe. ſi conſentientes in hoc ſocios uideant Romani: profecto de pace cum Carthaginenſibus iungenda cogitaturos. aliter nunquam uiuo Annibale ſine bello Italiam fore. Hæc acta in concilijs. Triginta tum coloniæ populi Ro. erant. ex ijs XII, cum omnium legationes Romæ eſſent: negauerunt conſulibus eſſe, unde milites, pecuniamq; darent. Eæ fueræ, Ardea, Nepete, Sutrium, Minturnæ, Iuturna, Alba, Carſeoli, Sueſſa, Cære, Lacates, Narnia, Interamna. Noua re conſules icti cum abſterrere eos à tam deteſtabili conſilio uellent, caſtigando increpandóq; plus, quàm leniter agendo, profecturos rati: eos auſos eſſe conſulibus dicere, aiebant: quod conſules in ſenatu ut pronuntiarent, in animum inducere non poſſent. non enim detrectationem eam munerum militiæ, ſed apertam defectionē à populo Ro. eſſe. Redirent itaq; propere in colonias: et tanq̄ integra re locuti magis, q̄ auſi tantum nefas, cum ſuis conſulerent. admonerent: nó Campanos, neq; Tarentinos eos eſſe: ſed Romanos: inde oriundos: inde in colonias, atq; in agrū bello captum ſtirpis

augendæ cauſa miſſos·quæ liberi parentibus deberẽt: ea illos Romanis debere: ſi ulla pietas, ſi memoria antiquæ patriæ eſſet·Conſulerent igitur de integro·nam tum quidem quæ temere agitaſſent: ea prodendi imperij romani, tradendæ Annibali uictoriæ eſſe· Cum alternis hæc conſules diu iactaſſent: nihil moti legati, neq; ſe quod domum renuntiarent, habere dixerunt: neq; ſenatum ſuum quid noui conſuleret: ubi nec miles, qui legeretur: nec pecunia, quæ daretur in ſtipendium: eſſet·Cum obſtinatos eos uiderent conſules: rem ad ſenatum detulerunt·ubi tantus pauor animis hominum eſt iniectus: ut magna pars actum de imperio diceret·idem alias colonias facturas: idem ſocios conſenſiſſe omnes, ad prodendam Annibali urbem Romá· Conſules hortari, & conſolari ſenatum: & dicere: alias colonias in fide, atq; officio priſtino fore·eas quoq; ipſas, quæ officio deceſſiſſent: ſi legati circa eas colonias mittantur: qui caſtigent: non qui precentur: uerecundiam imperij habituras eſſe· Permiſſum ab ſenatu ijs cum eſſet: agerent, facerentq;, ut è Rep·ducerent: tentatis prius aliarum coloniarum animis, citauerunt legatos: quæſiueruntq; ab ijs: ecquid milites ex formula paratos haberent? Pro duodeuiginti colonijs M·Sextilius Fregellanus reſpondit: & milites paratos ex formula eſſe: & ſi pluribus opus eſſet: plureis daturos: & quicquid aliud imperaret, ielletq; populus romanus: enixe facturos· ad id ſibi neq; opes deeſſe: animum etiam ſupereſſe· Conſules ſibi parum uideri præfati pro merito eorum ſua uoce collaudari eos, niſi uniuerſi patres in curia gratias egiſſent: ſequi in ſe-

natum eos iuſſerunt. Senatus quàm poterat honoratiſſimo decreto allocutus eos, mandat conſulibus: ut ad populum quoque eos producerent: & inter multa alia præclara, quæ ipſis, maioribusq́; ſuis præſtitiſſent: recens etiã meritum eorum in Remp. commemorarent. Ne nunc quidem poſt tot ſæcula ſileantur: frauden tur'ue laude ſua. Signini fuere, & Nolani, & Norbani, Satriculaniq́;, & Brunduſini, & Fregellani, & Nucerini, & Adriani, & Firmani, et Ariminenſes: & ab altero mari, Pontiani, & Peſtani, & Coſſani: et mediterranei, Beneuentani, & Eſſernini, & Spoletani, & Placentini, & Cremonenſes. Harum coloniarum ſubſidio tum imperium populi Ro. ſtetit. iisq; gratiæ et in ſenatu, & ad populum actæ. Duodecim aliarum coloniarum, quæ detrectauerunt imperiũ: mentionem fieri patres uetuerunt: neq; illos dimitti: neq; retineri: neq; appellari à conſulibus. Ea tacita caſtigatio maxime ex dignitate populi Ro. uiſa eſt. cætera expedientibus, quæ ad bellum opus erant, conſulibus, aurum uiceſimarium, quod in ſanctiore ærario ad ultimos caſus ſeruabatur: promi placuit. prompta ad quatuor millia pondo auri. Inde quingenta pondo data conſulibus, & M. Marcello, & P. Sulpitio proconss. & L. Veturio prætori: qui Galliam prouinciã ſortitus erat. additumq́; Fabio Cons. C pondo auri præcipuum: quod in arcem tarentinam portaretur. cætero uſi ſunt ad ueſtimenta præſenti pecunia locanda exercitui: qui in Hiſpania bellum ſua ſecunda fama, ducisq; gerebat. Prodigia quoq;, prius quàm ab urbe conſules proficiſcerentur: procurari placuit. In Albano monte ta-

cta de cœlo erant, ſignum Iouis, arborq́; templo propinqua: & Hoſtiæ lacus: & Capuæ murus, Fortunæq́; ædes: & Sinueſſæ murus portaq́;. Hæc de cœlo tacta. Cruentam etiam fluxiſſe aquam albanã, quidam authores erant. Et Romæ intra cællam ædis Fortis Fortunæ de capite ſignum, quod in corona erat: in manu ſponte ſua prolapſum. Et Priuerni ſatis conſtabat bouem locutum: uulturiumq́; frequenti foro in tabernã deuolaſſe. Et Sinueſſæ natum ambiguo inter marem ac fœminam ſexu infantem: quos androgynos uulgus, ut pleraq; faciliore ad duplicanda uerba græco ſermone, appellat. et lacte pluiſſe: et cum elephãti capite puerũ natum. Ea prodigia hoſtijs maioribus procurata: et ſupplicatio circa omnia puluinaria, obſecratio in unũ diem indicta. et decretũ: ut C. Hoſtilius prætor ludos Apollinis, ſicut his annis uoti, factiq́; erant: uoueret: faceretq́;. Per eos dies & cenſoribus creandis Q. Fuluius conſul comitia habuit. Creati cenſores ambo: qui nondum conſules fuerant: M. Cornelius Cethegus, P. Sempronius Tuditanus. Cenſores ut agrũ campanum fruendum locarent: ex authoritate patrũ latum ad plebem eſt: plebesq́; ſciuit. Senatus lectionẽ contentio inter cenſores de principe legendo tenuit. Sempronij lectio erat. Cæterum Cornelius morem traditum à patribus ſequendum aiebat: ut qui primus cenſor ex ijs, qui uiuerent: fuiſſet: eum principem legerent: (& is T. Manlius Torquatus erat) Sẽpronius: cui dij ſortem legendi dediſſent: & ius liberum eoſdem dediſſe deos. ſe id ſuo arbitrio facturum: lecturumq́; Q. Fabium Maximum: quem tum principẽ

romanæ ciuitatis eſſe, uel Annibale iudice uicturus eſ=ſet. Cum diu certatum eſſet uerbis: concedente collega, lectus à Sempronio princeps in ſenatu Q. Fabius Maximus conſul. Inde alius lectus ſenatus: octo præteritis: inter quos L. Cæcilius Metellus erat, infamis author deſerendæ Italiæ poſt cannenſem cladem. In equeſtribus quoq; notis eadem ſeruata cauſa. ſed erant ꝑ=pauci: quos ea infamia attingeret. Illis omnibus (& multi erant) adempti equi: qui cannenſium legionũ equites in Sicilia erant. addiderunt acerbitati etiã tem pus: ne præterita ſtipendia procederent ijs: qui equo publico meruerant: ſed dena ſtipendia equis priuatis facerent. Magnum præterea numerum eorum conqui ſiuerunt: qui equo mereri deberent: atq; ex ijs, qui principio eius belli ſexdecim annos nati fuerant: neq; militauerant: omnes ærarios fecerunt. Locauerũt inde reficienda: quæ circa forum incendio conſumpta erant: VII tabernas, macellum, atrium regium.

Tranſactis omnibus, quæ Romæ agenda erant: conſu=les ad bellum profecti. prior Fuluius prægreſſus Capuam. poſt paucos dies conſecutus Fabius. qui & collegam corà obteſtatus: & per literas Marcellum: ut quàm acerrimo bello detineret Annibalem: dum ipſe Tarentum oppugnaret. ea urbe adempta hoſti undiq; pulſo, nec ubi conſiſteret, nec quid fidum reſpicere habenti, ne remorandi quidem cauſam in Italia fore. Rhegyum etiam nuntium mittit ad præfectum præ=ſidij: quod ab Leuino Conſ. aduerſus brutios ibi loca=tum erat: octo millia hominum, pars maxima ab A=gatirna (ſicut antea dictum eſt) ex Sicilia traducta, ra

pto uiuere hominum aſſuetorum. additi erant Brutiorum indidem perfugæ, & audaciæ, & audendi omnia neceſſitatibus pares. Hanc manum ad brutium agrum primum depopulandum duci iuſſit: inde ad Cauloniam urbem oppugnandam. Imperata non impigre ſolum, ſed etiam auide executi, direptis fugatisq; cultoribus agri, ſumma ui urbem oppugnabant.

Marcellus & conſulis literis excitus, & quia in animum induxerat: neminem ducem romanum tam parem Annibali, quàm ſe eſſe: ubi primum in agris pabuli copia fuit: ex hybernis profectus, ad Cannuſium Annibali occurrit. Solicitabat ad defectionem Cannuſinos Pœnus. cæterum ut appropinquare Marcellum audiuit: caſtra inde mouit. Aperta erat regio ſine ullis ad inſidias latebris. itaq; in loca ſaltuoſa cedere inde cœpit. Marcellus ueſtigijs inſtabat: caſtraq; caſtris conferebat: & opere perfecto, extemplo in aciem legiones educebat. Annibal turmatim per equites, peditumq; iaculatores leuia certamina ſerens, caſum uniuerſæ pugnæ non neceſſarium ducebat. tractus eſt tamen ad id quod uitabat certamen. Nocte prægreſſum eum aſſequitur locis planis ac patentibus Marcellus. caſtra inde ponentem, pugnando undique in munitores, operibus prohibet. Ita ſigna collata: pugnatumq; totis copijs. & cum iam nox inſtaret: marte æquo diſceſſum eſt. caſtra exiguo diſtantia ſpatio raptim ante noctem permunita. Poſtero die luce prima Marcellus in aciem copias eduxit. Nec Annibal detrectauit certamen, multis uerbis adhortatus milites: ut memores Traſime-

ni, Cannarumq́;, contunderent ferociam hoſtis. urgere, atque inſtare eum: non caſtra ponere pati: non reſpirare: aut circunſpicere. quotidie ſimul orientem ſolem, & romanam aciem in campis uidendam eſſe. ſi uno prælio haud incruentus abeat: quietius deinde tranquilliusq́; eum bellaturum. His irritati adhortationibus, ſimulq; tædio ferociæ hoſtium quotidie inſtantium laceſſentiumq́;, acriter prælium ineunt. Pugnatum amplius duabus horis eſt. cedere inde ab Romanis dextera alia, & extraordinarij cœpere. quod ubi Marcellus uidit: duodeuiceſimam legionem in primã aciem inducit. Dum alij trepidi cedunt: alij ſegniter ſubeunt: turbata tota acies eſt: dein prorſus fuſa: & uincente pudorem metu terga dabant. Ceciderēq; in pugna ad duo millia & ſeptingenti ciuium, ſociorumq́;. in his quatuor romani centuriones fuere: duo tribuni militum, M. Licinius, & M. Fuluius. ſigna militaria quatuor de ala prima, quæ fugit: duo de legione, quæ cedentibus ſocijs ſucceſſerat: amiſſa. Marcellus, poſtquam in caſtra reditum eſt: concionem adeo ſæuam, atq; acerbam apud milites habuit: ut prælio per diem totum infeliciter tolerato triſtior ijs irati ducis oratio eſſet. Dijs immortalibus ut in tali re laudes grateſq́;, inquit, ago: quod uictor hoſtis cum tanto pauore incidentibus uobis in uallum portaſq́;, non ipſa caſtra eſt aggreſſus. deſeruiſſetis profecto eodẽ terrore caſtra: quo omiſiſtis pugnam. Qui pauor hic? qui terror? quæ repente, qui, & cum quibus pugnaretis, obliuio animos cepit? nempe ijdem ſunt ij hoſtes: quos uincendo, & uictos ſequendo, priore æſtate abſumpſiſtis: quibus

dies, noctesq́; fugientibus per hos dies inſtitiſtis: quos leuibus prælijs fugaſtis: quos heſterno die nec iter facere, nec caſtra ponere paſſi eſtis. Omitto ea, qbus gloriari poteſtis: & cuius ipſius pudere, ac pœnitere uos oportet, referam. Nempe æquis manibus heſterna die diremiſtis pugnam. quid hæc nox, quid hæc dies abſtulit? ueſtræ his copiæ imminutæ ſunt: an illorum auctæ? Non equidem mihi cum exercitu meo eloqui uideor: nec cum romanis militibus, corpora tantum, atq; arma eadem ſunt. an ſi eoſdem animos habuiſſetis: terga ueſtra uidiſſet hoſtis? ſigna alicui manipulo, aut cohorti abſtuliſſet? Nó adhuc cæſis romanis legionibus gloriabatur. uos illi hodierno die primum fugati exercitus dediſtis decus. Clamor inde ortus: ut ueniam eius diei daret: ubi uellet deinde experiretur militum ſuorum animos. Ego uero experiar, inquit, milites: et uos craſtina die in aciem educam: ut uictores potius, quàm uicti ueniam impetretis: quam petitis. Cohortibus, quæ ſigna amiſerant: hordeum dare iuſſit: centurionesq́; manipulorum, quorum ſigna amiſſa fuerant: diſtrictis gladijs diſcinctos deſtituit: & ut poſtero die omnes pedites, equitesq́; armati adeſſent, edixit. Ita concio dimiſſa: fatendo iure ac merito ſeſe increpitos: neq; illo die uirum quenquam in acie romana fuiſſe: præter unum ducem: cui aut morte ſatiſfaciendum, aut egregia uictoria eſſet. Poſtero die ordinati, armatiq́; ad edictum aderant. Imperator eos collaudat: pronuntiatq́;: à quibus orta pridie fuga eſſet: cohortesq́;, quæ ſigna amiſiſſent: ſe in primam aciem inducturum. edicere iam ſeſe: omnibus pugnan

dum, ac uincendum eſſe: & adnitendum ſingulis, uniuerſiſq;: ne prius heſternæ fugæ, q̃ hodiernæ uictoriæ fama Romam perueniat. Inde cibo corpora firmare iuſſi: ut ſi longior eſſet pugna: uiribus quoq; ſufficerẽt. Vbi omnia dicta, factáq; ſunt: quibus excitarentur animi militum: in aciem procedunt. Quod ubi Annibali nuntiatum eſt: cum eo nimirum, inquit, hoſte res eſt: qui nec bonam, nec malam ferre fortunam poteſt. ſeu uicit: ferociter inſtat uictis. ſeu uictus eſt: inſtaurat cum uictoribus certamen. Signa inde canere iuſſit: copias educit. Pugnatum utrinque aliquanto quàm pridie acrius eſt: Pœnis ad obtinendum heſternum decus adnitentibus: Romanis ad demendã ignominiam. Siniſtra ala ab Romanis, & cohortes, quæ amiſerant ſigna: in prima acie pugnabant. & legio uiceſima ab dextro cornu inſtructa. L. Cornelius Lentulus, & C. Claudius Nero legati cornibus præerant: Marcellus mediam aciem hortator, teſtiſq; præſens firmabat. Ab Annibale Hiſpani primam obtinebãt frõtem. & id roboris in omni exercitu erat. Cum anceps diu pugna eſſet: Annibal elephantos in primam aciem induci iuſſit: ſiquem inijcere ea res tumultum, ac pauorem poſſet. Et primo turbarunt ſigna, ordineſq;: & partim conculcatis, partim diſſipatis terrore, qui circa erant: nudauerant una parte aciem. latiuſq; fuga manaſſet: ni C. Decimus Flauius tribunus militum ſigno arrepto primi haſtati manipulum eius ſigni ſe ſequi iuſſiſſet. duxit ubi maxime tumultum conglobatæ belluæ faciebant: pilaq; in eas conijci iuſſit. Hæſere omnia tela haud difficile ex propinquo in tanta corpora

ta corpora

ta corpora ictu, & tam conferta turba. ſed ut non omnes uulnerati ſunt: ita in quorum tergis infixa ſte tere pila: ut eſt genus anceps: in fugam uerſi etiam integros auertere. Tum iam non unus manipulus, ſed pro ſe quiſq; miles, qui modo aſſequi agmen fugientium elephantorum poterat: pila coniÿcere. eo magis ruere in ſuos belluæ: tantóq; maiorem ſtragem edere, quàm inter hoſtes ediderant: quanto acrius pauor conſternatas agit, quàm inſidentis magiſtri imperio reguntur. In perturbatam tranſcurſu belluarum aciem ſigna inferunt Romani pedites: & haud magno certamine diſſipatos, trepidantesq; auertunt. Tum in fugientes equitatum immittit Marcellus. nec ante finis ſequendi eſt factus: quàm in caſtra pauentes compulſi ſunt. nam ſuper alia, quæ terrorem trepidationemq; facerent: elephanti forte duo in ipſa porta corruerant: coactiq; erant milites per foſſam, uallumq; ruere in caſtra. ibi maxima hoſtium cædes facta. Cæſa ad octo millia hominum: quinq; elephanti. Nec Romanis incruenta uictoria fuit. mille fermè, & ſeptingenti de duabus legionibus, & ſociorum ſupra M & CCC occiſi: uulnerati permulti ciuium, ſociorumq;. Annibal nocte proxima caſtra mouit. Cupientem inſequi Marcellum prohibuit multitudo ſauciorum. Speculatores, qui proſequerentur agmen: miſſi, poſtero die retulerunt: Brutios Annibalem petere. Iiſdem fermè diebus & ad Q. Fuluium conſulem Hirpini, & Lucani, et Volſcentes, traditis præſidÿs Annibalis, quæ in urbibus habebant: dediderunt ſeſe: clementerq; à conſule cum uerborum tantum caſtigatione ob errorē

præteritum recepti ſunt. Et Brutijs ſimilis ſpes ueniæ facta eſt: cum ab ijs Vibius, & Pactius fratres, longe nobiliſſimi gentis eius, eãdem, quæ data Lucanis erat: conditionem deditionis petentes ueniſſent. Q. Fabius conſul oppidum in Salentinis Manduriam ui cepit. ibi ad quatuor millia hominum capta: & cæteræ prædæ aliquantum. Inde Tarentum profectus, in ipſis faucibus portus poſuit caſtra. naues, quas Liuius tutandis cõmeatibus habuerat: partim machinatiõibus onerat, apparatuq; mœnium oppugnandorum: partim tormentis, & ſaxis, omniq; miſſilium telorum genere inſtruit. onerarias quoq;: non eas ſolum: quæ remis agerentur: ut alij machinas, ſcalasq; ad muros ferrent: alij procul ex nauibus uulnerarent mœniũ propugnatores. Eæ naues ab aperto mari ut urbem aggrederentur: inſtructæ, parataeq; ſunt. Et erat liberum mare: claſſe punica, cum Philippus oppugnare Aetholos pararet: Corcyram tranſmiſſa. In Brutijs interim Cauloniæ oppugnatores ſub aduentum Annibalis, ne opprimerentur: in tumulum à præſenti impetu tutum, ad cætera inopem, ſe recepere. Fabium Tarentum obſidentem leue dictu momentum ad rem ingentem potiundam adiuuit. Præſidium Brutiorum datum ab Annibale Tarentini habebant. eius præſidij præfectus deperibat amore mulierculæ: cuius frater in exercitu Fabij conſulis erat. Is certior literis ſororis factus de noua cõſuetudine aduenæ locupletis, atq; inter populares tam honorati, ſpem nactus per ſororem quolibet impelli amantem poſſe, quid ſperaret, ad conſulem detulit. Quæ cum haud uana

cogitatio uiſa eſſet: pro transfuga iuſſus Tarentum trã ſire. ac per ſororem præfecto conciliatus, primo occulte animum eius tentando, dein ſatis explorata leuitate, blanditijs muliebribus perpulit eum ad proditionem cuſtodiæ loci: cui præpoſitus erat. Vbi & ratio agendæ rei, & tempus conuenit: miles nocte per interualla ſtationũ clàm ex urbe emiſſus, ea, quæ acta erãt: quæq; ut agerentur, conuenerant: ad conſulem refert. Fabius uigilia prima dato ſigno ijs, qui in arce erãt: quiq; cuſtodiam portus habebant: ipſe circuito portu ab regione urbis in orientem uerſa occultus conſedit. Canere inde tubæ ſimul ab arce, ſimul à portu & à nauibus: quæ ab aperto mari appulſæ erant: clamorq; undiq; cum ingenti tumultu, unde minimum periculi erat: de induſtria ortus. Conſul interim ſilentio continebat ſuos. Igitur Democrates, qui præfectus claſſis fuerat: forte illo loco præpoſitus poſtquam quieta omnia circa ſe uidit: alias partes eo tumultu perſonare: ut captæ urbis interdum excitatur clamor: ueritus ne inter cunctationem ſuam conſul aliquam uim faceret: ſignaq; inferret: præſidium ad arcem, unde maxime terribilis accedebat ſonus: traducit. Fabius cum & ex temporis ſpatio, et ex ſilẽtio ipſo, quod ubi paulo ante ſtrepebant excitantes, uocantesq; ad arma: inde nulla accedebat uox: deductas cuſtodias ſenſiſſet: ferri ſcalas ad eam partem muri, qua Brutiorum præſidium eſſe agitatæ proditionis conciliator nuntiauerat: iubet. Ea primum captus eſt murus, adiuuantibus recipientibusq; Brutijs: & trãſcenſum in urbem eſt. inde & proxima refracta por-

ta: ut frequenti agmine ſigna inferrentur. Tum clamore ſublato ſub ortum fermè lucis nullo obuio armato in forum perueniunt: omneſq; undiq;, qui ad arcem, portumq; pugnabant: in ſe conuerterunt. Prælium in aditu fori maiore impetu, quàm perſeuerantia commiſſum eſt. non animo, non armis, non arte belli, non uigore ac uiribus corporis, par Romano Tarentinus erat. Igitur pilis tantum coniectis, prius penè, quàm conſererent manus: terga dederunt: dilapſiq; per nota urbis itinera in ſuas, amicorumq; domos. Duo ex ducibus, Nico, & Democrates fortiter pugnantes cecidere. Philomenes, qui proditionis ad Annibalem author fuerat: cum citato equo ex prælio auectus eſſet: uacuus paulo poſt equus, erranſq; per urbem cognitus: corpus nuſquam inuentum eſt. creditũ uulgo eſt: in puteum apertum ex equo præcipitatum eſſe. Carthalonem autem præfectum punici præſidij cum commemoratione paterni hoſpitij poſitis armis uenientem ad conſulem miles obuius obtruncat. Alij alios paſſim ſine diſcrimine armatos, inermeſq; cædunt, Carthaginenſes, Tarentinoſq; pariter. Brutij quoq; multi interfecti: ſeu per errorem: ſeu uetere in eos inſito odio: ſeu ad proditionis famam, ut ui potius, atq; armis captum Tarentum uideretur: extinguẽdam. Tum à cæde ad diripiendam urbem diſcurſum. Triginta millia ſeruilium capitum dicuntur capta: argenti uis ingens facti, ſignatiq;: auri LXXXIII millia pondo: ſigna, tabulæq;: propè ut Syracuſarũ ornamenta æquauerint. Sed & maiore animo generis eius præda abſtinuit Fabius, quàm Marcellus:

qui interroganti ſcribæ, quid fieri de ſignis uellet: ingentis magnitudinis dij ſunt, ſuo quiſq; habitu in modum pugnantium formati: deos iratos Tarentinis relinqui iuſſit. Murus inde, qui urbem ab arce dirimebat: dirutus eſt, ac diſiectus. Dũ hæc Tarenti aguntur Annibal ijs, qui Cauloniam obſidebant: in deditionem acceptis, audita oppugnatione Tarenti, dies noctesq; curſim agmine facto cum feſtinans ad opem ferendam captam urbem audiſſet: & Romani, inquit, ſuum Annibalem habent. eadem, qua ceperamus, arte Tarentum amiſimus. Ne tamen fugientis modo conuertiſſe agmen uideretur: quo conſtiterat loco, quinque millia fermè ab urbe poſuit caſtra. ibi paucos moratus dies Metapontum ſeſe recepit. Inde duos Metapontinos cum literis principum eius ciuitatis ad Fabium Tarentum mittit, fidem ab conſule accepturos: impunita ijs priora fore: ſi Metapontum ei cum præſidio punico prodidiſſent. Fabius uera quæ afferrent eſſe ratus, diem, qua acceſſurus eſſet Metapontum: conſtituit: literasq; ad principes dedit: quæ ad Annibalem delatæ ſunt. Enimuero lætus ſucceſſu fraudis, ſi ne Fabius quidem dolo inuictus fuiſſet: haud procul Metaponto inſidias ponit. Fabio auſpicanti, prius q̃ egrederetur ab Tarento: aues ſemel, atq; iterum non addixerunt. hoſtia quoq; cæſa conſulenti deos aruſpex cauendum à fraude hoſtili, & ab inſidijs, prædixit. Metapontini, poſtquam ad conſtitutam non uenerat diem: remiſſi ut cunctantem hortarentur, repente comprehenſi metu grauioris quæſtionis detegunt inſidias. Aeſtatis eius principio, qua hæc agebant-

tur: P. Scipio in Hiſpania cum hyemem totam reconciliandis barbarorum animis partim donis, partim remiſſione obſidum captiuorumq́; abſumpſiſſet: Edeſco ad eum, clarus inter duces hiſpanos, uenit. Erant coniux, liberiq́; eius apud Romanos. ſed præter eam cauſam etiam uelut fortuita inclinatio animorum, quæ Hiſpaniam omnem auerterat ad romanum à punico imperio: traxit eum. Eadem cauſa Indibili, Mandonioq́; fuit, haud dubie omnis Hiſpaniæ principibus, cum omni populariũ manu, relicto Aſdrubale, ſecedendi in imminenteis caſtris eius tumulos: unde per continentia iuga tutus receptus ad Romanos eſſet. Aſdrubal cum hoſtium res tantis augeſcere incrementis cerneret: ſuas imminui: ac fore: ut, niſi audendo aliquid moueret: qua cœpiſſent, fluerent: dimicare quamprimum ſtatuit. Scipio auidior etiam certaminis erat, cum ea ſpe: quam ſucceſſus rerum augebat: tum quod prius quàm iungerentur hoſtium exercitus: cum uno dimicare duce, exercituq́;, q̃ ſimul cum uniuerſis malebat. Cæterum etiam ſi cum pluribus pariter dimicandum foret: arte quadam copias auxerat. nam cum uideret nullum eſſe nauium uſum: quia uacua omnis Hiſpaniæ ora claſſibus punicis erat: ſubductis nauibus Tarraconem, nauales ſocios terreſtribus copijs addidit. Et armorum affatim erat captorum Carthagine: & quæ poſt captam eam fecerat, tanto opificum numero incluſo. Cum ijs copijs Scipio ueris principio ab Tarracone egreſſus (iam enĩ & Lælius redierat ab Roma: ſine quo nihil maioris rei motum uolebat) ducere ad hoſtem pergit. Per o-

mnia pacata eunti,ut cuiuſq; populi fines tranſiret, proſequentibus,excipientibuſq́; ſocijs: Indibilis,& Mādonius cum ſuis copijs occurrerunt. Indibilis pro utroq; locutus,haudquaquam ut barbarus ſtolide incauteq́;:ſed potius cum uerecunda grauitate:propiorq́; excuſanti tranſitionem ut neceſſariam,quàm glorianti eam uelut primam occaſionem raptam. Scire enim ſe: transfugæ nomen execrabile ueteribus ſocijs, nouis ſuſpectum eſſe.neq; enim ſe reprehendere nomen hominum: ſi tam anceps odium cauſa,non nomen faciat. Merita inde ſua in duces carthaginenſes commemorauit.auaritiam contra eorum,ſuperbiamq́;, & omnis generis iniurias in ſe,atq; populares. Itaque corpus duntaxat ſuum ad id tempus apud eos fuiſſe: animum iampridem ibi eſſe: ubi ius ac fas crederet coli.ad eos quoq; confugere ſupplices:qui nequeant hominum uim,atq; iniurias pati.ſe id Scipionem orare: ut tranſitio ſibi nec fraudi apud eum,nec honori ſit. quales ex hac die experiūdo cognouerit:perinde operæ eorum pretium faceret. Ita prorſus reſpondet facturum Romanus:nec pro transfugis habiturum: qui non duxerint ſocietatem ratam:ubi nec diuini quicquam,nec humani ſanctum eſſet. Productæ deinde in conſpectum ijs coniuges,liberiq; lachrymantibus præ gaudio redduntur:atq; eo die in hoſpitium adducti. Poſtero die fœdere accepta fides: dimiſſiq; ad copias adducendas. Iiſdem deinde in caſtris tendebant: donec ducibus ijs ad hoſtem peruentum eſt. Proximus Carthaginenſium exercitus Aſdrubralis propè urbē Betulam erat. pro caſtris equitum ſtationes habebat.

In eas uelites, anteſignaníq;, & qui primi agminis erant: aduenientes ex itinere, prius quàm caſtris locum caperent: adeo contemptim impetum fecerunt: ut facile appareret: quid utriq; parti animorum eſſet. In caſtra trepida fuga compulſi equites ſunt: ſignáq; romana portis propè ipſis illata. Atq; illo quidem die irritatis tantum ad certamen animis, caſtra Romani poſuerunt. Nocte Aſdrubal in tumulum copias recepit, plano campo in ſummo patentem: & fluuius ab tergo, ante, circáq; uelut ripa præceps oram eius omnem cingebat. ſuberat & altera inferior ſummiſſa faſtigio planicies. eam quoq; alteram crepido haud facilior in aſcenſum ambibat. In hunc inferiorem campum poſtero die Aſdrubal, poſtquam ſtantem pro caſtris hoſtiũ aciem uidit: equites numidas, leuiumq; armorum Baleares, & Afros demiſit. Scipio circunuectus ordines ſignáq;, oſtendebat hoſtem, prædamnata ſpe dimicandi æquo campo, captantem tumulos. Loci fiducia, non uirtutis armorumq; ſtare in conſpectu. ſed altiora mœnia habuiſſe Carthagınem: quæ tranſcendiſſet miles romanus. nec tumulos, nec arcem, nec mare quidem armis obſtitiſſe ſuis. ad id fore altitudines: quas cepiſſent hoſtes: ut per præcipitia & prærupta ſalientes fugerent. eam quoque ſe illis fugam clauſurum. Cohorteſq; duas, alteram tenere fauces uallis, per quam deferretur amnis: iubet: alteram uiam inſidere, quæ ab urbe per tumuli obliqua in agros ferret. ipſe expeditos, qui pridie ſtationes hoſtium perpulerant: ad leuem armaturam infimo ſtantem ſupercilio ducit. Per aſpera primum nihil aliud, quàm uia im

pediti iere. deinde ut ſub iactum uenerunt: telorum primo omnis generis uis ingens effuſa eſt in eos. ipſi contra ſaxa, quæ locus ſtrata paſſim omnia fermè miſſilia præbet: ingerere: non milites ſolum: ſed etiam turba calonum immiſta armatis. Cæterum quanquam aſcenſus difficilis erat: & propè obruebantur telis, ſaxiſq;: aſſuetudine tamen ſuccedendi muros, & pertinacia animi ſubierunt primi. Qui ſimul cepere aliquid æqui loci: ubi firmo conſiſterent gradu: leuē & concurſatorem hoſtem, atq; interuallo tutum, cum procul miſſilibus pugna eluditur: inſtabilem eundem ad comminus conſerendas, manus, expulerunt loco: & eum cæde magna in aciem altiore ſuperſtantem tumulo impegere. Inde Scipio iuſſis aduerſus mediam euadere aciem uictoribus, cæteras copias cum Lælio diuidit: atq; eum parte dextra tumuli circumire, donec mollioris aſcenſus uiam inueniret: iubet. ipſe ab læua circuitu haud magno in tranſuerſos hoſtes incurrit. Inde primo turbata acies eſt: dum ad circunſonantem undiq; clamorem flectere cornua, et obuertere ordines uolunt. Hoc tumultu & Lælius ſubijt. & dũ pedem referunt: ne ab tergo uulnerarentur: laxata prima acies: locusq; ad euadendum medijs datus eſt: q per tam iniquũ locũ ſtantibus integris ordinibus, elephantiſq; ante ſigna locatis, nunq̃ euaſiſſent. Cũ ab omni parte cædes fieret: Scipio, q læuo cornu in dextrum incurrerat: maxime in nuda hoſtium latera pugnabat. Et iam ne fugæ quidem patebat locus. nam & ſtationes utrinq; romanæ, dextra, læuaq; inſederant uias: et caſtrorum portam ducis principũq;

fuga clauſerat: addita trepidatione elephantorum: quos territos æq;, atq; hoſtes timebant. Cæſa igitur ad octo millia hominum. Aſdrubal iam antequam dimicaret, pecunia rapta, elephantisq; præmiſſis, quamplurimos poterat de fuga excipiens, præter Tagum flumen ad Pyrenæum tendit. Scipio caſtris hoſtium potitus, cum præter libera capita omnem prædam militibus conceſſiſſet: in recenſendis captiuis decem millia peditum, duo millia equitum inuenit. ex ijs Hiſpanos ſine pretio omnes domum dimiſit: Afros uendere quæſtorem iuſſit. Circunfuſa inde omnis multitudo Hiſpanorum & ante deditorum, & pridie captorum, regem eum ingenti cõſenſu appellauit. Tum Scipio ſilentio per præconem facto, ſibi maximum nomen imperatoris eſſe dixit: quo ſe milites ſui appellaſſent. regium nomen alibi magnum, Romæ intolerabile eſſe. regalem animum in ſe eſſe. ſi id in hominis ingenio ampliſſimum ducerent: tacite iudicarent: uocis uſurpatione abſtinerent. Senſere etiam barbari magnitudinem animi, cuius miraculo nominis alij mortales ſtuperent: id ex tam alto faſtigio aſpernantis. Dona inde regulis, principibusq; Hiſpanorum diuiſa. & ex magna copia captorum equorum trecentos, quos uellet, eligere Indibilem iuſſit. Cum Afros uẽderet iuſſu imperatoris quæſtor: puerum adultum inter eos forma inſigni, cum audiſſet regij generis eſſe: ad Scipionem miſit. Quem cum percunctaretur Scipio, quis, & cuiâs, & cur id ætatis in caſtris fuiſſet: Numidam ſe eſſe ait. Maſſiuum populares uocare. orbum à patre relictum, apud maternum auum Gallam Regem Numidarum educatum.

cum auunculo Maſaniſſa, qui nuper cum equitatu ſubſidio Carthaginenſibus ueniſſet: in Hiſpaniam traie ciſſe. prohibitum propter ætatem à Maſaniſſa, nunquam ante præliū iuſſe. eo die ſe, quo pugnatum cum Romanis eſſet: inſcio auunculo clàm armis equoq; ſumpto in aciem exiſſe. ibi prolapſo equo effuſum in præceps captum ab Romanis eſſe. Scipio cum aſſeruari Numidam iuſſiſſet: quæ pro tribunali agenda erant, peragit. inde cum ſe in prætorium recepiſſet: uocatum eum interrogat: uellet'ne ad Maſaniſſam reuerti? Cum effuſis gaudio lachrymis cupere uero diceret: tum puero annulum aureum, tunicam lato clauo cum hiſpano ſagulo, & aurea fibula, equumque ornatum donat: iuſſis'q; proſequi quoad uellet equitibus, dimiſit. De bello inde conſilium habitum. & authoribus quibuſdam, ut confeſtim Aſdrubalem conſequeretur: anceps id ratus, ne Mago atq; Aſdrubal cum eo iungerent copias: præſidio tantum ad inſidendum Pyrenæum miſſo, ipſe reliquū æſtatis recipiendis in fidem Hiſpaniæ populis abſumpſit. Paucis poſt prælium factum ad Betulam diebus, cum Scipio rediens iam Tarraconem ſaltu caſtulonenſi exceſſiſſet: Aſdrubal Giſgonis filius, & Mago imperatores ex ulteriore Hiſpania ad Aſdrubalem uenere: ſerum poſt male geſtam rem auxilium: Conſilio in cætera exequenda belli haud parum opportuni. Ibi conferentibus, quid in cuiuſq; prouinciæ regione animorum Hiſpanis eſſet: unus Aſdrubal Giſgonis ultimam Hiſpaniæ orā, quæ ad Oceanum, & Gades uergit: ignaram adhuc Romanorum eſſe, eoq; Carthaginenſibus ſatis fidam cen

ſebat. Inter Aſdrubalem alterum, & Magonem conſtabat: beneficijs Scipionis occupatos omnium animos publicæ, priuatimq; eſſe: nec tranſitionibus finem ante fore: quàm omnes hiſpani milites aut in ultima Hiſpaniæ amoti, aut traducti in Galliam forent. Itaq; etiam ſi ſenatus Carthaginenſium non cenſuiſſet: eundum tamen Aſdrubali fuiſſe in Italiam: ubi belli caput, & rerum ſumma eſſet. ſimul & Hiſpanos omnes procul ab nomine Scipionis ex Hiſpania abduceret. exercitum eius cum tranſitionibus, tum aduerſo prælio imminutum hiſpanis repleri militibus. Et Magonem, Aſdrubali Giſgonis filio tradito exercitu, ipſum cum grandi pecunia ad conducenda mercede auxilia in Baleares traijcere. Aſdrubalem Giſgonis cum exercitu penitus in Luſitaniam abire: nec cum Romanis manus conſerere. Maſaniſſæ ex omni equitatu quod roboris eſſet, tria millia equitum expleri: eumq; uagum per citeriorem Hiſpaniam ſocijs opem ferre: hoſtium oppida, atq; agros populari. His decretis, ad exequenda, quæ ſtatuerant: duces digreſſi. Hæc eo anno in Hiſpania acta. Romæ fama Scipionis in dies creſcere. Fabio Tarentum captum ingenio magis quàm uirtute, gloriæ tamen eſſe. Fuluij ſeneſcere fama. Marcellus etiam aduerſo rumore eſſe: ſuper quàm quod primo male pugnauerat: quia uagante per Italiam Annibale, media æſtate Venuſiam in tecta milites abduxiſſet. Inimicus erat ei C. Publitius Bibulus tri. plebis. Is iam à prima pugna, quæ aduerſa fuerat: aſſiduis concionibus infamem, inuiſumq; plebi Claudium fecerat: & iam de imperio abrogando eius agebat. cũ

tamen neceſſarij Claudij obtinuerunt: ut relicto Venuſiæ legato, Marcellus Romam rediret ad purganda ea: quæ inimici obijcerent: nec de imperio eius abrogando abſente ipſo agerent. Forte ſub idem tempus & Marcellus ad deprecandam ignominiam, & Q. Fuluius conſul comitiorum cauſa Romam uenit. Actum de imperio Marcelli in circo Flaminio eſt, ingenti concurſu plebiſq;, & omnium ordinum. accuſauitq; tribunus ple. non Marcellum modo: ſed omnem nobilitatem. Fraude eorum, & cunctatione fieri: ut Annibal decimum iam annum Italiam prouinciam habeat: diutiuſq; ibi, quam Carthagine uixerit. habere fructum imperij prorogati Marcello populum romanum. bis cæſum exercitum eius æſtiua Venuſiæ ſub tectis agere. Hanc tribuni orationem ita obruit Marcellus commemoratione rerum ſuarum: ut non rogatio ſolum de imperio eius abrogando antiquaretur: ſed poſtero die conſulem eum ingenti conſenſu centuriæ omnes crearent. Additur collega T. Quintius Criſpinus: qui tum prætor erat. Poſtero die prætores creati P. Licinius Craſſus Diues, pontifex maximus, P. Licinius Varus, Sex. Iulius Cæſar, Q. Claudius Flaminius. Comitiorum ipſorum diebus ſolicita ciuitas de Hetruriæ defectione fuit. principium eius rei ab Arretinis fieri, C. Calpurnius ſcripſerat: q eam prouinciã proprætor obtinebat. Itaq; confeſtim eò miſſus Marcellus conſul deſignatus: qui rem inſpiceret: ac ſi digna uideretur: exercitu accito bellum ex Apulia in Hetruriam transferret. Eo metu compreſſi Hetruſci quieuerunt. Tarentinorum legatis pacem patentibus cum libertate, ac le=

gibus ſuis reſponſum ab ſenatu eſt:ut redirēt: cum Fabius conſul Romam ueniſſet. Ludi & Romani, & Plebeij eo anno in ſingulos dies inſtaurati. Aediles curules fuere L. Cornelius Claudius, & Ser. Sulpitius Galba, Plebeij, C. Seruilius, & Q. Cæcilius Metellus. Seruilium negabant iure aut tribunum ple. fuiſſe: aut ædilem eſſe: quod patrem eius, quem triumuirum agrarium occiſum à Boijs circa Mutinam eſſe, opinio ꝑ decem annos fuerat: uiuere, atq; in hoſtiū poteſtate eſſe, ſatis cōſtabat. Vndecimo anno punici belli cōſulatum inierūt M. Marcellus quintū, (ut numeretur cōſulatus, quē uitio creatus nō geſſit) et Quītius Criſpinus. Vtriſq; cōſulibus Italia decreta prouīcia ē: et duo conſulares prioris anni exercitus: (tertius tum erat Venuſiæ: cui M. Marcellus præfuerat) ita ut ex tribus eligerent duos, quos uellent: tertius ei traderetur: cui Tarentum, & Salentini prouincia eueniſſet. Cæteræ prouinciæ ita diuiſæ prætoribus: P. Licinio Varo urbana: P. Licinio Craſſo pontifici maximo peregrina: & quæ ſenatus cenſuiſſet: Sex. Iulio Cæſari Sicilia: Q. Claudio Flaminio Tarentum. Prorogatum imperium in annum eſt Q. Fuluio Flacco: ut prouinciam Capuam, in qua & T. Quintius prætor fuerat: cum una legione obtineret. Prorogatum & C. Hoſtilio Tubulo eſt: ut proprætor in Hetruriam ad duas legiones ſuccederet C. Calpurnio. Prorogatum & L. Veturio Philoni eſt: ut proprætor Galliam eandē prouinciam cum iiſdem duabus legionibus obtineret: quibus prætor obtinuiſſet. Quod in L. Veturio, idem in C. Arunculeio decretum ab ſenatu. Latumq; de

prorogando imperio ad populum eſt. Qui prætor Sardiniam prouinciam cum duabus legionibus obtinuerat: additæ ei ad præſidium prouinciæ quinquaginta longæ naues: quas P. Scipio ex Hiſpania miſiſſet. Et P. Scipioni, & M. Syllano ſuæ Hiſpaniæ, ſuiq; exercitus in annum decreti. Scipio ex octuaginta nauibus, quas aut ſecum ex Italia adductas, aut captas Carthagine habebat: quinquaginta in Sardiniam tranſmittere iuſſus: quia fama erat: magnum naualem apparatum eo anno Carthagine eſſe: CC nauibus omnem oram Italiæ, Siciliæ, Sardiniæq; impleturos. Et in Sicilia ita diuiſa res eſt. Sex. Cæſari exercitus cannenſis eſt datus. M. Valerius Leuinus (ei quoq; enim in annum prorogatum imperium eſt) claſſem, quæ ad Siciliam erat: nauium LXX obtineret. adderet eò XXX naues: quæ ad Tarentum priore anno fuerant. cum ea centum nauium claſſe, ſi uideretur ei: prædatum in Africam traijceret. Et P. Sulpitio, ut eadem claſſe Macedoniam, Græciamq; prouinciã haberet: prorogatũ in annũ imperiũ eſt. De duabus, quæ ad urbem Romam fuerant: legionibus nihil mutatum. Supplementum, quo opus eſſet: ut ſcriberent, conſulibus permiſſum. Vna & uiginti legionibus eo anno defenſum imperium romanum eſt. Et P. Licinio Varo prætori urbis negotium datum: ut naues longas XXX ueteres reficeret: quæ Hoſtiæ erãt: & uiginti nouas naues ſocijs naualibus impleret: ut quinquaginta nauium claſſe oram maris uicinam urbi Romæ tueri poſſet. C. Calpurnius uetitus ab Arretio mouere exercitum: niſi cum ſucceſſor ueniſſet. Idem &

Tubulo imperatum: ut inde præcipue caueret ne qua noua conſilia orirentur. Prætores in prouincias profecti. Conſules religio tenebat: quod prodigijs aliquot nuntiatis, nō facile litabant. Ex Campania nuntiata erant: Capuæ duas ædes, Fortunæ, & Martis, & ſepulchra aliquot de cœlo tacta: cum ijs, (adeo minimis etiam rebus praua religio inſerit deos) mures in æde Iouis aurum roſiſſe. Caſſini examen apū ingens in foro conſediſſe. Et Hoſtiæ murum, portamq́; de cœlo tactam. Cære uulturium uolaſſe in ædem Iouis. Vulſinijs ſanguine lacum manaſſe. Horum prodigiorum cauſa diem unum ſupplicatio fuit. Per dies aliquot hoſtiæ maiores ſine litatione cæſæ: diuq́; non impetrata pax deûm. in capita conſulum, Rep. incolumi, exitiabilis prodigiorum euentus uertit. Ludi Apollinares Q. Fuluio, Ap. Claudio Conss. à P. Cornelio Sulla prætore urbis primum facti erant: inde omnes deinceps prætores urbani fecerant. ſed in unum annum uouebant: dieq; ĩcerto faciebant. Eo anno peſtilentia grauis incidit in urbem, agroſq́;: quæ tamen magis in morbos longos, quàm in perniciales euaſit. Eius peſtilentiæ cauſa, & ſupplicatum per compita tota urbe eſt: & P. Licinius Varus prætor urbis legē ferre ad populum iuſſus: ut hi ludi in perpetuum in ſtatum diem pouerentur. Itaq; ipſe primus ita uouit: fecitq; ante diem III Nonas Quintiles. is dies deinde ſolennis ſeruatus. De Arretinis & fama in dies grauior, et cura creſcere patribus. itaq; C. Hoſtilio ſcriptum eſt: ne differret obſides ab Arretinis accipere. &, cui traderet Romam deducendos: C. Terentius

Varro cum

Varro cum imperio miſſus. qui ut aduenit: extemplo Hoſtilius legionem unam, quæ ante urbem caſtra habebat: ſigna in urbem ferre iuſſit: præſidiáq; locis idoneis diſpoſuit. tum in foro citatis ſenatoribus obſides imperauit. Cum ſenatus biduum ad conſyderandum tempus peteret: aut ipſos extemplo dare: aut ſe poſtero die ſenatorum omnes liberos ſumpturum, edixit. inde portas cuſtodire iuſſit tribunis militum, præfectisq; ſociûm, & centurionibus: ne quis nocte urbe exiret. Id ſegnius, negligentiusq; factum. ſeptem principes ſenatus, prius quàm cuſtodiæ in portis locarentur: ante noctem cum liberis euaſerunt. Poſtero die luce prima cum ſenatus in forum citari cœptus eſſet: deſyderati: bonaq; eorum uenierunt. à cæteris ſenatoribus CXX obſides, liberi ipſorum accepti: traditiq; C. Terentio Romam deducendi. Is omnia ſuſpectiora, quàm ante fuerant: in ſenatu fecit. itaq; tanquam imminente hetruſco tumultu, legionem alteram ex urbanis Arretium ducere iuſſus ipſe C. Terentius: eáq; habere in præſidio urbis. C. Hoſtiliũ cum cætero exercitu placuit totam prouinciam peragrare: & cauere: ne qua occaſio nouare cupientibus res daretur. C. Terentius ut Arretium cum legione uenit: claues portarum cum magiſtratus popoſciſſet: negantibus iis comparere, fraude amotas magis ratus, quàm negligentia intercidiſſe, ipſe alias claues omnibus portis impoſuit: cauitq; cum cura: ut omnia in poteſtate ſua eſſent. Hoſtilium intenſius monuit: ut in eo ſpem non moturos quicquam Hetruſcos poneret: ſi nequid mouere poſſent, præcauiſſet. De Tarentinis inde magna conten-

tione in ſenatu actum corám Fabio: defendente ipſo, quos ceperat armis: alijs infenſis: & pleriſq; æquantibus eos Campanorum noxæ, pœnæq;. S.C. in ſententiam M. Acilij factum eſt: ut oppidum præſidio cuſtodiretur: Tarentiniq; omnes intra mœnia continerentur: res integra poſtea referretur: cum tranquillior ſtatus Italiæ eſſet. Et de M. Liuio præfecto arcis tarentinæ haud minore certamine actum eſt: alijs ſententijs notantibus præfectum: quod eius ſecordia Tarentum proditum hoſti eſſet: alijs præmia decernentibus: quod per quinquennium arcem tutatus eſſet: maximeq; unius eius opera receptum Tarentum foret: medijs ad cenſores, non ad ſenatum notionem de eo pertinere dicentibus. cuius ſententiæ & Fabius fuit. adiecit tamen: fateri ſe opera Liuij Tarentum receptum: quod amici eius uulgo in ſenatu iactaſſent. neq; enim recipiendum fuiſſe: niſi amiſſum foret. Conſulum alter Quintius Criſpinus ad exercitum, quem Q. Fuluius Flaccus habuerat: cum ſupplemento in Lucanos eſt profectus. Marcellum aliæ atq; aliæ obiectæ animo religiones tenebant. in quibus: quod, cum bello gallico ad Claſtidium ædem Honori, & Virtuti uouiſſet, dedicatio eius á pontificibus impediebatur: quod negabant unam cellam duobus recte dedicari. quia ſi de cœlo tacta, aut prodigij aliquid i ea factum eſſet: difficilis procuratio foret: quod utri deo diuina res fieret, ſciri non poſſet. neq; enim duobus, niſi certis deis rite una hoſtia fieri. Ita addita Virtutis ædes approperato opere. neq; tamen ab ipſo ædes eæ dedicatæ ſunt. Tum demum ad exercitum, quem priore anno

Venuſiæ reliquerat: cum ſupplemento proficiſcitur.

Locros in Brutijs Criſpinus oppugnare conatus, q̃ magnam famam attuliſſe Fabio Tarentum ferebatur: omne genus tormentorum, machinarumq; ex Sicilia acerſierat: & naues indidem acitæ erant: quæ uergentem ad mare partem urbis oppugnarent. Ea omiſſa oppugnatio eſt: quia Lacinium Annibal admouerat copias: & collegam eduxiſſe iam à Venuſia exercitum fama erat: cui coniungi uolebat. Itaq; in Apuliam ex Brutijs reditum eſt: & inter Venuſiam, Bautiamq; minus trium millium paſſuum interuallo conſules binis caſtris conſederant. In eandem regionem & Annibal redijt: auerſo ab Locris bello. Ibi ambo conſules ingenio feroces propè quotidie milites in aciem excire: haud dubia ſpe: ſi duobus exercitibus conſularibus iunctis commiſiſſet ſeſe hoſtis: debellari poſſe. Annibal quia cum Marcello bis priore anno congreſſus uicerat: uictusq; erat: ut cum eodem ſi dimicandum foret: nec ſpem, nec metum ex uano haberet: ita duobus conſulibus haudquaquam ſeſe parem futurum credebat. itaq; totus in ſuas artes uerſus inſidijs locum quærebat. Leuia tamen prælia inter bina caſtra uario euentu fiebant. quibus cum extrahi æſtatem poſſe conſules crederent: nihilominus oppugnari Locros poſſe rati, L. Cincio, ut ex Sicilia Locros cum claſſe traijceret: ſcribunt. Et ut ab terra quoq; oppugnari mœnia poſſent: ab Tarento partem exercitus, quæ in præſidio erat: duci eò iuſſerunt. Ea ita futura per quoſdam Thurinos comperta Annibali cum eſſent: mittit ad inſidendam ab Tarento uiam. Ibi ſub tumulo

Petelliæ equitum duo, peditum tria millia in occulto locata: in quæ inexplorato euntes Romani cum incidiſſent: ad duo millia armatorum cæſa: & mille & CC ferme uiui capti. alij diſſipati fuga per agros, ſaltusq́; Tarentum rediere. Tumulus erat ſylueſtris inter punica & romana caſtra, ab neutris primo occupatus: quia Romani qualis pars eius, quæ uergeret ad hoſtiū caſtra: eſſet, ignorabant. Annibal inſidijs, quàm caſtris aptiorem eum crediderat. itaq; nocte ad id miſſas aliquot Numidarum turmas medio in ſaltu condiderat. quorum interdiu nemo ab ſtatione mouebatur: ne aut arma, aut ipſi procul conſpicerentur. Fremebant uulgo in caſtris romanis: occupandum eum tumulum eſſe: & caſtello firmandum: ne, ſi occupatus ab Annibale foret: uelut in ceruicibus haberent hoſtem. Mouit ea res Marcellum. & collegæ, quin imus, inquit, ipſi cum equitibus paucis exploratum? ſubiecta res oculis noſtris certius dabit conſilium. Conſentiente Criſpino, cum equitibus ducentis & uiginti, ex quibus XL Fregellani, cæteri Hetruſci erant: proficiſcuntur. Secuti M. Marcellus conſulis filius, & A. Manlius, tribuni militum: ſimul & duo præfecti ſociûm, L. Arennius, & M. Aulius. Immolaſſe eo die quidam prodidere memoriæ Conſ. Marcellum: & prima hoſtia cæſa, iecur ſine capite inuentum: in ſecunda omnia comparuiſſe: quæ aſſolent. Auctum etiam uiſum in capite: nec id ſanè aruſpici placuiſſe: quod ſecundum trunca & turpia exta nimis læta apparuiſſent. Cæterum conſulem Marcellum tanta cupiditas tenebat dimicandi cum Annibale: ut nun

quàm ſatis caſtra caſtris collata crederet. Tum quoq; uallo egrediens ſignum dedit: ut ad locum miles eſſet paratus: ut ſi collis, in quem ſpeculatum irent: placuiſſet: uaſa colligerent: ac ſequerentur. Exiguum campi ante ea caſtra erat: inde in collem aperta undiq; & conſpecta ferebat uia. Numidis ſpeculator nequaquá in ſpem tantæ rei poſitus, ſed ſi quos uagos pabuli, aut lignorum cauſa longius à caſtris progreſſos poſſet excipere: ſignum dat: ut pariter ab ſuis quiſq; latebris exorirentur. Non ante apparuere, quibus obuijs ab iugo ipſo conſurgendum erat: quàm circumiere, qui ab tergo includerent uiam. Tum undiq; omnes exorti: & clamore ſublato impetum fecere. Cum in ea ualle conſules eſſent: ut neque euadere poſſent in iugum occupatum ab hoſte: nec receptum ab tergo circumuenti haberent: extrahi tamen diutius certamen potuiſſet: ni cœpta ab Hetruſcis fuga pauorem cæteris inieciſſet. Non tamen omiſere pugnam deſerti ab Hetruſcis Fregellani: donec integri conſules hortando, ipſiq; ex parte pugnando rem ſuſtinebant. Sed poſtquam uulneratos ambos conſules, Marcellum etiam transfixum lancea prolabentem ex equo moribundum uidêre: tum & ipſi (perpauci autem ſupererant) cum Criſpino conſule duobus iaculis icto, & Marcello adoleſcente, ſaucio & ipſo, effugerunt. Interfecti A. Manlius tribunus militum: & ex duobus præfectis ſociûm M. Aulius occiſus: Arennius captus. & lictores conſulum quinq; uiui in hoſtium poteſtatem uenerunt. cæteri aut interfecti: aut cum conſule effugerunt. equitum tres & XL aut in prælio, aut in fuga ceciderunt: duodeuiginti uiui *

capti. Et tumultuatum in caſtris fuerat: ut conſulibus irent ſubſidio: cum conſulem, & filium alterius conſulis ſaucios, exiguasq; infelicis expeditionis reliquias ad caſtra uenientes cernunt. Mors Marcelli cum alioqui miſerabilis fuit: tum quod nec pro ætate, (maior iam enim LX annis erat) neq; pro ueteris prudentia ducis, tam improuide iſſet: collegamq;, & propè totam Remp. in præceps dederat. Multos circa unam rem ambitus fecerim: ſi, quæ de Marcelli morte uariāt authores: omnia exequi uelim. Vt omittam alios: C. Lælius triplicem rei geſtæ ordinem edit: unam traditam fama: alteram ſcriptam laudatione filij: qui rei geſtæ interfuit: tertiam: quam ipſe pro inquiſita, ac ſibi comperta affert. Cæterum ita fama uariat: ut tamen pleriq; loci ſpeculandi cauſa caſtris egreſſum, omnes inſidijs circumuentum tradant. Annibal magnum terrorem hoſtibus morte conſulis unius, uulnere alterius iniectum eſſe ratus, ne cui deeſſet occaſioni: caſtra in tumulum, in quo pugnatum erat: extemplo transfert. ibi inuentum Marcelli corpus ſepelit. Criſpinus & morte collegæ, & ſuo uulnere territus, ſilentio inſequentis noctis profectus, quos proximos nactus eſt monteis: in ijs loco alto & tuto undiq; caſtra poſuit. Ibi duo duces ſagaciter moti ſunt, alter ad inferendā, alter ad cauendam fraudem. Annullo Marcelli ſimul cum corpore Annibal potitus erat. eius ſigni errore ne cui dolus necteretur à pœno, metuens Criſpinus, circa ciuitates proximas miſerat nuntios: occiſum collegam eſſe: annuloq; eius hoſtem potitum: ne quibus literis crederent nomine Marcelli compoſitis. Paulo ante hic

nuntius conſulis Salapiam uenerat: cum literæ ab Annibale allatæ ſunt, Marcelli nomine compoſitæ: ſe nocte, quæ diem illum ſecutura eſſet: Salapiam uenturũ· parati milites eſſent: qui in præſidio erant: ſi qua opera eorum opus eſſet· Senſere Salapiani fraudem: & ab ira non defectionis modo, ſed etiam equitum interfectorũ rati occaſionem ſupplicij petere, miſſo retro nuntio, (perfuga autem romanus erat) ut ſine arbitro milites, quæ uellent, agerent: oppidanos per muros, urbisq́; opportuna loca in ſtationibus diſponunt: cuſtodias, uigiliasq́; in eam noctem intentius inſtruunt: circa portã, qua uenturum hoſtem rebantur: quod roboris in præſidio erat, opponunt· Annibal quarta uigilia fermè ad urbem acceſſit· Primi agminis erant perfugæ Romanorum: & arma romana habebant· ij ubi ad portam eſt uentum: latine omnes loquentes excitant uigiles: apeririq́; portam iubent· conſulem adeſſe· Vigiles uelut ad uocem eorum excitati, tumultuari: trepidare: moliri· porta cataracta deiecta clauſa erat· eam partim uectibus leuant: partim funibus ſubducunt in tantum altitudinis: ut ſubire recti poſſent · Vixdum ſatis patebat iter: cum perfugæ certatim ruunt per portam· & cum ſexcenti fermè intraſſent: remiſſo fune, quo ſuſpenſa erat, cataracta magno ſonitu cecidit· Salapiani, alij perfugas negligenter ex itinere ſuſpenſa humeris, ut inter pacatos, gerentes arma inuadunt: alij è turri eius portæ murisq́; ſaxis, ſudibus, pilis abſterrent hoſtem· Ita indè Annibal ſua & ipſe fraude captus abijt: profectusq́; ad Locrorum ſoluendam obſidionem: quã Cincius ſumma ui, operibus, tormentorumq́; omni gene

re ex Sicilia aduecto oppugnabat. Magoni iam haud fermè fidenti, retenturum defenſurumq; ſe urbem, prima ſpes morte nuntiata Marcelli affulſit: ſecutus inde nuntius: Annibalem Numidarum equitatu præmiſſo, ipſum quantum accelerare poſſet, cum peditum agmine ſequi. Itaq; ubi primum Numidas edito è ſpeculis ſigno aduentare ſenſit: & ipſe patefacta repente porta ferox in hoſtes erumpit. Et primo, magis quia improuiſo id fecerat: quàm quod par uiribus eſſet: anceps certamen erat. deinde ut ſuperuenere Numidæ: tantus pauor Romanis eſt iniectus: ut paſſim ad mare, ac naues fugerent, relictis operibus, machinisq;: quibus muros quatiebant. Ita aduentu Annibalis ſoluta Locrorum obſidio eſt. Criſpinus poſtquam in Brutios profectum Annibalem ſenſit: exercitum, cui collega præfuerat: M. Marcellum tribunum militum Venuſiam adducere iuſſit. ipſe cum legionibus ſuis Capuam profectus, uix lecticæ agitationem præ grauitate uulnerum patiens, Romam literas de morte collegæ ſcripſit: quantoq; ipſe in diſcrimine eſſet. Se comitiorum cauſa non poſſe Romam uenire: quia nec uiæ laborem paſſurus uideretur: & de Tarento ſolicitus eſſet: ne ex Brutijs Annibal eò conuerteret agmen. legatos opus eſſe ad ſe mitti uiros prudentes: cum quibus quæ uellet, de Rep. loqueretur. Hæ literæ recitatæ, & magnum luctum morte alterius conſulis, et metum de altero fecerunt. Itaq; & Q. Fabium filium ad exercitum Venuſiam miſerunt: & ad conſulem tres legati miſſi, Sex. Iulius Cæſar, L. Licinius Pollio, L. Cincius Alimentius: cum paucis ante diebus ex Si

cilia rediſſet·Hi nuntiare conſuli iuſſi: ut ſi ad comi tia ipſe Romam uenire non poſſet: dictatorem in agro romano diceret comitiorum cauſa· ſi conſul Tarentum profectus eſſet: Q. Claudium prætorem placere in eam regionem inde abducere legiones: in qua pluri= mas ſociorum urbes tueri poſſet· Eadem æſtate Va lerius cum claſſe centum nauium ex Sicilia in Afri- cam tranſmiſit: & ad Clupeam urbem excurſione fa= cta, agrum late nullo fermè obuio armato uaſtauit· in de ad naues raptim prædatores recepti: quia repente fama accidit: claſſem punicam aduentare· LXXX erant & tres naues·Cum ijs haud procul Clupea pro ſpere pugnat Romanus· Decem & octo nauibus ca- ptis, fugatis alijs, cum magna terreſtri naualiq; præ- da Lilybæum redijt· Eadem æſtate & Philippus implorantibus Achæis auxilium tulit· quos & Ma chanidas Tyrannus Lacedæmoniorum finitimo bel= lo urebat: & Aetoli nauibus per fretum, quod Nau= pactum, & Patras interfluit: (Rhion incolæ uocant) exercitu traiecto, depopulati erant· Attalum quoque Regem Aſiæ, quia Aetoli ſummum gentis ſuæ magi= ſtratum ad eum proximo concilio detulerant: fama erat in Europam traiecturum· Ob hoc Philippo in Græciam deſcendenti ad Lamiam urbem Aetoli du- ce Phyſia, qui prætor in eum annum cum abſente At talo creatus erat: occurrerunt·Habebant & ab Atta lo auxilia ſecum: & fermè mille ex romana claſſe à P·Sulpitio miſſos· Aduerſus hunc ducem, atq; has co- pias Philippus bis proſpero euentu pugnauit: multos admodum hoſtium utraq; pugna occidit· Inde cum

Aetoli metu compulſi Lamiæ urbis mœnibus tenerent ſeſe: Philippus ad Phaleram exercitum reduxit. In maliaco ſinu is locus eſt, quondam frequenter habitatus propter egregium portum, tutasq́; circa ſtationes, et aliam opportunitatem maritimam, terreſtreq́;. Eò legati ab Rege Aegypti Ptolemæo, Rhodijsq́; & Atheniensibus, & Chijs uenerunt ad dirimendũ inter Philippum, atque Aetolos bellum. Adhibitus ab Aetolis ex finitimis pacificator Amynander Rex Athamanum. Omniũ autem non tanta pro Aetolis cura erat, ferocioribus, quàm pro ingenijs Græcorũ gentis: quàm ne Philippus, regnumq́; eius graue libertati futurum rebus Græciæ immiſceretur. De pace dilata conſultatio eſt in concilium Achæorum: concilioq́; ei et locus, & dies certa indicta. interim triginta dierum induciæ impetratæ. Profectus inde Rex per Theſſaliam Bœotiamq́;, Chalcidem Eubœæ uenit: ut Attalum, quẽ claſſe Eubœam petiturum audierat: portubus, & litorum appulſu arceret. Inde præſidio relicto aduerſus Attalum, ſi forte interim traieciſſet: profectus ipſe cum paucis equitum, leuisq́; armaturæ Argos uenit. Ibi curatione Hereorum, Nemeorumq́; ſuffragijs populi ad eum delata, quia ſe Macedonum Reges ex ea ciuitate oriundos referunt: Hereis peractis, ab ipſo ludicro extemplo Rhium profectus eſt ad indictum multo ante ſociorum concilium. Ibi de ætolico finiendo bello actum: ne cauſa aut Romanis, aut Attalo intrandi Græciam eſſet. Sed ea omnia uixdum induciarum tempore circumacto, Aetoli turbauere: poſtquam & Attalum Aeginam ueniſſe, & roma=

nam claſſem ſtare ad Naupactum audiuere. Vocati enim in concilium Achæorum, in quo eædem legationes erant: quæ ad Phaleram egerant de pace: primi queſti ſunt quædam contra fidem conuentionis tempore induciarum facta: poſtremo negarunt dirimi bellum poſſe: niſi Meſſenijs Achæi Pylum redderent: Romanis reſtitueretur Athamanis, Cordileo, Pleurato, Archide. Eninuero indignum ratus Philippus * uictos uictori ſibi ultro conditiones ferre, ne antea quidem ſe aut de pace audiſſe, aut inducias pepegiſſe, dixit, ſpem ullam habentem quieturos Aetolos: ſed ut omnes ſocios teſtes haberet: ſe pacis, illos belli cauſam quæſiſſe. Ita infecta pace concilium dimiſit: quatuor millibus armatorum relictis ad præſidium Achæorum: & quinque longis nauibus acceptis. quas ſi adiecißet miſſæ nuper ad ſe claſſi Carthaginenſium, & ex Bithynia ab Rege Pruſia uenientibus nauibus: ſtatuerat nauali prælio laceſſere Romanos, iamdiu in ea regione potentes maris. ipſe ab eo concilio Argos regreſſus. iam enim Nemeorum appetebat tempus: quæ celebrari uolebat præſentia ſua. Occupato Rege apparatu ludorum, & per dies feſtos licentius, quàm inter belli tempora remittente animum, Sulpitius ab Naupacto profectus claſſem appulit inter Sicyonem, & Corinthum: agrumq; nobiliſſimæ fertilitatis effuſe uaſtauit. Fama eius rei Philippum ab ludis exciuit: raptimq; cum equitatu profectus, iuſſis ſe ſubſequi peditibus, palatos paſſim per agros, grauesq; præda, ut qui nihil tale metue-

rant: adortus Romanos compulit in naues. Claſſis romana haudquaquam læta præda Naupactum re=dijt. Philippus ludorũ quoq;, qui reliq́ erant: celebrita tem quantæcunq; de Romanis tum uictoriæ partæ fa ma auxerat: lætitiáq; ingenti celebrati feſti dies: eo magis etiam: quod populariter dempto capitis inſi-gni, purpuráq;, atque alio regio habitu, æquauerat cæ teris ſe in ſpeciem: quo nihil gratius eſt ciuitatibus li beris. Præbuiſſetq; haud dubiam eo facto ſpem liber=tatis: niſi omnia intoleranda libidine fœda, ac de-formia effeciſſet. uagabatur enim cum uno, aut alte-ro comite per maritas domos dies noctesq;: et ſubmit tendo ſe in priuatum faſtigium, quo minus conſpe-ctus, eo ſolutior erat: & libertatem cum alijs uanam oſtendiſſet: totam in ſuam licentiam uerterat. neque enim omnia emebat: aut eblandiebatur: ſed uim fla=gitijs adhibebat: periculoſumq; & uiris, & paren-tibus erat: moram incommoda ſeueritate libidini re-giæ feciſſe. uni etiam principi Achæorum Arato adẽ=pta uxor nomine Polycratia: ac ſpe regiarum nu-ptiarum in Macedoniam aſportata fuerat. Per hæc fla gitia ſolẽni Nemeorum peracto, paucisq; additis die=bus, Dymas eſt profectus ad præſidium Aetolorum, quod ab Eleis accitum acceptumq; in urbem erat: eij=ciendum. Cycliadas, (penès eum ſumma imperij erat) Achæiq; ad Dymas Regi occurrêre, & Eleorum ac cenſi odio, quod à cæteris Achæis diſſentirent: & in=fenſi Aetolis: quos romanum quoq; aduerſus ſe mouiſ ſe bellum credebant. Profecti à Dymis coniuncto exercitu tranſeunt Lariſſum amnem: qui eleũ agrũ

a dymæo dirimit. Primum diem, quo fines hoſtium ingreſſi ſunt: populando abſumpſerunt. poſtero die acie inſtructa ad urbem acceſſerunt, præmiſſis equitibus: qui obequitando portis promptum ad excurſiones genus laceſſerent Aetolorum. Ignorabant Sulpitium cum quindecim nauibus ab Naupacto Cyllenem traieciſſe: & expoſitis in terram quatuor millibus armatorum ſilentio noctis, ne conſpici agmen poſſet: intraſſe Elim. Itaq; improuiſa res ingentem iniecit terrorem: poſtquam inter Aetolos, Eleoſq; romana ſigna, atq; arma cognouere. Et primo recipere ſuos uoluerat Rex: deinde contracto iam inter Aetolos, & Triballos (Illyricorum id eſt genus) certamine, cum urgeri uideret ſuos: & ipſe Rex cum equitatu in cohortem romanam incurrit. Ibi equus pilo traiectus cum prolapſum in caput Regem effudiſſet: atrox pugna utrinque accenſa eſt: & ab Romanis impetu in Regem facto: et protegentibus regijs. Inſignis & ipſius pugna fuit: cum pedes inter equites coactus eſſet prælium inire. deinde cum iam impar certamen eſſet: caderentq; circa eum multi: & uulnerarentur: raptus ab ſuis, atq; alteri equo iniectus fugit. Eo die caſtra V. millia paſſuum ab urbe Eleorum poſuit. poſtero die omnes copias ad propinquum Eleorum caſtellũ, quod Pyrgum uocant: duxit: quo agreſtium multitudinem cum pecoribus metu populationum compulſam audierat. eam inconditam, inermemq; multitudinem primo ſtatim terrore adueniens cepit: compenſaueratq; ea præda, quod ignominiæ ad Elim acceptum fuerat. Diuidenti prædam, captiuoſq; (fuerunt autem

quatuor millia hominum: pecorumq́; omnis generis ad millia uiginti) nuntius ex Macedonia uenit Eropum quendam corrupto arcis præſidijq́; præfecto, Lychnidum cepiſſe: tenere & Daſſaretiorum quoſdam uicos: & Dardanos etiam concire. Omiſſo igitur achaico, atq; ætolico bello, relictis tamen duobus millibus & quingentis omnis generis armatorum, cum Menippo & Polyphanta ducibus ad præſidium ſociorum profectus ab Dymis per Achaiam, Bœotiamq́;, & Eubœam, decimis caſtris Demetriadē in Theſſaliam peruenit. Ibi alij maiorem afferentes tumultum nuntij occurrunt: Dardanos in Macedoniam effuſos Oreſtidem iam tenere: ac deſcendiſſe in agreſtæū campum: famamq́; inter barbaros celebrem eſſe: Philippum occiſum. Expeditione ea, qua cum populatoribus agri ad Sicyonem pugnauit: in arborem illatus impetu equi ad eminentem ramum cornu alterum galeæ perfregit. id inuētum ab Aetolo quodam, platumq́; in Aetoliá ad Scerdiletum, cui notú erat inſigne galeæ: famam interfecti Regis uulgauit. Poſt profectionem ex Achæia Regis Sulpitius Aeginam claſſe profectus cum Attalo ſeſe coniunxit. Achæi cum Aetolis, Eleisq́; haud procul Meſſene proſperam pugnam fecerunt. Attalus Rex, & P. Sulpitius Aeginæ hybernarunt.

Exitu huius anni T. Quintius conſul, dictatore comitiorum ludorumq́; faciendorum cauſa dicto L. Mālio Torquato, ex uulnere moritur. Alij Tarenti, alij in Campania mortuum tradunt. Id quod nullo ante bello acciderat: duo conſules ſine memorando prælio interfecti uelut orbam Remp. reliquerant. Dictator

Manlius magiſtrum equitum C. Seruilium, qui tum ædilis curulis erat: dixit. Senatus quo die primum eſt habitus: ludos magnos facere dictatorem iuſſit: quos M. Aemilius prætor urbis, C. Flaminio, Cn. Seruilio conſulibus, fecerat: & in quinquennium uouerat. Tum dictator & ludos fecit: & in inſequens luſtrum uouit. Cæterum cum duo conſulares exercitus tam propè hoſtem ſine ducibus eſſent: omnibus alijs omiſſis, una præcipua cura patres, populumq; inceſſit conſules primo quoq; tempore creandi: ut eos potiſſimum crearent: quorum uirtus ſatis tuta à fraude punica eſſet. Cum toto eo bello damnoſa præpropera ac feruida ingenia imperatorum fuiſſent: tum eo ipſo anno conſules nimia cupiditate conſerendi cum hoſte manum in nec opinatam fraudem lapſos eſſe. cæterum deos immortales miſertos nominis romani pepercíſſe innoxijs exercitibus: temeritatem conſulum ipſorum capitibus damnaſſe. Cum circunſpicerent patres quos nam conſules facerent: longe ante alios eminebat C. Claudius Nero. ei collega quærebatur. & uirum quidem eum egregium ducebant: ſed promptiorem, acrioremq;: quàm tempora belli poſtularent: aut hoſtis Annibal. temperandum acre ingenium eius moderato, & prudenti uiro adiuncto collega cenſebant. M. Liuius erat, multis annis ante ex conſulatu populi iudicio damnatus. quam ignominiam adeo ægre tulerat: ut & rus migraret: & per multos annos & urbe, & omni cœtu careret hominum. octauo fermè poſt damnationem anno M. Claudius Marcellus, & M. Valerius

Leuinus conſules reduxerant eum in urbem. ſed erat ueſte obſoleta, capilloq; & barba promiſſa, præ ſe referens in uultu habituq; inſignem memoriam ignominiæ acceptæ. L. Veturius, & P. Licinius cenſores eũ tondere, & ſquallorem deponere, & in ſenatum ueni re, fungiq; alijs publicis muneribus coegerunt. ſed tum quoq; aut uerbo aſſentiebatur: aut pedibus in ſententiam ibat: donec cognati hominis eum cauſa M. Liuij Macati, cum de fama eius ageretur: ſtantem coegit in ſenatu ſententiam dicere. Tum ex tanto interuallo auditus conuertit ora hominum in ſe: cauſamq; ſermonibus præbuit: indigno iniuriam à populo factam: magnoq; id damno fuiſſe: quod tam graui bello nec opera, nec conſilio talis uiri uſa Reſpub. eſſet. C. Neroni neq; Q. Fabium, neq; M. Valerium Leuinum da ri collegas poſſe: quia duos patritios creari non liceret. eandem cauſam in T. Manlio eſſe: præterquam quod recuſaſſet delatum conſulatum: recuſaturusq; eſſet. egregium par conſulum fore: ſi M. Liuium C. Claudio collegam adiunxiſſent. Nec populus mentionem eius rei ortam à patribus eſt aſpernatus. Vnus eã rem in ciuitate, is, cui deferebatur honos: abnuebat: leuitatem ciuitatis accuſans. Sordidati rei non miſertos candidam togam inuito offerre. eodem honores, pœnasq; congeri. ſi bonum uirum ducerent: quid ita pro malo, ac noxio damnaſſent? quid ita male credito prio re conſulatu, alterum crederent? Hæc, taliaq; arguentem, & querentem caſtigabant patres: & M. Furiũ memorantes reuocatum de exilio patriam pulſum ſede ſua reſtituiſſe. ut parentum ſæuitiam, ſic patriæ patiendo ac

tiendo ac ferendo leniendam eſſe. Adnixi omnes cum C. Claudio M. Liuium conſulem fecerunt. Poſt diem tertium eius diei prætorum comitia habita. Prætores creati L. Portius Licinius, C. Manlius, A. & C. Hoſtilij Catones. Comitijs perfectis, ludiſq; factis, dictator, & magiſter equitum magiſtratu abierunt. C. Terentius Varro in Hetruriam proprætor miſſus: ut ex ea prouincia C. Hoſtilius Tarentum ad eum exercitū iret: quem T. Quintius conſul habuerat. & L. Manlius trans mare legatus iret: uiſeretq;, quæ ibi gererentur: ſimul, quod Olympiæ ludicrum ea æſtate futurum erat: quod maximo cœtu Græciæ celebraretur: ut ſi tuto per hoſtem poſſet: adiret id concilium: ut qui Siculi bello ibi profugi, aut Tarentini ciues relegati ab Annibale eſſent: domos redirent: ſcirentq; ſua omnia ijs, quæ ante bellum habuiſſent: reddere populum romanum. Quia perículoſiſſimus annus imminere uidebatur: neq; conſules in Rep. erant: in conſules deſignatos omnes uerſi, quamprimum eos ſortiri prouincias, & præſciſcere quam quis eorum prouinciam, quem hoſtem haberet: uolebant. De reconciliatione etiam gratiæ eorum in ſenatu actum eſt: principio facto à Q. Fabio Maximo. Inimicitiæ autem nobiles inter eos erant: & acerbiores eas, indignioresq; Liuio ſua calamitas fecerat: quod ſpretum ſe in ea fortuna credebat. itaq; is magis implacabilis erat: & nihil opus eſſe reconciliatione aiebat. acrius & intentius omnia geſturos, timentes ne creſcendi ex ſe inimico collegæ poteſtas fieret. Vicit tamen authoritas ſenatus: ut poſitis ſimultatibus, communi animo

conſilioq́; adminiſtrarent rempublicam. Prouinciæ iis non permiſtæ regionibus, ſicut ſuperioribus annis, ſed diuerſæ extremis Italiæ finibus, alteri aduerſus Annibalem Brutij, Lucani, alteri Gallia aduerſus Aſdrubalem, quem Alpibus appropinquare fama erat: decretæ. Exercitum ex duobus, qui in Gallia, quiq́; in Hetruria eſſent: addito urbano eligeret, quem mallet: qui Galliam eſſet ſortitus. Cui Brutij prouincia eueniſſet: nouis legionibus urbanis ſcriptis, utrius mallet conſulum prioris anni exercitum ſumeret. Relictũ autem à conſule exercitum Q. Fuluius proconſul acciperet: eiq; in annũ imperiũ eſſet. et C. Hoſtilio, cui pro Hetruria Tarentum mutauerant prouinciá: pro Tarento Capuam: legio una data eſt: cui Fuluius proximo anno præfuerat. De Aſdrubalis aduentu in Italiam cura in dies creſcebat. Maſſilienſium primum legati nuntiauerant: eum in Galliam tranſgreſſum: erectosq́; aduentu eius, quia magnum pondus auri attuliſſe diceretur ad mercede auxilia conducenda: Gallorum animos. miſſi deinde cum iis legati ab Roma Sex. Antiſtius, & M. Retius ad rem inſpiciendam, retulerant: miſiſſe ſe cum Maſſilienſibus ducibus: qui per hoſpites eorum principes Gallorum omnia explorata referrent. pro comperto habere: Aſdrubalem ingenti iam coacto exercitu proximo uere Alpeis traiecturum: nec tum eum quicquam aliud morari: niſi quod clauſæ hyeme Alpes eſſent. In locum M. Marcelli L. Aquilius Pætus augur creatus: inauguratusq́;. Et Cn. Cornelius Dolobella rex ſacrorum inauguratus eſt in locum M. Marij: qui biennio ante

mortuus erat. Hoc eodem anno & luſtrum conditum eſt à cenſoribus P. Sempronio Tuditano, & M. Cornelio Cethego. Cenſa ciuium capita CXXXVII millia C & VIII: minor aliquanto numerus: quàm qui antē bellum fuerat. Eo anno primum, ex quo Annibal in Italiam ueniſſet: comitium tectum eſſe, memoriæ proditum eſt: & ludos Romanos ſemel inſtauratos ab ædilibus curulibus Q. Metello, & C. Seruilio. & plebeijs ludis biduum inſtauratum eſt ab Q. Manlio, & M. Cæcilio Metello ædilibus plebis. & tria ſigna ad Cereris ædem dederunt. & Iouis epulum fuit, ludorū cauſa. Conſulatum inde ineunt C. Claudius Nero, & M. Liuius iterum. qui, quia iam deſignati prouincias ſortiti erant: prætores ſortiri iuſſerunt. C. Hoſtilio urbana iuriſdictio euenit: addita & peregrina: ut tres in prouincias exire poſſent. A. Hoſtilio Sardinia, C. Manlio Sicilia, L. Portio Gallia euenit. Summa legionum trium & XX ita per prouincias diuiſa: ut binæ conſulum eſſent: quatuor Hiſpania haberet: tres prætores binas, in Sicilia, in Sardinia, & Gallia: duas C. Terentius in Hetruria: duas Q. Fuluius in Brutijs: duas Q. Claudius circa Tarentum, & Salentinos: unam C. Hoſtilius Tubulus Capuæ: duæ urbanæ ut ſcriberentur. primis quatuor legionibus populus tribunos creauit. in cæteras conſules miſerunt. Prius quàm conſules proficiſcerentur: nouendiale ſacrum fuit: quia Veijs de cœlo lapidauerat. Sub unius prodigij (ut fit) mentionem alia quoque nuntiata. Minturnis ædem Iouis, & lucum Maricæ, item Atellæ murum, & portam de cœ

lo tactam. Minturnenſes terribilius quod eſſet, adijciebant: ſanguinis riuum in porta fluxiſſe. Et Capuæ lupus nocte portam ingreſſus uigilem laniauerat. Hæc procurata hoſtijs maioribus prodigia: & ſupplicatio diem unum fuit. & ex decreto pontificum iterum nouendiale inſtauratum: quod in Armiluſtro lapidibus uiſum pluere. Liberatas religione mentes turbauit rurſus nuntiatum: Fruſinone infantem natum eſſe quadrimo parem: nec magnitudine tam mirandum: q̃ quod is quoq;, ut Sinueſſæ biennio ante, incertus mas, an fœmina eſſet, natus erat. Id uero aruſpices ex Hetruria acciti fœdum ac turpe prodigium dicere: extorrem agro romano procul terræ contactu alto immergendum. uiuum in arcam condidere: prouectumq́; in mare proiecerunt. Decreuere item pontifices: ut uirgines ter nouenæ per urbem euntes carmen canerent. Id cum in Iouis Statoris æde diſcerent conditum ab Liuio poeta carmen: tacta de cœlo ædes in Auentino Iunonis Reginæ. prodigiumq́; id ad matronas pertinere aruſpices cum reſpondiſſent: donoq́; diuam placandam eſſe: ædilium curulium edicto in Capitolium conuocatæ, quibus in urbe Roma, intraq́; decimum lapidem ab urbe domicilia eſſent: ipſæ inter ſe quinq; & XX delegerunt: ad quas ex dotibus ſtipem conferrent. inde donum peluis aurea facta: lataq́; in Auentinum: pure, caſteq́; à matronis ſacrificatum. Confeſtim ad aliud ſacrificium eidem diuæ ab decemuiris edicta dies: cuius ordo talis fuit. Ab æde Apollinis boues fœminæ albæ duæ porta Carmentali in urbem ductæ: poſt eas duo ſigna

cupreſſea Iunonis Reginæ portabantur. tum ſeptem et uiginti uirgines longam indutæ ueſtem carmen in Iunonem Reginam canentes ibant, illa tempeſtate forſitan laudabile rudibus ingenijs, nunc abhorrens et inconditum: ſi referatur. uirginum ordinem ſequebantur decemuiri coronati laurea, prætextatiq́;. à porta Iugario uico in forum uenere. in foro pompa conſtitit. per manus reſte data, uirgines ſonum uocis pulſu pedum modulantes inceſſerunt. inde uico Tuſco, Velabroq́; per Boarium forum in cliuum publicum, atq; ædem Iunonis Reginæ perrectum. ibi duæ hoſtiæ ab decemuiris immolatæ: & ſimulachra cupreſſea in ædem illata. Dijs rite placatis, delectum conſules habebant acrius, intentiusq́;, quàm prioribus annis quiſquam meminerat habitum. nam et belli terror duplicatus noui hoſtis in Italiam aduentu: & minus iuuentutis erat: unde ſcriberent milites. itaq; colonos ēt maritimos, qui ſacroſanctam uacationem dicebantur habere: dare milites cogebant. quibus recuſantibus edixere in diem certam: ut quo quiſque iure uacationem haberet: ad ſenatum deferret. Ea die hi populi ad ſenatum uenerunt: Hoſtienſis, Alſienſis, Antiâs, Anxurâs, Minturnenſis, Sinueſſanus, & à ſupero mari Senenſis. Cum uacationes ſuas quiſq; populus recitaret: nullius, cum in Italia hoſtis eſſet: præter Antiatem, Hoſtienſemq́;, uacatio obſeruata eſt. earumq́; coloniarum iuniores iureiurando adacti: ſupra dies triginta non pernoctaturos ſe extra mœnia coloniæ ſuæ: donec hoſtis in Italia eſſet. Cum omnes cenſerent: primo quoque tempore conſulibus eundū ad bellum: (nam et Aſdru

bali occurrendum eſſe deſcendenti ab Alpibus: ne Gal los Ciſalpinos, ne'ue Hetruriam erectam in ſpẽ rerũ nouarum ſolicitaret: & Annibalem ſuo proprio occu= pandum bello, ne emergeret ex Brutijs: atq; obuiam fratri ire poſſet) Liuius cunctabatur, parum fi- dens ſuarum prouinciarum exercitibus. collegam ex duobus conſularibus egregijs exercitibus, & tertio, cui Q. Claudius Tarenti præeſſet: electionem habere. intuleratq; mentionem de uolonibus reuocandis ad ſi- gna. Senatus liberam poteſtatem conſulibus fecit, & ſupplendi unde uellent: & eligendi de omnibus exer citibus, quos uellent: permutandiq;: & ex prouin- cijs, quos è Rep. cenſerent eſſe: traducendi. Ea omnia cum ſumma concordia conſulum acta. Volones in un= deuiceſimam, & uiceſimam legiones ſcripti, magni roboris auxilia. Ex Hiſpania quoq; à P. Scipione Li- uio miſſa quidam ad id bellum authores ſunt octo mil lia Hiſpanorum, Gallorumq;: & duo millia de le= gionibus militum: equitumq; mille octingentos, mi- ſtos Numidas, Hiſpanosq;. M. Lucretium has copias nauibus adduxiſſe. & ſagittariorum, funditorumq; ad quatuor millia ex Sicilia C. Manlium miſiſſe. Au= xerunt Romæ tumultum literæ ex Gallia miſſæ ab L. Portio prætore: Aſdrubalem mouiſſe ex hybernis: & iam Alpes tranſire: octo millia Ligurum conſcripta, armataq;: coniuncturaq; ſe tranſgreſſo in Italiam eſſe: niſi mitteretur in Ligures, qui eos bello occupa- ret. ſe cum inualido exercitu, quoad tutum putaret: progreſſurum. Hæ literæ conſules raptim confecto delectu maturius, quàm conſtituerant, exire in prouin

cias coegerunt : ea mente: ut uterque hoſtem in ſua prouincia contineret: neq; coniungi, aut conferre in unum uires pateretur. Plurimum in eam rem adiuuit opinio Annibalis: quod etſi ea æſtate tranſiturum in Italiam fratrem crediderat: recordando quæ ipſe in tranſitu nunc Rhodani, nunc Alpium cum hominibus, locisq; pugnando per quinq; menſes exhauſiſſet: haudquaquam tam facilem, maturumq; tranſitum expectabat. ea tardius mouendi ex hybernis cauſa fuit. Cæterum Aſdrubali & ſua, & aliorum ſpe omnia celeriora, atque expeditiora fuere. non enim receperunt modo Aruerni eum: deinceps'q; aliæ gallicæ, atque alpinæ gentes: ſed etiam ſecutæ ſunt ad bellum: & cum per munita pleraque tranſitu fratris, quæ antea inuia fuerant: ducebat: tum etiam duodecim annorum aſſuetudine peruijs Alpibus factis, inter mitiora iam hominum tranſibat ingenia. inuſitati nanque antea alienigenis, nec uidere ipſi aduenam in ſua terra aſſueti, omni generi humano inſociales erant: & primo ignari quo Pœnus pergeret, ſuas rupes, ſuaq; caſtella, & pecorum hominumq; prædam peti crediderant. fama deinde punici belli, quo duodecimum annum Italia urebatur: ſatis edocuerat: uiam tantum Alpes eſſe: duas præualidas urbes, magno inter ſe maris terrarumq; ſpatio diſcretas, de imperio, & opibus certare. Hæ cauſæ aperuerant Alpes Aſdrubali. Cæterum quod celeritate itineris profectum erat: id mora ad Placentiam, dum fruſtra obſidet magis, quàm oppugnat: corrupit. Crediderat campeſtris oppidi facilem expugnationē

eſſe: & nobilitas coloniæ induxerat eum, magnum ſe excidio eius urbis terrorem cæteris ratum iniecturum. Non ipſum ſolum ea oppugnatio impedijt: ſed Annibalē poſt famā tranſitus eius tantoſpe ſua celeriorem, iam mouentem ex hybernis, continuerat. quippe reputantem non ſolum quàm lenta urbium oppugnatio eſſet, ſed etiam quam ipſe fruſtra eandem illam coloniam ab Trebia uictor regreſſus tentaſſet. Conſules diuerſis itineribus profecti ab urbe uelut in duo pariter bella, diſtenderant curas hominum, ſimul recordantium: quas primus aduentus Annibalis intuliſſet Italiæ clades: ſimul, cum illa angeret cura: quos tam propitios urbi atq; imperio fore deos: ut eodem tempore utrobiq; Reſp. proſpere gereretur: aduerſa ſecundis penſando, rem ad id tempus extractam eſſe. cum in Italia ad Traſimenum, & Cannas præcipitaſſet romana reſpublica: proſpera bella in Hiſpania prolapſam eam erexiſſe. poſtea cum in Hiſpania alia ſuper aliam clades, duobus egregijs ducibus amiſſis, duos exercitus ex parte deleſſet: multa ſecunda in Italia, Siciliáq; geſta quaſſatam Remp. excepiſſe: et ipſum interuallum loci, quod in ultimis terrarum oris alterum bellum gereretur: ſpatium dediſſe ad reſpirandum. nunc duo bella in Italia accepta, duos celeberrimi nominis duces circunſtare urbem Romam: & unum in locum totam periculi molem, omne onus incubuiſſe. qui eorum prior uiciſſet: intra paucos dies caſtra cum altero iuncturum. Terrebat et proximus annus lugubris duorum conſulum funeribus. His anxij curis homines digredientes in prouincias conſules proſecuti

ſunt·Memoriæ proditum eſt: plenum adhuc ira in ci= ues M·Liuium ad bellum proficiſcentem monenti Q. Fabio, ne prius quàm genus hoſtium noſſet: temere ma num conſereret: reſpondiſſe: ubi primum hoſtium agmen conſpexiſſet: pugnaturum· cum quæreretur: quæ cauſa feſtinandi eſſet: aut ex hoſte egregiam glo riam, inquit, aut ex ciuibus uictis gaudium, meritum certe, etſi non honeſtum, capiam. Prius quàm Clau dius conſul in prouinciam ueniret: per extremum fi= nem agri larinatis ducentem in Salentinos exercitum Annibalem cum expeditis cohortibus adortus C· Ho ſtilius Tubulus incompoſito agmine terribilem tumul tum intulit· Ad quatuor millia hominum occidit: no– uem ſigna militaria cepit. Mouerat ex hybernis ad famam hoſtis Q. Claudius: qui per urbes agri ſalen tini caſtra diſpoſita habebat· Itaq; ne cũ duobus exer citibus ſimul confligeret Annibal: nocte caſtra ex agro tarentino mouit: atque in Brutios conceſſit·Claudius in Salentinos agmen conuertit· Hoſtilius Capuam pe tens, obuius ad Venuſiam fit conſuli Claudio·Ibi ex utroq; exercitu electa peditum quadraginta millia: duo millia & quingenti equites: quibus conſul aduerſus Annibalem rem gereret·reliquas copias Hoſtilius Ca= puam ducere iuſſus: ut Q· Fuluio proconſuli tra– deret· Annibal undiq; contracto exercitu, quem in hybernis, aut in præſidijs agri brutij habuerat: in Lucanos ad Grumentum uenit, ſpe recipiendi op pida: quæ per metum ad Romanos defeciſſent· eo– dem à Venuſia conſul romanus exploratis itineribus contendit: & mille ferè et quingentos paſſus caſtra

ab hoſte locat. Grumenti mœnibus propè iunctum uidebatur Pœnorum uallum. quingenti paſſus erant inter caſtra punica, ac romana. interiacebat campus: colles imminebant nudi, ſiniſtro lateri Carthaginenſium, dextro Romanorum, neutri ſuſpecti: quod nihil ſyluæ, neq; ad inſidias latebrarum habebant. In medio campo ab ſtationibus procurſantes certamina haud ſatis digna dictu ſerebant. id modo Romanum quærere apparebat: ne abire hoſtem pateretur. Annibal inde euadere cupiens, totis uiribus in aciem deſcendebat. Tum conſul ingenio hoſtis uſus, quo minus in tam apertis collibus timeri inſidiæ poterant: quinq; cohortibus additis quinq; manipulis, nocte iugum ſuperare, & in auerſis uallibus conſydere iubet: exurgendi tempus ex inſidijs, & aggrediendi hoſtem, T. Claudium Aſellum tribunum militum, & P. Claudium præfectum ſociûm edocet: quos cum ijs mittebat. Ipſe luce prima copias omnes peditum, equitumq; in aciem eduxit. Paulo poſt & ab Annibale ſignum pugnæ propoſitum eſt: clamorq; in caſtris ad arma diſcurrentium eſt ſublatus. inde eques, pedesq; certatim portis ruere: ac palati per campum properare ad hoſtes. Quos ubi effuſos conſul uidet: tribuno militũ tertiæ legionis C. Aurunculeio imperat: ut equites legionis quanto maximo impetu poſſit, in hoſtem emittat. ita pecorum modo incompoſitos toto paſſim ſe campo fudiſſe: ut ſterni, obteriq;, prius quàm inſtruantur: poſſint. Nondum Annibal è caſtris exierat: cum pugnantium clamorem audiuit. itaq; excitus tumultu raptim ad hoſtem copias agit. Iam primos occupauerat

equites terror. peditum etiam prima legio, & dextra ala prælium inibant. incompoſiti hoſtes, ut quenque aut pediti, aut equiti caſus obtulit: ita conſerunt manus. creſcit pugna ſubſidijs: & procurrentium ad certamen numero augetur. pugnantesq́; (quod niſi in uetere exercitu, & duci ueteri haud facile eſt) inter tumultum, ac terrorem inſtruxiſſet Annibal: ni cohortium, ac manipulorum decurrẽtium per colles clamor ab tergo auditus metum, ne intercluderentur à caſtris: inieciſſet. Inde pauor incuſſus: & fuga paſſim fieri cœpta eſt. minorq; cædes fuit: quia propinquitas caſtrorum breuiorem fugam perculſis fecit. equites enim in tergo inhærebant: in transuerſa latera inuaſerant cohortes ſecundis collibus uia nuda ac facili decurrentes. tamen ſupra octo millia hominum occiſa: ſupra ſeptingentos capti: ſigna militaria nouem adempta. elephanti etiam, quorum nullus uſus in repentina ac tumultuaria pugna fuerat: quatuor occiſi: duo capti. Et circa Romanorum, ſociorumq́; ductores ceciderunt. *
Poſtero die Pœnus quieuit. Romanus in aciem copijs ductis, poſteaquam neminem ſigna contra efferre uidit: ſpolia legi cæſorum hoſtium, & ſuorum corpora collata in unum ſepeliri iuſſit. inde inſequentibus continuis diebus aliquot ita inſtitit portis: ut propè inferre ſigna uideretur. donec Annibal tertia uigilia crebris ignibus tabernaculisq́;, quà pars caſtrorum ad hoſtes uergebat: & Numidis paucis, qui in uallo portisq́; ſe oſtenderent: relictis, profectus, Apuliam petere intendit. Vbi illuxit: ſucceſſit uallo romana acies. & Numidæ ex compoſito pauliſper in portis ſe, ual-

lo'q; oſtentauere: fruſtratiq; aliquandiu hoſtes, citatis equis agmen ſuorum aſſequuntur. Conſul ubi ſilentium in caſtris, & ne paucos quidem, qui prima luce obambulauerant: parte ulla cernebat: duobus equitibus ſpeculatum in caſtra præmiſſis, poſteaquam tuta omnia ſatis eſſe exploratum eſt: inferri ſigna iuſſit. tantum'q; ibi moratus, dum milites ad prædam diſcurrerent: receptui deinde cecinit: multo'q; ante noctem copias reduxit. Poſtero die prima luce profectus, magnis itineribus famam & ueſtigia agminis ſequens, haud procul Venuſia hoſtem aſſequitur. Ibi quoque tumultuaria pugna fuit. ſupra duo millia Pœnorum cæſa. Inde nocturnis, montanis'q; itineribus Pœnus, ne locum pugnandi daret: Metapontum petijt. Hanno inde (is enim præſidio eius loci præfuerat) in Brutios cum paucis ad exercitum nouũ comparandũ miſſus. Annibal copijs eius ad ſuas additis, Venuſiam retro quibus uenerat itineribus repetit: atq; inde Cannuſium procedit. Nunquam Nero ueſtigijs hoſtis abſtiterat: & Q. Fuluium, cum Metapontum ipſe proficiſceretur: in lucanos, ne regio ea ſine præſidio eſſet: accerſierat. Inter hæc ab Aſdrubale, poſtquam à Placẽtiæ obſidione abſceſſit: quatuor galli equites, duo numidæ cum literis ad Annibalem miſſi, cũ per medium hoſtem totam fermè longitudinem Italiæ emenſi eſſent: dum Metapontum cedentem Annibalẽ ſequuntur: incertis itineribus Tarentum delati, à uagis per agros pabulatoribus romanis ad Q. Claudium proprætorem deducuntur. Eum primo incertis implicantes reſponſis, ut metus tormentorum admotus

fateri uera coegit: edocuerunt: literas ſe ab Aſdrubale ad Annibalem ferre. Cum iis literis, ſicut erãt, ſignatis L. Virginio tribuno mil. ducendi ad Claudium conſulem traduntur. duæ ſimul turmæ Samnitum præſidij cauſa miſſæ. Qui ubi ad conſulem peruenerunt: literæq; lectæ per interpretem ſunt: & ex captiuis percunctatio facta: tum Claudius non id tempus eſſe Reip. ratus, quo conſilijs ordinarijs prouinciæ ſuæ quiſq; finibus per exercitus ſuos cum hoſte deſtinato ab ſenatu bellum gereret: audendum, ac nouandum aliquid improuiſum, inopinatumq;, quod cœptũ non minorem apud ciues, quàm hoſteis terrorem faceret: perpetratum in magnam lætitiam ex magno metu uerteret: literis Aſdrubalis Romam ad ſenatum miſſis, ſimul et ipſos patres conſcriptos q̃d pararet, edocet: ut cum in Vmbria occurſurum ſe Aſdrubal fratri ſcribat: legionem à Capua Romam accerſant: delectum Romæ habeant: exercitum urbanum ad Narniam hoſti opponant. Hæc ſenatui ſcripta. Præmiſſi inde per agrum larinatem, marrucinum, ferentinum, prætutianum, quà exercitum ducturus erat: ut omnes ex agris urbibusq; commeatus paratos militi ad ueſcendum in uiam deferrent: equos, iumentaq; alia producerent: ut uehiculorum feſſis copia eſſet. ipſe de toto exercitu ciuium, ſociorumq; quod roboris erat, delegit: ſex millia peditum, & mille equites. pronuntiat: occupare ſe in Lucanis proximam urbem, punicumq; in ea præſidium uelle: ut ad iter parati omnes eſſent. Profectus nocte flexit in Picenum. Et conſul quidem quantis maximis itineri-

bus poterat, ad collegam ducebat: relicto Q. Tatio legato: qui caſtris præeſſet. Romæ haud minus terroris, ac tumultus erat: quàm fuerat biennio ante: cum caſtra punica obiecta romanis mœnibus, portisq́; fuerant. neq; ſatis conſtabat animis: tam audax iter conſulis laudarent: uituperarent'ne. apparebat (quo nihil iniquius eſt) ex euentu famam habiturum. Caſtra propè Annibalem hoſtem relicta ſine duce cum exercitu: cui detractũ foret omne, quod roboris, quod floris fuerat: & conſulem in Lucanos oſtendiſſe iter: cum Picenum, & Galliam peteret: caſtra relinquentem nulla alia re tutiora, quàm errore hoſtis: qui ducem inde, atque exercitus partem abeſſe ignoraret. Quid futurum: ſi id palàm fiat? & aut inſequi Neronem cum ſex millibus armatorum profectum Annibal toto exercitu uelit? aut caſtra inuadere prædæ relicta, ſine uiribus, ſine imperio, ſine auſpicio? Veteres eius belli clades, duo conſules proximo anno interfecti terrebant. & ea omnia accidiſſe: cum unus imperator, unus exercitus hoſtium in Italia eſſet. nunc duo bella punica facta: duos ingentes exercitus, duos propè Annibales in Italia eſſe. quippe & Aſdrubalem patre eodem Amilcare genitum, æque impigrum ducem, per tot in Hiſpania annos romano exercitatum bello, gemina uictoria inſignem, duobus exercitibus cum clariſſimis ducibus deletis. nam itineris quidem celeritate ex Hiſpania, concitatis ad arma gallicis gentibus, multo magis quàm Annibalem ipſum gloriari poſſe. quippe in iis locis hunc coegiſſe exercitum: quibus ille maiorem partem militum fame, ac

frigore, quæ miſerrima mortis genera ſint: amiſiſſet. Adijciebant etiam periti rerum Hiſpaniæ: haud cum ignoto duce C. Nerone congreſſurum: ſed quem in ſaltu impedito deprehenſus forte haud ſecus, quàm puerum: conſcribendis fallacibus conditionibus pacis fruſtratus eluſiſſet. Omnia maiora etiam uero præſidia hoſtium, minora ſua, metu interprete ſemper in deteriora inclinato, ducebant. Nero poſtquam tantum interualli ab hoſte fecerat: ut detegi conſilium ſatis tutum eſſet: paucis milites alloquitur. Negat ullius conſilium imperatoris in ſpeciem audacius, re ipſa tutius fuiſſe: quàm ſuum. Ad certam eos ſe uictoriam ducere. quippe ad quod bellum collega non antequam ad ſacietatem ipſius peditum atq; equitum datæ ab ſenatu copiæ fuiſſent, maiores, inſtructioresq;: quàm ſi aduerſus ipſum Annibalem iret: profectus ſit: eo ipſos, quantuncunq; uirium momentum addiderint: rem omnem íclinaturos. auditum modo in acie, (nam ne ante audiretur, daturum operam) alterum conſulem, & alterum exercitum adueniſſe, haud dubiam uictoriam facturum. Famam bellum conficere: & parua momenta in ſpem, metumq; impellere animos. Gloriæ quidem ex re bene geſta parte fructum propè omnem ipſos laturos. Semper quod poſtremum adiectum ſit: id rem totam uideri traxiſſe. Cernere ipſos: quo concurſu, qua admiratione, quo fauore hominum iter ſuum celebretur. Et Hercule per inſtructa omnia ordinibus uirorum, mulierumq; undique ex agris effuſorum inter uota, & preces, & laudes ibant. illos præſidia reipublicæ,

uindices urbis Romæ imperij'q; appellabant. in illorum armis, dexteris'q; ſuam, & liberorum ſuorum ſalutem ac libertatem repoſitam eſſe. deos, deaſq; precabantur: ut illis fauſtum iter, felix'q; pugna, matura ex hoſtibus uictoria eſſet: & damnarentur ipſi uotorum: quæ pro ijs ſuſcæpiſſent: ut quemadmodũ nunc ſoliciti proſequerentur eos: ita paucos poſt dies læti ouantibus uictoria ubuiam irent. Inuitare inde pro ſe quis q;: & offerre: & fatigare precibus: ut quæ ipſis, iumentis'q; uſui eſſent: ab ſe potiſſimum ſumerent. benigne omnia cumulata dare. Modeſtia certare milites: nequid ultra uſum neceſſarium ſumerent. nihil morari: nec ab ſignis ſubſiſtere: cibum capientes diem ac noctem ire: uix quod ſatis ad naturale deſyderium corporum eſſet: quieti dare. Et ad collegam præmiſſi erant: qui nuntiarent aduentum: percunctarentur'q;: clàm, an palàm, interdiu, an noctu uenire ſeſe uellet: ijſdem, an alijs conſydere caſtris. Nocte clàm ingredi melius uiſum eſt. Teſſera per caſtra ab Liuio conſule data erat: ut tribunus tribunum, centurio centurionem, eques equitem, pedes peditem acciperet. neq; enim dilatari caſtra opus eſſe: ne hoſtis aduentum alterius conſulis ſentiret. & coartatio plurium in anguſto tendentium facilis futura erat: quod claudianus exercitus nihil ferè, præter arma, ſecum in expeditionem tulerat. Cæterum in ipſo itinere auctum uoluntarijs agmen erat: offerentibus ſeſe ultro & ueteribus militibus, perfunctis iam militia: & iuuenibus: quos certatim nomina dantes, ſi quorum corporis ſpecies, robur'q; uirium aptum militiæ uidebatur: conſcripſerat. Ad Senam

rat· Ad Senam caſtra alterius conſulis erant·quingentos inde ferme paſſus Aſdrubal aberat·Itaq; cum iam appropinquaret: tectus montibus ſubſtitit Nero: ne ante noctem caſtra ingrederetur· Silentio ingreſſi, ab ſui quisq; ordinis hominibus in tentoria adducti, cum ſumma omnium lætitia hoſpitaliter excipiuntur· Poſtero die concilium habitum: cui & L·Portius Licinius prætor affuit·Caſtra iuncta conſulum caſtris habebat: & ante aduentum eorum per loca alta ducendo exercitum, cum modo inſyderet anguſtos ſaltus: ut tranſitum clauderet: modo ab latere, aut ab tergo carperet agmen: ludificatus hoſtem omnibus artibus belli fuerat·is tum in concilio aderat· Multorum eo inclinabant ſententiæ: ut, dum feſſum uia ac uigilijs reficeret militem Nero: ſimul & ad noſcendum hoſtem paucos ſibi ſumeret dies: tempus pugnæ differretur· Nero non ſuadere modo, ſed ſumma ope orare inſtitit: ne conſilium ſuum, quod tutum celeritas feciſſet: temerarium morando facerent·Errore, qui non diuturnus futurus eſſet: uelut torpentem Annibalem, nec caſtra ſua ſine duce relicta aggredi: nec ad ſequendum ſe iter intendiſſe·antequam ſe moueat: deleri exercitum Aſdrubalis poſſe: redireq́; in Apuliam·Qui prolatando ſpatium hoſti det: eum & illa caſtra prodere Annibali: & aperire in Galliam iter: ut per otium, ubi uelit, Aſdrubali coniungatur· Extemplo ſignum dandum: & exeundum in aciem: abutendumq́; errore hoſtium abſentium, præſentiumq́;: dum neq; illi ſciant cum paucioribus, nec hi cum pluribus, & ualidioribus rem eſſe· Concilio dimiſſo, ſignum pugnæ

proponitur: confeſtim'q; in aciem procedunt. Iam hoſtes ante caſtra inſtructi ſtabant. Moram pugnæ attulit: quod Aſdrubal prouectus ante ſigna cum paucis equitibus ſcuta uetera hoſtium notauit: quæ ante non uiderat: & ſtrigoſiores equos. multitudo quoq; maior ſolita uiſa eſt. Suſpicatus id quod erat, receptui propere cecinit: ac miſit ad flumen: unde aquabantur: ubi & excipi aliqui poſſent: & notari oculis: ſi qui forte aduſtioris coloris, ut ex recenti uia, eſſent. ſimul circumuehi procul caſtra iubet: ſpeculari'q;: num auctum aliqua parte ſit uallum: & ut attendant: ſemel, bis'ne ſignum canat in caſtris. Ea cum ordine omnia relata eſſent: caſtra nihil aucta errorem faciebant. Bina erant: ſicut ante aduentum conſulis alterius fuerant: una Liuij: altera L. Portij. neutris quicquam, quo latius tenderetur: ad munimenta adiectũ. Illud ueterem ducem, aſſuetum'q; romano hoſti mouit: quod ſemel in prætorijs caſtris ſignum, bis in conſularibus referebant cecaniſſe. duos profecto conſules eſſe. et quonam modo alter ab Annibale abſceſſiſſet, cura angebat. minime id, quod erat, ſuſpicari poterat: tantæ rei fruſtratione Annibalem eluſum: ut ubi dux, ubi exercitus eſſet: cum quo caſtra collata habuerit: ignoraret. profecto haud mediocri clade abſterritum, inſequi non auſum. magnopere uereri: ne perditis rebus ſerum ipſe auxilium ueniſſet: Romanis'q; eadem iam fortuna in Italia, quæ in Hiſpania eſſet. interdum literas ſuas ad eum nõ perueniſſe, credere: intercæptis'q; ijs, conſulem ad ſeſe opprimendum acceleraſſe. His anxius curis, extinctis ignibus, uigilia prima dato ſi

gno, ut taciti uaſa colligerent: ſigna efferri iuſſit. In trepidatione, & nocturno tumultu duces parum intenti iter aſſeruare, alter in deſtinatis iam inde ante animo latebris ſubſedit: alter per uada nota Metaurum flumen tranauit. Ita deſertum à ducibus agmen primo per agros palatur: feſſiq; aliquot ſomno, ac uigilijs ſternunt corpora paſſim: atq; infrequentia relinquunt ſigna. Aſdrubal dum lux uiam oſtenderet: ripa fluminis ſigna ferri iubet. & per tortuoſi amnis ſinus, flexusq; cum errore uoluens haud multum proceſſiſſet: ubi prima lux tranſitum opportunum oſtendiſſet: tranſiturus erat. ſed cum, quantum à mari abſcedebat: tanto altioribus coercentibus amnem ripis, non inueniret uada: diem terendo ſpatium dedit ad inſequendum ſeſe hoſti. Nero primum cum omni equitatu aduenit: L. Portius deinde aſſecutus cum leui armatura. Qui cum feſſum agmen carperent ab omni parte: incurſarentq;: & iam omiſſo itinere, quod fugæ ſimile erat: caſtra metari Pœnus in tumulo ſuper fluminis ripam uellet: aduenit Liuius peditum omnibus copijs, non itineri modo, ſed ad conſerendum extemplo prælium inſtructis, armatisq;. Sed ubi omnes copias coniunxerunt: directaq; acies eſt: Claudius dextro in cornu, Liuius ab ſiniſtro pugnã inſtruit: media acies prætori tuenda datur. Aſdrubal omiſſa munitione caſtrorum, poſtquam pugnandum uidit: in prima acie ante ſigna elephantos collocat: circa eos læuo in cornu aduerſus Claudium Gallos opponit: haud tantum eis fidens: quantum ab hoſte timeri eos credebat. ipſe dextrum cornu aduerſus M. Li

uium ſibi, atque Hiſpanis, & ubi maxime in uetere milite ſpem habebat: ſumpſit. Ligures in medio poſt elephantos poſiti. ſed longior, quàm latior acies erat. Gallos prominens collis tegebat. Ea frons, quam Hiſpani tenebant: cum ſiniſtro Romanorum cornu concurrit. dextra omnis acies extra prælium eminens ceſſabat. collis oppoſitus arcebat: ne aut à fronte, aut ab latere aggrederentur. Inter Liuium, Aſdrubalemq́; ingens contractum certamen erat: atroxq́; cædes utrinque edebatur. ibi duces ambo: ibi pars maior peditum, equitumq́; romanorum: ibi Hiſpani, uetus miles, peritusq́; romanæ pugnæ: & Ligures, durum in armis genus. eodem uerſi elephanti: qui primo impetu turbauerant anteſignanos: & ſigna mouerant loco: deinde creſcente certamine & clamore, impotentes iam regi, inter duas acies uerſari, uelut incerti quorum eſſent: haud diſſimiliter nauibus ſine gubernaculo uagis. Claudius, quid ergo præcipiti curſu tam longum iter emenſi ſumus? clamitans militibus, cum in aduerſum collem fruſtra ſigna erigere conatus eſſet: poſtquam ea regione penetrari ad hoſtem non uidebat poſſe: cohortes aliquot ſubductas è dextro cornu, ubi ſtationē magis ſegnem, quàm pugnā futuram cernebat: poſt aciem circunducit: & non hoſtibus modo, ſed etiam ſuis inopinantibus, in ſiniſtrū hoſtium latus incurrit: tantaq́; celeritas fuit: ut cum oſtendiſſent ſe ab latere: mox in tergo iam pugnarent. Ita ex omnibus partibus, ab fronte, ab latere, ab tergo, trucidantur Hiſpani, Liguresq́;: & ad Gallos iam cædes peruenerat. Ibi minimum certaminis

fuit. nam & pars magna ab ſignis aberant, nocte di lapſi, ſtratiq́; ſomno paſſim per agros: & qui aderant: itinere ac uigilijs feſſi, intolerantiſſima laboris corpora, uix arma humeris geſtabant. Et iam diei medium erat: ſitiśq;, & calor hianteis cædendos, capiendosq́; affatim præbebat. Elephanti plures ab ipſis rectoribus, quàm ab hoſte interfecti. fabrile ſcalprum cum malleo habebant. id, ubi ſæuire belluæ, ac ruere in ſuos cœperant: magiſter inter aures poſitum ipſa in compage, qua iungitur capiti ceruix: quanto maximo poterat ictu, adigebat. ea celerrima uia mortis in tantæ molis bellua inuenta erat: ubi regendi ſpē uiciſſet. primusq́; id Aſdrubal inſtituerat: dux cum ſæpe aliâs memorabilis, tum illa præcipue pugna. ille pugnantes hortando, pariterq́; obeundo pericula, ſuſtinuit: ille feſſos, abnuenteisq́; tædio & labore, nunc precando, nunc caſtigando accendit: ille fugientes reuocauit: omiſſamq́; pugnam aliquot locis reſtituit. poſtremo cum haud dubia fortuna hoſtium eſſet: ne ſupereſſet tanto exercitui ſuum nomen ſecuto: concitato equo ſe in cohortem romanam immiſit. ibi, ut patre Amilcare, & Annibale fratre dignum erat: pugnās cecidit. Nunquam eo bello una acie tantum hoſtium interfectum eſt. redditaq́; æqua cannenſi clades uel ducis, uel exercitus interitu uidebatur. Quinquaginta ſex millia hoſtium occiſa: capta quinq; millia & quadringenti. Præda magna alia tum omnis generis, tum auri etiam, argentiq;. ciuium etiam romanorum, qui capiti apud hoſtes erant: ſupra quatuor millia capitum recepta. id ſolatij fuit pro amiſſis eo prælio mili-

tibus. nam haudquaquam incruenta uictoria fuit. octo fermè millia Romanorum, ſociorumq́; occiſa. Adeoq́; etiam uictores ſanguinis, cædisq́; cœperat ſacietas: ut poſtero die, cum eſſet nuntiatum Liuio conſuli: Gallos Ciſalpinos, Liguresq́;, qui aut prælio nõ affuiſſent: aut inter cædem effugiſſent: uno agmine abire ſine certo duce, ſine ſignis, ſine ordine ullo, aut imperio: poſſe, ſi una equitum ala mittatur: omnes deleri: ſuperſint, inquit, aliqui nuntij & hoſtium cladis, & noſtræ uirtutis. Nero ea nocte, quæ ſecuta eſt pugnam: citatiore, quàm inde uenerat, agmine die ſexta ad ſtatiua ſua, atq; ad hoſtem peruenit. Iter eius frequentia minore, quia nemo præceſſerat nuntius: lætitia uero tanta, uix ut compotes mentium præ gaudio eſſent: celebratum eſt. Nam Romæ neuter animi habitus ſatis dici, enarrariq́; poteſt: nec quo incerta expectatione euentus ciuitas fuerat: nec quo uictoriæ famam acceperit. Nunquam per omnes dies, ex quo Claudium conſulem profectum fama attulit: ab orto ſole ad occidentem, aut ſenator q̄ſquam à curia, atq; ab magiſtratibus abſceſſit: aut populus è foro. Matronæ, quia nihil in ipſis opis erat: in preces, obteſtationesq́; uerſæ, per omnia delubra uagæ ſupplicijs, uotisq́; fatigare deos. Tam ſolicitæ ac ſuſpenſæ ciuitati fama incerta primo accidit: duos narnienſes equites in caſtra, quæ in faucibus Vmbriæ oppoſita erant: ueniſſe ex prælio nuntiantes: cæſos hoſtes. & primo magis auribus, quàm animis id acceptum erat: ut maius, lætiusq́;: quàm quod mente capere, aut ſatis credere poſſent: & ipſa celeritas fidẽ

impediebat: quod biduo ante pugnatum dicebatur·literæ deinde ab L·Manlio Acidino miſſæ ex caſtris afferuntur de narnienſium equitum aduentu. Eæ literæ per forum ad tribunal perlatæ ſenatum curia excauerunt: tantoq; certamine ac tumultu populi ad fores curiæ concurſum eſt: ut adire nuntius non poſſet: traheretur'q; à percunctantibus, uociferantibus'q;: ut in roſtris, prius quàm in ſenatu literæ recitarentur·tandem cum ſummoti, & coerciti à magiſtratibus fuerunt: diſpenſari'q; lætitia inter impotentes eius animos potuit: in ſenatu primum, deinde in concione literæ recitatæ ſunt: & pro cuiusq; ingenio, alijs iam certum gaudium, alijs nulla ante futura fides erat: quàm legatos conſulum, uel literas audiſſent·Ipſos deinde appropinquare legatos allatum eſt·Tunc enimuero omnis ætas currere obuij: primus quiſque oculis, auribus'q; haurire tantum gaudium cupientes·Ad Miluium uſq; pontem continens agmen peruenit. Legati erant L·Veturius Philo, P·Licinius Varus, Q. Cæcilius Metellus·Circunfuſi omnis generis hominum frequentia in forum peruenerunt: cum alij ipſos alij comites eorum, quæ acta eſſent, percunctarentur: et ut quisq; audierat: exercitum hoſtium, imperatorem'q; occiſum: legiones romanas incolumes, ſaluos conſules eſſe: extemplo alijs porrò impertiebant gaudium ſuum. Cum ægre in curiam peruentum eſſet: multo ægrius ſummota turba, ne patribus miſceretur: literæ in ſenatu recitatæ ſunt. inde introducti in concionem legati·L·Veturius literis recitatis ipſe planius omnia: quæ acta erant: expoſuit, cum ingenti aſſenſu, poſtre

mo etiam clamore uniuerſæ concionis: cum uix gaudium animus caperent. Diſcurſum inde ab alijs circa templa deûm: ut grates agerent: ab alijs domos: ut coniugibus, liberiſq; tam lætum nuntium impertirent. Senatus, quod M. Liuius, & C. Claudius conſules incolumi exercitu, ducem hoſtium, legioneſq; occidiſſent: ſupplicationem in triduum decreuit. Eã ſupplicationem C. Hoſtilius prætor pro concione edixit. celebrata à uiris, fœminiſq; eſt. Omnia templa per totum triduum æqualem turbam habuere: cum matronæ ampliſſima ueſte cum liberis, perinde, ac ſi debellatum foret: omni ſolutæ metu deis immortalibus grates agerent. Statum quoq; ciuitatis ea uictoria mouit: ut iam inde haud ſecus, quàm in pace, res inter ſe contrahere, uendendo, emendo, mutuum dando, argentum creditum ſoluendo, auderent. C. Claudius conſul cum in caſtra rediſſet: caput Aſdrubalis, quod ſeruatum cum cura attulerat: proijci ante hoſtium ſtationes: captiuoſq; Afros uinctos, ut erant, oſtendi: duos etiam ex ijs ſolutos ire ad Annibalem: & expromere quæ acta eſſent, iuſſit. Annibal tanto ſimul publico, familiariq; ictus luctu, agnoſcere ſe fortunam Carthaginis fertur dixiſſe. caſtriſq; inde motis, ut omnia auxilia, quæ diffuſa latius tueri non poterat: in extremum Italiæ angulum, Brutios, contraheret: & Metapontinos, ciuitatem uniuerſam, excitos ſedibus ſuis, & Lucanorum qui ſuæ ditionis erant: in Brutiũ agrum traduxit.

DECADIS TERTIAE LIBER OCTAVVS.

VM TRANSITV ASDRVbalis quantum in Italia declinauerat belli: tantum leuatæ Hiſpaniæ uiderentur: renatum ibi ſubito par priori bellum eſt. Et Hiſpanias ea tempeſtate ſic habebant Romani, Pœniq;. Aſdrubal Giſgonis filius ad Oceanum penitus, Gadeisq; concesſerat. Noſtri maris ora, omnisq; ferme Hiſpania, quà in orientem uergit: Scipionis, ac romanæ ditionis erat. Nouus imperator Hanno in locum Barchini Aſdrubalis cum nouo exercitu ex Africa tranſgreſſus, Magoniq; iunctus, cum in Celtiberia, quæ media inter duo maria eſt: breui magnum hominum numerum armaſſet: Scipio aduerſus eum M. Syllanum cum decem millibus peditum, equitibus quingentis miſit. Syllanus quantis maximis potuit itineribus, (impediebãt autem & aſperitates uiarum, & anguſtiæ ſaltibus crebris, ut pleraq; Hiſpaniæ ſunt: incluſæ) tamen nõ ſolum nuntios, ſed etiam famam aduentus ſui prægreſſus, ducibus indidem ex Celtiberia transfugis ad hoſtem peruenit. Eiſdem authoribus compertum eſt, cum decem circiter millia ab hoſte abeſſent: bina caſtra circa uiam, qua irent: eſſe: læua Celtiberos, nouum exercitum ſupra nouem millia hominum, dextra punica tenere caſtra. Hæc ſtationibus, uigilijs, omni iuſta militari cuſtodia tuta & firma eſſe: illa al-

tera ſoluta neglectaq́;, ut barbarorum, & tyronum, & minus timentium: quod in ſua terra eſſent. Ea prius aggredienda eſſe ratus Syllanus, ſigna quàm maxime ad læuam iubebat ferri: ne cunde ab ſtationibus punicis conſpiceretur. ipſe præmiſſis ſpeculatoribus, citato agmine ad hoſtem pergit. Tria millia fermè aberat: cum hauddum quiſquam hoſtium ſenſerat. confragoſa loca, & obſita uirgultis tenebant colles. ibi in caua ualle, atq; ob id occulta, conſydere militem, & cibum capere iubet. interim ſpeculatores, trãs fugarum dicta affirmantes, uenerunt. Tum ſarcinis in medium coniectis, arma Romani capiunt: acieq́; iuſta in pugnam uadunt. Mille paſſuum aberant: cum ab hoſte conſpecti ſunt. trepidariq́; repente cœptum. Mago ex caſtris citato equo ad primum clamorem, & tumultum aduehitur. Erant in celtibero exercitu IIII millia ſcutata, & CC equites. hanc iuſtam legionem, & id fermè, quod roboris erat: in prima acie locat: leuem armaturam in ſubſidijs poſuit. Cum ita inſtructos educeret è caſtris: uixdum in egreſſos uallo Romani pila coniecerunt. Subſidunt Hiſpani aduerſus emiſſa tela ab hoſte. inde ad emittenda ipſi conſurgunt. quæ cum Romani conferti, ut ſolent, denſatis excepiſſent ſcutis: tum pes cum pede collatus: & gladijs res geri cœpta eſt. Cæterum aſperitas locorum Celtiberis, quibus in prælio concurſare mos eſt: uelocitatem inutilem faciebat: & haud iniqua eadem erat Romanis ſtabili pugnæ aſſuetis: niſi quod anguſtiæ, & internata uirgulta ordines dirimebant: et ſinguli, biniq; uelut cũ paribus conſerere pugnam cogebantur. quod

ad fugam impedimento hoſtibus erat: id ad cædem eos, uelut uinctos præbebat. Et iam fermè omnibus ſcutatis Celtiberorum interfectis, leuis armatura, & Carthaginenſes, q ex alteris caſtris ſubſidio uenerant: perculſi cædebantur. Duo haud amplius millia peditum, & equitatus omnis, uix inito prælio, cum Magone effugerunt. Hanno alter imperator cum eis, qui poſtremi iam profligato prælio aduenerant: unius capitur. Magonem fugientem equitatus fermè omnis, & quod ueterum peditum erat: ſecuti, decimo die in Gaditanã prouinciam ad Aſdrubalem peruenerunt. Celtiberi, nouus miles, in proximas dilapſi ſyluas, inde domos diffugerunt. Peropportuna uictoria nequaquam tantum iam conflatum bellum, quanta futuri materia belli, ſi licuiſſet iis Celtiberorum gente excita, & alios ad arma ſolicitare populos: oppreſſa erat. Itaq; collaudato benigne Syllano. Scipio ſpē debellandi, ſi nihil etiam ipſe cunctando moratus eſſet: nactus, ad id, quod reliquum belli erat: in ultimam Hiſpaniam aduerſus Aſdrubalem pergit. Pœnus cum caſtra tum forte ad ſociorum animos in Betica continendos in fide haberet: ſignis repente ſublatis, fugæ magis, q̃ itineris modo penitus ad Oceanum, & Gades ducit. Ceterũ quoad continuiſſet exercitum: propoſitum bello ſe fore ratus, anteq̃ freto Gades traijceret: exercitum omnem paſſim in ciuitates diuiſit: ut & muris ſeipſi, & armis muros tutarentur. Scipio ubi animaduertit: diſſipatum paſſim bellum: & circunferre ad ſingulas urbes arma, diutini magis, quàm magni eſſe operis: retro uertit iter. ne hoſtibus tamen eam relinqueret

regionem: L. Scipionem fratrem cum decem millibus peditum, & mille equitum ad oppugnandam opulentiſſimam in iis locis urbem, quam Oringin barbari appellabant: mittit. In Meleſſum finibus eſt ſita, hiſpanæ gentis. ager frugifer. argentum etiam incolæ fodiunt. Ea arx fuerat Aſdrubali ad excurſiones circa mediterraneos populos faciendas. Scipio caſtris propè urbem poſitis, prius quàm circumuallaret urbem: miſit ad portas: qui ex propinquo alloquio animos tentarent: ſuaderentq;: ut amicitiam potius, quàm uim experirentur Romanorum. Vbi nihil pacati reſpondebatur: foſſa, duplicíq; uallo circũdata urbe, in treis parteis exercitum diuiſit: ut una ſemper pars, quietis interim duabus, oppugnaret. Prima pars cum adorta oppugnare eſt: atrox ſanè, et anceps prælium fuit. nõ ſubire, non ſcalas ferre ad muros præ incidentibus telis facile erat. & iam qui erexerant ad murum ſcalas: alij furcis ad idipſum factis detrudebantur: in alios lupi ſuperne ferrei iniecti: ut in periculo eſſent: ne ſuſpenſi in murum extraherentur. Quod ubi animaduertit Scipio: nimia paucitate ſuorum exæquatum certamen eſſe: & iam eo ſuperare hoſtem: quod ex muro pugnaret: duabus ſimul partibus, prima recepta, urbem eſt aggreſſus. Quæ res tantum pauoris iniecit feſſis iam cum primis pugnando: ut & oppidani mœnia repentina fuga deſererent: & punicum præſidiũ metu, ne prodita urbs eſſet: relictis ſtationibus in unum ſe colligeret. Timor inde oppidanos inceſſit: ne, ſi hoſtis urbem intraſſet: ſine diſcrimine, Pœnus, an Hiſpanus eſſet: obuij paſſim cæderentur. itaq; pa-

tefacta repente porta, frequentes ex oppido ſeſe eiecerunt: ſcuta præ ſe tenentes: ne tela procul coniycerentur: dextras nudas oſtentantes: ut gladios abieciſſe appareret. Id utrum parum ex interuallo ſit conſpectum: an dolus aliquis ſuſpectus fuerit: incompertũ eſt. Impetus hoſtilis in transfugas factus: nec ſecus, q̃ aduerſa acies cæſi: eademq́; porta ſigna infeſta urbi illata. & alijs partibus ſecuribus, dolabrisq́; cædebantur, & refringebantur portæ. & ut quisq; intrauerat eques: ad forum occupandum (ita enim præceptum erat) citato equo pergebat. additum erat & triariorum equiti præſidium. legionarij cæteras parteis peruadunt. direptione, & cæde obuiorum, niſi qui armis ſe tuebantur: abſtinuerunt. Carthaginenſes omnes in cuſtodiam dati ſunt: oppidanorũ quoq; CCC fermè: qui clauſerant portas. cæteris traditum oppidum: ſuæ redditæ res. Cecidere in urbis eius oppugnatione hoſtium duo millia fermè: Romanorum haud amplius LXXXX. Læta & ipſis, qui rem geſſere: urbis eius expugnatio fuit: & imperatori, cæteroq́; exercitui ſpecioſum aduentum ſuum, ingentem turbam captiuorum præ ſe agentes, fecerunt. Scipio collaudato fratre, cum quanto poterat uerborum honore Carthagini ab ſe captæ captam ab eo Oringin æquaſſet: quia & hyems inſtabat: ut nec tentare Gades, nec diſiectum paſſim per prouinciam exercitum Aſdrubalis conſectari poſſet: in citeriorem Hiſpaniam omnes ſuas copias reduxit: dimiſſisq́; in hyberna legionibus, L. Scipione fratre Romam miſſo, & Hannone hoſtium imperatore, cæterisq́; nobi

libus captiuis, ipſe Tarraconem conceſſit. Eodem anno claſſis romana cum M. Valerio Leuino proconſule ex Sicilia in Africam trãſmiſſa, in uticenſi, carthaginenſiq; agro late populationes fecit, extremis finibus Carthaginenſiũ. circa ipſa mœnia Vticæ prædæ actæ ſunt. Repetentibus Siciliam claſſis punica (LXX erant longæ naues) occurrit: decemq; & ſeptem naues ex ijs captæ ſunt: quatuor in alto merſæ: cætera fuſa, ac fugata claſſis. Terra mariq; uictor Romanus cum magna omnis generis præda Lilybæum repetit. Tuto inde mari pulſis hoſtium nauibus, magni commeatus frumenti Romam ſubuecti. Principio æſtatis eius, qua hæc ſunt geſta: P. Sulpitius proconſul, & Attalus Rex cum Aeginæ (ſicut ante dictum eſt) hybernaſſent: Lemnum inde claſſe iuncta romanæ V & XX quinqueremes, regiæ V & XX, tranſmiſerunt. Et Philippus, ut, ſeu terra, ſeu mari obuiam eundum hoſti foret: paratus ad omnes conatus eſſet: ipſe Demetriadem ad mare deſcendit. Lariſſam diem ad conueniendum exercitui edixit. Vndiq; ab ſocijs legationes Demetriadem ad famam Regis conuenerunt. Suſtulerant enim animos Aetoli, cum ob romanam ſocietatem: tum poſt Attali aduentum: finitimosq; depopulabantur. nec Acarnanes ſolum, Bœotijq;, & qui Eubœam incolunt: in magno metu erant: ſed Achæi quoq;: quos ſuper ætolicum bellum Machanidas etiã lacedæmonius tyrannus haud procul Arguorum fine poſitis caſtris terebat. Hi omnes ſuis quiſque urbibus quæ pericula terra mariq; portendebantur, memorantes, auxilia Regem orabant. Ne ex regno qui

dem ipſius tranquillæ nuntiabantur res. Et Scerdiletum, Pleuratumq́; motos eſſe: & Thracum maxime Mædos, ſi quod longinquum bellum Regem occupaſſet: proxima Macedoniæ incurſuros. Bœotij quidem, & interiores Græciæ populi, Thermopylarum ſaltus, ubi anguſtæ fauces coarctant iter: foſſa, ualloq́; intercludi ab Aetolis nuntiabant: ne tranſitum ad ſociorum urbes tuendas Philippo darent. Vel ſegnem ducem tot excitare tumultus circumfuſi poterant. Legationes dimittit: pollicitus, prout tempus, ac res ſe daret: omnibus laturum ſe auxilium. in præſentia quæ maxime urgebant res, pararent. Tum præſidium urbi * mittit: unde allatum erat: Attalum ab Lemno claſſe tranſmiſſa, omnem circa urbem agrum depopulatū. Polyphantem cum modica manu in Bœotiam, Menippum item quendam ex regijs ducibus cum mille peltatis (pelta cetræ haud diſſimilis eſt) Chalcidem mittit. additi quingenti Aenianum: ut omnes inſulæ partes tueri poſſent. ipſe Scotuſam eſt profectus: eodemq́; ab Lariſſa Macedonum copias traduci iuſſit. Eò nuntiatum eſt: conciliū Aetolis Heracleam indictum: Regemq́; Attalum ad conſultandum de ſumma belli uenturum. Hunc conuentum ut turbaret ſubito aduentu: magnis itineribus Heracleam duxit: & concilio quidem dimiſſo iam uenit. ſegetibus tamen, quæ iam propè maturitatem erant: maxime in ſinu æniano euaſtatis, Scotuſam copias reduxit. ibi exercitu omni relicto, cum cohorte regia Demetriadem ſeſe recepit. Inde ut ad omnes hoſtium motus poſſet occurrere: etiam in Phocidem, atq́; Eubœam, & Pepa-

rethum mittit: qui loca alta eligerent: unde editi ignes apparerent. ipſe in Ciſſeo (mons eſt in altitudinem ingentem cacuminis editi) ſpeculam poſuit: ut ignibus procul ſublatis ſignum, ubi quid molirentur hoſtes: momento temporis acciperet. Romanus imperator, & Attalus Rex à Peparetho Nicæam traiecerunt. inde claſſem in Eubœam ad urbem Oreum tranſmittunt: quæ ab demetriaco ſinu Chalcidem, & Euripum petenti ad læuam prima urbium Eubœæ poſita eſt. Ita inter Attalum, ac Sulpitium conuenit: ut Romani à mari, regij à terra oppugnarent. Quatriduo poſtquam appulſa claſſis eſt: urbem aggreſſi ſunt. id tempus occultis cum Platore, qui à Philippo præpoſitus urbi erat: colloquijs abſumptum eſt. Duas arces urbs habet: unam imminentem mari: altera urbis medio eſt: cuniculo inde uia ad mare ducit: quã à mari turris quinque tabulatorum, egregium propugnaculũ, claudebat. Ibi primo atrociſſimum contractum eſt certamen: & turre inſtructa omni genere telorum: & tormentis, machinisq; ad oppugnandam eam ex nauibus expoſitis. Cum omnium animos, oculosq; id certamen auertiſſet: porta maritimæ arcis Plator Romanos accepit: momentoq; arx occupata eſt. Oppidani pulſi inde in mediam urbem ad alteram tendere arcem. Et ibi poſiti erant: qui fores portæ obijcerent. ita excluſi in medio cæduntur: capiunturq;. Macedonum præſidium conglobatum ſub arcis muro ſtetit: nec fuga effuſe petita: nec pertinaciter prælio iterato. Eos Plator uenia à Sulpitio impetrata in naues impoſitos ad demetriacum Phthiotidis expoſuit: ipſe

ad Attalum

ad Attalum ſeſe recepit. Sulpitius tam faeli ad Oreum ſucceſſu elatus, Chaladem inde protinus uictrici claſſe petit. ubi haudquaquam ad ſpem euentus reſpondit. Ex patenti utrinque coactum in anguſtias mare ſpeciem intuenti primo gemini portus in ora duo uerſi præbuit. ſed haud facile alia infeſtior claſſi ſtatio eſt. nam & uenti ab utriusque terræ præaltis montibus ſubiti, ac procelloſi deijaunt: & fretum ipſum Euripi non ſepties die, ſicut fama fert: temporibus ſtatis reciprocat: ſed temere in modum uenti nunc huc, nunc illuc uerſo mari, uelut monte præcipiti deuolutus torrens, rapitur. ita nec nocte, nec die quies nauibus datur. Cum claſſem tam infeſta ſtatio accepit: tum et oppidum alia parte clauſum mari, alia à terra egregie munitum, præſidioq; ualido firmatum, & præcipue fide præfectorum principumq;, quæ fluxa & uana apud Oreum fuerant: ſtabile atq; inexpugnabile fuit. Id prudenter, ut in temere ſuſcepta re, Romanus fecit: quod circunſpectis difficultatibus, ne fruſtra tempus tereret: celeriter abſtitit incœpto: claſſemq; inde ad Cynum Locridis (emporium id eſt urbis opuntiorum mille paſſuum à mari ſitæ) traiecit. Philippum & ignes ab Oreo editi mouerant, ſed ſerius Platoris fraude è ſpecula elati: & impari tum maritimis uiribus haud facilis erat in inſulā claſſi acceſſus. Ita re per cunctationem omiſſa, ad Chaladis auxilium, ubi ſignum accepit: impigre eſt motus. nam & ipſa Chalcis, quanquam eiuſdem inſulæ urbs eſt: tamen adeo arcto interſcinditur freto: ut ponte continenti iungatur: terraq; aditum faciliorem,

q̃ mari habeat. igitur Philippus deiecto præſidio, fuſiſq; Aetolis, qui ſaltum Thermopylarum inſidebant: cum ab Demetriade Scotuſam, inde tertia uigilia profectus trepidos hoſtes Heracleam compuliſſet: ipſe uno die Phocidis Elatiam millia amplius LX contendit. Eodem fermè die ab Attalo Rege Opuntiorum urbs capta diripiebatur. conceſſerat eam prædam Regi Sulpitius: quia Oreum paucos ante dies ab Romano milite, expertibus regijs, direptum fuerat: cum romana claſſis eò ſe recepiſſet. Attalus igitur ignarus aduentus Philippi pecunijs à principibus exigendis terebat tempus. adeòq; improuiſa res fuit: ut, niſi Cretenſium quidam forte pabulatum ab urbe longius progreſſi agmen hoſtium procul conſpexiſſent: opprimi potuerit. Attalus inermis, atq; incompoſitus, curſu effuſus mare ac naues petit. & molientibus ab terra naues Philippus ſuperuenit: tumultumq́; etiam ex terra nauticis præbuit. inde Opuntem redijt, deos, hominesq́; accuſans: quod tantæ rei fortunam ex oculis propè raptam amiſiſſet. Opuntij quoq; ab eadem ira increpiti: quod cum trahere obſidionem in aduentum ſuum potuiſſent: uiſo ſtatim hoſte propè in uoluntariam deditionem conceſſiſſent. Compoſitis circa Opuntem rebus, Toronem eſt profectus. Et Attalus primo Oreum ſe recepit. inde cum fama accidiſſet: Pruſiam Bithyniæ Regem in fines regni ſui tranſgreſſum: omiſſis Romanis, atq; ætolico bello, in Aſiam traiecit. Et Sulpitius Aeginam claſſem recepit: unde initio ueris profectus erat. Haud maiore certamine, quàm Opuntem Attalus ceperat: Philippus To

ronem cœpit·Incolebant eam urbem profugi ab Thebis Phthiotica·urbe ſua capta a Philippo, cum in fidē Aeto lorum pfugiſſent: ſedem eis Aetoli eā dederant urbis uaſtatæ, ac deſertæ priore eiuſdem Philippi bello. Tum ab Torone, ſicut paulo ante dictum eſt, recepta profectus, Tritonon, & Drymas, Doridis parua atq; ignobilia oppida cœpit·inde Elatiam, iuſſis ibi ſe oppe riri Ptolemæi, Rhodiorumq; legatis, uenit·ubi cum de finiendo ætolico bello ageretur: (affuerant enim legati nuper Heracleæ concilio Romanorum, Aetolorumq;) nuntius affertur: Machanidam olympiorum ſolenne ludicrum paranteis Eleos aggredi ſtatuiſſe·Præuer tendum id ratus, legatis cum benigno reſponſo dimiſ= ſis, ſe neq; cauſam eius belli fuiſſe: nec moram, ſi mo-do æqua, & honeſta conditione liceat: paci factu-rum: cum expedito agmine profectus per Bœotiam Megaram, atq; inde Corinthum deſcendit·unde com-meatibus ſumptis, Phliunta, Pheneumq; petit· & iam cum Eream ueniſſet: audit: Machanidam fa-ma aduentus ſui territum refugiſſe Lacedæmonem. Aegiumq; ſe ad concilium Achæorum recepit: ſimul claſſem punicam, ut mari quoque aliquid poſſet, accitam, ibi ratus ſe inuenturum. Paucis ante die-bus inde Phocæas traiecerant Pœni· inde por-tus Acarnanum petierant: cum ab Oreo profectum Attalum, Romanosq; audiſſent: ueriti: ne in ſe ire-tur: & intra Rhium (fauces eæ ſunt corinthia-ci ſinus) opprimerentur· Philippus mœrebat qui-dem: & angebatur: cum ad omnia ipſe raptim iſſet: nulli tamen ſe rei in tempore occurriſſe: & rapien-

tem omnia ex oculis eluſiſſe celeritatem ſuam fortunam. In concilio autem diſſimulans ægritudinem, elato animo diſſeruit, teſtatus deos, hominésq; : ſe nulli loco, nec tempori defuiſſe: quin ubi hoſtium arma concrepuiſſent: eò quanta maxima poſſet celeritate, tenderet. ſed uix rationem inire poſſe: utrum ab ſe audacius, an fugacius ab hoſtibus geratur bellum. ſic ab Opunte Attalum, ſic Sulpitium à Chalcide, ſic his ipſis diebus Machanidam è manibus ſuis elapſum. Sed non ſemper felicem eſſe fugam: nec pro difficili id bellum habendum: in quo, ſi modo congreſſus cum hoſtibus ſis: uiceris. quod primum eſſet: confeſſionem ſe hoſtium habere: nequaquam pares eſſe eos ſibi. breui & uictoriam haud dubiam habiturum: nec meliore euētu eos ſecum, quàm ſpe pugnaturos. Læti Regem ſocij audierunt. Reddidit inde Achæis Eream, et Triphyliam. Alipheram autem Megalopolitis, quod ſuorū fuiſſe finium ſatis probabant: reſtituit. inde nauibus acceptis ab Achæis (erant autem tres quadriremes, & biremes totidem) Anticyram traiecit. inde quinqueremibus ſeptem, & lembis uiginti amplius, quos, ut adiungeret Carthaginenſium claſſi: miſerat in Corinthium ſinum: profectus ad Erythras Aetolorum, quæ propè Eupalium ſunt: deſcenſionem fecit. Haud fefellit Aetolos. nam hominum quod aut in agris, aut in propinquis caſtellis Potidaniæ, atq; Apolloniæ fuit: in ſyluas, montésq; refugit. Pecora, quæ inter feſtinationem abigi nequerant: ſunt direpta: & in naues compulſa. Cum his, cæteráq; præda Nicia prætore Achæorum Aegium miſſo, cum Corinthum petiſſet:

pedeſtres inde copias per Bœotiam terra duci iuſſit. ipſe ab Oenotrijs præter terram Atticam ſuper ſinum nauigans inter medias propè hoſtium claſſes Chalcidem peruenit. inde collaudata fide, ac uirtute, quod neq; timor, neq; ſpes flexiſſet eorum animos: hortatusq; in poſterum, ut eadem conſtantia permanerent in ſocietate: ſi ſuam, quàm Oreanorum, atq; Opuntiorũ fortunam mallent: ab Chalcide Oreum nauigat. principumq; ijs, qui fugere capta urbe, quàm ſe Romanis tradere maluerant: ſumma rerum, & cuſtodia urbis permiſſa, ipſe Demetriadem ab Eubœa, unde primum ad opem ferendam ſocijs profectus erat: traiecit. Caſandreæ deinde centum nauium longarum carinis poſitis, contractaq; ad effectum eius operis multitudine fabrorum naualium, quia res in Græcia tranquillas & profectio Attali fecerat: & in tempore laborantibus ſocijs latum ab ſe auxilium: retro in regnum conceſſit: ut Dardanis bellum inferret. Extremo æſtatis eius, qua hæc in Græcia geſta ſunt: cum Q. Fabius Maximus prætor legatus ab M. Liuio conſule Romam ad ſenatum miſſus nuntiaſſet: conſulem ſatis præſidij Galliæ prouinciæ credere L. Portium cum ſuis legionibus eſſe: decedere ſe inde, ac deduci exercitum conſularem poſſe: patres non M. Liuium tantum redire ad urbem, ſed collegam quoq; eius C. Claudium iuſſerunt. Id modo in decreto interfuit: quod M. Liuij exercitum reduci, Neronis legiones Annibali oppoſitas manere in prouincia iuſſerunt. Inter conſules ita per literas conuenit: ut quemadmodum uno animo rempublicam geſſiſſent: ita, quanquam ex diuerſis regioni-

bus conuenirent: uno quoq; tempore ad urbem acce-derent. Præneſte qui prior ueniſſet: collegam ibi oppe riri iuſſus. Forte ita euenit: ut eodem die ambo Præ-neſte uenirent. inde præmiſſo edicto, ut triduo poſt fre quens ſenatus ad ædem Bellonæ adeſſet: omni multi-tudine obuiam effuſa ad urbē acceſſere. Nó ſalutabant modo uniuerſi circunfuſi: ſed contingere pro ſe quiſq; uictrices dextras conſulū cupientes, alij gratulabātur: alij gratias agebant: quod eorū opera incolumis Reſp. eſſet. In ſenatu cum more oīum imperatorū expoſitis rebus ab ſe geſtis poſtulaſſent: ut pro Rep. fortiter fe-liciterq; adminiſtrata, & dijs immortalibus habere-tur honos: & ipſis triumphantibus urbem inire lice ret: ſe uero ea, quæ poſtularent: decernere patres me rito deorum primum, dein ſecundum deos conſulum, reſponderunt: & ſupplicatione amborum nomine, & triumpho utriq; decreto. Inter ipſos, ne, cum bellum communi animo geſſiſſent: triumphum ſepararent: ita conuenit: ut quoniam & in prouincia M. Liuij res geſta eſſet: & eo die, quo pugnatum foret: eius forte auſpicium fuiſſet: & exercitus liuianus dedu-ctus Romam ueniſſet: Neronis de prouincia de-duci non potuiſſet: M. Liuium quadrigis urbem ineuntem milites ſequerentur: C. Claudius equo ſine militibus inueheretur. Ita conſociatus trium-phus, cum utrique, tum magis ei, qui quantum meri-to anteibat: tantum honore collegæ ceſſerat: gloriam auxit. Illum equitem aiebant ſex dierum ſpatio tranſcurriſſe longitudinem Italiæ: & eo die cum Aſ-drubale in Gallia ſignis collatis pugnaſſe: quo eum

caſtra aduerſus ſeſe in Apulia poſita habere Annibal crediſſet. ita unum conſulem pro utraq; parte Italiæ aduerſus duos duces, duos imperatores, hinc conſilium ſuum, hinc corpus oppoſuiſſe. nomen Neronis ſatis fuiſſe ad continendum caſtris Annibalem. Aſdrubalem uero qua alia re, quàm aduentu eius obrutum, atque extinctum eſſe? Itaque iret alter conſul ſublimis curru multiiugis, ſi uellet, equis: unius equo per urbem uerum triumphum uehi: Neroni'q;, etiam ſi pedes incedat: uel parto eo bello, uel ſpreto triumpho, gloriam memorabilem fore. Hi ſermones ſpectantium Neronem uſque in capitolium proſecuti ſunt.

Pecuniam in ærarium tulerunt ſeſtertiûm tricies octuaginta millia æris. militibus M. Liuius quinquagenos ſenos aſſes diuiſit. tantundem C. Claudius abſentibus militibus ſuis eſt pollicitus: cum ad exercitum rediſſet. Notatum: eo die plura carmina militaribus iocis in C. Claudium, quàm in conſulem ſuum iactata: equites L. Veturium, & Q. Cæcilium legatos magnis tuliſſe laudibus: hortatos'q; eſſe plebem: ut eos conſules in proximum annum crearent: adieciſſe equitum prærogatiuæ authoritatem conſules: poſtero die in concione, quàm forti fideli'q; duorum præcipue legatorum opera uſi eſſent, commemorantes. Cum comitiorum tempus appeteret: & per dictatorem comitia haberi placuiſſet: C. Claudius conſul M. Liuium collegam dictatorem dixit: Liuius Q. Cæcilium magiſtrum equitum. A M. Liuio dictatore creati conſules L. Veturius, Q. Cæcilius: is ipſe: qui tum erat magiſter equitum. Inde

prætorum comitia habita. Creati C. Seruilius, M. Cæcilius Metellus, T. Claudius Aſellus, Q. Mãlius Thurinus: qui tum ædilis plebis erat. Comitijs perfectis, dictator magiſtratu abdicato, dimiſſoq; exercitu, in Hetruriam prouinciam ex S. C. eſt profectus ad quæſtiones habendas: qui Hetruſcorum, Vmbrorum'ue populi defectionis ab Romanis ad Aſdrubalem ſub aduentu eius conſilia agitaſſent: quiq; eum auxilijs, aut commeatu, aut ope aliqua iuuiſſent. Hæc eo anno domi, militiæq; geſta. Et ludi Romani ter toti inſtaurati ab ædilibus curulibus Cn. Seruilio Cepione, Ser. Cornelio Lentulo. Item ludi Plebeij ſemel toti inſtaurati ab ædilibus plebis M. Pomponio Mathone, & Q. Manlio Thurino. Tertiodecimo anno punici belli, L. Veturio Philone, & Q. Cæcilio Metello conſulibus, ambobus, ut cum Annibale bellum gererent: prouincia decreta. Prætores exinde ſortiti ſunt: M. Cæcilius Metellus urbanam: Q. Manlius peregrinam: C. Seruilius Siciliam: T. Claudius Sardiniam. Exercitus ita diuiſi. conſulum alteri, quem C. Claudius prioris anni conſul: alteri, quem Q. Claudius proprætor (eæ binæ legiones erant) habuiſſet exercitum. In Hetruria duas uolonum legiones à Terentio proconſule M. Liuius proconſul, cui prorogatum in annum imperium erat: acciperet. Et Q. Manlio, ut collegæ iuriſdictione tradita, Galliam cum exercitu, cui L. Portius proprætor præfuerat: obtineret: decretum eſt: iuſſusq; populari agros Gallorum: qui ad Pœnos ſub aduentu Aſdrubalis defeciſſent. C. Seruilio cum cannenſibus duabus legionibus, ſicut P.

Manlius tenuerat: Sicilia tuenda data. Ex Sardinia uetus exercitus, cui A. Hoſtilius præfuerat: deportatus. nouam legionem, quam T. Claudius traijceret ſecum: conſules conſcripſerunt. Q. Claudio, ut Tarentum, C. Hoſtilio Tubulo, uti Capuam prouinciam haberet: prorogatum in annum imperium eſt. M. Valerius proconſul, qui tuendæ circa Siciliam maritimæ oræ præfuerat: XXX nauibus C. Seruilio traditis, cum cætera omni claſſe redire ad urbem iuſſus. In ciuitate tanto diſcrimine belli ſollicita, cum omnium ſecundorum, aduerſorumq́; cauſas in deos uerterent: multa prodigia nuntiabantur. Tarracinæ Iouis ædem, Satrici Matris Matutæ de cœlo tactam. Satricanos haud minus terrebant in ædem Iouis foribus ipſis duo prolapſi angues. Ab Antio nuntiatum eſt: cruentas ſpicas metentibus uiſas eſſe. Cære porcus biceps, & agnus mas, idemq́; fœmina natus erat. Et Albæ duos ſoles uiſos ferebant: & nocte Fregellis lucem obortam. Et bos in agro romano locutus: & ara Neptuni multo manaſſe ſudore in circo Flaminio dicebatur. & ædes Cereris, Salutis, Quirini de cœlo tactæ. Prodigia conſules hoſtijs maioribus procurare iuſſi: & ſupplicationem unum diem habere. Ea ex ſenatus conſulto facta. Plus omnibus aut nuntiatis peregre, aut uiſis domi prodigijs, terruit animos hominum ignis in æde Veſtæ extinctus. ob quam cauſam cæſa flagro eſt ueſtalis uirgo, cuius cuſtodia eius noctis fuerat: iuſſu P. Licinij pontificis. Id quanquam nihil portendentibus deis, cæterum negligentia humana acciderat: tamen & ho-

ſtijs maioribus procurari: & ſupplicationem ad Veſtæ aram haberi placuit. Prius quàm proficiſcerentur conſules ad bellum: moniti ab ſenatu ſunt: ut in agros reducendæ plebis curam haberent. deûm benignitate ſummotum bellum ab urbe Roma, & Latio eſſe. poſſe ſine metu in agris habitari. minime conuenire: Siciliæ, quàm Italiæ, colendæ maiorem curam eſſe. Sed res haudquaquam erat populo facilis: & liberis cultoribus bello abſumptis: & inopia ſeruitiorum: & pecore direpto: uillis'q; dirutis, aut incenſis. Magna tamen pars authoritate conſulum compulſa in agros remigrauit. Mouerant autem huiuſce rei mentionem Placentinorum & Cremonenſium legati, querentes: agrum ſuum ab accolis Gallis incurſari, ac uaſtari: magnam'q; partem colonorum ſuorum dilapſam eſſe: & infrequentes ſe urbes, agrum uaſtatum ac deſertum habere. Manlio prætori mandatum: ut colonias ab hoſte tueretur. Conſules ex S. C. edixerunt: ut qui ciues cremonenſes, aut placentini eſſent: ante certum diem in colonias reuerterentur. principio deinde ueris & ipſi ad bellũ profecti ſunt. Q. Cæcilius conſul exercitum ab C. Nerone, L. Veturius ab Q. Claudio proprætore accepit: nouis q; militibus, quos ipſe conſcripſerat: ſuppleuit. Et in conſentinum agrum conſules exercitum duxerunt: paſſim'q; depopulati, cum agmen iam graue præda eſſet: in ſaltu anguſto à Bruttijs, iaculatoribus'q; numidis turbati ſunt: ita ut non præda tantum, ſed armati quoque in periculo fuerint. maior tamen tumultus, quàm pugna fuit: & præmiſſa præda, incolumes legiones in

loca culta euaſere. inde in Lucanos profecti. Ea ſine certamine tota gens in ditionem populi romani redijt.

Cum Annibale nihil eo anno rei geſtum eſt. nam neq; ipſe ſe obtulit in tam recenti uulnere publico, priuatóq; : neque laceſſierunt quietum Romani. tantam ineſſe uim, etſi omnia alia circa eum ruerent: in uno illo duce cenſebant. Ac neſcio an mirabilior in aduerſis, quàm ſecundis rebus fuerit. quippe qui, cum & in hoſtium terra per annos tredecim, tam procul ab domo, uaria fortuna, bellum gereret exercitu non ſuo ciuili, ſed mixto ex colluuione omnium gentium: quibus non lex, non mos, non lingua communis, alius habitus, alia ueſtis, alia arma, alij ritus, alia ſacra, alij propè dij eſſent: ita quodam uno uinculo copulauerit eos: ut nulla nec inter ipſos, nec aduerſus ducem ſeditio extiterit: cum & pecunia ſæpe in ſtipendium, & commeatus in hoſtium agro deeſſet: quorum inopia priore punico bello multa infanda inter duces, militesq; commiſſa fuerant. Poſt Aſdrubalis uero exercitum cum duce, in q̃bus ſpes omnis repoſita uictoriæ fuerat: deletum, cedendóq; in angulum brutium cætera Italia conceſſum, cui non uideatur mirabile: nullũ motum in caſtris factũ? nam ad cætera id quoq; acceſſerat: ut ne alẽdi q̃dẽ exercitus, niſi ex brutio agro ſpes eſſet. q̃ ut oĩs coleretur: exiguus tamen tanto alendo exercitui erat: cum magnam partem iuuentutis abſtractam à cultu agrorum bellum occupauerat: & mos uitio etiam inſitus genti per latrocinia militiam exercendi. nec ab domo quicquam mittebatur: de Hiſpania retinenda ſolicitis: tanquam omnia proſpera in

Italia eſſent. In Hiſpania res quadam ex parte eandem fortunam, quadam longe diſparem habeant. eandem: quod prælio uicti Carthaginenſes duce amiſſo in ultimam Hiſpaniæ orã uſq; ad Oceanum compulſi erant. diſparem autem: quod Hiſpania non q̃ Italia modo, ſed q̃ ulla pars terrarũ bello reparando aptior erat locorum, hominum'q; ingenijs. Itaq; ergo prima Romanis inita prouinciarum, quæ quidem continentis ſint: poſtrema omnium noſtra demum ætate ductu, auſpicio'q; Auguſti Cæſaris perdomita eſt. Ibi tum Aſdrubal Giſgonis filius, maximus clariſſimus'q; eo bello ſecundum Barchinos dux, regreſſus ab Gadibus, rebellandi ſpem adiuuante Magone Amilcaris filio, delectibus per ulteriorem Hiſpaniam habitis, ad quinquaginta millia peditum, & quatuor millia & quingentos equites armauit. De equeſtribus copijs ferme inter authores conuenit. peditum LXX millia quidam adducta ad Silpiam urbem ſcribunt. Ibi ſuper campos patentes duo duces pœni ea mente, ne detrectarent certamen: conſiderunt. Scipio, cum ad eum fama tanti comparati exercitus perlata eſſet: neq; romanis legionibus tantæ ſe fore parem multitudini ratus, ut non in ſpeciem ſaltem opponerentur barbarorum auxilia: neq; in ijs tamen tantum uirium ponendum, ut mutando fidem, quæ cladis cauſa fuiſſet patri, patruo'q;: magnum momentum facerent: præmiſſo Syllano ad Colcam duodetriginta oppidis regnantem, ut equites pedites'q; ab eo, quos ſe per hyemem conſcripturum pollicitus erat: acciperet: ipſe à Tarracone profectus, protinus ab ſocijs, qui accolunt uiam: modica contrahendo

auxilia, Caſtulonem peruenit. Eò adducta ab Syllano auxilia, tria millia peditum, & equites quingenti. Inde ad Betulam urbem progreſſus cum omni exercitu ciuium, ſociorumq; peditum equitumq; V & XL millibus. Caſtra ponentes eos Mago, & Maſaniſſa cũ omni equitatu aggreſſi ſunt. turbaſſentq; munientes: ni abditi poſt tumultum, opportune ad id poſiti ab Scipione, equites improuiſo in effuſos incurriſſent. Hi promptiſſimum quenq;, & proxime uallum, atq; in ipſos munitores primum inuectum uixdũ prælio inito fuderunt. cum cæteris, qui ſub ſignis, atq; ordine agminis inceſſerant: longior, & diu ambigua pugna fuit. ſed cum ab ſtationibus primum expeditæ cohortes, deinde ex opere deducti milites, atq; arma capere iuſſi, plures & integri feſſis ſubirent: magnumq; iam agmen armatorum à caſtris in prælium rueret: terga haud dubie uertunt Pœni. Numidæq; primo turmatim abibant, nihil propter pauorem feſtinationemue confuſis ordinibus: deinde poſtquam acrius ultimis incidebat Romanus: neq; ſuſtineri impetus poterat: nihil iam ordinum memores, paſſim qua cuiq; proximum fuit, in fugam effunduntur. Et quanquam eo prælio aliquantum & Romanis aucti, & diminuti hoſtibus animi erant: tamen nunquam aliquot inſequentes dies ab excurſionibus equitum, leuisq; armaturæ ceſſatum eſt. Vbi ſatis tentatæ per hæc leuia certamina uires ſunt: prior Aſdrubal in aciem copias eduxit: deinde & Romani proceſſere. ſed utraq; acies pro uallo ſtetit inſtructa. & cum ab neutris pugna cœpta eſſet: iam die ad occaſum in-

*clinante, à Pœno prius, deinde ab Romano in caſtra
copiæ reductæ. Hoc idem per dies aliquot factum. pri
or ſemper Pœnus copias caſtris educebat: prior feſſis
ſtando ſignum receptui dabat. ab neutra parte procur
ſum: telum'ue miſſum: aut uox ulla orta. mediam
aciem hinc Romani, illinc Carthaginenſes miſti A-
fris, cornua ſocij tenebant. erant autem utrinque Hi-
ſpani pro cornibus. ante punicam aciem elephanti ca-
ſtellorum procul ſpeciem uiſu præbebant. Iam hoc in
utriſque caſtris ſermonis erat: ita ut inſtructi ſtetiſ-
ſent, pugnaturos: medias acies, Romanum Pœnumq́;,
quos inter belli cauſa eſſet: pari robore animorum ar
morumq́; concurſuras. Scipio ubi hæc obſtinate cre-
dita animaduertit: omnia de induſtria in eum diem,
quo pugnaturus erat: mutauit. Teſſeram ueſperi per
caſtra dedit: ut ante lucem uiri equiq́;, cum raptim
pranſi eſſent: armatus eques frenatos ſtratosq́; teneret
equos. Vixdum ſatis certa luce equitatum omnem
cum leui armatura in ſtationes punicas immiſit. inde
confeſtim ipſe cum graui agmine legionum procedit:
præter opinionem deſtinatam ſuorum, hoſtiumq́;, ro-
mano milite cornibus firmatis, ſocijs in mediam aciẽ
acceptis. Aſdrubal clamore equitum excitatus ut ex ta
bernaculo proſiluit: tumultumq́; ante uallum, & tre
pidationem ſuorum, & procul ſigna legionum ful-
gentia, plenosq́; hoſtium campos uidit: equitatum o-
mnem extemplo in equites emittit. ipſe cum peditum
agmine caſtris egreditur: nec ex ordine ſolito quic-
quam in acie ſtruenda mutat. Equitum iamdiu an-
ceps pugna erat: nec ipſa per ſe decerni poterat: qa*

pulſis (quod propè inuicem fiebat) in aciem peditum tutus receptus erat. ſed ubi iam haud plus quingentos paſſus acies inter ſeſe diuiſæ aberant: ſigno receptui dato Scipio, patefactiſq; ordinibus, equitatum omnem leuemq; armaturam in mediũ acceptam, diuiſamq; in partes duas in ſubſidijs poſt cornua locat. inde ubi incipiendæ iam pugnæ tempus erat: Hiſpanos (ea media acies fuit) preſſò gradu incedere iubet. ipſe è dextro cornu (ibi nanque præerat) nuntium ad Syllanum, & Martium mittit: ut cornu extenderẽt in ſiniſtram partem: quemadmodum ſe tendentem ad dexteram uidiſſent: & cum expeditis peditum, equitumq; prius pugnam conſererent cum hoſte: quàm coire inter ſe mediæ acies poſſent. Ita diductis cornibus cum ternis peditum cohortibus, terniſq; eqtum turmis, ad hoc uelitibus, citato gradu in hoſtem ducebant, ſequentibus in obliquum alijs. Sinus in medio erat: quia ſegnius Hiſpanorũ ſigna incedebant. & iam conflixerant cornua: cum, quod roboris in acie hoſtium erat: Pœni ueterani, Afriq; nondũ ad teli coniectũ ueniſſent: neq; in cornua, ut adiuuarent pugnantes: diſcurrere auderent: ne aperirent mediam aciem uenienti ex aduerſo hoſti. Cornua ancipiti prælio urgebantur. eques, leuiſq; armatura, & uelites circunductis alis in latera incurrebant: cohortes à fronte urgebant: ut abrumperent cornua à cætera acie. Et cum ab omni parte haudquaquam par pugna erat: tum, quod turba Balearium, tyronumq; hiſpanorum romano latinoq; militi obiecta erat: procedente iam die uires etiam deficere Aſdrubalis exercitum cœperant: oppreſſos ma-

tutino tumultu: coactoſq́; prius quàm cibo corpora fir marent, raptim in aciem exire. Ad id ſedulo diem extraxerat Scipio: ut ſera pugna eſſet. nam ab ſeptima demum hora peditum ſigna cornibus incurrerunt. ad medias acies aliquanto ſerius peruenit pugna: ut prius æſtus à meridiano ſole, laborq́; ſtandi ſub armis, & ſimul fames ſitisq́; corpora afficerent: quàm manus cum hoſte conſererent. itaq́; ſteterunt ſcutis innixi. nam ſuper cætera elephanti etiam tumultuoſo genere pugnæ equitum, uelitumq́;, & leuis armaturæ conſternati è cornibus in mediam aciem ſeſe intulerant. Feſſi igitur corporibus, animisq́; retulere pedem: ordines tamen ſeruantes haud ſecus: quàm ſi imperio ducis crederet integra acies. Sed cum eo ipſo acrius, ubi inclinatam ſenſere: uictores ſe undiq́; inueherent: nec facile impetus ſuſtineri poſſet: quanquam retinebat: obſiſtebatq́; cedentibus Aſdrubal, ab tergo eſſe colles, tutumq́; receptum, ſi modice ſe reciperent: clamitans: tamen uincente uerecundiam metu, cum proximus quiſq́; hoſtem cæderet: terga extemplo data: atq́; in fugam ſeſe omnes effuderunt. Ac primo conſiſtere ſigna in radicibus collium, ac reuocare in ordines militem cœperant: cunctantibus in aduerſum collem erigere aciem Romanis. inde ut inferri impigre ſigna uiderunt: integrata fuga, in caſtra pauidi compelluntur. Nec procul uallo Romanus aberat. cepiſſetq́; tanto impetu caſtra: niſi ex uehementi ſole, qualis inter graues imbre nubes effulget: tanta uis aquæ deiecta eſſet: ut uix in caſtra ſua receperint ſe uictores: quoſdam etiam religio ceperit: ulterius

quicquam eo die

quicquam eo die conandi. Carthaginenſes, quanquam feſſos labore, ac uulneribus nox, imberq́; ad neceſſariam quietem uocabat: tamen quia metus, & periculum ceſſandi non dabat tempus, prima luce oppugnaturis hoſtibus caſtra: ſaxis undiq; circa ex propinquis uallibus congeſtis augent uallum: munimento ſeſe, quando in armis parum præſidij foret: defenſuri. Sed tranſitio ſociorum, fuga ut tutior mora uideretur, fecit. principium defectionis ab Attane regulo Turdetanorum factum eſt. is cum magna popularium manu transfugit. inde duo munita oppida cum præſidijs tradita à præfectis Romano. Et ne latius, inclinatis ſemel ad defectionem animis, ſerperet res: ſilentio proximæ noctis Aſdrubal caſtra mouet. Scipio, ut prima luce qui in ſtationibus erant, retulerunt: profectos hoſtes: præmiſſo equitatu ſigna ferri iubet. adeoq́; citato agmine educti ſunt: ut ſi uia recta ueſtigia ſequentes iſſent: haud dubie aſſecuturi fuerint. ſed ducibus eſt creditum: breuius aliud eſſe iter ad Bætim fluuium: ut tranſeuntes aggrederentur. Aſdrubal clauſo tranſitu fluminis ad Oceanum flectit. & iam inde fugientium modo effuſi abibant: idq́; ab legionibus romanis aliquantum interualli fecit. eques, leuisq; armatura nunc ab tergo, nunc ab lateribus occurrendo, fatigabat: morabaturq́;. ſed cum ad crebros tumultus ſigna conſiſterent: & nunc equeſtria, nunc cum uelitibus, auxilijsq́; peditum prælia conſererent: ſuperuenerunt legiones. Inde non iam pugna, ſed trucidatio uelut pecorum fieri: donec ipſe dux fugæ author in proximos colles cum ſeptem millibus fermè ſemiermium euaſit.

cæteri cæſi: captiq́;. caſtra tumultuaria raptim Pœni tumulo editiſſimo communierunt: atq; inde, cum hoſtis nequicquam ſubire iniquo aſcenſu conatus eſſet: haud difficulter ſeſe tutati ſunt. ſed obſidio in loco nudo, atq; inopi uix in paucos dies tolerabilis erat. itaq; tranſitiones ad hoſtes fiebant. poſtremo dux ipſe nauibus acceptis (nec procul inde aberat mare) nocte relicto exercitu Gadeis perfugit. Scipio fuga ducis hoſtium audita, decem millia peditum, mille equites reliquit Syllano ad caſtrorum obſidionem. ipſe cum cæteris copijs, ſeptuageſimis caſtris, protinus cauſis regulorum ciuitatumq́; cognoſcendis, ut præmia ad ueram meritorum æſtimationem tribui poſſent: Tarraconem redijt. Poſt profectionem eius Maſaniſſa cum Syllano clàm congreſſus, ut ad noua conſilia gentem quoque ſuam obedientem haberet: cum paucis popularibus in Africam traiecit: non tam euidenti eo tempore ſubitæ mutationis cauſa: quàm documento poſt id tempus conſtantiſſimæ ad ultimam ſenectam fidei: ne tũ quidem eum ſine probabili cauſa feciſſe. Mago inde remiſſis ab Aſdrubale nauibus, Gades petit. Cæteri deſerti ab ducibus, pars tranſitione, pars fuga diſſipati per proximas ciuitates ſunt: nulla manus numero, aut uiribus inſignis. Hoc maxime modo ductu atq; auſpicio proconſulis Scipionis pulſi Hiſpania Carthaginenſes ſunt, quartodecimo anno poſt bellum initum, quinto poſtquam prouinciam, & exercitum accepit. Haud multo poſt Syllanus debellatum referens, Tarraconem ad Scipionem redijt. L. Scipio cum multis nobilibus captiuis nuntius receptæ Hiſpaniæ Romam

eſt miſſus. Et cum cæteri lætitia, gloriaq; ingenti eã rem uulgo ferrent: unus, qui geſſerat: inexplebilis uirtutis, ueræq; laudis, paruum inſtar corũ, quæ ſpe ac magnitudine animi concepiſſet: receptas Hiſpanias ducebat. iam Africam, magnamq; Carthaginem, & in ſuum decus nomenq; uelut conſumatam eius belli gloriam ſpectabat. Itaq; præmoliẽdas ibi ratus iam res, conciliandosq; regum gentiumq; animos, Syphacem primum Regem ſtatuit tentare. Maſæſulorum is Rex erat. Maſæſuli gens affinis Mauris, regionem Hiſpaniæ, maxime quà ſita Noua Carthago eſt: ſpectant. Fœdus ea tempeſtate Regi cum Carthaginenſibus erat. quod haud grauius ei, ſanctiusq;, quàm uulgo barbaris, quibus ex fortuna pendet fides: ratus fore, oratorem ad eum C. Lælium cum donis mittit. Quibus barbarus lætus, et quia res tum proſperæ ubiq; Romanis, Pœnis autem in Italia aduerſæ, in Hiſpania nullæ iam erant: amicitiam ſe Romanorum accipere annuit. firmandæ eius fidem nec dare: nec accipere: niſi cum ipſo coràm duce romano. Ita Lælius in id modo fide ab Rege accepta, tutum aduentum fore, ad Scipionem redit. Magnum in omnia momentum Syphax affectanti res erat Africæ: oppulentiſſimus eius terræ, bello iam expertus ipſos Carthaginenſes: finibus etiã regni apte ad Hiſpaniam, quà freto exiguo dirimuntur: poſitis. Dignam itaq; rem Scipio ratus, quæ, quoniam non aliter poſſet: magno periculo peteretur: L. Martio Tarracone, Syllano Carthagine noua, quò pedibus ab Tarracone itineribus magnis ierat: ad præſidium Hiſpaniæ relictis, ipſe cum C. Lælio duabus

quinqueremibus ab Carthagine profectus, tranquillo mari plurimum remis, interdum et leni adiuuante uento in Africam traiecit. Forte ita incidit: ut eo ipſo tempore Aſdrubal pulſus Hiſpania ſeptem triremibus portum inuectus anchoris poſitis terræ applicaret naues: cum conſpectæ duæ quinqueremes haud cuiquam dubio, quin hoſtium eſſent: opprimiq; à pluribus, prius quàm portum intrarent, poſſent: nihil aliud, quàm tumultum ac trepidationem ſimul militum, ac nautarũ, nequicquam armáq; & naues expedientium, fecerunt. percuſſa enim ex alto uela paulo acriori uento prius in portum intulerunt quinqueremes: quàm Pœni anchoras molirentur. nec ultra tumultum edere qſquam in regio portu audebat. Itaq; prior in terram Aſdrubal, mox Scipio, & Lælius egreſſi ad Regem pgunt. Magnificumq; id Syphaci: nec erat aliâs uiſum: duorum opulentiſſimorum ea tempeſtate duces populorum uno die ſuam pacem, amicitiamq; petentes uenisse. Vtrunque in hoſpitium inuitat. et quoniam fors eos ſub uno tecto eſſe, atq; ad eoſdem penates uoluiſſet: contrahere ad colloquium dirimendarum ſimultatum cauſa eſt conatus: Scipione abnuente: aut priuatim ſibi ullum cum Pœno odium eſſe: quod colloquẽdo finiret: aut de Rep. quicquam ſe cum hoſte agere iniuſſu ſenatus poſſe: illud magnopere contendente Rege: ne alter hoſpitum excluſus menſa uideretur: ut in animum induceret ad eaſdem uenire epulas. Haud abnuit. cœnatumq; ſimul apud Regem eſt. & eodem etiam lecto Scipio, atq; Aſdrubal, quia ita cordi erat Regi: accubuerunt. Tanta autem inerat comi

tas Scipioni, atq; ad omnia naturalis ingenij dexteritas: ut non Syphacem modo barbarum, inſuetumq́; moribus romanis, ſed hoſtem etiam infeſtiſſimum facunde alloquendo ſibi conciliaret. mirabilioremq́; ſibi eum uirum congreſſo corám uiſum præ ſe ferebat: quàm bello rebus geſtis. nec dubitare: quin Syphax, regnumq́; eius iam in Romanorum eſſet poteſtate. eam artem illi uiro ad conciliandos animos eſſe. Itaque non quomodo Hiſpaniæ amiſſæ ſint, quærendum magis Carthaginenſibus eſſe: quàm quomodo Africam retineant, cogitandum. Non peregrinabundum. neq; circa amœnas oras uagantem tantum ducem romanũ, relicta prouincia nouæ ditionis, relictis exercitibus, duabus nauibus in Africam traieciſſe: & commiſiſſe ſeſe in hoſtilem terram, in poteſtatem regiam, in fidem inexpertam: ſed potiundæ Africæ ſpem affectantem. hoc eum iampridem uolutare in animo: hoc palàm fremere: quod non quemadmodum Annibal in Italia, ſic Scipio in Africa bellum gereret. Scipio fœdere icto cum Syphace, profectus ex Africa, dubijsq́; & pleriſq; ſæuis in alto iactatus uentis, die quarto Nouæ Carthaginis portum tenuit. Hiſpaniæ ſicut à bello punico quietæ erant: ita quaſdam ciuitates propter conſcientiam culpæ metu magis, quàm fide quietas eſſe apparebat: quarum maxime inſignes & magnitudine, & noxa Illiturgum, & Caſtulo erant. Caſtulonenſes cum proſperis rebus ſocij fuiſſent: poſt cæſos cum exercitibus Scipiones defecerant ad Pœnos. Illiturgitani prodendis, qui ex illa clade ad eos perfugerant: interficiendisq́;, ſcelus etiam defectioni

addiderant. In eos populos primo aduentu, cum dubiæ Hiſpaniæ eſſent: merito magis, quàm utiliter ſæuitum foret. tunc iam tranquillis rebus, quia tempus expetendæ pœnæ uidebatur ueniſſe: acitum ab Tarracone L. Martium cum tertia parte copiarum ad Caſtulonem oppugnandam mittit. ipſe cum cætero exercitu quintis fermè ad Illiturgum caſtris peruenit. Clauſæ erant portæ: omniaq; inſtructa, & parata ad oppugnationem arcendam. adeo conſcientia, quid ſe meritos ſcirent: pro indicto eis bello fuerat. Hinc et hortari milites Scipio orſus eſt. Ipſos claudendis portis indicaſſe Hiſpanos: quid ut timerent, meriti eſſent. itaq; multo infeſtioribus animis cum eis, quàm cum Carthaginenſibus bellum gerendum eſſe. quippe cum illis ſine ira propè de imperio, et gloria certari: ab ijs perfidiæ, & crudelitatis, & ſceleris pœnas expetendas eſſe. eueniſſe tempus: quo & nefandam commilitonum necem, & in ſemetipſos, ſi eodem fuga delati forent: inſtructam fraudem ulciſcerentur: et in omne tempus graui documento ſancirent: ne quis unquam romanum ciuem, militem'ue in ulla fortuna opportunum iniuriæ duceret. Ab hac exhortatione ducas incitati ſcalas electis per manipulos uiris diuidũt. partito exercitu, ita ut parti alteri Lælius præeſſet legatus: duobus ſimul locis ancipiti terrore urbem aggrediuntur. Non dux unus, aut plures principes oppidanos, ſed ſua ipſorum conſcientia culpæ metu ad defendendam impigre urbem hortatur. & meminerant: et admonebant alios: ſupplicium ex ſe, non uictoriã peti. ubi quiſq; mortem oppeteret: id referre: utrum in pu

gna, & in acie, ubi mars communis et uictum ſæpe eri geret: & affligeret uictorem: an poſtmodum cremata & diruta urbe ante ora captarum coniugum liberorumq́; inter uerbera & uincula, omnia fœda atque indigna paſſi, expirarent. Igitur non militaris modo ætas, aut uiri tantum, ſed fœminæ quoq;, puerique ſupra animi corporisq́; uires adſunt: propugnantibus tela miniſtrant: ſaxa in muros munientibus gerunt. non libertas ſolum agebatur: quæ uirorum fortium tantum pectora acuit: ſed ultima omnibus ſupplicia, & fœda mors ob oculos erat. accendebantur animi, & certamine laboris, ac periculi, atq; ipſo inter ſe conſpectu. Itaq; tanto ardore certamen initum eſt: ut domitor ille totius Hiſpaniæ exercitus ab unius oppidi iuuentute ſæpe repulſus à muris haud ſatis decoro prælio trepidaret. Id ubi uidit Scipio: ueritus ne uanis conatibus ſuorum hoſtibus creſceret animus: & ſegnior miles fieret: ſibimet conandum ad partem periculi capeſſendam eſſe ratus, increpita ignauia militum, ferri ſcalas iubet: & ſeipſum, ſi cæteri cunctentur: aſcenſurum minatur. Iam ſubierat haud mediocri periculo mœnia: cum clamor undiq; ab ſoliciti uicem imperatoris militibus ſublatus: ſcaléq; multis ſimul partibus erigi cœptæ. Et ex altera parte Lælius inſtat. Tum uicta oppidanorum uis: deiectisq; propugnatoribus occupantur muri. arx etiã ab ea parte, qua inexpugnabilis uidebatur: inter tumulum capta eſt. Transfugæ Afri, q tum inter auxilia romana erant: & oppidanis in ea tuenda, unde periculũ uidebatur: uerſis, et Romanis ſubeuntibus ſcalis mœnia, quà adire

poterant: conſpexerunt editiſſimá urbis partem, quæ rupe præalta tegebatur: neq; opere ullo munitam, & ab defenſoribus uacuam. leuium corporum homines, & multa exercitatione pernicium, clauos ſecum ferreos portantes, quà per inæqualiter eminentia rupis poterant, ſcandunt. ſicubi nimis arduũ, & leue ſaxũ occurrebat: clauos per modica interualla figentes, cum uelut gradus feciſſent: primi ſequentes extrahentes manu, poſtremi ſubleuantes eos, qui præirent: in ſummum euadunt. inde decurrunt cum clamore in urbem iam captam ab Romanis. Tum uero apparuit ab ira, & ab odio urbem oppugnatam eſſe. nemo capiendi uiuos, nemo, patentibus ad direptionem omnibus, prædæ memor eſt. trucidant inermes iuxta, atq; armatos: fœminas pariter, ac uiros. uſq; ad infantium cædem ira crudelis peruenit. ignem deinde tectis injiciunt: ac diruunt, quæ incendio abſumi nequeũt. adeo ueſtigia quoq; urbis extinguere, ac delere memoriam hoſtium ſedis cordi eſt. Caſtulonem inde Scipio exercitum ducit. quam urbem non Hiſpani modo conuenæ, ſed punici etiam exercitus ex diſſipata paſſim fuga reliquiæ tutabantur. ſed aduentum Scipionis præuenerat fama cladis Illiturgitanorum: terrorq; deinde. ac deſperatio inuaſerat: & in diuerſis cauſis cum ſibi quiſq; conſultum ſine alterius reſpectu uellet: primo tacita ſuſpicio, deinde aperta diſcordia ſeceſſionem inter Carthaginenſes, atq; Hiſpanos fecit. His Cerdubellus propalàm deditionis author, Himilco punicis auxiliaribus præerat: quos, urbemq;, fide clàm accepta, Cerdubellus Romano prodit. Mitior ea uictoria fuit. nec

tantundem noxæ admiſſum erat: & aliquantum iræ lenierat uoluntaria deditio. Martius inde in barbaros, ſi qui nondum perdomiti erant: ſub ius, ditionemq́; redigendos miſſus. Scipio Carthaginem ad uota ſoluenda dijs, munusq́; gladiatorium, quod mortis cauſa patris, patruiq́; parauerat: edendum redijt. Gladiatorium ſpectaculum fuit non ex eo genere hominum: ex quo laniſtis comparare mos eſt: ſeruorum delectu, ac libertorum: qui uenalem ſanguinem habent. uoluntaria omnis, & gratuita opera pugnantium fuit. nam alij miſſi ab regulis ſunt ad ſpecimẽ inſitæ genti uirtutis oſtendendum: alij ipſi profeſſi ſe pugnaturos in gratiam ducis: alios æmulatio, & certamen, ut prouocarent: prouocati'ue haud abnuerent: traxit. quidam quas diſceptando controuerſias finire nequiuerant: aut noluerant: pacti inter ſe, ut uictorem res ſequeretur: ferro decreuerunt. Neque obſcuri generis homines, ſed clari illuſtresq́;, Corbis, & Orſua, patrueles fratres, de principatu ciuitatis, quam Ibem uocabant: ambigentes, ferro ſe certaturos profeſſi ſunt. Corbis maior erat ætate. Orſuæ pater princeps proxime fuerat: à fratre maiore poſt mortem eius principatu accepto. Cum uerbis diſceptare Scipio uellet: ac ſedare iras: negatum id ambo dicere communibus cognatis: nec alium deorũ, hominum'ue quàm Martem ſe iudicem habituros eſſe. Robore maior, minor flore ætatis ferox, mortem in certamine, quàm ut alter alterius imperio ſubigeretur: præoptantes, cum ab tanta rabie dirimi nequirent: inſigne ſpectaculum exercitui præbuere: documentumq́;: quantum

cupiditas imperij malum inter mortales eſſet. Maior uſu armorum, & aſtu facile ſtolidas uires minoris ſuperauit. Huic gladiatorum ſpectaculo ludi funebres additi pro copia, & prouinciali, & caſtrenſi apparatu. Res interim nihilominus ab legatis gerebantur. Martius ſuperato Bæte amni, quem incolæ Cirtim appellant: duas opulentas ciuitates ſine certamine in deditionem accepit. Aſtapa urbs erat, Carthaginenſium ſemper partis. neque id tam dignum ira erat: quàm quod extra neceſſitates belli præcipuum in Romanos gerebant odium. nec urbem aut ſitu, aut munimento tutam habebant: quæ ferociores ijs animos faceret. ſed ingenia incolarum latrocinio læta, ut excurſiones in finitimum agrum ſociorum populi romani facerent: impulerant: & uagos milites romanos, lixaſq;, & mercatores exciperent. magnum etiam comitatum, quia paucis parum tutum fuerat: tranſgredientem fines poſitis inſidijs circumuentum iniquo loco interfecerunt. Ad hanc urbem oppugnandam cum admotus exercitus eſſet: oppidani conſcientia ſcelerum, quia nec deditio tuta ad tam infeſtos uidebatur: nec ſpes mœnibus, aut armis tuendæ ſalutis erat: facinus in ſe, ac ſuos fœdum, ac ferum conſciſcunt. Locum in foro deſtinant: quo pretioſiſſima rerum ſuarum congererent. ſuper eum tumulum coniuges, ac liberos conſidere cum iuſſiſſent: ligna circa extruunt: faſceſq; uirgultorum conijciunt. quinquaginta deinde iuuenibus armatis præcipiunt: ut donec incertus euentus pugnæ eſſet: præſidium eo loco fortunarum ſuarum, cor

porumq́;, quæ cariora fortunis eſſent: ſeruarent. ſi rē inclinatam uiderent: atq; in eo iam eſſe: ut urbs caperetur: ſcirent: omnes, quos euntes in prælium cernerent: mortem in ipſa pugna obituros. illos ſe per deos ſuperos, inferosq́; orare: ut memores libertatis, quæ illo die aut morte honeſta, aut ſeruitute infami finienda eſſet: nihil relinquerent: in quod ſæuire iratus hoſtis poſſet. ferrum, ignemq́; in manibus eſſe. amicæ, ac fideles potius ea, quæ peritura eſſent: abſumerent manus quàm inſultarent ſuperbo ludibrio hoſtes. His adhortationibus execratio dira adiecta: ſi quem à propoſito ſpes, mollitiáue animi flexiſſet. inde concitato agmine patentibus portis ingenti cum tumultu erūpunt. Neq; erat ulla ſatis firma ſtatio oppoſita: quia nihil minus, quàm ut egredi mœnibus auderent: timeri poterat. perpaucæ equitum turmæ, leuiſq; armatura repente è caſtris ad idipſum emiſſa occurrit. Acrior impetu atq; animus, quàm compoſitior ullo ordine pugna fuit. Itaq; pulſus eques, qui primus hoſti ſe obtulerat: terrorem intulit leui armaturæ. pugnatumq́; ſub ipſo uallo foret: ni robur legionum, perexiguo ad inſtruendum dato tempore, aciem direxiſſet. Ibi quoq; trepidatum parumper circa ſigna eſt: cum cæci furore in uulnera, ac ferrum uecordi audacia ruerent. dein uetus miles aduerſus temerarios impetus pertinax, cæde primorum inſequentes ſuppreſſit. conatus paulo poſt ultro inferre pedem, ut neminem cedere, atque obſtinatos mori in ueſtigio quenq; ſuo uidit: patefacta acie, quod ut facere poſſet, multitudo armatorum facile ſuppeditabat: cornua hoſtium

amplexus in orbem pugnantes ad unum omnes occi-dit. Atq; hæc tamen hoſtium iratorum, ac tum maxi-me dimicantium iure belli in armatos repugnanteſq́; edebantur. fœdior alia in urbe trucidatio erat. Cum turbam fœminarũ, puerorumq́; imbellem, inermemq́; ciues ſui cæderent: & in ſuccenſum rogum ſemiani-ma pleraq; inijcerent corpora: riuiq́; ſanguinis flam-mam orientem reſtinguerent: poſtremo ipſi cæde mi-ſeranda ſuorum fatigati cum armis medio incendio ſe iniecerunt. Iam cædi perpetratæ uictores Romani ſu-peruenere. ac primo conſpectu tam fœdæ rei mirabũ-di parumper obſtupuerunt. deinde cum aurum, ar-gentumq́; cumulo rerum aliarum interfulgens auidi-tate ingenij humani rapere ex igne uellent: correpti alij flamma ſunt: alij ambuſti afflatu uaporis: cum receptus primis urgente ingenti turba non eſſet. Ita A-ſtapa ſine præda militum ferro igniq́; abſumpta eſt. Martius cæteris regionis eius metu in deditionem acce-ptis, uictorem exercitum Carthagnem ad Scipionem reduxit. Per eos ipſos dies perfugæ à Gadibus ue-nerunt, pollicentes: urbem, punicumq́; præſidiũ, quod in ea urbe eſſet: & imperatorem præſidij cum claſſe prodituros eſſe. Mago ibi ex fuga ſubſtiterat: nauibuſq́; in oceano collectis, aliquantum auxiliorũ et trans fre-tum ex Africæ ora, & ex proximis Hiſpaniæ locis p Hannonem præfectum coegerat. Fide accepta, dataq; perfugis, & Martius eò cum expeditis cohortibus, & Lælius cum ſeptem triremibus, quinqueremi una eſt miſſus: ut terra, mariq; communi conſilio rem gererẽt. Scipio ipſe graui morbo implicatus, grauiore tamen fa

ma, cum ad id quiſq;, quod audierat: inſita hominibus libidine alendi de induſtria rumores, adijceret aliqd: prouinciam omnem, ac maxime longinqua eius turbauit: apparuitq;: quantam excitatura molem uera fuiſſet clades. Cum uanus rumor tantas procellas exciuiſſet: non ſocij in fide, non exercitus in officio manſit. Mandonius, & Indibilis, quibus, quia regnum ſibi Hiſpaniæ pulſis inde Carthaginenſibus deſtinarant animis: nihil pro ſpe contigerat: concitatis popularibus, (Lacetani autem erant) & iuuentute Celtiberorum excita, agrum ſueſſitanum, ſedetanumq; ſociorum populi romani hoſtiliter depopulati ſunt. Ciuilis alius furor in caſtris ad Sucronem ortus. Octo ibi millia militum erant: præſidium gentibus, quæ cis Iberum incolunt: impoſitum. Motæ eorum autem mentes ſunt non tum: cum primum de uita imperatoris dubij rumores allati ſunt: ſed iam ante, licentia ex diutino, ut fit, otio collecta: & non nihil: quod in hoſtico laxius rapto ſuetis uiuere arctiores in pace res erant. Ac primo ſermones tantum occulti ſerebantur. ſi bellum in prouincia eſſet: quid ſeſe inter pacatos facere? ſi debellatum iam: & confecta prouincia eſſet: cur in Italiam non reuehi? Flagitatum quoque ſtipendium procacius, quàm ex more, & modeſtia militari erat: & à cuſtodibus probra in circumeuntes uigilias tribunos iacta: & noctu quidam prædatum in agrum circa pacatum ierant: poſtremo interdiu, ac propalàm ſine commeatu ab ſignis abibant. omnia libidine ac licentia militum, nihil inſtituto, aut diſciplina militiæ, aut imperio eorum, qui præerant:

gerebantur. forma tamen romanorum caſtrorum conſtabat una ea ſpe: quod tribunos ex contagione furoris haud expertes ſeditionis, defectionisq; rati forent. & iura reddere in principijs ſinebant: & ſignum ab eis petebant: & in ſtationes, ac uigilias in ordinem ibant: & ut uim imperij abſtulerant: ita ſpeciem dicto parentium ultro ipſi imperantes ſeruabãt. Erupit deinde ſeditio: poſtquam reprehendere, atque improbare tribunos ea, quæ fierent: & conari obuiam ire, & propalàm abnuere furoris eorum ſe futuros ſocios, ſenſerunt. Fugatis itaq; ex principijs, ac paulo poſt è caſtris tribunis, ad principes ſeditionis gregarios milites, C. Albium Calenum, & C. Atrium Vmbrium, delatum omnium conſenſu imperium. qui nequaquam tribunicijs contenti ornamentis, inſignia etiam ſummi imperij, faſces ſecureſq; attrectare auſi. neque ijs uenit in mentem: ſuis tergis, ſuisq; ceruicibus uirgas illas, ſecureſq; imminere: quas ad metum aliorum præferrent. Mors Scipionis falſò credita occæcabat animos: ſub cuius uulgatam iam famam non dubitabant totam Hiſpaniam arſuram bello: in eo tumultu & ſocijs pecunias imperari, & diripi propinquas urbes poſſe: & turbatis rebus, cum omnia omnes auderent: minus inſignia fore: quæ ipſi feciſſent. Cum alios ſubinde recentes nuntios non mortis modo, ſed etiam funeris expectarent: neq; ſuperueniret quiſquam: euaneſceretq; temere ortus rumor: tum primi authores requiri cœpti. & ſubtrahentes ſe quoq;, ut credidiſſe potius temere, quàm finxiſſe rem talem uideri poſſent: deſtituti duces iam ſua ipſi inſi=

gnia, & pro uana imagine imperij, quod gererent: ueram, iuſtam'q; mox in ſe uerſuram poteſtatem exhorrebant. Stupenti ita ſeditioni cum uiuere primo, mox etiam ualere Scipionem, certi authores afferrent: tribuni militum ſeptem, qui ab ipſo Scipione ſunt miſſi: superuenerunt. Ad quorum primum aduentum exaſperati animo: mox ipſis placido ſermone permulcentibus notos, cum qbus congreſſi erant: leniti ſunt. circumeuntes enim tentoria primo, deinde in principijs, prætorio'q;, ubi ſermones inter ſe ſerentium circulos uidiſſent: alloquebantur, percunctantes magis: quæ cauſa iræ, conſternationis'q; ſubitæ foret: quàm factum accuſantes. Vulgo ſtipendium non datum ad diem iactabatur: & cum eodem tempore, quo ſcelus Illiturgitanorum extitiſſet: poſt duorum imperatorum, duorum'q; exercituum ſtragem ſua uirtute defenſum nomen romanum, ac retenta prouincia eſſet: Illiturgitanos pœnam noxæ meritam habere: ſuis recte factis gratiam qui exoluat, non eſſe. Talia querentes æqua orare, ſe'q; ea relaturos ad imperatorem reſpondebant. lætari: quod nihil triſtius, nec inſanabilius eſſet: & P. Scipionem proconſulem deûm benignitate, & Rempub. eſſe gratiæ referendæ. Scipionem bellis aſſuetum, ad ſeditionum procellas rudem, ſolicitum habebat res: ne aut exercitus peccando, aut ipſe puniendo modum excederet. in præſentia, ut cœpiſſet: leniter agi placuit: & miſſis circa ſtipendiarias ciuitates exactoribus, ſtipendij ſpem propinquam facere. Edictum ſubinde propoſitum: ut ad ſtipendium peten-

dum conuenirent Carthaginem: ſeu carptim partes, ſeu uniuerſi mallent. Tranquillã ſeditionem iam per ſe langueſcentem repentina quies rebellantium Hiſpanorum fecit. redierant enim in fines omiſſo incœpto Mandonius, & Indibilis: poſtquam uiuere Scipionem allatum eſt. nec iam erat aut ciuis, aut externus: cum quo furorem ſuum conſociarent. omnia circunſpectantes conſilia nihil reliqui habebant, præter unum tutiſſimum à malis conſilijs receptum: ut imperatoris uel iuſtæ iræ, uel non deſperandæ clementiæ ſeſe committerent. etiam hoſtibus eum ignouiſſe: cum quibus ferro dimicaſſent. ſuam ſeditionem ſine uulnere, ſine ſanguine fuiſſe: nec ipſam atrocem, nec atroci pœna dignam. ut ingenia humana ſunt ad ſuam cuiq; leuandam culpam nimio plus facunda. Illa dubitatio erat: ſingulæ'ne cohortes, an uniuerſi ad ſtipendium petendum irent. inclinauit eò ſententia: quod tutius cenſebant uniuerſos ire. Per eoſdem dies, quibus hæc illi conſultabant: conſilium de iis Carthagine erat: certabaturq; ſententijs: utrum in authores tantum ſeditionis (erant autem hi numero haud plus quàm V & XXX) animaduerteretur: an plurium ſupplicio uindicanda tam fœdi exempli defectio magis, quàm ſeditio eſſet. Vicit ſententia lenior: ut unde culpa eſſet orta: ibi pœna conſiſteret. ad multitudinem caſtigationem ſatis eſſe. Concilio dimiſſo, ut id actum uideretur: expeditio aduerſus Mandoniũ, Indibilemq; edicitur exercitui: qui Carthagine erat: & cibaria dierum aliquot parare iubentur: tribunis ſeptem, qui & antea Sucronem ad leniendam ſeditionem ierant:

obuiam

obuiam exercitui miſſis: (quina nomina principum ſeditionis edita ſunt) ut eos per idoneos homines benigno uultu, ac ſermone in hoſpitium inuitatos, ſopitosq́; uino uincirent. Haud procul iam Carthagine aberāt: cum ex obuijs auditum, poſtero die omnem exercitum cum M. Syllano in Lacetanos proficiſci, non metu modo omni, qui tacitus inſidebat animis: liberauit eos: ſed licentiam ingentem fecit: quod magis habituri ſolum imperatorem, quàm ipſi futuri in poteſtate eius eſſent. Sub occaſum ſolis urbem ingreſſi ſunt: exercitumq́; alterum parantem omnia ad iter uiderunt. excepti ſermonibus de induſtria compoſitis. Lætum, opportunumq́; aduentum eorum imperatori eſſe: quod ſub ipſa profectione alterius exercitus ueniſſent. corpora curent. À tribunis ſine ullo tumultu authores ſeditionis per idoneos homines inducti in hoſpitia, comprehenſi, ac uincti ſunt. Vigilia quarta īpedimenta exercitus, cuius ſimulabatur iter: proficiſci cœpere. ſub lucem ſigna mota: & ad portam retentum agmen: cuſtodesq́; circa omnes portas miſſi: ne quis urbe egrederetur. Vocati deinde ad concionem, qui pridie uenerant: ferociter in forum ad tribunal imperatoris, ut ultro territuri ſucclamationibus, concurrunt. Simul et imperator in tribunal aſcendit: & reducti armati à portis inermi ſe concioni ab tergo circunfuderunt: tum omnis ferocia concidit: & (ut poſtea fatebantur) nihil æque eos terruit: quàm præter ſpē robur, & color imperatoris, quem affectum uiſuros crediderant: uultusq́;: qualem ne acie quidem aiebant meminiſſe. Sedit tacitus pauliſper: donec nuntiatum eſt: deductos in fo

rum authores ſeditionis: & parata iam omnia eſſe. Tum ſilentio per præconem facto, ita cœpit. Nunquam mihi defuturam orationem, qua exercitum meũ alloquerer: credidi: non quo uerba unquam potius, quàm res exercuerim: ſed quia propè à pueritia in caſtris habitus aſſueram militaribus ingenijs. apud uos quemadmodum loquar: nec conſilium, nec oratio ſuppeditat: quos ne quo nomine quidem appellare debeam, ſcio. ciues? qui à patria ueſtra deſciuiſtis? an milites? qui imperium, auſpiciumq; abnuiſtis? ſacramenti religionem rupiſtis? hoſtes? corpora, ora, ueſtitum, habitum ciuium agnoſco: facta, dicta, conſilia, animos hoſtium uideo. Quid enim uos, niſi quod Illergetes, & Lacetani: aut optaſtis aliud? aut ſperaſtis? & illi tamen Mandonium, atq; Indibilem, regiæ nobilitatis uiros, duces furoris ſecuti ſunt: uos auſpicium, & imperium ad Vmbrium Atrium, et Calenum Albium detuliſtis. Negate uos id omnes feciſſe: aut factum uoluiſſe milites. paucorum eum furorem, atq; amentiam eſſe. libenter credam negantibus. nec enim ea ſunt commiſſa: quæ uulgata in omnem exercitum ſine piaculis ingentibus expiari poſſint. inuitus ea, tanquam uulnera attingo: ſed niſi tacta, tractataq; ſanari non poſſunt. Equidem pulſis Hiſpania Carthaginenſibus, nullum locum tota prouincia, nullos homines credebam eſſe: ubi uita inuiſa eſſet mea. ſic me non ſolum aduerſus ſocios geſſeram: ſed etiam aduerſus hoſtes. In caſtris meis (en quantum me opinio fefellit) fama mortis meæ non accepta ſolum, ſed etiam expectata eſt. non quod ego uulgari facinus per omnes uelim: (equidem ſi to-

tum exercitum meum mortem mihi optaſſe crederem: hic ſtatim ante oculos ueſtros morerer: nec me uita iuuaret inuiſa ciuibus, & militibus meis) ſed multitudo omnis, ſicut natura maris, per ſe immobilis eſt: ut uenti, & auræ cient: ita aut tranquillum, aut procellæ in uobis ſunt: & cauſa, atq; origo omnis furoris penes authores eſt: uos contagione inſaniſtis. Quin mihi ne hodie quidem ſcire uidemini, quò amentiæ progreſſi ſitis: quid facinoris in me, quid in patriam parentesq; ac liberos ueſtros, quid in deos ſacramenti teſtes, quid aduerſus auſpicia, ſub quibus militatis: quid aduerſus morē militiæ, diſciplinamq; maiorum, quid aduerſus ſummi imperij maieſtatem auſi ſitis. De me ipſo taceo: temere potius, quàm auide credideritis. is deniq; ego ſim: cuius imperij tædere exercitum, mini me mirandum ſit. patria quid de uobis meruerat? quã cum Mandonio, & Indibili conſociando conſilia prodebatis? qd populus romanus? cuius ĩperiũ ablatũ ab tribunis ſuffragio populi creatis ad hoies priuatos detuliſtis? cum, eo ipſo non contenti, ſi pro tribunis illos haberetis: faſces imperatoris ueſtri ad eos, qbus ſeruus, cui ĩperarent, nunq̃ fuerat: romanus exercitus detuliſtis. In prætorio tetenderunt Albius, & Atrius: claſſicum apud eos cecinit: ſignum ab ijs petitum eſt: ſederunt in tribunali proconſulis P. Scipionis: lictor apparuit: ſubmouente eo inceſſerunt: faſces cum ſecuribus prælati ſunt. Lapides pluere, et fulmina iaci de cœlo, et inſuetos fœtus animalia edere, uos portenta eſſe putatis? hoc eſt portentum: quod nullis hoſtijs, nullis ſupplicationibus ſine ſanguine eorum, qui tantum facinus

auſi ſunt: expiari poſſit. Atq; ego, quanquam nullum ſcælus ratione͂ habet: tamen ut in re nefaria, quæ me͂s, quod conſilium ueſtrum fuerit: ſcire uelim. Rhegyum quondam in præſidium miſſa legio, interfectis per ſcælus principibus ciuitatis, urbem opulentam ꝑ decem annos tenuit. propter quod facinus tota legio, millia hominum quatuor, in foro romano ſecuri ꝑcuſſi ſunt. Sed illi tamen non Atrium Vmbrium ſemilixam, nominis etiam abominandi ducem, ſed Decium Iubellium tri. militum ſecuti ſunt: nec cum Pyrrho, nec cum Samnitibus, aut Lucanis, hoſtibus populi romani ſe coniunxerant. uos cum Mandonio, & Indibili conſilia co͂municaſtis: & arma conſociaturi fuiſtis. Illi, ſicut Ca͂pani Capuam Tuſcis ueteribus cultoribus ademptam, Mamertini in Sicilia Meſſanam, ſic tum Rhegyum habituri perpetuam ſedem erant: nec populum romanum, nec ſocios populi romani ultro laceſſituri bello. Sucronem'ne uos domicilium habituri eratis? ubi ſi uos decedens confecta prouincia imperator relinquerem: deûm, hominum'q; fidem implorare debeatis: quod non rediretis ad coniuges, liberos'q; ueſtros. ſed horum quoq; memoriam, ſicut patriæ, meiq;, eiecæratis ex animis ueſtris. Viam conſilij ſcælerati, ſed non ad ultimum dementis exequi uolo. Me'ne uiuo, & cætero incolumi exercitu, cum quo ego die uno Carthaginem cæpi: cum quo quatuor imperatores, quatuor exercitus Carthaginenſium fudi: fugaui: Hiſpania expuli: uos octo millia hominum, maioris certe omnes pretij, quàm Albius, & Vmbrius ſunt: quibus nos ſubiecistis: Hiſpaniam prouinciam populo romano ereptu-

ri eratis? Amolior, & amoueo nomen meum: nihil ultra facile creditam mortem meam à uobis uiolatus ſim. quid, ſi ego morerer: mecum expiratura reſpublica, mecum caſurum imperium populi romani erat? ne iſtud Iuppiter Optimus Maximus ſinat: urbem auſpicato dijs authoribus in æternum conditam huic fragili, & mortali corpori æqualem eſſe. Flaminio, Paulo Aemilio, Graccho, Poſthumio Albino, M. Marcello, T. Quintio Criſpino, C. Fuluio, Scipionibus meis, tot tam præclaris imperatoribus uno bello abſumptis ſuperſtes eſt populus romanus: eritq; mille alijs, nunc ferro, nunc morbo morientibus: meo unius funere elata Reſpub. eſſet? Vos ipſi hic in Hiſpania patre, & patruo meo, duobus imperatoribus interfectis, Septimiũ Martium ducem uobis aduerſus exultantes recenti uictoria Pœnos delegiſtis: (& ſic loquor: tanquam ſine duce Hiſpaniæ futuræ fuerint) M. Syllanus eodem iure, eodem imperio mecum in prouinciam miſſus, L. Scipio frater meus, & C. Lælius legati, uindices maieſtatis imperij deeſſent? utrum exercitus exercitui, an duces ducibus, an dignitas, an cauſa comparari poterat? quibus ſi omnibus ſuperiores eſſetis: arma contra patriam, contra ciues ueſtros ferretis? Africam Italiæ, Carthaginem urbi Romæ imperare uelletis? quã ob noxam patriæ? Coriolanum quondam damnatio iniuſta, miſerum & indignum exilium, ut iret ad oppugnandam patriam: impulit: reuocauit tamen à publico parricidio priuata pietas. uos qui dolor, quæ ira incitauit? ſtipendium'ne diebus paucis imperatore ægro ſerius numeratum ſatis digna cauſa fuit: cur pa

triæ indiceretis bellum? cur ad Illergetes deſciſcere-tis à populo romano? cur nihil diuinarum, humanarum'ue rerum inuiolatum uobis eſſet? inſaniſtis profecto milites: nec maior in corpus meum uis morbi, quàm in ueſtras mentes inuaſit. Horret animus referre: quid crediderint homines: quid ſperauerint: quid optauerint. auferat omnia irrita obliuio: ſi poteſt. ſi nõ: utcunq; ſilentium tegat. Non negauerim: triſtem, atrocem'q; uobis uiſam orationem meam. quanto creditis facta ueſtra atrociora eſſe: quàm dicta mea? et me quæ feciſtis, pati æquum cenſetis: uos ne dici quidem omnia æquo animo feretis? ſed ne ea quidem ipſa ultra exprobrabuntur. utinam tam facile uos obliuiſcamini eorum: quàm ego obliuiſcar. Itaq; quod ad uos uniuerſos attinet: ſi erroris pœnitet: ſatis ſuperq; pœnarum habeo. Albius Calenus, & Atrius Vmbrius, et cæteri nefariæ ſeditionis authores ſanguine luent: quod admiſerunt. uobis ſupplicij eorum ſpectaculum non modo non acerbum, ſed lætum etiam, ſi ſana mens redijt: debet eſſe. de nullis enim, quàm de uobis infeſtius, aut inimicius conſuluerunt. Vix finem dicendi fecerat: cum ex præparato ſimul omnium terror oculis, auribuſ'q; eſt offuſus. Exercitus, qui corona concionem circundederat: gladijs ad ſcuta concrepuit. præconis audita uox citantis nomina damnatorum in concilio. nudi in medium protrahebãtur: & ſimul omnis apparatus ſupplicij expromebatur. deligati ad palum: uirgiſ'q; cæſi: & ſecuri percuſſi: adeo torpentibus metu, qui aderant: ut nonmodo ferocior uox aduerſus atrocitatem pœnæ, ſed ne gemitus quidẽ exaudiretur.

Tracti inde de medio omnes: purgatóq; loco, citati mili
tes nominatim apud tribunos militũ in uerba P. Sci-
pionis iurauerunt: ſtipẽdiumq; ad nomen ſingulis per
ſolutum eſt. Hũc finem, exitumq; ſeditio militum cœ
pta apud Sucronem habuit. Per idem tempus ad
Betim fluuium Hanno præfectus à Magone miſſus
à Gadibus cum parua manu Afrorũ, mercede Hiſpa-
nos ſolicitando, ad IIII millia iuuenũ armauit. ca-
ſtris deinde exutus ab L. Martio, maxima parte militũ
inter tumultum captorum caſtrorũ, quibuſdam et in fu
ga amiſſis, palatos perſequente eqte, cum paucis ipſe ef
fugit. Dũ hæc ad Betim fluuiũ geruntur: Lælius
interim freto in Oceanum euectus ad Carteiam claſ
ſe acceſſit. Vrbs ea in ora Oceani ſita eſt: ubi primũ
è faucibus anguſtis panditur mare. Gadeis ſine certa-
mine per deditionẽ recipiẽdi, ultro q eam rem pollice-
rentur, in caſtra romana uenientibus, ſpes (ſicut ante di
ctum eſt) fuerat. ſed patefacta immatura proditio eſt:
cõprehẽſoſq; omnes Mago Adherbali prætori Cartha
ginẽ deuehendos tradit. Adherbal coniuratis in quin
queremẽ impoſitis, præmiſſaq; ea, qa tardior, q̃ trire-
mis erat: ipſe cum octo triremibus modico interuallo
ſeqtur. Iam fretum intrabat qnqueremis: cũ Lælius et
ipſe in qnqueremi ex portu Carteiæ ſequẽtibus ſeptem
triremibus euectus, in Adherbalem ac triremes inue
hitur: quinqueremem ſatis credens deprehenſam ra
pido in freto in aduerſum æſtum reciprocari non poſ
ſe. Pœnus in re ſubita parũper incertus trepidauit: utrũ
qnqueremem ſequeretur: an in hoſteis roſtra conuer-
teret. ipſa cunctatio facultatem detrectandæ pugnæ

ademit. iam enim ſub ictu teli erant: & undiq; inſtabant hoſtes. æſtus quoq; arbitrium moderandi naues ademerat. neq; erat nauali pugnæ ſimilis: quippe ubi nihil uoluntariũ, nihil artis, aut conſilij eſſet. una natura freti, æſtuſq; totius certaminis potens ſuis alieniſq; nauibus nequicquam remigio in contrarium tendentes inuehebat: ut fugientem nauem uideres retro uertice intortam uictricibus illatam: & ſequentem, ſi in contrarium tractum incidiſſet maris: fugientis modo ſeſe auertentem. Iam in ipſa pugna hæc cum infeſto roſtro peteret hoſtium nauem: obliqua ipſa ictum alterius roſtri accipiebat. illa cum tranſuerſa obijceretur hoſti: repente intorta in proram circumagebatur. Cum inter triremes fortuna regente anceps præliũ miſceretur: quinqueremis romana, ſeu pondere tenacior, ſeu pluribus remorum ordinibus ſcindentibus uertices, cum facilius regeretur: duas triremes ſuppreſſit: unius prælata impetu lateris alterius remos deterſit. cæteraſq;, quas indepta eſſet: mulctaſſet: ni cum reliquis quinq; nauibus Adherbal uelis in Africam trãſmiſiſſet. Lælius uictor Carteiam reuectus, auditis, quæ acta Gadibus erant: patefactam proditionem: coniuratoſq; miſſos Carthaginem: ſpẽ ad irritum redactam: qua ueniſſent: nuntijs ad L. Martium miſſis, niſi terere fruſtra tempus ſedendo ad Gades uellent: redeundum ad imperatorem eſſe: aſſentiente Martio, paucos poſt dies ambo Carthaginem rediere.

Ad quorum diſceſſum non reſpirauit modo Mago: cum terra mariq; ancipiti metu urgeretur: ſed etiam audita rebellione Illergetum ſpem recuperandæ Hiſpa

niæ nactus, nuntios Carthaginem ad ſenatum mittit: qui ſimul ſeditionem ciuilem in caſtris romanis, ſimul defectionem ſociorum in maius uerbis extollentes, hortarentur: ut auxilia mitterent: quibus traditum à patribus imperium Hiſpaniæ repeti poſſet. Mandonius, & Indibilis in fines regreſſi, pauliſper, dum quidnam de ſeditione ſtatueretur, ſcirent: ſuſpenſi quieuerunt: ſi ciuium errori ignoſceretur: non diffidentes ſibi quoq; ignoſci poſſe. poſtquam uulgata eſt atrocitas ſupplicij: ſuam quoq; noxam pari pœna æſtimatã rati, uocatis rurſus ad arma popularibus, contractisq; etiam, quæ ante habuerant, auxilijs, in ſedetanum agrum, ubi principio defectionis ſtatiua habuerant: cũ XX millibus peditum, duobus millibus equitum & quingentis tranſcenderunt. Scipio cum fide ſoluẽdis pariter oĩbus noxijs innoxijsq; ſtipẽdijs, uultu ac ſermone in omnes placato facile reconciliatis militũ animis, prius q̃ caſtra à Carthagine moueret: concione aduocata, multis uerbis in perfidiam rebellantium regulorum inuectus, nequaquam eodem animo ſe ire profeſſus eſt ad uindicandum id ſcelus: quo ciuilem errorem nuper ſanauerit. Tum ſe haud ſecus, quàm uiſcera ſecantem ſua, cum gemitu & lachrymis triginta hominum capitibus expiaſſe octo millium ſeu ĩprudentiam, ſeu noxam: nunc læto & erecto animo ad cædem Illergetum ire. non enim eos neq; natos in eadem terra, nec ulla ſecum ſocietate iunctos eſſe. eã, quæ ſola fuerat: fidem, atq; amicitiam ipſos ꝑ ſcelus rupiſſe. in exercitu ſuo ſe, præterq̃ quod omnes ciues, aut ſocios, latiniq; nominis uideat: etiam eo moueri: quod

nemo ferè ſit miles: q̃ nõ aut à patruo ſuo Cn. Scipione, qui primus romani nominis in eam prouinciam uenerit: aut à patre conſule, aut à ſe ſit ex Italia aduectus. Scipiorum nomini, auſpicijſq́; omnes aſſuetos: quos ſecum in patriã ad meritum triumphũ deducere uelit: quos conſulatum petenti, uelut ſi omnium communis agatur honos: affuturos ſperet. Quod ad expeditionem attineat: quæ inſtet: immemorem eſſe rerũ ſuarum geſtarum: qui bellum id ducat. Magonis Hercule ſibi, qui extra orbem terrarum in circunfuſam Oceano inſulam cum paucis perfugerit nauibus: maiorem curam eſſe, quàm Illergetum. quippe illic & ducem carthaginenſem, & quantuncunq; punicum præſidium eſſe: hic latrones, latronumq́; duces: quibus ut ad populandos finitimorum agros, tectaq́; urenda, et rapienda pecora aliqua uis ſit: ita in acie, ac ſignis collatis nullam eſſe. magis uelocitate ad fugam, quàm armis fretos, pugnaturos eſſe. Itaq; non quod ullum inde periculum, aut ſemen maioris belli uideat: ideo ſe, prius quàm prouincia decedat: opprimendos Illergetes duxiſſe: ſed primum: ne impunita tam ſcelerata defectio eſſet: deinde: ne quis in prouincia ſimul uirtute tanta et felicitate perdomita relictus hoſtis dici poſſet. Proinde deis bene iuuantibus ſequerentur non tam ad bellum gerendũ: (neq; enim cum pari hoſte certamen eſſe) q̃ ad expetendas ab hominibus ſceleſtis pœnas. Ab hac oratione dimiſſos ad iter ſe cõparare in diem poſterum iubet. profectuſq́; decimis caſtris peruenit ad Iberũ flumen. inde ſuperato amni, die quarto in conſpectu hoſtiũ poſuit caſtra. Campus autem mon

tibus circunſeptus erat. in eam uallem Scipio cum peco ra rapta pleraq; ex ipſorum hoſtiũ agris propelli ad irritandam ferocitatem barbarorũ iuſſiſſet: uelites ſub ſidio miſit. à quibus ubi per procurſationem commiſſa pugna eſſet: Læliũ cum equitatu impetum ex occul- to facere iubet. mons opportune prominens equitum in ſidias texit. Nec ulla mora pugnæ facta eſt. Hiſpani in conſpecta procul pecora, uelites in Hiſpanos præda occupatos icurrêre. primo miſſilibus territauere: deide emiſſis leuibus telis, quæ irritare magis, q̃ decernere pu gnam poterant: gladios nudant: et collato pede res cœ pta geri eſt. Anceps pedeſtre certamen erat: niſi equites ſuperueniſſent. neq; ex aduerſo tantum illati obuios ob triuere: ſed circunuecti etiam quidam per infima cliũ ui ab tergo ſe, ut pleroſq; intercluderent: obiecerunt. maiorq; cædes fuit: quàm quãtam edere leuia per ex curſiones prælia ſolent. Ira magis accenſa aduerſo præ lio barbaris eſt: q̃ imminuti animi. itaq; ne pulſi uiſ derentur: prima luce poſtero die in aciẽ proceſſere. Nõ capiebat omnes copias anguſta (ſicut ante dictum eſt) uallis. duæ fermè peditum partes, & omnis equitatus in aciem deſcendit: quod reliquum peditum erat: ob= liquo conſtituerunt colle. Scipio pro ſe eſſe loci angu- ſtias ratus, & quod in arcto pugna romano aptior, quàm hiſpano militi futura uidebatur: et quod in eũ locum detracta hoſtium acies eſſet: qui non omnem multitudinem eorum caperet: nouo etiam conſilio ad= iecit animum: equitem nec poſſe circundare cornibus in tam anguſto ſpatio: & hoſti, quem cum pedite eduxiſſet: inutilem fore. itaq; imperat Lælio: ut per

colles quamocultiſſimo itinere circunducat equites: ſegregetq́; quantum poſſit, equeſtrem à pedeſtri pugna. ipſe omnia ſigna peditum in hoſtes uertit. quatuor cohortes in fronte ſtatuit: quia latius pandere aciem nõ poterat. moram pugnandi nullam fecit: ut ipſo certamine auerteret à conſpectu tranſeuntium per colles equitum. neq; ante circunductos ſenſere: quàm tumultum equeſtris pugnæ ab tergo accepere. Ita duo diuerſa prælia erant. duæ peditum acies, duo equitatus per longitudinem campi, quia miſceri ex genere utroq; prælium anguſtiæ non patiebantur: pugnabant. Hiſpanorum cum neq; pedes equiti, neq; eques pediti auxilio eſſet: pedes fiducia equitis temere commiſſus campo cæderetur: eques circunuentus nec peditem à fronte, (iam enim ſtratæ pedeſtres copiæ erant) nec ab tergo equitem ſuſtineret: & ipſi cum diu in orbem ſeſe ſtantibus equis defendiſſent: ad unum omnes cæſi ſunt: nec quiſquam peditum, equitum'ue ſuperfuit: q in ualle pugnauerunt. Tertia pars, quæ in colle ad ſpectaculum magis tutum, quàm ad partem pugnæ capeſſendam ſteterat: & locum, & tempus ad fugiendũ habuit. inter eos & reguli ipſi fugerunt: prius quàm tota circunueniretur acies, inter tumultum elapſi. Caſtra eodem die Hiſpanorum præter reliquam prædã cum tribus ferme millibus hominum capiuntur. Romani, ſociíq; ad mille CC eo prælio ceciderunt: uulnerata amplius tria millia hominum. minus cruenta uictoria fuiſſet: ſi potentiore campo, & ad fugam capeſſendam facili, foret pugnatum. Indibilis abiectis belli conſilijs, nihil tutius in afflictis rebus experta fide &

clementia Scipionis ratus, Mandonium fratrem ad cũ mittit. Qui aduolutus genibus fatalem rabiem temporis eius accuſat: cum uelut contagione quadam peſtifera non Illergetes modo, & Lacetani, ſed caſtra quoq; romana inſanierint. ſuam quidem, & fratris, & reliquorum popularium eam conditionem eſſe: ut aut, ſi ita uideatur: reddant ſpiritum P. Scipioni, ab eodem illo acceptum: aut ſeruati bis uni debitam uitam pro eo in perpetuum deuoueant. antea in cauſa ſua fiduciã ſibi fuiſſe, nondum experta clementia eius: nunc contra, nullam in cauſa, omnem in miſericordia uictoris ſpem poſitam habere. Mos uetuſtus erat Romanis: cũ quo nec fœdere, nec equis legibus iungerentur amicitia: non prius imperio in eum tanquam pacatum uti: quàm omnia diuina, humanáq; dedidiſſet: & obſides accepti, armáq; adempta, & præſidia urbibus impoſita forent. Scipio multis inuectus in præſentem Mandonium, abſentemq; Indibilem uerbis, illos quidẽ merito periiſſe ipſorum maleficio, ait: uicturos ſuo, atq; populi romani beneficio. cæterum ſe neq; arma iis adempturum: (quippe ea pignora timentium rebellionem eſſe: ſe libere arma relinquere, ſolutoſq; metu animos) neq; ſe in obſides innoxios, ſed in ipſos, ſi defecerint: ſæuiturum: nec ab inermi, ſed ab armato hoſte pœnas expetiturum. utranque fortunam expertis permittere ſeſe: utrum propitios, an iratos habere Romanos mallent. Ita dimiſſus Mandonius: pecunia tantummodo imperata: ex qua ſtipendium militi præſtari poſſet. Ipſe Martio in ulteriorem Hiſpaniam præmiſſo, Syllano Tarraconem remiſſo, paucos mora

tur dies, dum imperatam pecuniam Illergetes pernumerarent: cum expeditis Martium iam appropinquã tem Oceano aſſequitur. Incohata res iam ante de Maſaniſſa alijs atq; alijs de cauſis dilata erat: quod Numida cum ipſo utiq; congredi Scipione uolebat: atq; eiuſdem dextra fidem ſancire. ea tum itineris tam longi, ac tam deuij cauſa Scipioni fuit. Maſaniſſa cum Gadibus eſſet: certior aduentare eum à Martio factus, cauſando corrumpi equos in inſula incluſos, penuriamq; omnium rerum & facere cæteris, et ipſos ſentire, adhæc equitem marceſcere deſidia, Magonem perpulit: ut ſe traijcere in continentem ad populãdos proximos Hiſpaniæ agros pateretur. Tranſgreſſus treis principes Numidarum præmittit ad tempus, locumq; colloquio ſtatuendum: duos pro obſidibus retineri à Scipione iubet. remiſſo tertio, qui quò iuſſus erat, adduceret Maſaniſſam: cum paucis in colloquium uenerunt. Ceperat iam ante Numidam ex fama rerum geſtarum admiratio uiri: ſubſtitueratq; animo ſpeciem quoq; corporis amplam, ac magnificam. cæterum maior præſentis ueneratio cœpit. &, præterquam quod ſuapte natura multa maieſtas inerat: adornabat promiſſa cæſaries, habitusq; corporis non cultus mundities, ſed uirilis uere, ac militaris: & ætas erat in medio uirium robore: quod plenius, nitidiusq; ex morbo uelut renouatus flos iuuentæ faciebat. Propè attonitus ipſo congreſſu Numida gratias de fratris filio remiſſo agit. Ex eo tempore affirmat eam ſe quæſiſſe occaſionem: quam tandẽ oblatam deûm immortalium beneficio non omiſerit. cupere ſe illi, populoq;

romano operam nauare: ita, ut nemo unus externus magis enixe adiuuerit rem romanam. id ſe, etiam ſi iá pridem uellet: minus præſtare in Hiſpania, aliena atq; ignota terra, potuiſſe: in qua autem genitus, educatusq; in ſpẽ paterni regni eſſet: facile præſtaturum. ſi quidem eundem Scipionem ducem in Africam mittant Romani: ſatis ſperare perbreuis æui Carthaginem eſſe. Lætus eum Scipio uidit: audiuitq;: cum caput rerum in omni hoſtium equitatu Maſaniſſam fuiſſe ſciret: & ipſe iuuenis ſpecimen animi præ ſe ferret. Fide data, acceptáq;, profectus retro Tarraconem eſt. Maſaniſſa permiſſu Romanorum, ne ſine cauſa traiecaſſe in continentem uideretur: populatus proximos agros, Gades rediẏt. Magoni, deſperatis in Hiſpania rebus, in quarum ſpem ſeditio primum militaris, deinde defectio Indibilis animos eius ſuſtulerant: paranti traẏcere in Africam nuntiatum ab Carthagine eſt: iubere ſenatum: ut claſſem, quam Gadibus haberet: in Italiam traẏceret: conductáq; ibi Gallorũ, ac Ligurum quanta maxima poſſet iuuentute, coniungeret ſe Annibali: neu ſeneſcere bellum maximo impetu, maiore fortuna cœptum ſineret. Ad eam rem & à Carthagine pecunia Magoni aduecta eſt: & ipſe quantam potuit, à Gaditanis exegit: non ærario modo eorum, ſed etiam templis ſpoliatis: & priuatim omnibus coactis aurum, argentumq; in publicum conferre. Cum præterueheretur Hiſpaniæ oram: haud procul Carthagine Noua expoſitis in terram militibus proximos depopulatus agros, inde ad urbem claſſem appulit. ibi cum interdiu milites in nauibus

tenuiſſet : nocte in litus expoſitos ad partem eam muri, qua capta Carthago ab Romanis fuerat: ducit : nec præſidio ſatis ualido urbem teneri ratus : & aliquos oppidanorum ad ſpem nouandi res aliquid moturos. Cæterum nuntij ex agris trepidi ſimul populationem, agreſtiumq́; fugam, & hoſtium aduentum, attulerant: & uiſa interdiu claſſis erat: nec ſine cauſa erectam ante urbem ſtationem apparebat. itaq; inſtructi, armatiq; intra portam ad ſtagnum ac mare uerſam continebantur. Vbi effuſi hoſtes, mixta inter milites nauali turba, ad muros tumultu maiore, quàm ui ſubierunt: patefacta repente porta Romani cum clamore erumpunt: turbatosq́; hoſtes, & ad primum incurſum coniectumq́; telorũ auerſos uſque ad litus cum multa cæde perſequuntur. nec, niſi naues litori appulſæ trepidos accepiſſent: ſuperfuiſſet fugæ, ac pugnæ quiſquam. In ipſis quoque trepidatum nauibus eſt: dum, ne hoſtes cum ſuis ſimul irrumperent: trahunt ſcalas: orasq́;, & anchoras, ne in moliendo mora eſſet: præcidunt. multiq; adnantes nauibus, incerto præ tenebris quid aut peterent: aut uitarent: fœde interierunt. Poſtero die cum claſſis inde retro ad Oceanum, unde uenerat: fugiſſet: ad octingentos homines cæſi: inter murum, litusq; ad duo millia armatorum inuenta. Mago cum Gadeis repetiſſet: excluſus inde ad Cimbim (haud procul à Gadibus is locus abeſt) claſſe appulſa, mittendis legatis, querendoq́;, quod portæ ſibi ſocio, atq; amico clauſæ forent: purgantibus ijs multitudinis concurſu factum, infeſte ob direpta quædam ab conſcendentibus naues

militibus, ad

militibus, ad colloquium Suffetes eorum, qui ſummus Pœnis eſt magiſtratus: cum quæſtore elicuit: laceratosq́; uerberibus cruci affigi iuſſit. inde nauibus ad Pityuſam inſulã centum millia fermè à continenti (Pœni tum eam incolebant) traiecit. itaq; claſſis bona cum pace accepta eſt: nec commeatus modo benigne præbiti: ſed in ſupplementum claſſis iuuentus, armaq́; data. quorum fiducia Pœnus in Baleares inſulas (quinquaginta inde millia abſunt) tranſmiſit. Duæ ſunt Baleares inſulæ. maior altera, atq; opulentior armis uirisq;. & portum habet: ubi commode hybernaturum ſe (& iam extremum autumni erat) credebat. cæterum haud ſecus, quàm ſi Romani eam inſulam incolerent: hoſtiliter claſſi occurſum eſt. Fundis ut nunc plurimum, ita tunc ſolo eo telo utebantur. nec quiſquã alterius gentis unus tantum ea arte, quantum inter alios omnes Baleares excellunt. Itaq; tanta uis lapidũ creberrimæ grandinis modo in appropinquantem iã terræ claſſem effuſa eſt: ut intrare portum non auſi, auerterent in altum naues. In minorem inde Balearium inſulam traiecerunt, fertilem agro, uiris armis haud æque ualidam. itaq; egreſſi nauibus ſupra portum loco munito caſtra locant: ac ſine certamine urbe agroq́; potiti, duobus millibus auxiliarium inde conſcriptis, miſſisq; Carthaginem ad hybernandum, naues ſubduxerunt. Poſt Magonis ab Oceani ora diſceſſum Gaditani Romanis deduntur. Hæc in Hiſpania P. Scipionis ductu, auſpicioq; geſta. Ipſe L. Lentulo, & L. Manlio Acidino prouincia tradita, cũ decem nauibus Romam rediit. & ſenatu extra urbem

dato in æde Bellonæ, quas res in Hiſpania geſſiſſet; diſſeruit: quoties ſignis collatis dimicaſſet: quot oppida ex hoſtibus ui cœpiſſet: quas gentes in ditionem populi romani redegiſſet. aduerſus quatuor ſe imperatores, quatuor uictores exercitus in Hiſpaniam iuiſſe: neminem Carthaginenſem in ijs terris reliquiſſe. Ob has res geſtas magis tentata eſt triumphi ſpes: quàm petita pertinaciter: quia neminem ad eam diem triũphaſſe, qui ſine magiſtratu res geſſiſſet: conſtabat. Senatu miſſo, urbem eſt ingreſſus: argentiq; præ ſe in ærarium tulit quatuordecim millia pondo CCCXLII: & ſignati argenti magnum numerum. Comitia inde creandis conſulibus habuit L. Veturius Philo: centuriæq; omnes ingenti fauore P. Scipionem conſulẽ dixerunt. collega additur ei P. Licinius Craſſus pontifex maximus. Cæterum comitia maiore quàm ulla per id bellum celebrata frequentia, proditum memoriæ eſt. conuenerant undiq; non ſuffragandi modo, ſed etiam ſpectandi cauſa P. Scipionis: concurrebantq; & domum frequentes, et in capitoliũ ad immolantem eum: cum centum bobus uotis in Hiſpania Ioui ſacrificaret: ſpondebantq; animi: ſicut C. Luctatius ſuperius bellum punicum finiſſet: ita id, quod inſtaret: P. Cornelium finiturum: atq; ut Hiſpania omni Pœnos expuliſſet: ſic Italia pulſurum eſſe. Africamq; ei, perinde ac debellatum in Italia foret: prouinciam deſtinabant. Prætoria inde comitia habita. creati duo: q tum ædiles plebis erant: Sp. Lucretius, & Cn. Octauius: & ex priuatis, Cn. Seruilius Cepio, & L. Aemilius Pappus. Quartodecimo anno punici belli P. Corne

lius Scipio, & P. Licinius Craſſus ut conſulatum inierunt: nominatæ conſulibus prouinciæ ſunt: Sicilia Scipioni extra ſortem, concedente collega: quia ſacrorum cura pontificem maximum in Italia retinebat: Brutij Craſſo. Tum prætoriæ prouinciæ in ſortem cōiectæ. urbana Cn. Seruilio obtigit: Ariminū (ita Galliam appellabant) Sp. Lucretio: Sicilia L. Aemilio: Cn. Octauio Sardinia. Senatus in capitolio habitus. Ibi referente P. Scipione, ſenatus conſultum factum eſt: ut quos ludos inter ſeditionem militarem in Hiſpania uouiſſet: ex ea pecunia, quam ipſe in ærarium detuliſſet: faceret. Tum Saguntinorum legatos in ſenatum introduxit. ex eis maximus natu. Etſi nihil ultra malorum eſt P. C: quàm quod paſſi ſumus: ut ad ultimum fidē uobis præſtaremus: tamen ea ueſtra merita, imperatorumq́; ueſtrorum erga nos fuerunt: ut nos cladium noſtrarum non pœniteat. Bellum propter nos ſuſcepiſtis: ſuſceptumq́; quartumdecimum annum tam pertinaciter geritis: ut ſæpe ad ultimum diſcrimen & ipſi ueneritis: & populum carthaginenſem adduxeritis. Cum in Italia tam atrox bellum, et Annibalem hoſtem haberetis: conſules cum exercitu in Hiſpaniam, uelut ad colligendas reliquias naufragij noſtri miſiſtis. P. & Cn. Cornelij ex quo in prouinciam uenerunt: nullo tempore deſtiterunt, quæ nobis ſecunda, quæq́; aduerſa hoſtibus noſtris eſſent: facere. iam omnium primum oppidum nobis reſtituerunt: per omnem Hiſpaniam ciues noſtros uenundatos, dimiſſis qui conquirerent, ex ſeruitute in libertatem reſtituerunt. cum iam propè eſſet: ut optabilem eam ex

miſerrima fortunam haberemus: P. & Cn. Cornelij īmperatores ueſtri luctuoſius nobis propè, quàm uobis perierunt. tum uero ad hoc retracti ex diſtantibus locis in ſedem antiquam uidebamur: ut iterum periremus: & alterum excidium patriæ uideremus: nec ad perniciem noſtram carthaginenſi utiq; aut duce, aut exercitu opus eſſe: ab Turdetanis ueterrimis hoſtibus, qui prioris quoq; excidij cauſa nobis fuerant: extingui poſſe: cum ex inſperato repente miſiſtis nobis hūc P. Scipionem. quem, fortunatiſſimi omnium Saguntinorum uidemur: quia conſulem declaratum uidemus: ac uidiſſe nos, ciuibus noſtris renuntiaturi ſumus: ſpē, opem, ſalutem'q; noſtram. qui cum plurimas hoſtium ueſtrorum cepiſſet in Hiſpania urbes: ubiq; ex captorum numero excerptos Saguntinos in patriam remiſit. poſtremo Turdetaniam adeo infeſtam nobis, ut illa gente incolumi, ſtare Saguntum non poſſet: ita bello afflixit: ut nonmodo nobis, (abſit uerbo inuidia) ſed ne poſteris quidem timenda noſtris eſſet. deletam urbem cernimus eorum: quorum in gratiam Saguntum deleuerat Annibal. uectigal ex agro eorum capimus: quod nobis non tam fructu iucundius eſt, quàm ultione. Ob hæc, quibus maiora nec ſperare, nec optare ab dijs immortalibus poteramus: gratias actum nos decem legatos ſaguntinus ſenatus, populus'q; ad uos miſit: ſimul gratulatum: quod ita res per hos annos in Hiſpania, atque in Italia geſſiſtis: ut Hiſpaniam non Ibero amne tenus, ſed quà terrarum ultimas finit Oceanus: domitā armis habeatis: Italiæ, niſi quatenus uallum caſtrorum cingit: nihil reliqueritis Pœ

no. Ioui Optimo Maximo præſidi capitolinæ arcis nõ grates tantum ob hæc agere iuſſi ſumus: ſed donum hoc etiam, ſi uos permitteretis: coronam auream in capitolium uictoriæ ergô ferre. Id uti permittatis, quæſimus: utiq́;, ſi uobis ita uideretur: quæ nobis imperatores ueſtri commoda tribuerunt: ea rata, atq; perpetua authoritate ueſtra faciatis. Senatus legatis Saguntinis reſpondit: & dirutum, & reſtitutum Saguntum fidei ſocialis utrinq; ſeruatæ documentum omnibus gentibus fore. ſuos imperatores recte, & ordine, & ex uoluntate ſenatus feciſſe: quod Saguntum reſtituerint: ciuesq́; ſaguntinos ſeruitio exemerint. quæq́; alia eis benigne fecerint: ea ſenatum ita uoluiſſe fieri. donum permittere ut in capitolio ponerent. Locus inde, lautiaq́; legatis præberi iuſſa: & muneris ergô in ſingulos dari ne minus dena millia æris. Legationes deinde cæteræ in ſenatum introductæ: auditæq́;. Et petentibus Saguntinis, ut quatenus tuto poſſent, Italiam ſpectatum irent: duces dati: literæq́; p oppida miſſæ: ut Hiſpanos comiter acciperent. Tum de republica, de exercitibus ſcribendis, de prouincijs relatum. Cum Africam nouam prouinciam extra ſortem P. Scipioni deſtinari, homines fama ferrent: & ipſe nulla iam modica gloria contentus, non ad gerendum modo bellum, ſed ad finiendum diceret ſe conſulem declaratum eſſe: neq; aliter id fieri poſſe: q̃ ſi ipſe in Africam exercitum tranſportaret: & acturũ ſe id per populum aperte ferret: ſi ſenatus aduerſaretur: idq́; conſilium haudquaquam primoribus patrum conſcriptorum placeret: cæteriq; per metum, aut

ambitionem muſſarent: Q. Fabius Maximus rogatus ſententiam. Scio, inquit, multis ueſtrum uideri patres conſcripti, rem actam hodierno die agi: et fruſtra habiturum orationem: qui tanquam de integra re, de Africa prouincia ſententiam dixerit. Ego autem primum illud ignoro: quemadmodum certa iam prouincia Africa conſulis uiri fortis ac ſtrenui ſit: quam nec ſenatus cenſuit in hunc annum prouinciam eſſe; nec populus iuſſit. deinde, ſi eſt: conſulem peccare arbitror: qui de re tranſacta ſimulando ſe referre, ſenatum ludibrio habet: non ſenatorem modo: qui de quo conſulitur: ſuo loco dicat ſententiam. Atq; ego certum habeo: diſſentienti mihi ab iſta feſtinatione in Africã traijciendi, duarum rerum ſubeundam opinionem eſſe. unius: inſitæ ingenio meo cunctationis. quam metum, pigritiamq́; homines adoleſcentes ſane appellent: dum me non pœniteat: adhuc aliorum ſpecioſiora primo aſpectu conſilia ſemper uiſa: mea uſu meliora. alterius: obtrectationis atq; inuidiæ aduerſus creſcentem in dies gloriam fortiſſimi conſulis. A qua ſuſpicione ſi me neq; uita acta, & mores mei, neq; dictatura cum quinq; conſulatibus, tantumq́; gloriæ belli domiq; partæ uindicat: ut propius faſtidium eius ſim, q̃ deſyderium: ætas ſaltem liberet. quæ enim mihi æmulatio cum eo eſſe poteſt: qui ne filio quidem meo æqualis ſit? Me dictatorem. cum uigerem adhuc uiribus: & in curſu maximarum rerum eſſem: recuſantem nemo aut in ſenatu, aut apud populum audiuit: quo minus inſectante me magiſtro equitum, quod fando nunquam ante auditum erat: imperium meum æquare

tur. rebus, quàm uerbis aſſequi malui: ut qui aliorum iudicio mihi comparatus erat: ſua mox confeſſione me ſibi præferret. nedum ego perfunctus honoribus certamina mihi, atq; æmulationem cum adoleſcente florentiſſimo proponam. uidelicet ut mihi iam uiuendo, non ſolum rebus gerendis feſſo, ſi huic negata fuerit: Africa prouincia decernatur. cum ea gloria, quæ parta eſt: uiuendum, atq; moriendum eſt. Vincere ego prohibui Annibalem: ut à uobis, quorum uigent nunc uires: etiam uinci poſſet. Illud te mihi ignoſcere P. Corneli æquum erit: ſi, cum in me ipſo nunquam pluris famam hominum, quàm Remp. fecerim: ne tuam quidem gloriam bono publico præponam. quanquam, ſi aut bellum nullum in Italia, aut is hoſtis eſſet: ex quo uicto nihil gloriæ quæreretur: qui te in Italia retineret: etſi id bono publico faceret: ſimul cum bello materiam gloriæ tuæ ire ereptum uideri poſſet. cum uero Annibal hoſtis incolumi exercitu quartumdecimū annum Italiam obſideat: pœnitebit te P. Corneli gloriæ tuæ: ſi hoſtem eum, qui tot funerum, tot cladium nobis cauſa fuit: tu conſul Italia expuleris? & ſicut penès C. Luctatium prioris punici perpetrati belli titulus fuit: ita penès te huius fuerit? niſi aut Amilcar Annibali dux eſt preferēdus: aut illud bellum huic: aut uictoria illa maior clariorq;: quàm hæc (modo contingat ut te conſule uincamus) futura eſt. Ab Drepano, atq; Eryce detraxiſſe Amilcarem, quàm Italia expuliſſe Pœnos, atq; Annibalem malis? Ne tu quidē, etſi magis partam, quàm ſperatam gloriam amplecteris: Hiſpania potius, quàm Italia bello liberata glo-

riatus fueris. Nondum is eſt Annibal: quem non magis timuiſſe uideatur: quàm contempſiſſe: qui aliud bellum maluerit. Quin igitur ad hoc accingeris? nec ꝑ iſtos circuitus, ut cum in Africam traieceris: ſecuturũ te illuc Annibalem ſperes: potius, quàm recto hinc itinere, ubi Annibal eſt: eò bellum intendis? Egregiam iſtam palmam belli punici peracti petis? hoc & natura prius eſt: tua cum defenderis: aliena ire oppugnatũ. pax ante in Italia, quàm bellum in Africa ſit: et nobis prius decedat timor: quàm ultro alijs inferatur. ſi utrunq; tuo ductu, auſpitioq; fieri poteſt: Annibale hic uicto, illic Carthaginem expugna. ſi alterutra uictoria nobis conſulibus relinquenda eſt: prior cum maior clariorq;, tum cauſa etiam inſequentis fuerit. Nam nunc quidem præterquam quod & in Italia, & in Africa duos diuerſos exercitus alere ærarium non poteſt: præterquam quod unde claſſes tueamur: unde cómeatibus ſufficiamus præbendis, nihil reliqui eſt: periculi tandem quantum adeatur, quem fallit? P. Licinius in Italia, P. Scipio bellũ in Africa geret. Quid, ſi (quod omnes dij omen auertant: & dicere etiam reformidat animus: ſed quæ acciderunt: accidere poſſunt) & uictor Annibal ire ad urbem pergat: tum demum te conſulem ex Africa, ſicut Q. Fuluium à Capua, accerſemus? Quid quod in Africa quoq; mars cómunis belli erit? Domus tibi tua, pater, patruusq; intra XXX dies cum exercitibus cæſi documento ſint: ubi per aliquot annos maximis rebus terra, mariq; gerendis ampliſſimum nomen apud exteras gentes populi romani, ueſtræq; familiæ fecerant. Dies me deficiet:

ſi reges, imperatoresq́; temere in hoſtium terras tranſgreſſos cum maximis cladibus ſuis, exercituumq́; ſuorum, enumerare uelim. Athenienſes, prudentiſſima ciuitas, bello domi relicto, authore æque impigro atque nobili iuuene magna claſſe in Siciliam tranſmiſſa, una nauali pugna florentem Rempub. ſuam in perpetuum affixerunt. Externa, & nimis antiqua repeto. Africa eadem iſta, & M. Attilius, inſigne utriusq; fortunæ exemplum, nobis documento ſint. Næ tibi P. Corneli, cum ex alto Africam conſpexeris: ludus, & iocus fuiſſe Hiſpaniæ tuæ uidebuntur. quid enim ſimile? Pacato mari præter oram Italiæ, Galliæq́; uectus Emporias in urbem ſociorum claſſem appuliſti: expoſitos milites per tutiſſima omnia ad ſocios, & amicos populi Ro. Tarraconem duxiſti: ab Tarracone deinde iter per præſidia romana: circa Iberum exercitus patris, patruiq́; tui, poſt amiſſos imperatores ferociores calamitate ipſa facti: dux, tumultuarius quidē ille, L. Martius, & militari ſuffragio ad tempus lectus: cæterum ſi nobilitas, ac iuſti honores adornarent: claris imperatoribus qualibet arte belli par: oppugnata per ſummum otium Carthago: nullo trium punicorū exercituum ſocios defendente. Cætera, neque ea eleuo: nullo tamen modo africo bello comparanda. ubi non portus ullus claſſi noſtræ apertus: non ager pacatus: non ciuitas ſocia: non rex amicus: non conſiſtendi uſquam locus: non procedendi. quacunq; circunſpexeris: hoſtilia omnia, atq; infeſta. An Syphaci, Numidisq́; credis? ſatis ſit ſemel creditum. non ſemper temeritas eſt felix. & fraus fidem in paruis ſibi præſtruit: ut cum ope-

rǽpretiũ ſit: cũ mercǽde magna fallat. Nõ hoſtes patrẽ, patruũq; tuũ armis, prius q̃ Celtiberi ſocij fraude circũuenerunt. nec tibi ipſi à Magone, et Aſdrubale hoſtiũ ducibus, q̃tũ ab Indibili, et Mãdonio in fidẽ acceptis pi=culi fuit. Numidis tu credere potes, defectionẽ militum tuorũ expertus? Et Syphax, et Maſaniſſa ſe, q̃ Carthaginenſes, malũ potentes in Africa eſſe: Carthaginenſes: q̃ quẽquã aliũ. nunc illos æmulatio iter ſeſe, et oẽs cauſæ certaminũ acuunt: quod procul externus metus eſt. oſtende romana arma, exercitũ alienigenã: iã uelut ad commune reſtinguendum incendium concurrent. Aliter iidem illi Carthaginenſes Hiſpaniam defende=runt: aliter mœnia patriæ, templa deûm, aras, & focos defendent: cum euntes in prælium pauida proſe=quetur coniux: & parui liberi occurſabunt. Quid porrò ſi ſatis confiſi Carthaginenſes conſenſu Africæ, fide ſociorum regum, mœnibus ſuis, cum tuo exercitusq; tui præſidio nudatam Italiam uiderint: ultro ipſi nouum exercitum in Italiam aut ex Africa miſe=rint? aut Magonem, quem à Balearibus claſſe tranſmiſſa iam præter oram Ligurum alpinorum uectari conſtat: Annibali ſe coniungere iuſſerint? nempe in eodem terrore erimus: in quo nuper fuimus: cum Aſ=drubal in Italiam tranſcendit. quem tu, qui non ſolũ Carthaginẽ, ſed omnem Africam exercitu tuo es clauſurus: è manibus tuis in Italiam emiſiſti. Victum à te dices. eo quidem minus uellem, & id tua, non Reip. ſolum cauſa, iter datum uicto in Italiam eſſe. Patere nos omnia, quæ proſpera tibi, & populi Ro. imperio euenere: tuo conſilio aſſignare: aduerſa caſibus incer

tis belli, & fortunæ legare. quo melior, fortiorq́; es: eo magis talem præſidem ſibi patria, atq; uniuerſa Italia retinet. Non potes ne ipſe quidem diſſimulare: ubi Annibal ſit: ibi caput, atq; arcem huius belli eſſe. quippe qui præ te feras: eam tibi cauſam eſſe traijciendi in Africam: ut Annibalem eò trahas. Siue igitur hic, ſiue illic cum Annibale eſt tibi futura res: utrū ergo tandem firmior eris in Africa ſolus: an iſthic tuo, collegæq́; tui exercitu coniuncto? ne Claudius quidem, & Liuius conſules tam recenti exemplo, quantum id interſit, documento ſunt? Quid, Annibalem utrum tandem extremus angulus brutij agri fruſtra iamdiu poſcentem ab domo auxilia, an propinqua Carthago, & tota ſocia Africa potentiorem armis uirisq; faciet? Quod iſtud conſilium eſt? ibi malle decernere: ubi tuæ dimidio minores copiæ ſint: hoſtium multo maiores: quàm ubi duobus exercitibus aduerſus unum tot prælijs, & tam diuturna & graui militia feſſum, pugnandum ſit? Quàm compar conſilium tuum parentis tui conſilio ſit, reputa. ille conſul profectus in Hiſpaniam, ut Annibali ab Alpibus deſcendenti occurreret: in Italiam ex prouincia redijt. tu, cum Annibal in Italia ſit: relinquere Italiam paras: non quia reipublicæ id utile, ſed quia tibi amplum & glorioſum cenſes eſſe. ſicut cum prouincia & exercitu relicto, ſine lege, ſine S.C. duabus nauibus papuli romani imperator fortunam publicam, & maieſtatem imperij, quæ tum in tuo capite periclitabantur: commiſiſti. Ego P. Cornelium P.C. reipublicæ, nobiſq́;, non ſibi ipſi priuatim creatum conſulem exiſtimo: exercituſq́; ad

cuſtodiam urbis, atq; Italiæ ſcriptos eſſe: non quos regio more per ſuperbiam conſules quò terrarum uelint, trayciant. Cum oratione ad tempus parata Fabius, tum authoritate, & inueterata prudentiæ fama magnam partem ſenatus, & ſeniores maxime mouiſſet: pluresq; conſilium ſenis, quàm animum adoleſcentia ferocem laudarent: Scipio ita locutus fertur & ipſe. Q. Fabius principio orationis P.C. commemorauit: in ſententia ſua poſſe obtrectationem ſuſpectam eſſe. cuius ego rei non tam ipſe auſim tantum uirum inſimulare: quàm ea ſuſpicio, uitio orationis, an rei, haud ſatis purgata eſt. ſic enim honores ſuos, & famam rerum geſtarum extulit uerbis ad extinguendũ inuidiæ crimen: tanquam mihi ab infimo quoq; periculum ſit: ne mecum æmuletur: & non ab eo: qui, quia ſuper cæteros excellat: quò me quoq; niti non diſſimulo: me ſibi æquari nolit. ſic ſenem ſe perfunctum: & me infra ætatem filij ſui poſuit: tanquam non longius, quàm quantum uitæ humanæ ſpatium eſt: cupiditas gloriæ extendatur: maximáq; pars eius in memoriam, ac poſteritatem promineat. Maximo cuiq; id accidere animo certum habeo: ut ſe non cum præſentibus modo, ſed cum omnis æui claris uiris comparet. Equidem haud diſſimulo: me tuas Q. Fabi laudes non aſſequi ſolum uelle: ſed (bona uenia tua dixerim) ſi poſſim, etiam exuperare. Illud nec tibi in me, neu mihi in minoribus natu animi ſit: ut nolimus quenquam noſtri ſimilem euadere ciuem. id enim non eorum modo, quibus inuiderimus: ſed reipublicæ, & penè omnis generis humani detrimentum ſit. Comme-

morauit: quantum eſſem periculi aditurus: ſi in Afri cam traijcere uelim: ut meam quoq;, non ſolum & Reip. & exercitus uicem uideretur ſolicitus. Vnde hæc repente de me cura exorta? cum pater, patruusq́; meus interfecti: cum duo exercitus eorum propè occidione occiſi eſſent: cum amiſſæ Hiſpaniæ: cum quatuor exer citus Pœnorum, quatuorq́; duces omnia metu armisq́; tenerent: cum quæſitus ad id bellum imperator nemo ſe oſtenderet, præter me: nemo profiteri nomen auſus eſſet: cum mihi quatuor & uiginti annos nato detuliſſet imperium populus romanus: quid ita tum nemo ætatem meam, uim hoſtium, difficultatem belli, patris patruiq́; recentem cladem commemorabat? utrum maior aliqua nunc in Africa calamitas accepta eſt: quàm tunc in Hiſpania erat? an maiores nunc ſunt exercitus in Africa, duces plures, melioresq́;: quàm tunc in Hiſpania fuerunt? an ætas mea tunc maturior bello gerendo fuit: quàm nunc eſt? an cum carthaginenſi hoſte in Hiſpania, quàm in Africa bellum geri aptius eſt? Facile eſt poſt fuſos fugatosq́; quatuor exercitus punicos, poſt tot urbes ui captas, aut metu ſubactas in deditionem, poſt perdomita omnia uſq; ad Oceanum, tot regulos, tot ſæuas gentes, poſt receptam totam Hiſpaniã, ita ut ueſtigum belli nullum reliquum ſit: eleuare meas res geſtas: tam Hercule: quàm ſi uictor ex Africa redierim: ea ipſa eleuare: quæ nunc retinendi mei cauſa, ut terribilia eadem uideantur: uerbis extolluntur. Negat aditum eſſe in Africam: negat ullos patere portus: M. Attilium captum in Africa commemorat: tanquam M. Attilius primo acceſſu ad Afri-

cam offenderit: neq; recordatur: illi ipſi tam infelici
imperatori patuiſſe tamen portus Africæ: & res egre
gias primo anno geſſiſſe: &, quantum ad carthagi-
nenſes duces attinet: inuictum ad ultimum perman-
ſiſſe. Nihil igitur me iſto exemplo terrueris: ſi hoc bel
lo, non priore, ſi nuper, & non annis ante XL iſta
clades accepta foret: quin ego minus in Africam Re
gulo capto, quàm Scipionibus occiſis in Hiſpaniã, traijce
rem. nec felicius Xantippum Lacedæmonium Car-
thagini, quàm me patriæ meæ ſinerem natum eſſe: cre
ſceretq; mihi ex eo ipſo fiducia: quod poſſit in homi
nis unius uirtute tantum momenti eſſe. At etiam Athe
nienſes audiendi ſunt, temere in Siciliam omiſſo domi
bello tranſgreſſi. Cur ergo, quoniam græcas fabulas
enarrare uacat: non Agathoclem potius ſyracuſa-
num Regem, cum diu Sicilia punico bello ureretur:
tranſgreſſum in hanc eandem Africam, auertiſſe eò
bellum, unde uenerat: refers? Sed quid, ultro metum
inferre hoſti, & ab ſe remoto periculo alium in di-
ſcrimen adducere, quale ſit, ueteribus externiſq; exem
plis admonere opus eſt? maius præſentius'ue ullum
exemplum eſſe, quàm Annibal poteſt? Multum inter-
eſt: alienos populere fines: an tuos uri, excindiq; ui-
deas. plus animi eſt inferenti periculum, quàm pro-
pulſanti. ad hoc, maior ignotarum rerum eſt terror:
bona, malaq; hoſtiũ ex propinquo ingreſſus fines aſpi
cias. Non ſperauerat Annibal fore: ut tot in Italia po
puli ad ſe deficerent: quot defecerunt poſt cannenſem
cladem. quanto minus quicquam in Africa Carthagi
nenſibus firmum, ac ſtabile ſit, infidis ſocijs, grauibus

ac ſuperbis dominis? Ad hæc, nos etiam deſerti ab ſociјs uiribus noſtris, milite romano ſtetimus. Carthagienſi nihil ciuilis roboris eſt: mercede paratos milites habent, Afros, Numidaſq́;, leuiſſima fidei mutandæ ingenia. Hic modo nihil moræ ſit: unà & traieciſſe me audietis: & ardere bello Africam: & molientem hinc Annibalem: & obſideri Carthaginem. lætiores, & frequentiores ex Africa expectate nuntios: quàm ex Hiſpania accipiebatis. Has mihi ſpes ſubjcit fortuna populi romani: dij fœderis ab hoſte uiolati teſtes: Syphax, & Maſaniſſa Reges: quorum ego fidei ita innitar: ut bene tutus à perfidia ſim. multa, quæ nunc ex interuallo non apparent: bellum aperiet. & id eſt uiri, & ducis: non deeſſe fortunæ præbenti ſe: & oblata caſu flectere ad conſilium. Habebo Q. Fabi parem quidem Annibalem: ſed illum potius ego traham: quàm ille me retineat. in ſua terra cogam pugnare eum: & Carthago potius præmium uictoriæ erit: quàm ſemiruta Brutiorum caſtella. Ne quid interim, dum traјcio: dum expono exercitum in Africam: dum caſtra ad Carthaginem promoueo: Reſp. hic detrimenti capiat. Quod tu Q. Fabi, cum uictor tota Italia uolitaret Annibal: potuiſti præſtare: hoc uide ne contumelioſum ſit concuſſo iam & penè fracto Annibale negare poſſe P. Licinium conſulem uirum fortiſſimum præſtare: qui ne à ſacris abſit pontifex maximus: ideo in ſortem tam longinquæ prouinciæ non uenit. Si Hercule nihilo maturius hoc, quo ego cenſeo, modo perficeretur bellum: tamen ad dignitatem populi romani, famamq́; apud re-

ges, genteſq́; externas pertinebat: non ad defendendā modo Italiam, ſed ad inferenda etiam Africæ arma, uideri nobis animum eſſe: non hoc credi, uulgariq́;: quod Annibal auſus ſit, neminem ducem Romanorum audere: & priore punico bello, tum, cum de Sicilia certaretur: toties Africam à noſtris exercitibus, & claſſibus oppugnatam: nunc, cum de Italia certetur: Africam pacatam eſſe. Requieſcat aliquando tādiu uexata Italia: uratur, euaſteturq́; inuicem Africa. caſtra romana potius Carthaginis portis immineant: quàm nos iterum uallum hoſtium ex mœnibus noſtris uideamus. Africa ſit reliqui belli ſedes: illuc terror, fugaq́;, populatio agrorum, defectio ſociorum, cæteræ belli clades, quæ in nos per quatuordecim annos ingruerunt: uertantur. Quæ ad Remp. pertinent, & bellum, quod inſtat: & prouincias, de quibus agitur: dixiſſe ſatis eſt. Illa longa oratio nec ad uos pertinens ſit: ſi quemadmodum Q. Fabius meas res geſtas in Hiſpania eleuauit: ſic & ego contra gloriam eius eludere, & meam uerbis extollere uelim. neutrum faciam P. C: & ſi nulla alia re, modeſtia certe, & temperamento linguæ adoleſcens ſenem uicero. ita & uixi: & res geſſi: ut tacitus ea opinione, quam ueſtra ſponte conceptam animis haberetis: facile contentus eſſem. Minus æquis animis auditus eſt Scipio: quia uulgatum erat: ſi apud ſenatum non obtinuiſſet ut prouincia Africa ſibi decerneretur: ad populum extemplo laturum. Itaq; Q. Fuluius, qui conſul quater, & cenſor fuerat: poſtulauit à conſule: ut palàm in ſenatu diceret: permitteret'ne patribus: ut

patribus: ut de prouincijs decernerent: ſtaturusq́; eo eſſet: quod cenſuiſſent: an ad populum laturus. Cum Scipio reſpondiſſet: ſe quod è Rep. eſſet, facturum: tũ Fuluius, non ego, inquit, ignarus quid reſponſurus, facturus'ue eſſes, quæſiui: quippe cum præ te feras: tentare magis, quàm conſulere ſenatum: & , ni prouinciam tibi, quam uolueris: extemplo decernamus: paratam rogationem habeas. Itaq; à uobis tribuni pl. poſtulo, inquit: ut ſententiã mihi ideo non dicenti, quod, ſi in meam ſententiam diſcedatur: non ſit ratum habiturus conſul: auxilio ſitis. Inde altercatio orta: cum conſul negaret æquum eſſe tribunos intercedere: quo minus ſuo quiſq; loco ſenator rogatus ſententiam diceret. Tribuni ita decreuerunt. Si conſul ſenatui de prouincijs permittit ſtari eo, quod ſenatus cenſuerit: placet: nec de ea re ferri ad populum patiemur. ſi non pmittit: qui de ea re ſententiam recuſabit dicere, auxilio erimus. Conſul diem ad colloquendum cum collega petijt. Poſtero die permiſſum ſenatui eſt. Prouinciæ ita decretæ. Alteri conſuli Sicilia: & XXX roſtratæ naues: quas C. Seruilius ſuperiore anno habuiſſet: permiſſumq́;: ut in Africam, ſi id è Repub. eſſe cenſeret: traijceret. Alteri Brutij: & bellum cum Annibale cum eo exercitu: quem L. Veturius, & Q. Cæcilius ſortirẽtur inter ſe: compararent'ue: uter in Brutijs duabus legionibus, quas conſul reliquiſſet: rem gereret: imperiumq́; in annum ei prorogaretur: cui ea prouincia eueniſſet. Et cæteris præter conſules, prætoresq́;, qui exercitibus prouincijsq́; præfuturi erant: prorogata imperia. Q. Cæcilio ſorte euenit: ut cum

conſule in Brutijs aduerſus Annibalem bellum gereret. Ludi deinde Scipionis magna frequentia, & fauore ſpectantium celebrati. Legati Delphos ad donum ex præda Aſdrubalis portandum miſſi M. Pomponius Matho, & Q. Catulus, tulerunt coronam auream CC pondo, & ſimulachra ſpoliorum, & X pondo argenti facti. Scipio cum ut delectum haberet, neq; impetraſſet: neq; magnopere tetendiſſet: ut uoluntarios ducere ſibi milites liceret, tenuit: et quia impenſæ negauerat Reipub. futuram claſſem: ut quæ à ſocijs darentur ad nouas fabricandas naues, acciperet.

Hetruriæ primũ populi pro ſuis quiſq; facultatibus conſulem adiuturos polliciti. Cærites frumentum ſocijs naualibus, commeatumq́; omnis generis: Populonienſes ferrum: Tarquinienſes lintea ad uela: Volaterrani armamenta nauium, & frumentum: Arretini XXX millia ſcutorum, galeas totidem, pila, gæſa, haſtas longas, millium quinquaginta ſummam pari cuiuſq; generis numero expleturos: ſecures, rutra, falces, alueolos, molas, quantum in XL longas naues opus eſſet: tritici centum & XX millia modiũm, & in uiaticum decurionibus, remigibusq́; collaturos: Peruſini, Cluſini, Ruſellani, abietes in fabricandas naues, & frumenti magnum numerum. abiete ex publicis ſyluis eſt uſus. Vmbriæ populi, & præter hos Nurſini, et Reatini, & Amiternini, ſabinusq́; ager omnis, milites polliciti. Marſi, Peligni, Marruciniq; multi uoluntarij nomina in claſſem dederunt. Camertes cum æquo fœdere cum Romanis eſſent: cohortem armatam ſexcentorum hominum miſerunt. XXX nauium cari-

næ, XX qnqueremes, decem quadriremes cum eſſent poſitæ: ipſe ita inſtitit operi: ut die quadrageſimoquinto, quàm ex ſyluis detracta materia eſſet: naues inſtructæ, armatæq; in aquam deductæ ſint. Profectus in Siciliam eſt triginta nauibus longis, uoluntariorum ſeptem fermè millibus in naues impoſitis. Et P. Licinius in Brutios ad duos exercitus conſulares uenit. ex eis eum ſibi ſumpſit: quem L. Veturius conſul habuerat. Metello, ut quibus præfuiſſet legionibus: ijs præeſſet: facilius cum aſſuetis imperio rem geſturum ratus, permiſit. Et prætores diuerſi in prouincias profecti. Et quia pecunia ad bellum deerat: agri campani regionem à foſſa græca ad mare uerſam uendere quæſtores iuſſi. indicio quoq; permiſſo, qui ager ciuis campani fuiſſet: ut is publicus populi romani eſſet: indici præmium conſtitutum, quantæ pecuniæ ager indicatus eſſet, pars decima. Et Cn. Seruilio prætori urbis negotium datum: ut campani ciues, ubi cuiq; ex S.C. liceret habitare: ibi habitarent: animaduerteretq; in eos: q alibi habitarent. Eadem æſtate Mago Amilcaris filius ex minore Balearium inſula, ubi hybernarat: iuuentute lecta in claſſem impoſita, in Italiam XXX fermè roſtratis nauibus, et multis onerarijs duodecim millia peditum, duo fermè equitum traiecit: Genuamq;, nullis præſidijs maritimam oram tutantibus, repentino aduentu cepit: inde ad oram Ligurum Alpinorum, ſi quos ibi motus facere poſſet: claſſem appulit. Ingauni (Ligurum ea gens eſt) bellum ea tempeſtate gerebant cum Epanterijs montanis. Igitur Pœnus Sauone oppido alpino præda depoſita, & X longis

nauibus in ſtationem ad præſidiũ relictis, cæteris Carthaginem miſſis ad tuendam maritimam oram, quia fama erat: Scipionem eò traiecturum eſſe: ipſe ſocietate cum Ingaunis, quorum gratiam malebat: compoſita, montanos inſtituit oppugnare. Et creſcebat in dies exercitus, ad famam nominis eius Gallis undiq; confluentibus. Ea literis cognita Sp. Lucretij, ne fruſtra Aſdrubale cum exercitu deleto biennio ante forent læta ti: ſi par aliud inde bellum duce tantum mutato oriretur: curam ingentem accenderunt patribus. Itaq; et M. Liuium proconſulem ex Hetruria uolonum exercitum admouere Ariminum iuſſerunt. & Cn. Seruilio prætori negotium datum: ut ſi è re publica cenſeret eſſe: duas urbanas legiones, cui imperio uideretur dato, ex urbe duci iuberet. M. Valerius Leuinus Arretium eas legiones duxit. Eiſdem diebus naues onerariæ Pœnorum ad octuaginta circa Sardiniam ab C. Octauio, qui prouinciæ præerat: captæ. Eas Cœlius frumento miſſo ad Annibalem, commeatu' quæ honuſtas: Valerius prædam Hetruſcam, Ligurum'q;, et montanorum captiuos Carthaginem portantes, tradit.

In Brutijs nihil fermè eo anno memorabile geſtũ eſt. Peſtilentia inceſſerat eo anno pari clade in Romanos, Pœnos'q;: niſi quod punicum exercitum ſupra morbum etiam fames affecit. Propter Iunonis Laciniæ templum æſtatem Annibal egit: ibiq; aram condidit: dedicauitq; cum ingenti rerum ab ſe geſtarum titulo punicis græcis'q; literis inſculpto.

DECADIS TERTIAE LIBER NONVS.

CIPIO POSTEAQVAM IN Siciliam uenit: uoluntarios milites ordinauit: centuriauitq;. ex ijs trecentos iuuenes florentes ætate et uirium robore inermes circa ſe habebat, ignorantes: quem ad uſum neq; centuriati, neque armati ſeruarentur. tum ex totius Siciliæ iuniorum numero principes genere, & fortuna trecentos equites, qui ſecum in Africam traijcerent: legit: diemq; ijs, qua eqs armiſq; inſtructi atq; ornati adeſſent: edixit. Grauis ea militia procul domo terra mariq; multos labores, magna pericula allatura uidebatur: neq; ipſos modo, ſed parentes cognatoſq; eorum ea cura angebat. Vbi dies, quæ edicta erat: aduenit: & arma, equoſq; oſtenderunt: tum Scipio renunciari ſibi dixit: quoſdam equites Siculorum tanquam grauem & duram horrere eam militiam. ſiqui ita animati eſſent: malle eos ſibi tunc fateri: quàm poſtmodum querentes, ſegnes atq; inutiles milites Reipub. eſſe. expromerent quid ſentirent. cum bona uenia ſe auditurum. Vbi ex his unus auſus eſt dicere: ſe prorſus, ſi ſibi utrum uelit, liberum eſſet: nolle militare: tum Scipio ei. Quando igitur adoleſcens quid ſentires, non diſſimulaſti: uicarium tibi expediam: cui tu arma equumq; & cætera inſtrumenta militiæ tradas: & tecum hinc extemplo domũ ducas: exerceas: docendum cures, equo tradito, ar-

misq́; . Læto conditionem accipienti unum ex CCC, quos inermes habebat: tradit. Vbi hoc modo exauthoratum equitem cum gratia ĩperatoris cæteri uiderũt: ſe quiſq; excuſare: & uicarium accipere. Ita CCC Siculis Romani equites ſubſtituti ſine publica impenſa. docendorum, atq; exercendorum curam Siculi habuerunt: quia edictum imperatoris erat: ipſum militaturum: qui ita non feciſſet. Egregiam hanc alam equitum euaſiſſe ferunt: multisq́; prælijs rempublicam adiuuiſſe. Legiones inde cum inſpiceret: plurimorum ſtipendiorum ex ijs milites delegit: maxime qui ſub duce Marcello militauerant . quos cum optima diſciplina inſtitutos credebat: tum etiam ab longa Syracuſarum obſidione peritiſſimos eſſe urbium oppugnandarum. nihil enim paruum, ſed Carthaginis iam excidia agitabat animo. Inde exercitum per oppida diſpertit: frumentum Siculorum ciuitatibus imperat: ex Italia aduecto parcit: ueteres naues reficit: & cum ijs C. Lælium in Africam prædatum mittit: nouas Panormi ſubducit: quia ex uiridi materia raptim factæ erãt: ut in ſicco hybernarent. Præparatis omnibus ad bellum, Syracuſas nondum ex magnis belli motibus ſatis tranquillas uenit. Græci res à quibuſdam italici generis eadem ui, qua per bellum ceperant: retinentibus conceſſas ſibi ab ſenatu repetebant. Omnium primum ratus, tueri publicam fidem, partim edicto, partim iudicijs etiam in pertinaces ad obtinendam iniuriam redditis, ſuas res Syracuſanis reſtituit. Non ipſis tantum ea res, ſed omnibus Siciliæ populis grata fuit: eoq; enixius ad bellum adiuuerunt. Eadem æſtate

in Hiſpania coortum ingens bellum: conciente Illergetes Indibili nulla alia de cauſa: quàm per admirationem Scipionis contemptu imperatorum aliorum orto. Eum ſupereſſe unum ducem Romanis, cæteris ab Annibale interfectis, rebantur. eo nec in Hiſpaniã cæſis Scipionibus alium, quem mitterent, habuiſſe: & poſteaquam in Italia grauius bellum urgeret: aduerſus Annibalem eum acerſitum. prætẽrquam quod nomina tantum ducum in Hiſpania Romani habebant: exercitum quoq; inde ueterem deductum. trepida omnia, & inconditam inde turbam tyronum eſſe. nunquam talem occaſionem liberandæ Hiſpaniæ fore. ſeruitum ad eam diem aut Carthaginenſibus, aut Romanis: nec inuicem his, aut illis: ſed interdum utriſq; ſimul. pulſos ab Romanis Carthaginenſes. ab Hiſpanis, ſi conſentirent: pelli Romanos poſſe: ut ab omni imperio externo ſoluta in perpetuum Hiſpania in patrios rediret mores, ritúſq;. Hæc, taliáq; dicendo non populares modo, ſed Auſetanos quoq; uicinam gentem concitat: & alios finitimos ſibi, atq; illis populos. itaq; intra paucos dies millia peditum, quatuor fermè equitum in ſedetanum agrum, quò edictum erat: conuenerunt. Romani quoq; imperatores, L. Lentulus, & L. Manlius Acidinus, ne gliſceret primo negligendo bellum: iunctis & ipſi exercitibus per agrum auſetanum hoſtico, tanquam pacato clementer ductis militibus, ad ſedem hoſtium peruenere. trium millium ſpatio procul à caſtris eorum poſuerunt caſtra. Primo per legatos nequicquam eſt tentatum: ut diſcederetur ab armis. deinde cum in pabulatores romanos impe-

tus repente ab equitibus hiſpanis factus eſſet: ſummiſ=ſo ab ſtatione romana equitatu, equeſtre prælium fuit, haud ſanè memorando in partem ullam euentu. Sole oriente poſtero die armati, inſtructiq; omnes mille fer=mè paſſus procul à caſtris romanis aciem oſtendêre. Medij Auſetani erant: cornu dextrum Illergetes, læ=uum ignobiles tenebant hiſpani populi: inter cornua, & mediam aciem interualla patentia ſatis late fece-runt: quà equitatum, ubi tempus eſſet: emitterent. Et Romani more ſuo exercitum cum inſtruxiſſent: id mo do hoſtium imitati ſunt: ut inter legiones & ipſi pa=tentes equiti relinquerent uias. Cæterum Lentulus ei parti uſum equitis fore ratus, quæ prior in dehiſcentē interuallis hoſtium aciem equites emiſiſſet: Sex. Corne lio tribuno militum imperat: equites per patentes in hoſtium aciem uias permittere equos iubeat. ipſe cœpta parum proſpere pedeſtri pugna, tantum moratus: dum cedenti duodecimæ legioni, quæ in læuo cornu aduer-ſus Illergetes locata prona erat: tertiamdecimam le-gionem ex ſubſidijs in primam aciem firmamentum ducit. poſteaquam æquata ibi pugna eſt: ad L. Man-lium inter prima ſigna hortantem, ac ſubſidia quibus res poſtulabat locis inducentem, uenit: indicatq;: tu-ta ab læuo cornu eſſe: iam miſſum ab ſe Sex. Corne=lium procella equeſtri hoſtes circunfuſurum. Vix hæc dicta dederat: cum romani equites in medios inuecti hoſtes, ſimul pedeſtres acies turbauerunt: ſimul eqtibus Hiſpanorū uiā immitendi equos clauſerunt. itaq; omiſ ſa pugna equeſtri ad pedeſtrē Hiſpani deſcenderūt. Ro mani iperatores ut turbatos hoſtiū ordines, et trepidatio

nē, pauorē'q;, et fluctuātia uiderunt ſigna: hortantur: orāt milites: ut pulſos inuadant: neu reſtitui aciē patiantur. Non ſuſtinuiſſent tam infeſtum impetum barbari: ni regulus ipſe Indibilis cum equitibus ad pedes digreſſis ante prima ſigna peditum ſe obieciſſet. Ibi aliquandiu atrox pugna ſtetit. tandem poſtquam ij, qui circa Regem ſeminecem reſtantem, deinde pilo terræ affixum pugnabant: obruti telis occubuerunt: tum fuga paſſim cœpta: pluresq; cæſi: quia equos conſcendendi ab equitibus ſpatium non fuerat: & quia perculſis acriter inſtiterunt Romani. nec ante abſceſſum eſt: quàm caſtris quoq; exuerunt hoſtem. Tredecim millia Hiſpanorum cæſa eo die: DCCC fermè capti. Romanorum, ſociorum'q; paulo amplius CC, maxime in læuo cornu ceciderunt. Pulſi caſtris Hiſpani, aut qui ex prælio effugerant: ſparſi primo per agros, deinde in ſuas quiſque ciuitates redierunt. Tum à Mandonio euocati in concilium, conqueſti'q; ibi clades ſuas, increpitis authoribus belli, legatos mittendos ad arma tradenda, deditionem'q; faciendam cenſuerunt. Quibus culpam in authores belli Indibilem, cæteros'q; principes, quorum pleriq; in acie cecidiſſent: conferentibus, tradentibus'q; arma, & dedentibus ſeſe reſponſum eſt. in deditionem ita accipi eos: ſi Mandonium, cæteros'q; belli concitatores tradidiſſent uiuos. ſi minus: exercitus ſe in agrum Illergetum, Auſetanorum'q;, et deinceps aliorum populorum ducturos. Hæc dicta legatis: renuntiata'q; in concilium. Ibi Mandonius, cæteriq; principes comprehenſi, traditi ad ſupplicium. Hiſpanis populis pax reddita: ſtipendium eius anni du

plex, & frumentum ſex menſium imperatum: ſagáq;, & togæ exercitui: & obſides ab triginta fermè populis accepti. Ita Hiſpaniæ rebellãtis tumultu haud magno motu intra paucos dies concito, & compreſſo, in Africam omnis terror uerſus. C. Lælius nocte ad Hipponem Regium cum acceſſiſſet: luce prima ad populandum agrum ſub ſignis milites, ſociosq; nauales duxit. Omnibus pacis modo incurioſe agentibus, magna clades illata: nuntijq; trepidi Carthaginem terrore ingenti compleuere: claſſem romanam, Scipionemq; imperatorem (& fama iam fuerat in Siciliam tranſgreſſum) aduenisſe. Nec quot naues uidiſſent: nec quanta manus agros popularetur, ſatis gnari, omnia in maius metu augente accipiebant. itaq; primo terror pauorq;, dein mœſtitia animos inceſſit: tantum fortunã mutaſſe: ut qui modo ipſi exercitum ante mœnia romana habuiſſent uictores: ſtratisq; tot hoſtium exercitibus, omnes Italiæ populos aut ui, aut uolũtate in deditionem accepiſſent: ij uerſo marte Africæ populationes, & obſidionem Carthaginis uiſuri forent: nequaquam pari ad patiẽda ea robore, ac Romani fuiſſent. Illis romanam plebem, illis Latium iuuentutem præbuiſſe, maiorem ſemper, frequentioremq; pro tot cæſis exercitibus ſoboleſcentem, cæterum ſuam plebem imbellem in urbe, imbellem in agris eſſe: mercede parari auxilia ex Afris, gente ad omnem auram ſpei mobili, atque infida. iam Regem Syphacem poſt colloquium cum Scipione alienatum: et Maſaniſſam aperta defectione infeſtiſſimum hoſtem. nihil uſquam ſpei, nihil auxilij eſſe. nec Magonem ex Gallia mouere tu=

multus quicquam: nec coniungere ſeſe Annibali. & Annibalem ipſum iam & fama ſeneſcere, et uiribus. In hæc deflenda prolapſos ab recenti nuntio animos rurſus terror inſtans reuocauit ad conſultandum: quonam modo obuiam præſentibus periculis iretur. Delectus raptim in urbe, agriſq; haberi placet: mittere ad conducenda Afrorum auxilia: munire urbem frumentum cõuehere: tela, arma parare: inſtruere naues: et mittere ad Hipponem aduerſus romanam claſſem. Iam hæc agentibus nuntius tandem uenit: Lælium, non Scipionem, copiaſq;, quantæ ad incurſiones agrorum ſatis ſint: tranſuectas: ſummam belli molem adhuc in Sicilia eſſe. Ita reſpiratum: mittiq; ad Syphacem legationes, alioſq; regulos firmandæ ſocietatis cauſa cœptæ. Ad Philippum quoq; miſſi: qui ducenta argenti talenta pollicerentur: ut in Siciliam, aut in Italiam traijceret. Miſſi & ad ſuos imperatores in Italiam: ut omni terrore Scipionem retinerent. Ad Magonem etiam non legati modo: ſed XXV naues longæ: ſex millia peditum: octingenti equites, & ſeptem elephanti: ad hæc magna pecunia ad conducenda auxilia: quibus fretus propius urbem Romam exercitum admoueret: coniungeretq; ſe Annibali. Hæc Carthagine parabant: agitabantq;. Ad Lælium prædas ingentes ex agro inermi, ac nudo præſidijs agentem Maſaniſſa fama romanæ claſſis excitus cum equitibus paucis uenit. Is ſegniter rem agi à Scipione queſtus: quod non iam exercitum in Africam traiecaſſet, perculſis Carthaginenſibus: Syphace impedito finitimis bellis: quem certum haberet, ſi ſpatium ad ſua,

ut uelit, componenda detur: nihil ſyncera fide cum Ro
manis acturum. Hortaretur: ac ſtimularet Scipionẽ
ne ceſſaret. ſe, quanquam regno pulſus eſſet: cum haud
contemnendis copijs affuturum peditum, equitumq́;. nec
ipſi Lælio morandum in Africa eſſe. claſſem credere
profectam à Carthagine: cum qua abſente. Scipione
non ſatis tutum eſſet contrahi certamen. Ab hoc ſer-
mone dimiſſo Maſaniſſa, Lælius poſtero die naues
præda honuſtas ab Hippone ſoluit: reuectusq́; in Si
ciliam Maſaniſſæ mandata Scipioni expoſuit. Eiſ-
dem fermè diebus naues, quæ ab Carthagine ad Ma
gonem miſſæ erant: inter Albingaunos, Liguresq́; al
pinos Genuam acceſſerunt. In ijs locis tum forte Mago
tenebat claſſem. qui legatorum auditis uerbis, iuben-
tium exercitus quammaximos comparare, extemplo
Gallorum, & Ligurum (nãq; utriuſque gentis ingens
ibi multitudo erat) concilium habuit. Et miſſum ſe ad
eos uindicandos in libertatem, ait: ut & ipſi cernant
mitti ſibi ab domo præſidia. ſed quantis uiribus, quan
toq́; exercitu id bellum geratur: in eorum poteſtate eſſe.
duos exercitus romanos, unum in Gallia, alterum in
Hetruria eſſe. ſatis ſcire: Sp. Lucretium ſe cum M. Li
uio iuncturum. multa millia ipſis etiã armanda eſſe:
ut duobus ducibus, duobus exercitibus romanis reſiſta=
tur. Galli ſummam ad id ſuam uoluntatem eſſe dice
re. ſed cum una caſtra romana intra fines, altera in
finitima terra Hetruria propè in conſpectu habeãt:
ſi palàm fiat auxilijs adiutum ab ſeſe Pœnum: extem
plo infeſtos utrinque exercitus in agrum ſuum in-
curſuros. ea ab Gallis deſyderaret: quibus occulte ad

iuuari poſſet. Liguribus, quod procul agro, urbibusq́; eorum caſtra romana ſint: libera conſilia eſſe. illos armare iuuentutem, et capeſſere pro parte bellum, æquũ eſſe. Ligures haud abnuere. tempus modo duorũ menſium petere ad delectus habẽdos. Interim Mago milites, Gallis dimiſſis, clàm per agros eorũ mercede conducere. commeatus quoq; omnis generis occulte ad eum à gallicis populis mittebantur. M. Liuius exercitum uolonum ex Hetruria in Galliam traducat: iunctusq́; Lucretio, ſi ſe Mago ex Liguribus propius urbem moueat: obuiam ire parat: ſi Pœnus ſub angulo Alpiũ quietus ſe contineat: & ipſe in eadem regione circa Ariminum Italiæ præſidio futurus. Poſt reditum ex Africa C. Lælij, & Scipione ſtimulato Maſaniſſæ adhortationibus, & militibus prædam ex hoſtium terra cernentibus tota claſſe efferri, accenſis ad traijciendũ quamprimum, interuenit maiori minor cogitatio, Locros urbem recipiẽdi: quæ ſub defectionem Italiæ deſciuerat & ipſa ad Pœnos. Spes autem affectandæ eius rei ex minima re affulſit: quod latrocinijs magis, quàm iuſto bello in Brutijs gerebantur res: principio ab Numidis facto: & Brutijs non ſocietate magis punica, quàm ſuopte ingenio congruentibus in eum morem. poſtremo Romani quoque milites iam contagione quadam rapto gaudentes, quantum per duces licebat: excurſiones in hoſtium agros facere. Ab ijs egreſſi quidam urbe Locrenſes circumuenti, Rhegiumq́; abſtracti fuerant. in eo captiuorum numero fabri quidam fuere, aſſueti forte apud Pœnos mercede opus in arce Locrorum facere. ij cogniti ab Locrenſium

principibus: qui pulſi ab aduerſa factione, quæ Annibali Locros tradiderat: Rhegyum ſe contulerant. Cum cætera percunctantibus (ut mos eſt ijs: qui diu abſunt:) quæ domi agerentur, expoſuiſſent: ſpem fecerunt: ſi redempti, ac remiſſi forent: arcem ſe ijs tradituros. ibi ſe habitare: fidemq; ſibi rerum omnium inter Carthaginenſes eſſe. Itaq; ut qui ſimul deſyderio patriæ agerentur: ſimul cupiditate inimicos ulciſcendi arderent: redemptis extemplo ijs, remiſſiſq;, cum ordinem agendæ rei compoſuiſſent: ſigna quoq; quæ procul edita obſeruarent: ipſi ad Scipionem Syracuſas profecti, apud quem pars exulum erat: referentes ſibi promiſſa captiuorum, cum ſpem ab effectu haud abhorrentem conſuli feciſſent: tribuni militum cum ijs M. Sergius, & P. Matienus miſſi: iuſſiq; ab Rhegyo tria millia militum Locros ducere. & Q. Plemnio proprætori ſcriptum: ut rei agendæ adeſſet. Profecti ab Rhegyo ſcalas ad dictam altitudinem arcis fabricatas portantes, media fermè nocte ex eo loco, unde conuenerat: ſignum dedêre proditoribus arcis. qui parati, intentiq;, & ipſi ſcalas ad idipſum factas cum demiſiſſent: pluribuſq; ſimul locis ſcandentes accepiſſent: prius quàm clamor oriretur: in uigiles Pœnorum, ut in nullo tali metu ſopitos, impetus eſt factus. quorum gemitus primo morientium exauditus: dein ſubita conſternatio ex ſomno, & tumultus. cum cauſa ignoraretur: poſtremo certiores, alijs excitantibus alios, iam pro ſe quiſq; ad arma uocabat. hoſtes in arce eſſe: & cædi uigiles. oppreſſiq; forent Romani, nequaquam numero pares: ni clamor ab

iјs, qui extra arcem erant: ſublatus incertum, unde accidiſſet, omnia uana augente nocturno tumultu, feciſſet. Itaq; uelut plena iam hoſtium arce territi Pœni, omiſſo certamine in alteram arcem (duæ ſunt haud multum inter ſe diſtantes) confugiunt. Oppidani urbē habebant, uictoribus præmium in medio poſitam. Ex arcibus duabus prælijs quotidie leuibus certabatur. Q. Pleminius romano, Amilcar punico præſidio præerat: & accerſentes ex propinquis locis ſubſidia, copias augebant. Ipſe poſtremo ueniebat Annibal. nec ſuſtinuiſſent Romani: niſi Locrenſium multitudo exacerbata ſuperbia atq; auaritia Pœnorum ad Romanos inclinaſſet. Scipioni ut nuntiatum eſt: in maiore diſcrimine Locris rem uerti: ipſumq; Annibalem aduentare: ne præſidium etiam periclitaretur haud facili inde receptu: & ipſe à Meſſana, L. Scipione fratre in præſidio ibi relicto, cum primum æſtu fretum inclinatum eſt: naues mari ſecundo miſit. Et Annibal à Buthroto amni (haud procul is ab urbe Locris abeſt) nuntio præmiſſo, ut ſui luce prima ſumma ui prælium cum Romanis, ac Locrenſibus cōſererent: dum ipſe auerſis omnibus in eum tumultum ab tergo urbem incautam aggrederetur: ubi luce cœptam inuenit pugnam: ipſe nec in arcem ſe includere, turba locum arctum impediturus, uoluit: neq; ſcalas, qbus ſcanderet muros: attulerat. ſarcinis in aceruum coniectis, cum haud procul muris ad terrorem hoſtium aciē oſtendiſſet: cum equitibus numidis circumequitabat urbem. dum ſcalæ, quæq; alia ad oppugnandum opus erant: parantur: ad uiſendum qua maxime parte

aggrederetur, progreſſus ad murum. ſcorpione ictus: qui proximus forte eum ſteterat. territus inde tam periculoſo caſu receptui canere cum iuſſiſſet: caſtra procul ab ictu teli communijt. Claſſis romana à Meſſana Locros multa die ſuperante acceſſit. expoſiti omnes è nauibus: & ante occaſum ſolis urbē ingreſſi ſunt. Poſtero die cœpta ex arce à pœnis pugna. & Annibal iam ſcalis, alijsq; omnibus ad oppugnationem paratis, ſubibat muros: cum repētè in eum nihil minus, quàm tale quicquam timentem, patefacta porta erumpunt Romani. Ad CC, improuidos cum inuaſiſſent: occidunt. cæteros Annibal, ut conſulem adeſſe ſenſit: in caſtra recepit: nuntioq; miſſo ad eos, q in arce erāt: ut ſibimetipſis conſulerent: nocte motis caſtris abijt. Et q in arce erant: igni iniecto tectis, quæ tenebant: ut is tumultus hoſtem moraretur: agmen ſuorum fugæ ſimili curſu ante noctem aſſecuti ſunt. Scipio ut & arcem relictam ab hoſtibus, & uacua uidit caſtra: uocatos ad concionem Locrenſes grauiter ob defectionē incuſauit: de authoribus ſupplicium ſumpſit: bonaq; eorum alterius factionis principibus ob egregiam fidem aduerſus Romanos conceſſit: publicæ nec dare, nec eripere ſe quicquam Locrenſibus dixit. Romam mitterent legatos. quam ſenatus æquum cenſuiſſet: eam fortunam habituros. illud ſatis ſcire: etſi male de populo romano meriti eſſent: in meliore ſtatu ſub iratis Romanis futuros: quàm ſub amicis Carthaginenſibus fuerint. Ipſe Q. Pleminio legato, præſidioq;, quod arcem ceperat: ad tuendam urbem relicto, cum quibus uenerat copijs, Meſſanam traiecit. Ita ſuperbe,

& crudeliter

et crudeliter habiti Locrenſes à Carthaginenſibus poſt defectionem ab Romanis fuerant: ut modicas iniurias non æquo modo animo pati, ſed propè libenti uideri poſſent. uerumenimuero tantum Pleminius Amulcatorem præſidij præfectum, tantum præſidiarij milites romani Pœnos ſcelere atq; auaritia ſuperauerunt: ut non armis, ſed uitijs uideretur certari. nihil omnium, quæ inopi inuiſas opes potentioris faciunt: prætermiſſum in oppidanos eſt ab duce, aut à militibus. in corpora ipſorum, in liberos, in coniuges infandæ contumeliæ editæ. nam auaritia ne ſacrorum quidem ſpoliatione abſtinuit: nec alia modo templa uiolata: ſed Proſerpinæ etiam intacti omni ætate theſauri: præterquam quod à Pyrrho, qui cum magno piaculo ſacrilegij ſui manubias retulit: ſpoliati dicebantur. Ergo ſicut ante regiæ naues laceratæ naufragijs nihil in terram integri, præter ſacram pecuniam deæ, quam aſportabant: extulerant: tum quoq; alio genere cladis eadem illa pecunia omnibus contactis ea uiolatione templi furorem inijcit: atq; inter ſe ducem in ducem, militem in militem rabie hoſtili uertit. Summæ rei Pleminius præerat. militum pars ſub eo, quam ipſe ab Rhegyo adduxerat: pars ſub tribunis erat. Rapto poculo argenteo ex oppidani domo Pleminij miles fugiens, ſequentibus quorum erat: obuius forte Sergio, & Matieno tr. militum fuit. cui cum iuſſu tribunorum ademptum eſſet poculum: primo iurgium, deinde clamor quoq;, pugna poſtremo orta inter Pleminij milites, tribunorumq;: ut ſuis quiſq; opportunus aduenerat: multitudine ſimul, ac tumultu creſcente.

Victi Pleminij milites cum ad Pleminium cruorem
& uulnera oſtentantes non ſine uociferatione atqu
indignatione concurriſſent,probra in eum ipſum ia
ctata in iurgijs referentes: accenſus ira domo ſeſe pr
ripuit:uocatosq; tribunos nudari,ac uirgas expedir
iubet·Dum ſpoliandis ijs (repugnabant enim: mili-
tumq; implorabant auxilium)tempus teritur: reper
te frequentes milites feroces recenti uictoria ex omni-
bus locis,uelut aduerſus hoſtes,cum ad arma concla-
matum eſſet: concurrerunt· & cum iam uiolata uir-
gis corpora tribunorum uidiſſent: tum uero in mul-
to impotentiorem ſubito rabiem accenſi, ſine reſpectu
non maieſtatis modo,ſed etiam humanitatis, in lega-
tum impetum,lictoribus prius indignum in modum
mulctatis,faciunt·tum ipſum ab ſuis interceptum, &
ſecluſum hoſtiliter lacerant: & propè exanguem, na
ſo auribusq; mutilitatis,relinquunt· His Meſſanam
nuntiatis,Scipio poſt paucos dies Locros aduectus,cum
cauſam Pleminij,& tribunorum audiſſet: Pleminio
noxa liberato,relictoq; in eiuſdem loci præſidio, tri-
bunis ſontibus iudicatis, & in uincula coniectis, ut
Romam ad ſenatum mitterentur:Meſſanam,atq; in-
de Syracuſas redijt·Pleminius impotens iræ, negle-
ctam ab Scipione,& nimis leuiter latam ſuam iniu-
riam ratus,nec quenquam æſtimare alium eam litem
poſſe,niſi qui atrocitatem eius patiendo ſenſiſſet:tribu-
nos attrahi ad ſe iuſſit: laceratosq; omnibus,quæ pa
ti corpus ullum poteſt: ſupplicijs interfecit: nec ſatia-
tus uiuorum pœna,inſepultos proiecit·Simili crudeli-
tate & in Locrenſium principes eſt uſus:quos ad con

querendas iniurias ad P. Scipionem profectos audiuit. & qui antea per libidinem, atq; auaritiam fœda exempla in ſocios ediderat: tunc ab ira multiplicia edere: infamiæ atq; inuidiæ non ſibi modo, ſed etiã imperatori eſſe. Iam comitiorum appetebat tempus: cum à P. Licinio literæ Romam allatæ ſunt: ſe, exercitumq́; ſuum graui morbo affiictari: nec ſiſti potuiſſe: niſi eadem uis mali, aut grauior etiam, in hoſtes ingruiſſet. itaq; quoniam ipſe uenire ad comitia non poſſet: ſi ita patribus uideretur: ſe Q. Cæcilium Metellum dictatorem comitiorum cauſa dicturum. exercitumq́; Q. Cæcilij dimitti, è Repub. eſſe. nam neq; uſum eius ullum in præſentia eſſe: cum Annibal iam in hyberna ſuos receperit: & tanta inceſſerit in ea caſtra uis morbi: ut niſi mature dimittantur: nemo omnium ſuperfuturus uideatur. Ea conſuli à patribus facienda, ut è Repub. fideq; ſua duceret: permiſſa. Ciuitatem eo tempore repens religio inuaſerat, inuento carmine in libris ſibyllinis, propter crebrius eo anno de cœlo lapidatum inſpectis. Quãdocunq; hoſtis alienigena terræ Italiæ bellum intuliſſet: eum pelli Italia, uinciq́; poſſe: ſi Matris Idææ Peſinunte numen Romam aduectum foret. Id carmen ab decemuiris inuentum eo magis patres mouit: quod & legati, qui donum Delphos portauerant: referebant: & ſacrificantibus ipſis Pythio Apollini, omnia læta exta fuiſſe: & reſponſum oraculo editum: maiorem multo uictoriam, quàm cuius ex ſpolijs dona portarent: adeſſe populo Ro. In eiuſdem ſpei ſummam conferebant P. Scipionis uelut præ-

ſagientem animum de fine belli: quod depopoſciſſet prouinciam Africam. Itaque quo maturius fatis omnibus, oraculiſq; portendentis ſeſe uictoriæ compotes fierent: id cogitare: quæ ratio tranſportandæ Romam deæ eſſet. Nullas tum in Aſia ciuitates ſocias habebat populus romanus. tamen memores, Aeſculapium quoq; ex Græcia quondam haud dum ullo fœdere ſociata ualetudinis populi cauſa acerſitum: & iam cum Attalo Rege propter commune aduerſus Philippum bellum cœptam amicitiam eſſe: facturum eũ quæ poſſet, populi Ro. cauſa: legatos ad eum decernunt, M. Valerium Leuinum, qui bis conſul fuerat: ac res in Græcia geſſerat: M. Cæcilium Metellum prætorium, Sulpitium Galbam ædilitium, duos quæſtores, C. Tremelium Flaccum, & M. Valerium Falconem. His quinq; naues quinqueremes, ut ex dignitate populi Ro. adirent eas terras: ad quas conciliandã maieſtas nomini romano eſſet: decernunt. Legati Aſiam petentes protinus Delphos cum deſcendiſſent: oraculũ adierunt, conſulentes: ad quod negotium miſſi domo eſſent: perficiendi eius quam ſibi ſpem, populoq; Ro. portenderet. Reſponſum eſſe ferunt. Per Attalum Regem compotes eius fore: quod peterent. cum Romam deam deuexiſſent: tum curarent: ut eam qui uir optimus Romæ eſſet: hoſpitio acciperet. Pergamum ad Regem uenerunt. Is legatos comiter acceptos Peſinuntem in Phrygiam deduxit: ſacrumq; ijs lapidẽ, quẽ matrem deûm incolæ eſſe dicebant: tradidit: ac deportare Romam iuſſit. Præmiſſus ab legatis M. Valerius Falco nuntiauit: deam apportari. quærendum

uirum optimum in ciuitate eſſe: qui eam rite hoſpitio acciperet. Q. *Cæcilius* Metellus *dictator ab conſule in* Brutijs *comitiorum cauſa dictus: exercitusq́; eius dimiſſus: magiſter equitum* L. Veturius Philo. *Comitia per dictatorem habita.* Conſules facti M. Cornelius Cethegus, Publius Sempronius Tuditanus *abſens: cum prouinciam* Græciam *haberet.* Prætores *inde creati* T. Claudius Nero, M. Martius Ralla, L. Scribonius Libo, M. Pomponius Matho. *Comitijs peractis dictator ſeſe magiſtratu abdicauit.* Ludi Romani *ter,* Plebeij *ſepties inſtaurati.* Curules *erant ædiles* Cn. & L. Cornelij Lentuli. L. Hiſpaniam *prouinciam habebat. abſens creatus, abſens eum honorem geſſit.* T. Claudius Aſellus, & Marcus Iunius Pœnus *Plebeij ædiles fuerunt.* Aedem Virtutis *eo anno ad portam* Capenam Marcus Marcellus *dedicauit, ſeptimodecimo anno poſtquam à patre eius primo conſulatu uota in* Gallia *ad* Claſtidium *fuerat.* Et *flamen martialis eo anno eſt mortuus,* Marcus Aemilius Regulus.

Neglectæ *eo biennio res in* Græcia *erant. itaq;* Philippus Aetolos *deſertos ab* Romano, *cui uni fidebant, auxilio, quibus uoluit conditionibus, ad petendam & paciſcendam ſubegit pacem. quod niſi omni ui perficere maturaſſet: bellantem eum cum* Aetolis P. Sempronius *proconſul, ſucceſſor imperij miſſus* Sulpitio *cum decem millibus peditum, & mille equitibus, & trigintaquinq; roſtratis nauibus, haud paruum momentum ad opem ferendam ſocijs, oppreſſiſſet.* Vixdum *pace facta nuntius* Regi *uenit:* Romanos Dyrrhachiũ *ueniſſe:* Parthenosq́; *& propinquas alias gentes mo*

tas eſſe ad ſpem nouandi res: Dimallumq́; oppugnare. (eo ſe auerterant Romani ab Aetolorum, quo miſſi erant, auxilio: irati: quod ſine authoritate ſua aduerſus fœdus cum Rege pacem feciſſent) Ea cum audiſſet Philippus: ne qui motus maior in finitimis gentibus, populisq́; oriretur: magnis itineribus Apolloniam contendit: quò Sempronius ſe receperat: miſſo Lectorio legato cum parte copiarum, & XV nauibus in Aetoliam ad uiſendas res, pacemq́;, ſi poſſet, turbandam. Philippus agros Apolloniatum uaſtauit: & ad urbem admotis copijs, poteſtatem pugnæ Romano fecit. quem poſteaquam quietum muros tantummodo tueri uidit: nec ſatis fidens uiribus ut urbem oppugnaret, cum Romanis quoq;, ſicut cum Aetolis, cupiēs pacem, ſi poſſet: ſi minus: inducias facere, nihil ultra irritatis nouo certamine odijs, in regnum ſe recepit. Per idem tempus tædio diutini belli Epirotæ, tentata prius Romanorum uoluntate, legatos de pace communi ad Philippum miſēre: ſatis confidere conuenturam eam affirmantes: ſi ad colloquium cum P. Sempronio imperatore romano ueniſſet. Facile impetratum: (neq; enim ipſius quidem Regis abhorrebat animus) ut in Epirum tranſiret. Penicæ urbs eſt Epiri. ibi prius collocutus Rex cum Eropo, & Darda, & Philippo Epirotarum prætoribus, poſtea cum P. Sempronio congreditur. Affuit colloquio et Amnander Athamanum Rex: & magiſtratus alij Epirotarum, et Acarnanum. Primus Philippus prætor uerba fecit: & petijt ſimul ab Rege, & ab imperatore romano: ut finem belli facerent: darentq; eam Epirotis ueniam. P.

Sempronius conditiones pacis dixit: ut Partheni, et Dimallum, & Bargulum, & Eugenium, Romanorum eſſent. Atintanas, miſſis Romam legatis ad ſenatum, impetraſſe: ut Macedoniæ cederet. In eas conditiones cum pax conueniſſet: ab Rege fœderi aſcripti, Pruſia Bithyniæ Rex, Achæi Bœotij, Theſſali, Acarnanes, Epirotæ: ab Romanis, Ilienſes, Attalus Rex, Pleuratus, Nabis Lacedæmoniorum tyrannus, Elei, Meſſenij, Athenienſes. Hæc conſcripta modo, conſignataq; ſunt: & in duos menſes induciæ factæ: donec Romam mitterentur legati: ut populus in has conditiones pacem iuberet. Iuſſeruntq; omnes tribus: quia auerſo in Africam bello, omnibus alijs in præſentia leuari uolebant bellis. Sempronius pace facta ad conſulatum Romam deceſſit. P. Sempronio, M. Cornelio conſulibus, (quintuſdecimus is annus punici belli erat) prouinciæ, Cornelio Hetruria cum uetere exercitu, Sempronio Brutij, ut nouas ſcriberet legiones: decretæ. Prætoribus, M. Martio urbana, L. Scribonio Liboni peregrina, & eidem Gallia, M. Pomponio Mathoni Sicilia, T. Claudio Neroni Sardinia euenit. P. Scipioni proconſuli cum eo exercitu, cumq; ea claſſe, quam habebat: prorogatum in annum imperium eſt. Item P. Licinio: ut Brutios cum duabus legionibus obtineret: quoad eum in prouinciam cum imperio morari conſuli é re publica uiſum eſſet. Et M. Liuio, & Sp. Lucretio cum binis legionibus, quibus aduerſus Magonem Galliæ præſidio fuiſſent: prorogatum imperium eſt. Et Cn. Octauio: ut cum Sardinam, legionemq; T. Claudio tradidiſſet: ipſe nauibus longis XL maritimam oram, quibus

finibus ſenatus cenſuiſſet: tutaretur. M. Pomponio prætori in Sicilia cannenſis exercitus duæ legiones decretæ. T. Quintius Tarentum, C. Hoſtilius Tubulus Capuã, proprætores, ſicut priore anno, cum uetere uterq; præſidio obtinerent. De Hiſpaniæ imperio, quod in eam prouinciam duos proconſules mitti placeret: latum ad populum eſt. Omnes tribus eoſdem L. Cornelium Lentulum, & L. Manlium Acidinum proconſules, ſicut priore anno tenuiſſent: obtinere eas prouincias iuſſerunt. Conſules delectum habere inſtituerunt, & ad nouas ſcribendas in Brutios legiones, & in cæterorum (ita enim iuſſi ab ſenatu erant) exercituũ ſupplementum. Quanquam nõdum aperte Africa prouincia decreta erat: occultantibus id credo patribus: ne præſciſcerent Carthaginenſes: tamen in eam ſpẽ erecta ciuitas erat: in Africa eo anno debellatum iri: finemq; bello punico adeſſe. Impleuerat ea res ſuperſtitione animos: proniq; & ad nuntianda, & ad credenda prodigia erant. Ea plura uulgabantur. Duos ſoles uiſos: & nocte interluxiſſe: & facem ſtellæ ſepties ab ortu ſolis ad occidentem porrigi uiſam. Tarracinæ portam, Anagniæ & portam, et multis locis murum de cœlo tactum. In æde Iunonis Soſpitæ Lanuuij cum horrendo fragore ſtrepitum editum. Eorum procurandorum cauſa diem unum ſupplicatio fuit: & nouendiale ſacrum, quod de cœlo lapidatum eſſet: factum. Eo acceſſit conſultatio de Matre Idæa accipienda. quam præterquam quod M. Valerius unus ex legatis prægreſſus, actutum in Italia fore nuntiauerat: recens nũtius aderat: Tarracinæ iã eſſe. Haud

paruæ rei iudicium ſenatum tenebat: q̃ uir optimus in ciuitate eſſet. uerã certe uictoriam eius rei ſibi quiſq; mallet: quàm ulla imperia, honores'ue ſuffragio ſeu patrum, ſeu plebis delatos. Patres conſcripti P. Scipionẽ, Cn. filium, eius, qui in Hiſpania ceciderat: adoleſcentem, nondũ quæſtorium, iudicauerunt in tota ciuitate uirum optimum eſſe. Id quibus uirtutibus inducti ita iudicauerint: ſicut traditum à proximis memoriæ temporum illorũ ſcriptoribus libens poſteris tradiderim: ita eas opiniones coniectando, rem uetuſtate obrutam non interponam. P. Cornelius cum omnibus matronis Hoſtiam ire iuſſus obuiam deæ: is'q; eam de naue accipere: & in terram elatam tradere referendam matronis. Poſtquam nauis ad oſtium amnis tyberini acceſſit: ſicut erat iuſſus: in ſalum naue euectus ab ſacerdotibus deam accepit: extulit'q; in terram. Matronæ primores ciuitatis, inter quas unius Claudiæ Quintiæ inſigne eſt nomen: accepere: cui dubia (ut traditur) antea fama clariorem ad poſteros tam religioſo miniſterio pudicitiam fecit. Eæ per manus ſuccedentes, deinde aliæ alijs, omni effuſa ciuitate obuiam, turibulis ante ianuas poſitis, quà præferebatur: atq; accenſo ture, precantibus ut uolens, propitia'q; urbem Romam iniret: in ædem Victoriæ, quæ eſt in palatio: pertulere deã Pridie Idus Apriles: is'q; dies feſtus fuit. Populus frequens dona deæ in palatio tulit: lectiſternium'q;, & ludi fuere, Megaleſia appellata. Cũ de ſupplemento legionum, quæ in prouincijs erant: ageretur: tempus eſſe, à q̃buſdam ſenatoribus ſubiectum eſt: quæ dubijs in rebus utcunq; tolerata eſſent: ea dempto

iam tandem deûm benignitate metu, non ultra pati. Erectis expectatione patribus, ſubiecerunt: colonias latinas duodecim, quæ Q. Fabio, & Q. Fuluio conſulibus abnuiſſent milites dare: eas annum iam fermè ſextum uacationem militiæ, quaſi honoris & beneficij cauſa habere: cum interim boni, obedientesq́; ſocij pro fide atque obſequio imperij romani continuis omnium annorũ delectibus exhauſti eſſent. Sub hanc uocem non memoria magis patribus renouata rei propè iam obliteratæ eſt: quàm ira irritata. Itaq; nihil prius referre conſules paſſi, decreuerunt: ut conſules magiſtratus, denosq; principes Nepete, Sutrio, Ardea, Calibus, Alba, Carſeolis, Sora, Sueſſa, Setia, Circæis, Narnia, Interamna (eæ nanq; coloniæ in ea cauſa erant) Romam excirent: ijs imperarent: quantum quæque earum coloniarum militum plurimum dediſſet populo Romano: ex quo hoſtes in Italia eſſent: duplicatum eius ſummæ numerum peditum daret: et equites centenos uicenos. ſi qua eum numerum equitum explere non poſſet: pro equite uno treis pedites liceret dare. pedites, equitesq́; quàm locupletiſſimi legerentur: mitterenturq́;, ubicunq; extra Italiam ſupplemento opus eſſet. ſi qui ex ijs recuſarent: retineri eius coloniæ magiſtratus, legatosq́; placere: neq;, ſi poſtularent, ſenatum dari: prius quàm imperata feciſſent. ſtipendium præterea ijs colonijs III millia æris, aſſes ſingulos imperari, exigiq́; quotannis: cenſumq́; in ijs colonijs agi ex formula ab Romanis cenſoribus data. dari autem placere eandem, quam populo romano: deferriq́; Romam ab iuratis cenſoribus colo-

niarum: prius quàm magiſtratu abirent. Ex hoc S. C. acitis Romam magiſtratibus, primoribusq́; earum coloniarum, conſules cum milites ſtipendiumq́; imperaſſent: alij alijs magis recuſare: ac reclamare. negare tantum militum effici poſſe: uix, ſi ſimplū ex formula imperetur: enixuros. orare: atq; obſecrare: ut ſibi ſenatum adire, ac deprecari liceret. nihil ſe, quare perire merito deberent, admiſiſſe. ſed ſi pereundum etiam foret: neque ſuum delectum, neque iram populi romani, ut plus militum darent, quàm haberent: poſſe efficere. Conſules obſtinati manere legatos Romæ iubent: magiſtratus ire domos ad delectus habēdos. niſi ſumma militum, quæ imperata eſſet: Romam adducta, neminem ijs ſenatum daturum. Ita præciſa ſpe ſenatum adeundi, deprecandiq́;, delectus in ijs XII colonijs, per longam uacationem numero iuniorum aucto, haud difficulter eſt perfectus. Altera itidem res propè æque longo neglecta ſilentio relata à M. Valerio Leuino eſt: qui priuatis collatas pecunias, ſe, ac M. Claudio conſule, reddi tandem æquum eſſe dixit. nec mirari quenquam debere: in publica obligata fide ſuam præcipuam curam eſſe. nam præterquā quod aliquid proprie ad conſulem eius anni, quo collatæ pecuniæ eſſent: pertineret: etiam ſe authorem ita conferendi fuiſſe in inopia ærarij, nec plebe ad tributum ſufficiente. Grata ea patribus admonitio fuit. iuſſisq́; referre conſulibus, decreuerunt: ut tribus penſionibus ea pecunia ſolueretur: primam præſentem ij, qui tum eſſent: duas tertij, & quinti conſules numerarent. Omnes deinde alias curas una occupauit: poſtq̄

Locrenſium clades, quæ ignotæ ad eam diẽ fuerant: legatorum aduẽtu uulgatæ ſunt. nec tam Q. Pleminij ſcelus, q̃ Scipionis in eo aut ambitio, aut negligentia iras hominum irritauit. Decem legati Locrenſium obſiti ſquallore & ſordibus, in comitio ſedentibus conſulibus, uelamenta ſupplicum, ramos oleæ (ut Græcis mos eſt) porrigentes, ante tribunal cum flebili uociferatione humi procubuerunt. Quærentibus conſulibus Locrenſes ſe dixerunt eſſe, ea paſſos à Q. Pleminio legato, romanis'q; militibus: quæ pati ne Carthaginẽſes quidẽ uelit populus romanus. rogare: uti ſibi patres adeũdi, deplorandi'q; erumnas ſuas poteſtatem facerent. Senatu dato, maximus natu ex ijs, Scio, inquit, quanti æſtimentur noſtræ apud uos querelæ P. C, plurimum in eo momenti eſſe: ſi probè ſciatis, & quomodo proditi Locri Annibali ſint: et quomodo pulſo Annibalis præſidio, reſtituti in ditionẽ ueſtrã. quippe ſi et culpa defectionis procul à publico conſilio abſit: & reditum in ueſtram ditionem appareat non uoluntate ſolum, ſed etiã ope ac uirtute noſtra: magis indignemini bonis ac fidelibus ſocijs tam atroces atq; idignas iniurias ab legato ueſtro, militibus'q; fieri. Sed ego cauſam utriuſq; defectionis noſtræ in aliud tempus differendã arbitror eſſe, duarũ rerũ gratia: unius: ut corãm P. Scipione, qui Locros recepit: qui'q; oĩum nobis recte perperã'q; factorũ eſt teſtis: agatur: alterius: quod qualeſcũq; ſumus: tamen hæc, quæ paſſi ſumus: pati non debuimus. Nõ poſſumus diſſimulare P. C: nos, cum præſidiũ punicũ in arce noſtra haberemus: multa fœda, et idigna à præfecto præſidij Amilcare, & ab Numidis,

Afriſq; paſſos eẽ. ſed q̃d illa ſunt, collata cum iis, quæ hodie patimur? Cum bona uenia quæſo audiatis P. C. id, quod inuitus eloquar. In diſcrimine eſt nunc humanum genus: utrum uos, an Carthaginenſes princi pes orbis terrarum uideat. ſed ſi ex iis, quæ Locrenſes, aut ab illis paſſi ſumus: aut à ueſtro præſidio nũc quammaxime patimur: æſtimandum romanum, ac punicum imperium ſit: nemo non illos ſibi, quàm uos dominos præoptet. Et tamen uidete quemadmodum Locrenſes in uos animati ſint. cum à Carthaginenſibus iniurias multo minores acciperemus: ad ueſtrũ imperatorem confugimus: cum à ueſtro præſidio pluſquam hoſtilia patiamur: nuſquã aliò, q̃ ad uos querelas detulimus. Aut uos reſpicietis perditas res noſtras P. C: aut ne ab diis quidem immortalibus quod precemur, quicquam supereſt. Q. Pleminius legatus miſſus eſt cum præſidio ad recipiendos à Carthaginenſibus Locros: & cum eodem ibi relictus eſt præſidio. in hoc legato ueſtro (dant enim animum ad loquẽdum libere ultimæ miſeriæ) nec hominis quicquam eſt patres conſcripti, præter figuram, & ſpeciem: neq; romani ciuis, præter habitum ueſtitumq;, & ſonum latinæ linguæ. peſtis, ac bellua immanis: qualem fretum quondam, quo ab Sicilia diuidimur: ad perniciem nauigantium circunſediſſe fabulæ ferunt. Ac ſi ſcelus, libidinemq;, & auaritiam ſolus ipſe exercere in ſocios ueſtros ſatis haberet: unam profundam quidem uoraginem tamen patientia noſtra expleremus. nunc omnes centuriones, militesque ueſtros (adeo in promiſcuo licentiam, atque improbi-

tatem eſſe uoluit) Pleminios fecit. ommes rapiunt: ſpoliant: uerberant: uulnerant: occidunt: conſtuprant matronas fiunt: in uirgines ingenuas raptus ex complexu parentum, puerosq;. quotidie capitur urbs noſtra: quotidie diripitur: dies noctesq; omnia paſſim mulierum, puerorumq;, qui rapiuntur: atq; aſportantur: ploratibus ſonant. Miretur, qui ſciat: quomodo aut nos ad patiendum ſufficiamus: aut illos, qui faciunt: nondum tantarum iniuriarum ſatietas ceperit. Neq; ego exequi poſſum: nec uobis opus eſt audire ſingula, quæ paſſi ſumus. communiter omnia amplectar. Nego domum ullam Locris, nego quenquam hominē expertem iniuriæ eſſe: nego ullum genus ſceleris, libidinis, ac auaritiæ ſupereſſe: quod in eorum ullo, q pati potuerint: prætermiſſum ſit. Vix ratio iniri poteſt: uter caſus ciuitatis ſit deteſtabilior: cum hoſtes bello urbem cæpere: an cum exitialis tyrannus ui atq; armis oppreſſit. omnia, quæ captæ urbes patiuntur: paſſi ſumus: & nunc quammaxime patimur patres conſcripti. omnia, quæ crudeliſſimi atque importuniſſimi tyranni ſcelera in oppreſſos ciues edunt: Pleminius in nos, liberosq; noſtros, coniugesq; edidit. Vnum eſt: de quo nominatim & nos queri religio infixa animis cogat: & uos audire, & exoluere rem publicam ueſtram religione, ſi ita uobis uidebitur: uelimus patres conſcripti. uidimus enim cum quanta cærimonia non ueſtros ſolum colatis deos: ſed etiam externos accipiatis. Fanum eſt apud nos Proſerpinæ: de cuius ſanctitate templi credo aliquam famam ad uos perueniſſe Pyrrhi bello. qui cum ex Sicilia rediēs Lo

cros claſſe præteruehercetur: inter alia fœda, quæ propter fidem noſtram erga uos in ciuitatem noſtram facinora edidit: theſauros quoq; Proſerpinæ intactos ad eam diem ſpoliauit: atq; ita pecunia in naues impoſita, ipſe terra eſt profectus. Quid ergo euenit P. C? claſſis poſtero die fœdiſſima tempeſtate lacerata: omnesq; naues, quæ ſacram pecuniam habebant: in litora noſtra eiectæ ſunt. qua tanta clade edoctus, tandem deos eſſe ſuperbiſſimus agnouit Rex: pecuniamq; omnem conquiſitam in theſauros Proſerpinæ referri iuſſit. nec tamen illi unquam poſtea proſpere quicquã euenit: pulſusq; Italia, ignobili atq; inhoneſta morte temere nocte ingreſſus Argos occubuit. Hæc cum audiſſet legatus ueſter: tribuniq; militum: & mille alia: quæ non augendæ religionis cauſa, ſed præſentis deæ numine ſæpe comperta nobis maioribusq; noſtris, referebantur: auſi ſunt nihilo minus ſacrilegas admouere manus intactis illis theſauris: & nefanda ſeipſos præda, ac domos contaminare ſuas, & milites ueſtros. qbus per uos, fidemq; ueſtram P. C. prius q̃ eorum ſcelus expietis: neq; in Italia, neq; in Africa quicquam rei geſſeritis: ne quod piaculi commiſerũt: non ſolum ſuo ſanguine, ſed etiam publica clade luant. quanquam ne nunc quidem P. C. aut in ducibus, aut in militibus ueſtris ceſſat ira deæ. aliquoties iam inter ſe ſignis collatis concurrerunt. dux alterius partis Pleminius, alterius duo tribuni militum erant. non acrius cum Carthaginenſibus, quàm ipſi inter ſe ferro dimicauerunt. præbuiſſentq; occaſionem furore ſuo Locros recipiendi Annibali: ni accitus à nobis Scipio

interueniſſet. At Hercule milites contactos ſacrilegio fu ror agitat: in duobus ipſis puniendis nullum deæ nu men apparuit. immo ibi præſens maxime fuit. uirgis cæſi tribuni ab legato ſunt. legatus deinde inſidijs tri bunorum interceptus, præterquam quod toto corpore laceratus, naſo quoq;, auribusq; deciſis exanguis eſt re lictus. recreatus deinde legatus ex uulneribus tribu nos militum in uincula coniectos, dein uerberibus af fectos, ſeruilibusq; omnibus ſupplicijs trucidatos cru ciando occidit: mortuos deinde prohibuit ſepeliri. Has dea pœnas à templi ſui ſpoliatoribus habet: nec ante deſinet omnibus eos agitare furijs: quàm repoſita ſa cra pecunia in theſauris fuerit. Maiores quondam no ſtri graui Crotonenſium bello, quia extra urbem tem plum eſt: transferre in urbem eam pecuniam uolue runt. nocte audita ex delubro uox eſt: abſtinerent ma nus: deam ſua templa defenſuram. quia mouendi in de theſauros incuſſa erat religio: muro circundare tem plum uoluerunt. ad aliquantum iam altitudinis exci tata erant mœnia: cum ſubito collapſa ruina ſunt. Sed & nunc, & ſæpe aliàs dea ſuam ſedem, ſuumq; templum aut tutata eſt: aut à uiolatoribus grauia pia cula exegit. noſtras iniurias nec poteſt, nec poſſit alius ulciſci: quàm nos P. C. ad uos, ueſtramq; fidem ſup plices confugimus. nihil noſtra intereſt: utrum ſub il lo legato, ſub illo præſidio Locros eſſe ſinatis: an ira to Annibali, & Pœnis ad ſupplicium dedatis. Non po ſtulamus ut extemplo nobis de abſente indicta cauſa credatis. ueniat: coràm ipſe audiat: ipſe diluat. ſi quic quam ſceleris, quod homo in homines edere poteſt: in nos prætermiſit:

nos prætermiſit: non recuſamus quin & nos omnia eadem iterum, ſi pati poſſumus, patiamur: & ille omni diuino, humanoq; liberetur ſcelere. Hæc cũ ab legatis dicta eſſent: quæſiſſetq; ab ijs Q. Fabius: detuliſſent'ne eas querelas ad P. Scipionem: responderunt: miſſos legatos eſſe: ſed eum belli apparatu occupatum eſſe: & in Africam aut iam traieciſſe: aut poſt paucos dies traiecturum: et legati gratia quanta eſſet apud imperatorem, expertos eſſe: cum inter eum & tribunos cognita cauſa, tribunos in uincula coniecerit: legatum æque ſontem, aut magis etiam, in ea poteſtate reliquerit. Iuſſis excedere ex templo legatis, non Pleminius modo, ſed etiam Scipio principum orationibus lacerari. ante omnes Q. Fabius natum eum ad corrumpendam diſciplinam militarem arguere. ſic & in Hiſpania plus propè ſeditione militum, quàm bello amiſſum. externo et regio more & indulgere licentiæ militum, & ſæuire in eos. Sententiam deinde æque trucem orationi adiecit. Pleminium legatum uinctum Romam deportari placere: et ex uinculis cauſam dicere: ac ſi uera forent, quæ Locrenſes quererentur: in carcere necari: bonaq; eius publicari. P. Scipionem, quod de prouincia deceſſiſſet iniuſſu ſenatus: reuocari: agique cum tribunis plebis: ut de imperio eius abrogando ferrent ad populum. Locrenſibus coràm ſenatum reſpondere: quas ſibi iniurias factas quererentur: eas neq; ſenatum, neq; populum romanum uelle factas. uiros bonos, ſociosq;, & amicos eos appellari: liberos, coniuges, quæq; alia erepta eſſent: reſtitui: pecuniam, quàta ex theſauris Proſerpinæ ſub-

lata eſſet: conquiri: duplamq́; pecuniam in theſauris reponi: et ſacrum piaculare fieri: ita ut prius ad collegium pontificum referretur, quod ſacri theſauri moti, aperti, uiolatiq́; eſſent: quæ piacula quibus dijs, quibus hoſtijs fieri placeret. milites, qui Locris eſſent: omnes in Siciliam tranſportari: quatuor cohortes ſociorum latini nominis in præſidium Locros adduci.

Perrogari eo die ſententiæ accenſis ſtudijs pro Scipione, & aduerſus Scipionem, non potuere. Præter Pleminij facinus, Locrenſiumq́; cladem, ipſius etiam imperatoris non romanus modo, ſed ne militaris quidem cultus iactabatur. cum pallio, crepidisq́; inambulare in gymnaſio: libellis etiam eum, palæſtræq́; operam dare: æque ſegniter, molliterq́; cohortem totam Syracuſarum amœnitate frui: Carthaginem, atq; Annibalem excidiſſe de memoria: exercitum omnem licentia corruptum: qualis Sucrone in Hiſpania fuerit: qualis nunc Locris: ſocijs magis, quàm hoſti metuendus. Hæc quanquam partim uera, partim mixta, eoq; ſimilia ueris iactabantur: uicit tamen Q. Metelli ſententia: qui de cæteris maxime aſſenſus, de Scipionis cauſa diſſenſit.

Qui enim conuenire: quem modo ciuitas iuuenem admodum unum recuperandæ Hiſpaniæ delegerit: ducemq; recepta ab hoſtibus Hiſpania ad imponendū punico bello finem creauerit: conſulem ſpe deſtinauerit Africam ſubacturum: Annibalem ex Italia detracturum: eum repente, tanquam Q. Pleminium, indicta cauſa propè damnatum ex prouincia reuocari? cum ea, quæ in ſe nefarie facta Locrenſes quererentur: ne præſente quidem Scipione facta dicerent: neq;

aliud, quàm patientia, aut pudor, quod legato pepercíſſet: inſimulari poſſet. Sibi placere: M. Pomponium prætorem, cui Sicilia prouincia ſorte eueniſſet: triduo proximo in prouinciam proficiſci: conſules decem legatos, quos iis uideretur: ex ſenatu legere: quos cũ prætore mitterent: & duos tribunos plebis, atq; ædilem. cum eo conſilio cognoſcere prætorem. ſi ea, quæ Locrẽſes facta quererentur: iuſſu, aut uoluntate Publij Scipionis facta eſſent: ut eum de prouincia decedere iuberent: ſi Publius Scipio iá in Africam traieciſſet: tribuni plebis, atque ædilis cum duobus legatis, quos maxime prætor idoneos cenſuiſſet: in Africam proficiſcerentur: tribuni, atque ædilis: qui reducerent inde Scipionem: legati: qui exercitui præeſſent: donec nouus imperator ad eum exercitum ueniſſet. ſin Marcus Pomponius, & decem legati comperiſſent: neque iuſſu, neque uoluntate P. Scipionis ea facta eſſe: ut in exercitu Scipio maneret: bellumq; ut propoſuiſſet, gereret. Hoc facto S. C. cum tribunis plebis actum eſt: ut compararent inter ſe: aut ſorte legerent: qui duo cum prætore, ac legatis irent. Ad collegium pontificum relatum de expiandis, quæ Locris in templo Proſerpinæ tacta, uiolata, elataq; inde eſſent. Tribuni pl. cum prætore, & decem legatis profecti M. Claudius Marcellus, & M. Cincius Alimentus: iisq; ædilis plebis datus eſt. quem, ſi aut in Sicilia prætoris dicto audiens non eſſet Scipio: aut iá in Africam traieciſſet: comprehendere tribuni iuberent: ac iure ſacroſanctæ poteſtatis reducere. Prius Locros ire, q̃ Meſſanam conſilium erat. Cæterũ duplex fama eſt:

quod ad Pleminium attinet. alij: auditis, quæ Romæ acta eſſent: in exiliũ Neapolim euntem forte in Q. Metellum unum ex legatis incidiſſe: & ab eo Rhegyum ui retractum. alij: ab ipſo Scipione legatum cum triginta nobiliſſimis equitum miſſum: qui Q. Pleminium in catenas, & cum eo ſeditionis principes conijcerent. Ii omnes, ſeu ante Scipionis, ſeu tum prætoris iuſſu traditi in cuſtodiam Rhegynis ſunt. Prætor, legatiq; Locros profecti primam, ſicuti mandatũ erat: religionis curam habuere. omnem enim ſacram pecuniam, quæq; apud Pleminium, quæq; apud milites erat: conquiſitam cum ea, quam ipſi ſecum attulerant: in theſauris repoſuerunt: ac piaculare ſacrũ fecerunt. tum uocatos ad concionem milites prætor ſigna extra urbem efferre iubet: caſtraq; in campo locat, cum graui edicto: ſiquis miles aut in urbe reſtitiſſet: aut ſecum extuliſſet, quod ſuum non eſſet. Locrenſibus ſe permittere: ut quod ſuum quiſq; cognoſceret: prehenderet: ſi quid non compareret: repeteret. ante omnia libera corpora placere ſine omni mora Locrenſibus reſtitui: non leui defuncturum pœna: qui non reſtituiſſet. Locrenſium deinde concionem habuit: atque ijs libertatem, legesq; ſuas populum romanum, ſenatumq; reſtituere dixit. ſi quis Pleminiũ, aliumue accuſare uellet: Rhegyum ſe ſequeretur. ſi de P. Scipione publice queri uellent: ea, quæ Locris nefarie in deos, hominesq; facta eſſent: iuſſu, aut uoluntate P. Scipionis facta eſſe: legatos mitterent Meſſanam. ibi ſe cum conſilio cogniturum. Locrenſes prætori, legatisq;, & ſenatui ac populo romano gratias

egere. ſe ad Pleminium accuſandum ituros. Scipionem, quanquam parum iniurijs ciuitatis ſuæ doluerit: eum eſſe uirum: quem amicum ſibi, quàm inimicum mallent eſſe. pro certo ſe habere: neq; iuſſu, neq; uoluntate P. Scipionis tot tam nefanda commiſſa: ſed aut Plemınio nimium, aut ſibi parum creditum: aut natura inſitum quibuſdam eſſe: ut magis peccari nolint: quàm ſatis animi ad uindicanda peccata habeant. Et prætori, & conſilio haud mediocre onus demptum erat de Scipione cognoſcendi. Pleminium, & alios triginta homines cum eo damnauerunt: atq; in catenis Romam miſerunt. ipſi ad Scipionem profecti ſunt: ut ea quoq;, quæ uulgata ſermonibus erant de cultu ac deſidia imperatoris, ſolutaq; militiæ diſciplina: comperta oculis referrent Romam. Venientibus ijs Syracuſas Scipio res, non uerba ad purgandum ſe præparauit. exercitum omnem eo conuenire, claſſem expediri iuſſit: tanquam dimicandum eo die terra mariq; cum Carthaginenſibus eſſet. Quo die uenerunt: hoſpitio comiter accepti. poſtero die terreſtres, nauales'q; exercitus non inſtructos modo, ſed hos decurrenteis, claſſem in portu ſimulachrum & ipſam edentem naualis pugnæ oſtendit. tum circa armamentaria & horrea aliumq; belli apparatum uiſendum prætor, legatiq; ducti. tantaq; admiratio ſingularum, uniuerſarumq; rerum incuſſa: ut ſatis crederent: aut illo duce atq; exercitu uinci carthaginenſem populum, aut alio nullo poſſe: iuberentq;, quod dij bene uerterent: traijcere: & ſpei conceptæ quo die illum omnes centuriæ priorem conſulem dixiſſent: primo quoq; tempo-

re compotem populum romanum faceret. adeoq; lætis inde animis profecti ſunt: tanquam uictoriam, non belli magnificum apparatum nuntiaturi Romam eſſent. Plemnius, quiq; in eadem cauſa erant: poſtquam Romam eſt uentum: extemplo in carcerem conditi. ac primo producti ad populum ab tribunis apud præoccupatos Locrenſium clade animos nullum miſericordiæ locum habuerunt. poſtea cum ſæpius producerentur: iam ſeneſcente inuidia molliebantur iræ: & ipſa deformitas Plemnij, memoriaq; abſentis Scipionis facilius eos ad uulgum conciliabat. mortuus eſt tamen prius in uinculis: quàm iudicium de eo populi perficeretur. Hunc Plemnium Clodius Licinius in libro tertio rerum romanarum refert ludis uotiuis, quos romæ Africanus iterum conſul faciebat: conatum per quoſdam, quos pretio corruperat: aliquot locis urbem incendere: ut frangendi carceris, fugiendiq; haberet occaſionem: patefacto dein ſcelere, delegatum in Tullianum ex S. C. De Scipione nuſquam, niſi in ſenatu actum. ubi omnes legatiq; & tribuni claſſem eã, exercitum, ducemq; uerbis extollentes, effecerunt: ut ſenatus cenſeret primo quoq; tempore in Africam traijcendum: Scipioniq; permitteretur: ut ex ijs exercitibus, qui in Sicilia eſſent: ipſe legeret, quos in Africam ſecum traijceret: quos prouinciæ relinqueret præſidio. Dum hæc apud Romanos gererentur: Carthaginenſes quoq; cum, ſpeculis ꝑ promontoria omnia poſitis, percunctantes, pauentesq; ad ſingulos nuntios ſollicitam hyemem egiſſent: haud paruum & ipſi tuendæ Africæ momentum adiecerunt ſocietatem Syphacis

Regis: cuius maxime fiducia traiecturum in Africam Romanum crediderunt. Erat Aſdrubali Giſgonis filio non hoſpitium modo cum Rege: de quo ante dictum eſt: cum ex Hiſpania forte in idem tempus Scipio, atq; Aſdrubal conuenerunt: ſed mentio quoq; incohatæ affinitatis: ut Rex duceret filiam Aſdrubalis. Ad eam rem conſumandam, tempusq́; nuptijs ſtatuendum (iam enim & nubilis erat uirgo) profectus Aſdrubal, ut accenſum cupiditate (& ſunt ante omnes barbaros Numidæ effuſi in uenerem) ſenſit: uirginem ab Carthagine acceрſit: maturatq́; nuptias: & inter aliam gratulationem, ut publicum quoq; fœdus priuato adijceretur: ſocietas inter populum carthaginenſem Regemq́;, data ultro citroq́; fide eoſdē amicos inimicosq́; habituros, iureiurando affirmatur. Cæterum Aſdrubal memor & cum Scipione initæ regiæ ſocietatis, & quàm uana & mutabilia barbarorum ingenia eſſent: ueritus ne, ſi traijceret in Africam Scipio: paruum uinculum eæ nuptiæ eſſent: dum accenſum recenti amore Numidam habet: perpellit, blanditijs quoq; puellæ adhibitis: ut legatos in Siciliam ad Scipionem mittat: per quos moneat eum: ne prioribus ſuis promiſſis fretus in Africam traijciat. ſe & nuptijs ciuis carthaginenſis filiæ Aſdrubalis, quē uiderit apud ſe in hoſpitio: & publico etiam fœdere cum populo carthaginenſi iūctum. hortari primum: ut procul ab Africa, ſicut adhuc fecerint: bellū Romani cum Carthaginenſibus gerant: ne ſibi intereſſe certaminibus eorum, armaq́; aut hæc, aut illa abnuentem alterā ſocietatem ſequi neceſſe ſit. ſi non abſtineat Africa Scipio:

& Carthagini exercitum admoueat: ſibi neceſſariũ fore, & pro terra Africa, in qua & ipſe ſit genitus: et pro patria coniugis ſuæ, proq; parente, ac penatibus dimicare. Cum his mandatis ab Rege legati ad Scipionem miſſi, Syracuſis eum conuenerunt. Scipio quanquam magno momento rerum in Africa gerendarum, magnaq; ſpe deſtitutus erat: legatis propere, prius quàm res uulgaretur, remiſſis in Africam literas dat ad Regem. quibus etiam atque etiam monet eum: ne iura hoſpitij ſecum, neu cum populo romano initæ ſocietatis, neu ſas, fidem, dexteras, deos teſtes atq; arbitros conuentorum fallat. Cæterum quando neque cælari aduentus Numidarum poterat: (uagati enim in urbe, obuerſatiq; prætorio erant) &, ſi ſileretur quid petentes ueniſſent: periculum erat: ne uera eo ipſo, quod cælarentur, ſua ſponte magis emanarent: timorq; in exercitum incideret: ne ſimul cum Rege, & Carthaginenſibus foret bellandum: auertit à uero falſis elicitas præoccupando mentes hominum. Et uocatis ad concionem militibus, non ultra eſſe cunctandum ait. inſtare ut in Africam quamprimum traijciat, ſocios Reges. Maſaniſſam ipſum prius ad Lælium ueniſſe, querentem: quod cunctando tempus tereretur. nunc Syphacem mittere legatos, idem admirantem: quæ tam diuturnæ moræ ſit cauſa: poſtulantemq;: ut aut traijciatur tandem in Africam exercitus: aut, ſi mutata conſilia ſint: certior fiat: ut & ipſe ſibi, & regno ſuo poſſet conſulere. Itaque iam ſatis omnibus inſtructis, apparatiſq;, & re iam non ultra recipiente cunctationem, in animo ſibi eſſe: Lilybæum claſſe

traducta, eodemq́; omnibus peditum equitumq́; copijs contractis, quæ prima dies curſum nauibus daret: deis bene iuuantibus in Africam traijcere. Literas ad M. Pomponium mittit: ut ſi ei uideretur: Lilybæum ueniret: ut communiter conſulerent: quas potiſſimum legiones, & quantum militum numerum in Africam traijceret. item circum oram maritimam miſit: ut naues onerariæ comprehenſæ Lilybæum omnes contraherentur. Quicqd militum, nauiumq́; in Sicilia erat: cum Lilybæum conueniſſet: & nec urbs multitudinem hominum, nec portus naues caperet: tantus omnibus ardor erat in Africam traijciendi: ut non ad bellum duci uiderentur: ſed ad certa uictoriæ præmia. præcipue qui ſuperabant ex cannenſi exercitu milites: illo, non alio duce credebant nauata reipublicæ opera finire ſe militiam ignominioſam poſſe. Et Scipio minime id genus militum aſpernabatur: ut qui neque ad Cannas ignauia eorum cladem acceptam ſciret: neq; ullos æque ueteres milites in exercitu romano eſſe: expertosq́; non uarijs prælijs modo, ſed in urbibus etiã oppugnandis. Quinta, & ſexta cannenſes erant legiones. eas ſe traiecturum in Africam cum dixiſſet: ſingulos milites inſpexit: relictisq́;, quos non idoneos credebat: in locum eorum ſubiecit quos ſecum ex Italia adduxerat: ſuppleuitq́; ita eas legiones: ut ſingulæ ſena millia & ducenos pedites, tricenos haberent equites. ſociorum item latini nominis pedites equitesq́; de exercitu cannenſi legit. Quantum militum in Africam tranſportatum ſit: non paruo numero inter authores diſcrepat. alibi decem millia peditum, duo

millia & ducentos equites: alibi XV millia peditum, mille & quingentos equites: alibi parum plus dimidio rem auctam: V & XXX millia peditum, equitumq́; in naues impoſita inuenio. quidam nõ adiecere numerum: inter quos me ipſe in re dubia poni malui. Cœlius ut abſtinet numero: ita ad immenſum multitudinis ſpeciem auget. uolucres ad terrã delapſas clamore militum ait: tantamq́; multitudinem conſcendiſſe naues: ut nemo mortalium aut in Italia, aut in Sicilia relinqui uideretur. Milites ut in naues ordine, ac ſine tumultu conſcenderent: ipſe eam ſibi curam ſumpſit. nauticos C. Lælius, qui claſſis præfectus erat: in naues ante conſcendere coactos continuit. commeatus imponendi M. Pomponio prætori curam dat. V & XL dierum cibaria, è quibus XV dierum cocta, impoſita. Vt omnes iam in nauibus erant: ſcaphas circummiſit: ut ex omnibus nauibus gubernatoresq́; et magiſtri nauium, & bini milites in forum conuenirent ad imperia accipienda. Poſteaquam conuenerũt: primũ ab ijs quæſiuit: ſi aquam hominibus, iumentisq́; neceſſariam in totidem dies, quot frumentum, ipoſuiſſent. ubi reſponſum eſt: aquam dierum V & XL in nauibus eſſe: tum edixit militibus: ut ſilentiũ qeti nautis ſine certamine ad miniſteria exequẽda bene obedientes præſtarent. cũ XX roſtratis ſe ac L. Scipionẽ ab dextro cornu, ab læuo totidem roſtratis & C. Lælium præfectum claſſis cum M. Portio Catone (quæſtor is tum erat) onerarijs futurum præſidio. lumina in nauibus ſingula roſtratæ, bina onerariæ haberent: in prætoria naue inſigne nocturnum trium luminum

ſore. Emporia ut peterent, gubernatoribus edixit. Fertiliſſimus ager: eoq; abundans omni copia rerum eſt regio: & imbelles (quod plerunq; in ubere agro euenit) barbari ſunt. prius quoque, quàm à Carthagine ſubueniretur: opprimi uidebantur poſſe. Iis editis imperijs, redire ad naues iuſſi: & poſtero die dijs bene iuuantibus ſigno dato ſoluere naues. Multæ claſſes romanæ è Sicilia, atq; ipſo illo portu profectæ erant. cæterum non eo bello ſolum, (nec id mirum: prædatum enim tantummodo pleræque claſſes ierãt) ſed ne priore quidem ulla profectio tanti ſpectaculĩ fuit. quanquam ſi magnitudine claſſis æſtimaretur: & bini conſules cum binis exercitibus ante traiecerãt: & propè totidem roſtratæ in illis claſſibus fuerant: quot onerarijs Scipio tum traijciebat. nam præter XL naues longas, quadringentis fermè onerarijs exercitum tranſuexit. ſed & bellum bello, ſecundum priore ut atrocius Romanis uideretur: cum quod in Italia bellabatur: tum ingentes ſtrages tot exercituum ſimul cæſis ducibus effecerant. & Scipio dux partim factis fortibus, partim ſuapte fortuna quadam ingentis ad incrementa gloriæ celebratus conuerterat animos: ſimul & mens ipſa traijciendi, nulli ante eo bello duci tentata: quod ad Annibalem detrahendum ex Italia, transferendumq; & finiendum in Africa bellum, ſe tranſire uulgauerat. Concurrerat ad ſpectaculum in portu omnis turba non habitantium modo Lilybæi, ſed legationum omnium ex Sicilia: quæ ad proſequendum Scipionem officij cauſa conuenerant: et prætorem prouinciæ M. Pom-

ponium ſecutæ fuerant. ad hoc legiones, quæ in Sici-
lia relinquebantur: ad proſequēdos commilitones pro
ceſſerant. nec claſſis modo proſpectantibus è terra, ſed
terra etiam omnis circa referta turba ſpectaculo na-
uigantibus erat. Vbi illuxit: Scipio è prætoria naue,
ſilentio per præconem facto, Dij Deæq;, inquit, ma
ria terraſq; qui colitis: uos precor, quæſóq;: uti quæ
in meo imperio geſta ſunt: & geruntur: poſtq; ge-
rentur: ea mihi, populóq;, & plebi romanæ, ſocijs, no
miníq; latino, qui populi romani, quiq; meam ſectam
imperium auſpiciumq; terra mari amnibuſq; ſequũ-
tur: bene uertant: eaque uos omnia bene iuuetis: bo-
nis auibus adſitis: ſaluos incolumeſq; uictis perduelli-
bus uictores ſpolijs decoratos, præda honuſtos, trium-
phanteſq; mecum domos reduces ſiſtatis: inimicorum,
hoſtiumq; ulciſcendorum copiam faxitis: quæq; popu
lus carthaginenſis in ciuitatem noſtram facere moli-
tus eſt: ea ut mihi, populóq; romano in ciuitatem Car
thaginenſium exempla edendi facultatem detis. Se
cundum has preces cruda exta cæſa uictima (uti mos
eſt) in mare porricit: tubaq; ſignum dedit proficiſcen
di. Vento ſecundo ſatis uehementi profecti, celeriter è
conſpectu terræ ablati ſunt. & à meridie nebula oc-
cœperat: ita, ut uix concurſus nauium inter ſe ui-
tarent. lenior uentus in alto factus. noctem inſequen
tem eadem caligo obtinuit: ſole orto diſcuſſa eſt: &
addita uis uento. Iam terram cernebant. haud ita mul
to poſt T. Poſthumus gubernator Scipioni ait: nõ plus
quinque millia paſſuum Africam abeſſe: Mercurij
promontorium ſe cernere. ſi iubeat eò dirigi: iam in

portu fore omnem claſſem. Scipio, ut in conſpectu terra fuit: precatus deos, uti bono reipublicæ, ſuoq; Africam uiderit: dare uela, & alium infra nauibus acceſſum iubet petere. Et uento eodem ferebantur. cæterum nebula ſub idem fermè tempus, quo pridie, exorta conſpectum terræ ademit: & uentus premente nebula cecidit. nox deinde incertiora omnia fecit. itaq; anchoras, ne aut inter ſe concurrerent naues: aut terræ inferrentur: iecere. ubi illuxit: uentus idem coortus nebula diſiecta aperuit omnia litora Africæ. Scipio quod eſſet proximum promontorium percunctatus, cum promontorium Pulchri id uocari audiſſet: placet omen, inquit: huc dirigite naues. eò claſſis decurrit: copiæq; omnes in terram expoſitæ ſunt. Proſperam nauigationẽ ſine terrore ac tumultu fuiſſe, permultis græcis, latinisq; authoribus credidi. Cœlius unus præterquam quod non merſas fluctibus naues, cæteros omnes cœleſtes maritimosq; terrores, poſtremo abreptam tempeſtate ab Africa claſſem ad inſulam Aegimurum, inde ægre correptum curſum exponit: & propè obrutis nauibus, iniuſſu imperatoris ſcaphis haud ſecus, quàm naufragos milites ſine armis cum ingenti tumultu in terram euaſiſſe. Expoſitis copijs Romani caſtra in proximis tumulis metantur. Iam non in maritimos modo agros conſpectu primum claſſis, dein tumultu egredientium in terram, pauor terrorq; peruenerat: ſed in ipſas urbes. neq; enim hominum modo turba mulierum puerorumq; agminibus immiſta omnes paſſim compleuerat uias: ſed pecora quoque præ ſe agreſtes age-

bant: ut relinqui ſubito Africam diceres. urbibus ipſis maiorem, quàm quem ſecum attulerant: terrorem inferebant. Præcipue Carthagini propè ut captæ tumultus fuit. nam poſt M. Attilium Regulum, et L. Manlium conſules, annis propè quinquaginta nullum romanum exercitum uiderant: præter prædatorias claſſes: quibus deſcenſiones in agros maritimos factæ erant: raptiſq;, quæ obuia fors fecerat: prius recurſum ſemper ad naues, quàm clamor agreſtis conciret: fuerat. eo maior tum fuga, pauorq; in urbe fuit. Et Hercule neq; exercitus domi ualidus, neq; dux, quē opponerent: erat. Aſdrubal Giſgonis filius genere, fama, diuitijs, regia tum etiam affinitate longe primus ciuitatis erat. ſed eum ab illo ipſo Scipione aliquot prælijs fuſum, pulſumq; in Hiſpania meminerant: nec magis ducem duci parem: quàm tumultuarium exercitum ſuum romano exercitui eſſe. itaq; uelut ſi urbem extemplo aggreſſurus Scipio foret: ita ad arma eſt conclamatum: portæq; raptim clauſæ: & armati in muris, uigiliæq;, & ſtationes diſpoſitæ: ac nocte inſequenti uigilatum eſt. Poſtero die D equites ſpeculatum ad mare, turbandoſq; egredientes ex nauibus miſſi, in ſtationes Romanorum inciderunt. iam enim Scipio claſſe Vticam miſſa, ipſe haud ita multum progreſſus à mari tumulos proximos ceperat: & equites in ſtationibus locis idoneis poſuerat: & per agros miſerat prædatum. Ii, cum carthaginenſi equitatu præliū cum commiſiſſent: paucos in ipſo certamine, pleroſq; fugientes perſecuti: in quibus præfectum quoq; Hannonem nobilem iuuenem occiderunt. Scipio non

agros modo circa uaſtauit: ſed urbem etiam proximam Afrorum ſatis opulentam cepit. ubi præter cætera, quæ extemplo in naues onerarias impoſita, miſſáq; in Siciliam erant: octo millia liberorum capitum ſeruorumq; ſunt capta. Lætiſſimus tamen Romanis in principio rerum gerendarum aduentus fuit Maſaniſsæ. quem quidam cum CC haud amplius equitibus, pleriq; cum duûm millium equitatu tradunt ueniſſe. Cæterum cum longe maximus omnium ætatis ſuæ Regum hic fuerit: plurimumq; rem romanam iuuerit: operæpretium uidetur excedere paululum ad enarrandum q̃ uaria fortuna uſus ſit in amittendo, recuperandoq; paterno regno. Militante eo pro Carthaginenſibus in Hiſpania, pater eius moritur: (Galæ nomen erat) regnum ad fratrem Regis Deſalcem pergrandem natu (mos ita apud Numidas eſt) peruenit. haud multo poſt Deſalce quoq; mortuo, maior ex duobus filijs eius Capuſa, puero admodum altero, paternum imperium accepit. cæterum cum magis iure gentis, q̃ authoritate iter ſuos, aut uiribus obtineret regnũ: extitit quidã Mezetullus nomine, non alienus ſanguine regibus, familiæ ſemper inimicæ, ac de imperio uaria fortuna cũ ijs, q tum obtinebant: certantis. Is concitatis popularibus, apud quos iuidia Regũ magnæ authoritatis erat: caſtris palàm poſitis, deſcendere Regẽ in aciẽ, ac dimicare de regno coegit. i eo prælio Capuſa cũ multis principũ cecidit. gens Maſæſulorũ omnis in ditionem, imperiumq; Mezetulli conceſſit. regio tamen noĩe abſtinuit: contentusq; nomine modico tutoris, puerũ Lacumacen, q ſtirpis regiæ ſuperat: Regẽ appellat.

carthagnenſem nobilem fœminam, ſororis filiam Annibalis, quæ proxime Deſalci Regi nupta fuerat: matrimonio ſibi coniungit, ſpe Carthagnenſium ſocietatis: & cum Syphace hoſpitium uetuſtum legatis miſſis renouat: omnia ea auxilia præparans aduerſus Maſaniſſam. Et Maſaniſſa audita morte patrui, dein nece fratris patruelis, ex Hiſpania in Mauritaniam (Bocchar ea tempeſtate Rex Maurorum erat) traiecit. ab eo ſupplex infimis precibus auxilium itineri, quoniã bello non poterat: quatuor millia Maurorum impetrauit. Cum ijs, præmiſſo nuntio ad paternos ſuoſque amicos, cum ad fines regni perueniſſet: quingenti ferme Numidæ ad eum conuenerunt. Igitur Mauris inde, ſicut conuenerat, retro ad Regem remiſſis, quanquam aliquanto minor ſpe multitudo, nec cum qua tantam rem aggredi ſatis auderet: conueniret: ratus agendo ac moliendo uires quoq; ad agendum aliquid collecturum, proficiſcenti ad Syphacem Lacumaci regulo ad Tapſum occurrit. trepidum agmen cum in urbem refugiſſet: urbem Maſaniſſa primo impetu capit. ex regijs alios tradentes ſe recepit: alios uim parantes occidit. pars maxima cum ipſo puero inter tumultum ad Syphacem, quo primo intenderat iter: peruenerunt. Fama huiuſcemodi rei in principio rerum proſpere actæ conuertit ad Maſaniſſam Numidas. affluebantq; undiq; ex agris, uicisq; ueteres milites Galæ: incitabantq; iuuenem ad recuperandum paternum regnum. Numero militum aliquantum Mezetullus ſuperabat. nam & ipſe cum exercitu, quo Capuſam uicerat: & ex receptis poſt cædem Regis aliquot habebat:

quot habebat: & puer Lacumaces ab Syphace auxilia ingentia adduxerat, quindecim millia peditum. Mezetullo X millia equitum erant: quibus cum Maſaniſſa nequaquam tantum peditum equitum'ue habente acie conflixit. uicit tamen & ueterum militum uirtus, & prudentia inter romana & punica arma exercitati ducis. Regulus cum tutore, & exigua Maſæſulorum manu in Carthaginenſium agrum perfugit. Ita recuperato regno paterno Maſaniſſa, quia ſibi aduerſus Syphacem haud paulo maiorem reſtare dimicationem cernebat: optimum ratus cum fratre patruele gratiam reconciliare, miſſis, qui & puero ſpē facerent: ſi in fidem Maſaniſſæ ſeſe permiſiſſet: futurū eum in eodem honore, quo apud Galam, & Deſalcem quondam fuiſſet: & qui Mezetullo præter impunitatem ſua omnia cum fide reſtitui ſpōderent: ambos præoptanteis exilio modicam domi fortunam, omnia, ne id fieret, Carthaginenſibus de induſtria agentibus, ad ſeſe ꝑduxit. Aſdrubal tum forte, cum hæc gerebantur: apud Syphacem erat. qui Numidæ haud ſanè multum ad ſe pertinere credenti, utrum penès Lacumacen, an Maſaniſſam regnum Maſæſulorum eſſet: falli eum magnopere ait: ſi Maſaniſſam eiſdem contentum fore, quibus patrem Galam, aut patruum eius Deſalcem: credat. multo maiorem indolem in eo animi, ingeniiq; eſſe: quàm in ullo gentis eius unquā fuiſſet. ſæpe eum in Hiſpania raræ inter homines uirtutis ſpecimen dediſſe ſociis pariter, hoſtibusq;. & Syphacem, & Carthaginenſes, niſi orientem illum ignē oppreſſiſſent: ingenti mox incendio, cum iam nullam

opem ferre poſſent: arſuros·adhuc teneras, & fragi-les eius uires eſſe: uixdum coaleſcere fouenti regnum. Inſtando, ſtimulandoq́; peruicit: ut exercitum ad fines Maſæſulorum admoueat: atq; in agro, de quo ſæpe cum Gala non uerbis modo diſceptatum, ſed etiã armis certatum fuerat: tanquam haud dubie iuris ſuĩ caſtra locet. ſi quis arceat: quod maxime opus ſit: acie dimicaturum. ſin per metum agro cedatur. in mediũ regnum eundum. aut ſine certamine conceſſuros in ditionem eius Maſæſulos: aut nequaquam pares futuros armis. His uocibus incitatus Syphax Maſaniſſæ bellum infert: & primo certamine Maſæſulos fundit: fugatq;. Maſaniſſa cum paucis equitibus ex acie in montem (Balbum incolæ uocant) perfugit. familiæ aliquot cum mapalibus, pecoribusq́; ſuis (ea pecunia illis eſt) proſecuti ſunt Regem. cætera Maſæſulorum multitudo in ditionem Syphacis conceſſit. Quem ceperant exules montem: herbidus, aquoſusq́; eſt: & quia pecori bonus alendo erat: hominum quoq; carne, ac lacte ueſcentium abunde ſufficiebat alimentis. Inde nocturnis primo ac furtiuis incurſionibus, deinde aperto latrocinio infeſta omnia circa eſſe: maxime uri carthaginenſis ager: quia & plus prædæ, quàm inter Numidas, & latrocinium tutius erat. iamq́; adeo licenter eludebant: ut ad mare deuectam prædam uenderent mercatoribus, appellentibus naues ad idipſum: pluresq́;, quàm iuſto ſæpe in prælio, Carthaginenſes cæderentur: caperenturq́;. Deplorabant ea apud Syphacem Carthaginenſes: infenſumq́; & ipſum ad reliquias belli perſequendas inſtigabant. ſed uix regum

uidebatur: latronem uagum in montibus conſectari.

Bocchar ex præfectis regijs, uir acer et impiger ad id delectus. ei quatuor millia peditum data: duo equitum: præmiorumq́; ingenti ſpe oneratus: ſi caput Maſaniſſæ retuliſſet: aut uiuum (id uero inæſtimabile gaudium fore) cepiſſet. Is palatos, incurioſeq́; agentes improuiſo adortus, pecorum hominumq́; ingenti multitudine à præſidio armatorum excluſa, Maſaniſſam ipſum cum paucis in uerticem montis compellit. inde propè iam ut debellato, nec præda modo pecorum hominumq́; captorum miſſa ad Regem, ſed copijs etiam aliquanto maioribus, quàm pro reliquijs belli remiſſis, cum quingentis haud amplius peditibus, ducentisq́; eqtibus digreſſum iugis Maſaniſſam perſecutus in ualle arcta faucibus utrinq; obſeſſis incluſit. ibi ingens cædes Maſæſulorum facta. Maſaniſſa cum L haud amplius equitibus per anfractus montis ignotos ſequentibus ſeſe abripuit. Tenuit tamen ueſtigia Bocchar: adeptusq́; eum patentibus propè Clupeam urbem campis ita circumuenit: ut præter quatuor equites, omnes ad unum interficeret. cum ijs ipſum quoque Maſaniſſam ſaucium propè è manibus inter tumultum amiſit. In conſpectu erant fugientes alæ equitum diſperſæ lato campo: quibuſdam ut occurrerent per obliqua tendentibus. quacunque hoſtes ſequebantur. amnis ingens fugientes accepit: (neque enim cunctanter, ut quos maior metus urgeret: immiſerant equos) raptiq́; gurgite: & in obliquum relati. duobus in præruptum gurgitem in conſpectu hoſtium hauſtis, ipſe perijſſe creditus. ac duo reliqui equites cum eo

inter uirgulta ulterioris ripæ emerſerunt. Is finis Bocchari fuit ſequendi: nec ingredi flumen auſo: nec habere credenti ſe iam, quem ſequeretur. inde uanus author abſumpti Maſaniſſæ ad Regem rediјt: miſſiq́;: qui Carthaginem gaudium ingens nunciarent: totáq; Africa fama mortis Maſaniſſæ repleta uarie animos affecit. Maſaniſſa in ſpelunca occulta cum herbis curaret uulnus: duorum equitum latrocinio per dies aliquot uixit. ubi primum ducta cicatrix: patiq; poſſe eſt uiſa iactationem: audacia ingenti pergit ire ad regnum repetendum. atq; in ipſo itinere haud plus XL equitibus collectis, cum in Maſæſulos palàm iam quis eſſet ferens ueniſſet: tantum motum cum fauore priſtino, tum gaudio inſperato, quod quem periјſſe crediderant, incolumem cernebant: fecit: ut intra paucos dies ſex millia peditum armatorum, quatuor equitum ad eum conuenirent: iamq́; non in poſſeſſione modo paterni regni eſſet: ſed etiam ſocios Carthaginenſium populos, Maſæſulorumq́; fines (id Syphacis regnum erat) uaſtaret. inde irritato ad bellum Syphace, inter Cirtham, Hipponemq́; in iugis opportunorum ad omnia montium conſedit. Maiorem igitur eam rem iam Syphax Rex ratus, quàm ut per præfectum ageret: cum filio iuuene (nomen Verminæ erat) parte miſſa exercitus, imperat: ut circunducto agmine in ſe intentum hoſtem ab tergo inuadat. Nocte profectus Vermina: qui ex occulto aggreſſurus eum erat. Syphax autem interdiu aperto itinere, ut qui ſignis collatis acie dimicaturus eſſet: mouit caſtra. Vbi primo tempus uiſum eſt: quo perueniſſe iam circummiſ-

ſi uideri poterant: & ipſe leui cliuo ferente ad hoſtem, tum multitudine fretus, tum præparatis à tergo inſidijs, per aduerſum montem erectam aciem ducit. Maſaniſſa fiducia maxime loci, quo multo æquiore pugnaturus erat: & ipſe dirigit ſuos. Atrox prælium, & diu anceps fuit: loco, & uirtute militum Maſaniſſam, multitudine, quæ nimio maior erat: Syphacem iuuante. Ea multitudo diuiſa, cum pars à fronte urgeret: pars ab tergo ſe circunfudiſſet: uictoriam haud dubiam Syphaci dedit. & ne effugium quidem patebat, hinc à fronte, hinc ab tergo incluſis. itaque cæteri pedites, equitesq; cæſi: aut capti. Ducentos ferme equites Maſaniſſa circa ſe conglobatos, diuiſosq; turmatim in treis partes erumpere iubet: loco prædicto: in quẽ ex diſſipata conuenirent fuga. ipſe quà intenderat, inter media tela hoſtium euaſit. duæ turmæ hæſere. altera metu dedita hoſti: altera pertinacior in repugnando telis obruta, & confixa eſt. Verminam propè ueſtigijs inſtantem in alia atque alia flectendo itinera ludens, tædio & deſperatione tandem feſſum abſiſtere à ſequendo coegit. ipſe cum LXX equitibus ad minorem Syrtim peruenit. ibi cum conſciẽtia egregia ſæpe repetiti regni paterni inter punica emporia, gentemq; Garamantum omne tempus uſq; ad C. Lælij, claſſisq; romanæ aduentum in Africam conſumpſit. Hæc animum inclinant: ut cum modico potius, q̃ cũ magno præſidio equitum ad Scipionem quoque poſtea ueniſſe Maſaniſſam credam. quippe illa regnanti multitudo, hæc paucitas exulis fortunæ conueniens eſt. Carthaginenſes ala equitum cum præfe-

cto amiſſa, alioq; equitatu per nouum delectum com parato, Hannonem Amilcaris filium præficiunt. Aſdrubalem ſubinde, ac Syphacem per literas nuntiosq;, poſtremo etiam per legatos accerſunt. Aſdrubalem opem ferre propè circunſeßæ patriæ iubent: Syphacem orant: ut Carthagini, & uniuerſæ Africæ ſubueniat. Ad Vticam tum caſtra Scipio fermè mille paſſus ab urbe, habebat, translata à mari: ubi paucos dies ſtatiua coniuncta claſſi fuerant. Hanno nequaquam ſatis ualido nonmodo ad laceſſendum hoſtes, ſed ne ad tuendos quidē à populationibus agros equitatu accepto, id omnium primum egit: ut per conquiſitionem numerum equitum augeret. nec aliarum gentium aſpernatus, maxime tamen Numidas (id longe primum equitum in Africa eſt genus) conducit. Iā ad quatuor millia equitum habebat: cum Saleram nomine urbem occupauit, XV fermè millia ab romanis caſtris. Quod ubi Scipioni relatum eſt: æſtiua ſub tectis agere equitatus: ſint, inquit, uel plures: dum talem ducem habeant. eoq; minus ſibi ceſſandum ratus, quo illi ſegnius rem agerent: Maſaniſſam cum equitatu præmiſſum portis obequitare, atque hoſtem ad pugnam elicere iubet. ubi omnis multitudo ſe effudiſſet: grauiorq; iam in certamine eſſet, quàm ut facile ſuſtineri poſſet: cederet paulatim. ſe in tempore pugnæ uenturum. Tantum moratus, quantum ſatis temporis prægreſſo uiſum ad eliciendos hoſtes: cum romano equitatu ſecutus, tegentibus tumulis, qui peropportune circa uiæ flexus ſuppoſiti erant: occultus proceſſit. Maſaniſſa ex compoſito nunc terrentis, nunc ti-

mentis modo, aut ipſis obequitabat portis: aut cedendo, cum timoris ſimulati ſpecie audaciam hoſti faceret: ad inſequendũ temere eliciebat. Nondum omnes egreſſi erant: uarieq; dux fatigabatur: alios uino & ſomno graues arma capere, & frenare equos cogendo: alijs, ne ſparſi & inconditi ſine ordine, ſine ſignis omnibus portis excurrerent: obſiſtendo. Primo incaute ſe inuehentes Maſaniſſa excipiebat: mox plures ſimul conferti porta effuſi æquauerant certamen: poſtremo iam omnis equitatus prælio cum adeſſet: ſuſtineri ultra nequiuere. Non tamen effuſa fuga Maſaniſſa, ſed cedendo ſenſim impetus eorum excipiebat: donec ad tumulos tegentes romanum equitatum pertraxit. Inde exorti equites & ipſi integris uiribus, & recentibus equis Hannoni Afrisq; pugnando ac ſequendo feſſis ſe circunfudere: & Maſaniſſa flexis ſubito equis in pugnam redijt. Mille fermè, qui primi agminis fuerant: quibus haud facilis receptus fuit: cum ipſo duce Hannone interclusi, atque interfecti ſunt. cæteros ducis præcipue territos cæde effuſe fugientes per triginta millia paſſuum uictores ſecuti, ad duo præterea millia equitum aut ceperunt: aut ociderunt. inter eos ſatis conſtabat non minus ducentos Carthaginenſium equites fuiſſe: & diuitijs quoſdam, & genere illuſtres. Eodem forte, quo hæc geſta ſunt, die naues, quæ prædam in Siciliam uexerant: cum commeatu rediere: uelut ominatæ ad prædam alteram repetendam ſeſe ueniſſe. Duos eodem nomine Carthaginenſium duces duobus equeſtribus prælijs interfectos, non omnes authores ſunt: ueriti credo

ne falleret bis relata eadem res. Cœlius quidem, & Valerius captum etiam Hannonem tradunt. Scipio præfectos, equitesq́;, prout cuiusq; opera fuerat: et ante omnes Maſaniſſam inſignibus donis donat. & firmo præſidio Saleræ impoſito, ipſe cum cætero exercitu profectus, non agris modo, quacunq; incedebat, populatis, ſed urbibus etiam quibuſdam uicisq; expugnatis, late fuſo terrore belli, ſeptimo die quàm profectus erat, magnam uim hominum & pecoris & omnis generis prædæ trahens, in caſtra redit: grauesq; iterum hoſtium ſpolijs naues dimittit. inde omiſſis expeditionibus paruis, populationibusq́;, ad oppugnandam Vticam omnes belli uires conuertit: eam deinde, ſi cepiſſet, ſedem ad cætera exequenda habiturus. Simul & à claſſe nauales ſocij, qua ex parte urbs mari alluitur: ſimul & terreſtris exercitus ad imminentem propè ipſis mœnibus tumulum eſt admotus. tormenta, machinasq́; etiam aduexerat ſecum: & ex Sicilia cum commeatu miſſa erant: & noua, in armamentario multis talium operum artificibus de induſtria incluſis, fiebant. Vticenſibus tanta undiq; mole circunſeſſis in carthaginenſi populo, Carthaginenſibus in Aſdrubale, ita, ſi is mouiſſet Syphacem: ſpes omnis erat. ſed deſyderio indigentium auxilij tardius cuncta mouebantur. Aſdrubal intentiſſima conquiſitione cum ad XXX millia peditum, tria equitum confeciſſet: non tamen ante aduentum Syphacis caſtra propius hoſtem mouere eſt auſus. Syphax cum L millibus peditum, X equitum aduenit: confeſtimq́; motis ab Carthagine caſtris, haud procul Vtica, mu-

nitionibusq́; romanis conſedit. Quorum aduentus hoc tamen momenti fecit: ut Scipio, cum XL fermè dies nequicquam omnia experiens obſediſſet Vticam: abſcederet inde irrito incœpto. etenim hyems inſtabat. caſtra hyberna in promontorio, quod tenui iugo continenti adhærens in aliquantum maris ſpatium extenditur: communit uno uallo: & naualium caſtra amplectitur: iugo medio legionum caſtris impoſitis. in litus ad ſeptentrionem uerſum ſubductæ naues: naualesq́; ſocij tenebant meridianam uallem ad alterum litus deuexam. Hæc in Africa uſq; ad extremum autumni geſta. Præter conuectum undiq; ex populatis circa agris frumentum, commeatusq́; ex Sicilia atque Italia aduectos, Cn. Octauius proprætor ex Sardinia ab T. Claudio prætore, cuius ea prouincia erat: ingentem uim frumenti aduexit: horreaq́; non ſolum ea, quæ iam facta erant: repleta: ſed noua ædificata. Veſtimenta exercitui deerant. id mandatum Octauio: ut cum prætore ageret: ſi quid ex ea prouincia comparari, aut mitti poſſet. ea quoq; haud ſegniter curata res. mille ducentæ togæ breui ſpatio, & XII millia tunicarum miſſa. Aeſtate ea, qua hæc in Africa geſta ſunt: P. Sempronius conſul, cui Brutij prouincia erat: in agro crotonenſi cum Annibale in ipſo itinere tumultuario prælio conflixit. agminibus magis, quàm acie pugnatum eſt. Romani pulſi: & tumultu uerius, quàm pugna ad mille & CC de exercitu conſulis interfectis, in caſtra trepidi rediere. neq; oppugnare tamen ea hoſtes auſi. Cæterum ſilentio proximæ noctis profectus inde conſul, præmiſſo nuntio ad

P. Licinium proconſulem, ut ſuas legiones admoueret: copias coniunxit. ita duo duces, duo exercitus ad Annibalem redierunt. nec mora dimicandi facta eſt: cum conſuli duplicatæ uires, Pæno recens uictoria animos faceret. In primam aciem ſuas legiones Sempronius induxit: in ſubſidijs locatæ P. Licinij legiones. Conſul principio pugnæ ædem Fortunæ Primigeniæ uouit: ſi eo die hoſtes fudiſſet. composq́; eius uoti fuit. Fuſi, ac fugati Pœni. ſupra quatuor millia armatorum cæſa: paulo minus trecenti uiui capti: & equi XL: & XI militaria ſigna. Perculſus aduerſo prælio Annibal Crotonem exercitum reduxit. Eodem tempore M. Cornelius conſul in altera parte Italiæ non tam armis, quàm iudiciorum terrore Hetruriam continuit, totam fermè ad Magonem, ac per eum ad ſpem nouandi res uerſam. Eas quæſtiones ex S. C. minime ambitioſe habuit. multiq́; nobiles Hetruſci, qui aut ipſi ierant: aut miſerant ad Magonem de populorum ſuorum defectione: primo præſentes erant condemnati: poſtea conſcientia ſibimet ipſi exilium conſciſcentes, cum abſentes damnati eſſent: corporibus ſubtractis, bona tantum, quæ publicari poterant: pigneranda pœnæ præbebant. Dum hæc conſules diuerſis regionibus agunt: cenſores interim Romæ M. Liuius, & C. Claudius ſenatum recitarunt. Princeps iterum delectus Q. Fabius Maximus. notati ſeptem: nemo tamen, qui ſella curuli ſediſſet. ſarta tecta acriter, & cum ſumma fide exegerunt: uiam è foro Boario, & ad Veneris circa foros publicos, & ædem Matris Magnæ in palatio faciendam

locauerunt: uectigal etiam nouum ex ſalaria annona ſtatuerunt: (ſextante ſal & Romæ, & per totam Italiam erat) Romæ pretio eodem, pluris in foris & conciliabulis, & alio alibi pretio præbendum locauerunt. Id uectigal commentum alterum ex cenſoribus ſatis credebant, populo iratum: quod iniquo iudicio quondam damnatus eſſet. & in pretio ſalis maxime oneratas tribus, quarum opera damnatus erat: credebant. inde Salinatori Liuio inditum cognomen. Luſtrum conditum ſerius: quia per prouincias dimiſerunt cenſores: ut ciuium romanorum in exercitibus, quantus ubiq; eſſet, referretur numerus. Cenſa cum iis CCXV millia hominum. condidit luſtrum C. Claudius Nero. Duodecim deinde coloniarum, quod nunquam ante factum erat: deferentibus cenſoribus, cenſum receperunt: ut quantum numero militum, quantum pecunia ualerent: in publicis tabulis monumenta extarent. Equitum deinde cenſus agi cœptus eſt. & ambo forte cenſores equum publicum habebant. cum ad tribum Polliam uentum eſt: in qua M. Liuij nomen erat: & præco cunctaretur citare ipſum cenſorem: cita, inquit Nero, M. Liuium. & ſiue ex reſidua & uetere ſimultate, ſiue intempeſtiua iactatione ſeueritatis inflatus, M. Liuium, quia populi iudicio eſſet condemnatus: equum uendere iuſſit. Item M. Liuius, cum ad tribum Narnienſem, & nomen collegæ uentum eſt: uendere equum C. Claudium iuſſit, duarum rerum cauſa: unius: quod falſum aduerſus ſe teſtimoniũ dixiſſet: alterius: quod non ſyncera fide ſecum in gratiam rediſſet. Itaq;

ibi fœdum certamen inquinandi famam alterius cum ſuæ famæ damno factum eſt. Exitu cenſuræ cum in leges iuraſſet C. Claudius: & in ærarium aſcendiſſet: inter nomina eorum, quos ærarios relinquebat: dedit collegæ nomen. Deinde M. Liuius in ærarium uenit: & præter Metiam tribum, quæ ſe nec condemnaſſet: neq; condemnatum aut conſulem, aut cenſorem feciſſet: populum romanum omnem, quatuor & triginta tribus, ærarios reliquit: quod & innocentem ſe condemnaſſent: & condemnatum conſulem, et cenſorem feciſſent: neq; inficiari poſſent: aut iudicio ſemel, aut comitijs bis ab ſe peccatum eſſe. inter quatuor & triginta tribus & C. Claudium ærarium fore. quod ſi exemplum haberet bis eundem ærarium relinquendi: C. Claudium nominatim ſe inter ærarios fuiſſe relicturum. Prauum certamen notarum inter cenſores: caſtigatio inconſtantiæ populi cenſoria grauitate temporum illorum digna. In inuidia cenſores cum eſſent: creſcendi ex his ratus eſſe occaſionem Cn. Bebius tribunus plebis, diem ad populum utrique dixit. Ea res conſenſu patrum diſcuſſa eſt: ne poſtea obnoxia populari auræ cenſura eſſet. Eadem æſtate in Brutijs iam Petilia à conſule deuicta, Conſentia, & Pandoſia, & ignobiles aliæ ciuitates uoluntate in deditionem uenerunt. Et cum comitiorum iam appeteret tempus: Cornelium potius ex Hetruria, ubi nihil belli erat: Romam acciri placuit. Is conſules Cn. Seruilium Cepionem, & Cn. Seruilium Geminum creauit. Inde prætoria comitia habita. Creati P. Cornelius Lentulus, P. Quintilius Varus, P. Aelius Pætus,

P. Iulius Appulus. Hi duo cum ædiles pl. eſſent: prætores creati ſunt. Conſul comitijs perfectis ad exercitum in Hetruriam redijt. Sacerdotes eo anno mortui: atq; in locum eorum ſuffecti. T. Veturius Philo flamen martialis in locum M. Aemilij Regilli, qui priore anno mortuus erat: creatus: inauguratusq;. & in M. Pomponij Mathonis auguris, & decemuiri locum creati, decemuir M. Aurelius Cotta, augur T. Sempronius Gracchus admodum adoleſcens: quod tunc perrarum in mandandis ſacerdotijs erat. Quadrigæ aureæ eo anno in capitolio poſitæ ab ædilibus curulibus C. Liuio, & M. Seruilo Gemino. Et ludi Romani biduum inſtaurati. item per biduũ plebeij ab ædilibus P. Aelio, P. Iulio. Et Iouis epulum fuit ludorum cauſa.

DECADIS TERTIAE
LIBER DECIMVS.

c N. SERVILIVS CEPIO, & Cn. Seruilius Geminus conſules (ſextuſdecimus is annus belli punici erat) cum de republica, belloq́; , & prouincijs ad ſenatum retuliſſent: cen ſuerunt patres: ut conſules inter ſe compararent, ſor tirentur'ue: uter Brutios aduerſus Annibalem, uter Hetruriam ac Liguriam prouinciam haberet. cui Brutij eueniſſent: exercitum à P. Sempronio acciperet. P. Sempronius (ei quoq; enim proconſuli imperium in annum prorogabatur) P. Licinio ſuccederet: is Romam reuerteretur. Bello quoque bonus habitus ad cætera: quibus nemo ea tempeſtate inſtructior ciuis habebatur: congeſtis omnibus humanis à natura fortunaq́; bonis. nobilis idem, ac diues erat: forma, uiribuſq́; corporis excellebat: facundiſſimus habebatur: ſeu cauſa oranda: ſeu in ſenatu, & ad populum ſuadendi, ac diſſuadendi locus eſſet: iuris pontificij peritiſſimus. ſuper hæc bellicæ quoque laudis conſulatus compotem fecerat. Quod in Brutijs prouincia, idē in Hetruria, ac Liguribus decretum. M. Cornelius nouo conſuli tradere exercitum iuſſus: ipſe prorogato imperio Galliam prouinciam obtinere cum legionibus ijs: quas prætor L. Scribonius priore anno habuiſſet. Sortiti deinde prouincias. Cepioni Brutij, Seruilio

Gemino Hetruria euenit. Tum prætorum prouinciæ in ſortem coniectæ. Iuriſdictionem urbanam P. Aelius, Sardiniam P. Lentulus, Siciliam P. Iulius, Ariminum cum duabus legionibus (ſub Lucretio Spurio eæ fuerant) Quintilius Varus eſt ſortitus. Et Lucretio prorogatum imperium eſt: ut Genuam oppidum à Magone Pœno dirutum exædificaret. P. Scipioni non temporis, ſed rei gerendæ fine, donec debellatum in Africa foret: prorogatum imperium eſt. decretumq́; : ut ſupplicatio fieret: quod is in Africam prouinciam traiecaſſet: ut ea res ſalutaris populo romano, ipſiq́; duci, atq; exercitui eſſet. In Sicilia tria millia militum ſunt ſcripta. & quia quod roboris ea prouincia habuerat: in Africam tranſuectum fuerat: ne qua claſſis ex Africa traijceret: XL nauibus cuſtodiri placuerat Siciliæ maritimam oram. Tredecim nouas naues Iulius ſecum in Siciliam duxit: cæteræ in Sicilia ueteres refectæ. Huic claſſi M. Pomponius prioris anni prætor prorogato imperio præpoſitus, nouos milites ex Italia aduectos in naues impoſuit. Parem nauium numerum Cn. Octauio prætori item prioris anni cum pari iure imperij ad tuendam Sardiniæ oram patres decreuerunt. Lentulus prætor duo millia militum dare in naues iuſſus. Et Italiæ ora, quia incertum erat: quò miſſuri claſſem Carthaginenſes forent: uidebantur autem quicquid nudatum præſidijs eſſet, petituri: M. Martio prætori prioris anni cum totidem nauibus tuenda data eſt. tria millia militum in eam claſſem ex decreto patrum conſules conſcripſerunt: et duas legiones urbanas ad incerta belli.

Hiſpaniæ cum exercitibus, imperioq́; ueteribus impe- ratoribus, L. Lentulo, & L. Manlio Acidino decre- tæ. Viginti omnino legionibus, & CLX naui- bus longis res romana eo anno geſta. Prætores in pro uincias ire iuſſi. Conſulibus imperatum: ut prius q̃ ab urbe proficiſcerentur: ludos magnos facerent: quos T. Manlius Torquatus dictator in quintum annum uouiſſet: ſi eodem ſtatu reſpublica ſtaret. Et nouas religiones excitabant in animis hominum prodigia ex pluribus locis nuntiata. Aurum in capitolio corui non laceraſſe tantum roſtris crediti: ſed etiam ediſſe. Mu- res Antij coronam auream arroſere. Circa Capuam omnem agrum locuſtarum uis ingens, ita ut unde ad ueniſſent, parum conſtaret: compleuit. Equuleus Rea- te cum quinque pedibus natus. Anagniæ ſparſi pri- mum ignes in cœlo, dein fax ingens arſit. Fruſinone arcus ſolem tenui linea amplexus eſt: circulum dein de ipſum maior ſolis orbis extrinſecus incluſit. Ar- pini terra campeſtri in agro in ingentem ſinum conſe dit. Conſulum alteri primam hoſtiam immolanti ca- put iecinori defuit. Ea prodigia maioribus hoſtijs pro curata. editi à collegio pontificum dij: quibus ſacrifi- caretur. Iis tranſactis, conſules, prætoresq́; in pro- uincias profecti. omnibus tamen, uelut eam ſortitis, Africæ cura erat: ſeu quia ibi ſummam rerum, bel- liq́; uerti cernebant: ſeu ut Scipioni gratificarentur: in quem tum omnis uerſa ciuitas erat. itaq; non ex Sar dinia tantum, (ſicut ante dictum eſt) ſed ex Sicilia quoq;, & Hiſpania ueſtimenta, frumentumq́;, armaq́;, & omne genus commeatus eò portabantur. Nec

Scipio ullo

Scipio ullo tempore hyemis belli opera remiſerat: quæ multa ſimul undiq; eum circunſtabant. Vticam obſidebat: caſtra in conſpectu Aſdrubalis erant: Carthaginenſes deduxerant naues: claſſem paratam, inſtructamq; ad commeatus intercipiendos habebant. inter hæc ne Syphacis quidem reconciliandi curam ex animo miſerat: ſi forte iam ſatias amoris in uxore ex multa copia eum cepiſſet. Ab Syphace magis pacis cum Carthaginenſibus conditiones, ut Romani Africa, Pœni Italia excederent: quàm ſi bellaretur, ſpes ulla deſiturum afferebatur. Hæc per nuntios magis equidem acta crediderim: & ita pars maior authores ſunt: quàm ipſum Syphacem (ut Valerius Antias prodit) in caſtra romana ad colloquium ueniſſe. Primo eas conditiones imperator romanus uix auribus admiſit. poſtea ut cauſa probabilis uiſa commeandi foret in caſtra hoſtium: mollius eadem illa abnuere: ac ſpem facere: ſæpius ultro citroq; agitantibus rem conuenturam. Hybernacula Carthaginenſium, congeſta temere ex agris materia, exædificata lignea fermè tota erant. Numidæ præcipue arundine textis ſtoriaq; pars maxima tectis paſſim nullo ordine, quidam, ut ſine imperio occupatis locis, extra foſſam etiam, uallumq; habitabant. Hæc relata Scipioni ſpem fecerant caſtra hoſtium per occaſionem incendendi. Cum legatis, quos mitteret ad Syphacem: calonum loco primos ordinis ſpectatæ uirtutis atq; prudentiæ ſeruili habitu mittebat: qui, dum in colloquio legati eſſent: uagi ꝑ caſtra alius alia, aditus exitusq; omnes, ſitum formamq; & uniuerſorum caſtrorum, & partium, qua

Pœni, qua Numidæ haberent: quantum interualli inter Aſdrubalis, ac regia caſtra eſſet, ſpecularentur: moremq́; ſimul noſcerent ſtationum, uigiliarumq́;: nocte, an interdiu opportuniores inſidiantibus eſſent. & inter crebra colloquia alij atq; alij de induſtria, quo pluribus omnia nota eſſent: mittebantur. Cum ſæpius agitata res certiorem ſpem pacis in dies & Syphaci, & Carthaginenſibus per eum faceret: legati romani uetitos ſe reuerti ad imperatorem aiunt: niſi certum reſponſum detur. proinde ſeu ipſi ſtaret iam ſententia: ſeu conſulendus Aſdrubal, & Carthaginenſes eſſent: conſuleret. tempus eſſe, aut pacem componi: aut bellum nauiter geri. Dum conſulitur Aſdrubal ab Syphace: ab Aſdrubale Carthaginenſes: & ſpeculatores omnia uiſendi, & Scipio ad comparanda ea, quæ in rem opus erant: tempus habuit: & ex mentione ac ſpe pacis negligentia (ut fit) apud Pœnos, Numidasq́; orta cauendi: nequid hoſtile interim paterentur. Tandem relatum reſponſum: quibuſdam, quod nimis cupere Romanus pacem uidebatur: iniquis per occaſionem adiectis: quæ peropportune cupienti tollere inducias Scipioni cauſam præbuere. ac nuntio regis, cum relaturum ſe ad concilium dixiſſet: poſtero die reſpondit: ſe uno fruſtra tendente nulli alij pacem placuiſſe. renuntiaret igitur: nullam aliam ſpem pacis, quàm relictis Carthaginenſibus, Syphaci cum Romanis eſſe. Ita tollit inducias: ut libera fide incœpta exequeretur. deductisq́; nauibus (& iam ueris principiũ erat) machinas, tormentaq́;, uelut à mari aggreſſurus Vticam, imponit. duo millia militum ad capiendum,

quem antea tenuerat, tumulum ſuper Vticam mittit: ſimul ut ab eo, quod parabat: in alterius rei curam conuerteret hoſtium animos: ſimul nequa, cum ipſe ad Syphacem, Aſdrubalemq́; profectus eſſet: eruptio ex urbe, & ipetus in caſtra ſua relicta cum leui præſidio fieret. His præparatis, aduocatoq́; concilio, & dicere exploratoribus iuſſis, quæ comperta afferrent: Maſaniſſáq́;: cui omnia hoſtium nota erant: poſtremo quid ipſe pararet in proximam noctem proponit. tribunis edicit: ut ubi prætorio dimiſſo ſigna conanuiſſent: extemplo educerent è caſtris legiones. Ita, ut imperauerat: ſigna ſub occaſum ſolis efferri ſunt cœpta. ad primam fermè uigiliam agmen explicauerunt: media nocte (ſeptem enim millia itineris erant) modico gradu ad caſtra hoſtium peruentum eſt. Ibi Scipio partem copiarum Lælio, Maſaniſſamq́;, ac Numidas attribuit: & caſtra Syphacis inuadere, ignesq́; conijcere iubet. ſingulos deinde ſeparatim, Lælium, ac Maſaniſſam ſeductos obteſtatur: ut quantum nox prouidentiæ adimat: tantum diligenti expleant cura. & ſe Aſdrubalem, punicaq́; caſtra aggreſſurum. cæterum non ante cœpturum: quàm ignem in regijs caſtris conſpexiſſet. Neq; ea res morata diu eſt. nam ut proximis caſtris iniectus ignis hæſit: extemplo proxima quæq;, & deinceps continua amplexus totis ſe paſſim diſſipauit caſtris. & trepidatio quidem, quanta neceſſe erat in nocturno effuſo tam late incendio: orta eſt. cæterum fortuitum, non hoſtilem ac bellicum ignem rati eſſe, ſine armis ad reſtinguendum incendiũ effuſi in armatos inciderunt hoſtes, maxime Numidas

ab Maſaniſſa notitia regiorum caſtrorum ad exitus itinerum idoneis locis diſpoſitos. Multos in ipſis cubiculis ſemiſomnes hauſit flamma: multi in præcipiti fuga ruentes ſuper alios alij in anguſtijs portarum obtriti ſunt. Relucentem flammam primo uigiles Carthagnienſium, deinde excitati alij nocturno tumultu cum conſpexiſſent: ab eodem errore credere ipſi ſua ſponte incendium ortum. & clamor inter cædem & uulnera ſublatus, an ex trepidatione nocturna eſſet confuſus: ſenſum ueri adimebat. Igitur pro ſe quiſq; inermes, ut quibus nihil hoſtile ſuſpectum eſſet: omnibus portis, qua' cuiq; proximum erat: ea modo, quæ reſtinguendo igni forent: portantes, in agmen romanum ruebant. Quibus cæſis omnibus, præterq̃ hoſtili odio, etiam ne quis nuntius effugeret: extemplo Scipio neglectas, ut in tali tumultu, portas inuadit. ignibuſq; in proxima tecta coniectis, effuſa flamma primo ueluti ſparſa pluribus locis reluxit: dein per continua ſerpens uno repente omnia incendio hauſit. Ambuſti homines, iumentaq; fœda primum fuga, dein ſtrage obruebant itinera portarum. quos non oppreſſerat ignis: ferro abſumpti. binaq; caſtra die una deleta. duces tamen ambo, & ex tot millibus armatorum XX millia peditum, & quingenti equites ſemiermes, magna pars ſaucij, afflatiq; incendio effugerunt. Cæſa, aut hauſta flammis ad XL millia hominum ſunt: capti ſupra VI millia: multi Carthagnienſium nobiles: XI ſenatores: ſigna militaria CLXXVIIII: equi numidici ſupra II millia DCC: elephanti ſex capti: octo flamma, ferroq; abſumpti: magnaq;

uis armorum capta. Ea omnia imperator Vulcano ſacrata incendit. Aſdrubal ex fuga cum paucis Afrorum urbem proximam petierat: eoq́; omnes, qui ſuper erant: ueſtigia ducis ſequentes ſe contulerant. metu deinde ne dederetur Scipioni, urbe exceſſit. Mox eodem patentibus portis Romani accepti: nec quicquam hoſtile, quia uoluntate conceſſerant in deditionem: factum. duæ ſubinde urbes captæ: direptæq́;. ea præda, & quæ caſtris incenſis ex igne rapta erat: militi conceſſa eſt. Syphax octo millium fermè inde ſpatio loco communito conſedit. Aſdrubal Carthaginem contendit: ne quid per metum ex recenti clade mollius conſuleretur. quò tantus primo terror eſt allatus: ut omiſſa Vtica, Carthaginem crederent extemplo Scipionem oppreſſurum. Senatum itaq; Suffetes, quod uelut conſulare imperium apud eos erat: uocauerunt. ibi tribus dictis ſententijs, una de pace legatos ad Scipionem decernebat: altera Annibalem ad tuendam ab exitiabili bello patriam reuocabat: tertia romanæ in aduerſis rebus conſtantiæ exemplo reparandum exercitum, Syphacemq́; orandum, ne bello abſiſteret: cenſebat. Hæc ſententia, quia Aſdrubal præſens, barchinæq́; omnes factionis bellum malebant: uicit. Inde delectus in urbe, agriſq́; haberi cœptus: & ad Syphacem legati miſſi, ſumma ope & ipſum reparantem bellum: cum uxor iam non ut ante blanditijs ſatis potentibus ad animum amantis, ſed precibus, & miſericordia ualuiſſet, plena lachrymarum obteſtans: ne patrem ſuũ, patriamq́; proderet: ijſdemq́; flammis Carthaginem, quibus caſtra conflagraſſent: abſumi ſineret. Spem

quoq; opportune oblatam afferebant legati: quatuor millia Celtiberorum circa urbem nomine Olbam ab conquiſitoribus ſuis conducta in Hiſpania, egregiæ iuuentutis, ſibi occurriſſe: & Aſdrubalem propediem affore cum manu haudquaquam contemnenda. Is nõ benigne modo legatis reſpondit: ſed oſtendit etiam multitudinem Numidarum agreſtium: quibus per eoſdẽ dies arma, equoſq; dediſſet. & omnem iuuentutem affirmat exciturum ex regno. ſcire incendio, non prælio cladem acceptam. eum bello inferiorem eſſe: qui armis uincatur. Hæc legatis reſponſa. Et poſt dies paucos rurſus Aſdrubal, & Syphax copias iunxerunt. is omnis exercitus fuit XXX fermè millia armatorum.

Scipionem, uelut iam debellato, quod ad Syphacem, Carthaginenſeſq; attineret: Vticæ oppugnandæ intentum, iamq; machinas admouentem muris auertit fama redintegrati belli. modicisq; præſidijs ad ſpeciem modo obſidionis terra mariq; relictis, ipſe cum robore exercitus ire ad hoſtes pergit. Primo in tumulo quatuor fermè millia diſtante ab caſtris regijs conſedit. poſtero die cum equitatu in Magnos (ita uocant) campos ſubiectos ei tumulo degreſſus, ſuccedendo ad ſtationes hoſtium, laceſſendoq; leuibus prælijs diem abſumpſit. & per inſequens biduum tumultuoſis hinc atq; illinc excurſionibus inuicem nihil dictu ſatis dignum fecerunt. quarto die in aciem utrinq; deſcenſum eſt. Romanus poſt principes haſtatorum prima ſigna in ſubſidijs triarios conſtituit: equitatum italicum ab dextro cornu, ab læuo Numidas, Maſaniſſamq; oppoſuit. Syphax, Aſdrubalq; Numidis aduerſus italicum equitatum, Car

thaginenſibus contra Maſaniſſam locatis, Celtiberos in mediam aciem in aduerſa ſigna legionum accepere. Ita inſtructi concurrunt. Primo impetu ſimul utroque cornu & Numidæ, & Carthaginenſes pulſi. nam neq; Numidæ, maxima pars agreſtis, romanum eqtatum, neq; Carthaginenſes, & ipſe nouus miles, Maſaniſſam recenti ſupra cætera uictoria terribilem ſuſtinuere. Nudata utrinq; cornibus Celtiberorum acies ſtabat: quod nec in fuga ſalus ulla oſtendebatur locis ignotis: neq; ſpes ueniæ ab Scipione erat: quem benemeritum de ſe, & gente ſua mercenarijs armis in Africam oppugnatum ueniſſent. Igitur circunfuſis undiq; hoſtibus, alij ſuper alios cadentes obſtricti moriebantur. omnibusq; in eos uerſis, aliquantum ad fugam temporis Syphax, & Aſdrubal præceperunt. fatigatos cæde diutius, quàm pugna uictores nox oppreſſit. Poſtero die Scipio Lælium, Maſaniſſamq; cum omni romano, et numidico equitatu, expeditisq; militum ad perſequendos Syphacem, atq; Aſdrubalem mittit. ipſe cum robore exercitus urbes circa omnes, quæ Carthaginenſium ditionis erant: partim ui, partim metu ſubegit. Carthagini quidem erat ingens terror: & circunferentem arma Scipionem, omnibus finitimis raptim perdomitis, ipſam Carthaginem repente aggreſſurum credebant. itaq; & muri reficiebantur: propugnaculisq; armabantur: & pro ſe quisq; quæ diutinæ obſidioni tolerandæ ſunt neceſſaria: ex agris conuehit. Rara mentio eſt pacis: frequentior legatorum ad Annibalem accerſendum mittendorum. pars maxima claſſem. quæ ad commeatus excipiendos parata erat:

mittere iubent ad opprimendam ſtationem nauium ad Vticam incaute agentem: forſitan etiam naualia caſtra relicta cum leui præſidio oppreſſuros. In hoc conſilium maxime inclinant. legatos tamen ad Annibalem mittendos cenſent. quippe claſſe ut feliciſſime gerātur res: parte aliqua leuari Vticæ obſidionem: Carthaginem ipſam qui tueatur, neq; imperatorem aliū, quàm Annibalem, neq; exercitum alium, quàm Annibalis ſupereſſe. Deductæ ergo poſtero die naues: ſimul & legati in Italiam profecti. raptimq; omnia ſtimulante fortuna agebantur: & in quo quiſq; ceſſaſſet: prodi ab ſe ſalutem omnium rebatur. Scipio grauem iam ſpolijs multarum urbium exercitum trahens, captiuis aliáq; præda in uetera caſtra ad Vticam miſſis, iam in Carthaginem intentus occupat relictum fuga cuſtodum Tuneta. Abeſt ab Carthagine XII millia fermè paſſuum: locus tum operibus, tum ſuapte natura tutus: & qui ab Carthagine conſpici, & præbere ipſe proſpectum tum ad urbem, tum ad circunfuſum mare urbi poſſet. Inde, cum maxime uallum Romani iacerent: conſpecta claſſis hoſtium eſt Vticam à Carthagine petens. igitur omiſſo opere, pronuntiatum iter: ſignáq; raptim ferri ſunt cœpta: ne naues in terrā ad obſidionem uerſæ, ac minime nauali prælio aptæ opprimerentur. qui enim reſtitiſſent agili & nautico inſtrumento aptæ, & armatæ claſſi naues tormenta machinaſq; portantes? & aut in onerariarum uſum uerſæ? aut ita appulſæ ad muros: ut pro aggere, ac pontibus præbere acceſſum poſſent? Itaq; Scipio, poſtquam eò uentum eſt: ut in nauali certamine ſo-

let: roſtratis, quæ præſidio alijs eſſe poterant: in poſtremam aciem receptis propè terram, onerariarum quadruplicem ordinem pro muro aduerſus hoſtem oppoſuit: easq; ipſas, ne in tumultu pugnæ turbari ordines poſſent: malis, antēnisq; de naue in nauem traiectis, ac ualidis funibus uelut uno inter ſe uinculo illigatis compreſſit: tabulasq; ſuper inſtrauit: ut peruium nauium ordinem faceret: & ſub ipſis pontibus īterualla fecit: quà procurrere ſpeculatoriæ naues in hoſtem, ac tuto recipi poſſent. His raptim pro tempore inſtructis, mille fermè delecti propugnatores onerarijs imponuntur: telorū maxime miſſilium, ut quàm uis longo certamine ſufficerent: uis ingens congeritur. ita parati, inſtructiq; hoſtium aduentum opperiebantur.

Carthagnenſes, qui, ſi maturaſſent, omnia permiſta turba trepidantium primo impetu oppreſſiſſent: perculſi terreſtribus cladibus, atque inde ne in mari quidem, ubi ipſi plus poterant: ſatis fidentes, die ſegni nauigatione abſumpto, ſub occaſum ſolis in portum (Ruſcinona Afri uocant) claſſem appulere. poſtero die ſub ortum ſolis inſtruxere ab alto naues uelut ad iuſtum prælium nauale, & tanquam exituris contra Romanis. Cum diu ſtetiſſent: poſtquam nihil moueri ab hoſtibus uiderunt: tum demum onerarias aggrediuntur. Erat res minime certamini nauali ſimilis, proxime ſpeciem muros oppugnantium nauium. altitudine aliquantum onerariæ ſuperabāt. ex roſtratis Pœni uana pleraq;, utpote ſupino iactu, tela in locum ſuperiorem mittebant. grauior, ac pondere ipſo librati or ſuperne ex onerarijs ictus erat. ſpe

culatoriæ naues, ac leuia ipſa nauigia, quæ ſub conſtratis pontium per interualla excurrebãt: primo ipſo tantum impetu ac magnitudine roſtratarum obruebãtur: deinde & propugnatoribus quoque incommodæ erant: quod permiſtæ cum hoſtium nauibus inhibere ſæpe tela cogebant: metu ne ambiguo ictu ſuis inciderent. poſtremo aſſeres ferreo unco præfixi (Harpagones uocant milites) ex punicis nauibus inijci in romanas cœpti. quos cum neque ipſos, neq; catenas, quibus ſuſpenſi inijciebantur: incidere poſſent: ut quæq; retro inhibita roſtrata onerariam hærente unco traheret: ſcindi uideres uincula: quibus alia alijs innexa erant: ſeriemq; aliam ſimul plurium nauium trahi. Hoc maxime modo lacerati quidem omnes pontes: & uix tranſiliendi in ſecundum ordinem nauium ſpatium propugnatoribus datum eſt. Sex fermè onerariæ puppibus abſtractæ Carthaginem ſunt. maior q̃ pro re lætitia: ſed eo maior: quod inter aſſiduas clades ac lachrymas unum quantũcunque ex inſperato gaudium affulſerat, cum eo: ut appareret haud procul exitio fuiſſe romanam claſſem: ni ceſſatum à præfectis ſuarum nauium foret: & Scipio in tempore ſubueniſſet. Per eoſdem forte dies cum Lælius, & Maſaniſſa quintodecimo fermè die in Numidiam perueniſſent: Maſæſuli regnum paternum Maſanißæ læti, ut ad Regem diu deſyderatum, conceſſere. Syphax, pulſis inde præfectis præſidijſq; ſuis, uetere ſe continebat regno, neutiquam quieturus. ſtimulabat ægrum amore uxor, ſocerq;: & ita uiris equiſq; abundabat: ut ſubiectæ oculis regni per multos florentes annos uĩ

res etiam minus barbaro, atque impotenti animo ſpiritus poſſent facere. Igitur omnibus, q̃ bello apti erãt: in unum coactis, equos arma tela diuidit: equites in turmas, pedites in cohortes, ſicut quondam ab romanis centurionibus didicerat: diſtribuit. Exercitu haud minore, quàm quẽ prius habuerat: cæterum omni propè nouo, atq; incondito ire ad hoſtes pergit. Et caſtris in propinquo poſitis, primo pauci equites ex tuto ſpeculantes ab ſtationibus progredi: inde iaculis ſummoti recurrere ad ſuos: inde excurſiones inuicem fieri: & cum pulſos indignatio accenderet: plures ſubire: quod irritamentum certaminum equeſtrium eſt: cum aut uincentibus ſpes, aut pulſis ira aggregat ſuos. Ita tum à paucis prælio accenſo, omnem poſtremo utrinq; equitatum certaminis ſtudium effudit. ac dum equeſtre prælium erat: multitudo Maſæſulorum, ingentia agmina Syphace emittente, ſuſtineri uix poterat. deinde ut pedes romanus repentino per turmas ſuas uiam dantes intercurſu ſtabilem aciem fecit: abſterruitq; effuſe inuehentem ſeſe hoſtem: primo barbari ſegnius permittere equos: dein ſtare: ac propè turbari nouo genere pugnæ: poſtremo non pediti ſolum cedere: ſed ne equitem quidem ſuſtinere peditis præſidio audentem. Iam ſigna quoq; legionum appropinquabant. tum uero Maſæſuli nonmodo primum impetum, ſed ne conſpectum quidem ſignorum atq; armorum tulerunt. tantum ſeu memoria priorum cladiũ, ſeu præſens terror ualuit. Ibi Syphax, dum obequitat hoſtium turmis: ſi pudore, ſi periculo ſuo fugam ſiſtere poſſet: equo grauiter icto effuſus opprimitur: ca

piturq́;: & uiuus, lætum ante omnes Maſaniſſæ præbiturus ſpectaculum, ad Lælium pertrahitur. Cirtha caput regni Syphacis erat: eoq́; ſe ingens hominũ uis ex fuga contulerat. Cædes in eo prælio minor, quàm uictoria fuit: quia equeſtri tantummodo prælio certatum fuerat. non plus quinq; millia occiſa: minus dimidium eius hominum captum eſt: impetu in caſtra facto: quò perculſa Rege amiſſo multitudo ſe contulerat. Maſaniſſa Lælio dicere: ſibi quidẽ nihil eſſe in præſentia pulchrius: quàm uictorẽ recuperatum tanto poſt interuallo patrium inuiſere regnum. ſed tam ſecundis, quàm aduerſis rebus non dari ſpatium ad ceſſandum. ſi ſe Lælius cum equitatu, uictoq́; Syphace Cirtham præcedere ſinat: trepida omnia metu ſe oppreſſurum. Lælium cum peditibus ſubſequi modicis itineribus poſſe. Aſſentiente Lælio prægreſſus Cirtham, euocari ad colloquium principes Cirthenſium iubet. ſed apud ignaros Regis caſus, neque quæ acta eſſent, promendo, nec minis, nec ſuadẽdo ante ualuit: quàm Rex uinctus in conſpectum datus eſſet. Tum ad ſpectaculum tam fœdum comploratio orta: & partim pauore mœnia ſunt deſerta: partim repẽtino conſenſu gratiam apud uictorem quærentium patefactæ portæ. Et Maſaniſſa præſidio circa portas opportunaq́; mœnium dimiſſo, ne cui fugæ pateret exitus: ad regiam occupandam citato uadit equo. Intranti ueſtibulum in ipſo ueſtibuli limine Sophoniſba uxor Syphacis, filia Aſdrubalis Pœni occurrit: & cum in medio agmine armatorum Maſaniſſam inſignem cum armis, tum cætero habitu conſpexiſſet: Regem eſſe (id

quod erat) rata, genibus aduoluta eius, Omnia quidem, inquit, ut poſſes in nos, dij tibi dederunt, uirtusq́;, & felicitas tua. ſed ſi captiuæ apud dominum uitæ necisq; ſuæ uocem ſupplicem mittere licet: ſi genua, ſi uictricem attingere dextram: præcor, quæſóq; per maieſtatem regiam, in qua paulo ante nos quoq; fuimus: perq́; gentis Numidarum nomen, quod tibi cum Syphace commune fuit: per huiuſce regiæ deos: qui te melioribus omnibus accipiant: quàm Syphacem hinc miſerunt: hanc ueniam ſupplici des: ut ipſe quodcunq; feret animus, de captiua ſtatuas: neq; me in cuiuſquam Romani ſuperbum ac crudele arbitrium uenire ſinas. ſi nihil aliud, quàm Syphacis uxor fuiſſem: tamen Numidæ, atque in eadem mecum Africa geniti, quàm alienigenæ & externi fidem experiri mallem. quid Carthagnenſi ab Romano, quid filiæ Aſdrubalis timendum ſit, uides. ſi nulla alia re potes: me morte ut uindices ab Romanorum arbitrio, oro: obteſtorq́;. Forma erat inſignis: et florẽtiſſima ætas. itaq; cum modo dextram amplectens in id, ne cui Romano traderetur: fidem expoſceret: propiusq; iam blanditias oratio eſſet, quàm preces: non in miſericordiam modo prolapſus eſt animus uictoris: ſed (ut eſt genus Numidarum in uenerem præceps) amore captiuæ uictor captus, data dextra in id, quod petebatur, obligandæ fidei, in regiam concedit. Inſtitit deinde reputare ſecum ipſe: quemadmodum promiſſi fidẽ præſtaret. quod cum expedire non poſſet: ab amore temerarium, atq; impudens mutuatur conſilium. nuptias in eum ipſum diem repente parari iubet: ne quid re-

linqueret integri aut Lælio, aut ipſi Scipioni conſulẽdi uelut in captiuam: quæ Maſaniſſæ iam nupta foret. Factis nuptijs ſuperuenit Lælius: & adeo non diſſimulauit improbare factum: ut primo etiã cum Syphace, & cæteris captiuis detractam eam thoro geniali mittere ad Scipionem conatus ſit. uictus deinde precibus Maſaniſſæ orantis, ut arbitrium, utrius Regum duorum fortunæ acceſſio Sophoniſba eſſet, ad Scipionem reijceret: miſſo Syphace, & cæteris captiuis, cæteras urbes Numidiæ, quæ præſidijs regijs tenebãtur: adiuuante Maſaniſſa recepit. Syphacem in caſtra adduci cum eſſet nuntiatum: omnis uelut ad ſpectaculũ triumphi multitudo effuſa eſt. Præcedebat ipſe uinctus: ſequebatur grex nobiliũ Numidarum. tum quantũ quiſq; plurimũ poterat, magnitudini Syphacis, famæ gentis, uictoriam ſuam augendo, addebat. Illũ eſſe Regem: cuius tantum maieſtati duo potentiſſimi in terris tribuerint populi, romanus, carthaginenſiſq;: ut Scipio imperator ſuus ad amicitiã eius petendã, relicta prouincia Hiſpania, exercituq;, duabus quinqueremibus in Africam nauigarit: Aſdrubal Pœnorum imperator non ipſe modo ad eum in regnum uenerit: ſed etiam filiam ei nuptum dederit. habuiſſe eum uno tempore in poteſtate duos imperatores, pœnum, romanumq;. ſicut ab dijs immortalibus pars utraq; hoſtijs mactandis pacem petiſſet: ita ab eo utrinque pariter amicitiam petitam. iam tantas habuiſſe opes: ut Maſaniſſam regno pulſum eò redegerit: ut uita eius fama mortis, & latebris, ferarum modo in ſyluis rapto uiuentis tegeretur. His ſermonibus circunſtantium

celebratus Rex in prætorium ad Scipionem eſt produ ctus. Mouit et Scipionem tum fortuna priſtina uiri præ ſenti fortunæ collata: tũ recordatio hoſpitij, dextræq; datæ, & fœderis publice ac priuatim iuncti. Eadem hæc & Syphaci animum dederunt in alloquendo ui- ctorem. nam cum Scipio quid ſibi uoluiſſet, quæreret: q non ſocietatem ſolum abnuiſſet romanam: ſed ultro bellum intuliſſet: tum ille peccaſſe quidem ſeſe, atque inſaniſſe fatebatur. ſed tum demum, cum arma aduer ſus populum romanum recepiſſet: exitum ſui furoris fuiſſe, non principium. tunc ſe inſaniſſe: cum hoſpitia priuata, & publica fœdera omnia ex animo eieciſſet: cum carthaginenſem matronam domum acceperit. il- lis nuptialibus facibus regiam conflagraſſe ſuam: il lam furiam, peſtemq; omnibus delinimentis animum ſuum auertiſſe, atq; alienaſſe: nec quieuiſſe: donec ipſa manibus ſuis nefaria ſibi arma aduerſus hoſpitem, atq; amicum induerit. perdito tamen atq; afflicto ſibi hoc in miſerijs ſolatij eſſe: quod in omnium hominum ini micißimi ſibi domum ac penates eandem peſtem ac fu riam tranſiſſe uideat. neq; prudentiorem, neq; conſtan tiorem Maſaniſſam, quàm Syphacem eſſe, etiam ab iu uenta incautiorem. certe ſtultius illum atq; intempera tius eam, quàm ſe duxiſſe. Hanc non hoſtili modo odio, ſed amoris etiam ſtimulis armatam apud æmu- lum cernere ſe cum dixiſſet: non mediocri cura Sci- pionis animum pepulit. & fidẽ criminibus factæ pro pè inter arma nuptiæ, neq; conſulto, neq; expectato Læ lio, faciebant: tamq; præceps feſtinatio: ut quo die ca ptam reginam uidiſſet: eodem matrimonio iunctam

acciperet: & apud penates hoſtis ſui nuptiale ſacrum conficeret. etiam eo fœdiora hæc uidebantur Scipioni: quod ipſum in Hiſpania iuuenem nullius forma pepulerat captiuæ. Hæc ſecum uoluenti Lælius, ac Maſaniſſa ſuperuenerunt. quos cum pariter ambos benigno uultu excepiſſet: & egregijs laudibus frequenti prætorio celebraſſet: abductum in ſecretum Maſaniſſam ſic alloquitur. Aliqua te exiſtimo Maſaniſſa intuentem in me bona, et principio in Hiſpaniam ad iungendam mecum amicitiam ueniſſe: et poſtea in Africa teipſum, ſpeſq; omneis tuas in fidem meam commiſiſſe. atqui nulla earum uirtus eſt: propter quam appetendus tibi uiſus ſim: in qua ego æque, atq; temperantia & continentia libidinum gloriatus fuerim. Hanc te quoque ad cæteras tuas eximias uirtutes Maſaniſſa adiecaſſe uelim. nam non eſt (mihi crede) tantum ab hoſtibus armatis ætati noſtræ periculũ: quantum ab circunfuſis undique uoluptatibus. qui eas ſua temperantia frenauit, ac domuit: multo maius decus, maioremq; uictoriam ſibi peperit: quàm nos Syphace uicto habemus. Quæ me abſente ſtrenue, ac fortiter feciſti: libenter & commemoraui: & memini: cætera teipſum reputare tecum, quàm me dicente erubeſcere malo. Syphax populi romani auſpicijs uictus, captuſq; eſt. itaq; ipſe, coniux, regnum, agri, oppida, homines, qui incolunt: quicquid deniq; Syphacis fuit: præda populi romani eſt: & Regem, coniugemq; eius, etiam ſi non ciuis carthaginenſis eſſet: etiam ſi non patrem eius imperatorem hoſtium uideremus: Romam oporteret mitti: ac ſenatus populiq; romani de ea iudicium, atq;

dicium, atq; arbitrium eſſe: quæ Regem nobis ſociū alienaſſe, atq; in arma coegiſſe præcipitem dicatur. Vince animum: caue: ne deformes multa bona uno uitio: & tot meritorum gratiam maiore culpa, quàm cauſa culpæ eſt: corrumpas. Maſaniſſæ hæc audienti non rubor eſt ſolum ſuffuſus: ſed lachrymæ etiam obortæ: & cum ſe quidem in poteſtate futurum imperatoris dixiſſet: oraſſetq; eum: ut quantum res ſineret, fidei ſuæ temere obſtrictæ conſuleret: (promiſiſſe enim ſeſe in nullius poteſtatem eam traditurum) ex prætorio in tabernaculum ſuum confuſus conceſſit. Ibi arbitris remotis cum crebro ſuſpirio, & gemitu, quo facile à circunſtantibus tabernaculum exaudiri poſſet: aliquantum temporis conſumpſiſſet: ingenti ad poſtremum edito gemitu, fido ex ſeruis uno accito, ſub cuius cuſtodia regio more ad incerta fortunæ uenenum erat: ei miſtum in poculo ferre ad Sophoniſbam iubet: ac ſimul nuntiare: Maſaniſſam libenter primam ei fidem præſtaturum fuiſſe: quam uir uxori debuerit. quoniam arbitrium eius, qui poſſint, adimant: ſecundam fidem præſtare: ne uiua in poteſtatem Romanorum ueniat. memor patris imperatoris, patriæq;, & duorum Regum, quibus nupta fuiſſet: ſibi ipſa conſuleret. Hunc nuntium, ac ſimul uenenum ferens miniſter cum ad Sophoniſbam ueniſſet: accipio, inquit, nuptiale munus: neq; ingratum: ſi nihil maius uir uxori præſtare potuit. hoc tamen nuntia: melius me morituram fuiſſe: ſi non in funere meo nupſiſſem. nec locuta eſt ferocius: quàm acceptum poculum nullo trepidationis ſigno dato impaui-

de hauſit. Quod ubi nuntiatum eſt Scipioni: ne quid æger animo ferox iuuenis grauius conſuleret: accitum eum extemplo nunc ſolatur: nunc, quod temeritatem temeritate alia luerit: triſtioremq́; rem, quàm neceſſe fuit, fecerit: leniter caſtigat. Poſtero die ut à præſenti motu auerteret animum eius: in tribunal aſcendit: et concionem aduocari iuſſit. ibi Maſaniſſam primum Regem appellatum, eximijsq́; ornatum laudibus, aurea corona, aurea patera, ſella curuli eburnea, & ſcipione eburneo, toga picta, & palmata tunica donat. addit uerbis honorem: neq; magnificentius quicquam triũpho apud Romanos, neq; triumphantibus ampliorem eo ornatu eſſe: quo unũ omnium externorum dignum Maſaniſſam populus Ro. ducat. Lælium deinde & ipſum collaudatum aurea corona donat. & alij militares uiri, prout à quoq; nauata opera erat: donati. His honoribus mollitus Regis animus: erectusq́; in ſpem propinquam, ſublato Syphace, omnis Numidiæ potiundæ. Scipio C. Lælio cum Syphace, alijsq́; captiuis Romam miſſo, cum quibus & Maſaniſſæ legati profecti ſunt: ipſe ad Tuneta rurſum caſtra refert: & quæ munimenta incohauerat: permunijt. Carthaginenſes non breui ſolum, ſed propè uano gaudio ab ſatis proſpera in præſens oppugnatione claſſis perfuſi, poſt famam capti Syphacis, in quo plus propè, quàm in Aſdrubale, atque exercitu ſuo ſpei repoſuerant: perculſi, iam nullo authore belli ultro audito, oratores ad pacem petendam mittunt XXX ſeniorum principes. id erat ſanctius apud illos conſilium: maximaq́; ad ipſum ſenatum regendum uis. Qui ubi in ca

ſtra romana, & prætorium peruenerunt: more adulantium (accepto credo ritu ex ea regione, ex qua oriundi erant) procubuerunt. Conueniens oratio tam humili adulationi fuit non culpam purgantium, ſed transferentium initium culpæ in Annibalem, impotentiæq; eius fautores. ueniam ciuitati petebant, ciuium temeritate bis iam ante euerſæ, incolumi futuræ iterum hoſtium beneficio. imperium ex uictis hoſtibus populum Romanum, non perniciem petere. paratis obedienter ſeruire, quæ uellet imperaret. Scipio & ueniſſe ea ſpe in Africam ſe ait: & ſpẽ ſuam proſpero belli euentu auctam: uictoriam ſe, non pacem domum reportaturum eſſe. tamen cum uictoriam propè in manibus habeat: pacem non abnuere: ut omnes gentes ſciant: populum romanum & ſuſcipere iuſte bella, & finire. Leges pacis ſe has dicere. Captiuos, & perfugas reſtituant: exercitus ex Italia, & Gallia deducant: Hiſpania abſtineant: inſulis omnibus, quæ inter Italiam, & Africam ſunt: decedant: naues longas, præter uiginti, omnes tradant: tritici quingenta, hordei CCC millia modiûm. Pecuniæ ſummam quantam imperauerit, parum conuenit. alibi quinque millia talentum, alibi quinque millia pondo argenti, alibi duplex ſtipendium militibus imperatum inuenio. His conditionibus, inquit, placeat ne pax: triduum ad conſultandum dabitur. ſi placuerit: mecum inducias facite: Romam ad ſenatum mittite legatos. Ita dimiſſi Carthaginenſes nullas recuſandas conditiones pacis cum cenſuiſſent: quippe qui moram temporis quærerent: dum

Annibal in Africam traijceret: legatos alios ad Scipionem, ut inducias facerent: alios Romam ad pacem petendam mittunt, ducentes paucos in ſpeciem captiuos, perfugaſq;, & fugitiuos: quo impetrabilior pax eſſet.

Multis ante diebus Lælius cum Syphace, primoribuſq; Numidarum captiuis Romam uenit: quæq; in Africa geſta eſſent, omnia expoſuit ordine patribus, ingenti omnium & in præſens lætitia, & in futurum ſpe. Conſulti inde patres Regem in cuſtodiam Albam mittendum cenſuerunt: Lælium retinendum: donec legati carthaginenſes uenirent. Supplicatio in quatriduum decreta eſt. P. Aelius prætor ſenatu miſſo, & concione inde aduocata, cum C. Lælio in roſtra aſcendit. Ibi uero audientes, fuſos Carthaginenſium exercitus, deuictum & captum ingentis nominis Regem, Numidiam omnem egregia uictoria peragratam, tacitum continere gaudium non poterant: quin clamoribus, quibuſq; alijs multitudo ſolet: lætitiam immodicam ſignificarent. Itaq; prætor extemplo edixit: uti æditui ædes ſacras omnes tota urbe aperirent: circumeundi, ſalutandiq; deos, agendiq; gratias per totum diẽ populo poteſtas fieret. Poſtero die legatos Maſaniſſæ in ſenatum introduxit. Gratulati primum ſenatui ſunt: quod P. Scipio proſpere res in Africa geſſiſſet: deinde gratias egerunt: quod Maſaniſſam non appellaſſet modo Regem: ſed feciſſet, reſtituendo paternum regnum: in quo poſt Syphacem ſublatum, ſi ita patribus uiſum eſſet: ſine metu & certamine eſſet regnaturus: deinde: quod collaudatum pro concione ampliſſimis decoraſſet donis: quibus ne indignus eſſet, & de-

diſſe operam Maſaniſſam: & porrò daturum eſſe. petere: ut regium nomen, cæteraq; Scipionis beneficia & munera ſenatus decreto confirmaret: &, niſi moleſtum eſſet: illud quoq; petere Maſaniſſam: ut Numidas captiuos, qui Romæ in cuſtodia eſſent: remitterent. id ſibi amplum apud populares futurum eſſe.

Ad ea reſponſum legatis. Rerum geſtarum in Africa proſpere communem ſibi cum Rege gratulationem eſſe. Scipionem recte, atq; ordine uideri feciſſe: quod eum Regem appellauerit: & quicquid aliud fecerit: quod honori foret Maſaniſſæ: ea patres comprobare, atq; laudare. Munera, quæ legati ferrent Regi: decreuerunt: ſagula purpurea duo cum fibulis aureis ſingulis, & lato clauo tunicas, equos duos phaleratos, bina equeſtria arma cum loricas, & tabernacula, militaremq; ſupellectilem: qualem præberi conſuli mos eſt. Hæc Regi prætor mittere iuſſus. legatis in ſingulos dona ne minus quinûm millium, comitibus eorum mille æris: & ueſtimenta bina legatis, ſingula comitibus, Numidisq;: qui ex cuſtodia miſſi redderentur Regi: ad hoc ædes, libera loca, lautia legatis decreta. Eadem æſtate, qua hæc decreta Romæ, & in Africa geſta ſunt: P. Quintilius Varus prætor, & Marcus Cornelius proconſul in agro Inſubrium Gallorum cum Magone Pœno ſignis collatis pugnauerunt. Prætoris legiones in prima acie fuerunt: Cornelius ſuas in ſubſidijs tenuit: ipſe ad prima ſigna equo aduectus. proq; duobus cornibus prætor, ac proconſul milites ad inferenda in hoſtes ſigna ſumma ui hortabantur. poſteaquam nihil commouebant: tum Cornelio Quinti-

lius, lentior, ut uides, fit pugna: inquit: & induratus præter ſpem reſiſtendo hoſtium timor: ac ne uertatur in audaciam, periculum eſt. equeſtrem procellam excitemus oportet: ſi turbare, ac ſtatu mouere uolumus. itaq; uel tu ad prima ſigna prælium ſuſtine: ego inducam in pugnam equites: uel ego hic in prima acie rem geram: tu quatuor legionum equites in hoſtem emittito. Vtram uellet prætor muneris partem proconſule accipiente, Quintilius prætor cum filio, cui Marco prænomen erat: impigro iuuene, ad equites pergit: iuſſosq; aſcendere in equos, repente in hoſtem emittit. Tumultum equeſtrem auxit clamor ab legionibus additus: nec ſtetiſſet hoſtium acies: ni Mago ad primum equitum motum paratos elephantos extemplo in prælium induxiſſet. ad quorum ſtridorem odoremq; & aſpectum territi equi uanum equeſtre prælium fecerunt. & ut in rem permuſtis, ubi cuſpide uti, & comminus gladio poſſet: roboris maioris romanus eques erat: ita in ablatum pauẽtibus procul equis melius ex interuallo Numidæ iaculabantur. ſimul & peditum legio duodecima magna ex parte cæſa pudore magis, quàm uiribus tenebat locum: nec diutius tenuiſſe: ni ex ſubſidijs tertiadecima legio in primam aciem inducta prælium dubium excepiſſet: Magoq; ex ſubſidijs Gallos integræ legioni oppoſuiſſet. quibus haud magno certamine fuſis, haſtati legionis undecimæ conglobant ſeſe: atq; elephantos iam etiam peditum aciem turbantes inuadunt. in quos cum pila confertos coniecerent: nullo fermè fruſtra emiſſo, omnes retro in aciem ſuorum auerterunt. quatuor grauati uulneribus

corruerunt. Tum prima commota hoſtium acies: ſimul omnibus peditibus, ut auerſos uidêre elephantos: ad augendum pauorem ac tumultum effuſis. ſed donec ſtetit ante ſigna Mago: gradum ſenſim referentes ordines tenorem pugnæ ſeruabant. poſteaquam fœminæ transfixo cadẽtem, auferriq; ex prælio propè exanguem uidêre: extemplo in fugam omnes conuerſi. Ad V millia hoſtium eo die cæſa: & ſigna militaria duodeuiginti capta. nec Romanis incruenta uictoria fuit. II millia & CCC de exercitu prætoris, pars multo maxima ex legione XII amiſſa. inde & tribuni militum duo, M. Coſconius, & M. Menius: tertiædecimæ quoq; legionis, quæ poſtremo prælio affuerat: Cn. Heluius tribunus militum in reſtituenda pugna cecidit: & duodeuiginti fermè equites illuſtres obtriti ab elephantis cum centurionibus aliquot perierunt. & longius certamen fuiſſet: ni uulnere ducis conceſſa uictoria eſſet. Mago proximæ noctis ſilentio profectus, quantum pati uiæ per uulnus poterat, itineribus extentis, ad mare in Ligures Ingaunos peruenit. ibi cũ legati ab Carthagine paucis ante diebus in ſinum gallicum appulſis nauibus adierunt: iubẽtes primo quoq; tempore in Africam traijcere. idem & fratrem eius Annibalem (nam ad eum quoq; iſſe legatos eadem iubentes) facturum. non in eo eſſe Carthaginenſiũ res: ut Galliam, atq; italiam armis obtineant. Mago non imperio modo ſenatus periculóq; patriæ motus, ſed metuens etiam, ne uictor hoſtis moranti inſtaret: Liguresq; ipſi relinqui Italiam à Pœnis cernentes, ad eos, quorum mox in poteſtate futuri eſſent: deficerent; ſi-

mul ſperans leniorem in nauigatione, quàm in uia iactationem uulneris fore: & curationi omnia commodiora: impoſitis copijs in naues profectus, uix dum ſuperata Sardinia ex uulnere moritur. naues quoq; aliquot Pœnorum diſiectæ in alto à claſſe romana, quæ circa Sardiniam erat: capiuntur. Hæc terra mariq; in parte Italiæ, quæ iacet ad Alpes: geſta. Conſul Cn. Seruilius nulla memorabili re in prouincia Hetruria, & Gallia (nam eò quoq; proceſſerat) geſta, patre Cn. Seruilio, & C. Luctatio patruo ex ſeruitute poſt decimumſextum annum receptis, qui ad uicum Canetum à Boijs capti fuerant: hinc patre, hinc patruo latera circundantibus, priuato magis, quàm publico decore inſignis Romam redijt. Latum ad populum eſt: ne Cn. Seruilio fraudi eſſet: quod patre, qui ſella curuli ſediſſet: uiuo, cum id ignoraret: tribunus plebis, atq; ædilis pl. fuiſſet: contra quàm ſancitum legibus erat. Hac rogatione perlata, in prouinciã redijt.

Ad Cn. Seruilium conſulem, q in brutijs erat: Conſentia, Vffugum, Vergæ, Beſidiæ, Hetriculũ, Sypheũ, Argentanum, Dampetia, multíq; alij ignobiles populi ſeneſcere punicum bellum cernentes, defecere. Idem conſul cum Annibale in agro Crotonenſi acie conflixit. Obſcura eius pugnæ fama eſt. Valerius Antias quinque millia hoſtium cæſa ait. quæ tanta res eſt: ut aut impudenter ficta ſit: aut negligenter prætermiſſa. Nihil certe ultra rei in Italia ab Annibale geſtum. nam ad eum quoq; legati ab Carthagine uocantes in Africam ijs forte diebus, quibus ad Magonem, uenerunt. Frendens, gemensq;, ac uix lachrymis tempe-

rans dicitur legatorum uerba audiſſe. Poſteaquam edicta ſunt mandata: iam non perplexe, inquit, ſed palàm reuocant: qui uetando ſupplementum & pecuniam mitti, iampridem retrahebant. Vicit ergo Annibalem non populus romanus toties cæſus, fugatusq́;: ſed ſenatus carthaginenſis obtrectatione, atq; inuidia. neq; hac deformitate reditus mei tam P. Scipio exultabit: atq; efferet ſeſe: quàm Hanno: qui domum noſtram, quando alia re non potuit: ruina Carthaginis oppreſſit. Iam hoc ipſum præſagiens animo præparauerat ante naues. itaq; inutili militum turba præſidij ſpecie in oppida brutij agri, quæ pauca magis metu, quàm fide continebantur: dimiſſa, quod roboris in exercitu erat, in Africam tranſuexit: multis italici generis, quia in Africam ſecuturos abnuentes conceſſerant in Iunonis Laciniæ delubrum, inuiolatum ad eam diẽ: in templo ipſo fœde interfectis. Raro quenquam alium patriam exilij cauſa relinquẽtem magis mœſtum abiſſe ferunt: quàm Annibalem hoſtium terra excedentem. reſpexiſſe ſæpe Italiæ litora: et deos hominesq́; accuſantem, in ſe quoq; ac ſuum ipſius caput execratum: quod non cruentum ab cannenſi uictoria militem Romam duxiſſet. Scipionem ire ad Carthaginem auſum: qui conſul hoſtem in Italia Pœnum non uidiſſet. ſe centum millibus armatorum ad Traſimenum & Cannas cæſis, circa Caſilinum, Cumas, Nolamq́; conſenuiſſe. Hæc accuſans, querensq́; ex diutina poſſeſſione Italiæ eſt detractus. Romam per eoſdem dies, & Magonem, & Annibalem profectos, allatum eſt: cuius duplicis gratulationis relatio minuit

lætitiam: & quod parum duces in retinendis ijs, cũ id mandatum ab ſenatu eſſet: aut animi, aut uirium habuiſſe uidebantur: et quod ſoliciti erant: omni belli mole in unum ducem exercitumq; inclinata, quò euaſura eſſet res. Per eoſdem dies legati ſaguntini uenerunt, comprehenſos cum pecunia adducentes Carthaginenſes: qui ad conducenda auxilia in Hiſpaniam traieciſſent. ducenta et quinquaginta auri, octingenta pondo argenti in ueſtibulo curiæ poſuerunt. Hominibus acceptis, & in carcerem conditis, auro argentoq; reddito, gratiæ legatis actæ: atque inſuper munera data: ac naues: quibus in Hiſpaniam reuerterentur. Mentio deinde ab ſenioribus facta eſt: ſegnius homines bona, quàm mala ſentire. tranſitus Annibalis in Italiam quantum terroris pauoriſq; inieciſſet, ſe ſemper meminiſſe. quas deinde clades, quos luctus incidiſſe? uiſa caſtra hoſtium è muris urbis. quæ uota ſingulorum, uniuerſorumq; fuiſſe? quoties in concilijs uoces manus ad cœlum porrigentium auditas? en unquam ille dies futurus eſſet: quo uacuam hoſtibus Italiam bona pace florentem uiſuri eſſent? dediſſe id deos ſextodecimo demum anno: nec eſſe: qui dijs gratias agendas cenſeant. adeo ne aduenientem quidem gratiam homines benigne accipere: nedum ut præteritæ ſatis memores ſint. Conclamatum deinde ex omni parte curiæ eſt: uti referret P. Aelius prætor: decretũq;: ut V dies circa omnia puluinaria ſupplicaretur: uictimæq; maiores immolarentur CXX. Iam dimiſſo Lælio, legatiſq; Maſaniſſæ, cum Carthaginenſium legatos de pace ad ſenatum uenientes Puteolis uiſos, in-

de terra uenturos allatum eſſet: reuocari C. Lælium placuit: ut corám eo de pace ageretur. Q. Fuluius Gillo legatus Scipionis Carthaginenſes Romam adduxit: quibus uetitis ingredi urbem, hoſpitiũ in uilla publica, ſenatus ad ædem Bellonæ datus eſt. Orationẽ eandem fermè, quã apud Scipionem, habuerunt: culpam omnẽ belli à publico conſilio in Annibalẽ uertentes. Eum iniuſſu ſenatus non alpes modo, ſed Iberũ quoq; trangreſſum: nec Romanis ſolum, ſed ante etiã Saguntinis priuato conſilio bellũ intuliſſe. ſenatui ac populo Carthaginenſi, ſi quis uere exiſtimet: fœdus ad eam diem inuiolatum eſſe cum Romanis. itaq; nihil aliud ſibi mãdatum eſſe uti peterent: quàm ut in ea pace, quæ poſtremo cũ conſule Luctatio facta eſſet: manere liceret. Cũ more tradito à patribus poteſtatẽ interrogandi, ſi quis uellet, legatos prætor feciſſet: ſenioresq;, qui fœderibus interfuerant: alia alij interrogarent: nec meminiſſe ſe per ætatem (etenim omnes fermè iuuenes erant) dicerẽt legati: conclamatum ex omni parte curiæ eſt: punica fraude electos: qui ueterẽ pacem repeterent: cuius ipſi non meminiſſent. Emotis deinde curia legatis, ſententiæ interrogari cœptæ. M. Liuius Cn. Seruilium conſulem, qui propior eſſet: acerſendum, ut corám eo de pace ageretur: cenſebat. cum de re maiore, quàm quãta eſſet, conſultatio incidere nõ poſſet: non uideri ſibi abſente conſulum altero, ambobuſ'ue eam rem agi, ſatis ex dignitate populi Ro. eſſe. Q. Metellus, qui triennio ante conſul, dictatorq; fuerat: cum P. Scipio cædendo exercitus, agros populando, in eam neceſſitatem compuliſſet hoſtes: ut ſupplices pacem peterent: et

nemo omnium uerius exiſtimare poſſet: qua mente ea pax peteretur: quàm is: qui ante portas Carthaginis bellum gereret: nullius alterius conſilio, quàm Scipionis accipiendam, abnuendam'q; pacem eſſe. M. Valerius Leuinus, qui bis conſul fuerat: ſpeculatores, non legatos ueniſſe arguebat: iubendos'q; eos Italia excedere: & cuſtodes cum ijs uſque ad naues mittendos: Scipioni'q; ſcribendum: ne bellum remitteret. Lælius, Fuluius'q; adiecerunt: & Scipionem in eo poſitam habuiſſe ſpem pacis: ſi Annibal, et Mago ex Italia nõ reuocarentur. cæterum omnia ſimulaturos Carthaginenſes, duces eos exercitus'q; expectantes: deinde quàm uis recentium fœderum, & deorum omnium oblitos, bellum geſturos. Eo magis in M. Leuini ſententiam diſceſſum. Legati pace infecta, ac propè ſine reſponſo dimiſſi. Per eos dies Cn. Seruilius conſul, haud dubius quin pacatæ Italiæ penès ſe gloria eſſet: uelut pulſum ab ſe Annibalem perſequens, in Siciliam, inde in Africam tranſiturus, traiecit. Quod ubi Romæ uulgatum eſt: primo cenſuerunt patres: ut prætor ſcriberet conſuli: ſenatum æquum cenſere in Italiam reuerti eum: deinde, cum prætor ſpreturum eum literas ſuas diceret: dictator ad idipſum creatus P. Sulpitius pro iure maioris imperij conſulem in Italiam reuocauit. reliquum anni cum M. Seruilio magiſtro equitum circumeundis Italiæ urbibus, quæ bello alienatæ fuerant: noſcendis'q; ſingularum cauſis conſumpſit.
Per induciarum tempus & ex Sardinia ab Lentulo prætore centum onerariæ naues cum commeatu uiginti roſtratarum præſidio actæ, & ab hoſte, & ab tem

peſtatibus mari tuto in Africam tranſmiſerunt. Cn. Octauio CC onerarijs, XXX longis nauibus ex Sicilia traijcienti non eadem fortuna fuit. In conſpectum fermè Africæ proſpero curſu uectum primo deſtituit uentus: dein uerſus in Africum turbauit, ac paſſim naues diſiecit. ipſe cum roſtratis per aduerſos fluctus ingenti remigum labore enixus Apollinis promontoriū tenuit. onerariæ pars maxima ad Aeginurum inſulam (ea ſinum ab alto claudit: in quo ſita Carthago eſt) XXX fermè millia ab urbe, aliæ aduerſus urbē ipſam ad Calidas Aquas delatæ ſunt. Omnia in conſpectu Carthaginis erant. itaq; ex tota urbe in forum concurſum eſt. magiſtratus ſenatum uocare: populus in curiæ ueſtibulo fremere: ne tanta ex oculis manibuſq; amitteretur præda. Cum quidam pacis petitæ, alij induciarum (necdum enim dies exierat) fidem opponerent: poſtremo permiſto penè ſenatus populiq; conſilio, conſenſum eſt: ut claſſe quinquaginta nauium Aſdrubal Aeginurum traijceret: indeq; per litora portuſq; diſperſas romanas naues colligeret. Deſertæ fuga nautarum primum ab Aeginuro, dein ab Calidis Aquis onerariæ Carthaginem puppibus tractæ ſunt. Nondum reuerterant ab Roma legati: neq; ſciebant quæ ſenatus romani de bello, aut pace ſententia eſſet: necdum induciarum dies exierat. eo indigniorem iniuriam ratus Scipio, ab ijs, qui petiſſent pacem, & inducias: ſpem pacis, & fidem induciarum uiolatam eſſe: legatos Carthaginem L. Bebium, M. Seruilium, L. Fabium extemplo miſit. Qui cum multitudinis concurſu propè uiolati eſſent:

nec reditum tutiorem cernerent futurum: petierunt à magiſtratibus, quorum auxilio uis prohibita erat: ut naues mitterent: quæ ſe proſequerentur. Datæ triremes duæ cum ad Bragadam flumen perueniſſent: unde caſtra romana conſpiciebantur: Carthaginem rediere. Claſſis punica ad Vticam ſtationem habebat. ex ea tres quadriremes, ſeu clàm miſſo à Carthagine nuntio, uti fieret: ſeu Aſdrubale, qui claſſi præerat: ſine publica fraude auſo facinus, quinqueremem romanam ſuperantem promontorium ex alto repente aggreſſæ ſunt. ſed neq; roſtro ferire celeritate ſubterlabentem poterant: neq; tranſilire armati ex humilioribus in altiorem nauem: & defendebatur egregie: quoad tela ſuppeditarunt. quibus deficientibus, iã nulla alia res eam, quàm propinquitas terræ, multitudóq; à caſtris in litus effuſa tueri potuiſſet. concitatam enim remis quanta maxima ui poterant, in terram cum immiſiſſent: nauis tantum iactura facta, incolumes ipſi euaſerunt. Ita alio ſuper aliud ſcelere cum haud dubie induciæ ruptæ eſſent: Lælius, Fuluiúſq; ab Roma cum legatis carthaginenſibus superuenerunt. quibus Scipio, etſi non induciarum fides modo à Carthaginenſibus, ſed etiam ius gentium in legatis ſuis uiolatum eſſet: tamen ſe nihil nec inſtitutis populi romani, nec ſuis moribus indignum in ijs facturum eſſe cum dixiſſet: legatis diſſimis, bellum parabat. Annibale iam terræ appropinquante iuſſus è nautis unus aſcendere in malum, ut ſpecularetur quam tenerent regionem: cum dixiſſet ſepulchrum dirutum proram ſpectare: locum abominatus, præteruehi iuſſo gubernato=

re, ad Leptim appulit claſſem: atq; ibi copias expoſuit. Hæc eo anno in Africa geſta. Inſequentia excedũt in eum annum: quo M. Seruilius Geminus, qui tum magiſter equitum erat: & T. Claudius Nero conſules facti ſunt. Cæterum exitu ſuperioris anni cum legati ſociarum urbium ex Græcia queſti eſſent: uaſtatos agros ab regijs præſidijs: profectosq; in Macedoniam legatos ad res repetendas, non admiſſos ad Philippum Regem: ſimul nuntiaſſent: quatuor millia militum cum Sopatro duce traiecta in Africam duci: ut eſſent Carthaginenſibus præſidio: & pecuniæ aliquátum una miſſum: legatos ad Regem, qui hæc aduerſus fœdus facta uideri patribus nuntiarent: mittendos cenſuit ſenatus. Miſſi C. Terentius Varro, Cn. Manlius, M. Aurelius. ijs tres quinqueremes datæ. Annus inſignis incendio ingenti, quo cliuus publicus ad ſolum exuſtus eſt: & aquarum magnitudine, ſed et annonæ uilitate fuit: præterquam quod pace omnis Italia erat aperta: etiam quod magnam uim frumenti ex Hiſpania miſſam M. Valerius Falco, & M. Fabius Buteo, ædiles curules quaternis æris uicatim populo deſcripſerunt. Eodem anno Q. Fabius Maximus moritur, exactæ ætatis: ſi quidem uerum eſt: augurem duos & quadraginta annos fuiſſe: quod quidam authores ſunt. Vir certe fuit dignus tanto cognomine: uel ſi nouum ab eo inciperet. ſuperauit paternos honores: auitos æquauit. pluribus uictorijs, & maioribus prælijs auus inſignis Rullus: ſed omnia æquare unus hoſtis Annibal poteſt. cautior tamen, quàm promptior hic habitus fuit. & ſicut dubites: utrum

ingenio cunctatior fuerit: an quia ita bello proprie, quod tum gerebatur: aptum erat: ſic nihil certius eſt: quàm unum hominem nobis cunctando rem reſtituiſſe: ſicut Ennius ait. Augur in locum eius inauguratus Q. Fabius Maximus, filius eius. in eiuſdem locum pontifex (nam duo ſacerdotia habuit) Seruius Sulpitius Galba. Ludi Romani diem unum, Plebeij ter toti inſtaurati ab ædilibus M. Seſtio Sabino, & Cn. Tremellio Flacco. Ii ambo prætores facti: & cum ijs C. Liuius Salinator, & C. Aurelius Cotta. Comitia eius anni utrum Cn. Seruilius conſul habuerit: an quia eum res in Hetruria tenuerint, quæſtiones ex ſocijs de coniurationibus principum habentem: dictator ab eo dictus P. Sulpitius: incertum diuerſi authores faciunt. Principio inſequentis anni M. Seruilius, & T. Claudius ſenatu in capitolium uocato de prouincijs retulerunt. Italiam, atque Africam in ſortem conijci, Africam ambo cupientes, uolebant. cæterũ Q. Metello maxime annitente, neq; data, neq; negata eſt Africa. Conſules iuſſi cum tribunis plebis agere: ut, ſi ijs uideretur: populum rogarent: quem uellent in Africa bellum gerere. omnes tribus P. Scipionem iuſſerunt. nihilominus conſules prouinciam Africam (ita enim ſenatus decreuerat) in ſortem coniecerunt. T. Claudio Africa euenit: ut quinquaginta nauiũ claſſem, omnes quinqueremes, in Africam traijceret: pariq; imperio cum Scipione imperator eſſet. M. Seruilius Hetruriam ſortitus. In eadem prouincia & Cn. Seruilio prorogatum imperium: ſi conſules manere ad urbem ſenatui placuiſſet. Prætores, M. Seſtius Galliam

eſt ſortitus:

eſt ſortitus:ut duas legiones,prouinciamq́; traderet ei P. Quintilius Varus: C. Liuius Brutios cum duabus legionibus:quibus P. Sempronius proconſul prioris anni præfuerat: Cn. Tremellius Siciliam: ut ab Appio Appulo prætore prioris anni prouinciam,& duas legiones acciperet. Iulius proprætor cum XX nauibus lõgis, militibus mille oram Siciliæ tutaretur: inde M. Pomponius uiginti nauibus reliquis mille & quingentos milites Romam deportaret. C. Aurelio Cottæ urbana euenit. cæteris ita,uti quisq; obtinebant prouincias,exercitusq́;: prorogata imperia. Sexdecim non amplius eo anno legionibus defenſum imperium eſt. Et ut à placandis dijs omnia inciperent: agerentq́;: quos ludos M. Claudio Marcello, T. Quintio cõſulibus T. Manlius dictator,quasq́; hoſtias maiores uouerat: ſi per quinquennium illud res publica eodẽ ſtatu fuiſſet:ut eos conſules,prius quàm ad bellum proficiſceren tur:facerent. Ludi in circo per quatriduum facti: hoſtiæq; quibus uotæ erant dijs,cæſæ. Inter hæc ſimul ſpes,ſimul cura in dies creſcebat:nec ſatis certum conſtare apud animum poterat: utrum gaudio dignum eſſet: Annibalem poſt ſextumdecimum annum ex Italia decedentem uacuam poſſeſſionem eius reliquiſſe populo romano:an magis metuendum: quod incolumi exercitu in Africam traiecſſet. Locum nimirum, non periculum mutatum. cuius tantæ dimicationis uatem,qui nuper deceſſiſſet: Q. Fabium haud fruſtra canere ſolitum: grauiorem in ſua terra futurũ hoſtem Annibalem:quàm in aliena fuiſſet. nec Scipioni aut cum Syphace,inconditæ barbariæ rege,qui ſta-

tarios ſemilixas ducere exercitus ſolitus ſit: aut cum ſocero eius Aſdrubale, fugaciſſimo duce rem futuram: aut tumultuarijs exercitibus, ex agreſtium ſemiermi turba ſubito collectis: ſed cũ Annibale, propè nato in prætorio patris fortiſſimi ducis, alito atq; educato inter arma, puero quondam milite, uixdum iuuene imperatore: qui ſenex uincendo factus, Hiſpanias, Gallias, Italiam ab Alpibus ad fretum monumentis ingentium rerum compleſſet. ducere exercitum æqualem ſtipendijs ſuis, duratum omnium rerum patientia, quas uix fides fiat homines paſſos: perfuſum millies cruore romano, exuuias non militum modo, ſed etiam imperatorum portantem. multos occurſuros Scipioni in acie: qui prætores, qui imperatores, qui conſules romanos ſua manu occidiſſent: muralibus, uallaribusq; inſignes coronis, peruagatos capta caſtra, captas urbes romanas. non eſſe hodie tot faſces magiſtratibus populi romani: quot captos ex cæde imperatorum præ ſe ferre poſſet Annibal. Has formidines agitando animus, ipſi curas & metus augebant. & iam quod, cum aſſueſſent per aliquot annos bellum ante oculos alijs atque alijs in Italiæ partibus lenta ſpe in nullum propinquum debellandi finem gerere: erexerant omnium animos Scipio, & Annibal, uelut ad ſupremum certamen comparati duces: ij quoq;, quibus ingens erat in Scipione fiducia, & uictoriæ ſpes: quo magis in propinquam eam imminebant animis: eo curæ intentiores erant. Haud diſpar habitus animorum Carthaginenſibus erat. quos modo petiſſe pacem, intuentes Annibalem ac rerum geſtarum eius magnitudines, pœni

tebat: modo, cum reſpicerent: bis ſeſe acie uictos: Sypha cem captũ: pulſos ſe Hiſpania: pulſos Italia: atq; ea oĩa unius uirtute, & conſilio Scipionis facta: uelut fatalem eum ducem in exitium ſuum natum horrebant.

Iam Adrumentum peruenerat Annibal. unde ad reficiendum ex iactatione maritima militem paucis diebus ſumptis, excitus pauidis nuntijs omnia circa Carthaginem obtineri armis afferentium, magnis itineribus Zamam contendit. Zama quinque dierum iter ab Carthagine abeſt. inde præmiſſi ſpeculatores cum excepti à cuſtodibus romanis deducti ad Scipionem eſſent: traditos eos tribunis militum, iuſſosq; omiſſo metu uiſere omnia, per caſtra, quà uellent, circunduci iuſſit: percunctatosq;, ſatin' percommode omnia exploraſſent: datis, qui perſequerentur: retro ad Annibalem dimiſit. Annibal nihil quidem eorum, quæ nuntiabantur: (nam & Maſaniſſam cum ſex millibus peditum, quatuor equitum ueniſſe eo ipſo forte die afferebant) læto animo audiuit, maxime hoſtis fiducia, quæ non de nihilo profecto concepta eſt: perculſus. itaq; quã quam & ipſe cauſa belli eius erat: et aduentu ſuo turbauerat pactas inducias, & ſpem fœderum: tamen, ſi integer, quàm ſi uictus peteret pacem: æquiora impetrari poſſe ratus, nuntium ad Scipionem miſit: ut colloquendi ſecum poteſtatem faceret. Id utrum ſua ſponte fecerit: an publico conſilio: neutrum cur affirmem, habeo. Valerius Antias primo prælio uictum eũ à Scipione, quo duodecim millia armatorum in acie ſunt cæſa: mille & ſeptingenti capti: legatum cum alijs decem legatis tradit in caſtra ad Scipionem ueniſ

ſe. Cæterum Scipio cum colloquium haud abnuiſſet: ambo ex compoſito duces caſtra protulerunt: ut coire ex propinquo poſſent. Scipio haud procul Nadagara urbe, tum ad cætera loco opportuno, tum quod aquatio intra teli coniectum erat: conſedit. Annibal tumulum à quatuor millibus inde, tutum commodumq; alioqui, niſi quod longinquæ aquationis erat: cæpit. ibi in medio locus conſpectus undiq;, ne quid inſidiarum eſſet: delectus. Summotis pari ſpatio armatis, cum ſingulis interpretibus congreſſi ſunt non ſuæ modo ætatis maximi duces, ſed omnis ante ſe memoriæ omniũ gentiũ cuilibet Regum ĩperatorum'ue pares. Pauliſper alter alterius conſpectu admiratione mutua propè attoniti conticuere. Tũ Annibal prior. Si hoc ita fato datũ erat: ut q̃ primus bellum intuli populo romano: quiq; toties propè in manibus uictoriam habui: is ultro ad pacem petendam uenirem, lætor te mihi ſorte potiſſimum datum: à quo pacem peterem. Tibi quoque inter multa egregia non in ultimis laudum hoc fuerit: Annibalem, cui tot de romanis ducibus uictoriam dij dediſſent: tibi ceſſiſſe: teq; huic bello ueſtris plus quàm noſtris cladibus inſigni finem impoſuiſſe. Hoc quoq; ludibrium fortunæ, an caſus ediderit: ut cum patre tuo conſule ceperim arma: cum eodem primum romano imperatore ſigna contulerim: ad filium eius inermis ad pacem petendam ueniam. Optimum quidem fuerat: eam patribus noſtris mentem datam ab dijs eſſe: ut & uos Italiæ, & nos Africæ imperio contenti eſſemus. neq; enim ne nobis quidem Sicilia, atq; Sardinia ſatis digna pretia ſunt pro tot claſſibus, tot exerci

tibus, tot tamq́; egregijs amiſſis ducibus. Sed præte rita magis reprehendi poſſunt: quam corrigi. Ita aliena appetiuimus: ut de noſtris dimicaremus. nec in Italia ſolum uobis bellum, nobis'que in Africa eſt: ſed & uos in portis ueſtris propè, ac mœnibus ſigna armaq́; hoſtium uidiſtis: & nos ab Carthagine fremitum caſtrorum romanorũ exaudiuimus. Quod igitur nos maxime abominaremur: uos autem ante omnia optaretis: in meliore ueſtra fortuna de pace agitur: agimusq́; ij: quorum & maxime intereſt pacem eſſe: & qui quodcunq; egerimus: ratum ciuitates noſtræ habituræ ſint. animo tantum nobis opus eſt non abhorrente à quietis conſilijs. Quod ad me attinet: iam ætas ſenem in patriam reuertentem, unde puer profectus ſum: iam ſecundæ, iam aduerſæ res ita erudierunt: ut rationem ſequi, quàm fortunã malim. tuam & adoleſcentiam, & perpetuam felicitatem, ferociora utraq;, quàm quietis opus eſt conſilijs: metuo. Non temere incerta caſuum reputat: quem fortuna nũquam decepit. Quod ego fui ad Traſimenum, ad Cannas: id tu hodie es. uixdum militari ætate imperio accepto, omnia audaciſſime incipientem nuſquam fefellit fortuna. patris, & patrui perſecutus mortem, ex calamitate ueſtræ domus decus inſigne uirtutis pietatisq́; eximiæ cepiſti: amiſſas Hiſpanias recuperaſti, quatuor inde punicis exercitibus pulſis. conſul creatus, cum cæteris ad tutandam Italiam parum animi eſſet: tranſgreſſus in Africam, duobus hic exercitibus cæſis, binis eadem hora captis ſimul incenſisq́; caſtris, Syphace potentiſſimo Rege capto, tot urbibus regni eius,

tot noſtri imperij ereptis, me ſextumdecimum iam an num hærentem in poſſeſſione Italiæ detraxiſti. Poteſt uictoriam, inquam, malle, quàm pacem animus? Noui uobis ſpiritus magis magnos, quàm utiles. & mihi ta lis aliquando fortuna affulſit. Quod ſi in ſecundis re bus bonam quoq; mentem donarent dij: non ea ſolũ, quæ eueniſſent: ſed etiam ea, quæ euenire poſſent: re putaremus. Vt omnium obliuiſcaris aliorum: ſatis ego documenti in omnes caſus ſum. quem modo caſtris in= ter Anienem atq; urbem Romam poſitis, ſigna inferen tem ad mœnia romana uideras: hic cernas duobus for tiſſimis uiris fratribus, clariſſimis imperatoribus or= batum ante mœnia propè obſeſſæ patriæ, quibus ter- rui ueſtram urbem: ea pro mea deprecantem. Maxi= mæ cuiq; fortunæ minime credendum eſt. In bonis tuis rebus, noſtris dubijs, tibi ampla ac ſpecioſa danti eſt pax: nobis petentibus magis neceſſaria, quàm hone- ſta. Melior tutiorq; eſt certa pax: quàm ſperata uicto ria. hæc in tua, illa in deorum manu eſt. Ne tot anno rum felicitatem in unius horæ dederis diſcrimen. cum tuas uires, tum uim fortunæ, martemq; belli communẽ propone animo. utrinq; ferrum, corpora humana erũt. nuſquam minus, quàm in bello euentus reſpondent. Non tantum ad id, quod data pace iam habere potes: ſi prælio uincas: gloriæ adieceris: quantum ademe- ris: ſi quid aduerſi eueniat. ſimul parta ac ſperata de= cora unius horæ fortuna euertere poteſt. omnia in pa ce iungenda tuæ poteſtatis ſunt P. Corneli. tunc ea ha- benda fortuna erit: quam dij dederint. Inter pauca felicitatis uirtutisq; exempla M. Attilius quondam in

hac eadem terra fuiſſe fertur: qui ſic uictor pacem petentibus patribus noſtris abnuit: ſed non ſtatuendo tandem felicitati modum, nec cohibendo efferentem ſe fortunam, quanto altius elatus erat: eo fœdius corruit. Eſt quidem eius, qui dat: non qui petit: conditiones dicere pacis. ſed forſitan non indigni ſimus: qui nobis metipſis mulctam irrogemus: qui non recuſamus quin omnia, propter quæ bellum initum eſt: ueſtra ſint: Sicilia, Sardinia, Hiſpania, quicquid inſularum toto inter Africam Italiamq́; continetur mari: Carthaginenſes incluſi Africæ litoribus, uos, quando ita dijs placuit: externa etiam terra mariq; uideamus regentes imperia. Haud negauerim: propter non nimis ſincere petitam, aut expectatam nuper pacem, ſuſpectam eſſe uobis punicam fidem. multum per quos petita ſit, ad fidem tuēdæ pacis pertinet Scipio. ueſtri quoq; (ut audio) patres non nihil etiam ob hoc, quia parum dignitatis in legatione erat: negauerunt pacem. Annibal peto pacem: qui neq; peterem: niſi utilem crederem: & propter eandem utilitatem tuebor eam: propter quam petij. & quemadmodum, quia à me bellum cœptum eſt: ne quem eius pœniteret, quoad ipſi non inuidêre dei: præſtiti: ita annitar: ne quem pacis per me partæ pœniteat. Ad hæc imperator romanus in hanc ferè ſententiam reſpondit. Non me fallebat Annibal aduentus tui ſpe Carthaginenſes & præſentem induciarum fidem, & ſpem pacis turbaſſe: neque tu id ſanè diſſimulas: qui de conditionibus ſuperioribus pacis omnia ſubtrahas: præter ea: quæ iam pridem in noſtra poteſtate ſunt. cæterum

ſicut tibi curæ eſt: ſentire ciues tuos quanto per te onere leuentur: ſic mihi laborandum eſt: ne quæ tunc pepigerunt: hodie ſubtracta ex conditionibus pacis præmia perfidiæ habeantur. indigni, quibus eadem pateat conditio: ut etiam proſit uobis fraus, petitis. Neq; patres noſtri priores de Sicilia, neque nos de Hiſpania fecimus bellum. & tum Mamertinorum ſociorum periculum, & nunc Sagunti excidium nobis pia ac iuſta induerunt arma. uos laceſſiſſe & tu ipſe fateris: & dij teſtes ſunt: qui & illius belli exitum ſecundum ius faſq; dederunt: & huius dant: et dabunt. Quod ad me attinet: & humanæ infirmitatis memini: & uim fortunæ reputo: & omnia, quæcunq; agimus: ſubiecta eſſe mille caſibus ſcio. cæterũ quemadmodum ſuperbe, & uiolenter me facere faterer: ſi, prius quàm in Africam traieciſſem: te tua uolũtate cedentem Italia, & impoſito in naues exercitu, ipſum uenientem ad pacem petendam aſpernarer: ſic nunc, cum propè manu conſerta reſitantem ac tergiuerſantem in Africam attraxerim: nulla ſum tibi uerecundia obſtrictus. proinde ſi quid ad ea, in quæ tum pax conuentura uidebatur: (quæ ſunt, noſtri) multæ nauium cum commeatu per inducias expugnatarum, legatorumq; uiolatorum, adijcitur: eſt quod referam ad conſilium. ſin illa quoq; grauia uidentur: bellum parate: quoniam pacem pati non potuiſtis.

Ita infecta pace, ex colloquio ad ſuos cum ſe recepiſſent: fruſtra uerba pacata renuntiant: armis decernendum eſſe: habendamq; eam fortunam: quàm dij dediſſent. In caſtra ut eſt uentum: pronuntiant ambo:

arma expedirent milites: animosq́; ad ſupremum certamen, non in unum diem, ſed in perpetuum, ſi felicitas adeſſet: uictores. Roma, an Carthago iura gentibus daret: ante craſtinam noctem ſcituros. neq; enim Africam, aut Italiam, ſed orbem terrarum uictoriæ præmium fore: par periculum præmio: quibus aduerſæ pugnæ fortuna fuiſſet. nam neque Romanis effugium ullum patebat in aliena ignotaq́; terra. & Carthagini ſupremo auxilio effuſo adeſſe uidebatur præſens exadium. Ad hoc diſcrimen procedunt poſtero die duorum opulentiſſimorum populorum duo longe clariſſimi duces, duo fortiſſimi exercitus, multa ante parta decora aut cumulaturi eo die, aut euerſuri. Anceps igitur ſpes, & metus miſcebant animos. contemplantibusq́; modo ſuam, modo hoſtium aciem, cum oculis magis, quàm ratione penſarent uires: ſimul læta, ſimul triſtia obuerſabantur. quæ ipſis ſua ſponte nō ſuccurrebant: ea duces admonendo, atq; hortando ſubijciunt. Pœnus XVI annorum in terra Italiæ res geſtas, tot duces romanos, tot exercitus occidione occiſos, & ſua cuiq; decora, ubi ad inſignem alicuius pugnæ memoria militem uenerat: referebat. Scipio Hiſpanias, & recentia in Africa prælia, & confeſſionem hoſtium: quod neq; non petere pacem propter metum, neq; manere in ea præ inſita animis perfidia potuiſſent. ad hoc, colloquium Annibalis in ſecreto habitum. ac liberum fingenti, qua uelit flecti, ominatur: quibus quondam auſpicijs patres eorum pugnauerint ad Aegateis inſulas: ea illis exeuntibus in aciē portendiſſe deos. adeſſe finem belli, ac laboris: in manu-

bus eſſe, prædam Carthaginis, reditum domum in pa triam ad parentes, liberos, coniuges, penateſq; deos. A= deo celſus hæc corpore, uultuq; ita læto, ut uiciſſe iam crederes: dicebat. Inſtruit deinde primos haſtatos: poſt eos principes: triarijs poſtremam aciem clauſit. non confertas autem cohortes ante ſua quenq; ſigna in= ſtruebat: ſed manipulos aliquantum inter ſe diſtan- tes: ut eſſet ſpatium: quo elephanti hoſtium accepti nihil ordines turbarent. Lælium, cuius ante legati, eo anno quæſtoris extra ſortem ex S.C. opera utebatur: cum italico equitatu ab ſiniſtro cornu, Maſaniſſam, Nu midaſq; ab dextro oppoſuit. uias patentes inter mani- pulos anteſignanorum uelitibus (ea tunc leuis arma tura erat) compleuit: dato præcepto: ut ad impetum elephantorum aut poſt rectos refugerent ordines: aut in dextram læuamq; diſcurſu applicantes ſe anteſigna nis, uiam, qua irruerent in ancipitia tela: belluis da= rent. Annibal ad terrorem primum elephantos (LXXX autem erant: quot nulla unquam in acie ante habuerat) inſtruxit: deinde auxilia Ligurum, Gallorumq;, Balearibus, maurisq; admixtis: in ſecun da acie Carthaginenſes, Afroſq;, & Macedonum le gionem: modico deinde interuallo relicto ſubſidiariã aciem italicorum militum (Brutij pleriq; erant, ui ac neceſſitate plures, quàm ſua uoluntate decedentem ex Italia ſecuti) inſtruit. equitatum etiam ipſum circun- dedit cornibus. dextrum Carthaginenſes, ſiniſtrum Numidæ tenuerunt. Varia exhortatio erat in exercitu inter tot homines: quibus non lingua, non mores, non lex, non arma, non ueſtitus habituſq;, non cauſa mili-

tandi eadem eſſet. auxiliaribus & præſens, & multi plicata merces ex præda oſtentatur. Galli proprio atq; inſito in Romanos odio accenduntur. Liguribus campi uberes Italiæ deductis ex aſperrimis montibus in ſpem uictoriæ oſtentantur. Mauros, Numidasq́; in Maſaniſſæ impotēti futuros dominatu terret alijs aliæ ſpes, ac metus iactantur. Carthaginenſibus mœnia patriæ, dij penates, ſepulchra maiorum, liberi cum parētibus, coniuges pauidæ, aut excidium ſeruitiumq́;, aut imperium orbis terrarum, nihil aut in metum, aut in ſpē medium oſtentatur. Cum maxime hæc imperator apud carthaginenſes duces ſuarum gentium, inter populares pleraq; per interpretes intermixtos alienigenis ageret: tubæ, cornuaq́; ab Romanis cecinerunt: tantusq́; clamor ortus: ut elephanti in ſuos ſiniſtro maxime cornu conuerterentur, Mauros, ac Numidas. addidit facile Maſaniſſa perculſis terrorem: nudauitq́; ab ea parte aciem equeſtri auxilio. paucæ tamen beſtiarum intrepidæ in hoſtem actæ inter uelitum ordines cum multis ſuis uulneribus ingentem ſtragem edebant. reſilientes enim ad manipulos uelites, cum uiam elephantis, ne obtererentur: feciſſent: in eas ancipites ad ictum utrinq; conijciebant haſtas. nec pila ab anteſignanis ceſſabant: donec undiq; incidentibus telis exacti ex romana acie hi quoq; in ſuo dextro cornu ipſos Carthaginenſium equites in fugam uerterunt. Lælius ut turbatos uidit hoſtes: addit perculſis terrorem. utrinque equite nudata erat punica acies: cum pedes concurrit nec ſpe nec uiribus iam par. ad hoc, dictu parua, ſed magni eadem in re gerenda momenti res: congru

ens clamor à Romanis,*eoq; maior & terribilior:diſ ſonæ illis, ut gentium multarum diſcrepantibus lin- guis, uoces:pugna romana ſtabilis & ſuo, & armorũ pondere incumbentium in hoſtem:concurſatio & ue locitas illinc maior, quàm uis.* Igitur *primo impetu ex- templo mouêre loco hoſtium aciem* Romani. *ala dein- de, & umbonibus pulſantes in ſummotos gradu illato, aliquantum ſpatij uelut nullo reſiſtente inceſſère: ur- gentibus & nouiſſimis primos:ut ſemel motam aciem ſenſere:quod ipſum uim magnam ad pellendum ho- ſtem addebat.* Apud *hoſteis auxiliares cedenteis ſe- cunda acies,* Afri et Carthaginenſes *adeo non ſuſtine bant:ut contra etiam, ne reſiſtentes pertinaciter primos cædendo ad ſe perueniret hoſtis:pedem referrent.* Igi- *tur auxiliares terga dant repente: & in ſuos uerſi, par tim refugere in ſecundam aciem:partim non recipien tes cædere:uti paulo ante non adiuti, & tunc excluſi. & propè duo iam permiſta prælia erant: cum* Car *thaginenſes ſimul cum hoſtibus, ſimul cum ſuis cogeren tur conſerere manus. non tamen ita perculſos, iratoſq́; in aciem accepere:ſed denſatis ordinibus in cornua, uacuumq́; circa campum extra prælium eiecere: ne pauidos fuga uulneribuſq́; milites in certam & inte- gram aciem miſcerent.* Cæterum *tanta ſtrage homi- num armorumq́; locum, in quo ſteterant paulo ante: auxiliares compleuerant:ut propè difficilior tranſitus eſſet: quàm per confertiſſimos hoſtes fuerat. itaq; qui pri mi fuerũt haſtati:per tumulos corporum armorumq́;, & tabem ſanguinis, qua quiſq; poterat:ſequentes ho- ſtem, & ſigna, & ordines confuderunt . principum*

quoq; ſigna fluctuare cœperant: uagam ante ſe cernentes aciem. quod Scipio ubi uidit: receptui propere canere haſtatis iuſſit: & ſaucijs in poſtremam aciem ſubductis, principes, triariosq́; in cornua inducit: quo tutior firmiorq́; media haſtatorum acies eſſet. Ita nouum de integro prælium ortum eſt. quippe ad ueros hoſtes peruentum erat, & armorum genere, & uſu militiæ, et fama rerũ geſtarũ, & magnitudine uel ſpei uel periculi pares. ſed numero Romanus ſuperior erat: & animo: quod iam equites, iam elephantos fuderat: iam prima acie pulſa, in ſecundam pugnabat. In tempore Lælius, ac Maſaniſſa pulſos per aliquantum ſpatij ſecuti equites, reuertentes in auerſam hoſtium aciem incurrere. Is demum equitum impetus fudit hoſtem. multi circumuenti, una'ue cæſi per patentem circa campum fuga ſparſi, tenente omnia equitatu, paſſim interierunt. Carthagnenſium, ſociorumq́; cæſa eo die ſupra millia uiginti. par fermè numerus captus eſt, cum ſignis militaribus centum triginta tribus, elephantis undecim. Victores ad decem millia cecidere. Annibal cum paucis equitibus inter tumultum elapſus Adrumentum perfugit: omnia & in prælio, & ante aciem, prius quàm excederet pugna: expertus: & confeſſione etiam Scipionis, omniumq́; peritorum militiæ illã laudem adeptus: ſingulari arte aciem eo die inſtruxiſſe. Elephantos in prima fronte: quorum fortuitus impetus, atq; intolerabilis uis ſigna ſequi, & ſeruare ordines, in quo plurimum ſpei ponerent: romanos prohiberet. deinde auxiliares ante Carthagnenſium aciem: ne homines miſti ex colluuione omnium gen-

tium, quos non fides teneret: ſed merces: liberum receptum fugæ haberent: ſimul primum ardorem atq; impetum hoſtium excipientes fatigarent: ac ſi nihil aliud: alij miſſilibus, alij uulneribus ſuis ferrum hoſtium hebetarent. tum, ubi omnis ſpes eſſet: milites carthaginenſes afroſq;: ut omnibus rebus alijs pares, eo quod integri cum feſſis ac saucijs pugnarent: ſuperiores eſſent. italicos interuallo quoq; diremptos, incertos ſocij, an hoſtes eſſent: in poſtremam aciem ſum motos. Hoc edito uelut ultimo uirtutis opere Annibal, cum Adrumentum perfugiſſet: acitusq; inde Carthaginem ſexto ac trigeſimo anno poſtquam puer inde profectus erat: rediſſet: faſſus in curia eſt: non prælio modo ſe eſſe, ſed bello uictum: nec ſpem ſalutis alibi, quàm in pace impetranda eſſe. Scipio confeſtim expugnatis à prælio hoſtium caſtris, direptiſq;, cum ingenti præda ad mare ac naues redijt: nuntio allato: P. Lentulum cum L roſtratis, C onerarijs nauibus cum omni genere commeatus ad Vticam acceſſiſſe. Ad mouendum igitur undiq; terrorem perculſæ Carthagini ratus, miſſo Lælio Romam cum uictoriæ nuntio, Cn. Octauium terreſtri itinere ducere legiones Carthaginem iubet. ipſe ad ſuam ueterem noua Lentuli claſſe adiūcta, profectus ab Vtica portum Carthaginis petijt. Haud procul aberat: cum uelata infulis ramiſq; oleæ Carthaginenſium occurrit nauis. decem legati erant principes ciuitatis, authore Annibale miſſi ad petendam pacem. qui cum ad puppim prætoriæ nauis acceſſiſſent, uelamenta ſupplicum porrigentes, orantes, implorantesq; fidem & miſericordiam

Scipionis: nullum iјs aliud reſponſum datum: quàm ut Tunetem uenirent·eò ſe moturum caſtra. ipſe ad contemplandum ſitum Carthaginis non tam noſcendi in præſentia, quàm terrendi hoſtis cauſa, Vticam, eodem & Octauio reuocato, rediјt. Inde procedentibus ad Tunetem nuntius allatus: Verminam Syphacis filium cum equitibus pluribus, quàm peditibus uenire Carthaginenſibus auxilio. Pars exercitus cum omni equitatu miſſa turmalibus primis agmen aggreſſa Numidarum leui certamine fudit·exitu quoque fugæ interclſo, parte omni circundatis equitibus, XV millia hominum cæſa: mille et CC uiui capti ſunt: & equi numidici mille & D: ſigna militaria duo & ſeptuaginta. regulus ipſe inter tumultum cum paucis effugit·Tum ad Tunetem eodem, quo antea, loco caſtra poſita·legatiq; XXX Carthagine ad Scipionem uenerunt·Et illi quidem multo miſerabilius, quam ante, quia magis cogebat fortuna: egerunt·ſed aliquanto minore cum miſericordia ob recentis memoriam perfidiæ auditi ſunt. Quãquam iuſta ira omneis ad delendam ſtimulabat Carthaginem: tamen cum et quanta res eſſet: & quam longi temporis obſidio tam munitæ, & tam ualidæ urbis reputarent: et ipſum Scipionem expectatio ſucceſſoris uenturi ad paratam alterius labore ac periculo finiti belli famam ſollicitaret: ad pacem omnium animi uerſi ſunt·Poſtero die reuocatis legatis, & cum multa caſtigatione perfidiæ monitis, ut tot cladibus edocti tandem deos, & iusiurandum eſſe crederent: conditiones pacis dictæ. Vt liberi legibus ſuis uiuerent·quas urbes, quoſq; agros,

quibusq́; finibus ante bellum tenuiſſent: tenerent: populandiq́; finem eo die Romanus faceret. perfugas, fugitiuosq́;, & captiuos omnes redderent Romanis: et naues roſtratas, præter triremes, traderent: elephantosq́;: quos haberent domitos: neq; domarent alios. bellum ne'ue in Africa, ne'ue extra Africam iniuſſu po. ro. gererent. Maſaniſſæ res redderent: fœdusq́; cum eo facerent. frumentum, ſtipendiumq́; auxilijs, donec ab Roma legati ueniſſent: præſtarent. X millia talẽtûm argenti deſcripta penſionibus æquis in annos L. ſoluerent. obſides centum arbitratu Scipionis darent: nec minores XIIII annis: neu XXX maiores. inducias ita ſe daturũ: ſi per priores inducias naues onerariæ captæ, quæq́; fuiſſent in nauibus: reſtituerentur. aliter nec inducias, nec ſpẽ pacis ullam eſſe. Has conditiones legati cum domum referre iuſſi in concionem ederent: & Giſgo ad diſſuadendum pacem proceſſiſſet: audireturq́; à multitudine inquieta, & imbelli: indignatus Annibal, dici ea in tali tempore, audiriq́;: arreptum Giſgonem manu ſua ex ſuperiore loco detraxit. quæ inſueta liberæ ciuitati ſpecies cum fremitum populi mouiſſet: & perturbatus militaris uir urbana libertate: nouem, inquit, annorum à uobis profectus poſt ſextum & tricesimum annum redij. militares artes, quas me à puero fortuna nunc priuata, nunc publica docuit: probe uideor ſcire: urbis ac fori iura leges, mores uos me oportet doceatis. excuſata imprudentia, diſſeruit de pace multis uerbis: quàm nec iniqua, et neceſſaria eſſet. Id omnium maxime difficile erat: quod ex nauibus per inducias captis nihil, præter ipſas comparebat naues:

parebat naues:nec inquiſitio erat facilis. Cum aduerſantes paci arguerentur: placuit naues reddi: & homines undiq; inquiri: cætera, quæ abeſſent: æſtimanda Scipioni permitti: atq; ita pecunia luere Carthaginenſes. Sunt: qui Annibalem ex acie ad mare perueniſſe: inde præparata naue ad Regem Antiochum extemplo profectum tradant: poſtulantiq; ante omnia Scipioni, ut Annibal ſibi traderetur: reſponſum eſſe: Annibalem in Africa non eſſe.
Poſteaquam redierunt ad Scipionem legati: quæq; publica in nauibus fuerant: ex publicis deſcripta rationibus quæſtores, quæ priuata: profiteri domini iuſſi. pro ea ſumma pecuniæ XXV millia pondo argenti præſentia exacta. induciæq; Carthaginenſibus datæ in tres menſes. additum: ne per induciarum tempus alio uſquam, quàm Romam mitterent legatos: & quicunq; legati Carthaginem ueniſſent: ne ante dimitterent eos: quàm romanum imperatorem, qui, & quæ petentes ueniſſent, certiorem facerent. Cum legatis carthaginenſibus Romam miſſi L. Veturius Philo, & M. Martius Ralla, & L. Scipio imperatoris frater.
Per eos dies commeatus ex Sicilia, Sardiniaq; tantam uilitatem annonæ fecerunt: ut pro uectura frumentum nautis mercatores relinquerent. Romæ ad nuntium primum rebellionis Carthaginenſium trepidatum fuerat: iuſſuſq; erat T. Claudius mature in Siciliam claſſem ducere: atq; inde in Africam traijcere: et alter conſul M. Seruilius ad urbem morari: donec quo ſtatu res in Africa eſſent, ſciretur. Segniter omnia in comparanda, deducendaq; claſſe ab T. Claudio conſu-

le facta erant: quod patres de pace Scipionis potius arbitrium eſſe, quibus legibus daretur, quàm conſulis cenſuerant. Prodigia ergo nuntiata ſub ipſam famam rebellonis terrorem attulerant. Cumis ſolis orbis minui uiſus: & pluuit lapideo imbri. & in ueliterno agro terra ingentibus cauernis conſedit: arboresq; in profundum hauſtæ. Aritiæ forum, & circa tabernæ: Fruſinone murus aliquot locis, & porta de cœlo tacta: et in palatio lapidibus pluuit. Id prodigium more patrio nouendiali ſacro, cætera hoſtijs maioribus expiata. Inter quæ etiam aquarum inſolita magnitudo in religionem uerſa. nam ita abundauit Tyberis: ut ludi Apollinares circo inundato extra portam Collinam ad ædem Erycinæ Veneris parati ſint. cæterum ludorum ipſo die ſerenitate ſubita orta, pompa duci cœpta ad portam Collinam, reuocata deductáq; in circum eſt: cum deceſſiſſe inde aquam nuntiatum eſſet: læticiamq; populo, & ludis celebritatem addidit ſedes ſua ſolenni ſpectaculo reddita. Claudium conſulem profectum tandem ab urbe inter portus coſſanum, laurentinumq; atrox uis tempeſtatis adorta in metum ingentem adduxit. Populonios inde cum perueniſſet: ſtetiſſetq; ibi: dum reliquum tempeſtatis exæuiret: Iluam inſulam, ex Ilua Corſicam, à Corſica in Sardiniam traiecit. ibi ſuperantem inſanos montes multo ſæuior, & infeſtioribus locis tempeſtas adorta diſiecit claſſem. multæ quaſſatæ, armamentisq; ſpoliatæ naues: quædam fractæ. ita uexata, ac lacerata claſſis Calares tenuit. ubi dum ſubductæ reficiuntur naues: hyems oppreſſit: circumactumq; anni tempus. & nullo prorogan

te imperium, priuatus T. Claudius claſſem Romam reduxit. M. Seruilius, ne comitiorum cauſa ad urbem reuocaretur: dictatore dicto Cn. Seruilio Geminio, in prouinciam eſt profectus. Dictator magiſtrum equitum P. Aelium Pætum dixit. ſæpe comitia indicta perfici tempeſtates prohibuerunt. itaq; cum præter Idus Martias ueteres magiſtratus abiſſent: noui ſuffecti non eſſent: reſpublica ſine curulibus magiſtratibus erat. L. Manlius Torquatus pontifex eo anno mortuus. in locum eius ſuffectus Sulpitius Galba. Ab L. Licinio Lucullo, & Q. Fuluio ædil. curul. ludi Romani ter toti inſtaurati. Pecuniam ex ærario ſcribæ, uiatoresq; ædilitij clàm egeſſiſſe per indicem comperti, damnati ſunt: non ſine infamia Luculli ædilis. P. Aelius Tubero, & L. Lectorius ædiles plebis uitio creati magiſtratu ſe abdicauerunt. qui cum ludos, ludorumq; cauſa epulum Ioui feciſſent: & ſigna tria ex mulctatitio argento facta in Capitolio poſuiſſent: Cereales ludos dictator, & magiſter equitum ex ſenatuſcõſulto fecerunt. Legati ex Africa, romani ſimul, carthaginenſesq; cum ueniſſent Romam: ſenatus ad ædẽ eſt Bellonæ habitus. ubi cum L. Veturius Philo, pugnatum cum Annibale eſſe ſuprema cum Carthaginenſibus pugna, finemq; tandem lugubri bello impoſitum, ingenti lætitia patrum expoſuiſſet: adiecit: Verminam etiam Syphacis filium, quæ parua bene geſtæ rei acceſſio erat: deuictum. in concionem inde prodire iuſſus: gaudiumq; id populo impertire. Tum patuere facta gratulatione omnia in urbe templa: ſupplicationesq; decretæ in triduum. Legatis Carthaginenſium, &

Philippi Regis (nam ij quoque uenerant) petentibus, ut ſenatus ſibi daretur: reſponſum iuſſu patrum à dictatore eſt: conſules nouos ijs ſenatum daturos eſſe. Comitia inde habita. creati conſules Cn. Cornelius Lentulus, P. Aelius Pætus. prætores M. Iulius Pœnus: cui
* ſors urbana euenit. M. Valerius Falco Brutios, M. Fabius Buteo Sardiniam, P. Aelius Tubero Siciliam eſt ſortitus. Tum uero de prouincijs conſulum nihil ante placebat agi: quàm legati Philippi regis, & Carthaginenſiũ auditi eſſent. belli finẽ alterius, principiũ alterius proſpiciebãt animus. Cn. Lẽtulus conſul cupiditate flagrabat prouinciæ Africæ: ſeu bellum foret: facilem uictoriá fore: ſeu iam finiretur: finiti tanti belli ſe conſule gloriam petens. negare itaq; prius quicquam agi paſſurum: quàm ſibi Africa decreta eſſet: concedente collega, moderato uiro & prudenti: qui gloriæ eius certamen cum Scipione, præterquam quod iniquum eſſet: etiam impar futurum cernebat. Q. Minutius Thermus, & M. Attilius Glabrio tribuni plebis rem priore anno nequicquam tentatam ab T. Claudio conſule Cn. Cornelium tentare aiebant. ex authoritate patrum latum ad populum eſſe: cuius uellent imperium in Africa eſſe. omnes V & XXX tribus P. Scipioni id imperium decreuiſſe. Multis contentionibus et in ſenatu, & ad populum acta res poſtremo eò deducta eſt: ut ſenatui permitterent. Patres igitur iurati (ita conuenerat) cenſuerũt: uti conſules prouincias inter ſe compararent: ſortirenturúe: uter Italiã, uter claſſem nauium L haberet. cui claſſis obueniſſet: in Siciliam nauigaret, ſi pax cum Carthaginenſibus componi nequiſſet:

in Africam traijceret: conſul mari, Scipio eodem, quo adhuc, iure imperij terra rem gereret. ſi conditiones cõuenirent pacis: tribuni pl. populum rogarent: utrum conſulem, an P. Scipionem iuberent pacem dare: quem, ſi & deportandus exercitus uictor ex Africa eſſet: deportare. ſi pacem per P. Scipionem dari, atque ab eodem exercitum deportari iuſſiſſent: ne conſul ex Sicilia in Africam traijceret. alter conſul, cui Italia eueniſſet: duas legiones à Seſtio prætore acciperet. P. Scipioni cum exercitibus, quos haberet: in prouincia Africæ prorogatum imperium. Prætori M. Valerio Falconi duæ legiones in Brutijs, quibus C. Liuius priore anno præfuerat: decretæ. P. Aelius prætor duas legiones in Sicilia ab Cn. Tremelio acciperet. Legio una Fabio in Sardiniam, quam P. Lentulus proprætor habuiſſet: decernitur. M. Seruilio prioris anni conſuli cum ſuis duabus item legionibus in Hetruria prorogatum imperium eſt. Quod ad Hiſpanias attineret: aliquot iã annos ibi L. Cornelium Lentulum, & L. Manlium Acidinum eſſe: ut ij conſules cum tribunis agerent: ſi eis uideretur: ut plebem rogarent: cui iuberent in Hiſpania imperium eſſe. is ex duobus exercitibus in unã legionem conſcriberet romanos milites: & in quindecim cohortes ſocios latini nominis: quibus prouinciam obtineret. ueteres milites L. Cornelius, et L. Mãlius in Italiam deportarent. Cornelio conſuli L nauium claſſis ex duabus claſſibus, Cn. Octauij, quæ i Africa eſſet: P. Iulij, quæ Siciliæ oram tuebatur: decreta: ut quas naues uellet, deligeret. P. Scipio quinquaginta longas naues haberet: quas habuiſſet: quibus ſi Cn. Octauius, ſi-

cut præfuiſſet: præeſſe uellet: Octauio proprætori in eum annum imperium eſſet: ſi Lælium præficeret: Cn. Octauius Romam decederet: reduceretq; naues: quibus conſuli uſus non eſſet. Et M. Fabio in Sardiniam decem longæ naues decretæ. Et conſules duas legiones urbanas ſcribere iuſſi: ut quatuordecim legionibus eo anno, centum nauibus longis reſpublica adminiſtraretur.

Tum de legatis Philippi, & Carthaginenſium actum. Priores Macedonas introduci placuit. quorum uaria oratio fuit: partim purgantium, quæ queſti erant miſſi ad regem à Roma legati de populatione ſociorũ: partim ultro accuſantium quidem & ſocios populi romani, ſed multo infeſtius M. Aurelium: quem ex tribus ad ſe miſſis legatis delectu habito ſubſtitiſſe: & ſe bello laceſſiſſe contra fœdus: & ſæpe cum præfectis ſuis ſignis collatis pugnaſſe: poſtulantium: ut Macedones, duxq; eorum Sopater, qui apud Annibalem mercede militaſſent: captiq; in uinculis eſſent: ſibi reſtituerentur. Aduerſus ea M. Furius miſſus ad idipſum ab Aurelio ex Macedonia diſſeruit. Aureliũ relictum, ne ſocij populi romani feſſi populationibus, atq; iniuria ad regem deficerent: finibus ſociorum non exceſſiſſe. dediſſe operam: ne impune agros eorum tranſcenderent populatores. Sopatrum ex purpuratis, & propinquis regis eſſe. eum cum quatuor millibus Macedonum, & pecunia miſſum nuper in Africam eſſe Annibali, Carthaginenſibusq; auxilio. De ijs rebus interrogati Macedones cũ perplexe reſponderent: ipſi ante reſponſum tulerunt. Bellum quærere regem: & ſi pergat: propediem inuenturum. dupliciter ab eo fœdus uiolatum: et

quod ſocijs populi romani iniurias fecerit: bello armisq́ꝫ laceſſiuerit: & quod hoſtes auxilijs, & pecunia iuue rit. & P. Scipionem recte, atq; ordine uideri feciſſe: & facere: quod eos, qui arma contra populum romanum ferentes capti ſunt: hoſtium numero in uinculis habeat. & M. Aurelium è republica facere: gratumq; id ſena tui eſſe: quod ſocios populi romani, quando iure fœde- ris non poſſet: armis tueatur. Cum hoc tam triſti re ſponſo dimiſſis Macedonibus, legati carthaginenſes uo cati. quorum ætatibus, dignitatibusq; conſpectis, (nam longe primi ciuitatis erant) tum pro ſe quiſq; dicere: ue re de pace agi. Inſignis tamen inter cæteros Aſdrubal erat, (Hædum populares cognomine appellabant) pa- cis ſemper author, aduerſusq; factioni barchinæ. eo tũ illi plus authoritatis fuit, belli culpam in paucorum cupiditatem à rep. transferenti. Qui cum uaria ora tione uſus eſſet: nunc purgando crimina: nunc quædã fatendo: ne impudenter certa negantibus difficilis uenia eſſet: nunc monendo etiam patres conſcriptos: ut rebus ſecundis modeſte, ac moderate uterentur. Si ſe, atq; Hã nonem audiſſent Carthaginenſes: & tempore uti uo- luiſſent: daturos fuiſſe pacis conditiones: quas tunc pete- rent. Raro ſimul hominibus bonam fortunam, bonamq; mentem dari. populum Ro. eo inuictum eſſe: quod in ſecundis rebus ſapere, & conſulere meminerit. & her cule mirandum fuiſſe: ſi aliter facerent ex inſolentia. quibus noua bona fortuna ſit: impotentes lætitiæ inſa nire. populo romano uſitata, ac propè iam obſoleta ex uictoria gaudia eſſe: ac plus penè parcendo uictis, quàm uincendo, imperium auxiſſe. Cæterorum miſerabi

lior oratio fuit, commemoratium: ex quantis opibus quo recidiſſent Carthaginenſium res. nihil eis, qui modo prope orbem terrarum obtinuiſſent armis: ſupereſſe, præter Carthaginis mœnia. ijs incluſos non terra, non mari quicquam ſui iuris cernere. urbem quoq; ipſam, ac penates ita habituros: ſi non in ea quoq; mœnia, quo nihil ulterius ſit: ſæuire populus ro. uelit. Cum flecti miſericordia patres appareret: ſenatorum unum infeſtum perfidiæ Carthaginenſium ſucclamaſſe ferunt: per quos deos fœdus icturi eſſent: cum eos, per quos ante ictum eſſet: fefelliſſent? per eoſdem, inquit Aſdrubal: qui tam infeſti ſunt fœdera uiolantibus. Inclinatis omnium ad pacem animis, Cn. Lentulus conſul, cui claſſis prouincia erat: S. C. interceſſit. Tum M. Attilius, & Q. Minutius tribuni pl. ad populum tulerunt: uellent, iuberent'ne ſenatum decernere: ut cum Carthaginenſibus pax fieret: & quem eã pacem dare, quemq; ex Africa exercitus deportare iuberent. De pace uti rogaſſent, omnes tribus iuſſerunt: pacem dare P. Scipionem: eundem exercitum deportare. Ex hac rogatione ſenatus decreuit: ut P. Scipio ex X legatorum ſententia pacem cum populo carthaginenſi, quibus legibus ei uideretur: faceret. Gratias deinde Carthaginenſes egere patribus: petieruntq;: ut ſibi in urbem introire, & colloqui cum ciuibus ſuis liceret: qui capti in publica cuſtodia eſſent. eſſe in ijs partim propinquos, amicoſq; ſuos, nobiles homines: partim ad quos mandata à propinquis haberent. quibus conuentis, cum rurſus peterent: ut ſibi quos uellent, redimendi ex ijs poteſtas fieret: iuſſi nomina edere. & cum ducentos fer

me edèrent: ſenatus conſultum factum eſt: ut legati romani ducentos ex captiuis, quos Carthaginenſes uellent: ad P. Cornelium Scipionem in Africam deportarent: nuntiarentq; ei: ut, ſi pax conueniſſet: ſine pretio eos Carthaginenſibus redderet. Fœciales cum in Africam ad fœdus feriendum ire iuberentur: ipſis poſtulantibus ſenatus conſultum in hæc uerba factum eſt: ut priuos lapides ſilices, priuasq; uerbenas ſecum ferrent: uti prætor romanus iis imperaret ut fœdus ferirent: ſibi illi prætorem ſagmina poſcerent. herbæ id genus ex arce ſumptum dari fœcialibus ſolet. Ita dimiſſi ab Romanis Carthaginenſes cum in Africam ueniſſent ad Scipionem: quibus ante dictum eſt legibus, pacem fecerunt. Naues longas, elephantos, perfugas, fugitiuos, captiuorum quatuor millia tradiderunt: inter quos Q. Terentius Culleo ſenator fuit. naues prouectas in altum incendi iuſſit. Quingentas fuiſſe omnis generis, quæ remis agerentur: quidam tradunt: quarum conſpectum repente incendium tam lugubre fuiſſe Pœnis: quam ſi tum ipſa Carthago arderet. De perfugis grauius, quàm de fugitiuis, conſultum. nominis latini qui erant: ſecuri percuſſit: Romani in crucem ſublati. Annis ante XL pax cum Carthaginenſibus poſtremo facta erat, Q. Luctatio, M. Manlio conſulibus. bellum initum annis poſt tribus & XX, P. Cornelio, T. Sempronio conſulibus. finitum eſt ſeptimodecimo anno, Cn. Cornelio, P. Aelio conſulibus. Sæpe poſtea ferunt Scipionem dixiſſe: T. Claudij primum cupiditatem, deinde Cn. Cornelij fuiſſe in mora: quo minus id bellum exitio Carthaginis finiretur. Carthaginenſibus cum

prima collatio pecuniæ diutino bello exhauſtis difficilis uideretur: mœſticiáq;, et fletus in curia eſſet: ridẽtem Annibalem ferunt conſpectum. Cuius cum Aſdrubal Hædus riſum increparet in publico fletu: cum ipſe lachrymarum cauſa eſſet: Si quemadmodum oris habitus cernitur oculis, inquit: ſic & animus intus cerni potuiſſet: facile uobis appareret: non læti, ſed propè amentis malis cordis hunc, quem increpatis, riſum eſſe. qui tamen nequaquam adeo eſt intempeſtiuus: quàm ueſtræ iſtæ abſurdæ, atq; abhorrentes lachrymæ ſunt. tunc fleſſe decuit: cum adempta nobis arma: incenſæ naues: interdictum externis bellis. illo enim uulnere concidimus. Nec eſſe in uos odio ueſtro conſultum ab Romanis credatis. nulla magna ciuitas quieſcere poteſt: ſi foris hoſtem non habet: domi inuenit: ut præ ualida corpora ab externis cauſis tuta uidentur: ſed ſuis ipſa uiribus onerantur. tantum nimirum ex publicis malis ſentimus: quantum ad priuatas res pertinet: nec in eis quicquam acrius, quàm pecuniæ damnum ſtimulat. itaq; cum ſpolia uictoriæ Carthagini detrahebantur: cum inermem eam, ac nudam deſtitui inter tot armatas gentes Africæ cerneretis: nemo ingemuit. nunc quia tributum ex priuato conferendum eſt: tanquam in publico funere comploratis. quàm uereor: ne propediem ſentiatis leuiſſimo in malo uos hodie lachrymaſſe.

Hæc Annibal apud Carthaginenſes. Scipio concione aduocata, Maſaniſſam, ad regnum paternum Cirtha oppido, & cæteris urbibus, agriſq;, quæ ex regno Syphacis in populi romani poteſtatẽ ueniſſent: adiectis, donauit: Cn. Octauiũ claſſem in Siciliam ductam Cn.

Cornelio conſuli tradere iuſſit: legatos Carthaginenſiũ Romam proficiſci: ut quæ ab ſe ex decem legatorum ſententia facta eſſent: ea patrum authoritate, populiq; iuſſu confirmarentur. Pace terra mariq; parta, exercitu in naues impoſito, in Siciliam Lilybeum traiecit. inde magna parte militum in nauibus miſſa, ipſe per læ=tam pace non minus, quàm uictoria Italiam, effuſis nõ urbibus modo ad habendos honores, ſed agreſtium etiã turba obſidente uias, Romam peruenit: clariſſimóq; o=mnium triumpho urbem eſt inuectus. Argenti tulit in ærarium pondo centum millia XXIII. militibus ex præda quadragenos æris diuiſit. Morte ſubtractus ſpectaculo magis hominum, quàm triũphantis gloriæ Syphax eſt, Tybure haud ita multo ante mortuus, quò ab Alba traductus fuerat. conſpecta mors tamen eius fuit: quia publico funere eſt elatus. Hunc regem in tri umpho ductum Polybius haudquaquam ſpernendus author tradit. Secutus Scipionem triumphantem eſt pileo capiti impoſito Q. Terentius Culleo: omniq; de inde uita (ut dignum erat) libertatis authorem coluit.

Africanum cognomen militaris prius fauor, an po=pularis aura celebrauerit: an ſicuti Felicis Syllæ, ma=gniq; Pompeij patrum memoria cœptum ab aſſentatio ne familiari ſit: parum compertum habeo. Primus certe hic imperator nomine uictæ ab ſe gentis eſt nobilita=tus. exemplo deinde huius nequaquam uictoria pa=res, inſignes imaginum titulos, claráq; cognomina fa miliæ fecere.

FINIS.

ERRATA

ijs ipſis 1. 9
ſacrificaret: 1.20
populo romano. 1.22
profectus 1.38
gener erat: factionis bar
chinæ opibus, 1.39
poſitus. Is 1.41
libidini imperatorū. 2.17
ac uitiorum 2.55
gentibus, 3. 7
Carteiorum 3.16
Vacceis, haud procul
Tago flumine agmen 3.21
uorticoſo 3.41
tanto ex pauore 3.45
muro 4.29
erat: & 4.33
ac laboris 4.34
diſtineri 4.54
haſtili oblongo, et cæ
tera 5.13
linebantq́; 5.16
lenius 5.59
Aegates 6. 1
Annibalem? dicet 6.14
depoſcat: 6.20
ablegandumq́; eò: 6.21
Saguntinis 6.27
accendit. ut 6.41
audiatis: ſi 8. 1
Salyum, mox perue
ſtis. Vrbem 8. 3
ad Trebiam in annū
Cn. Seruilij 8.54
ſcripta: mille et octin=
genti 9.25
equitum. naues CCXX
quinqueremes, 9.27
T. Sempronius 9.37
mille ducentis. 9.46
eodem anno uerſa 9.49
princeps, Vana Ro=
mani, 9. 60
licuerit'ne 10.11
inquiſita cum cura ac
fide, 11.31
principum 11.35
nihil ultra differen
dum 11.45
ſimul inferendi, atq;
arcendi belli, 12. 6
iuuentutis, 12.20
eum 12.26
Ilergetum 12.31
Barguſiosq́; 12.59
Naſonem: id quod du
biū eſt. Legati 13.49
ſint, incertum: 13.50
Brixianorum Gallo
rum 14.17

nit 14.28
terrebant ex aduerſo hoſtes 14.56
equis uiriſq; 14.57
Bomilcaris 14.58
in quibus equi,ui riq;, 15. 7
cetris 15. 9
nautarũ, et militũ: 15.28
pellebãtur. quà patere ui ſum maxime iter, 15.36
uadum, 15.45
eſt: & cum 15.55
uiam, 15.56
,acti,in 15.57
ſunt:ea extemplo 15.58
rectoribus, 16. 8
Italia 16.53
reiecta 17.30
& ueſtimentis eſt ad iutus:quæ 17.33
ad mare ad naues 17.54
terrorẽ innouarũt 18.11
conſtiterat,loco caſtra communiſſet: 18.26
ipſos,ſibi cuiq; 18.45
nequaquam, 19.20
incompoſito 19.21
præbebant. 19.48
errores: 19.49
afflicti 20.13
fallente: & ſeu 20.33
itaq; 20.36
,etiã tum infirmã 20.38
L.Cincius 21. 8
tranſierit: 21.14
:quanam 21.18
uolens 21.42
oppreſſiſſet.Et 21.46
Cn.Scipione 22. 9
ſunt. 22.21
Aegates 22.60
emiſiſtis: 23. 1
pacemq́;, 23. 6
pugnandum. 23.25
exciderat: 23.45
exiſtimaueritis 24.22
ſunt.Vnde dempto hoc uno fulgore 24.24
Sardiniam ademit:niſi adimat etiam 25. 6
receptum habent:quos ſuus ager, quos ſua 25.12
hoſtium ex colle propin quo ad copias, 25.58
citra flumen 26.53
citra flumen 27.19
Aegates 27.52
ad ciuitates 27.56

faceret:	28 ·1
habebat:& ſicubi	28·23
,milites,nautæq;:	28·29
T·Sempronius	28·33
Ob hoc	28·44
primos,qui coiſſent, ope defenſos,	29·39
ſequentes quã q̃ ad	29·48
,prǽaltis	30·30
pedite,atq; equite:	30·36
diuiſos	31·15
Romanorum	31·19
leues	31·23
Pœnis:	31·27
latebras	31·38
Trepidãteis,propeq;	31·45
alià	31·51
diſcernere	31·55
ingrediendi	32· 2
quo	32·20
opere ualido,et magno munitum	32·36
fœditatem	33·11
ora:primum,quia	33·13
intercluderet:	33·15
mouêre:ac recepere	33·33
media caſtra recepit:	33·50
à die	33·59
Stiſſum	34·36
creent)	34·50
hybernis,hoſtis cis Ibe= rum Tarraconem uerſus cedit·	35· 1
urbe,	35·10
operuerat:	35·16
Romæ autẽ,et circa	35·21
haſtam	35·29
pluuiſſe·Et Cære	35·34
:nominatim deide	35·47
legis Flaminio,	36· 9
ementiendis,	36·10
paruiſſe: & nunc comitia prætorum,	36·18
ipſe,& ſibi uni	36·21
iret·	36·25
profectum	36·26
ſumpturum·Reuocan= dum	36·30
diui	38· 1
poſtremo ex libris De= cembri iam	38·12
habendoq;	38·18
aquis ſarcinis in- ſuper	38·42
tantum quod	38·44
metuens erat·	39· 3
uetent.	39·36
diſſenſerant à conſi= lio,	39·39
noſceret miles:	40·20

raptim ſignis,	41.18
corpora ſuorum	41.37
turba	41.44
uerſa	41.45
ac tũ pro penatibus,	42.36
perpopulato	42.39
prætutianum, adria- numq;	42.50
auſpiciorumq;	42.60
uer	43.10
collegij pontificum	43.13
collegio pontificum, o= mnium	43.16
uelim eam, ſalua ſer- uata erit:	43.21
moritur,	43.29
alijs diuis bubus	43.38
ſupplicatũq; ijt cũ cõiugi bus, ac liberis nõ	43.40
eſſent:in	44. 2
eſſent:et ætas militaris: in uerba iurauerãt. Ex	44.20
in naueis	44.22
:premendorumq; ſuperio rum arte, quæ	45. 5
Romano	45.23
lenti	46.6
quà	46.22
in ſuos	46.42
conſiliorum tenore	46.46
et cõſita oia magis	46.50
Numidas uidit:per	47. 1
Cales primũ, inde propè inuijs collibus	47.16
itra formiana ſaxa,	47.35
reuocatus:	48.36
imitetur.	48.40
auerſi,	49.29
impenetrabiles	49.31
Ebuſum	49.53
Ilercaonenſium	50.20
agerentur.	51.29
dele aſteriſcum	51.48
ab uno eo	51.52
in militem præſtaret. CCXLVII cum	52. 1
auerſa	52.37
poterat.iamq;	52.41
iam fermè ſedendo,	52.42
ſpem	52.53
ut ſi uera	53. 3
bello ſedullo	53. 8
habeat.	53.10
in cuſtodia	53.16
ubi ex	53.55
adiecit	53.57
ſæuientis	54. 9
cum illo, ſed nõ	54.34
eo, ſed exercitus	54.37

temeritatem?

temeritatem.? 55.29
cóclamatur indę ut 55.60
quod meo, exercituiq́; tuo, 56.12
Cn. Seruilius 56.31
Meningę inſula 56.34
pro prodictatore 56.60
Cn. Seruilius 57. 5
(tum enim autumni 57. 7
ad ipſorũ ornatum 57.20
poſſe apparuiſſet: 58.18
liberius 58.36
et inter peregrinos P. Furio Philoni euenit. 58.54
eſſent: ſocij duplicẽ 59.10
octoginta millia 59.11
id quidem et quod 59.22
terrebat. 59.23
traijceret. 60. 8
,iuſſu conſulum conuenturos: 60.11
tibi eſt: 60.57
te eſt oppugnaturus. 60.58
Cn. Seruilium 62. 9
reliqui erat: 62.15
ſequentibus metu inſidiarum obſtitit 62.27
cornua 62.41
obnuntiari 63.12
de tranſitione 63.37
Cn. Seruilio 64.48
ab auxilijs: 65.17
prominentem 65.33
auerſam adoriũtur 66. 1
traderet. 66.17
fugere: uictores morantibus 66.19
L. Aemilium 66.36
XXI tribuni militum: 66.54
utq́; hæc illa 67. 3
fuit fuga. nanq; 67. 5
:ad Cannas fugiẽtẽ 67. 6
agmen, ac ſi 67.31
inquit, nuntij: læta 67.50
iunxerat, 67.60
ſubſtratus 68. 9
ad multũ diei lectis, 68.13
pacti ut arma atque equos traderent, 68.17
,in ſocios ducenis, in ſeruos centenis, 68.19
,in caſtra hoſteis 68.21
mœnibusq́; ſe tueri, etſi non armis ab 69.32
Aegateis 69.46
ſunt. cæteræ clades pugnæ aduerſæ in 69.49
foro per magiſtratus

turba, 70.22
cæſum:Cãnuſijq; ſe 70.25
,in captiuorum pretijs,
prædáq; alia uicto
riam nec 70.28
uellet:nuntiatum ſibi eſ=
ſe:aliam claſſem ad
Aegateis inſulas 70.41
uerſum 70.42
Gallus et Galla, 71. 6
Theano Sidicino 71.13
redimendi 71.27
ſocijs,eos,ſicut 71.30
tamen captiuorũ redimẽ
dorum gratia 72.13
cenſeam P.C:ſi tam duri
oris eſſe uelitis:quod 72.38
exiſtimari 72.42
habeamur. 72.60
credent. 73. 1
;ſine ullius inſectatione
eorum breui 73.17
et ſeptena armatorũ homi
nũ millia erũpe 73.34
comes.uiam 73.49
demonſtrat: 73.50
facti. 73.60
eſſet. At enim ad 74.27
deeſſent: 74.31
deuerat 74.37

eſt:quod qui 75.22
hæc clades, 75.31
cui,ſi 75.38
pacta. Alia inſuper, 79.34
ut ſacratis de menſis eſſe=
mus.digreſſi 80.54
armamur?ſurgis ab hoſpi
tali menſa: 80.55
Annibale:eã ipſam men
ſam cruẽctare uis ho
ſpitis ſanguine? 80.57
ſuſtinebis?& ſi alia au=
xilia deſunt: 81. 6
Egreſſus curia in templo
magiſtratus 81.38
diui quoq; 82.13
equitem,atq; ipſorũ 82.55
Ego, 83.57
qui Cannuſij cum 84.47
à Cannuſio Calatiã 84.55
fecerint. 86.38
Romanos 86.40
poſteaq̃ obſtinatos uidit:
obſidere inde, 86.53
Capuam 87. 3
lectus 90.19
nominis,pro magna re ſe
ſuadere dixit: 90.27
legerentur.Eam 90.30
qui cum ex Apulia,reli

ɛto ibi præſidio,ma-
gnis 90.49
ſublecturum: 91. 5
tum ex iis:qui
ſpolia 91.12
aut ciuicam coronam
accepiſſent. 91.13
omnium 91.15
ui ne caperetur
obnixus, 92. 4
prorogari 92.47
Romanis. P.& Cn.Sci-
piones inter ſe partiti
copias: 92.52
Carpeſiorum 93. 6
Galbum nobilem Car-
peſiorum 93.11
tumultuoſi nuntij refu-
gientes ex 93.40
illico romani 94.32
ſtrictiſq; rubis
uixere. 95.39
proconſulis 96.23
ut eo anno 96.26
occiperet.cui ineunti con
ſulatum cum tonuiſ-
ſet: 97. 7
Sempronio uolonum
quod fuerat:et 97.19
Nuceriam 98.29

ciuitates continentis,
quæ 98.48
ibiq; (adeo 99.37
erant) 99.38
poſſet:à ſexta
ad 100.28
miſit. Cum percunctan
do 101.49
appulſæ: 101.50
proconſulem 102.43
impetraretur: 104.50
hebet? 106.35
et caſtra 107.12
:plurimum acceſ=
ſurum 110.30
uellet auum:pri=
mo 112.22
:tum Q. Fabius ſilen-
tio facto tali ora
tione 114. 8
,ſi minus, 114.28
ſic Maximum Rul
lum cum 115.39
additumq; inerti cen-
ſoriæ 121. 3
famæ 121.51
tyranni. 124.38
quæ,per quoſq; 125.40
ſit: & 126. 3
irati 126.48

inermes,	132.52	,pondo relinquãt	201.18
coaceruanturq́;	134.50	dele aſteriſcum	206.21
tranſitiones	141. 9	flammum oblite-	
Teſtulis datis,	144.12	ratam,	219.47
ſummouerunt: ſitellaq́;		reſpiceret	222.55
allata	144.13	militibus.	224. 9
peditum legatos	145.29	uigore aut	226.37
ignoſcitis facile	145.56	argeſtæum	239.43
poſtea aucta declarato		qui in	241.36
authoritas	150.58	partæ	248.23
terras: iis fuat	151. 7	capti	251.29
fatus	151. 8	uiuus capitur.	254. 8
dele aſteriſcum	153.33	habebant.	262.32
.et erat ſatis ualidum		tumulum,	263. 7
præſidium:	153.36	cederet	264.44
:atq; intẽtius exta	154.41	tumultum	268.27
principium	160.44	deinde,	268.53
credi malis, quanta		credideritis:	274.14
urbs à te	164.52	uos	274.59
nauim	165.38	patentiore	278.58
paucis,	167.31	malunt	285.37
ferunt. næ tu	179.42	dies XXX mil-	
ſupereſſet: iis, qui in ſpé		lia	292.21
honorũ erát:	179.46	mutilatis,	297.47
nanq; ex Lucanis in		Achæi,	300. 6
brutiũ agrum, ad		matronas: fiũt in	303.33
fretũ uero, ac	182.60	perſecuti,	311.59
conſideret:	189.11	iuuenem,	311.11
ex pacto Romanis		Fama huius modi	
ceſſit.	194.22	cæ rei	312.54

erāt. Quibus	313. 3	Admouendum	343.50
habens	313. 5	referri	344.46
degreſſum	314.14	Annibal dici ea i tali tē-	
agili,	324.55	pore, audiriq;,	344.49
omnibus	327. 9	mouiſſet: pertur-	
atque ne	329. 3	batus	344.52
tenuiſſet:	331.52	libertate,	344.53
femine	332. 5	quibus ſi Cn. Octa=	
dimiſſis,	335.56	uium,	347.30
noſtri) mulctæ	340.52	proconſuli	347.34
milites,	341. 1	impune in agros	347.53
Nam	341. 7	exercitum	348.48
intrepide	342.18	C. Luctatio, A. Poſthu=	
in ancipites	342.22	mio cōſulibus.	349.24
pauloante au-		conſulibus,	349.26
xiliares	342.55	inermem iam, ac	349.51
fuerant haſtati: per		acta	350.3
cumulos	342.58		

FINIS.

* *aa bb cc dd ee ff gg hh ii* kk *ll mm nn oo pp qq rr ſſ tt uu xx yy zz*
AA BB CC DD EE FF GG HH II KK LL MM NN OO PP Q Q RR SS TT VV XX YY *Omnes Quaterniones præter* YY *Duernionem.*

VENETIIS IN AEDIBVS ALDI,
ET ANDREAE SOCERI,
MENSE FEBRVARIO.
M. D. XIX.

0969

AL DVS.

Aldine
518
L788e
V. 2

c